

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ

ШУМАРСКИ ФАКУЛТЕТ

Илија Ђ. Ђорђевић

**ОРГАНИЗАЦИЈА СИСТЕМА УПРАВЉАЊА И
ТИПОВИ УПРАВЉАЧА ЗАШТИЋЕНИХ
ПОДРУЧЈА У СРБИЈИ**

Докторска дисертација

Београд, 2017.

UNIVERSITY OF BELGRADE

FACULTY OF FORESTRY

Ilija Đ. Đorđević

**ORGANIZATION OF THE MANAGEMENT
SYSTEM AND TYPES OF PROTECTED AREA
MANAGERS IN SERBIA**

Doctoral dissertation

Belgrade, 2017

ИНФОРМАЦИЈЕ О МЕНТОРУ И ЧЛАНОВИМА КОМИСИЈЕ

Ментор:

Др Драган Нонић, *редовни професор Универзитета у Београду-Шумарског факултета*

Чланови Комисије:

Др Ненад Ранковић, *редовни професор Универзитета у Београду-Шумарског факултета*

Др Миодраг Златић, *редовни професор Универзитета у Београду-Шумарског факултета*

Др Јелена Томићевић-Дубљевић, *ванредни професор Универзитета у Београду-Шумарског факултета*

Др Радован Невенић, *научни саветник Института за Шумарство у Београду*

Датум одбране:

26.01.2018. године

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ - ШУМАРСКИ ФАКУЛТЕТ

КЉУЧНА ДОКУМЕНТАЦИОНА ИНФОРМАЦИЈА

Редни број (РББ)	
Идентификациони број (ИБР)	
Тип документације (ТД)	Монографска публикација
Тип записа (ТЗ)	Текстуални штампани материјал
Врста рада (ВР)	Докторска дисертација
Аутор (АУ)	Илија Ђорђевић, маг. инж. шумарства
Ментор (МН)	др Драган Нонић, редовни професор
Наслов рада (НР)	Организација система управљања и типови управљача заштићених подручја у Србији
Језик публикације (ЈП)	Српски
Земља публикације (ЗП)	Република Србија
Географско подручје (ГП)	Србија
Година издавања (ГИ)	2017.
Издавач (ИЗ)	Ауторски репринт
Место издавања и адреса (МС)	11030 Београд, Р. Србија, Кнеза Вишеслава 1
Физички обим рада (ФО) (број поглавља/страна/литературних цитата/табела/прегледа/графикана/дијаграма/шема/карти/фототаблица/прилога)	11 поглавља / 376 стране / 236 литературна цитата / 9 табела / 33 прегледа / 135 графикана / 1 гантограм / 25 шема / 1 карта / 1 фототаблица / 16 прилога
Научна област (НО)	Шумарство
Научна дисциплина (ДИС)	Организација и пословање у шумарству
Предметна одредница/Кључне речи (ПО)	организација; управљање; заштићена подручја; типови управљача; оквири управљања; модел унапређења
УДК	630*681+630*9(497.11-751)(043.3)
Чува се (ЧУ)	Библиотека Шумарског факултета, Кнеза Вишеслава 1, 11030 Београд, Р. Србија
Важна напомена (ВН)	Нема
Извод (ИЗ)	Заштићена подручја обухватају специфичне делове природе, који су, према својим геолошким, биолошким, екосистемским и предеоним карактеристикама, издвојени из коришћења и дати на управљање одређеним организацијама, тј. управљачима заштићених подручја. У периоду након '90-их година XX века у Србији, дошло је до наглог успостављања нових заштићених подручја, која су дата управљачима из јавног и приватног сектора. Данас заштићена подручја заузимају површину од око 6% територије Републике Србије, док најважнија стратешка документа предвиђају 12%, због чега су присутни све већи захтеви за успостављање нових заштићених подручја, али и потреба да се постојећа заштићена подручја делегирају одговарајућим управљачима. У том смислу, предмет истраживања представљају основне карактеристике заштићених подручја, оквири управљања заштићених подручја (стратешки, законодавни и институционални), организациона структура управљања на различитим нивоима, структурне карактеристике управљања заштићених подручја и механизми финансирања система управљања заштићених подручја. Анализом резултата овог истраживања, дат је предлог концептуалног модел унапређења организације система управљања заштићених подручја.
Датум прихватања теме (ДП)	Одлука ННВ Шумарског факултета, бр. 01-11983/1, од 29.12.2015. год. Одлука Већа научних области биотехничких наука, бр. 02-08 бр. 61206-221/2-16 од 17.02.2016. год.
Датум одбране (ДО)	26.01.2018. године
Комисија за оцену (КО)	Др Драган Нонић, ред. проф., Шумарски факултет, Београд Др Ненад Ранковић, ред. проф., Шумарски факултет, Београд Др Миодраг Златић, ред. проф., Шумарски факултет, Београд Др Јелена Томићевић-Дубљевић, ванред. проф., Шумарски факултет, Београд Др Радован Невенић, науч. саве., Институт за шумарство, Београд

UNIVERSITY OF BELGRADE – FACULTY OF FORESTRY

KEY WORDS DOCUMENTATION

Accession number (ANO)	
Identification number (INO)	
Document type (DT)	Monographic publication
Type of record (TR)	Textual printed article
Contains code (CC)	Ph.D. thesis
Author (AU)	Ilija Đorđević, msc. ing. in forestry
Mentor (MN)	Dr Dragan Nonić, Full Professor
Title (TI)	Organization of the management system and types of protected area managers in Serbia
Language of text (LT)	Serbian
Country of publication (CP)	Republic of Serbia
Locality of publication (LP)	Serbia
Publication year (PY)	2017
Publisher	Author's reprint
Publication place (PL)	11030 Belgrade, R. Serbia, Kneza Višeslava 1
Physical description (PD) (number of chapters/pages/ citations/tables/reviews/ charts/diagrams/scheme/maps /images/annexes)	11 chapters / 376 pages / 236 citations / 9 tables / 33 reviews / 135 charts / 1 gantogram / 25 shemes / 1 map / 1 image / 16 annexes
Science field (SF)	Forestry
Science discipline (SD)	Organization and business administration in forestry
Subject/Key words (CX)	organization; management; protected areas; types of managers; management frameworks; model of improvement
UDC	630*681+630*9(497.11-751)(043.3)
Holding data(HD)	Library of Faculty of Forestry, Kneza Višeslava 1, 11030 Belgrade, R. Serbia
Note (N)	None
Abstract (AB)	Protected areas include specific parts of nature with recognized geological, biological, ecosystem and landscape characteristics because of which they are excluded from the use and whose management is entrusted to certain organizations, i.e. protected area managers. There was an increasing number of new protected areas established in Serbia in the period after the 1990s, which were entrusted to the managers from public and private sector. Today, protected areas, occupy an area of about 6% of the territory of the Republic of Serbia, while the most important strategic documents envisage 12%, which is why there have been rapidly rising demands for the establishment of new protected areas accompanied with the need to entrust the existing protected areas to competent managers. In that sense, scope of the research includes the most important characteristics of protected areas, protected area management frameworks (strategic, legislative and institutional), the structure of the management organization at different levels, characteristics of the protected area management structure and financing mechanisms of management system. The analysis of results from this research, resulted in the proposed conceptual model of improvement of organization of the protected area management system.
Accepted by scientific board on (ACB)	Decision of Academic-Scientific Council of Faculty of Forestry, No. 01-11983/1, from 29.12.2015 Decision of Professional Board of Biotechnical Sciences, No. 02-08 No. 61206-221/2-16 from 17.02.2016.
Defended on (DE)	26.01.2018
Thesis defend board (DB)	Dr. Dragan Nonić, full prof., Faculty of Forestry, Belgrade Dr. Nenad Ranković, full prof., Faculty of Forestry, Belgrade Dr Miodrag Zlatić, full prof., Faculty of Forestry, Belgrade Dr Jelena Tomičević-Dubljević, assoc. prof., Faculty of Forestry, Belgrade Dr Radovan Nevenić, princ. resea. fellow, Institute of forestry, Belgrade

ИЗЈАВЕ ЗАХВАЛНОСТИ

Истраживање на изради ове докторске дисертације је проишло из потребе да се допринесе научном сазнању о организацији система управљања заштићеним подручјима, као и из потребе личног развоја и стручног усавршавања. Рад на изради ове докторске дисертације је резултат дугогодишње сарадње са матичним факултетом, Шумарским факултетом Универзитета у Београду, и Институтом за шумарство из Београда.

Због тога, велику захвалност, пре свега дугујем ментору, проф. др Драгану Нонићу, који ме је својим идејама, конструктивним радом и знањем, водио кроз процес израде докторске дисертације. Захваљујем Вам се на стрпљењу, уложеном времену и свим саветима, научним и стручним, који су омогућили успешну израду ове дисертације. Хвала Вам, што сте ме још као студента на основним студијама, заинтересовали за проблематику организације и економике у шумарству, коју сам, у заједничком рада са Вама, применио на организацију управљања заштићеним подручјима, прво током међународних мастер студија „Forest policy and economy”, а сада и на докторским студијама.

Велику захвалност дугујем проф. др Ненаду Ранковићу, који је својим методолошким приступом обогатио ову тезу, константно ме подстицао на њено унапређење, и који ми је својим саветима помагао у решавању недоумица везаних за обраду података.

Проф. др Јелени Томићевић-Дубљевић се захваљујем на научним и стручним саветима, спремности да ме увек саслуша, одговори на сва питања и пружи пуну подршку за реализацију ове тезе. Проф. др Миодрагу Златићу се срдечно захваљујем за издвојено време током консултација, као и свим стручним и научним сугестијама.

Захвалност за израду ове дисертације дугујем и др Радовану Невенићу, научном саветнику у Институту за шумарство, који ми је омогућио да ефикасно прикупљам податке и да кроз домаће и међународне пројекте, унапредим своје знање из ове области. Такође, захвалност дугујем и др Љубинку Ракоњцу, научном саветнику, директору Института за шумарство, који је подржао ово истраживање и моје усавршавање.

Велику захвалност дугујем и др Јелени Недељковић, доценту, која је својим стручним саветима значајно унапредила ову дисертацију и која је увек била спремна да ме посаветује и усмери. Такође, Ти се захваљујем на свим сугестијама, лекторисању и помоћи у обради података.

Такође, неизмерну захвалност дугујем свим управљачима заштићених подручја, организацијама и институцијама, које су учествовале у овом истраживању, и без којих рад на овој дисертацији не би био могућ. Захвалност дугујем и мом колеги др Горану Чешљару, који је учествовао у прикупљању података.

И на крају, највећу захвалност дугујем члановима моје породице, мојој супрузи и родитељима Десанки и Ђорђу, који су ме увек подржавали и помагали да истрајем у својој намери.

Дисертацију посвећујем својој породици

Истраживање је реализовано уз подршку:

Института за шумарство - Београд

Министарства просвете, науке и технолошког развоја
пројекат „Развој технолошких поступака у шумарству у циљу реализације оптималне шумовитости“ (ев.бр. ТР31070)

Европског института за шумарство (EFI) и Министарства спољних послова Финске
FOPER II пројекат „Консолидација људских капацитета у шумарској политици и економици, образовање и истраживање у југоисточној Европи“

Организација система управљања и типови управљача заштићених подручја у Србији

Резиме

Заштићена подручја (ЗП) обухватају специфичне делове природе, који су, према својим геолошким, биолошким, екосистемским и предеоним карактеристикама, издвојени из коришћења и дати на управљање одређеним организацијама, тј. управљачима ЗП. Спровођење организације управљања ЗП подразумева, како присуство управљача ЗП, тако и сарадњу између њих и осталих институција и заинтересованих страна.

У периоду након `90-их година XX века у Србији, дошло је до наглог успостављања нових ЗП, која су на основу Закона о заштити животне средине (1991) дата на управљање, како управљачима из јавног сектора (ЈС), тако и управљачима из приватног сектора (ПС). Данас ЗП заузимају површину од око 6% територије Републике Србије, док најважнија стратешка документа предвиђају 12%, због чега су присутни све већи захтеви за успостављање нових ЗП, али и потреба да се постојећа ЗП делегирају одговарајућим управљачима.

Предмет истраживања представљају основне карактеристике ЗП, оквири управљања ЗП (стратешки, законодавни и институционални), организациона структура управљања на различитим нивоима, структурне карактеристике управљања ЗП и механизми финансирања система управљања ЗП.

На основу тога, дефинисана су три општа **циља истраживања**: 1) утврђивање типова управљача и процеса успостављања ЗП, 2) утврђивање оквира управљања ЗП, 3) утврђивање организационих структура, структурних карактеристика и механизма финансирања ЗП на различитим нивоима.

На основу дефинисаних циљева, **сврха** истраживања је стварање основе за детаљније истраживање организације типова управљача и категорија ЗП. На бази тако стечених знања, може се унапредити постојећа организација управљања ЗП и створити претпоставке за развој нове организације система управљања ЗП. Такође, сврха је и да се дају предвиђања о будућем процесу успостављања ЗП.

У складу са предметом, циљем и сврхом истраживања, дефинисано је пет општих **хипотеза**, а за сваку од њих и посебне хипотезе, ради што свеобухватније анализе и правилнијег тумачења добијених резултата.

Истраживање је, у територијалном погледу, било везано за територију Републике Србије (без аутономне покрајине (АП) Косово и Метохија), а примарни подаци су прикупљени у временском периоду од новембра, 2014. до јуна 2017. године. Прикупљање података је извршено у две фазе. У првој фази истраживања, прикупљање података је спроведено преко анкете у 63 ЗП, коју су одабрана у складу са постављеним критеријумима (присуства управљача, величине ЗП и категорије ЗП). У другој фази прикупљања података, применом намерног узорка, спроведени су интервјуи код одабраних управљача ЗП (7 испитаника), представника јавне управе и службе (5 испитаника) и организација (6 испитаника) које су везане за управљање ЗП.

Обрада података је извршена у софтверском пакету за статистичку обраду SPSS (ver. 21). Као статистичке методе коришћена је дескриптивна статистика, анализа фреквенција, χ^2 тест независности, Ман-Витнијев тест и Крускал-Волисов тест.

За потребе истраживања дефинисан је **концептуални оквир** на основу институционалне, системске и ситуационе теорије. Као основни елементи концептуалног оквира за истраживање организације система управљања ЗП дефинисани су: оквири управљања, структурне карактеристике управљања и механизми финансирања система управљања.

Резултати истраживања обухватају приказ и анализу секундарних и примарних података. Анализа секундарних података је обухватила: анализу података о процесу успостављања ЗП од 1948. до 2016. године, везаних за годину успостављања, површину, тип управљача и утицај закона о заштити природе на процес успостављања ЗП. Такође, на основу секундарних података анализирани су оквири (стратешки, законодавни и институционални) управљања ЗП, у односу на управљање и финансирање ЗП.

Анализа примарних података је урађена коришћењем поменутих статистичких метода, везано за структурне карактеристике управљања ЗП и механизме финансирања система управљања.

Резултати истраживања који се односе на процес успостављања ЗП указују да: A_p (просечна апсолутна промена површине) у првом потпериоду посматрања бележи највеће вредност код ЈС, што је случај и са другим потпериодом, док, са друге стране, I_s (просечна годишња експоненцијална стопа раста површине) бележи највеће вредности у првом и другом потпериоду код ПС.

Резултати истраживања који се односе на типове управљача указују да су у Србији присутна два типа управљача (ЈС и ПС), и у оквиру њих по две категорије управљача. Такође, је утврђено да јавни сектор управља већином ЗП, без обзира на категорију ЗП.

Резултати који се односе на структурне карактеристике управљања, су посматрани у односу на организациону структуру управљања ЗП, управљање и чување ЗП, управљање посетиоцима у ЗП и мониторинг заштићених врста. Ове карактеристике су анализирани у односу на тип и групу управљача, као и категорију ЗП.

Посматрајући организациону структуру управљања ЗП, код типова управљача ЗП нису утврђене разлике између површине ЗП по организационим јединицама, а уочене су веће потребе за запосленима код ПС. Код група управљача, најмању површину по организационој јединици заузима јавно предузеће (ЈП) „Србијашуме“, а највеће потребе за запосленима су код ЈП која управљају НП (ЈПНП). У односу на категорије ЗП, строги резервати природе (СтРП) и остале категорије ЗП (ОЗП) покривају најмању површину по организационој јединици, а, такође, потребе за запосленима су најмање код ове две категорије ЗП.

У погледу управљања и чувања ЗП, код типова управљача ЗП, утврђено је да је површина по чувару већа код ЈС, али да је присутан већи број проблема у чувању ЗП код ПС. Припрема плана управљања у сарадњи са корисницима подручја, у већој мери је присутна код ПС, као и број састанака са надлежним институцијама и појединим заинтересованим странама, што је случај и са бројем проблема у сарадњи са локалним становништвом. Анализирајући групе управљача ЗП, површина по чувару ЗП је највећа код ЈПНП, а исти случај је и са бројем састанака са надлежним институцијама, и већином заинтересованих страна, као и присуством процеса реституције. Припрема плана управљања у сарадњи са корисницима подручја је у потпуности присутна код ЈП „Војводинашуме“, а проблеми у чувању ЗП су најмање присутни код ЈП „Србијашуме“.

Проблеми у спровођењу плана управљања су финансијски најизраженији код ЈПНП, осталих управљача из ЈС и ПС. Проблем у сарадњи са локалним становништвом је присутан код ЈПНП, осталих ЈП и код ПС. Код категорија ЗП, најмању површину ЗП по чувару, просечни број састанака са надлежним институцијама и заинтересованим странама, као и најмањи број проблема са локалним становништвом имају СтРП и ОЗП. Припрема плана управљања је у највећој мери присутна код предела изузетних одлика (ПАО) и специјалним резерватима природе (СРП), док финансијски проблеми у спровођењу плана управљања су најприсутнији код свих категорија изузев СтРП.

Резултати који се односе на управљање посетиоцима, код типова управљача ЗП, указују да су ове активности организованије код ПС, који бележи и већи број туристичке инфраструктуре. У односу на групе управљача, управљање посетиоцима је организованије код ЈП „Војводинашуме“ и ЈПНП, док највећи број туристичке инфраструктуре имају ЈПНП. Код категорија ЗП, НП су једина категорија код којих је организација управљања посетиоцима у потпуности присутна, а број туристичке инфраструктуре је код ове категорије ЗП највећи.

У погледу мониторинга заштићених врста, проблем који је најприсутнији код ЈС и ПС је сакупљање заштићених врста, док су потребе за реинтродукцијом веће код ПС. Код оба типа управљача, мониторинг заштићених врста се, највећим делом, спроводи путем чувара ЗП, што је случај и са базама података. Процес „Natura 2000“ је више присутан код ПС. Посматрајући групе управљача, сакупљање заштићених врста је највише присутно код ЈП „Војводинашуме“, као и базе података о заштићеним врстама, које су у потпуности присутне код ове групе управљача. Код ЈПНП постоји потреба за реинтродукцијом, а мониторинг од стране стручне особе постоји само у случају ове групе управљача. Такође, стручне институције су највише укључене у мониторинг код ЈПНП, а процес „Natura 2000“ је започет у већини НП. У односу на категорије ЗП, проблем запослених за контролу сакупљања ЗП је најизраженији код НП, што је случај и са потребама за реинтродукцијом. Код ове категорије ЗП је највише присутно и стручно особље за мониторинг, што је случај и са процесом „Natura 2000“. Базе података о заштићеним врста су највише присутне код ПАО.

Посматрајући механизме финансирања система управљања, код типова управљача, највеће разлике у износима финансирања су присутне код сопствених прихода и финансирања од стране локалне заједнице у корист ЈС, док су разлике у значају финансијских прихода присутне код прихода од производње дрвета, јер код ЈС имају средњи значај (учествују са 26% - 50% у укупним приходима). Код група управљача, ЈП „Војводинашуме“ се издвајају са највећим бројем извора финансирања. Највеће разлике у износима финансирања су присутне према осталим ЈП, од стране локалне заједнице, док остали управљачи из ЈС, издвајају највеће износе финансирања од стране сопствених прихода. У односу на значај финансијских прихода, код ЈП „Србијашуме“, за разлику од осталих група управљача, нису присутни приходи од туристичких услуга, приходи од електродистрибуције и електрана, као и осталих прихода. Значај прихода од производње дрвета код ЈПНП и ЈП „Војводинашуме“ је велики (51-75% у односу на укупне приходе), за разлику од осталих група управљача. Код категорија ЗП, број извора финансирања је најмањи код СтРП и ОЗП, а износи финансијске подршке од стране надлежног министарства су највећи код СРП, а од стране локалне заједнице према ПАО. У погледу значаја финансијских прихода, врло мали до

мали приходи од туристичких услуга су код НП и СРП, за разлику од осталих категорија ЗП, где нису присутни.

На основу добијених резултата и анализе елемената концептуалног оквира истраживања, предложен је **концептуални модел** унапређења организације система управљања ЗП. При томе су установљени следећи елементи:

- унапређење оквира управљања ЗП (законодавних и институционалних);
- унапређење структурних карактеристика управљања ЗП (управљања и чувања, управљања посетиоцима и мониторинг заштићених врста);
- унапређење механизма финансирања система управљања ЗП.

У оквиру унапређења оквира управљања ЗП, потребно је унапредити постојеће механизме финансирања за управљање постојећим ЗП и успостављање нових ЗП, унапредити процес успостављања, управљања постојећим ЗП и мониторинга заштићених врста, унапредити управљање и чување ЗП, као и унапредити сарадњу са заинтересованим странама. Такође је неопходно унапредити управљање посетиоцима, као и мониторинг заштићених врста од стране управљача ЗП и, на крају, унапредити коришћење домаћих и међународних извора финансирања, као и у прикупљања накнада.

У складу са постављеним предлозима за унапређење концептуалног модела, истраживање је обухватило, и проверу практичности и примене концептуалног модела и могућност развоја и функционисања, путем квалитативне анализе интервјуа са одабраним управљачима ЗП, представницима јавне управе и службе, као и организацијама укљученим у управљање ЗП. На основу стеченог знања, дефинисана су три временска периода у развоју предложеног модела. Краткорочни периода (1-3 год.) обухвата примену активности за сва три елемента концептуалног модела, док средњорочни (3-5 год.) обухвата примену предлога везаних за унапређење структурних карактеристика управљања ЗП и унапређење механизма финансирања система управљања ЗП. Дугорочни период (5-10 год.) обухвата примену активности везаних за унапређење оквира управљања и структурних карактеристика управљања ЗП.

На основу дефинисаних решења у оквиру елемената **концептуалног модела**, дају се основе за унапређење организације управљања ЗП, које би се могле применити у наредном периоду за унапређење система управљања ЗП.

Кључне речи: организација; управљање; заштићена подручја; типови управљача; оквири управљања; модел унапређења

ORGANIZATION OF THE MANAGEMENT SYSTEM AND TYPES OF PROTECTED AREA MANAGERS IN SERBIA

S u m m a r y

Protected areas (PAs) include specific parts of nature with recognized geological, biological, ecosystem and landscape characteristics because of which they are excluded from the use and whose management is entrusted to certain organizations, *i.e.* PA managers. The implementation of the PA management organization implies both the involvement of PA managers and the cooperation between them and other institutions and stakeholders.

There was an increasing number of new PAs established in Serbia in the period after the 1990s. Their management was, according to the Law on Environmental Protection (1991), entrusted both to the public sector (PS) and the private sector (PrS) managers. Today, PAs occupy an area of about 6% of the territory of the Republic of Serbia, while the most important strategic documents envisage 12%, which is why there have been rapidly rising demands for the establishment of new PAs, accompanied with the need to entrust the existing PAs to competent managers.

The scope of the research includes the most important characteristics of PAs, PA management frameworks (strategic, legislative and institutional), the structure of the management organization at different levels, characteristics of the PA management structure and financing mechanisms of management system.

Taking this into account, we defined the following three general **research objectives**: 1) to determine the types of PA managers and processes of establishment, 2) to set the PA management frameworks, 3) to determine the organization structure, structural characteristics and mechanisms of financing PAs at different levels.

Based on the defined goals, **the purpose** of the research was to form the basis for more detailed research of the organization of different types of management and categories of PAs. The acquired knowledge may help to improve the current organization of the PA management and make conditions for the development of the new organization of the PA management system. Another purpose was to predict future trends in the process of PA establishment.

In accordance with the scope, the objectives and the purpose of the research, five general **hypotheses** were defined with specific hypotheses for each of them in order to make the most comprehensive analysis and correct interpretation of the obtained results.

The **investigation** was territorially limited to the territory of the Republic of Serbia (without the autonomous province of Kosovo and Metohija), and the primary data were collected in the period from November 2014 to June 2017. Data collection was carried out in two stages. In the first stage of the investigation, data were collected through a survey conducted in 63 PAs which were selected according to a set of criteria (the existence of managers, the size of the PA and the PA category). In the second stage of data collection, in which deliberate sampling was applied, interviews were conducted with selected managers of the PAs (7 respondents), with the representatives of public administration and service (5 respondents) and organizations (6 respondents) related to the management of PAs (10 respondents).

Data processing was performed with the SPSS software package for statistical processing (ver. 21). Descriptive statistics, frequency analysis, χ^2 test of independence, the Mann–Whitney test and the Kruskal-Wallis test were used as statistical methods.

For the purpose of the research, a **conceptual framework** was defined based on the institutional, the system and the situational theory. The main elements of the conceptual framework for researching the organization of the PA management system are as follows: management frameworks, structural characteristics of management and financing mechanisms of management system.

The research results include the presentation and analysis of secondary and primary data. Secondary data relate to the data on the establishment of PAs in the period from 1948 to 2016, including the year of the establishment, surface area, manager type and the impact of the Law on nature protection on the PA establishment. Secondary data were further used to study (strategic, legislative and institutional) frameworks of the PA management with regard to the PA management and financing.

Primary data were processed using the aforementioned statistical methods and the analysis related to the structural characteristics of the management and financing mechanisms of management system.

The research results relating to the process of PA establishment indicate that: the average absolute surface area change (A_p) had the highest values in the PS both in the first and in the second observation subperiod. On the other hand, the average annual exponential growth rate of the surface area (I_s) recorded the highest values in the PrS in both subperiods of the observation.

The research results relating to the typology of managers indicate that there are two types of managers (PS and PrS) in Serbia, with two categories of managers within each. They also show that the public sector manages the majority of PAs, regardless of the PA category.

The results relating to the structural characteristics of the management were observed through the organizational structure of the PA management, management and protection of the PAs, visitor management and monitoring of protected species. These characteristics were analyzed for each type and group of managers, as well as the category of PAs.

Regarding the organizational structure of the PA management, different types of PA managers did not show differences in the area per organizational units, but the PrS needed more new employees. With the groups of managers, the smallest area per organizational unit was recorded in public enterprise (PE) "Srbijašume", and the greatest need for employees in PE that manages NPs (PENPs). Regarding the categories of PAs, strict nature reserves (StNRs) and other categories of PAs (OPAs) have the smallest area per organizational unit and the lack of employees is also smallest in these two categories of PAs.

In terms of managing and protecting PAs, regarding different types of PA managers, it was determined that the area per ranger is higher in the PS, but the PrS has a larger number of problems in PA protection. The PrS has a higher level of cooperation with the users of the area in the process of the management plan preparation, as well as a greater number of meetings with the relevant institutions and individual stakeholders, but also a bigger number of problems in the cooperation with the local population. The analysis at the level of the groups of PA managers shows that PENPs have the highest area per ranger, the higher number of meetings with the relevant institutions and majority of stakeholders and most frequent restitution processes. Management plans are always prepared in cooperation with the users of the area in PE "Vojvodinašume", while PE "Srbijašume" has the smallest number of the problems in PA protection. Problems in the implementation of management plan are financial mostly present in PENPs, other managers from PS and PrS. The problems in the cooperation with the local population occur in PENP, other PEs and PrS. Regarding PA categories, the smallest area per

ranger, the smallest average number of meetings with the relevant institutions and stakeholders, as well as the smallest number of problems with the local population were found in StNRs and OPAs. Preparation of a management plan is most present in landscapes of outstanding features (LOF) and special nature reserves (SNRs), while financial problems in the implementation of management plan are mostly present in all PA categories, except SNRs.

The results relating to the management of visitors reveal that regarding the types of PA managers these activities are more organized in the PrS which has a higher number of tourism infrastructure. Regarding the groups of managers, PE “Vojvodinašume” and PENPs have the most organized management of visitors, while PENPs have the higher number of tourism infrastructure. Regarding PA categories, NPs are the only category in which the organization of the visitor management is fully developed, with the greatest number of tourism infrastructure components.

Regarding the monitoring of protected species, the most common problem both in the PS and in the PrS is the collection of protected species, while there is a higher need for reintroduction in the PrS. With both types of managers, monitoring of protected species is, to the largest extent, conducted through PA rangers, as is the case with databases. The process of “Natura 2000” is more often present in PrS. Observing the groups of managers, the collection of protected species is most present in PE “Vojvodinašume“, as well as the databases of protected species, which are completely present in this group of manager. PENP is a group in which reintroduction is needed, but also the only group of managers in which monitoring is conducted by a professional. Furthermore, professional institutions are most involved in the monitoring of PENPs and the “Natura 2000” process has been initiated in most NPs. Regarding the categories of PAs, the problem of the employees who control the collection of protected species is most pronounced in NPs, which is the case with the need for reintroduction. Expert monitoring staff is most present in this category of PAs, which is the case with the “Natura 2000” process. Protected species databases are most often occurring in the LOF.

Regarding the financing mechanisms of management system, the largest differences between the types of managers are observed in the revenues they generate themselves and in the finances they get from the local community in favor of the PS, while the differences in the significance of financial revenues occur in the revenues generated from the wood production, which is of mean significance in the PS (participating with 26% - 50% of the total revenue). Regarding the groups of managers, PE “Vojvodinašume” is distinguished with the largest number of financing sources. The largest differences in finances occur in the financial resources granted to other PEs by the local community, while other PS managers allocate the highest amounts of money from their own revenues. Regarding the significance of financial revenues, PE “Srbijašume”, unlike other groups of managers, has no revenues from tourism services, electricity distribution and power plants and other revenues. The significance of the revenue generated from the wood production in PENPs and PE “Vojvodinašume” is high (51-75% of the total revenue), unlike other groups of managers. Regarding PA categories, the number of financing sources is the smallest in StNRs and OPAs, and the financial support from the competent ministry is the highest in SNRs, and from the local community in LOF. Regarding the significance of financial revenues, NPs and SNRs have very small to small revenues from tourism services, unlike other categories of PAs, where they don't exist.

The obtained results and the study of the elements of the conceptual framework of the research were used to propose a **conceptual model** for the improvement of the PA management organization. The following elements were established:

- improvement of the PA management frameworks (legislative and institutional);
- improvement of the structural characteristics of the PA management (management and protection, visitor management and monitoring of protected species);
- improvement of financing mechanisms of management system.

For the improvement of the PA management frameworks, it is necessary to improve the existing financing mechanisms for the management of the existing and establishment of new PAs, to improve the processes of establishing and managing the existing PAs and protected species monitoring, to improve the management and protection of PAs, and to improve the cooperation with stakeholders. It is also necessary to improve the management of visitors, as well as the monitoring of protected species by PA managers and, ultimately, to improve the use of domestic and international sources of financing and generation of revenues.

In line with the proposals formulated for the improvement of the conceptual model the research included testing of the practicality and application of conceptual model and possibilities of development and functionality, through a qualitative analysis of the interviews with selected PA managers, representatives of public administration and service and organizations involved in the management of PAs. On the basis of this analysis, three time periods in the development of the proposed model were defined. The short-term (1-3 years) period include the application of the proposals related to all three elements of the conceptual model, while the mid-term (3-5 year) period include the application of the proposals related to structural characteristics of the PA management and financing mechanisms of management system. The long-term period (5-10 years) involves the implementation of the activities to improve the frameworks and structural characteristics of the PA management.

Based on the defined solutions within the elements of the conceptual model, the foundations for the improvement of the PA management organization are proposed to be applied in the upcoming period in order to improve the PA management system.

Keywords: organization; management; protected areas; types of managers; management frameworks; model of improvement

САДРЖАЈ

Попис скраћеница	I
Попис табела.....	II
Попис прегледа.....	II
Попис графикона.....	II
Попис гантограма.....	V
Попис шема.....	V
Попис карти	V
Попис фототаблица	V
Попис прилога	V
1. УВОД.....	1
1.1. Формулација проблема.....	2
1.2. Циљ, сврха и предмет истраживања.....	5
1.3. Основне хипотезе.....	6
1.4. Територијално и временско одређење истраживања	8
1.5. Структура дисертације	11
2. МЕТОДЕ ИСТРАЖИВАЊА, ПРИКУПЉАЊЕ И ОБРАДА ПОДАТАКА.....	14
2.1. Научне методе и технике.....	14
2.1.1. Научне методе.....	14
2.1.2. Технике истраживања.....	16
2.2. Прикупљање и обрада података	17
2.2.1. Прикупљање података.....	17
2.2.2. Обрада података.....	22
3. ПРЕГЛЕД ТЕОРИЈСКИХ ОСНОВА И ДОСАДАШЊИХ ИСТРАЖИВАЊА.....	27
3.1. Преглед теоријских основа истраживања.....	27
3.1.1. Оквири управљања ЗП.....	27
3.1.2. Структурне карактеристике управљања ЗП.....	29
3.1.2.1. Управљање и чување ЗП.....	30
3.1.2.2. Управљање посетиоцима у ЗП	36
3.1.2.3. Мониторинг заштићених врста.....	37
3.1.3. Механизми финансирања система управљања ЗП.....	38
3.2. Концептуални оквир истраживања	40
3.3. Преглед досадашњих истраживања	44
3.3.1. Оквири управљања ЗП.....	45
3.3.2. Структурне карактеристике управљања ЗП.....	49
3.3.2.1. Управљање и чување ЗП.....	49
3.3.2.2. Управљање посетиоцима у ЗП	53
3.3.2.3. Мониторинг заштићених врста.....	54
3.3.3. Механизми финансирања система управљања ЗП.....	54
4. РАЗВОЈ СИСТЕМА УПРАВЉАЊА ЗАШТИЋЕНИМ ПОДРУЧЈИМА	56
4.1. Развој система управљања ЗП у свету	56
4.1.1. Историјски развој система управљања ЗП у свету.....	56
4.1.2. Међународни систем управљања ЗП у свету.....	62
4.2. Развој система управљања ЗП на територији Србије.....	66
4.2.1. Приказ развоја система управљања ЗП на територији Србије.....	66
4.2.2. Постојећи систем управљања ЗП на територији Србије.....	72
4.3. Анализа процеса успостављања ЗП.....	80

5. СТРАТЕШКИ, ЗАКОНОДАВНИ И ИНСТИТУЦИОНАЛНИ ОКВИРИ УПРАВЉАЊА ЗАШТИЋЕНИМ ПОДРУЧЈИМА	86
5.1. Стратешки оквири	86
5.2. Законодавни оквири	89
5.3. Институционални оквири.....	93
6. ПРИКАЗ И АНАЛИЗА РЕЗУЛТАТА	98
6.1. ТИПОВИ УПРАВЉАЧА ЗП.....	98
6.1.1. Типови, категорије и подкатегије управљача ЗП	98
6.1.1.1. Типови управљача	98
6.1.1.2. Категорије и подкатегије управљача ЗП	101
6.1.2. Типови управљача у односу на категорије ЗП	105
6.2. ОРГАНИЗАЦИЈА СИСТЕМА УПРАВЉАЊА ЗП КОД ТИПОВА УПРАВЉАЧА.....	108
6.2.1. Основне карактеристике ЗП на подручју истраживања	108
6.2.2. Структурне карактеристике управљања ЗП код типова управљача	109
6.2.2.1. Организациона структура управљања ЗП	110
6.2.2.2. Управљање и чување ЗП.....	112
6.2.2.3. Управљање посетиоцима у ЗП	118
6.2.2.4. Мониторинг заштићених врста.....	122
6.2.3. Механизми финансирања система управљања ЗП.....	124
6.3. ОРГАНИЗАЦИЈА СИСТЕМА УПРАВЉАЊА ЗП КОД ГРУПА УПРАВЉАЧА	126
6.3.1. Основне карактеристике ЗП на подручју истраживања	126
6.3.2. Структурне карактеристике управљања ЗП.....	128
6.3.2.1. Организациона структура управљања ЗП	128
6.3.2.2. Управљање и чување ЗП.....	143
6.3.2.3. Управљање посетиоцима у ЗП	150
6.3.2.4. Мониторинг заштићених врста.....	155
6.3.3. Механизми финансирања система управљања ЗП.....	158
6.4. ОРГАНИЗАЦИЈА СИСТЕМА УПРАВЉАЊА ЗП КОД КАТЕГОРИЈА ЗП	162
6.4.1. Основне карактеристике ЗП на подручју истраживања	162
6.4.2. Структурне карактеристике управљања ЗП.....	164
6.4.2.1. Организациона структура управљања ЗП	164
6.4.2.2. Управљање и чување ЗП.....	173
6.4.2.3. Управљање посетиоцима у ЗП	180
6.4.2.4. Мониторинг заштићених врста.....	186
6.4.3. Механизми финансирања система управљања ЗП.....	186
7. КОНЦЕПТУАЛНИ МОДЕЛ УНАПРЕЂЕЊА ОРГАНИЗАЦИЈЕ СИСТЕМА УПРАВЉАЊА ЗАШТИЋЕНИМ ПОДРУЧЈИМА	192
7.1. АНАЛИЗА ЕЛЕМЕНАТА КОНЦЕПТУАЛНОГ ОКВИРА	192
7.2. ПРЕДЛОГ КОНЦЕПТУАЛНОГ МОДЕЛА	197
7.2.1. Унапређење оквира управљања ЗП.....	198
7.2.1.1. Унапређење законодавних оквира	198
7.2.1.2. Унапређење институционалних оквира.....	200
7.2.2. Унапређење структурних карактеристика управљања ЗП	201
7.2.2.1. Унапређење управљања и чувања ЗП.....	201
7.2.2.2. Унапређење управљања посетиоцима у ЗП.....	203
7.2.2.3. Унапређење мониторинга заштићених врста	204
7.2.3. Унапређење механизма финансирања система управљања.....	205
7.3. ПРОВЕРА ПРАКТИЧНОСТИ И ПРИМЕНЕ КОНЦЕПТУАЛНОГ МОДЕЛА	206
7.3.1. Унапређење оквира управљања ЗП.....	206
7.3.1.1. Квалитативна анализа.....	206

7.3.1.2. SWOT анализа.....	210
7.3.2. Унапређење структурних карактеристика управљања ЗП	212
7.3.2.1. Квалитативна анализа.....	212
7.3.2.2. SWOT анализа.....	218
7.3.3. Унапређење механизма финансирања система управљања ЗП.....	220
7.3.3.1. Квалитативна анализа.....	220
7.3.3.2. SWOT анализа.....	221
7.4. МОГУЋНОСТИ РАЗВОЈА И ФУНКЦИОНИСАЊА КОНЦЕПТУАЛНОГ МОДЕЛА.....	223
7.4.1. Развој и функционисање концептуалног модела у краткорочном периоду	226
7.4.2. Развој и функционисање концептуалног модела у средњорочном периоду.....	229
7.4.3. Развој и функционисање концептуалног модела у дугорочном периоду.....	233
8. ДИСКУСИЈА	236
8.1. Оквири управљања ЗП.....	236
8.2. Типови управљача	240
8.3. СТРУКТУРНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ УПРАВЉАЊА ЗП	242
8.4. МЕХАНИЗМИ ФИНАНСИРАЊА СИСТЕМА УПРАВЉАЊА ЗП.....	249
9. ЗАКЉУЧЦИ.....	251
9.1. Основни закључци.....	251
9.1.1. Оквири управљања ЗП.....	252
9.1.2. Типови управљача ЗП.....	253
9.1.3. Структурне карактеристике управљања ЗП.....	254
9.1.4. Механизми финансирања система управљања ЗП.....	262
9.2. ПРЕПОРУКЕ ЗА УНАПРЕЂЕЊЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ СИСТЕМА УПРАВЉАЊА ЗП	264
9.3. ОЦЕНА ХИПОТЕЗА	267
9.4. ПРАВЦИ БУДУЋИХ ИСТРАЖИВАЊА	271
10. ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ.....	274
11. ПРИЛОЗИ.....	284

ПОПИС СКРАЋЕНИЦА

<i>A_p</i>	Просечна апсолутна промена површине
АП	Аутономна покрајина
ГД	Генерални Директорат
ДОО	Друштво за ограниченом одговорношћу
ЕУ	Европска унија
ЗЗП	Завод за заштиту природе
ЗП	Заштићена подручја
ЛИЕ	Југоисточна Европа
<i>I_s</i>	Просечна годишња експоненцијална стопа раста површине
IUCN	Међународна унија за заштиту природе (енг. <i>International Union for Conservation of Nature</i>)
ЈП	Јавно предузеће
ЈПВ	Јавно предузеће „Војводинашуме“
ЈПНП	Јавна предузећа која управљају НП
ЈПС	Јавно предузеће „Србијашуме“
ЈС	Јавни сектор
НП	Национални парк
ОЗП	Остале категорије заштићених подручја
ОЈП	Остала јавна предузећа
ОЈС	Остала предузећа из јавног сектора
ПИО	Предео изузетних одлика
ПП	Парк природе
ПС	Приватни сектор
<i>P_{VU}</i>	Површина ЗП (<i>y ha</i>) код ЗП без управљача
<i>P_{ЈS}</i>	Површина ЗП (<i>y ha</i>) у јавном сектору
<i>P_{PS}</i>	Површина ЗП (<i>y ha</i>) у приватном сектору
<i>P_Σ</i>	Укупна површина ЗП (<i>y ha</i>)
СРП	Специјални резерват природе
СтРП	Строги резервати природе
УН	Уједињене нације
ШГ	Шумско газдинство
ШУ	Шумска управа
χ^2	Хи-квадрат

ПОПИС ТАБЕЛА

Табела 4.1. Циљеви управљања по IUCN категоријама ЗП.....	64
Табела 4.2. Основни елементи регресионих модела тренда	80
Табела 4.3. Просечни апсолутни раст и просечна експоненцијална стопа раста за посматране потпериоде.....	81
Табела 4.4. Назив и време доношења одговарајућих закона	83
Табела 6.1. Управљачи ЗП у Србији.....	100
Табела 6.2. Категорије ЗП и типови управљача.....	116
Табела 6.3. Остали послови група управљача у ЗП.....	139
Табела 6.4. Остали послови управљача према категорији ЗП	169
Табела 8.1. Управљачи ЗП у Србији према IUCN категоризацији.....	241

ПОПИС ПРЕГЛЕДА

Преглед 1.1. Општи и посебни циљеви истраживања.....	5
Преглед 1.2. Повезаност циљева и предмета истраживања са постављеним хипотезама.....	7
Преглед 2.1. Примена χ^2 теста независности код типова, група управљача и категорија ЗП	24
Преглед 2.2. Примена Ман-Витнијевог теста код типова, група управљача и категорија ЗП.....	25
Преглед 3.1. Тип и подтип управљача ЗП у ЈИЕ	50
Преглед 3.2. Категоризација ЗП према IUCN категоризацији.....	51
Преглед 4.1. Категорије ЗП према IUCN класификацији	63
Преглед 4.2. Оснивачи ЗП у Републици Србији.....	76
Преглед 5.1. Стратешка документа на нивоу ЕУ и одабраних земаља ЈИЕ.....	86
Преглед 5.2. Институционални оквири на нивоу ЕУ и одабраних земаља ЈИЕ.....	94
Преглед 6.1. Територијална и унутрашња организација заштите природе у НП.....	130
Преглед 7.1. Оквири управљања ЗП и дефинисани проблеми	192
Преглед 7.2. Структурне карактеристике управљања ЗП и дефинисани проблеми	193
Преглед 7.3. Механизми финансирања система управљања ЗП и дефинисани проблеми.....	196
Преглед 7.4. Елементи концептуалног модела и предложена решења	197
Преглед 7.5. Предлози решења и активности за унапређење законодавних оквира	198
Преглед 7.6. Предлози решења и активности за унапређење институционалних оквира.....	200
Преглед 7.7. Предлози решења и активности за унапређење управљања и чувања ЗП	202
Преглед 7.8. Предлози решења и активности за унапређење управљања посетиоцима у ЗП.....	203
Преглед 7.9. Предлози решења и активности за унапређење мониторинга заштић. врста	204
Преглед 7.10. Предлози решења и активности за унапређење механизма финансирања система управљања ЗП.....	205
Преглед 7.11. Матрица ставова испитаника у односу на предложена решења	207
Преглед 7.12. SWOT анализа унапређења оквира управљања ЗП	211
Преглед 7.13. SWOT анализа унапређења структурних карактеристика управљања ЗП.....	219
Преглед 7.14. SWOT анализа унапређења механизма финансирања система управљања ЗП	222
Преглед 7.15. Могућност развоја концептуалног модела (ставови испитаника)	224
Преглед 7.16. Могућност развоја концептуалног модела (стечено знање)	225
Преглед 7.17. Предлози унапређења елемената концептуалног модела у кратк. периоду (ставови испитаника)	227
Преглед 7.18. Предлози унапређења елемената концептуалног модела у кратк. периоду (стечено знање)	228
Преглед 7.19. Предлози унапређења елемената концептуалног модела у средњ. периоду (ставови испитаника)	230
Преглед 7.20. Предлози унапређења елемената концептуалног модела у средњ. периоду (стечено знање).....	232
Преглед 7.21. Предлози унапређења елемената концептуалног модела у дуго. периоду (ставови испитаника)	233
Преглед 7.22. Предлози унапређења елемената концептуалног модела у дуго. периоду (стечено знање).....	234

ПОПИС ГРАФИКОНА

Графикон 4.1. Покривеност ЗП у свету.....	65
Графикон 4.2. Учешће подручја „Natura 2000” мреже и шумских подручја у земљама ЕУ	66
Графикон 4.3. Тренд кретања укупне површине ЗП и ЗП у ЈС у потпериоду од 1948-1990. године	81
Графикон 4.4. Тренд кретања површине ЗП у РС и ЗП без управљача у потпериоду од 1948-1990. године	82
Графикон 4.5. Тренд кретања укупне површине ЗП и ЗП у ЈС у потпериоду од 1991-2016. године.....	82
Графикон 4.6. Тренд кретања површине ЗП у РС и ЗП без управљача у потпериоду од 1991-2016. године	83
Графикон 4.7. Тренд кретања укупне површине ЗП и ЗП у ЈС у периоду од 1948-2016. године.....	84
Графикон 4.8. Тренд кретања укупне површине ЗП у РС и ЗП без управљача у периоду од 1948-2016. године	85
Графикон 6.1. Типови управљача ЗП	99
Графикон 6.2. Категорије управљача ЗП.....	104
Графикон 6.3. Подкатегорије управљача ЗП	105
Графикон 6.4. Типови управљача у односу на категорију ЗП.....	107

Графикон 6.5. Учешће по броју и површини ЗП према типу управљача	108
Графикон 6.6. Учешће режима заштите према типу управљача	108
Графикон 6.7. Учешће категорија ЗП према вредности и значају према типу управљача.....	109
Графикон 6.8. Учешће власништва према типу управљача.....	109
Графикон 6.9. Учешће намене земљишта према типу управљача	109
Графикон 6.10. Површина ЗП по организационој јединици према типу управљача (2015)	110
Графикон 6.11. Површина ЗП по запосленом према типу управљача	110
Графикон 6.12. Утицај послова на управљање ЗП према типу управљача	111
Графикон 6.13. Потребе за запосленима и типови послова према типу управљача	112
Графикон 6.14. План и програм управљања ЗП према типу управљача.....	113
Графикон 6.15. Начин припреме плана управљања према типу управљача	113
Графикон 6.16. Проблеми у спровођењу плана и програма управљања према типу управљача.....	113
Графикон 6.17. Чуварска служба према типу управљача	114
Графикон 6.18. Просечна површина ЗП по чувару према типу управљача	114
Графикон 6.19. Просечни број проблема чувања у ЗП према типу управљача	114
Графикон 6.20. Просечни број састанака типова управљача са надлежним институцијама	115
Графикон 6.21. Просечни број састанака типова управљача са заинтересованим странама	115
Графикон 6.22. Проблеми у сарадњи са локалним становништвом према типу управљача	116
Графикон 6.23. Просечни број проблема у сарадњи са локалним становништвом према типу управљача	116
Графикон 6.24. Начини унапређења сарадње са локалним становништвом према типу управљача	117
Графикон 6.25. Реституција у ЗП према типу управљача.....	117
Графикон 6.26. Учесници реституције на територији ЗП према типу управљача	117
Графикон 6.27. Организација управљања посетиоцима према типу управљача	118
Графикон 6.28. Начин праћења посетилаца према типу управљача.....	119
Графикон 6.29. Просечни број посетилаца према типу управљача	119
Графикон 6.30. Просечни број туристичке инфраструктуре према типу управљача	119
Графикон 6.31. Просечна дужина стаза према типу управљача.....	120
Графикон 6.32. Просечни број туристичких објеката према типу управљача	120
Графикон 6.33. Просечни број садржаја на интернету према типу управљача.....	120
Графикон 6.34. Повратне информације од посетилаца према типу управљача	121
Графикон 6.35. Проблеми у управљању посетиоцима према типу управљача.....	121
Графикон 6.36. Врсте проблема у мониторингу заштићених врста према типу управљача.....	122
Графикон 6.37. Присуство потребе за реинтродукцијом врста према типу управљача	123
Графикон 6.38. Врсте проблема у реинтродукцији врста према типу управљача	123
Графикон 6.39. Начин мониторинга у ЗП према типу управљача	123
Графикон 6.40. Базе података о заштићеним врстама према типу управљача.....	123
Графикон 6.41. „Natura 2000“ у ЗП према типу управљача.....	124
Графикон 6.42. Просечан број извора финансирања према типу управљача.....	124
Графикон 6.43. Учесталост извора финансирања ЗП према типу управљача.....	124
Графикон 6.44. Просечни износи финансирања ЗП према типу управљача	125
Графикон 6.45. Значај финансијских прихода ЗП према типу управљача	126
Графикон 6.46. Учешће по броју и површини ЗП према групи управљача	127
Графикон 6.47. Учешће режима заштите према групи управљача	127
Графикон 6.48. Учешће категорија ЗП по вредности и значају према групи управљача.....	127
Графикон 6.49. Учешће власништва према групи управљача.....	127
Графикон 6.50. Учешће намене земљишта према групи управљача.....	128
Графикон 6.51. Површина ЗП по организационој јединици према групи управљача (2015)	140
Графикон 6.52. Површина ЗП по запосленом према групи управљача	141
Графикон 6.53. Утицај послова на управљање ЗП према групи управљача.....	141
Графикон 6.54. Потребе за запосленима и врсте послова према групи управљача	142
Графикон 6.55. План и програм управљања ЗП према групи управљача.....	143
Графикон 6.56. Начин припреме плана управљања према групи управљача	144
Графикон 6.57. Проблеми у спровођењу плана и програма управљања према групи управљача.....	144
Графикон 6.58. Чуварска служба према групи управљача	145
Графикон 6.59. Просечна површина ЗП по чувару према групи управљача.....	145
Графикон 6.60. Просечни број проблема у чувању ЗП према групи управљача	145
Графикон 6.61. Просечни број састанака група управљача са надлежним институцијама	146
Графикон 6.62. Просечни број састанака група управљача са заинтересованим странама	147
Графикон 6.63. Проблеми у сарадњи са локалним становништвом према групи управљача.....	148

Графикон 6.64. Просечан број проблема у сарадњи са локалним становништвом према групи управљача.....	148
Графикон 6.65. Начини унапређења сарадње са локалним становништвом према групи управљача	149
Графикон 6.66. Реституција у ЗП према групи управљача	149
Графикон 6.67. Учесници реституције на територији ЗП према групи управљача	149
Графикон 6.68. Организација управљања посетиоцима ЗП према групи управљача	150
Графикон 6.69. Начин праћења посетилаца према групи управљача	151
Графикон 6.70. Просечни број посетилаца према групи управљача.....	151
Графикон 6.71. Просечни број туристичке инфраструктуре према групи управљача	152
Графикон 6.72. Просечна дужина стаза према групи управљача.....	152
Графикон 6.73. Просечни број туристичких објеката према групи управљача	153
Графикон 6.74. Просечни број садржаја на интернету према групи управљача.....	154
Графикон 6.75. Повратне информације од посетилаца према групи управљача	154
Графикон 6.76. Проблеми у управљању посетиоцима према групи управљача	155
Графикон 6.77. Врсте проблема у мониторингу заштићених врста према групи управљача	156
Графикон 6.78. Потребе за реинтродукцијом врста према групи управљача	156
Графикон 6.79. Врста проблема у реинтродукцији према групи управљача	156
Графикон 6.80. Начин мониторинга у ЗП према групи управљача	157
Графикон 6.81. Базе података о заштићеним врстама према групи управљача	157
Графикон 6.82. „Natura 2000“ у ЗП према групи управљача	157
Графикон 6.83. Просечан број извора финансирања према групи управљача.....	158
Графикон 6.84. Учесталост извора финансирања ЗП према групи управљача	159
Графикон 6.85. Износи финансирања ЗП према групи управљача	160
Графикон 6.86. Значај типова финансијских прихода ЗП према групи управљача	161
Графикон 6.87. Учешће у броју и површини ЗП према категорији ЗП.....	162
Графикон 6.88. Учешће режима заштите према категорији ЗП	162
Графикон 6.89. Учешће категорија ЗП према вредности и значају према категорији ЗП.....	163
Графикон 6.90. Учешће власништва према категорији ЗП.....	163
Графикон 6.91. Учешће намене земљишта према категорији ЗП	163
Графикон 6.92. Површина ЗП по организационој јединици према категорији ЗП (2015)	170
Графикон 6.93. Површина ЗП у односу на број запослених према категорији ЗП	171
Графикон 6.94. Утицај послова категорија ЗП на управљање ЗП.....	172
Графикон 6.95. Потребе за запосленима према категорији ЗП	173
Графикон 6.96. План и програм управљања према категорији ЗП	173
Графикон 6.97. Начин припреме плана управљања према категорији ЗП	173
Графикон 6.98. Проблеми у спровођењу плана и програма управљања према категорији ЗП.....	174
Графикон 6.99. Чуварска служба према категорији ЗП	175
Графикон 6.100. Површина ЗП по чувару према категорији ЗП.....	175
Графикон 6.101. Просечни број проблема у чувању према категорији ЗП	176
Графикон 6.102. Просечни број састанака по категорија ЗП са надлежним институцијама	176
Графикон 6.103. Просечни број састанака по категорија ЗП са заинтересованим странама	177
Графикон 6.104. Проблеми у сарадњи са локалним становништвом према категорији ЗП.....	178
Графикон 6.105. Просечан број проблема у сарадњи са локалним становништвом према категорији ЗП.....	178
Графикон 6.106. Начини унапређења сарадње са локалним становништвом према категорији ЗП	179
Графикон 6.107. Реституција у ЗП према категорији ЗП.....	179
Графикон 6.108. Учесници реституције на територији ЗП према категорији ЗП	180
Графикон 6.109. Организација управљања посетиоцима ЗП према категорији ЗП.....	181
Графикон 6.110. Начин праћења броја посетилаца у ЗП према категорији ЗП.....	181
Графикон 6.111. Просечни број посетилаца у ЗП према категорији ЗП.....	182
Графикон 6.112. Просечни број туристичке инфраструктуре према категорији ЗП	182
Графикон 6.113. Просечна дужина стаза према категорији ЗП.....	183
Графикон 6.114. Просечни број туристичких објеката према категорији ЗП	184
Графикон 6.115. Просечни број садржаја на интернету према категорији ЗП.....	184
Графикон 6.116. Повратне информације посетилаца према категорији ЗП	185
Графикон 6.117. Просечан број проблема у управљању посетиоцима према категорији ЗП.....	185
Графикон 6.118. Врсте проблема у контроли заштићених врста према категорији ЗП	186
Графикон 6.119. Присуство проблема у реинтродукцији врста према категорији ЗП	187
Графикон 6.120. Врсте проблема у реинтродукцији према категорији ЗП	187
Графикон 6.121. Начин мониторинга ЗП према категорији ЗП	187
Графикон 6.122. Базе података о заштићеним врстама према категорији ЗП.....	187

Графикон 6.123. „Natura 2000“ у ЗП према категорији ЗП	188
Графикон 6.124. Просечан број извора финансирања према категорији ЗП	188
Графикон 6.125. Учесталост финансирања према категорији ЗП	189
Графикон 6.126. Износ финансијске подршке ЗП према категорији ЗП	190
Графикон 6.127. Значај типова прихода према категорији ЗП	191

ПОПИС ГАНТОГРАМА

Гантограм 1.1. Временско одређење истраживања	10
---	----

ПОПИС ШЕМА

Шема 1.1. Структура дисертације	11
Шема 3.1. Концептуални оквир истраживања	43
Шема 4.1. Развој система управљања ЗП у свету	57
Шема 4.2. Развој система управљања ЗП у Србији	67
Шема 4.3. Структура организације система управљања ЗП у Србији	79
Шема 6.1. Типови и структура управљача ЗП у Србији	99
Шема 6.2. Структура територијалне и унутрашње организације заштите природе у ЈП „Србијашуме“	134
Шема 6.3. Структура територијалне и унутрашње организације заштите природе у ЈП „Војводинашуме“	135
Шема 6.4. Структура територијалне и унутрашње организације заштите природе у осталим ЈП	136
Шема 6.5 Структура територијалне и унутрашње организације заштите природе код осталих управљача из ЈС	137
Шема 6.6. Структура територијалне и унутрашње организације заштите природе у ПС	138
Шема 6.7. Структура територијалне и унутрашње организације заштите природе код ПП	165
Шема 6.8. Структура територијалне и унутрашње организације заштите природе код ПИО	166
Шема 6.9. Структура територијалне и унутрашње организације заштите природе код СРП	167
Шема 6.10. Структура територијалне и унутрашње организације заштите природе код СтРП	168
Шема 6.11. Структура територијалне и унутрашње организације заштите природе код ОЗП	168
Шема 7.1. Предлог концептуалног модела - активности	198
Шема 7.2. Предлог развоја концептуалног модела (ставови испитаника)	225
Шема 7.3. Предлог развоја концептуалног модела (стечено знање)	226
Шема 7.4. Предлог развоја концептуалног модела у краткорочном периоду (ставови испитаника)	227
Шема 7.5. Предлог развоја концептуалног модела у краткорочном периоду (стечено знање)	228
Шема 7.6. Предлог развоја концептуалног модела у средњорочном периоду (ставови испитаника)	230
Шема 7.7. Предлог развоја концептуалног модела у средњорочном периоду (стечено знање)	231
Шема 7.8. Предлог развоја концептуалног модела у дугорочном периоду (ставови испитаника)	233
Шема 7.9. Предлог развоја концептуалног модела у дугорочном периоду (стечено знање)	234

ПОПИС КАРТИ

Карта 1.1. Територијални распоред ЗП	9
--	---

ПОПИС ФОТОТАБЛИЦА

Фототаблица 2.1. Прикупљање података	20
--	----

ПОПИС ПРИЛОГА

Прилог 1. Списак заштићених подручја која су обухваћена истраживањем	284
Прилог 2. Упитник за истраживање организације система управљања и типова управљача ЗП	286
Прилог 3. Анкета за прву фазу прикупљања података	287
Прилог 4. Списак представника управљача ЗП, који су анкетирани у првој фази прикупљања података	296
Прилог 5. Упитник за другу фазу прикупљања података	298
Прилог 6. Списак пред. управљача ЗП, јавне управе/службе и орга., интервјусаних у другој фази прику. пода.	307
Прилог 7. Површина ЗП (у <i>ha</i>) по годинама и типовима управљача	308
Прилог 8. Страт. документа на нивоу ЕУ и одабраних држава ЈИЕ (зашт. природе, живо. средина и шума.)	310
Прилог 9. Циљеви и мере у страт. документима везани за управљање ЗП на нивоу ЕУ и одабраних држава ЈИЕ	311
Прилог 10. Циљеви и мере у стра. доку. везани за финансирање ЗП, на нивоу ЕУ и одабраних држава ЈИЕ	315
Прилог 11. Закони у одабраним држава ЈИЕ (зашт. природе, животна средина и шумарство)	317
Прилог 12. Норме у законодавним документима везане за управљање ЗП у одабраним државама ЈИЕ	318
Прилог 13. Норме у законодавним документима везане за финансирање ЗП у одабраним државама ЈИЕ	321
Прилог 14. Институционални оквири на нивоу ЕУ и одаб. држава ЈИЕ (зашт. природе, живо. средина и шума.)	322
Прилог 15. Надлежности инст. везаних за управљање и финансирање ЗП на нивоу ЕУ и одабраних држава ЈИЕ	324
Прилог 16. SPSS излазни резултати	327

1. УВОД

Заштићена подручја су дефинисана као подручја која имају „...*изражену геолошку, биолошку, екосистемску и/или предеону разноврсност*“ (2009/а), док са друге стране, Међународна унија за заштиту природе (IUCN) ЗП дефинише као „...*географски простор, препознат, означен и, кроз примену законских и других ефикасних мера, управљан, како би се постигла дугорочна заштита природе са припадајућим екосистемским услугама и културним вредностима*“ (Emerton *et al.*, 2006).

ЗП доприносе еколошким, социјалним и економским циљевима одрживог развоја кроз подршку функционисања екосистема, унапређење одрживог коришћења обновљивих ресурса и обезбеђење места за туризам и рекреацију (Philips, 1998).

У Србији различита стратешка документа (2005/б; 2010/б; 2010/в; 2012/б) дефинишу увећање површине ЗП до 12% територије. Садашња покривеност ЗП је око 6% (Ostojić, Vukin, 2007; Ђорђевић *et al.*, 2013/а; Јелић, 2015), док је на светском нивоу 15,9% (Juffe-Bignoli *et al.*, 2014).

У овом истраживању под ЗП се подразумевају подручја која су издвојена из коришћења и дата су на управљање појединим правним субјектима. Ови правни субјекти долазе из приватног и јавног сектора и могу се поделити на основу тога „...*ко доноси одлуке и може се сматрати одговорним*“ (Worboys-Feuerabend *et al.*, 2013). Управљачи ЗП имају значајну улогу, јер коришћење подручја заштите, директно зависи од њиховог присуства и активности које спроводе на том подручју.

Организација система управљања ЗП у Србији представља „...*комплексну структуру различитих актера, правила и надлежности*“ (Ђорђевић *et al.*, 2011), и обухвата четири функције, које су међусобно повезане и односе се на процес планирања, организовања, руковођења и евалуације (Worboys *et al.*, 2015). У оквиру истраживања организације система управљања ЗП у Србији, разматрани су оквири управљања ЗП, структурне карактеристике управљања ЗП и механизми финансирања система управљања ЗП.

Значај ЗП је посебно изражен кроз директне и индиректне „*бенефите*“, које ЗП пружају, а који су увезани са заштитом културног наслеђа (Worboys *et al.*,

2015). Ова улога ЗП је потврђена у политичким процесима на нивоу Европске Уније (ЕУ)¹, али и на глобалном нивоу, кроз бројне конвенције обавезујућег или необавезујућег карактера.

1.1. ФОРМУЛАЦИЈА ПРОБЛЕМА

Планирано увећање ЗП у Србији обухвата дупло већу површину у односу на тренутну покривеност ЗП (Ђорђевић *et al.*, 2017). Ова чињеница ће, у наредном периоду, стварати додатну обавезу постојећим и новим управљачима², јер је одрживо управљање ЗП „...*постало изазов, не само за сектор заштите природе, већ и за остале секторе*“ (Грујичић *et al.*, 2008).

Систем управљања ЗП³ представља интеракцију између управљача, тј. организација којима је поверено управљање и окружења у којем се налазе. Ова интеракција се спроводи кроз учешће јавности и, посебно, локалних заједница што је „...*постало широко прихваћено начело рада у управљачким установама у ЗП*“ (Martinić, 2010). Дугорочно одрживо управљање ЗП је дефинисано кроз три циља, који подразумевају (Martinić, 2010):

1. очување – трајно чување и унапређивање биолошке разноликости и културне баштине;
2. едукацију и рекреацију – промовисање могућности за разумевање и уживање у нетакнутој природи и специфичним квалитетима подручја;
3. јачање локалне заједнице – интензивирање сарадње са локалном заједницом, у циљу регионалног привредног раста, развоја, осигурања прихода и отварања радних места.

Управљање ЗП може бити делегирано некој организацији, појединцу или заједници, који функционишу по сету закона, правила и/или традицији (Chape *et al.*, 2008). Организација, као функција управљања, бави се тиме „...*како управљачи издвајају и организују људске и друге ресурсе како би омогућили спровођење планова*“ (Bartol, Martin, 1998). Такође, једно од кључних питања у управљању ЗП је везано за капацитете (Hockings, Philips, 1999; Tomićević, 2005),

---

¹ На нивоу ЕУ, „Natura 2000“, представља систем ЗП за угрожене врсте птица и станишта и „...*највећу координирану мрежу ЗП природе у свету*“ (Posavec *et al.*, 2011).

² Типови управљача су детаљно дефинисани у потпоглављу 3.1.2. и 6.1.

³ Систем управљања ЗП је детаљно дефинисан у потпоглављу 3.1.2., 6.2., 6.3 и 6.4.

који зависе од ресурса којима ЗП располаже, система управљања и сарадње са локалном заједницом.

У периоду до почетка '90-их год. XX века, као основни тип управљача у Србији, био је присутан државни (јавни) сектор. Међутим, усвајањем Закона о заштити животне средине из 1991. год. (1991), покренут је и процес децентрализације, којим је тежиште управљања ЗП померено ка ПС. Разлог томе су и одлуке које су донете на међународном нивоу, нпр. кроз Конвенцију о биолошкој разноврсности (1992/а)⁴.

У периоду након '90-их год. XX века, у Србији долази до успостављања ЗП која су, по први пут, дата на управљање невладином сектору (Nonić *et al.*, 2015). Успостављање нових ЗП је један од важних показатеља испуњења циља увећања површине под заштитом, које је предвиђено различитим стратегијама (2005/б; 2010/б; 2010/в; 2012/б).

Претходна истраживања указују на позитиван тренд успостављања ЗП у Србији у периоду након 1990. год. (Sekulić, 2011; Ђорђевић *et al.*, 2012), али истраживања по питању успостављања ЗП и типова управљача у дужем временском периоду (1948-2016. год.) нису, до сада, рађена, а веома су битна како би се разумео систем управљања ЗП.

Многи аутори, данас, наглашавају различите приступе у управљању ЗП и констатују процес децентрализације (Graham *et al.*, 2003; Dudley, 2008; Stanciu, Ionita, 2012; Borrini-Feyerabend *et al.*, 2013; Нонић, 2015), али се не баве предностима и недостацима, као и разликама у организацији система управљања ЗП. Како би се утврдиле предности и недостаци организовања појединих типова управљача и категорија ЗП, неопходно их је, најпре, дефинисати, тј. утврдити типове управљача и однос типова управљача према категоријама ЗП, које су дефинисане Законом о заштити природе (2009/а). У претходном периоду, спроведена су истраживања о категоријама ЗП (Радовић, Мандић, 1998; Остојић,

---

⁴ На Конференцији УН о животној средини и развоју, усвојене су бројне конвенције, међу којима је, за управљање ЗП, најважнија Конвенција о биолошкој разноврсности (1992/а). У оквиру ове конвенције је препозната улога различитих заинтересованим странама у управљању ЗП и наглашена потреба њиховог даљег укључивања у ове активности (1992/а; 2010/д). Србија је Конвенцију о биолошкој разноврсности ратификовала 2001. године (2001).

Вукин, 2007; Милановић *et al.*, 2008), али детаљна анализа типова управљача ЗП у Србији, до сада, није извршена.

Досадашња истраживања, нису дала детаљан увид у карактеристике стратешких, законодавних и институционалних оквира⁵ управљања ЗП у Србији, нити су сагледане разлике везане за оквире управљања ЗП држава у одабраним земљама југоисточне Европе (ЈИЕ).

Једну од значајних компонената управљања ЗП представља и одрживост финансирања ЗП⁶, која се дефинише као „...способност да се обезбеде довољни, стабилни и дугорочни извори финансирања“, како би се покрили укупни трошкови (Emerton *et al.*, 2006). Обезбеђивање одрживог финансирања могуће је остварити кроз диверсификацију прихода (1998; Eagles *et al.*, 2002; Bowarnick *et al.*, 2010; Avramov *et al.*, 2012), тј. увођењем иновативних механизма и континуираним финансирањем активности у ЗП. Истраживања по питању механизма финансирања система управљања ЗП у Србији, нису, до сада, рађена. Постоје поједина истраживања која се баве финансирањем националних паркова (НП) (Šumarac, 2009; Đorđević *et al.*, 2013/b; Đorđević *et al.*, 2013/v), али не и истраживања која се баве осталим категоријама ЗП, као и разликама у финансирању појединих типова управљача ЗП.

На основу свега претходно наведеног, **проблем истраживања** обухвата:

1. анализу процеса успостављања ЗП и утицај различитих закона о заштити природе на успостављање нових површина и типова управљача. Процес успостављања ЗП, у периоду од 1948. год⁷. до данас, разматра се, у односу на годину успостављања, површину ЗП, као и измене у површинама ЗП и типове управљача;
2. разматрање организације система управљања ЗП на националном нивоу и на нивоу различитих типова управљача и категорија ЗП.

---

⁵ Оквири управљања ЗП су детаљно обрађени у потпоглављу 3.1.1. и поглављу 5.

⁶ Финансирање ЗП је детаљно обрађено у потпоглављу 3.1.3, 3.3.3, 6.2.3, 6.3.3 и 6.4.3.

⁷ Као почетна година, узета је 1948., јер су тада забележени први подаци о успостављању ЗП у Србији. Процес успостављања ЗП је детаљније разматран у потпоглављу 4.3.

1.2. Циљ, СВРХА И ПРЕДМЕТ ИСТРАЖИВАЊА

У оквиру овог истраживања дефинисана су три општа циља, а у оквиру њих су формулисани и посебни циљеви (преглед 1.1).

На основу дефинисаних циљева, **сврха** истраживања је стварање основе за детаљније истраживање организације типова управљача и категорија ЗП. На бази тако стечених знања, може се унапредити постојећа организација управљања ЗП и створити претпопоставке за развој нове организације система управљања ЗП. Такође, сврха је и да се дају предвиђања о будућем процесу успостављања ЗП.

ПРЕГЛЕД 1.1. ОПШТИ И ПОСЕБНИ ЦИЉЕВИ ИСТРАЖИВАЊА

Општи циљеви	Посебни циљеви
1. Утврђивање типова управљача и процеса успостављања ЗП	1.1. Утврђивање типова управљача ЗП у односу на присуство јавног или приватног оснивачког капитала
	1.2. Утврђивање категорија ЗП у дефинисаним типовима управљача
	1.3. Утврђивање процеса успостављања ЗП у периоду 1946-2016. год.
	1.4. Утврђивање процеса успостављања ЗП у периоду 1946-2016. године, у односу на типове управљача
2. Утврђивање оквира управљања ЗП	2.1. Утврђивање стратешких оквира, којим су дефинисани правци развоја управљања ЗП
	2.2. Утврђивање законодавних оквира у управљању ЗП
	2.3. Утврђивање институционалних оквира у управљању ЗП
3. Утврђивање организационих структура, структурних карактеристика и механизма финансирања система управљања ЗП на различитим нивоима	3.1. Утврђивање организационе структуре управљања ЗП на националном нивоу
	3.2. Утврђивање организационе структуре управљања ЗП код типова управљача
	3.3. Утврђивање организационе структуре управљања код категорија ЗП
	3.4. Утврђивање структурних карактеристика управљања код типова управљача ЗП
	3.5. Утврђивање структурних карактеристика управљања код категорија ЗП
	3.6. Утврђивање механизма финансирања система управљања код типова управљача ЗП
	3.7. Утврђивање механизма финансирања система управљања код категорија ЗП

Извор: оригинал

У складу са дефинисаним проблемом истраживања, **предмет истраживања** представљају:

- основне карактеристике ЗП (тип управљача, категорија ЗП, површина ЗП, година успостављања, режим заштите, категорија ЗП према значају, намена и власништво);
- оквири управљања ЗП (стратешки, законодавни и институционални оквири у секторима заштите природе, животне средине и шумарства);
- организациона структура управљача ЗП на различитим нивоима (национални, тип управљача и категорија ЗП);

- структурне карактеристике управљања ЗП (управљање и чување ЗП, управљање посетиоцима у ЗП и мониторинг заштићених врста биљака и животиња у ЗП);
- механизми финансирања система управљања ЗП.

1.3. ОСНОВНЕ ХИПОТЕЗЕ

У складу са дефинисаним циљем и предметом истраживања, дефинисане су следеће опште и посебне хипотезе:

Хипотеза 1: Постоји утицај законодавних докумената на процес успостављања ЗП и типове управљача, у периоду након II светског рата

Хипотеза 1.1: Постоји утицај законодавних докумената на процес успостављања типова управљача у посматраном периоду

Хипотеза 1.2: Постоје разлике у површинама основаних ЗП према типу управљача у посматраном периоду

Хипотеза 2: Постоји утицај стратешких, законодавних и институционалних оквира на управљање ЗП

Хипотеза 2.1. Постоји утицај стратешких и законодавних оквира на управљање ЗП

Хипотеза 2.2. Постоји утицај институционалних оквира на управљање ЗП

Хипотеза 3. Постоје разлике између организационе структуре управљања ЗП на различитим нивоима

Хипотеза 3.1. Постоје разлике у организовању на националном нивоу управљања ЗП

Хипотеза 3.2. Постоје разлике у организовању код појединих типова управљача ЗП

Хипотеза 3.3. Постоје разлике у организовању код појединих категорија ЗП

Хипотеза 4. Постоје разлике између структурних карактеристика управљања ЗП на различитим нивоима

Хипотеза 4.1. Постоје разлике између структурних карактеристика управљања ЗП код појединих типова управљача

ПРЕГЛЕД 1.2. ПОВЕЗАНОСТ ЦИЉЕВА И ПРЕДМЕТА ИСТРАЖИВАЊА СА ПОСТАВЉЕНИМ ХИПОТЕЗАМА

Циљеви истраживања	Предмет истраживања	Број потпоглавља	Опште хипотезе	Посебне хипотезе
Утврђивање типова управљача и процеса успостављања ЗП	Основне карактеристике ЗП (тип управљача, категорија ЗП, површина ЗП, године успостављања)	4.2.1 и 4.2.2	Постоји утицај законодавних докумената на процес успостављања ЗП и типове управљача	Постоји утицај законодавних докумената на процес успостављања типова управљача у посматраном периоду
	Промене у површинама и типу управљача (у периоду од 1948. године до данас)	4.3		Постоје разлике у површинама основаних ЗП према типу управљача у посматраном периоду
Утврђивање оквира управљања ЗП	Стратешка документа у секторима заштите природе, животне средине и шумарства	5.1 и 5.2	Постоји утицај стратешких, законодавних и институционалних оквира на управљање ЗП	Постоји утицај стратешких и законодавних оквира на управљање ЗП
	Законодавна документа у секторима заштите природе, животне средине и шумарства	5.3		Постоји утицај институционалних оквира на управљање ЗП
	Институционални оквир у управљању ЗП			
Утврђивање организационих структура, структурних карактеристика и механизма финансирања ЗП на различитим нивоима	Организациона структура управљања ЗП на националном нивоу	6.3.2.1 и 5.3	Постоје разлике између организационе структуре управљања ЗП на различитим нивоима	Постоје разлике у организовању на националном нивоу управљања ЗП
	Организациона структура управљања ЗП на нивоу типова управљача	6.2.2.1 и 6.3.2.1		Постоје разлике у организовању код појединих типова управљача ЗП
	Организациона структура ЗП на нивоу категорија ЗП	6.4.2.1		Постоје разлике у организовању код појединих категорија ЗП
	Структурне карактеристике управљања ЗП (управљање и чување ЗП, управљање посетиоцима у ЗП, мониторинг заштићених врста)	6.2.2.2, 6.2.2.3 6.2.2.4 6.3.2.2, 6.3.2.3 и 6.3.2.4	Постоје разлике између структурних карактеристика управљања ЗП на различитим нивоима	Постоје разлике између структурних карактеристика управљања ЗП код појединих типова управљача
		6.4.2.2, 6.4.2.3 и 6.4.2.4		Постоје разлике између структурних карактеристика управљања ЗП код појединих категорија ЗП
	Механизми финансирања система управљања ЗП	6.2.3 и 6.3.3	Постоје разлике између механизма финансирања ЗП на различитим нивоима управљања	Постоје разлике у механизмима финансирања код појединих типова управљача ЗП
6.4.3		Постоје разлике у механизмима финансирања код појединих категорија ЗП		

Извор: оригинал

Хипотеза 4.2. Постоје разлике између структурних карактеристика управљања ЗП код појединих категорија ЗП

Хипотеза 5. Постоје разлике између механизма финансирања ЗП на различитим нивоима управљања

Хипотеза 5.1. Постоје разлике у механизмима финансирања код појединих типова управљача ЗП

Хипотеза 5.2. Постоје разлике у механизмима финансирања код појединих категорија ЗП

Повезаност циљева, предмета истраживања и постављених општих и посебних хипотеза, приказана је у прегледу 1.2.

1.4. ТЕРИТОРИЈАЛНО И ВРЕМЕНСКО ОДРЕЂЕЊЕ ИСТРАЖИВАЊА

Истраживање је **територијално** спроведено на територији Републике Србије (без АП Косово и Метохија)⁸. На основу Регистра ЗП из 2012. године (2012/в), издвојена су сва ЗП која се налазе на поменутој територији Србије и која имају управљаче⁹. У прилогу 1 дат је попис свих ЗП обухваћених овим истраживањем, док је на карти 1.1 дат територијални распоред ових ЗП.

Временско одређење истраживања је детаљно приказано на гантограму 1.1. Истраживање је обухватило три фазе, тј. припремну фазу, фазу прикупљања, обраде и анализе истраживања, као и завршну фазу. У оквиру припремне фазе, обављени су преглед литературе и теоријска истраживања, формулисани су циљ, сврха и предмет истраживања, и постављене су хипотезе и истраживачка питања. Такође, у оквиру ове фазе припремљен је анкетни упитник, а затим је урађено пре-тест истраживања (април 2013. године). Припрема и израда финалног анкетног упитника је рађена у периоду од јула 2013. године, до јануара 2014. године, а истраживање је спроведено у оквиру друге фазе, у периоду од децембра 2014. године до јуна 2015. године. Током 2015-2016. године обављене су активности везане за унос, обраду и анализу прикупљених података. Током јануара 2017. године, припремљен је интервју, који је спроведен у периоду април-мај исте године. Унос и обрада података је урађена током јуна 2017. године, а анализа током јуна-јула исте године.

---

⁸ Због изостанка административних надлежности на овом подручју.

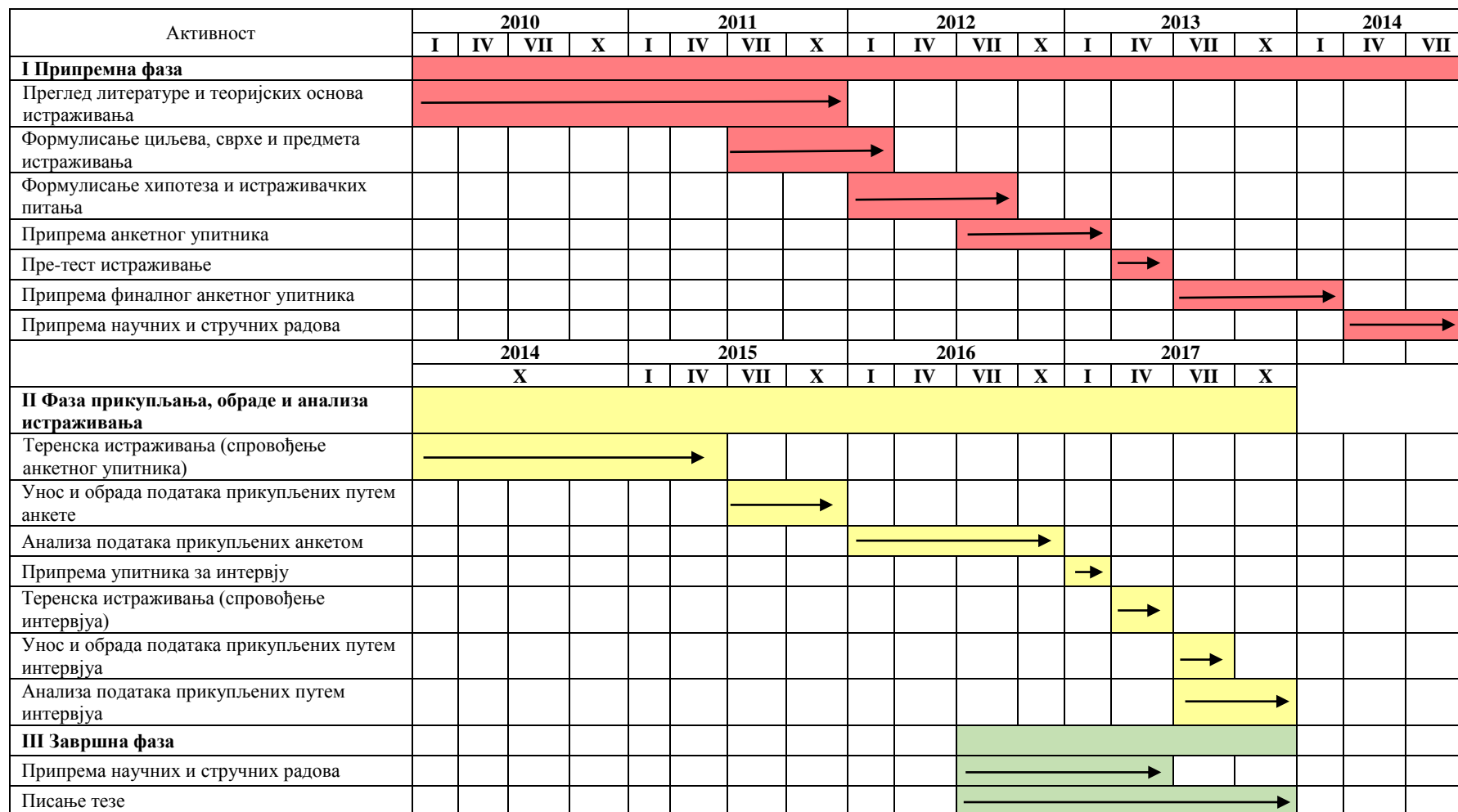
⁹ Детаљни критеријуми за одабир ЗП су дефинисани у потпоглављу 2.2.1.

КАРТА 1.1. ТЕРИТОРИЈАЛНИ РАСПОРЕД ЗП

Припрема научних и стручних радова је спроведена током припремне фазе (април 2014. године до јула 2014. године) и завршне фазе (септембар 2016. године до септембра 2017. године). У завршној фази је обављено и писање тезе, које је трајало од новембра 2016. године до септембра 2017. године.

ГАНТОГРАМ 1.1. ВРЕМЕНСКО ОДРЕЂЕЊЕ ИСТРАЖИВАЊА

1.5. СТРУКТУРА ДИСЕРТАЦИЈЕ

Организациона структура дисертације је представљена на шеми 1.1.

1. УВОД	1.1. Формулација проблема 1.2. Циљ, сврха и предмет истраживања 1.3. Основне хипотезе 1.4. Територијално и временско одређење истраживања 1.5. Структура дисертације
2. МЕТОДЕ ИСТРАЖИВАЊА, ПРИКУПЉАЊЕ И ОБРАДА ПОДАТАКА	2.1. Научне методе и технике 2.2. Прикупљање и обрада података
3. ПРЕГЛЕД ТЕОРИЈСКИХ ОСНОВА И ДОСАДАШЊИХ ИСТРАЖИВАЊА	3.1. Преглед теоријских основа истраживања 3.2. Концептуални оквир истраживања 3.3. Преглед досадашњих истраживања
4. РАЗВОЈ СИСТЕМА УПРАВЉАЊА ЗП	4.1. Развој система управљања ЗП у свету 4.2. Развој система управљања ЗП на територије Србије 4.3. Анализа процеса успостављања ЗП
5. СТРАТЕШКИ, ЗАКОНОДАВНИ И ИНСТИТУЦИОНАЛНИ ОКВИРИ УПРАВЉАЊА ЗП	5.1. Стратешки оквири 5.2. Законодавни оквири 5.3. Институционални оквири
6. РЕЗУЛТАТИ	6.1. Типови управљача ЗП 6.2. Организација система управљања код типова управљача 6.3. Организација система управљања код група управљача 6.4. Организација система управљања код категорија ЗП
7. КОНЦЕПТУАЛНИ МОДЕЛ УНАПРЕЂЕЊА ОРГАНИЗАЦИЈЕ СИСТЕМА УПРАВЉАЊА ЗП	7.1. Анализа елемената концептуалног оквира 7.2. Предлог концептуалног модела 7.3. Провера практичности и примене концептуалног модела 7.4. Могућност развоја и функционисања концептуалног модела
8. ДИСКУСИЈА	8.1. Оквири управљања ЗП 8.2. Типови управљача 8.3. Структурне карактеристике управљања ЗП 8.4. Механизми финансирања система управљања ЗП
9. ЗАКЉУЧЦИ	9.1. Основни закључци 9.2. Препоруке за унапређење организације система управљања ЗП 9.3. Оцена хипотеза 9.4. Правци будућих истраживања
10. ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ	
11. ПРИЛОЗИ	

ШЕМА 1.1. СТРУКТУРА ДИСЕРТАЦИЈЕ

У поглављу 1 (**Увод**), дефинисани су формулација проблема, циљ, сврха и предмет истраживања, опште и посебне хипотезе, територијално и временско одређење истраживања као и структура дисертације.

У поглављу 2 (**Методе истраживања, прикупљање и обрада података**), представљена је методологија истраживања, објашњене су коришћене научне методе и технике, као и начин прикупљања и обраде података.

У поглављу 3 (**Преглед теоријских основа и досадашњих истраживања**), приказане су теоријске основе истраживања и преглед домаће и стране литературе која се односи на проблематику типова управљања ЗП, успостављања ЗП, оквира управљања ЗП, структурних карактеристика управљања ЗП и његовог финансирања.

У поглављу 4 (**Развој система управљања ЗП**), приказан је развој система управљања у свету, као и садашњи дефинисани међународни систем управљања ЗП. Такође у оквиру овог поглавља, дат је историјски развој управљања ЗП и приказ постојећег система управљања ЗП, као и анализа процеса успостављања ЗП у Србији.

У поглављу 5 (**Стратешки, законодавни и институционални оквири управљања ЗП**), дати су приказ и анализа стратешких, законодавних и институционалних оквира у секторима који су повезани са управљањем ЗП.

У поглављу 6 (**Приказ и анализа резултата**), приказани су и анализирани резултати, који су подељени у следећа потпоглавља:

1. типови управљача ЗП;
2. организација система управљања ЗП:
  - 2.1. организациона структура управљача ЗП;
  - 2.2. структурне карактеристике управљања ЗП;
  - 2.3. механизми финансирања система управљања ЗП;

Типови управљача ЗП су дефинисани у односу на јавни и приватни карактер оснивачког капитала, као и организационо-правне форме.

Организација система управљања је разматрана према организационој структури управљања ЗП, структурним карактеристикама управљања ЗП и механизмима финансирања система управљања ЗП, у односу на тип, групу управљача и категорију ЗП.

У поглављу 7 (**Концептуални модела унапређења организације система управљања ЗП** - скраћено „концептуални модел“), анализирани су елементи организације система управљања и дефинисани су проблеми утврђени за сваки елемент појединачно. Након тога, дат је предлог концептуалног модела и предлог решења, односно активности, за њихову примену. Затим су предложена решења „тестирана“ кроз интервју са представницима одабраних ЗП и доносиоцима одлука. На бази ставова испитаника и стеченог знања, у оквиру овог поглавља дата је провера практичности и примене, као и могућност развоја и функционисања концептуалног модела.

У поглављу 8 (**Дискусија**), упоређени су резултати овог истраживања са резултатима досадашњих истраживања. Поређење резултата је урађено у складу са дефинисаним елементима организације система управљања ЗП (за оквире, типове управљача, структурне карактеристике управљања и механизме финансирања система управљања).

У поглављу 9 (**Закључци**), дефинисани су основни закључци до којих се дошло током овог истраживања. Такође, су дате препоруке за унапређење, извршена је оцена хипотеза и истраживачких питања и наведени су предлози будућих истраживања, везани за проблематику организације система управљања ЗП.

2. МЕТОДЕ ИСТРАЖИВАЊА, ПРИКУПЉАЊЕ И ОБРАДА ПОДАТАКА

У овом поглављу је дат опис научних метода и техника које су коришћене у процесу истраживања, као и у прикупљању и обради података.

2.1. НАУЧНЕ МЕТОДЕ И ТЕХНИКЕ

У наредним потпоглављима су описане опште, основне и посебне научне методе, као и технике истраживања, тј. техника испитивања, стратешког менаџмента и научног посматрања.

2.1.1. Научне методе

У складу са потребама и циљевима истраживања, у раду су примењене различите научне методе. У овом истраживању од научних метода су коришћене опште, основне и посебне (Шешић, 1984).

Као **опште научне методе** су коришћене (Шешић, 1984; Miljević, 2007):

- статистичка метода;
- метода моделовања.

Статистичка метода се састоји из истраживања масовних појава које се састоје из мноштва појединачног (Miljević, 2007). Фазе методског поступка у статистичкој методи обухватају: прикупљање, представљање, анализирање и интерпретирање података (Шешић, 1984). Ова метода је коришћена приликом обраде примарних података.

Метода моделовања, према методолошкој литератури је „...рационалан, системски, сложен поступак адекватног представљања битних одредаба процеса, појаве односно реалитета или њихових замисли као одређене целине“ (Miljević, 2007). У овом истраживању, модел представља „...имитацију, прототип или пројекцију неког предмета – дела постојеће, прошле и могуће будуће реланости“, а као основна врста модела, према овом аутору коришћен је пројективни модел који „...представља замисао будућих реалитета“ (Miljević, 2007), тј. у случају овог истраживања, модел унапређења организације система управљања ЗП.

Од **основних научних метода**, коришћена је компаративна метода, чији предмет су „...идентичност, сличност и различитост исте појаве у разним

временима и на разним просторима одређеним адекватним мерилима, истоврсних или разноврсних појава у дефинисаном простору и времену“ (Miljević, 2007). Ова метода је коришћена за утврђивање сличности и разлика између типова, категорија и подкатегија управљача, у односу на површину и категорије ЗП, као и ради поређења типова управљача ЗП, њихове организације управљања и структурних карактеристика. Такође, ова метода је коришћена и за утврђивање сличности и различитости стратешких, законодавних и институционалних оквира у управљању ЗП, у земљама ЈИЕ.

Као **посебне научне методе**, коришћене су (Шешић, 1984):

- анализа и синтеза;
- специјализација и генерализација;
- индукција и дедукција.

Метода анализе представља „...*растављање предмета истраживања на његове саставне делове, односно чиниоце структуре, функција, веза и односа на одређеном простору и одређеном времену*“ (Miljević, 2007). Коришћена је за анализу стратешких, законодавних и институционалних оквира у управљању ЗП, као и утицаја релевантних закона о заштити природе на процес успостављања нових површина ЗП и типова управљача. У циљу изучавања садржаја докумената, примењена је анализа садржаја, као врста парцијалне анализе (Милосављевић, Радосављевић, 2008). Поједини аутори (Bulmer, 1977; Neuman, 2014), сврставају анализу садржаја докумената у групу нереактивних метода¹⁰, јер не подразумева директно прикупљање података од субјекта истраживања. Метода синтезе представља „...*схватање-сазнање сложених целина преко њихових појединачних и посебних делова, њиховим спајањем, тј. њиховим стављањем у разне могуће односе и везе*“ (Miljević, 2007). Синтеза је коришћена у циљу доношења закључака и повезивање чињеница, које се односе на организацију система управљања ЗП.

Метода специјализације је дефинисана као „...*сазнавање посебног и појединачног у општем*“ (Милосављевић, Радосављевић, 2008), а као облик

---

¹⁰ Нереактивне методе спадају у групу метода, код којих испитаник није упознат са истраживањем за разлику од упитника, интервјуа и експеримента, који спадају у реактивне методе (Neuman, 2014). Поред анализе садржаја, у групу нереактивних метода спада и анализа секундарних података, која подразумева „...*анализу квантитативних и/или квалитативних података, који нису прикупљени од стране истраживача*“ (Neuman, 2014).

специјализације је присутна класификација. Ова метода је примењена за дефинисање типова управљача и односа према категоријама ЗП. Коришћена је и за утврђивање периода у процесу успостављања ЗП, на основу утицаја појединих законодавних докумената на процес њиховог успостављања.

Методом генерализације се „...*формирају општи ставови на основу појединачних*“ (Miljević, 2007), па су, на тај начин, утврђени типови управљача ЗП.

Методом индукције се „...*врши извођење опитних ставова из више посебних*“ (Милосављевић, Радосављевић, 2008), док се методом дедукције, која „...*представља облик закључивања*“, на основу „...*опитног законског схватања стичу посебна сазнања*“ (Miljević, 2007). Ове посебне методе научног истраживања су коришћене за стицање знања о предмету истраживања и за доношење закључака.

2.1.2. Технике истраживања

Коришћене су три врсте техника истраживања:

1. техника испитивања;
2. техника стратешког менаџмента;
3. техника научног посматрања.

У оквиру **техника испитивања** (Miljević, 2007), коришћене су:

- усмена анкета;
- усмерени интервју.

У овом истраживању анкета је спроведена усменим путем. Она представља „...*усмено општење између испитивача и испитаника*“ (Милосављевић, Радосављевић, 2008) и одликује се постојањем упитника са прецизно дефинисаним питањима која се постављају испитанику (Šuvaković, 2000).

Интервју представља технику испитивања која се спроводи „...*путем непосредног усменог и личног општења испитивача и испитаника*“ (Милосављевић, Радосављевић, 2008). Од анкете се разликује „...*по својству инструмента и поступка испитивања*“ (Miljević, 2007). Инструмент интервјуа је образац (упитник), тј. сет питања, које испитивач поставља испитанику. Овакав вид разговора „...*захтева непосредну комуникацију и доста простора за добијање*

неформализованих одговора“ (Miljević, 2007). Поступак интервјуа се разликује од поступка анкетирања „...по сложености садржаја и нивоу сазнања која се применом интервјуа стичу“ (Miljević, 2007).

Као **технике стратешког менаџмента**, коришћене су:

- „benchmarking“;
- SWOT анализа.

Техника „benchmarking-a“ представља „...систематско поређење низа унапред дефинисаних атрибута објеката benchmarkinga који се упоређују...“ и њен концепт се базира на тежњи да се на „...иновативан начин искористи позитивна пракса и искуство других предузећа путем њиховог имплементирања у оквиру посматраног“ (Јашко *et al.*, 2013). „Benchmarking“ је коришћен за утврђивање примера „добре праксе“ у одабраним земљама ЈИЕ у односу на организацију система управљања ЗП у Србији и могућности његовог унапређења код нас.

SWOT анализа представља анализу интерних и екстерних карактеристика (Lončarević *et al.*, 2007). Екстерне карактеристике се представљају као могућности и као претње, а интерне као предности и недостаци (Јашко *et al.*, 2013). Ова техника је коришћена за утврђивање поменутих карактеристика дефинисаног модела организације система управљања ЗП.

Техника научног посматрања представља прикупљање података путем „...непосредног чулног опажања манифестације појаве“ (Miljević, 2007), а предмет посматрања могу бити „...организације, процеси одлучивања и рада, у организацијама“ (Miljević, 2007). У истраживању је примењена техника непосредног опажања, у којој се успоставља директан контакт са објектима посматрања и, на тај начин, се прикупљају подаци (Михаиловић, 2012). Ова техника је коришћена током спровођења усмене анкете и интервјуа.

2.2. ПРИКУПЉАЊЕ И ОБРАДА ПОДАТАКА

У наредним потпоглављима су детаљно описани сви поступци везани за прикупљање и обраду података.

2.2.1. Прикупљање података

За ово истраживање, подаци су прикупљени из:

- примарних извора;
- секундарних извора.

Примарни подаци, који су прикупљени путем анкете, обухватају:

- основне карактеристике ЗП;
- карактеристике организационе структуре управљања ЗП;
- структурне карактеристике управљања ЗП;
- карактеристике механизма финансирања система управљања ЗП.

Примарни подаци прикупљени путем интервјуа обухватају:

- ставове одабраних ЗП (примери „добре праксе“) о предложеним моделу унапређења организације управљања ЗП;
- ставове доносиоца одлука о предложеном моделу управљања ЗП.

Секундарни подаци су добијени из литературних извора, који се баве овом проблематиком и регистра ЗП (2016/б). Такође, као секундарни подаци коришћени су и закони, стратегије, правилници и други службени документи управљача ЗП, који се односе на дефинисање оквира управљања ЗП.

Прикупљање података је спроведено у две фазе.

У **првој фази** прикупљања података, популација за истраживање организације система управљања ЗП, дефинисана је на основу регистра ЗП (2012/в)¹¹, и података ЈП „Србијашуме“, ЈП „Војводинашуме“ и ЈП која управљају НП, која су највећи управљачи ЗП, по површини, у Србији (Ђорђевић *et al.*, 2012). На основу ових података, утврђени су број и категорије ЗП, њихова површина и место где се налазе. На тај начин, установљена је и укупна популација ЗП на подручју истраживања.

Из укупне популације су, на основу постављених критеријума, одређена ЗП која су укључена у прикупљање података:

1. присуство управљача (у узорак су укључена ЗП која имају управљача);
2. величина ЗП (у узорак су укључена ЗП већа од 10 ha¹² и ЗП која покривају ширу територију¹³);

---

¹¹ Регистар из 2012. год. је коришћен за дефинисање популације за истраживање, а утврђивање типова управљача ЗП је урађен у складу са регистром из 2016. године, јер су у међувремену основана нова ЗП.

¹² У узорак нису укључена ЗП мања од 10 ha, јер чине, по броју, 16% одабраног узрока, а, по површини, 0,06% од укупне популације и не утичу на репрезентативност узорка.

3. категорија ЗП (у узорак су укључене све категорије ЗП, изузев споменика природе и заштићених станишта¹⁴).

У **другој фази** прикупљања података, узорак су чинили примери „добре праксе“ ЗП и представници јавне управе и службе, као и организације у систему управљања ЗП. Примери „добре праксе“ су одабрани на основу „намерног“ узорка (енг. *purposive sampling*), који се користи за избор случајева који су посебно информативни (Neuman, 2014). Другу фазу прикупљања података је било неопходно спровести због карактеристика система управљања ЗП и присуства институција које директно утичу на оквире управљања ЗП, а нису биле обухваћене истраживањем у првој фази.

Такође, фокус је био и на примерима „добре праксе“, од чијих представника се могу добити најквалитетнији стручни одговори и мишљења о предложеном моделу унапређења система управљања ЗП. Одабир примера „добре праксе“ је извршен на основу следећих карактеристика:

- типа управљача (ЗП из јавног и приватног сектора);
- величине подручја којим управљају (територија две или више локалних самоуправа);
- општи утисак истраживача (на основу спроведене прве фазе истраживања и истакнутих примера „добре праксе“ у управљању ЗП).

У узорак за **пред-тестирање** анкетних упитника су укључена ЗП различитих категорија и типа управљача, тј. по једно ЗП чији управљач је:

1. удружење грађана - СРП „Засавица“;
2. ЈП „Србијашуме“ - парк природе (ПП) „Голија“;
3. ЈП „Војводинашуме“ - СРП „Ковиљско-петроварадински рит“;
4. ЈП НП „Копаоник“ - НП „Копаоник“.

У првој фази прикупљања података је коришћена **усмена анкета** (фототаблица 2.1). Ова техника је одабрана у циљу што већег одзива испитаника и могућих проблема који настају у процесу испитивања путем телефона или

---

¹³ У узорак нису укључена она ЗП (нпр. споменици природе, строги природни резервати), која се налазе у оквиру већих ЗП.

¹⁴ Споменици природе су категорија ЗП која има највећи број ЗП без управљача, површина мањих од 10 ха, као и ЗП којима управљају физичка лица. Заштићена станишта нису била присутна у регистру о ЗП из 2012. године, који је коришћен за истраживање.

електронске поште, због времена потребног за добијање одговора (у просеку, 30 минута по анкети/испитанику). У првој фази прикупљања података, упитник се састојао из два дела (прилог 2 и прилог 3). Представљао је комбинацију затворених и отворених питања (De Vaus, 2002; Михаиловић, 2012), где затворена питања представљају сет питања са већ понуђеним одговорима, док је код питања отвореног типа, испитанику дата могућност да самостално формира став. Питања отвореног типа омогућавају усмеравање испитивача и овакви одговори су компликованијег типа (Bliss, Martin 1999), док питања затвореног типа, са понуђеним скалама, омогућавају лакшу обраду података.

ФОТОТАБЛИЦА 2.1. ПРИКУПЉАЊЕ ПОДАТАКА

Први део упитника садржи основне карактеристике ЗП, као што су њихова површина по различитим критеријумима, тип власништва и управљача. У другом делу упитника се разматрају структурне карактеристике управљања ЗП кроз:

1. организацију управљања ЗП (питања 1 и питања 8-9);
2. чување и планирање управљања ЗП (питања 3-7 и питања 16-18);
3. сарадњу са надлежним институцијама и заинтересованим странама (питања 11-12 и питање 19-20);
4. управљање посетиоцима у ЗП (питања 22-29);
5. мониторинг заштићених врста (питања 31-36);
6. сарадњу са локалним становништвом (питања 38-40);
7. механизме финансирања система управљања ЗП (питања 41-45).

У првој фази прикупљања података (децембар 2014. год. – јун 2015. год.) на подручју Централне Србије¹⁵ и АП Војводина, укупно су анкетирани 63 управљача ЗП. Списак ЗП, чији представници су анкетирани у овој фази је дат у прилогу 4.

У другој фази прикупљања података (април – мај 2017. год.), као техника коришћен је **усмерени интервју**, који је одабран ради што већег одзива испитаника.

Интервју је био усмерен на следеће „заинтересоване стране“:

- одабране примере „добре праксе“;
- надлежна министарства/секретаријате и заводе за заштиту природе (ЗЗП);
- међународне и домаће невладине организације;
- образовне и научно-истраживачке институције.

Упитник за интервју (прилог 5) се састојао из четири дела:

1. информације о испитанику и институцији/организацији (питања 1-2);
2. оквири управљања ЗП (питања 3-7);
3. структурне карактеристике управљања ЗП (питања 8-15);
4. механизми финансирања система управљања (питања 16-19).

---

¹⁵ Под Централном Србијом се у овом истраживању подразумева подручје Србије без АП Војводина и АП Косово и Метохија.

Списак ЗП, организација и јавне управе и службе, чији представници су интервјуисани у овој фази приказан је у прилогу 6.

2.2.2. Обрада података

Приликом израде упитника за прву фазу прикупљања података, урађене су припремне радње за касније кодирање упитника. За сваки одговор су дате одређене шифре које су касније коришћене за кодирање, јер оно представља превођење добијених одговора у бројеве, у циљу статистичке анализе (De Vaus, 2002). Процес кодирања се састоји из неколико корака (De Vaus, 2002):

- класификација одговора;
- додељивање кодова за сваку варијаблу;
- додељивање бројева колона за сваку варијаблу;
- израда књиге кодова;
- провера грешака насталих приликом кодирања;
- унос података.

Након кодирања је извршен унос прикупљених података у јединствену базу података. Прикупљени подаци су унесени у софтверски пакет за статистичку обраду SPSS (*ver. 21*) (2012/a).

У циљу обраде прикупљених података дефинисани су типови управљача¹⁶, док су од категорија и подкатегорија управљача ЗП¹⁷, формиране следеће групе управљача:

1. ЈП „Србијашуме“;
2. ЈП „Војводинашуме“;
3. ЈПНП;
4. остала ЈП;
5. остали управљачи из ЈС;
6. приватни сектор¹⁸.

Ово је урађено, како би се на што сврсисходнији начин утврдиле разлике између постојећих управљача, с обзиром на то да је дефинисана категорија

---

¹⁶ Типови управљача су дефинисани у потпоглављу 6.1.1.1.

¹⁷ Категорије и подкатегорије управљача ЗП су дефинисане у поглављу 6.1.1.2.

¹⁸ ПС није подељен у мање групе, већ је посматран као једна група, како би било могуће упоредити карактеристике управљача међу групама управљача.

управљача ЗП („предузеће¹⁹“), била преопширна, тј. највећи управљачи ЗП (ЈП „Србијашуме“, ЈП „Војводинашуме“ и ЈПНП) су чинили једну категорију, а у другим категоријама је било свега неколико одговора испитаника. Са друге стране, подкатеорије су биле превише поједностављене и нису у свим случајевима имале одговоре испитаника.

Код обраде података, коришћене су следеће статистичке методе:

- дескриптивна статистика;
- анализа фреквенција;
- Хи-квадрат (χ^2) тест независности;
- Ман-Витнијев тест;
- Крускал-Волисов тест.

Дескриптивна статистика је коришћена за обраду питања која представљају некатеоријску варијаблу (нпр. питања у вези са површином ЗП по различитим критеријумима, бројем запослених, износима финансирања и сл.). Основна карактеристика дескриптивне анализе је да „...описује предмет тиме што набраја чиниоце, својства итд., о којима је стечено знање у току процеса научног рада“ (Miljević, 2007).

Анализа фреквенција је коришћена код категоријских варијабли (нпр. питања са Ликертовом скалом²⁰ и дефинисане скале код извора финансирања), ради утврђивања броја одговора управљача ЗП на постављена питања. Основна карактеристика ове анализе је „...откривање распореда учесталости појава одређених особина нумеричких исказа“, односно утврђивање учешћа и средњих вредности (Miljević, 2007).

Хи-квадрат тест независности је коришћен за утврђивање статистички значајних веза између категоријских варијабли, од који свака може имати две или више категорија (Malhotra, 2007; Pallant, 2011; Coakes, 2013). Овај тест се заснива на унакрсној табели, у којој су категорије једне варијабле укрштене са другом, а за тумачење резултата теста, неопходно је да најмање 80% ћелија има очекиване учесталости 5 или више (Pallant, 2011). Уколико ова претпоставка није испуњена

---

¹⁹ Категорије предузећа су дефинисане у оквиру потпоглавља 6.1.1.2.

²⁰ Ликертова скала је вишенаменска и вишеструктурна мера која се користи за мерење ставова (Вругман, 2012).

користе се резултати теста „Likelihood ratio²¹“. Овај тест је коришћен за утврђивање статистички значајне везе између типова, група управљача и категорија ЗП и приказаних карактеристика управљања ЗП (преглед 2.1). За оцену вредности величине утицаја за табеле 2×2 коришћен је ϕ (Pallant, 2011):

- 0,1 - мали утицај;
- 0,3 - средњи утицај;
- 0,5 - велику утицај.

ПРЕГЛЕД 2.1. ПРИМЕНА χ^2 ТЕСТА НЕЗАВИСНОСТИ КОД ТИПОВА, ГРУПА УПРАВЉАЧА И КАТЕГОРИЈА ЗП

Тип/група управљача и категорија ЗП	потребе за запосленима, типови послова, присуство чуварске службе, присуство плана/програма управљања, начин припреме плана управљања, врсти проблема у спровођењу плана и програма управљања, начин праћења посетилаца, начин организације управљања посетиоцима, повратне информација, проблеми у управљању посетиоцима, проблема у контроли заштићених врста биљака и животиња, потребе и проблеми реинтродукције, начин мониторинга, Natura 2000, проблеми са локалним становништвом, начин унапређења сарадње
--	--

Извор: оригинал

Поред овог показатеља, за веће табеле је коришћен „Крамеров показатељ V“ за оцену вредности величине утицаја (енг. *Cramer's V*) (Pallant, 2011):

- за R-1=1 или K-1=1 (две категорије): мали=0,01, средњи=0,3, велики=0,5;
- за R-1=1 или K-1=2 (три категорије): мали=0,07, средњи=0,21, велики=0,35;
- за R-1=1 или K-1=3 (четири категорије и више): мали=0,06, средњи=0,17, велики=0,29.

Примена Ман-Витнијев теста се односи на „...испитивање једнакости дистрибуција помоћу независних узорака, при чему није неопходно специфицирати облик дистрибуције“ (Landika, Mikić, 2015). Користи се за испитивање разлика између две групе у оквиру једне категоријски варијабле у погледу вредности некатегоријске варијабле (Pallant, 2011).

²¹ „Likelihood ratio“ тест пореди логаритме вероватноћа два модела и тестира њихову статистичку значајност (Кнежевић, 2015).

Ман-Витнијев тест је коришћен за испитивање статистички значајних разлика између два типа управљача (ЈС и ПС), и приказаних карактеристика управљања ЗП (преглед 2.2).

ПРЕГЛЕД 2.2. ПРИМЕНА МАН-ВИТНИЈЕВОГ ТЕСТА КОД ТИПОВА, ГРУПА УПРАВЉАЧА И КАТЕГОРИЈА ЗП

Тип управљача	површина по организационој јединици, површина ЗП по запосленом, површина ЗП по чувару, утицај послова управљања ЗП, просечни број проблема у ЗП, просечни број састанака са надлежним институцијама и заинтересованим странама, просечан број посетиоца/ туристичке инфраструктуре/ дужина стаза/ туристичких објеката/ број садржаја на интернету, просечни број проблема са локалним становништвом, површина реституције, просечан број извора/ износа финансирања, учесталост извора финансирања и значај финансијских прихода
Група управљача (између појединих група управљача и категорија ЗП засебно)	површина по организационој јединици, површина ЗП по запосленом, површина ЗП по чувару, утицај послова управљања ЗП, просечни број проблема у ЗП, просечни број састанака са надлежним институцијама и заинтересованим странама, просечан број посетиоца/ туристичке инфраструктуре/ дужина стаза/ туристичких објеката/ број садржаја на интернету, просечни број проблема са локалним становништвом, површина реституције, просечан број извора/ износа финансирања, учесталост извора финансирања, значај финансијских прихода

Извор: оригинал

Крускал-Волисов тест се користи за испитивање разлика између три или више група једне категоријске варијабле (тј. група управљача у овом истраживању), у погледу вредности некатегоријске варијабле (Pallant, 2011). Овај тест је сличан са претходним тестом, али омогућава поређење више група, с тим што се резултати претварају у рангове, па се пореде средњи рангови сваке групе (Pallant, 2011). За утврђивање статистички значајних разлика, код оба ова теста, посматра се ниво значајности (Asymp. Sig), који мора бити мањи од 0,05 ($p < 0,05$) и средње вредности ранга (Pallant, 2011).

Примена Крускал-Волисовог теста, коришћена је за иста питања као код Ман-Витнијевог теста, с тим што су се испитивале разлике између група управљача и категорија ЗП, односно три или више група.

Подаци прикупљени интервјуом са представницима управљача ЗП, јавне управе и службе, као и организација су обрађени коришћењем анализе садржаја докумената. Такође, да би се испитали унутрашњи (предности и недостаци) и спољашњи (могућности и претње) фактори, коришћена је SWOT анализа.

Код обраде података о процесу успостављања ЗП (прилог 7) коришћена је статистичка метода (Miljević, 2007), а у ужем смислу, метода анализе тренда

(Ranković, 2009; Ranković, 2012; Dragutinović Mitrović, Bošković, 2016), као и регресиона и корелациона анализа (Jovičić, 1981; Petz, 1985; Ranković, 2012). У циљу праћења трендова површина ЗП, коришћене су статистичке технике засноване на анализи временских серија (Stojković, 2001; Ranković, 2012; Đorđević *et al.*, 2013/b; Đorđević *et al.*, 2013/v).

Као основни показатељи раста површине, коришћени су следећи елементи:

- а) просечна апсолутна промена површине - $A_p [ha \cdot god^{-1}]$;
- б) просечна годишња експоненцијална стопа раста површине - $I_s [\%]$.

За процену значајности појединих елемената добијених регресионих модела тренда коришћени су: t -статистике параметара, коефицијент корелације (R) и F -статистика. Праг статистичке значајности у свим случајевима био је $\alpha=0,05$ (ниво дозвољене грешке је једнак или мањи од 5%).

Типови управљача, коришћени у истраживању везаном за процес успостављања ЗП, представљају обједињене управљаче (Đorđević *et al.*, 2014) из јавног сектора (P_{JS}), приватног сектора (P_{PS}) и ЗП без управљача (P_{BU}).

A_p је коришћен за утврђивање средњих вредности основаних ЗП у ha , према типовима управљача и посматраним периодима. Просечна експоненцијална стопа раста је рачуната по формули (Ранковић, 2008):

$$I = a \cdot e^{b \cdot t}, \dots \dots \dots (1)$$

где су:

I – површина основаних ЗП,

a и b – параметри,

e – основа природних логаритама,

t – време,

Вредност параметра b , помножена са 100, представља просечну годишњу експоненцијалну стопу раста.

3. ПРЕГЛЕД ТЕОРИЈСКИХ ОСНОВА И ДОСАДАШЊИХ ИСТРАЖИВАЊА

У овом поглављу су представљене и анализирани теоријске основе и преглед досадашњих истраживања, у вези са организацијом система управљања ЗП, односно:

- оквирима управљања ЗП;
- структурним карактеристикама управљања ЗП;
- механизмима финансирања система управљања ЗП.

3.1. ПРЕГЛЕД ТЕОРИЈСКИХ ОСНОВА ИСТРАЖИВАЊА

У оквиру овог потпоглавља дат је преглед теоријских основа истраживања везаних за организацију система управљања ЗП.

3.1.1. Оквири управљања ЗП

Оквирима управљања ЗП обухватају: стратегије, законодавна документа и институције (2003/а), које одређују начине управљања ЗП.

Стратегија је дефинисана „...*правцима, методама и инструментима за остваривање циљева...*“ (Živković, 2006) у одређеним привредним и друштвеним околностима и представља један план којим се дефинишу циљеви и начини њиховог извршења (Lončarević *et al.*, 2007) за дужи временски период. Формулисање стратегија обухвата „...*утврђивање различитих путева, односно различитих стратешких опција*“ (Mašić, 2009), и „...*анализу интерних предности и слабости, и екстерних претњи и прилика, која омогућава преомишљавање разлика*“ (Todorović, 2003).

Стратешко планирање је, заправо, „...*припрема садашњих послова за будућност*“ (Ђировић, 2009) и „...*одређивање праваца развоја за одређену област*“ (Lončarević *et al.*, 2007; Шехић, Рахимић, 2009). Ово планирање представља „...*доношење садашњих одлука у светлу њихове будућности, утврђивање мисије, визије и развојних циљева и систем повезаности три главне врсте планова: стратешког плана, средњорочног програма и краткорочних буџета и оперативних планова*“ (Mašić, 2009). Тако, стратешки плански документ са „...*државног нивоа утврђују политику и уређују поједина важна подручја друштвеног и господарског нивоа*“ (Martinić, 2010).

Законодавни инструменти представљају једну од категорија **политичких инструмента**, често дефинисану као регулаторни инструменти (Gluck, 2003; Krott, 2005; Mappatob, 2011; Brink, 2012), односно меру „команде и контроле“, која је најчешће фаворизована од стране влада кроз законе, уредбе, одредбе итд. (Gluck, 2003; Krott, 2005; Lockwood *et al.*, 2012). Поред законодавних инструмената, политички инструменти у шумарској политици могу бити економски и информациони (Krott 2005, Stevanov *et al.*, 2015).

Законодавни инструменти обухватају законе који се односе на ЗП, али и низ других закона из области животне средине и шумарства, као и одредбе, уредбе и слично (Worboys *et al.*, 2015). Ови инструменти представљају „...политичку интервенцију, која својим обавезујућим карактером формално утиче на друштвене и економске активности...“, и „...ослања се на моћ државе као управљача и њену могућност санкционисања“ (Ottitsch 2002; Stevanov *et al.*, 2015). Ови инструменти представљају „...класичне инструменте политике који се користе како би се решили друштвени или економски конфликти“ (Krott, 2005).

Економски инструменти се користе за спровођење свих процедура и обавеза, које су дефинисане у систему управљања ЗП и представљају „...меру политичке интервенције, која формално може утицати на друштвене и економске активности, кроз размену економских вредности“ (Krott 2005). Економски инструменти се могу поделити на (Carvalho, Coelho, 2002): јавне, мешовите и приватне.

Под јавним инструментима финансирања, подразумевају се они јавни инструменти који садрже негативне подстицаје, као што су порези, таксе и накнаде, или позитивне подстицаје, који обухватају додатке и субвенције (Weiss *et al.*, 2011). Мешовити укључују интервенције од стране државе које су добровољног карактера (нпр. јавно-приватна партнерства) или имају за циљ да створе нова тржишта за екстерналије²² шумских екосистема (нпр. дозволе за трговање). Под приватним, подразумевају се сва тржишна решења која се развијају без одређене јавне интервенције (Carvalho, Coelho, 2002). Ови механизми укључују трговину робом и услугама, куповину или замену земљишта,

---

²² Екстерналије настају када неки учесници имају активност на тржишту у циљу максимизирања својих користи, а те активности, истовремено, проузрокују негативне или позитивне ефекте за друга лица која не учествују у датој тржишној активности (2014/b).

спонзорисање и слично, и могу се користити од стране јавних или приватних актера.

Информациони инструменти се односе на коришћење информације, као средства којим се може подстакнути одређено понашање, тј. „...*подразумева политичку интервенцију којом се побољшава информациона база, оних којима је инструмент упућен, што даље треба да омогући одређени утицај на њихово доношење одлука*“ (Stevanov *et al.*, 2015).

Под **институцијама** се „...*подразумевају све административне и организационе поставке...*“ (Нонић *et al.*, 2013) у управљању ЗП. Дефинисане су кроз надлежна министарства на републичком и секретаријате на покрајинском нивоу, као и органе локалне самоуправе које имају надлежности у области заштите природе (2003/а; 2011; Тодић *et al.*, 2012; Нонић *et al.*, 2014). Институционални оквири управљања ЗП могу бити различити и зависе од облика владе и њене организационе структуре, надлежности министарстава, финансијских средстава, капацитета постојећег система управљања ЗП, учешћа приватног и заједничког управљања ЗП, и прихваћених пракси (Lausche, 2011). Због тога надлежност институција укључених у рад ЗП, могу бити на нивоу државе и других децентрализованих јединица, агенција, јавних служби и предузећа, као и других јавних тела која су задужена за управљање ЗП.

Оквири управљања ЗП постављају основу за управљање постојећим ЗП и успостављање нових ЗП. Успостављању ЗП претходи утврђивање категорије ЗП, режима и мере заштите, као и начин управљања са овим природним добром. Кроз успостављање нових ЗП, омогућава се додатна заштита постојећег природног богатства, што представља и једну од обавеза Стратешког плана Конвенције о биолошкој разноликости за период од 2010-2020. године, која предвиђа заштиту 17% копнене територије (2011/в; 2011/г). Након успостављања ЗП, врло је важно одредити управљача, јер ЗП је неопходно „...*активно и ефективно управљати...*“, у супротном постају паркови „...*на папиру*“, чији ресурси могу бити коришћени на неодржив начин (Worboys *et al.*, 2010).

3.1.2. Структурне карактеристике управљања ЗП

Под структурним карактеристикама управљања ЗП, у овом истраживању се подразумевају следеће карактеристике:

1. управљање и чување ЗП;
2. управљање посетиоцима у ЗП;
3. мониторинг заштићених врста.

3.1.2.1. Управљање и чување ЗП

Управљање и чување ЗП је разматрано у односу на управљање ЗП, чување ЗП и сарадњу са заинтересованим странама.

Организација управљања ЗП представља интеракцију између управљача, тј. организације којој је поверено управљање и окружења у коме се налазе. Ова интеракција се спроводи кроз учешће јавности и посебно локалних заједница што је „...*постало широко прихваћено начело рада у управљачким установама у ЗП*“ (Martinić, 2010). Управљање ЗП је великим делом „...*под утицајем политике развијене од стране владе и инструмената који се користе како би се ова политика спровела*“ (Lockwood *et al.*, 2012).

Нивои управљања ЗП могу бити врло различити и могу се међусобно преклапати. Тако се разликују следећи нивои управљања ЗП (Borrini-Feyerabend *et al.*, 2013):

1. међународни-глобални (кроз договоре на глобалном нивоу - конвенције);
2. мултилатерални/ транснационални/ регионални (кроз договоре између појединих земаља нпр. „Natura 2000“);
3. билатерални (кроз договоре између две земље - прекогранична сарадња);
4. национални (кроз законодавна документа на националном нивоу);
5. под-национални (кроз законодавна документа на покрајинском или локалном нивоу);
6. јавне управе и службе ЗП (преко националних и других управа и служби на локалном нивоу);
7. ниво ЗП (између једног или више управљача и заинтересованих страна).

Класичан модел управљања ЗП подразумевао је државу, као једног или јединог управљача ЗП (Eagles *et al.*, 2012). Међутим, у последње време је присутан процес децентрализације, који је довео до повећања улоге невладиних организација, „...*које повезују заинтересоване стране и могу да обезбеде додатна средства*...“ (Alcorn *et al.*, 2005).

Ово је случај и са транзиционим променама, које су у многим земљама омогућиле укључивање цивилног друштва, пре свега локалних заједница и невладиног сектора (Ђорђевић *et al.*, 2014; Нонић *et al.*, 2014).

Овакав приступ у управљању ЗП је омогућен кроз примену концепта управљања природним ресурсима „одоздо ка горе“ (енг. *bottom-up*) (Gaymer *et al.*, 2014), који омогућава укључивање различитих заинтересованих страна (Worboys *et al.*, 2015). Такво управљање ЗП, дефинисано је као „одговорно управљање“ (енг. „*governance*“) (2003/a).

Ранији приступ у управљању природним ресурсима подразумевао је концепт „од врха ка доле“ (енг. *top-down*), код којег надлежне организације нису узимале у обзир мишљење и потребе јавности (Hladnik, Pirnat, 2011; Lakićević, 2013), па се овакав приступ „...током времена показао као погрешан“ (Lakićević, 2013).

UNDP је 1997. год. развио 10 принципа „доброг-одговорног управљања“ (енг. „*good governance*“) (1997; 2003/a), који су касније обједињени у оквиру пет принципа (Graham, 2003; Lockwood, 2010; Stanciu, Ionita, 2012; Borrini-Feyerabend *et al.*, 2013; Нонић *et al.*, 2014):

1. легитимитет и право гласа;
2. правац деловања и развоја;
3. учинак;
4. одговорност;
5. правичност и поштовање права.

Поред тога што је омогућио укључивање заинтересованих страна у управљање ЗП, процес децентрализације управљања ЗП, створио је и основу за промену типа управљача. На тај начин је управљање ЗП, последњих година, померено од класичног модела управљања од стране државе, ка управљању од стране различитих заинтересованих страна (Stoker, 1998; Paavola *et al.*, 2009; Eagles, 2012; Nonić *et al.*, 2015).

Овај процес је условио стварање различитих типова управљача ЗП, који представљају различите комбинације управљања од стране ЈС и ПС. Због тога су дефинисана три функционална елемента који одређују управљање ЗП (Eagles, 2008; Eagles, 2009; Eagles *et al.*, 2012):

1. власништво ресурса (државне агенције, непрофитне институције, профитне институције и заједнице);
2. извор прихода управљања (таксе, накнаде за коришћење и донације);
3. управљач ЗП (државна агенција, корпорација у власништву државе, непрофитна корпорација, профитна корпорација и заједница).

У погледу категорија, управљачи могу бити на нивоу (Нонић, 2010):

1. јавних предузећа;
2. невладиних организација;
3. осталих лица (појединаца или предузећа).

Са друге стране, управљачи ЗП се могу поделити и на основу тога „...ко доноси одлуке и може се сматрати одговорним“ (Borrini-Feyerabend *et al.*, 2013).

Према IUCN-у разликују се „владини“ и „невладини“ учесници у управљању ЗП. У „владине“ учеснике спадају локалне власти, агенције, ЈП итд. „Невладини“ учесници су појединци, локалне заједнице, удружења грађана, истраживачке и образовне установе, верске организације, предузећа (у приватном власништву) и корпорације, и сл. (Borrini-Feyerabend *et al.*, 2013).

Са друге стране, у односу на тип управљања, IUCN разликује (Graham *et al.*, 2003):

1. државно управљање;
2. заједничко управљање;
3. приватно управљање;
4. управљање од стране „заједница људи“²³.

Код државног управљања, једна или више владиних организација доноси одлуке и има одговорност у погледу управљања ЗП, утврђивања циљева заштите и спровођења плана управљања. У неким случајевима, „...влада задржава укупну контролу над ЗП и доноси најважније одлуке, али делегира планирање и управљање другим актерима“ (Borrini-Feyerabend *et al.*, 2013), као што су невладине организације, ЈП, привредна друштва и слично.

---

²³ Под „заједницом људи“ подразумевају се аутохтони народи или заједнице који живе на територији неке земље. Овај израз се користи како би се описао „...природни и/или модификовани екосистем, који садржи значајне вредности биодиверзитета, еколошке користи и културне вредности, које су добровољно заштићене од аутохтоних народа и заједница, путем обичајних закона и других ефикасних начина“ (Kothari *et al.*, 2012).

Тако се разликују три подтипа (Graham *et al.*, 2003):

1. министарство или агенција на националном нивоу;
2. министарство или агенција на регионалном/локалном нивоу;
3. управљање које је делегирано одређеној организацији.

Заједничко управљање се заснива на институционалним механизмима и процесима, којима су, формално или неформално, ауторитет и одговорност подељени између различитих актера (Borrini-Feuerabend *et al.*, 2013). Један од облика заједничког управљања је и колаборативно управљање у коме је „...*доношење одлука у надлежности једне организације, али је она (...) у обавези да информисе и консултује друге носиоце права и заинтересоване стране у моменту планирања или имплементацији активности*“ (Borrini-Feuerabend *et al.*, 2013). За разлику од „државног управљања“, карактеристика овог типа је укључивање других заинтересованих страна (невладине организације, локалне заједнице или организације других земаља) од стране надлежне владине организације у процес управљања. Такође под овај тип управљања спада и прекогранично управљање ЗП и управљање од стране заједница (Graham *et al.*, 2003).

Приватно управљање карактерише приватно власништво над територијом која је под неким видом заштите. У овом случају, постоје различите заинтересоване стране: појединци, удружења грађана и корпорације (Graham *et al.*, 2003). Овде спада и управљање од стране верских заједница и организација које се баве истраживањем и образовањем (Borrini-Feuerabend *et al.*, 2013). Међутим, важно је истаћи да је, у случају приватног управљања, власник земљишта одговоран за ЗП, односно за „...*доношење одлука о управљању и циљевима заштите, и израду и примену планова управљања...*“, а влада може да осигура заштиту одређеним подстицајима (Borrini-Feuerabend *et al.*, 2013).

Управљање од стране „заједница људи“, подразумева доношење одлука о ЗП „...*на основу различите форме обичајних и правних, тј. формалних и неформалних правила*“ (Dudley, 2008). Међутим, треба „...*правити разлику између овог типа управљања и управљања од стране најнижег нивоа административне власти...*“, који се односи на тип „државно управљање“ (Borrini-Feuerabend *et al.*, 2013). Истицање ове разлике је важно, не само због чињенице да су

карактеристике управљања различите, већ зато што и „...заједнице људи можда морају тражити одобрење планова управљања од стране најнижих административних власти“ (Borrini-Feuerabend *et al.*, 2013). Управљање од стране „заједница људи“ подразумева управљање од стране аутохтоног становништва и локалних заједница.

Управљање ЗП на терену се спроводи уз одговарајуће кадровске и стручне потенцијале, док свако ЗП веће од 8.000 *ha* треба да има у свом саставу следећи управљачки тим (Пузовић, 2008):

1. руководиоца – управља ЗП, одређује политику, координира послове и утврђује приоритете;
2. пројект менаџера – прати домаће и међународне конкурсе, припрема и реализује пројекте;
3. менаџера за заштиту природе – координира послове заштите и мониторинга ЗП, израђује планове и програме и обавља послове стратешког планирања;
4. менаџера за одрживо коришћење – координира послове везане за одрживо коришћење добра и природних ресурса и одржава контакт са корисницима подручја;
5. менаџер за туризам и рекреацију – координира послове везане за управљање посетиоцима;
6. руководиоца службе чувања ЗП – где има више од 5 чувара, обједињује податке са терена, предузима мере према пријавама и покреће поступке против субјеката које крше мере заштите;
7. чувара ЗП – чува ЗП, контролише спровођење прописа о заштити, мониторинг, пружа информације о ЗП, итд.;
8. односи са јавношћу – координира послове везане за промоцију ЗП, пропагандни материјал, веб сајт и сл.;
9. економиста/правник – обавља правне и финансијске послове;
10. техничка особа – ради физичке послове на објектима и инфраструктури у ЗП.

Планирање управљања ЗП подразумева постојање (Martinić, 2010):

1. специјалистичких планова управљања (план управљања);

2. годишњих програма и планова рада са финансијским плановима.

План управљања ЗП представља „... постављање активности неопходних за постизање сврхе, због које је ЗП основано“, док се бизнис план (програм управљања) фокусира на „...финансијску и организациону димензију, тј. како да се обезбеди спровођење плана управљања“ (2008). Такође план управљања ЗП је дефинисан као „...темељно развојни и организацијско-економски концепт који се у виду докумената доноси за управљање неким ЗП, кроз обавезно транспарентан и партиципацијски процес широког круга учесника и заинтересованих страна“ (Martinić, 2010). У америчком концепту управљања НП, план управљања заправо представља „...приказ стратегије за постизање циљева управљања парком за период од пет или десет година“ (Martinić, 2010). Путем плана управљања, планирају се све активности у ЗП, док приступ заштити природе може бити активног и пасивног типа (Пузовић, 2008). Пасивни приступ у заштити представља „...тежњу да се нека појава, процес јединка, врста или станиште, чувају на дужи период непромењени и да се при том не спроводе никакве посебне интервенције“, али овај начин заштите омогућавао је антропогене утицаје на локалном и регионалном нивоу (Пузовић, 2008). Овакав приступ у заштити је био опште прихваћен, пошто није захтевао већа материјална улагања, стручне подлоге и теренске активности, али је неповољно утицао на осетљиве и расцепкане екосистеме и ретке и угрожене врсте у њима (Пузовић, 2008). Са друге стране, данашњи приступ у заштити подразумева активно управљање ЗП, односно адекватно и правовремено реаговање на природне процесе и антропогене утицаје и „...то се намеће као нужност, јер се другачије не могу остварити жељени циљеви и задаци у заштити природног наслеђа, диверзитета врста, станишта и гена“ (Пузовић, 2008).

Чување ЗП се спроводи преко чуварске службе која представља гаранцију за ефикасну заштиту природе (Martinić, 2010). Постојање чуварске службе и њене надлежности су дефинисане законом. Анализа чуварских служби у Европи, указала је на утицај социо-економских стања на рад и организацију ових служби (Martinić, Dekanić, 2001).

Послови чувања ЗП, се спроводе преко чувара на терену и шефа чуварске службе, док редовни послови чувара ЗП обухватају (Martinić, 2010):

- послове везане за надзор корисника простора, природе и посетилаца;
- помоћ при спровођењу мера заштите станишта и врста;
- комуникацију са локалним становништвом;
- вођење дневника, писања и подношење месечних извештаја;
- пружање прве помоћи, потрага и спашавање;
- учешће на састанцима одељења и другим састанцима управљача ЗП;
- одржавање инфраструктурних објеката.

Учешће и сарадња са заинтересованим странама су важни због „... већег поверења у сврху заштите, које доводи до, веће могућности да мере заштите буду успешније и ефикасније имплементације планова управљања“, као и доводи до „...смањења конфликта између заинтересованих страна“ (Nastran, Pirnat, 2012). Такође укључивање заинтересованих страна у процес управљања ЗП је „...јасно прописан стандард, на којима се инсистира у процесима европских интеграција, јер се на тај начин смањује могућност избијања конфликта и пружају реалније шансе за очување и унапређење ЗП“ (Милијић *et al.*, 2009). Сарадња са заинтересованим странама у оквиру ЗП и близини ЗП, подразумева већ споменуте моделе заједничког управљања ЗП (Graham *et al.*, 2003; Dudley, 2008; Borrini-Feuerabend *et al.*, 2013). Ове заинтересоване стране не морају бити директни управљачи ЗП (Stoker, 1998; Paavola *et al.*, 2009; Eagles, 2012; Nonić *et al.*, 2015), већ поједини корисници подручја, који су активно укључени у унапређење, како кроз унапређење инфраструктуре и туристичке понуде, тако и кроз промоцију подручја, преко промотивних материјала и стручно-научних публикација. Један облик сарадње са приватним шумовласницима, на нивоу ЕУ, у погледу заштите природе се спроводи преко Европског пољопривредног фонда за рурални развој, где су одређена финансијска средства издвојена ради компензације изгубљене добити (Sarvasova *et al.*, 2017).

3.1.2.2. Управљање посетиоцима у ЗП

Једна од компоненти структурних карактеристика управљања ЗП је везана и за пружање туристичких услуга, тј. управљање посетиоцима у ЗП (Martinić, 2010; Worboys *et al.*, 2015).

Управљање посетиоцима представља саставни део управљања ЗП, односно „...сет управљачких техника и алата који се користе од стране ЈС и ПС у

туризму, у ЗП од стране управљача, за усмеравање посетилаца и њихово понашање“ (Zelenka, Kacel, 2013). Коришћење ЗП од стране посетилаца утиче на подршку јавности за ЗП, ствара додатни садржај, као што је едукација и рекреација, и пружа корист становницима и локалној заједници (Dudley, 2008). Такође, уколико се посматрају циљеви управљања ЗП, према IUCN-у категоризацији, туризам и рекреација је присутна у свим категоријама, изузев у строгим резерватима природе (Davey, 1998). Мартинић наводи да је туризам, према овој категоризацији, одмах после заштитних функција (Martinić, 2010). Такође, туризам у ЗП је представљен као „...део индустрије која може значајно да допринесе заштити природе и биодиверзитета, и помаже да се изврши економска процена производа који другачије нема тржишну вредност“ (Jurinčić, Popić, 2009).

Улога туризма у ЗП је да (Jurinčić, Popić, 2009):

- представи локалне специфичности и оживи стару традицију, уз узимање у обзир потреба и жеља локалног становништва;
- комплетира постојеће и дода нове туристичке производе на начин да не оптерећује животну средину и локално становништво;
- развије могућности за локално становништво, на начин који креира туристичке капацитете;
- створи целовиту слику подручја која даје препознатљиве одлике успешног стручног рада.

Такође, једна од најважнијих карактеристика пружања туристичких услуга у ЗП, везана је за остваривање додатних прихода, који се затим могу користити за финансирање заштите природе (Stojanović, 2006; Martinić, 2010; Worboys *et al.*, 2015). То истиче и Мартинић, који наводи да „...модерни концепт управљања ЗП захтева од управе развијање туристичких могућности...“, које, уз очување вредности подручја, „...подржавају дугорочни економски развој са, што је могуће већим, укључивањем локалних заједница“ (Martinić, 2010).

3.1.2.3. Мониторинг заштићених врста

Праћење заштићених врста, тј. „мониторинг“ у ЗП се спроводи ради: „...прикупљања информација о карактеристикама ЗП у различитим периодима, оцене тренутног стања и извлачења закључака о променама тог стања током

времена“ (Yoccoz *et al.*, 2001). Предмет еколошког мониторинга представљају (Martinić, 2010):

1. биолошка разноликост;
2. промене у пределу;
3. историјске и културне промене;
4. коришћење земљишта и људска активност;
5. спољни фактори;
6. утицај управљачких политика и програма.

Разлози за спровођење мониторинга могу бити научног и управљачког карактера, при чему се научни фокусирају, искључиво, на „...учењу и развоју разумевања понашања и динамике система мониторинга...“, док се управљачки карактер заснива на „...пружању информација које су везане за управљачке одлуке“ (Yoccoz *et al.*, 2001). Ово је важна карактеристика јер „...мониторинг који не пружа релевантне информације доносиоцима одлука, није користан за управљање и непотребан је, јер користи људске и фискалне ресурсе, који могу бити усмерени негде другде“ (Rao *et al.*, 2009).

Као један од најважнијих стратешких, развојних и планских аспеката заштите природе, Пузовић наводи мониторинг биодиверзитета, који представља „...начин сагледавања стања и пре свега промена у области заштите природе и биодиверзитета“ (Пузовић, 2016). Спровођење овог мониторинга би требало да се обавља преко менаџера за заштиту природе, који координира послове заштите и мониторинга у ЗП, док надзорник врши праћење стања и промена (Пузовић, 2008).

3.1.3. Механизми финансирања система управљања ЗП

Потреба за континуираним и диверзификованим изворима финансирања представља основу за успешно управљање ЗП, због чега се финансирање ЗП посматра у функцији управљања ЗП. Одрживост финансирања ЗП, представља основу за заштиту природе, и дефинисана је као: „...могућност да се обезбеде довољна, стабилна и дугорочна финансијска средства...“, које је могуће дати у одговарајућем времену и форми, како би се „...покрили пуни трошкови ЗП, и обезбедило ефикасно и ефективно управљање ЗП, у складу за циљевима заштите

и другим циљевима“ (Worboys *et al.*, 2010). У том смислу дефинисани су различити механизми финансирања који би требали да унапреде пословање.

У односу на то како се приходи прикупљају и користе, издвајају се три категорије механизма финансирања (Emerton *et al.*, 2006; Sprugeon *et al.*, 2009):

1. екстерни механизми финансирања (укључује буџете државе и донатора);
2. механизми за прикупљање средстава за подстицање активности за заштиту природе (укључује размену трошкова и користи, инвестиције и фондове предузећа, фискалне инструменте и договоре око приватног и заједничког управљања ресурсом ЗП);
3. механизми који обухватају приходе од тржишта за робу и услуге ЗП (укључују накнаде за коришћење ЗП, приходе од туризма и плаћање екосистемских услуга).

Екстерни механизми финансирања могу бити домаћег или међународног карактера и долазити од стране држава или донатора, док друге две категорије механизма долазе од стране донатора и са подручја које је под заштитом.

Такође, могу се разликовати механизми финансирања ЗП, у односу на ниво финансирања ЗП, тј. да ли су средства са међународног, националног или локалног нивоа (Gutman, Davidson, 2008; Emerton, 2006; 2010). Финансирање ЗП са међународног нивоа долази од разних међународних институција, фондација, банака, невладиних организација и сл., које својим активностима подржавају заштиту природе и, самим тим, управљање системом ЗП. Ова средства могу бити намењена Владама (јавној служби или управи) за финансирање свеобухватне заштите природе, невладиним организацијама на међународном или регионалном нивоу, или управљачима ЗП и учесницима у управљању ЗП на локалном нивоу (локалним заједницама и невладиним организацијама). Механизми за финансирање ЗП на националном нивоу, искључиво се користе за финансирање ЗП у земљи и обухватају различите врсте такси и накнада на националном нивоу, донације од стране приватних фирми и појединаца, и плаћања за екосистемске услуге (Emerton, 2006). Средства за финансирање која долазе са локалног нивоа (накнаде за коришћење, различити облици добровољних механизма за прикупљање средстава, донације од стране корпорација и појединаца и сл.),

користе се за финансирање ЗП која се налазе на том подручју и за локално становништво. То може представљати позитиван механизам финансирања „...јер су људи често више мотивисани за плаћање и давање, када осећају блиску повезаност са тим подручјем“ (2010). Са друге стране, уколико се финансирање ЗП искључиво спроводи на овај начин „...имаће мали значај у неразвијеним земљама или у подручјима која су слабо посећена“ (2010).

3.2. КОНЦЕПТУАЛНИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА

Концептуални оквир истраживања поставља „...кључне факторе, конструктивне делове или варијабле, и претпоставља односе између њих“ (Miles, Huberman, 1994). Са друге стране, концепти су „...саставне компоненте теорије и представљају делове око којих се друштвена истраживања спровode“ (Bryman, 2004). Такође, концептуални оквир истраживања представља „...визуелни, или писани производ, који објашњава графички или наративно, кључне чињенице које се истражују“ (Miles, Huberman, 1994).

Узимајући у обзир да је проблематика управљања ЗП веома сложена, за формирање концептуалног оквира, коришћене су следеће теорије:

1. институционална теорија;
2. системска теорија;
3. ситуациона теорија.

Примена **институционалне теорије** у области организације је развијена у другој половини XX века (Janićijević, 2014). Кључни концепти су постављени од стране Мејера и Рована (1977), као и Зукера-а (1977), а осим њих, ову проблематику су обрађивали и други аутори (Di Maggio, Powell, 1983; Scott, 1987; Oliver, 1991; Greenwood, Hinings *et al.*, 1988).

Према овој теорији „...организовање се врши тако што се прихватају већ обликовани институционални обрасци структуре и функционисања...“, а модел структуре и функционисања организације „...није настао унутар саме организације, већ изван ње, у институционалном окружењу“ (Janićević, 2014).

Основни постулат ове теорије је, да се структурирање и функционисање свих организација у једном сектору врши по институционалном обрасцу креираном у том сектору и наметнутом свим организацијама у њему (Scott, 1987; Janićević, 2014), односно „...институције прописују одређену форму организације

и функционисања и намећу га свим организацијама у том сектору“ (Јанићевић, 2014).

Такође, према овој теорији постоји утицај институција на пословање организација и овај утицај је дефинисан као спољашњи „притисак“. Под овим притиском, организације се прилагођавају, односно мењају своје пословне праксе, процес доношења одлука и своје стратешке циљеве (DiMaggio, Powell, 1983; Fuenfschilling, Truffer, 2014; Yang, Su, 2014; Недељковић, 2015).

Системска теорија посматра организацију као „...отворен систем који обухвата како техничке, тако и социјалне подсистеме који су у сталном процесу интеракције“ (Петковић *et al.*, 2014). Оснивачем опште теорије система сматра се Лудвиг фон Бертанланфи, који дефинише систем као „...целину састављену од делова који у систему имају своју функцију, па су као такви у међусобној интеракцији“ (Bertalanff, 1969). Суштина системског приступа се заснива на чињеници да се жели објаснити понашање реалних објеката, преко система, чију целовитост одређује скуп међусобно повезаних елемената (Јашко *et al.*, 2013). Сваки систем има своју структуру која се дефинише као „...опити квалитативно одређен и релативно стабилан поредак унутрашњих односа између елемената система“ (Јашко *et al.*, 2013). Према овој теорији, систем је састављен од елемената и односа који постоје између њих, који представљају једну целину (Јашко *et al.*, 2013), а организација као отворени систем је у сталној интеракцији са окружењем у којем се налази (Sikavica, 2011). Оне „...добивају улазне информације, обрађују их и трансформишу, на одређен начин, а затим их враћају свом окружењу“ (French *et al.*, 1985). Организацијама, као отвореним системима, потребно је „...темељно управљање, како би се задовољиле и избалансирале унутрашње потребе и, као такве, се прилагодиле условима окружења“ (Morgan, 2006). Такође, организације су основане од стране институционалног оквира и представљају играче (North, 1990), који су „...покретач промена, јер играчи прате правила и истовремено утичу на њих“ (Edquist, 2005). Према томе, посматрајући организацију, као један отворени систем, она се може дефинисати као „...целина која је састављена из елемената и односа између елемената организације“ (Јашко *et al.*, 2013).

На бази опште теорије система и отвореног системског приступа настала је **ситуациона теорија**. Пре ситуационе теорије, организације су трагале за универзалним решењем за све проблеме у организацији, које би нудило решење у свакој ситуацији. Пракса је, међутим, показала да таква решења не постоје и да се „...свака организација мора посматрати појединачно и независно у односу на друге организације“ (Јашко *et al.*, 2013). Овакав приступ захтева, да се утврде „...карактеристике ситуације, перформансе и особине постојеће структуре и на крају дисонантне тачке између њих“ (Јашко *et al.*, 2013).

Примена ситуационе теорије на управљање ЗП, усклађена је кроз „интерактивну теорију управљања“ (Jentoft *et al.*, 2007), која управљање ЗП посматра као однос између два система: система управљања и система којим се управља (Jentoft *et al.*, 2007; Kooiman *et al.*, 2008). Систем управљања је друштвеног карактера, јер се састоји из институција и механизма управљања, као што су организације које су присутне у управљању, законски оквири и економски подстицаји (Jentoft *et al.*, 2007). Систем којим се управља је природног и друштвеног карактера, јер обухвата ресурсе ЗП, као и бројне заинтересоване стране (Jentoft *et al.*, 2007).

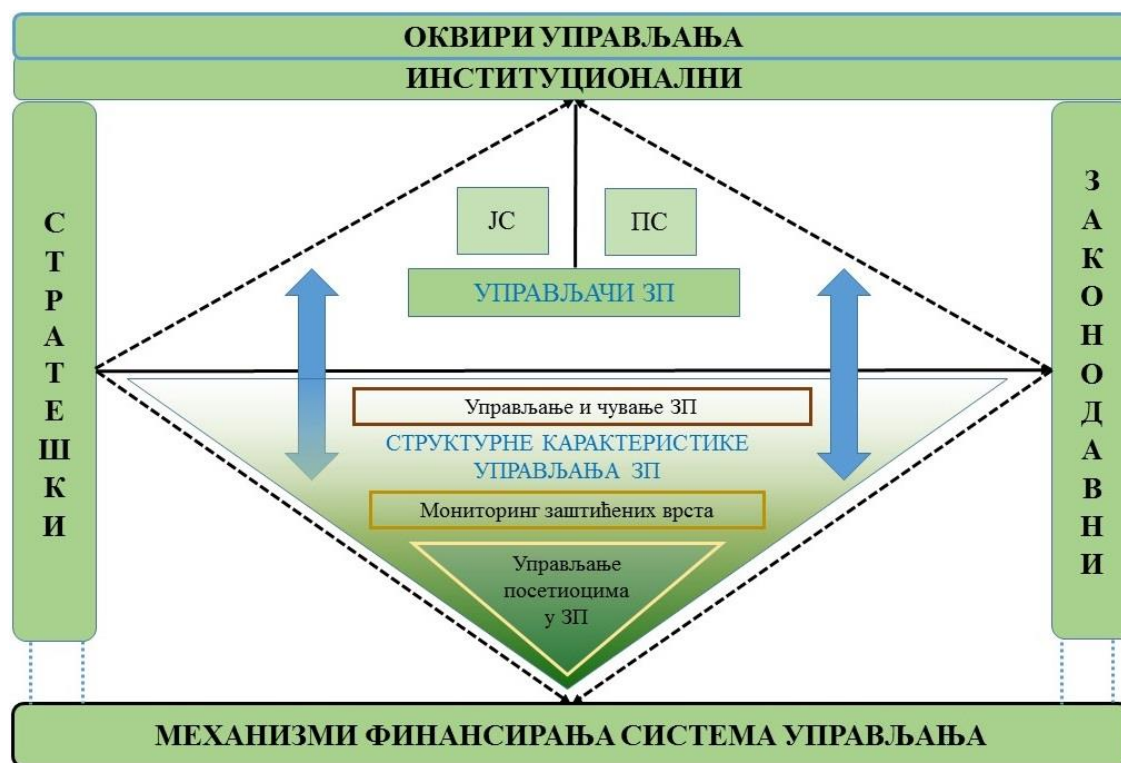
У складу са објашњеним теоријама, на шеми 3.1. је дат приказ дефинисаних елемената концептуалног оквира за истраживање организације система управљања ЗП и типова управљача.

Ови елементи обухватају:

1. оквири управљања ЗП;
2. структурне карактеристике управљања ЗП;
3. механизме финансирања система управљања ЗП.

Оквири управљања ЗП су посматрани у односу на стратешке, законодавне и институционалне оквири, који дефинишу систем управљања ЗП (Нонић *et al.*, 2014). Стратешки оквири се састоје из низа докумената који „...на директни и индиректни начин дефинишу основне принципе и циљеве националне политике у области заштите природе“ (Нонић *et al.*, 2014). Стратешко планирање, заправо, представља припрему садашњих послова за будућност (Ћировић, 2009) и утврђивање политике управљања ЗП (Martinić, 2010). Законодавни документи дефинишу „правила игре“ кроз законе, уредбе, правилнике и сл. (Lockwood *et al.*,

2012), док институционални оквири дефинишу надлежности јавних и приватних органа на различитим нивоима (Нонић *et al.*, 2013). Оквири управљања ЗП су у вези са институционалном теоријом, пошто они постављају основну структуру функционисања, којој се организације присутне у систему управљања ЗП, прилагођавају и на основу које формирају организацију управљања ЗП.

ШЕМА 3.1. КОНЦЕПТУАЛНИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА

Организација управљања ЗП зависи од нивоа са којег се посматра, па тако овај ниво може бити од међународног до локалног карактера (Borrini-Feuerabend *et al.*, 2013). До скоро, класичан модел управљања обухватао је државу као јединог управљача, али услед транзиционих промена у многим земљама укључени су и други управљачи који долазе из ЈС и ПС (Ђорђевић *et al.*, 2014; Нонић *et al.*, 2014). Са друге стране, планирање управљања ЗП подразумева постојање краткорочних и дугорочних планова управљања (Martinić, 2010) и подразумева укључивање заинтересованих страна у процес припреме ових планова (Nastran, Pirnat, 2012; Јелић, Томићевић-Дубљевић, 2015), док постојање чуварске службе, у оквиру ЗП, представља гаранцију за ефикасну заштиту природе (Martinić, 2010).

Управљање посетилаца се заснива на принципу одрживог развоја, који у овом контексту представља „...дефинисање, достизање и развој динамичке равнотеже између животне средине, економских, социо-културних и регионалних

аспеката државе, и развоја друштва и природе (Zelenka, Kacetl, 2013). Са друге стране, ограничења одрживог развоја туризма су везана за „...носећи капацитет, који није прописан једном за свагда, већ се може мењати применом одговарајућих мера“ (Jurinčić, 2005).

Мониторинг у ЗП је неопходно спроводити како би се „...утврдио напредак према утврђеним циљевима и добила јасна слика о природним и културним карактеристикама“ (Martinić, 2010). Нивои мониторинга се разликују и могу бити везани за мерење циљева конзервације, промена које настају у нивоима претњи и имплементацији интервенција (Rao *et al.*, 2009).

Механизми за финансирање система управљања ЗП су веома битна компонента система управљања ЗП, јер „...без редовних улагања у ЗП, не може се остварити активно управљање ЗП и процесима, нити остварити пројектовани циљ очувања природне баштине“ (Пузовић, 2008). Кроз обезбеђивање стабилних и диверзификованих извора финансирања, могуће је обезбедити дугорочно одрживо финансирање ЗП, што представља предуслов за одрживо управљање ЗП.

Поменуте структурне карактеристике управљања ЗП су у вези са системском теоријом, јер оне се могу посматрати као делови система, који имају своју функцију и који су у међусобној интеракцији. Тако, механизми финансирања су у интеракцији са структурним карактеристикама управљања, пошто директно утичу на износе финансирања који се могу одредити за одређене активности у ЗП. Са друге стране, структурне карактеристике управљања утичу на те исте механизме финансирања, преко начина организације управљања ЗП, која одређује трошкове пословања (управљања и чувања, мониторинга ЗП и управљања посетиоцима), али и приходе који се могу остварити на територији ЗП. Такође, управљање посетиоцима директно утиче на механизме финансирања јер приходи који се остварују кроз туризам, могу да буду значајна компонента у управљању ЗП.

3.3. ПРЕГЛЕД ДОСАДАШЊИХ ИСТРАЖИВАЊА

У оквиру овог потпоглавља дат је преглед досадашњих истраживања везаних за:

- оквире управљања ЗП;
- структурне карактеристике управљања ЗП;

- механизме финансирања система управљања ЗП.

3.3.1. Оквири управљања ЗП

У анализи **стратешких оквира** ЗП у Србији (директни и индиректни стратешки документи који дефинишу основне принципе и циљеве националне политике у области заштите природе), Нонић и сарадници наглашавају „...значај *ефективног система управљања ЗП, као и значај изградње капацитета и побољшање инфраструктуре*“ (Нонић *et al.*, 2013), док „...стратешка основа од посебног значаја за управљање природним добрима...“ односно ЗП „...превасходно је садржана у Стратегији биолошке разноврсности“ (Амићић, 2011). Такође, Пузовић наглашава „...да се не може очекивати успешан и дугорочан рад у заштити природе без доношења стратешких докумената у овој области и без стратешког уклапања циљева заштите природе у друга стратешка докумената појединих секторских политика“ (Пузовић, 2016). Овај аутор истиче да усвојена Стратегија заштите биодиверзитета за период 2011-2018. године, није испунила своја очекивања, није била усклађена са ЕУ стандардима, па се већ ради на ревизији исте. У Хрватској, услед помешаних подручја заштите (очување предела и еколошких система), присутно је отежано заједничко стратешко планирање, док у циљу развоја локалних заједница неопходно је поставити јасне стратегије развоја специфичних туристичких функција ЗП (Bulat, 2012). Доношењем прве Стратегије и акцијског плана заштите биолошке и предеоне разноликости 1999. год. и обновом истог 2008. године, у Хрватској су дефинисане важне додатне смернице за планирање, организацију и управљање ЗП (Martinić, 2010).

Посматрајући **законодавни оквир**, у Србији је присутно више од 130 различитих норми, које директно и индиректно регулишу систем управљања ЗП (Grujičić, 2009; Нонић, 2010; Нонић *et al.*, 2014). Током 2009. год. усвојен је сет еколошких закона, који се односе на животну средину и заштиту природе „...тако да процес хармонизације прописа указује велики напредак...“ и може се закључити да у овим областима у Србији „...су присутни напори за усклађивање бројних аката и закона са законодавством ЕУ...“, међутим „...категоризација ЗП није усклађена са IUCN међународним усвојеним категоријама...“ и „...постоји питање бројних ЗП која још увек нису ревидирана“ (Нонић, 2010). У

процесу приступања ЕУ, у Хрватској су настале велике промене услед процеса усклађивања законодавства са релевантним ЕУ директивама и низом уредби из области заштите природе (Vulat, 2012).

Према Булату, постоје бројне слабости законодавног оквира, као што су:

- неусклађени законски оквири који утичу на немогућност решавања имовинско-правних односа, концесија и концесијских одобрења;
- недостатак Савета за заштиту природе, као највишег саветодавног тела (према закону из 1994. год.), а данас више не постоји;
- законом није прецизирана права намена појединих категорија ЗП и разлике у коришћењу - проблем прописивања режима;
- проблем успостављања ЗП, која се налазе на подручју две или више општина;
- израда стручних предлога за заштиту би требала да раде и друга правна лица, а не само државни ЗЗП, услед недостатка капацитета.

Законодавни оквир земаља ЈИЕ, је постепено унапређиван кроз интеграцију принципа концепата и механизма, који могу да унапреде управљање ЗП и овај процес је вероватно стимулисан и понекад директно подржан од стране међународних и ЕУ организација и институција (Stanciu, Ionita, 2014). Ови аутори наглашавају да учешће заинтересованих страна мора бити стимулисано, кроз давање значаја и важности, и стварању повољног законодавних оквира. Тако законодавство у овим земљама треба да пружи „...флексибилан оквир за управљање, омогућавајући различитим типовима управљача да буду укључени у рад неких категорија ЗП...“ и у већини случајева не одражава на одговарајући начин „...партиципативан приступ у доношењу одлука, који омогућава једнакост и доприноси побољшању перформанси система управљања ЗП“ (Stanciu, Ionita, 2012). Према овом аутору иако законодавство у овим земљама не намеће формализован консултативан приступ, управљачи ЗП формирају платформе за сарадњу са заинтересованим странама и законодавство би требало да „...омогући активно учешће заинтересованих страна и бољи оквир за координацију на националном и регионалном нивоу...“, односно неопходан је законодавни оквир са „...различитим приступима у управљању ЗП, који подржава различите актере да преузму одговорност и алоцирају ресурсе за управљање ЗП, али увек имајући у

виду да су ефективна ЗП кључна делатност државе, и да као такви, морају бити подржана“ (Stanciu, Ionita, 2014).

Институционални оквир за управљање ЗП у Србији обухвата институције надлежне на републичком, покрајинском и локалном нивоу, а управљање ЗП је организовано на ниво државе, АП и на општинском нивоу, док субјекти који врше управљање могу бити на нивоу ЈП, удружења грађана, или на нивоу осталих лица и привредних субјеката (Нонић, 2010; Ђорђевић *et al.*, 2011; Нонић *et al.*, 2014). Један од недостатака управљања ЗП је везан за *„...преклапање надлежности релевантних институција и чињеница да је већина ЗП дата на старање ЈП за газдовање државним шумама...“*, док *„...заједничка међусекторска сарадња поменутих институција се манифестује кроз давање мишљења на планове и развојна документа“* (Грујић *et al.*, 2009). Истраживање спроведено у Србији, указује на чињеницу *„...да су скоро сва ЗП у Србији делегирана некој другој организација на управљање, а да држава има законодавно улогу и улогу мониторинга над управљањем са овим добром“* (Ђорђевић *et al.*, 2014). У Србији управљачи ЗП могу доћи из ЈС и ПС, ЈС обухвата две категорије: предузећа и институције и установе, док ПС, такође обухвата две категорије: привредна друштва и остале организације и појединце (Ђорђевић *et al.*, 2014; Нонић *et al.*, 2014; Nonić *et al.*, 2015). У Хрватској је дошло до успостављања новог институционалних оквира, као резултат приступа ЕУ, и промени концепта заштите природе, који је условљен преузетим међународним обавезама (конвенција и споразума) и релевантним ЕУ директивама (Bulat, 2012). Булат даље наглашава, да се данашња ЗП доста разликују по нивоу институционалне заштите, организацији и управљању, јер се као *„...главно мерило ефикасног управљања узима концепт и квалитет његовог институционалног одржавања, при чему се квалитет управљања оцењује кроз квалитет законодавног оквира и документа управљања, и кроз функционисање установа којима је поверено управљање ЗП“*.

Посматрајући земље Источне Европе, институционални оквир за управљање ЗП, је претрпео доста промена, поготово на националном нивоу. Институционалне промене су подстакнуте политичким утицајем, а главне промене задњих 4-5 година су подстакнуте економском кризом (Stanciu, Ionita,

2012). Оваква нестабилност има директан утицај на ЗП и на „...његову ефикасну координацију и управљање, отежавајући системски приступ питањима којима треба више пажње, као што је одговорно управљање“ (Stanciu, Ionita, 2014), док тенденција у овим земљама је постојање специјализованог тела за управљање ЗП. Надлежности у управљању ЗП су подељене између националног, регионалног и локалног нивоа и обухватају послове (Stanciu, Ionita, 2014):

- успостављање;
- финансирање;
- координација послова у оквиру ЗП;
- планирање;
- усвајање планова;
- операционо управљање;
- саветодавна улог;
- евалуација;
- контрола;
- управљање ресурсима.

Такође, институције на националном нивоу и агенције надлежне за ЗП „...треба да створе оквир, који омогућава укључивање заинтересованих страна, активно и ефикасно у систем управљања ЗП“ (Stanciu, Ionita, 2014).

Институционални оквир у Србији, преко надлежних инспекцијских служба на републичком, покрајинском и локалном нивоу, поставља оквир за контролу и надзор у ЗП, међутим „...поставља се питање одговарајућег инспекцијског надзора, јер нема довољно инспектора са одговарајућом опремом, а најлошија је ситуација на нивоу локалних самоуправа где инспектори често немају ни најосновније услове, а ни мотивацију да се баве пословима заштитом природе“ (Пузовић, 2016). Посебно се наглашава да инспекцијска служба „...не покреће одговарајуће поступке, због надметања других секторских питања“ и да велики значај у пријављивању недозвољених активности имају удружења грађана која су заинтересована за ову област (Пузовић, 2016).

3.3.2. Структурне карактеристике управљања ЗП

3.3.2.1. Управљање и чување ЗП

У погледу структурних карактеристика управљања ЗП, **организација управљања ЗП** у Хрватској се спроводи преко надлежног министарства за ЗП, тј. управе за ЗП, које директно управљају и контролишу рад јавних установа које су основане за НП и ПП, док друге категорије ЗП се успостављају на нивоу регија, општина и градова, док се стручни послови заштите природе спровode преко Државног ЗЗП (Spurgeon *et al.*, 2009; Martinić, 2010), а организација управљања на националном нивоу, у овој земљи, је добро постављен и пружа добре основе за управљање ЗП (Stanciu, Ionita, 2014). Управљачи ЗП, морају да испуне одговарајуће организационе и кадровске услове, али пре свега управљање се мора ослањати на *„...јасним финансијским механизмима и конкретним финансијским изворима нужним за функционисање установе и остваривање циљева ЗП“* (Martinić, 2010). Овај аутор, такође наглашава да *„...ефикасно управљање ЗП није могуће без усклађивања и подређивања интереса корисника ЗП специфичној намени подручја и циљевима заштите...“*, због тога управљач ЗП *„...мора имати овлашћења и механизме за спречавање оних идеја, захвата и делатности прихватљиви у односу на циљеве ЗП...“*, тј. *„...ефикасно управљање није могуће без усклађивања и свесног подређивања интереса корисника природног добра циљевима из плана управљања“* (Martinić, 2010).

Организација управљања НП и ПП у Хрватској обухвата неколико функција које су битне за обављање управљачких послова и могу се поделити у (Martinić, 2010):

- функцију извршног руковођења ЗП;
- функцију вредновања, заштите и очувања ЗП;
- функцију надзора ЗП;
- функцију промоције и презентације ЗП;
- функцију организације посећивања ЗП;
- функцију коришћења ЗП;
- функцију техничког одржавања ЗП;
- функцију заједничких послова у управљању ЗП.

Управљање ЗП у Словенији, се спроводи преко јавних завода за управљање ЗП, који могу бити националног карактера (управљање НП) и локалног карактера (Stanciu, Ionita, 2014), док се преко агенције за заштиту животне средине координирају активности у погледу домаћег и међународног законодавства, као и међународних конвенција (Mrak, 2008). Према овом аутору, један од проблема у управљању ЗП, је везан за успостављање нових подручја, пошто овај процес „...у потпуности зависи од политичке воље, јер су ЗП, широко препозната као препрека у развоју“ (Mrak, 2008).

Посматрајући типове управљача (Graham *et al.*, 2003), у земљама Источне Европе присутно је државно, заједничко и приватно управљање (Ђорђевић *et al.*, 2014; Нонић *et al.*, 2014; Nonić *et al.*, 2015). На основу истраживања спроведеног од стране Станција, у прегледу 3.1 дат је приказ типова и подтипа управљача дефинисаних од стране IUCN-а (Stanciu, Ionita, 2012; Stanciu, Ionita, 2014).

ПРЕГЛЕД 3.1. ТИП И ПОДТИП УПРАВЉАЧА ЗП У ЈИЕ

Тип	Подтип	Земља
Државно управљање	Министарство или агенција на националном нивоу	Албанија, Белорусија, Бугарска, Хрватска, Чешка република, Естонија, Финска, Грузија, Мађарска, Летонија, Литванија, Молдавија, Румунија, Србија, Словачка, Словенија и Украјина
	Министарство или агенција на регионалном/локалном нивоу	Бугарска, Хрватска, Чешка република, Естонија, Финска, Молдавија, Румунија, Србија, Словенија, Украјина
	Управљање које је делегирано одређеној организацији	Албанија, Белорусија, Бугарска, Чешка, Естонија, Грузија, Мађарска, Летонија, Румунија, Србија, Словенија, Украјина
Заједничко управљање	Прекогранично управљање	Албанија, Чешка република, Финска, Мађарска, Србија
	Колаборативно управљање	Албанија, Бугарска, Финска, Летонија, Литванија, Румунија
	Заједничко управљање	
Приватно управљање	Индивидуално	Бугарска, Финска, Летонија
	Невладина организација	Бугарска
	Профитна организација	Финска

Извор: Stanciu, Ionita, 2012

Као што може да се види из прегледа 3.1, најприсутнији тип управљања у земљама ЈИЕ је државно управљање, а у оквира њега подтип, управљање од стране министарства или агенције на националном нивоу, док је највећи диверзитет по питању подтипова присутан у Финској, Бугарској и Летонији (Stanciu, Ionita, 2012).

Организација управљања ЗП у Србији, је организована на више нивоа, тј. „...на нивоу државе, АП и на општинском нивоу“ (Нонић *et al.*, 2014), док у

погледу управљача ЗП, они могу бити на нивоу ЈП, институција и установа, и приватног карактера (Ђорђевић *et al.*, 2014; Нонић *et al.*, 2014).

Посматрајући процес успостављања ЗП у Србији, у периоду након II светског рата, прва ЗП су основана одмах након усвајања Закон о заштити споменика културе и природних реткости (1948) и обухватају природне резервате Острозуб (50 ha), Мустафа (304 ha) и Фељешана (45 ha), у којима је режим заштите био строг и искључивао је било који вид коришћења (Sekulić, 2011). Овај аутор наводи да је златни период успостављања ЗП био у периоду између 1993-2002, с обзиром да је површина ЗП троструко увећана, а у исто време „...број ЗП је незнатно опао што је последица укључивања већег броја мањих ЗП у веће подручје“ (Sekulić, 2011). Успостављање ЗП у свету, у последњој декади је значајно убрзано, од неколико ЗП, до више од 162.000 законских ЗП, које покривају 5,6% површине Земље, док копнена ЗП покривају 12,5% (Watson *et al.*, 2014; Juffe-Bignoli *et al.*, 2014). Ова површина је и даље мала у односу на постављене циљеве Стратешког плана Конвенције о биолошкој разноликости (2011/в; 2011/г) од 17% и представља „...политички компромис, јер многи истраживачи заштите сматрају прениском“ (Noss *et al.*, 2012).

ПРЕГЛЕД 3.2. КАТЕГОРИЗАЦИЈА ЗП ПРЕМА IUCN КАТЕГОРИЗАЦИЈИ

Категоризација ЗП	IUCN категоризација	Коментар
СтРП	I а (углавном) III, IV, V и VI (могућа)	Углавном одговарају категорији Ia Ова ЗП треба да буду увећана зато што су превише мала да би се самостално одржавала. Уколико ово није могуће боље решења су категорије III, IV, V, VI
СРП	IV V и Ia (могућа)	Према циљевима заштите припадају категорији IV Нека ЗП спадају у категорију V (услед недовољне приоритизације врста и станишта и неодговарајућих режима заштите)
СП	III IV и V (могућа)	Углавном одговарају категорији III Подручја са високим вредностима биодиверзитета, малим људским утицајем, требало би их развити у IV категорију Већа подручја која су већином измењена од стране људи припадају V категорији
НП	/	Не припадају категорији II, због неодговарајућих режима заштите и циљева управљања
ПИО	V	Циљеви управљања и режими заштите нису у потпуности у складу са категоријом V
ПП	V и VI (могуће)	Веома недоследна група, обе категорије могу бити примењене у складу са циљевима управљања и режимима заштите
Заштићена станишта	IV	Општи циљеви одговарају IV категорији

Извор: Sekulić, 2011

Садашња категоризација ЗП предвиђа седам категорија (2009/а), односно свих шест категорија из претходног закона (1991) су пребачене у нови закон (Nonić *et al.*, 2013) са додавањем једне нове категорије „заштићена станишта“ (Sekulić *et al.*, 2011). У односу на међународну категоризацију ЗП према IUCN-у, констатовано је да *„...тренутни национални систем није у потпуности компатибилан са IUCN системом и да међународна категоризација не може бити аутоматски примењена и имплементирана на националном нивоу“* (Sekulić *et al.*, 2011). У прегледу 3.2 дат је приказ односа категоризације ЗП према закону о заштити природе (2009/а) и IUCN категоризацији.

Планирање управљања ЗП представља важну компоненту у систему управљања ЗП, а основна планска документа дефинисана су Законом о заштити природе (2009/а), док усвајање ових планова зависи од категорије ЗП, па тако сагласност на план управљања даје Влада, Министарство, односно орган надлежан за послове заштите животне средине АП и јединица локалне самоуправе (Јелић, Томићевић-Дубљевић, 2015). Истраживања по питању доношења планова управљања ЗП у Србији указују на узорку од 12 ЗП, да половина њих нема планове управљања и да су посебно проблематични НП који немају важеће планове управљања, услед застоја у усвајању закона о НП (Јелић, Томићевић-Дубљевић, 2015). Такође, у Србији планови управљања ЗП се доносе и за ЗП (СРП „Засавица“) којима управљају удружења грађана (Stanciu, Ionita, 2014). У Хрватској постојање плана управљања ЗП је још 2003. године, дефинисано Законом о заштити природе (2003/б) и представља стратешки документ дугорочног планирања и активности у ЗП (Bulat, 2012). Овај аутор наводи да је у Хрватској, постојање овог документа присутно у скоро свим НП и ПП, док у Словенији НП „Триглав“ још увек нема овај плански документ. Са друге стране у Словенији, постојање плана управљања ЗП, је присутно у ЗП „Логарска долина“ којим управља невладина организација и у ЗП „Сечовље Салина“, којим управља ПС (Stanciu, Ionita, 2014). У земљама Источне Европе, посматрајући процес планирања, *„... је присутна велика разноликост актера са различитих нивоа који су по закону укључени у овај процес“* (Stanciu, Ionita, 2014), па тако коначну одлуку доносе националне агенције за ЗП (где постоје), надлежна министарства, владе, па чак и Парламент.

Чување ЗП, преко организоване чуварске је врло важно како би се подручје заштитило и контролисало од свих врста илегалних активности, па тако Мартинић, на основу истраживања спроведеног у дванаест земаља Европе, сугерише да „...један чувар ЗП, може покривати максимално 4.000-6.000 ha...“ (Martinić, 2010), док се у другом истраживању наводи да „...у шест паркова постоји потреба за чуварима ЗП“ (Porej, Rajković, 2009). Такође, најчешћи прекршаји у хрватским НП и ПП, везани су за узурпацију простора, бесправну градњу, криволов, недозвољени риболов, нелегалну сечу шума и одлагање отпада (Martinić, 2010), док у Словенији највеће претње за ЗП произилазе од инвазивних врста, туризма и рекреације, интервенције у речним и обалним подручјима, и напуштања традиционалног облика коришћења земљишта (Veenviet, Sovinc, 2008). Претње које се издвајају у Србији, везане су за газдовање и управљање шумама, инвазивне врсте, промена намене земљишта, туризам и отпадне воде (Pišcević, 2009).

3.3.2.2. Управљање посетиоцима у ЗП

Истраживање спроведено у Србији везано за **управљање посетиоцима у ЗП** указује да постоје две врсте еколошког туризма (Miljković, Živković, 2012):

1. туризма фокусираног на посету и активност;
2. туризма који се заснива на одрживом развоју ЗП.

Ови аутори наглашавају, да туристичке организације представљају кључне играче који требају да иницирају и промовишу развој екотуризма, и подстичу обуку локалног становништва. Са друге стране, на број посетилаца у ЗП, утиче температура и падавине, па тако Ранковић, на примеру НП „Тара“, закључује да је овај НП, највише посећен у топлим данима (при температури од 10-20°C) и да се са порастом средње дневне температуре до 25°C, може очекивати пораст броја посетилаца (Ранковић *et al.*, 2015). Овај аутор, такође наводи, да је највећи број домаћих посетилаца, а страни чине 11% укупног броја. Посматрајући туристичку инфраструктуру у ЗП, тј. објекте за посетиоце, спроведено истраживање у Србији је утврдило, да они представљају слабије развијен елемент управљања ЗП (Pišcević, 2009). Према истраживању спроведеном у Словенији у ЗП „Струњан“, утврђено је да највећи притисак на ЗП од стране посетилаца је у летњим месецима, и да тај број мора бити лимитиран или на одговарајући начин

управљан, и да је у периоду од 1996-2006. год. присутан негативан утицај и деградација природног, друштвеног, културног и економског стања овог ЗП (Jurinčić, Porić, 2009). У Хрватској, највећи број посетилаца у ЗП, су забележени у НП „Плитвичка језера“ (1 милион) и НП „Крка“ (750.000), и због овога је неопходно развити стратегије управљања посетиоцима, како би се минимализовала опасност од деградације природних ресурса, док код свих ЗП 2009. год. примећен је утицај економске кризе на број посетилаца (Petrić, Mandić, 2014).

3.3.2.3. Мониторинг заштићених врста

Истраживања по питању **мониторинга заштићених врста** су спроведена у оквиру методологије развијене у оквиру међународне организације IUCN. Тако, у Словенији истраживање указује да су скоро сва ЗП обезбедила мониторинг у ЗП и да је тренутни ниво еколошких истраживања одговарајући и да недостају социо-еколошка истраживања (Veenviet, Sovinc, 2008), што је случај и са Хрватском (Pogej, Rajković, 2009), док у Србији, ситуација је потпуно супротна по питању прикупљања података и истраживање социо-еколошких питања и процеса у окружењу ЗП (Piščević, 2009). Да би се на адекватан начин могле сагледати све промене које настају у дужем временском периоду у ЗП, неопходно је увести одговарајући мониторинг, међутим оно што је до сада рађено „...далеко је од задовољавања минималних потреба и ЕУ стандарда“ (Пузовић, 2016). Овај аутор наводи да, стручне и научне институције „...немају одговарајућа финансијска средства да се тиме бавиле свеобухватно и систематски, док су управљачи ЗП, којима је то законска обавеза, углавном незаинтересовани или без стручних и материјалних капацитета да то спроведу на одговарајући начин“ (Пузовић, 2016), док се мониторинг по ЕУ стандардима не ради, осим у ретким случајевима у НП и на подручју АП Војводина.

3.3.3. Механизми финансирања система управљања ЗП

Финансирање ЗП у Србији је директно дефинисано кроз Закон о заштиту природе (2009/а) и обухвата три извора (Ђорђевић *et al.*, 2013/б):

1. буџет Републике Србије-дотације;
2. приходи остварени од стране организације која управља ЗП;

3. донације.

Посматрајући финансирање НП у Србији, резултати истраживања указују да се највећи приходи остварују у продаји роба и услуга (64,9%), а за њима следе приходи од накнада (12,4%) и ванредни приходи (10,0%), док структура прихода по експоненцијалним стопама раста код НП „Фрушка гора“, показује најбоље резултате и у свим посматраним категоријама прихода бележи позитивне вредности (Ђорђевић *et al.*, 2013). Са друге стране, код финансирања одабраних ЗП у Србији, резултати указују, да битна компонента у финансирању управљача ЗП представља приход добијени од стране производње дрвета, као и издвајања на републичком и локалном нивоу (Ђорђевић *et al.*, 2013). Овај аутор, такође наглашава да међународне донације и помоћи имају све већег утицаја, као и приходи који долазе од стране туризма. Један од главних проблема у финансирању ЗП у Србији је везан за нерешено питање финансирања ЗП, с обзиром „...да је већина средства намењена за основне функције (обележавање, израда планских докумената, итд), док је готово сасвим занемарено финансирање конкретних активности заштите и мониторинга на терену“ (Пузовић, 2008). Такође, наглашава се „...да кад држава нема адекватан буџет и изворе за финансирање управљања ЗП, она мора да проналази прелазна решења и компромисне варијанте, што није увек најповољније за очување основних природних вредности ЗП“ (Пузовић, 2008). У Хрватској, финансирање ЗП се такође спроводи преко издвајања на републичком, регионалном и локалном нивоу, али приходи од туризма чине 6-80% укупних прихода (Spurgeon *et al.*, 2009). У Словенији, код управљача ЗП (50%) постоји проблем неизвесности у погледу будућег финансирања од стране државе, док издвајања на годишњем нивоу су довољна у већини ЗП (Veenviet, Sovinc, 2008), што је случај и са Хрватском (Pogej, Rajković, 2009). Истраживање финансирања ЗП у свету, одвојено за развијене земље и земље у развоју, спроведено 1999. године, указује на велике разлике у средњим вредности, пошто код развијених земаља оно износи $20,6 \text{ US\$} \cdot \text{ha}^{-1}$, односно $1,6 \text{ US\$} \cdot \text{ha}^{-1}$ ЗП код земаља у развоју (James *et al.*, 1999). Такође, истраживања која су обављена у развијеним земљама показују да се приходи од туризма, сваке године повећавају (Nevenić, 2006).

4. РАЗВОЈ СИСТЕМА УПРАВЉАЊА ЗАШТИЋЕНИМ ПОДРУЧЈИМА

У овом поглавља дат је преглед развоја система управљања ЗП у свету, као и садашњи међународни систем управљања ЗП. Такође, је посматран и развој система управљања ЗП у Србији, као и садашњи систем управљања ЗП.

4.1. РАЗВОЈ СИСТЕМА УПРАВЉАЊА ЗП У СВЕТУ

У оквиру развоја система управљања ЗП у свету посматран је историјски развој као и данашњи међународни систем управљања ЗП.

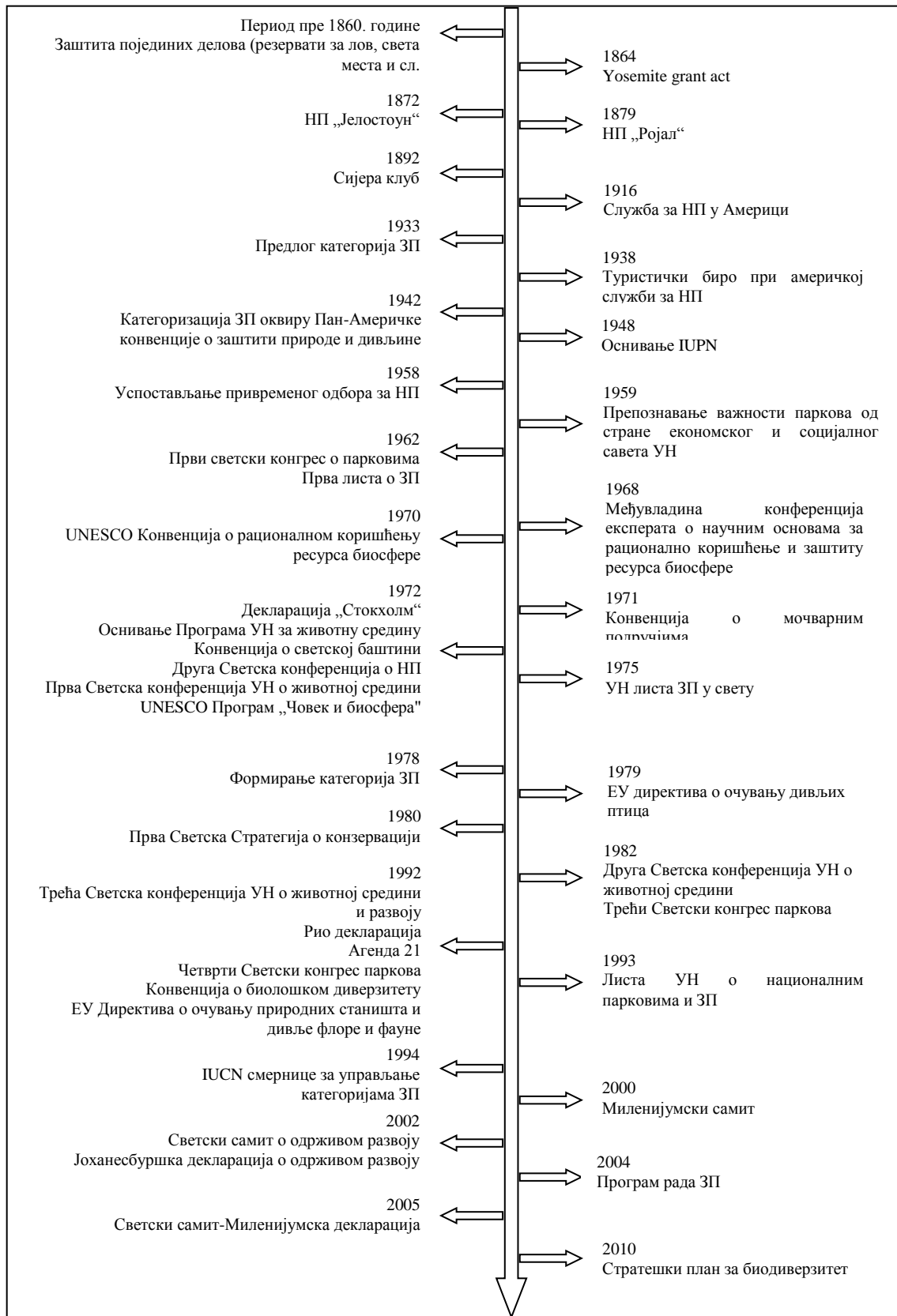
4.1.1. Историјски развој система управљања ЗП у свету

Посматрајући историју успостављања ЗП у свету, настанак првих ЗП се везује за заштиту од стране заједница људи, која није имала одређене циљеве заштите и везивала се за резервате за лов, света места и сл. (Watson *et al.*, 2014), док у Европи се односила на издвајање одређених површина за ловишта, богатих и моћних људи (Martinić, 2010; 2010/e), а у Индији, краљевским декретима одређене површине заштићене још пре 2000 година (2010/e).

На шеми 4.1 дат је преглед развоја система управљања ЗП у свету, преко првих законодавних докумената, успостављених ЗП и најважнијих организација које су укључене у управљање ЗП.

Успостављање првог формалног ЗП се везује за „Yosemite grant act“ из 1864. године, којим је на подручју Америке формиран први законодавни оквир за успостављање ЗП (1864; Nash, 1970; van Wagendonk, 2001). Овај акт је био први званични законодавни документ којим је формиран државни резерват под називом „Долина Јосемита и Гај Марипосе (енг. „Yosemite Valley and Mariposa Grove)“. Актом се дефинише да ово подручје „...не сме да буде неотуђено за сва времена“ (Nash, 1970) и намењено је рекреацији и јавном коришћењу. Иако успостављању овог ЗП није претходило стручно и научно истраживање, које би потврдило значај овог подручја, успостављање овог ЗП је везано за очување подручја од измене научних и природних вредности. Ово подручје је стекло статус НП тек 1890. године, када су шуме изнад ове долине проглашене за НП (Nash, 2014). Успостављање првог НП се везује за подручје под називом „Јелоустоун“ које је основано актом из 1872. године (1872; Bonnicksen, Stone, 1985).

4. Развој система управљања заштићеним подручјима

ШЕМА 4.1. РАЗВОЈ СИСТЕМА УПРАВЉАЊА ЗП У СВЕТУ

Овим актом су на описни начин дефинисане границе НП и њиме је прописано очување дрвета, минералних сировина, природних реткости или чуда у оквиру парка, и њихово задржавање у природном стању. Интересантно за овај акт је чињеница да се у њему по први пут спомиње управљач ЗП и накнаде за коришћење ЗП. У то време управљач НП је био Секретаријат за спољне послове, чија је обавеза била да направи и објави прописе које сматра неопходне или одговарајуће за управљање ЗП, док под накнадама се подразумевају накнаде од изградње објеката за смештај посетиоца, као и сваки други вид прихода који се може прикупити из различитих извора са територије НП (1872). Недуго након успостављања овог НП формиран је још један на подручју Аустралије под називом „Ројал“ (Watson *et al.*, 2014).

Успостављање првог облика удружења грађана које је укључено у управљање ЗП се везује за успостављање „Сијера клуба“ 1892. године, чија активност је била везана за промоцију дивљине и успостављање ЗП који су фокусирани на карактеристичне пејзаже и врсте (Watson *et al.*, 2014). Након четири деценије, од успостављања НП у Америци, 1916. године, формирана је прва служба НП (Ronald, 1972), а недуго затим, 1938. године, туристички биро при америчкој служби за НП (Watson *et al.*, 2014).

Први покушаји успостављања и дефинисање категорија ЗП у свету се везује за Међународну конференцију за заштиту флоре и фауне која је одржана 1933. год. у Лондону. Тада су дефинисане четири категорије ЗП које су већином коришћене од стране колонијалних сила у под-сахарској Африци (Phillips, 2004):

1. НП;
2. СтРП;
3. резерват флоре и фауне;
4. резерват са забраном лова и скупљања.

Категоризација ЗП коришћена од стране запада је усвојена у оквиру Пан-Америчке конвенције о заштити природе и дивљине, одржане 1942. године, и обухватала је, такође, четири категорије (Brockman, 1962):

1. НП;
2. резерват природе;
3. споменик природе;

4. строги резерват дивљине.

Успостављање међународног покрета за заштиту природе се везује за период након Другог светског рата, када је формиран IUCN у оквиру организације УН за образовање, науку и културу. На састанку одржаном 1948. године, 18 влада, седам међународних организација и 107 националних организација потписало је акт о успостављању Међународна унија за заштиту природе, данас IUCN-а. Након десет година од оснивања ове организације, 1958. год. основан је привремени одбор за НП, 1959. год. препозната је важност паркова од стране Економског и социјалног савета УН, а 1962. год. одржан је први светски конгрес о НП (Watson *et al.*, 2014). Овај конгрес представља прву међународну конференцију која се фокусира на једну од категорија ЗП и током ове конференције први пут је представљена листа УН о ЗП.

Почетак 70-их год. XX века, обележио је велике промене у погледу заштите природе кроз међународне састанке чији резултати су и данас видљиви. Тако је 1970. год. усвојена Конвенција о рационалном коришћењу ресурса биосфере (1970), која је резултат Међувладине конференције експерата о научним основама за рационално коришћење и заштиту ресурса биосфере (1968). Исте године је покренут и програм „Човек и биосфера“, који је званично укључен током прве Светске конференције УН о животној средини (1972. год.). На овој конференцији је по први пут на високом међународном нивоу указано на опасност која прети од загађења животне средине на глобалном нивоу (Karanović, 2007). Као реакција на убрзани нестанак и све већу биолошку и еколошку деградацију мочварних и других водених површина 1971. год. донесена је Конвенција о мочварним подручјима (1971).

Програм УН за животну средину основан је 1972. год. када је и одржана и прва Светска конференција УН о животној средини. На овој конференцији је усвојена Стокхолмска декларација. Исте године је одржана и друга Светска конференција о НП на којој се по први пут разговарало о успостављању система за категоризацију ЗП, и консолидацији међународног искуства у управљању парковима (2010/e). Исте године је усвојена је Конвенција о заштити светског културног и природног наслеђа (1972), док 1975. год. формирана је УН листа ЗП у свету (Phillips, 2004).

Категорије ЗП, према IUCN-у, први пут су споменуте у оквиру финалног извештаја комисије за критеријуме о НП и ЗП, која је обухватила три групе и десет категорија ЗП. Прва група обухвата категорије за које ће комисија за НП и ЗП имати посебну одговорност, друга група подразумева категорије које су важне за IUCN, али нису значајне за комисију, док у трећу групу спадају категорије које су део осталих међународних програма (1978).

Почетак ширег прихватања концепта заштите природе у Европи се везује за Директиву о очувању дивљих птица (1979), усвојена од стране Савета Европских заједница и која има за циљ да пружи дуготрајну заштиту и очување свих врста птица које природно живе у дивљини у оквиру територија чланица ЕУ. Ова директива заједно са Директива о очувању природних станишта и дивље флоре и фауне (1992/б), представља систем очувања ЗП на нивоу ЕУ.

Током 1982. год. одржана је друга Конференција УН о животној средини, током које је упозорено на неконтролисани индустријски развој и експлоатацији природних ресурса, који стварају последице на животну средину, а 1988. год. формиран је непрофитни Светски мониторинг центар за заштиту, који је 2000. год. постао саставни део програма УН за животну средину. Једна од важних обележја овог периода је усвајање прве Стратегије о заштити (1980) која је по први окупила владине, невладине организације и друге експерте, у поступак припреме овог документа (McCormick, 1986).

Трећа светска Конференција УН о животној средини и развоју одржана је 1992. год. Ова конференција је имала највећи значај, јер је управљање животном средином посматрано кроз призму друштвено-економских-еколошких питања, тј. њене одрживости. На овој Конференцији су усвојене препоруке Брутлендове комисије, која је саставила Брутлендов извештај²⁴. Један од најважнијих резултата овог састанка је усвајање следећих докумената:

- Агенда 21;
- Рио декларација;
- Конвенција о биолошком диверзитету;
- Конвенција о промени климе;

---

²⁴ Брутлендов извештај је публикован 1987. године од стране Светске комисије УН о животној средини и развоју.

- Принципи управљања, заштите и одрживог развоја свих типова шума.

Ови документи формално уводе три међусобно зависна и допуњујућа стуба одрживог развоја: животна средина, друштво и економија. Рио декларација, кроз принцип 10, уводи као значајну ставку у управљању природним ресурсима, тј. учешће грађана у процесима доношења одлука везаних за животну средину, на свим нивоима власти. Агенда 21 представља свеобухватни акциони план, усвојен од стране учесника, који подржава очување биолошке разноврсности и има за циљ подржавање Конвенције о биолошком диверзитету, кроз очување и одрживо коришћење биолошких ресурса. Његов главни фокус на ЗП је у односу на мере „in-situ“²⁵ очувања, укључујући обавезу јачања копнених и осталих заштићених екосистема, промовисање рехабилитације и рестаурације оштећених екосистема и опоравак угрожених и заштићених врста. У овом документу се по при пут спомињу мере за промовисање очувања ЗП у приватном власништву, као и пројекти процене утицаја на животну средину (1992/a). Конвенција је званично кроз овај састанка ушла у фазу потписивања и 1993. год. је ступила на снагу.

Годину дана касније, у сарадњи са IUCN-ом и Светским центром за заштиту природе, публикована је листа Уједињених Нација (УН) о НП и ЗП (1994/b), а категоризација која је коришћена је у вези са првом групом категорија ЗП, дефинисаних 1978. године. Напокон, 1994. године, нови систем категоризације ЗП према IUCN-у је усвојен током Генералне скупштине IUCN-а и убрзо затим Светски центар за заштиту природе је публиковао „Смернице за управљање категоријама ЗП“ које су дефинисале шест категорија ЗП (1994/a). Миленијумски самит одржан је 2000. године, током којег је донесена Миленијумска декларација која укључује важне Миленијумске циљеве развоја. Ови циљеви развоја усвојени су као смернице развоја у свим земљама које теже ка стварању побољшаних животних и радних услова. Један од циљева развоја дефинише „...обезбеђење одрживости животне средине“ (2010/ћ) у оквиру кога се наглашава интеграција принципа одрживог развоја у законодавна документа и програме и смањење губитка биодиверзитета, које се директно односе на ЗП.

---

²⁵ „In-situ“ очување подразумева одржавање и обнављање врста способних за опстанак у њиховом природном окружењу (1992).

Током Светског самита о одрживом развоју који је одржан 2002. год. у Јоханезбургу, усвојена је Декларација о одрживом развоју (2002) која наглашава заштиту животне средине, као једну од три стуба одрживог развоја, заједно са економским и друштвеним развојем, на локалном, националном, регионалном и светском нивоу (2002). У оквиру плана за имплементацију наглашава се да је заштита и управљање природним ресурсима основа за економски развој.

Као резултат састанака насталих након усвајања Конвенције о биолошком диверзитету (1992/а), 2004. год. усвојен је детаљан и амбициозни програм рада за ЗП (2004/б). Програм је применљив за копнене и морска ЗП, као и за прекограничну и регионалну сарадњу. Имплементација програма се спроводила кроз четири програмска елемента (Dudley *et al.*, 2005):

1. директне акције за планирање, одабир, успостављање, јачање и управљање ЗП;
2. управљање, партиципација, једнакост и подела добити;
3. подстицање активности на успостављању законодавних оквира, изградњи капацитета и финансијске одрживости;
4. стандарди управљања, процене и мониторинг.

4.1.2. Међународни систем управљања ЗП у свету

Међународна систем управљања ЗП у свету је развијен од стране IUCN-а, који представља најстарију и највећу светску међународну организацију у области заштите животне средине и обухвата више од хиљаду владиних и невладиних организација у 160 земаља (2010/е). Ова организација је присутна како на међународном нивоу тако и на нивоу појединих земаља, где преко својих представништава, у сарадњи са владиним и невладиним сектором, спроводи пројекте из области заштите природе. Према овој организацији, ЗП су дефинисана као „...јасно дефинисано географско подручје са утврђеном наменом које је заштићено и управљано, законским или други ефикасним средствима, са циљем дуготрајног очувања природе, и припадајућих услуга екосистема и културних вредности“ (1994/а; Dudley, 2008). У прегледу 4.1 дат је приказ IUCN категоризације, назив категорија и дефиниција ЗП.

ПРЕГЛЕД 4.1. КАТЕГОРИЈЕ ЗП ПРЕМА IUCN КЛАСИФИКАЦИЈИ

IUCN категорија	Назив категорије	Дефиниција
Ia	Строги резерват природе	Категорија Ia обухвата ЗП издвојена због заштите биолошке разноликости, и/или геолошких и геоморфолошких вредности, где су посеђивање, коришћење простора и други утицаји на простор строго контролисани и ограничени. Ова подручја могу служити као незаменљива репрезентативна подручја за научна истраживања и мониторинг
Ib	Подручје дивљине	Категорија Ib обухвата велика неизмењена или врло мало измењена подручја очуване природе, без значајних и сталних људских насеља, која су заштићена и којима се управља на начин да се у потпуности очува њихово изворно стање
II	Национални парк	Категорија II представља велика природна или готово природна подручја издвојена са сврхом заштите целокупних екосистема, процеса који се у њима одвијају и врста које они подупиру, на начин да она истовремено пружају основу за духовне, научне, васпитне, рекреативне и туристичке активности, прихватљиве за околину и културу.
III	Споменици природе	Категорија III штити одређену природну вредност, која може бити рељефни облик, морски гребен или пећина, геолошка специфичност попут спелеошког објекта или жива појава, као на пример стабла високе старости. Ова су подручја површином најчешће мала, међутим могу имати велики значај за посеђивање
IV	Подручје управљања стаништем или врстом	Категорија IV је намењена заштити тачно одређене врсте или станишта, и управљање њиме је усмерено према том циљу. Подручја заштите у овој категорији често, иако не нужно, захтевају спровођење редовних активних управљачких активности усмерених ка очувању врсте или одржавању станишта
V	Заштићено копнено/морско подручје	Категорија V обухвата она подручја где је дуготрајна интеракција човека и природе произвела посебне еколошке, биолошке, културне и естетске вредности, и где је одржавање тог односа нужно да би се ове вредности сачувале
VI	Заштићено подручје са одрживим коришћењем природних ресурса	Категорија VI намењена је очувању екосистема и станишта, а упоредно са тим пратећих културних вредности и традиционалних начина управљања природним ресурсима. Ова подручја су површином углавном велика, њихов већи део налази се у природном стању, док се део користи на одржив начин. Обимно и неиндустријализовано коришћење природних ресурса одвија се у складу са приоритетом заштите природе тог подручја

Извор: Sekulić, 2011

На светском нивоу, Европа има највеће учешће пријављени IUCN категорија, док категорија IV је у целом свету најприсутнија (Deguignet *et al.*, 2014). Свакој категорији ЗП додељене су одређени циљеви управљања који могу бити примарни (1), секундарни (2) или могуће применљиви (3). Комбинација циљева управљања важних за међународну категоризацију ЗП је дато у табели 4.1.

Светски фонд за заштиту природе, такође представља међународну организацију за заштиту природе, која функционише као невладина организација. Ова организација је основана 1961. године, ради на основама заштите природе и смањењу утицаја човека на животну средину, како на међународном, тако и на регионалном нивоу. Ова организација у Србији функционише преко испоставе медитеранског програма ове организације „Адриа“. Овај програм је основан са

циљем очувања и одрживог управљања шумским, морским и слатководним екосистемима на Медитерану. На графикону 4.1 дат је приказ учешћа ЗП у различитим деловима света, па тако се може видети да је подручје Океаније (24,2%) највише покривено ЗП, а за њом следе Северна (14,9%) и Јужна Америка (15,1%), док на нивоу Европе, у просеку 12,9% територије копна и мора је покривено ЗП (Deguignet *et al.*, 2014).

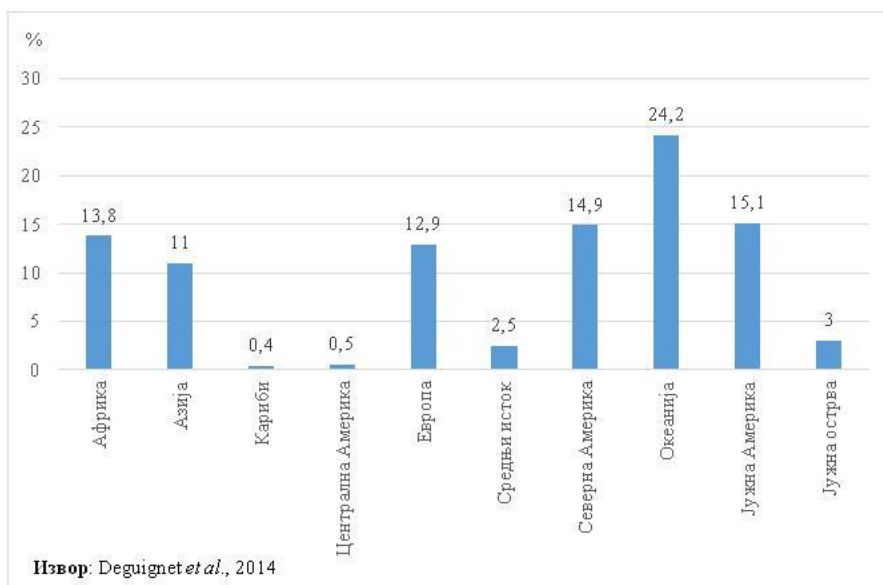
ТАБЕЛА 4.1. Циљеви управљања по IUCN категоријама ЗП

Бр.	Циљеви управљања	IUCN категоризација ЗП						
		Ia	Ib	II	III	IV	V	VI
1	Научно истраживање	1	3	2	2	2	2	3
2	Очување врста и генетске разноликости	2	1	2	3	3	-	2
3	Пружање услуга заштите животне средине	1	2	1	1	1	2	1
4	Заштита специф. прир. и културних одлика	2	1	1	-	1	2	1
5	Туризам и рекреација	-	2	1	1	3	1	3
6	Едукација	-	-	2	2	2	2	3
7	Одрживо кориш. ресурса природних екосистема	-	3	3	-	2	2	1
8	Одржавање култ. и традиционалних обележја	-	-	-	-	-	1	2

Извор: IUCN, 1994/a

На нивоу Европе, EUROPARK федерација представља важну организацију присутну у систему управљања ЗП. Ова организација је основана 1973. год. и данас представља кровну организацију, која обједињује ЗП на нивоу Европе. Циљеви ове организације су везани за заштиту природе, одрживо коришћење биодиверзитета Европе и холистички приступ у управљању пејзажима. Ова организација је укључена у спровођење постојећих стратегија, акционих планова и закона на нивоу Европе, кроз њихову имплементацију и подршку члановима њихове мреже. Такође, рад федерације је подржан од стране различитих група које се баве проблематиком одрживог туризма, вредновања ЗП, здравља и прекограничне сарадње (2014/a).

„Natura 2000“ је систем еколошких мрежа развијен од стране ЕУ. Представља систем ЗП за угрожене врсте птица и станишта на нивоу ЕУ, а правна основа ове еколошке мреже лежи у Директиви о очувању дивљих птица (1979) и Директиви о очувању природних станишта и дивље флоре и фауне (1992/б). Директива (1979) се односи на птице, њихова јаја, гнезда и станишта, а Директива (1992/б) се бави заштитом, станишта флоре и фауне на територији ЕУ, ради одржавања распореда и богатства угрожених врста и станишта, како копнених тако и морских, при чему се узимају у обзир економски, социјални и културни захтеви, како локалних, тако и регионалних карактеристика подручја.

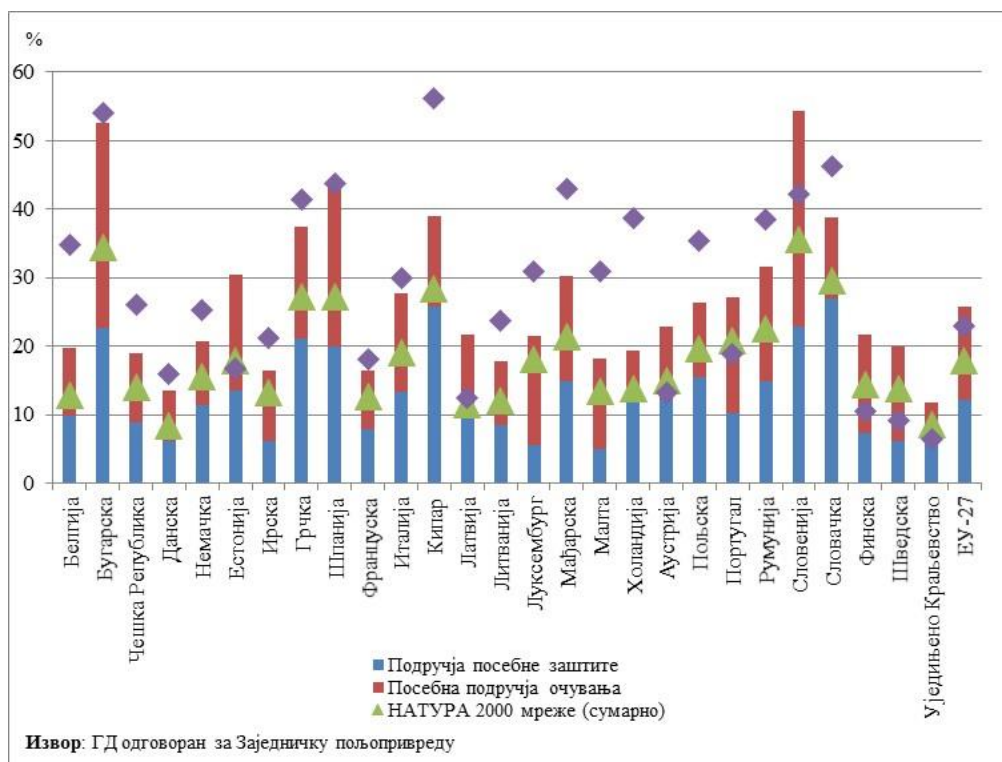
ГРАФИКОН 4.1. ПОКРИВЕНОСТ ЗП У СВЕТУ

Циљ „Natura 2000“ мреже је да осигура дугорочну опстанак европских највреднијих и најугроженијих врста птица и станишта. Ова еколошка мрежа укључује посебна подручја очувања (енг. „Special areas of Conservation“) према Директиви о очувању природних станишта и дивље флоре и фауне (1992) и подручја посебне заштите (енг. „Special Protection Areas“) према Директиви о очувања дивљих птицама (1979). Ова подручја су од значаја за заштиту природе, јер су пре свега издвојена према јединственим критеријумима заснованим на одрживом развоју и концепту биолошке разноврсности. Успостављање еколошке мреже „Natura 2000“, захтева сарадњу свих заинтересованих страна на републичком, регионалном и локалном нивоу, а посебна пажња се даје на укључивање невладиног сектора. Избор подручја еколошке мреже се заснива искључиво на научним критеријумима, као што је величина и густина популације биљака и животиња и еколошки квалитет подручја на коме се налази одређени станишни тип. „Natura 2000“ није систем строге заштите у којима су искључене све људске активности, али укључује неке рестрикције на одређеном подручју и њена заштита зависи од случаја до случаја.

На графикону 4.2 дат је преглед учешћа следећих подручја „Natura 2000“:

- посебних подручја очувања у земљама ЕУ;
- подручја посебне заштите у земљама ЕУ;
- „Natura 2000“ мреже (сумарно);
- шумског подручја.

ГРАФИКОН 4.2. УЧЕШЋЕ ПОДРУЧЈА „NATURA 2000” МРЕЖЕ И ШУМСКИХ ПОДРУЧЈА У ЗЕМЉАМА ЕУ

Највеће учешће „Natura 2000“ мреже има Словенија са 35,5% своје територије, а за њом следи Бугарска (34,3%), Словачка (29,6%), Кипар (28,4%), Грчка (27,3%), Шпанија (27,3%) итд. Земље са најмањим учешћем своје територије у „Natura 2000“ мрежи су Уједињено Краљевство (8,6%) и Данска (8,4%), док просечно учешће „Natura 2000“ мреже на нивоу ЕУ је око 17,9%.

4.2. РАЗВОЈ СИСТЕМА УПРАВЉАЊА ЗП НА ТЕРИТОРИЈИ СРБИЈЕ

У овом потпоглављу дат је приказ развоја система управљања, као и садашњег система управљања ЗП у Србији.

4.2.1. Приказ развоја система управљања ЗП на територији Србије

Процес успостављања ЗП у Србији има дугу традицију и обухвата период пре и после II светског рата. Успостављању ЗП је претходило доношење одређених законодавних докумената које су ближе уређивале област управљања овим природним добрима. На шеми 4.2 приказан је развој система управљања ЗП у Србији.

ШЕМА 4.2. РАЗВОЈ СИСТЕМА УПРАВЉАЊА ЗП У СРБИЈИ

Први законодавни документ који се односи на заштиту природе на територији Републике Србије, је наредба Кнеза Милоша из 1859. године, којом се подручје Авале оградњава и тако спасава од пропадања (Вујовић, 1994; Ћоровић, 2002; 2004/в). Ова наредба је донесена на основу писма Јосифа Панчића из 1856. године и може се сматрати „...*првом заштитом подручја на територији Србије*“ (2004/в). Убрзо након овога 1866. год. доноси се Рударски закон који је ограничио сечу шума у близини рудника који су вршили највећи притисак на овај ресурс (1866). Непосредно након овога, на подручју Војводине, 1874. године, ЗП „Обедска бара“, је стављена под строжи облик заштите, од стане бившег војног команданта Хрватске и Славоније, Барона Молиналија (Simić, 2011). „Обедска бара“ се тада налазила на територији Аустро-Угарске и заштићена је пре свега због своје богате флоре и фауне.

У првој половини XX века у Србији су донета четири законодавна документа о заштити природе. Први законодавни документ представља Уредба о заштити и одржавању објеката од историјске, научне и уметничке вредности, природних лепота и реткости (1930), а други Уредба о НП (1938). Трећи законодавни документ под називом, Закон о заштити споменика културе и природњачких реткости (1945) је дефинисао облик ЗП „природне реткости“ (1945). Овај закон је, такође формирао Врховни институт за заштиту и научно

проучавање споменика културе и природњачких вредности и земаљске заводе. Изменама поменутог закона 1946. год. дефинисано је формирање Завода за заштиту и научно проучавање природних реткости. У Србији је исте године основан Државни институт за заштиту природе који је применио три категорије: СтРП, споменик природе (СП) и предео изузетних природних лепота (Sekulić, 2011), иако то законом није било дефинисано.

Током 1948. год. донесен је законодавни документ под називом Закон о заштити споменика културе и природних реткости (1948), који, такође, није дефинисао категорије ЗП, али прецизније дефинише појам „природне реткости“.

Тако природне реткости су дефинисане као „...покретни и непокретни предмети који представљају реткост или знаменитост зоолошког, ботаничког, геолошко-палеонтолошког, минерално-петрографског, географског и сличног карактера као и предмети и предели нарочите природне лепоте“ (1948). Овим законом је дефинисано да заштиту природних реткости врши надлежни завод, док су сеоски, градски и месни одбори задужени за одржавање и старање природних реткости, према упутствима Министра просвете и надлежног завода.

У другој половини XX века донесено је шест законодавних докумената и тако Закон о заштити природе (1961) по први пут дефинише типове заштићених објеката природе, начине управљања и финансирања. Одредбама овог закона дефинисане су четири категорије заштићених објеката природе и низ подкатегија. Категорије дефинисане овим законом су (1961):

1. просторно ограничени предели (природни резервати);
2. природни споменици;
3. меморијални природни споменици;
4. поједине проређене или угрожене биљне и животињске врсте и њихове заједнице изван резервата.

Управљање и финансирање заштићених објеката природе се спроводи кроз општинске народне одборе. Улога ових одбора је да разматрају стање заштите природе на подручју општине, стара се о извршењу прописа и предузимању мера за које су овлашћени и успостављају ЗЗП. Такође, њихова улога је и да обезбеђују средства за заштиту природе. Општински народни одбори могу непосредно чување и одржавање заштићених објеката природе да повере одговарајућој

установи, друштвеној или другој организацији, као и одбору грађана. Оснивање ЗЗП је такође на општинским народним одборима, а обавезе завода су, такође, дефинисане законом (1961). Као посебна категорија заштићених објеката природе, издвојени су НП који се проглашавају законом или одлуком представничког тела аутономне јединице. Прва три типа заштићених објеката природе се стављају под заштиту решењем општине надлежне за културу док се четврти тип ставља под заштиту решењем републичког, покрајинског, односно обласног, савета за културу (1961).

Следећи законодавни документ, Закон о заштити природе (1965), пребацује управљање ЗП са локалног на републички ниво, тј. ниво друштвено-политичких заједница. Оне преузимају улогу општинских народних одбора, док категоризација, управљање и финансирање заштићених објеката природе остаје иста.

Закон о заштити природе из 1975. год. мења категоризацију заштићених објеката природе и укључује нове актере у управљање заштићеним објектима природе. Дефинисане су три категорије (простори посебних природних вредности, природне знаменитости и природне реткости), које су даље подељене у подкатеорије. Законом је дефинисано да се о заштити природе старају друштвено политичке заједнице, самоуправне интересне заједнице, организације удруженог рада и друге самоуправне организације и заједнице (1975). По први пут се уводи обавеза постојања стручне службе за организације која спроводи послове заштите природе. Обавезе ЗЗП и успостављање заштићених објеката природе су као и у претходном закону (1965), с тим што се код успостављања, уводи обавеза споразума између две општине, уколико се заштићени објекти природе простиру на њиховој територији. Овим законом се по први пут наглашава обавеза сарадње између организација које користе природну средину и организације које врше послове заштите природе, у циљу умањења ефеката угрожавања животне средине. Такође, уводи се обавеза постојања дугорочног плана заштите и развоја НП и регионалног природног парка. Планирању се даје још више значаја, па тако организације које врше израду просторних и урбанистичких планова, шумскопривредних, водопривредних, ловнопривредних и риболовних основа, се даје обавеза да прибаве мишљења организација које врше заштиту природе и

интегришу податке о заштићеним природним објектима. Начини финансирања заштићених објеката природе остају исти као и у претходном закону.

Изменама Закона о заштити природе (1981), уведено је ново поглавље за НП са 24 нова члана, које прецизније дефинише начин управљања и финансирања. За подручје НП уводи се доношење:

1. просторног плана подручја НП;
2. програма заштите и развоја НП.

Управљање подручјем НП се поверава самоуправним интересним заједницама за НП, тј. заједници за НП²⁶. Као новина у управљању НП уводи се члан који дефинише начине обезбеђивања средстава на подручју НП. Тако се средства, поред средстава из редовног пословања, могу обезбедити из средстава друштвено-политичких заједница, накнада за коришћење објеката на подручју НП и из кредита и зајмова.

Закон о заштити природе (1988) уводи пуно новина и многе послове заштите природе ближе дефинише. Законом се тачно дефинише поступак под којим се заштићени објекти природе стављају под заштиту и садржај акта о заштити, што ранијим законима није било дефинисано. У оквиру категоризације заштићених објеката природе уводе се две нове подкатеорије и тиме се списак подкатеорија увећава. Такође, по први пут се дефинише заштитна зона и режими зона заштита, тј. први до трећи степен заштите²⁷. Закон тачно дефинише ко је надлежан за успостављање заштићених објеката природе. Тако се НП успостављају законом, природне реткости и други објекти природе, актом извршног већа Скупштине Србије, док се други објекти природе успостављају одлукама скупштине општине на чијој се територији налазе. За сваку подкатеорију су дефинисане радње које су дозвољене и забрањене, а посебан акценат се ставља на НП. Овим законом се поново наглашава међу-секторска сарадња између послова заштите природе и других привредних делатности. Наглашава се важност интегрисаног планирања, тј. укључивања заштите природе у друге планове различитих привредних делатности. Једна од новина овог закона је постојање стручног надзор ЗЗП. Начин планирања у НП остаје исти, а разлике у

---

²⁶ Чланом 41к (1981) дефинисане су све обавезе заједнице за национални парк.

²⁷ У првом степену заштите утврђује се најстрожи режим заштите (1988).

односу на претходни закон је постојање описа програма заштите и развоја и објашњење три зоне заштите за НП. Начини финансирања заштићених објеката природе су прецизно објашњени и могу бити:

1. сопствена средства из коришћења природе и њених богатства;
2. средства друштвено-политичких заједница;
3. мере економске политике.

Закон, такође дефинише обезбеђивање средстава за израду просторног плана подручја НП, програма заштите и развоја НП, радова у зонама заштите I степена, финансирања заштите и унапређења објеката природе основаним актом Извршног већа.

Закон о заштити животне средине из 1991. год. објединио је систем заштите животне средине са системом управљања заштићеним природним добрима (1991). Овим законом је дефинисано шест категорија заштићених природних добара:

1. НП;
2. ПП;
3. ПИО;
4. резервати природе (општи и специјални);
5. споменик природе;
6. природне реткости.

Заштићена природна добра се стављају под заштиту актом надлежног органа на основу предлога организације за заштиту природе. Садржај акта је прецизно дефинисан, док надлежни орган зависи од категорије²⁸. Такође, установљени су режими заштите I, II и III степена на свим заштићеним природним добрима. Послове заштите природних добара одређене овим законом врши организација за заштиту природе, док организација која управља, тј. стара се о заштићеном природном добру доноси програме и друга акта са условима и мерама заштите и развоја. Овај закон, такође наглашава обавезу интегрисања заштићених природних добара у просторне и урбанистичке планове, постојања програма заштите и развоја и уводи обавезу анализу утицаја објеката и радова на

---

²⁸ НП се успостављају законом, резервати природе, природне реткости и ПИО, стављају под заштиту актом Владе. Остале категорије се успостављају од стране општине или града на чијој територији се налазе.

животну средину. Спровођење стручног надзора је, као и у претходном закону, док организације које управљају ЗП морају бити правна лица. Овим законом се уводи инспекцијски надзор над применом мера заштите заштићених природних добара, који врши републички инспектор за заштиту животне средине. Облици финансирања се не мењају, изузев што су типови накнада детаљно објашњени.

Закон о заштити животне средине (1991) са изменама из 1992. године, дефинише оснивање организација за заштиту природе, на нивоу републике и покрајина. Средства за рад ових организација чине средства Републичког ЗЗП, Покрајинског ЗЗП у Новом Саду и Покрајинског ЗЗП и животне средине у Приштини.

Закон о заштити животне средине из 2004. год. заменио је све чланове закона из 1991. године, изузев дела који се односи на заштиту природних добара. Овај закон уређује интегрални систем заштите животне средине којим се обезбеђује остваривање права човека на живот и развој у здравој животној средини и уравнотежен однос привредног развоја и животне средине (2004/а). Значај овог закона за управљање ЗП се огледа у члановима који дефинишу финансирање његових активности. Тако је било предвиђено оснивање Фонда за заштиту животне средине²⁹.

Следећи законодавни документ у области управљања ЗП је усвојен 2009. године, и након периода од две деценије, Закон о заштити природе (2009/а), се доноси искључиво за област заштите природе. Овим законом уређује се заштита и очување природе, биолошка, геолошка и предеона разноврсност, усклађују људске, економске и друштвене активности у циљу одрживог коришћења природног ресурса и добара.

4.2.2. Постојећи систем управљања ЗП на територији Србије

Систем управљања ЗП дефинисан је низом стратешких, законодавних и институционалних оквира, који одређују начине управљања овим природним добрима, као и начине финансирања.

Стратешки оквири за управљања ЗП је дефинисан кроз низ стратегија које директно или индиректно регулишу важност ЗП у систему заштите природе и

---

²⁹ Фонд на републичком нивоу је функционисао до септембра 2012. године, када је укинут на основу Закона о престанку важења Закона о Фонду за заштиту животне средине (2012/а).

животне средине. Стратешки оквири су, такође дефинисани и кроз националне програме и оријентацију Владе Републике Србије према европским интеграцијама. Полазећи од тога, у великом броју ових докумената уочава се истицање значаја заштите природе и животне средине, као и важност усвајања нових законодавних решења, које ће боље регулисати област управљања ЗП.

Свеобухватни документ који поставља основе за заштиту природе је Просторни план Републике Србије (2010/б), који је Народна скупштина усвојила у форми закона. Други важан стратешки документ је Регионални просторни план АП Војводине (2011/а).

Просторни план Републике Србије од 2010. до 2020. год. (2010/б) представља један од основних стратешких докумената у управљању ЗП. Просторним планом је дефинисано успостављање ЗП на 12% територије Републике Србије до 2020. год. и изградња ефикасног система управљања са овим подручјима. Поред ЗП, овим документом се прелиминарно процењује да ће површина еколошких мрежа обухватити око 20% територије. Такође је прецизирано да ће ЗП до 2014. год. покривати 10% територије Републике Србије. Као један од основних циљева, Просторни план наводи заштиту и одрживо коришћење природног наслеђа, односно „...развој јавних функција ЗП, у области научноистраживачког и образовног рада, културе, спорта и рекреације, одрживи развој ЗП и остваривање добити локалних заједница кроз планско, контролисано и ограничено коришћење природних ресурса и простора као грађевинске категорије као и повезивање и усклађивање националног са међународним системом заштите природе“ (2010/б).

Оперативним циљевима је дефинисано:

- повећање површине ЗП, идентификација подручја за европску еколошку мрежу и проглашење ЗП од међународног значаја;
- унапређење планова, мониторинг и јачање оспособљености управљача ЗП;
- унапређење система финансирања ЗП и формирање информационог система.

Скупштина АП Војводине је 2011. године, усвојила Регионални просторни план АП Војводине за период до 2020. године (2011/а). Овај план такође,

дефинише 12% ЗП и 20% еколошких мрежа, на територији Републике Србије, али не дефинише увећање за АП. Овим просторним планом дефинисан је основни циљ „...заштита и унапређење природних добара и биодиверзитета“ (2011/а), а оперативни циљеви су идентични са циљевима просторног плана Републике Србије. Остала стратешка документа која су битни у систему управљања ЗП су:

1. Стратегија биолошке разноврсности (2011/б);
2. Национални програм заштите животне средине (2010/б);
3. Национална стратегија одрживог коришћења природних ресурса и добара (2012/б);
4. Стратегија развоја шумарства (2006/б).

Ова стратешка документа дефинишу низ циљева и мера³⁰, путем којих је неопходно унапредити систем управљања ЗП у Србији.

Законодавни оквири у управљању ЗП је дефинисан низом националних правних аката који се могу поделити у три групе. Прва група закона покрива област управљања ЗП, а друга групу закона област управљања са шумама и шумским ресурсом. Ове две групе закона су најбитније, јер директно одређују правила управљања са овим ресурсом, док трећу групу закона чине индиректна законска регулатива која има мањи утицај. Закон о заштити природе (2009/а) представља један од основних стубова заштите природе у Србији. Након дугог периода коришћења термина заштићена природна добра, који је обухватао више појмова и везивао се и за заштиту врста и наслеђа, овој термин је рашчлањен на три појма: ЗП, заштићене врсте и покретна заштићена природна документа. Тако ЗП су дефинисана као „...подручја која имају изражену геолошку, биолошку, екосистемску и/или предеону разноврсност, која су значајна као станишта врста птица и других миграторних врста у складу са међународним прописима, могу се прогласити ЗП од општег интереса“ (2009/а).

Законом (2009/а) је дефинисано седам категорија ЗП:

1. СтРП;
2. СРП;
3. НП;

---

³⁰ Преглед циљева и мера је дато у прилогу 12 и прилогу 13 у оквиру поређења са другим земљама у региону

4. СП;
5. ПИО;
6. ПП;
7. заштићена станишта.

Овај закон, поред категорија ЗП дефинише, режиме заштите³¹ и категоризацију према вредности и значају ЗП³², док успостављању ЗП претходи студија заштите која се базира на научној и стручној основи којом се утврђује вредност подручја, а коју израђује ЗЗП, који о томе мора обавестити локално становништво, власнике и кориснике подручја заштите. Средства за израду ове студије се обезбеђују из буџета Републике Србије, АП и јединице локалне самоуправе.

Само успостављање ЗП зависи од категоризације ЗП према вредности и значају, и дела територије на коме се оно формира (преглед 4.2), док НП се формирају посебним законом.

ПРЕГЛЕД 4.2. ОСНИВАЧИ ЗП У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Категорија ЗП	Оснивач
I категорија	Влада, на предлог надлежног министарства
II категорија	Влада, односно надлежни орган АП уколико се ЗП налази на територији АП (уколико је непокретност у власништву Републике Србије и добро од општег интереса, неопходна је сагласност надлежног Министарства)
III категорија	Надлежни орган јединице/а локалне/их самоуправе/а (уколико је непокретност у власништву Републике Србије/АП и добро од општег интереса, неопходна је сагласност надлежног Министарства/органа АП)

Извор: 2009/а

Управљање ЗП је дефинисано кроз план управљања за период од десет година³³, који израђује управљач ЗП, а сагласност на план управљања даје орган који га је основао. Планом управљања одређује се „...начин спровођења заштите, коришћење и управљање ЗП, смернице и приоритети за заштиту и очување природних вредности ЗП, као и развојне смернице, уз уважавање потреба локалног становништва“ (2009/а). На основу десетогодишњег плана управљања

³¹ Режим заштите: а) I степена-строга заштита; II степена-активна заштита; III степена-проактивна заштита.

³² Категорије ЗП према вредности и значају: а) I категорија - ЗП међународног, националног, односно изузетног значаја; II категорија – ЗП покрајинског/регионалног, односно великог значаја; III – ЗП локалног значаја.

³³ За поједина ЗП (појединачна стабла, дрвореди и сл.) план управљања може се донети и за краћи период.

доносе се годишњи програми управљања (сагласност на ове програме даје поново орган који је га је основао). Организација, коришћење, уређење простора и изградња објеката у ЗП врши се на основу просторног плана подручја посебне намене, тј. урбанистичког плана.

Права власника или корисника непокретности су регулисана такође овим законом. Они су дужни да дозволе приступ природној вредности ради задовољења научних, културних и рекреативних потреба, а уколико намеравају да продају ту непокретност, дужни су да је прво понуде јединици локалне самоуправе. Са друге стране, уколико су права власника на било који начин ограничена, у циљу стицања прихода од делатности, власник има права на надокнаду (2009/а).

Управљач ЗП може бити правно лице, а у изузетним случајевима предузетник или физичко лице, за ЗП мале површине и већинским приватним власништвом. Он мора да испуни одређене предуслове (стручне, кадровске и организационе) за обављање послова заштите, унапређења, промовисања и одрживог развоја ЗП (2009/а).

Обавезе управљача су (2009/а):

1. чување, унапређење и промоција ЗП;
2. спровођење прописаних режиме заштите;
3. доношење план управљања и акта о унутрашњем реду и чуварској служби;
4. обележавање ЗП, граница и режима заштите;
5. обезбеђење неометаног одвијања природних процеса и одрживог коришћења ЗП и давање сагласности за обављање разних привредних активности;
6. обезбеђење надзора над спровођењем услова и мера заштите;
7. праћење активности посетилаца и обезбеђење обучених водича;
8. вођење и достављање ЗЗП евиденције о природним ресурсима;
9. вођење и достављање ЗЗП и надлежном Министарству, евиденције о људским активностима, процесима и делатностима који угрожавају и оштећују ЗП;
10. спречавање свих активности које су у супротности са актом о заштити;

11. доношење акта о накнадама и вршење других послова утврђених законом.

Закон о заштити природе (2009/а) дефинише и успостављање еколошке мреже, која је истовремено ЗП и са њом управља постојећи управљач. За подручја нове заштите у оквиру еколошке мреже, неопходно је да надлежни орган именује управљача.

Финансирање ЗП је такође дефинисаном Законом (2009/а) и тако се разликују:

1. средства из буџета Републике Србије, АП и јединица локалних самоуправа (укључујући и средства за финансирање програма, планова и пројеката из области заштите природе);
2. средства из Зеленог фонда дефинисаног Законом о заштити животне средине;
3. средства обезбеђених редовним пословањем (накнаде и приходи од редовне делатности);
4. донације и поклони.

Средства из буџета и накнаде се искључиво могу користити за развој ЗП, у погледу заштите, развоја и унапређења ЗП. Закон (2009/а) дефинише и постојање Стратегије о заштити природе, коју доноси Влада на период од десет година, и којом се утврђује дугорочни плански оквир и политика интегралне заштите природе, укључујући и очување биодиверзитета предела и геонаслеђа, док АП и јединице локалне самоуправе доносе програм заштите природе за период од десет година.

Надзор над ЗП се спроводи преко чуварске службе, коју обезбеђује управљач ЗП, а права и дужности чувара су дефинисани овим законом (2009/а). Изменама Закона (2009/а) из 2016. год. дефинисано је да посао чувара ЗП, мора бити издвојен од осталих послова у ЗП. Инспекцијски надзор над применом Закона (2009/а) се спроводи преко инспектората за заштиту животне средине.

Закон о НП (2015) уређује систем управљања једне категорије ЗП, тј. управљање НП. Овим законом су дефинисане границе НП, режими и циљеви заштите, као и управљање НП. Управљање НП се спроводи преко пет ЈП:

1. ЈП „НП Ђердап“;

2. ЈП „НП Копаоник“;
3. ЈП „НП Тара“;
4. ЈП „НП Шар планина“;
5. ЈП „НП Фрушка гора“.

Као и код осталих категорија ЗП, план управљања ЗП, представља главни плански документ и доноси се на период од десет година, док преко годишњих програма управљања се спроводе све активности дефинисане овим планом. Законом су дефинисане обавезе управљача, слично као и код осталих категорија ЗП, што је случај и са режимима заштите. Код ове категорије ЗП, формирана су два засебна тела, Стручни савет и Савет корисника НП. Стручни савет прати и анализира програме и пројекте из области заштите природе и чине га представници научни и образовних институција, ЗЗП и управљача. Савет корисника чине представници локалних самоуправа, организација и удружења, чије активности су везане за подручје НП и они дају препоруке о локално значајним стварима (2015). Детаљан приказ одредби споменутих закона је дат у прилогу 12 и прилогу 13.

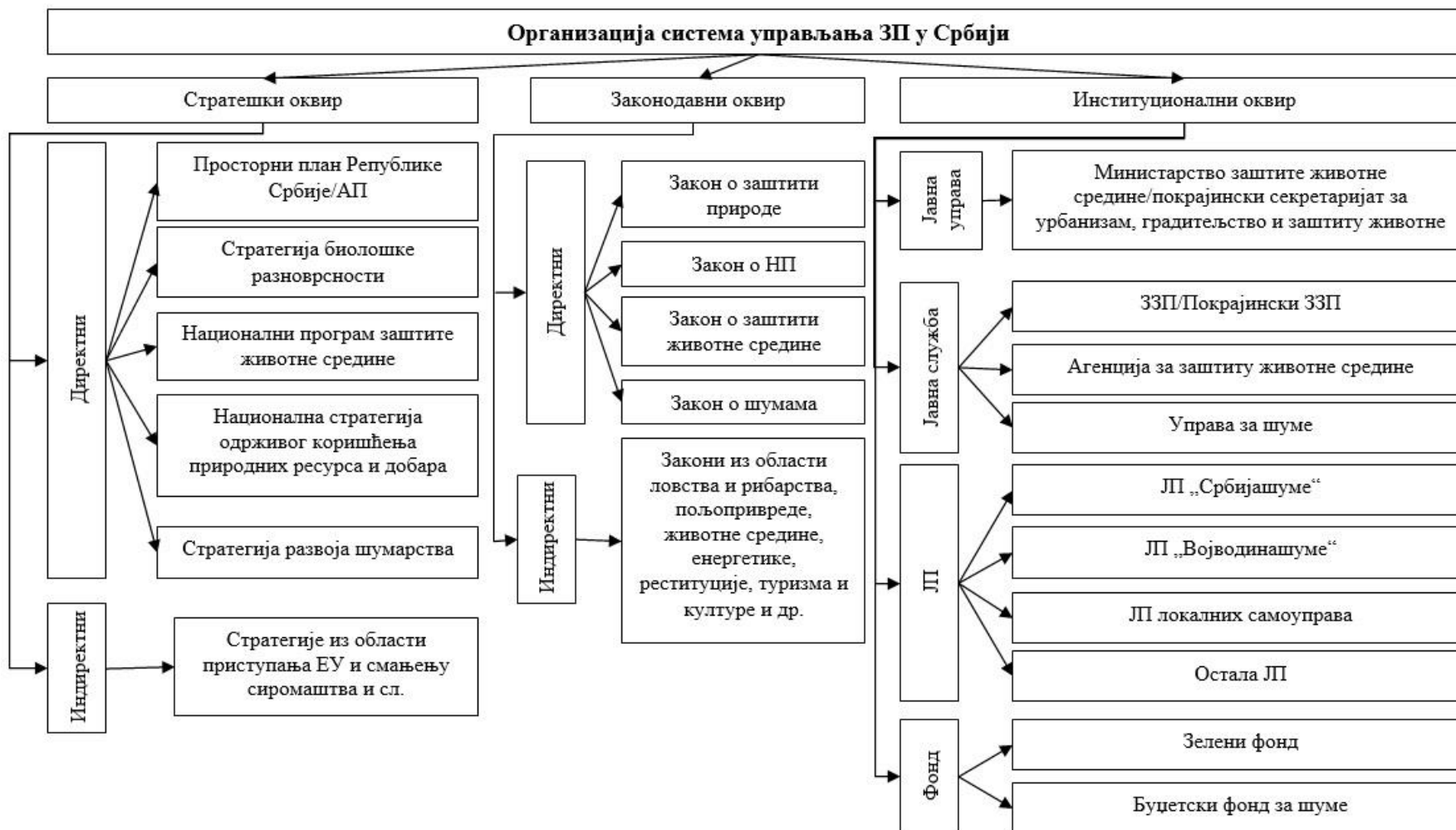
Поред директних законодавних докумената постоји низ индиректних из области ловства и рибарства, пољопривреде, животне средине, енергетике, реституције, туризма и културе и других области (Нонић et al., 2014). Приказ садашњег система управљања ЗП је дат на шеми 4.3.

Институционални оквири управљања ЗП обухватају организације које су укључене у ову област посредно или непосредно. Институције у управљању ЗП су дефинисане путем два закона:

1. Закон о заштити природе;
2. Закон о шумама.

Тако се разликују три типа организација које су укључене у управљање ЗП:

1. јавна управа;
2. јавна служба;
3. ЈП.

ШЕМА 4.3. СТРУКТУРА ОРГАНИЗАЦИЈЕ СИСТЕМА УПРАВЉАЊА ЗП У СРБИЈИ

Јавна управа на републичком нивоу која је директно укључена у управљање ЗП представља Министарство заштите животне средине, док на покрајинском нивоу то је покрајински секретаријат за урбанизам, градитељство и заштиту животне средине. Јавна служба обухвата ЗЗП на републичком и покрајинском нивоу, док ЈП обухватају поменути ЈП, као и остала ЈП која управљају ЗП. Детаљан приказ надлежности ових организација дат је у прилогу 15, као и приказ осталих организација које су укључене у систему управљања ЗП.

4.3. АНАЛИЗА ПРОЦЕСА УСПОСТАВЉАЊА ЗП

Анализа процеса успостављања је посматрана у складу са дефинисаним типовима управљача ЗП и регресионим моделима тренда. За добијање A_p коришћен је линеарни облик зависности, док је I_S изведена из експоненцијалних трендова (табела 4.2).

ТАБЕЛА 4.2. ОСНОВНИ ЕЛЕМЕНТИ РЕГРЕСИОНИХ МОДЕЛА ТРЕНДА

Период	Линеарни				Експоненцијални			
	a	b	R	F	a	b	R	F
P_{Σ}								
Укупна површина ЗП (P_{Σ})								
1948-1990.	-40.525,65	6.098,63	0,97	683,66	8,15	0,12	0,92	219,42
1991-2016.	-396.590,41	14.970,24	0,91	108,47	12,45	0,04	0,88	80,34
1948-2016.	-106.191,80	9.537,83	0,96	757,66	8,91	0,08	0,91	319,29
P_{IS}								
1948-1990.	-48.416,71	5.870,75	0,94	285,57	7,60	0,13	0,92	234,57
1991-2016.	-378.887,46	14.315,96	0,90	99,90	12,40	0,04	0,87	76,02
1948-2016.	-113.793,35	9.317,86	0,95	684,85	8,42	0,08	0,91	334,43
P_{PS}								
1948-1990.	-273,47	20,23	0,64	28,67	-20,20	0,58	0,87	131,60
1991-2016.	-28.739,16	703,73	0,94	178,38	7,79	0,10	0,84	55,14
1948-2016.	-4.983,473	264,10	0,84	154,69	-18,19	0,48	0,93	442,27
P_{BU}								
1948-1990.	8.164,52*	207,65*	0,16*	1,12	5,75	0,11	0,36	6,26
1991-2016.	11.036,22	-49,46	0,86	66,43	9,10	-0,01	0,86	67,47
1948-2016.	12.585,02	-44,13*	0,07*	0,32	6,89	0,04	0,31	6,87

* Није утврђена статистичка значајност на нивоу $\alpha=0,05$

Извор: оригинал

У свим случајевима остварена је статистичка значајност и коефицијента корелације (R) и параметара регресионих модела, изузев код површине ЗП без управљача у потпериоду 1948-1990. год. и 1948-2016. године, пошто су промене биле врло слабо изражене, а десило се и додавање веће површине и њено касније одузимање (промена типа управљача код Делиблатске пешчаре). С обзиром на такву ситуацију, модели се могу користити у анализи и за прогнозирање будућих вредности величине површине ЗП.

Преглед A_p и I_s за посматране потпериоде, укупно и по типовима управљача, приказан је у табели 4.3.

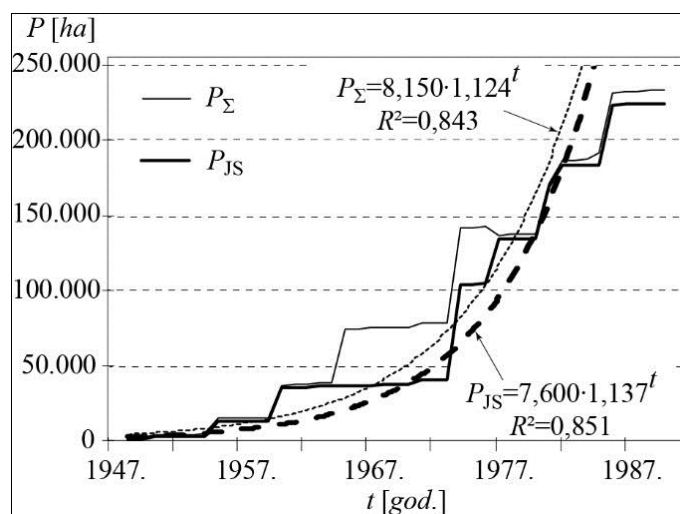
ТАБЕЛА 4.3. ПРОСЕЧНИ АПСОЛУТНИ РАСТ (A_p) И ПРОСЕЧНА ЕКСПОНЕНЦИЈАЛНА СТОПА РАСТА (I_s) ЗА ПОСМАТРАНЕ ПОТПЕРИОДЕ

Период	A_p				I_s			
	$ha \cdot god^{-1}$				%			
	P_{JS}	P_{PS}	P_{BU}	P_{Σ}	P_{JS}	P_{PS}	P_{BU}	P_{Σ}
1948-1990.	5.870,8	20,2	207,7	6.098,6	13,0	58,0	11,0	12,0
1991-2016.	14.316,0	703,7	-49,5	14.970,2	4,0	10,0	-10,0	4,0
1948-2016.	9.317,9	264,1	-44,1	9.537,8	8,0	48,0	4,0	8,0

Извор: оригинал

У првом потпериоду (1948-1990. год.) основано је 233.873,7 ha ЗП, са A_p од 6.098,6 $ha \cdot god^{-1}$. Посматрајући тип управљача (графикон 4.3 и графикон 4.4), може се уочити да је A_p највећи код ЈС (5.870,8 $ha \cdot god^{-1}$), а за њом следе ЗП без управљача (207,7 $ha \cdot god^{-1}$) и ПС (20,2 $ha \cdot god^{-1}$).

Када је просечна експоненцијална стопа раста у питању, запажа се да је најбржи темпо раста имао ПС³⁴ (58,0%), док су укупни, ЈС и ЗП без управљача имали знатно спорији раст (између 11% и 13%).

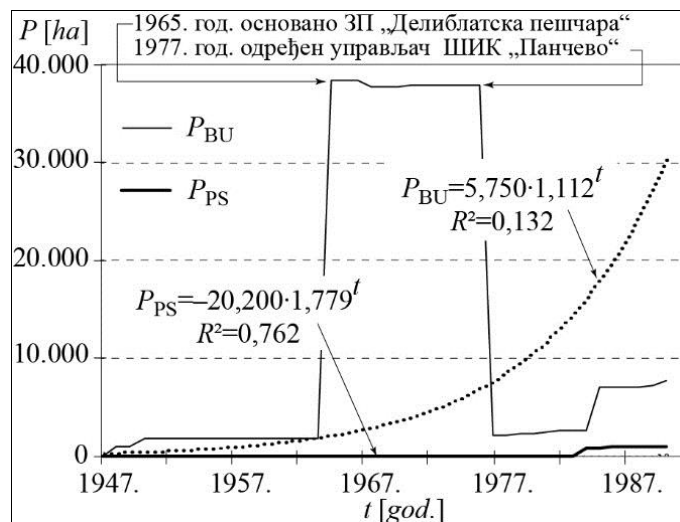
ГРАФИКОН 4.3. ТРЕНД КРЕТАЊА УКУПНЕ ПОВРШИНЕ ЗП (P_{Σ}) И ЗП У ЈС (P_{JS}) У ПОТПЕРИОДУ ОД 1948-1990. ГОДИНЕ

У другом потпериоду (1991-2016. год.) основано је 358.293,2 ha, са по просечним апсолутним растом од 14.970,2 $ha \cdot god^{-1}$. Од типова управљача, предњаче површине ЗП у ЈС (14.316,0 $ha \cdot god^{-1}$), а следе површине ЗП у ПС

³⁴ За ПС је карактеристично успостављање ЗП на мањим површинама, која су давана на управљање физичким лицима и црквама и манастирима.

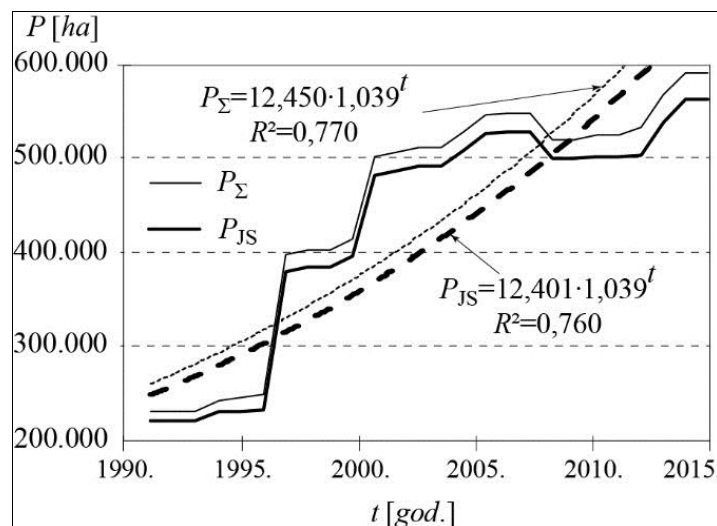

($703,7 \text{ ha} \cdot \text{god}^{-1}$), док се код површина ЗП без управљача запажа опадање од $49,5 \text{ ha} \cdot \text{god}^{-1}$.

ГРАФИКОН 4.4. ТРЕНД КРЕТАЊА ПОВРШИНЕ ЗП У ПС (P_{PS}) И ЗП БЕЗ УПРАВЉАЧА (P_{BU}) У ПОТПЕРИОДУ ОД 1948-1990. ГОДИНЕ

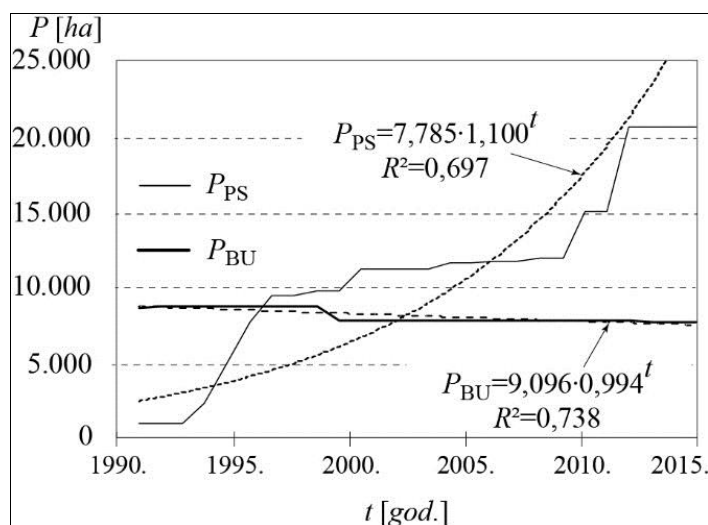
У односу на претходни потпериод, јасно се запажа (графикон 4.5 и графикон 4.6) повећање A_p површина ЗП у ПС (са $20,2 \text{ ha} \cdot \text{god}^{-1}$ на $703,7 \text{ ha} \cdot \text{god}^{-1}$), али и укупних површина ЗП (са $6.098,6 \text{ ha} \cdot \text{god}^{-1}$ на $14.970,2 \text{ ha} \cdot \text{god}^{-1}$), док се код површина ЗП без управљача запажа промена смера (раст од $207,7 \text{ ha} \cdot \text{god}^{-1}$, па опадање од $49,5 \text{ ha} \cdot \text{god}^{-1}$).

ГРАФИКОН 4.5. ТРЕНД КРЕТАЊА УКУПНЕ ПОВРШИНЕ ЗП (P_{Σ}) И ЗП У ЈС (P_{JS}) У ПОТПЕРИОДУ ОД 1991-2016. ГОДИНЕ

Ако се посматра I_S у овом периоду, запажа се да општа I_S износи 4,0% и троструко је мања него у претходном периоду. При томе је I_S површина ЗП у ПС (10,0%) већа од опште, а нижа и једнака општој је код површина ЗП у ЈС (4,0%).

Површина ЗП без управљача у овом потпериоду опада по просечној годишњој стопи од 10,0%.

ГРАФИКОН 4.6. ТРЕНД КРЕТАЊА ПОВРШИНЕ ЗП У ПС (P_{PS}) И ЗП БЕЗ УПРАВЉАЧА (P_{BU}) У ПОТПЕРИОДУ ОД 1991-2016. ГОДИНЕ

Ако се посматра ситуација у целом посматраном периоду (1948-2016. год.), запажа се (графикон 4.7 и графикон 4.8) да је A_p износио је $9.537,8 \text{ ha} \cdot \text{god}^{-1}$, при чему је код ЈС био $9.317,9 \text{ ha} \cdot \text{god}^{-1}$, код ПС $264,1 \text{ ha} \cdot \text{god}^{-1}$, а код ЗП без управљача у просеку опада³⁵ за $44,13 \text{ ha} \cdot \text{god}^{-1}$. За укупне површине и за површине ЗП у ЈС I_s износи 8,0%, за површине ЗП у ПС 48,0%, а за површине ЗП без управљача 4,0%.

ТАБЕЛА 4.4. НАЗИВ И ВРЕМЕ ДОНОШЕЊА ОДГОВАРАЈУЋИХ ЗАКОНА

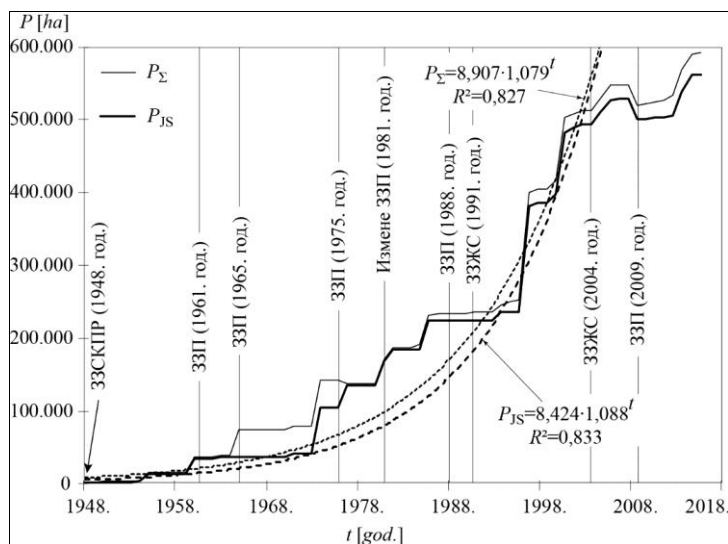
Година	Назив	Скраћеница
1948.	Закон о заштити споменика културе и природних реткости	ЗЗСКПР
1961.	Закон о заштити природе	ЗаЗП
1965.	Закон о заштити природе	
1975.	Закон о заштити природе	
1981.	Измене Закона о заштити природе	
1988.	Закон о заштити природе	ЗаЗП
1991.	Закон о заштити животне средине	ЗЗЖС
2004.	Закон о заштити животне средине	
2009.	Закон о заштити природе	

Извор: (1948), (1961), (1965), (1975), (1981), (1988), (1991), (2004/a), (2009/a)

Посматрајући ток кретања површина ЗП, како укупан, тако и по појединим типовима управљача, запажају се периодична скоковита повећања површина, која асоцирају на одређену правилност. Појава која би могла да буде узрок такве правилности највероватније је присутна у целом посматраном периоду. У овом

³⁵ Ово је последица промене типа управљача Делиблатске пешчаре, чија површина у првом потпериоду улази у површине без управљача, док је други период без те површине (у међувремену је добила управљача).

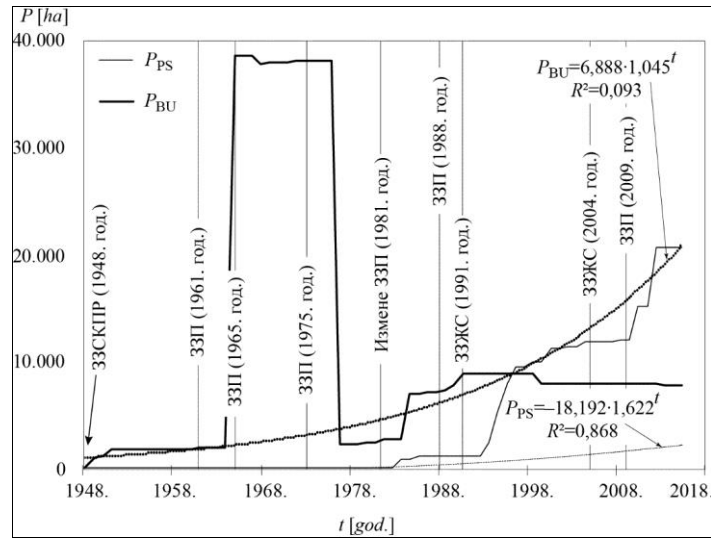
тренутку, може се идентификовати законска регулатива као такав узрок, јер се претпоставља да су законска решења стварала претпоставке за повећање издвајања одређених површина у ЗП.

ГРАФИКОН 4.7. ТРЕНД КРЕТАЊА УКУПНЕ ПОВРШИНЕ ЗП (P_{Σ}) И ЗП У ЈС (P_{JS}) У ПЕРИОДУ ОД 1948-2016. ГОДИНЕ

Да би се то јасније сагледало на графикону 4.7 и графикону 4.8 су обележена времена доношења закона (табела 4.4), који по природи ствари могу у својим ставовима да садрже формулације које отварају могућности за успостављање нових ЗП, а тиме и повећање површина. Оно што се запажа јесте прилично високо поклапање скоковитих промена са временом доношења закона, при чему се нагло повећање величине површине ЗП дешава после одређеног времена, иза момента доношења закона. Тај временски период без реакције на измену закона може се тумачити следећим факторима: чекање на припрему пратећих оперативних докумената (правилници, упутства, протоколи, и сл.), припрема организационе, институционалне и финансијске подршке за спровођење законских решења, обезбеђивање кадровских решења, време потребно за усаглашавање и хармонизацију са другим прописима, итд.

На графичком приказу се уочава да је навећи скок укупних површина ЗП, као и површина ЗП у ЈС, десио после доношења Закона о заштити животне средине (1991. год.). Најинтензивније повећање површина ЗП у ЈС десио се у два наврата (подједнаког интензитета) после доношења Закона о заштити животне средине (1991. год.) и Закона о заштити природе (2009. год.).

ГРАФИКОН 4.8. ТРЕНД КРЕТАЊА УКУПНЕ ПОВРШИНЕ ЗП У ПС И ЗП БЕЗ УПРАВЉАЧА У ПЕРИОДУ ОД 1948-2016. ГОДИНЕ

Кад је у питању површина ЗП без управљача, највећи скок се десио после доношења Закона о заштити природе (1961. год.), чија је највероватнија последица проглашење Делиблатске пешчаре за ЗП (1965. год.), у том моменту без дефинисаног управљача (касније додељена на управљање 1977. год. ШИК „Панчево“).

5. СТРАТЕШКИ, ЗАКОНОДАВНИ И ИНСТИТУЦИОНАЛНИ ОКВИРИ УПРАВЉАЊА ЗАШТИЋЕНИМ ПОДРУЧЈИМА

У овом поглављу су приказани стратешки, законодавни и институционални оквири у секторима заштите природе, животне средине и шумарства. Ови сектори су изабрани, јер:

1. сектор заштите природе је најдиректније укључен у рад ЗП и представља кључну компоненту за управљање ЗП;
2. остала два сектора су важна јер се надлежности у управљању ЗП, преклапају са надлежностима животне средине и шумарства.

У циљу анализе, оквири управљања ЗП су посматрани кроз:

1. управљање ЗП;
2. финансирање ЗП.

Ове две карактеристике, су коришћене за анализу стратешких, законодавних и институционалних оквира, у односу на три споменута сектора.

Анализа стратешких, законодавних и институционалних оквира је посматрана у односу на одабране секторе и државе ЈИЕ (Хрватска, Словенија, Црна Гора и Србија).

5.1. СТРАТЕШКИ ОКВИРИ

Приказ и анализа ових оквира обухватила је, стратешка документа и акционе планове и програме, на нивоу ЕУ и одабраних земаља ЈИЕ.

У прегледу 5.1 су **приказана стратешка документа** на нивоу ЕУ и одабраних земаља ЈИЕ. Називи докумената и године њиховог усвајања су приказане у прилогу 8.

ПРЕГЛЕД 5.1. СТРАТЕШКА ДОКУМЕНТА НА НИВОУ ЕУ И ОДАБРАНИХ ЗЕМАЉА ЈИЕ

Област	Тип док.	Земља				
		ЕУ	Словенија	Хрватска	Црна Гора	Србија
Заштита природе	Стратегија	✓	✓	✓	✓	✓
	Акц. план/прог.	-	-	✓	✓	-
Животна средина	Стратегија	-	-	✓	✓	✓
	Акц. план/прог.	✓	-	-	-	✓
Шумарство	Стратегија	✓	✓	✓	✓	✓
	Акц. план/прог.	-	-	-	-	-

Извор: оригинал

Посматрајући сектор заштите природе стратегије су донесене у свим посматраним државама ЈИЕ, као и на нивоу ЕУ, док акциони план/програм

постоји још и у Хрватској и Црној Гори. Стратегије у сектору животне средине су присутне код Хрватске, Црне Горе и Србије, док у Словенији и на нивоу ЕУ, не постоји јединствен документ. У Србији постоји акциони план/програм, за овај сектор што је и случај са ЕУ. Код сектора шумарства, у свим посматраним државама, укључујући и ЕУ, постоје стратегије, док акциони планови/програми нису присутни.

На нивоу ЕУ, уочава се да су стратегије присутне у секторима заштите природе и шумарства, док у сектору животне средине је присутан Акциони програм за животну средину. У Словенији су усвојене стратегије за заштиту природе и шумарство, док акциони планови/програми нису присутни. За област животне средине не постоји ниједан стратешки документ, међутим ова област је обрађена у стратешки документима других сектора. Стратегије и акциони планови/програми су присутни у свим секторима Хрватске и Црне Горе, изузев акционих планова/програма за животну средину и шумарство. Са друге стране, у Србији, ови документи су присутни у свим областима, изузев акционих планова/програма за заштиту природе и шумарство.

У прилогу 9 дат је **приказ најзначајнијих циљева и мера** који се директно односе на управљање ЗП, у ЕУ и одабраним државама ЈИЕ.

Све анализиране мере, везане за управљање ЗП, се могу поделити у шест група:

1. мере за успостављање ЗП и „Natura 2000” мреже;
2. мере за планирање управљања ЗП;
3. мере за праћење стања ЗП;
4. мере за сарадњу са заинтересованим странама;
5. мере за изградњу капацитета.

Мере које се односе на успостављање ЗП, се баве истовремено успостављањем ЗП према домаћем законодавству и успостављањем „Natura 2000” мреже. На нивоу ЕУ, је дефинисано комплетирање успостављања „Natura 2000” мреже, што је и код свих земаља ЈИЕ дефинисано као мера у наредном периоду. У Хрватској, Црној Гори и Србији, се поред ове мреже, дефинише и увећање постојећих површина ЗП.

Код мера везаних за планирање управљања ЗП, фокус је на изради детаљних докумената управљања ЗП и доношења свих планова управљања ЗП, код свих одабраних држава ЈИЕ. У Србији се наглашава потреба за усклађивањем домаћег законодавства са прописима ЕУ у области заштите природе, биодиверзитета и шумарства.

Праћење стања ЗП, као трећа група мера, у свим одабраним државама ЈИЕ и на нивоу ЕУ, се наглашава као важан фактор унапређења управљања ЗП. Наглашава се потреба за побољшањем стања у ЗП, како станишта, тако и заштићених врста биљака и животиња.

Сарадња са заинтересованим странама, подразумева укључивање заинтересованих страна у процес управљања ЗП, у свим одабраним државама ЈИЕ, а дефинисана је и на нивоу ЕУ. У Србији и Црној Гори, се посебно наглашава, потреба за укључивањем локалног становништва у процес доношења планова управљања, а у Хрватској међусекторска сарадња у управљању ЗП. На нивоу ЕУ, се као обједињена мера, спомиње повећање свести заинтересованих страна, њихово укључивање и побољшање примењивања законодавства.

Мере у вези са изградњом капацитета управљања ЗП, у Хрватској су везане за јачање административних и институционалних тела, у заштити природе. У Црној Гори су везане за успостављање управљача за сва ЗП, док у Србији за унапређење капацитета управљача ЗП.

Циљеви и мере везане за финансирање ЗП су приказане у прилогу 10. На нивоу ЕУ финансирање ЗП, се пре свега односи на обезбеђивање адекватног финансирања мреже „Natura 2000“. Финансирање активности у овим ЗП, се спроводи кроз мере руралног развоја и LIFE пројекта, али и кроз иновативане механизме, тј. механизме за плаћање екосистемских услуга. У Хрватској је, пре свега неопходно осигурати механизме за спровођење мера очувања еколошке мреже и „Natura 2000“ станишта. Такође је присутно успостављање додатних механизма финансирања ЗП и развијања финансијских механизма за јачање институција. У Црној Гори, од мера за финансирање, се само спомиње обезбеђивање средстава за финансирање програма мониторинга биодиверзитета. За разлику од осталих земаља, у Србији, стратешка документа дефинишу мере за финансирање, које се односе, како на појединачна ЗП тако и за целокупним

систем управљања ЗП. Неопходно је спровести финансијску анализу на националном нивоу, развити план и модел за одрживо финансирање система управљања ЗП и обезбедити оптималне финансијске механизме и одрживе изворе финансирања ЗП. Такође је неопходно обезбедити довољно средстава за финансирање планова управљања ЗП, као и донети вишегодишњи план финансирања заштите природе.

5.2. ЗАКОНОДАВНИ ОКВИРИ

Приказ законодавних оквира је посматран у односу на поменуте секторе и одабране државе ЈИЕ. У свим земљама ЈИЕ су усвојена законодавна документа у посматраним секторима, а детаљан приказан закона по секторима и посматраној земљи ЈИЕ је дат у прилогу 11.

У Словенији су усвојени закони којима су регулисани посматрани сектори, с тим што у оквиру заштите природе, постоји још и Закон о НП „Триглав“, који детаљније регулише начине управљања овом категоријом ЗП.

У Хрватској ситуација је идентична као и у Словенији, с тим што поред Закона о НП постоји и Закон о ПП. Такође, у Хрватској, због већег броја НП, за сваки НП је дефинисан посебни закон, што је случај са ПП.

Са друге стране, у Црној Гори, као и у Србији, један Закон о НП, регулише управљање са свим НП и заједно са Законом о заштити природе, чини основни законодавни оквир ЗП. Остала два сектора су покривени са појединачним законима.

Као што може да се види, у свим земљама ЈИЕ, ситуација по питању усвојених закона је врло слична, једине разлике се односе на начин управљања НП.

Посматрајући године усвајања ових закона, Србија (2009/а) и Црна Гора (2008/б), имају законе који су новијег датума, што је и случај са Хрватском (изузев Закона о НП, који су доношени у моменту њиховог успостављања), док код Словенији, Закон о заштити природе (1999) и Закон о шумама (1993), су старијег датума. Оно што је карактеристично за све посматране законе је велики број измена и допуна, новијег датума.

Анализа законодавних оквира је посматрана у односу на управљање ЗП и финансирање ЗП. У прилогу 12 дат је приказ норми везаних за управљање ЗП,

које су присутне у законодавним документима одабраних држава ЈИЕ и посматраним секторима.

Код управљања ЗП, присутне су јасне разлике између сектора заштите природе и других сектора, пошто сектор заштите природе, на најдиректнији начин регулише управљање ЗП, док код осталих сектора само поједине норме се односе и на управљање ЗП.

Одредбе закона о заштити природе, које су сличне код свих одабраних земљама ЈИЕ у погледу управљања ЗП се односе на успостављање, категоризацију, планску документацију, надзор и службу заштите природе, док веће разлике постоје у типовима управљача, начином управљања и укључивањем различитих заинтересованих страна. Тако код успостављања НП, све земље, предвиђају посебне законе, док успостављање осталих категорија, је на нивоу локалних самоуправа. Једино код Хрватске, за успостављање ПП је такође потребан посебан закон. ЗП могу бити локалног и националног значаја, код Србије је присутан и покрајински значај, а код Црне Горе и међународног значаја. Тако успостављање ЗП, зависи од његовог значаја и може бити од националног, преко покрајинског до локалног нивоа.

Режими заштите, код Словеније су дефинисани само код великих ЗП (НП, регионалног парка и парка шуме), код Србије и Црне Горе постоје три режима, док код Хрватске посебни режими заштите нису дефинисани. Код свих посматраних земаља, као основни плански документ у свим ЗП, је предвиђено постојање плана и програма управљања, изузев Словеније, код које само НП и регионални паркови морају да имају план управљања. Стручни послови заштите природе код свих посматраних земаља се спроводе преко ЗЗП, изузев Црне Горе, код које су ови послови на Агенцији за животну средину. Код свих посматраних земаља надзор над управљањем ЗП се спроводи преко надлежног министарства за заштиту природе, али и преко других министарстава из области шумарства, пољопривреде и рибарства. Служба заштите природе је организована на нивоу управљача код свих земаља (чувари ЗП), док код Словеније су присутни и добровољни чувари.

Одредбе закона о заштити природе, предвиђају да управљач ЗП, код свих одабраних земаља ЈИЕ, може бити јавно предузеће (установа), правно и физичко

лице (изузев Хрватске). Код Словеније, уколико управљач није јавна установа, управљање над ЗП се даје под концесију (правном или физичком лицу), док код Хрватске су управљачи искључиво јавне установе³⁶. Одредбе овог закона у Словеније, предвиђају учешће локалне заједнице у избор концесионара, који мора имати посебан одбор у којем су укључени представници локалне заједнице. Ово је случај и са надзорним одбором јавне установе, предвиђен поменутиим законом, у којем морају бити представници (једна трећина) локалне заједнице. Код Хрватске, уколико се ЗП налази на више локалних самоуправа, оне морају заједнички формирати овај одбор, док у Црној Гори и Србији се не спомиње састав надзорног одбора.

Законске одредбе, везане за управљање НП, регулишу управљање ове категорије ЗП у одабраним земљама ЈИЕ, изузев Хрватске, где закони о НП и ПП дефинишу само границе ЗП, док управљање ЗП је у складу са одредбама закона о заштити природе за ту земљу. Код Словеније, закон о НП „Триглав“ (2010/а), предвиђа три режима заштите, што је и случај са Србијом са свим НП, док у Црној Гори режими заштите су предвиђени законом о заштити природе. План и програм управљања, служба надзора и заштите је дефинисана као и према законима о заштити природе, одабраних држава ЈИЕ. Надзорни одбор, као управљачки орган, је такође дефинисан у свим одабраним државама ЈИЕ. У Словенији, поред овог одбора, постоји још и савет јавне установе, као и форум заинтересованих страна, што је и случај са Србијом, код које постоји стручни савет и савет корисника ЗП, док у Црној Гори само савет НП. Представници Савета у Словенији су оснивач, локална заједница, запослени и заинтересоване стране, док форум, чине различите заинтересоване стране. Савет НП, у Црној Гори, чине представници различитих заинтересованих страна, локалних самоуправа и сопственика.

У Србији, стручни савет, чине представници образовних и научних институција, ЗЗП и управљача, док у савету корисника се налазе представници локалних самоуправа и других заинтересованих страна. Сврха оба ова органа НП,

---

³⁶ Одредбом закона о заштити природе, брига о ЗП се може предати особи која није власник и носитељ права, а конкурс спроводи јавна установа.

су мишљења и предлози везани за управљање НП, док надзорни одбор усваја сва управљачка документа.

Такође, закони о заштити природе Словеније и Хрватске, дефинишу да су директива о заштити птица и директива о заштити природних станишта и дивље флоре и фауне, саставни део поменутих закона.

Одредбе закона о заштити животне средине код свих одабраних земаља ЈИЕ, које се односе на управљање ЗП, се односе на делове везане за:

1. стратешку процене утицаја на животну средину, тј. спровођења процена на планска документа из области просторног и урбанистичког планирања, или коришћења земљишта;
2. процену утицаја на животну средину, тј. процену утицаја пројекта који могу значајно да утичу на загађење животне средине.

Анализом одредаба закона о шумама, одабраних земаља ЈИЕ, уочава се да постоје одређена ограничења у коришћењу овог ресурса. У Словенији, план управљања шумама мора да садржи мере за одржавање повољног статуса подручја посебне намене, док у Црној Гори дозвољене су само санитарне сече и мере које су неопходне за негу шума. Такође, у шумама у оквиру еколошке мреже „Natura 2000“, газдује се на одрживи начин у циљу заштите и очувања станишних типова. У Хрватској, шумом и шумским земљиштем, које се налази у ЗП (ПП, регионални парк, заштићени крајолици и парк-шума) израђују се план газдовања шумама, који спроводе „Хрватске шуме“, односно сопственици, а правна особа која је надлежна за управљање ЗП и Трговачко друштво „Хрватске шуме“ заједнички спроводе програм мера за управљање шумским екосистемом. У Србији, основе и програми за шуме, које обухватају ЗП, се доносе уз претходно мишљење министарства надлежно за послове заштите природе.

Посматрајући одредбе закона које се односе на финансирање ЗП (прилог 13), закон о заштити природе, код свих одабраних земаља ЈИЕ, предвиђа финансирање рада јавних предузећа и установа и то преко издвајања од стране државе (на републичком, покрајинском и регионалном нивоу), док ЗП основана од стране локалних самоуправа, имају обавезу финансирања њиховог рада. Такође овим законима су дефинисане накнаде које јавна предузећа/установе могу да остваре на подручју ЗП. Закон о НП, такође предвиђа идентичне врсте

финансирања, с тим што код Словеније, предвиђа и коришћење јавног фонда Републике Словеније, чија средства се могу користити за половишно финансирање послова заштите природе и развојних програма.

Поједине одредбе закона о заштити животне средине, такође дефинишу начине финансирања ЗП. Тако у Словенији, средства јавног фонда за животну средину се могу користити за давање повољних кредита и послова на спровођењу државне политике заштите животне средине. У Црној Гори (2008/а) и Србији (2004/в), овај закон предвиђа оснивање фонда (Црна Гора - Фонда за заштиту животне средине, а Србија - Зелени фонд), чија средства се могу користити за финансирање рада ЗП.

5.3. ИНСТИТУЦИОНАЛНИ ОКВИРИ

Приказ и анализа институционалних оквира је урађена на нивоу ЕУ, одабраних држава ЈИЕ и поменутих сектора.

Приказ институционалних оквира је дат у прегледу 5.2, према одабраним земљама ЈИЕ и на нивоу ЕУ и посматраним секторима (заштите природе, животне средине и шумарства), док је детаљан приказ назива јавних управа, служби и предузећа, као и фондова дат у прилогу 14.

Посматрајући сектор заштите природе, јавна управа и ЈП/установе су присутна код свих посматраних земаља ЈИЕ, а јавна управа је присутна још и на нивоу ЕУ. Ово није случај са јавном службом (присутна је само на нивоу ЕУ, Словеније и Хрватске) и фондова који су присутни само на нивоу ЕУ. Код сектора животне средине, јавна управа и служба је присутна код свих, фонд није присутан само код Црне Горе³⁷, док ЈП/установе нису присутне ни у једном посматраном случају. У односу на сектор шумарства, јавна управа је код свих присутна, а јавна служба само није присутна код Хрватске, док су ЈП/установе присутна само код Хрватске и Србије. Фондови у сектору шумарства, су присутни на нивоу ЕУ, код Словеније и Србије.

На нивоу ЕУ, сектор заштите природе и животне средине се налази у оквиру:

1. Генералног Директората (ГД) за животну средину;

---

³⁷ Фонд за заштиту животне средине је дефинисан Законом о заштити животне средине (2008) али није основан.

2. ГД за пољопривреду и рурални развој.

ПРЕГЛЕД 5.2. ИНСТИТУЦИОНАЛНИ ОКВИРИ НА НИВОУ ЕУ И ОДАБРАНИХ ЗЕМАЉА ЈИЕ

Сектор	Област	Земља				
		ЕУ	Словенија	Хрватска	Црна Гора	Србија
Заштита природе	Јавна управа	✓	✓	✓	✓	✓
	Јавна служба	✓	✓	✓		✓
	ЈП/установе		✓	✓	✓	✓
	Фондови	✓				
Животна средина	Јавна управа	✓	✓	✓	✓	✓
	Јавна служба	✓	✓	✓	✓	✓
	ЈП/установе					
	Фондови	✓	✓	✓		✓
Шумарство	Јавна управа	✓	✓	✓	✓	✓
	Јавна служба	✓	✓		✓	✓
	ЈП/установе			✓		✓
	Фондови	✓	✓			✓

Извор: оригинал

Сектор шумарства нема засебну управу, већ се надлежности налазе у оквиру поменуте две управе. Јавна служба је присутна у оквиру сектора животне средине, тј. европске агенције за животну средину, док фондови су присутни код сва три посматрана сектора.

У Словенији, одабрани сектори се налазе у оквиру два министарства:

1. Министарства животне средине и просторног планирања (заштита природе и животна средина);
2. Министарства пољопривреде, шумарства и хране (шумарство).

На нивоу свих посматраних сектора јавне службе су присутне, док ЈП/установа постоји само у сектору заштите природе. Фондови су присутни у сектору животне средине и шумарства.

У Хрватској, поменути сектори се такође налазе у надлежности два министарства:

1. Министарство заштите животне средине и енергетике (заштита природе и животна средина);
2. Министарство пољопривреде (шумарство).

Јавна служба је присутна у сектору заштите природе и животне средине, а ЈП/установе код сектора заштите природе и шумарства. Фонд, као извор финансирања, је присутан само код сектора животне средине.

Код Црне Горе, надлежности посматрана три сектора се налазе у оквиру:

1. Министарства одрживог развоја и туризма (заштита природе и животна средина);
2. Министарства пољопривреде и руралног развоја (шумарство).

Јавне службе су присутне у сектору животне средине и шумарства, док ЈП/установа само у сектору заштите природе. Ни у једном посматраном сектору нису присутни фондови.

У Србији, надлежности за оба сектора (заштите природе и животне средине) се налазе у оквиру Министарства заштите животне средине, док је област шумарства покривена преко Министарства за пољопривреду, шумарство и водопривреду. Јавне службе су присутне у сва три посматрана сектора. Фондови су присутни у оквиру сектора животне средине и шумарства.

У прилогу 15 су представљене најзначајније **надлежности институција**, које су укључене у управљање и финансирање рада ЗП, на нивоу ЕУ и одабраних држава ЈИЕ.

Као што може да се види, на нивоу ЕУ, надлежности везане за управљање ЗП се налазе, у оквиру два ГД, преко који се води рачуна о заштити, очувању и бризи о природним богатствима ЕУ, као и обнављању и очувању екосистема, који су у вези са пољопривредом и шумарством.

У свим одабраним државама ЈИЕ, јавна управа, тј. надлежно министарство за заштиту природе, учествује у процесу успостављању ЗП и усваја планску документацију (код ЗП основаних од стране државе, док код осталих ЗП учествује и локална заједница). Ова министарства су надлежна и за послове одабира управљача ЗП основаних на националном нивоу, као и за успостављање сарадње са локалном заједницом и различитим заинтересованим странама, у циљу партиципативног приступа у управљању ЗП. Такође, надлежности су присутне и у пословима доношења релевантних закона и њиховог усклађивања са законодавством ЕУ. У Хрватској, министарство за заштиту животне средине и енергетике, координира рад јавних установа НП и ПП. Такође, на нивоу ових министарстава су и послови везани за доделу концесија на коришћење ЗП (Словенија и Хрватска), као и координисање програма и пројекта, везаних за очување подручја еколошке мреже.

Преко јавних служби у одабраним земљама ЈИЕ, обављају се стручни послови везани за заштиту природе. Ове службе обухватају:

1. ЗЗП (Словенија, Хрватска и Србија);
2. агенције за заштиту животне средине (све одабране државе);
3. завод (Словенија) и управу (Србија) за шуме;

ЗЗП, наведених земља, су укључени директно у процес успостављања ЗП, од припреме студије о заштити, преко избора управљача ЗП, до усвајања плана управљања и надзора над његовим спровођењем. Такође, ови заводи, у сарадњи са управљачима ЗП, врше праћење биљног и животињског света, укључени су у пројекте и програме у области заштите природе, спроводе стручни надзор над праћењем стања ЗП и мера које су предвиђене за унапређење стања ЗП. У Црној Гори, стручни послови у вези са заштитом природе спроводе се преко Агенције за заштиту животне средине.

На нивоу ЕУ, од осталих јавних служби у заштити природе, је присутна Агенција за заштиту животне средине, што је случај и са осталим одабраним државама ЈИЕ. Надлежности ових агенција, је везана за праћење стања животне средине и природних процес, и самим тим, праћење стања животне средине у ЗП. ЈП/установе укључена у управљање ЗП су присутна само на нивоу одабраних земаља ЈИЕ и обухватају:

1. јавне заводе/установе за управљање ЗП код Словеније и Хрватске;
2. ЈП НП и ЈП за управљање морским добром код Црне Горе;
3. ЈП за управљање НП и ЈП „Србијашуме“ и „Војводинашуме“ и др. ЈП на нивоу локалних самоуправа, код Србије.

Посматрајући надлежности ЈП, која су укључена у управљање ЗП у одабраним земљама ЈИЕ, уочава се заједничка карактеристика везана за:

1. доношење планских и програмских докумената;
2. спровођење плана и програма управљања ЗП;
3. спровођење режима заштите и контрола коришћења ЗП;
4. праћење стања ЗП, предузимање мера и активности везаних за управљање, коришћење, заштиту, развој и унапређење ЗП;
5. сарадњу са локалном заједницом и заинтересованим странама;

6. учешће у научно-истраживачким пројектима и пројектима на међународном нивоу.

Финансирање ЗП на нивоу ЕУ, се спроводи преко три финансијска механизма:

1. LIFE програма за животну средину и климатске активности;
2. „Horizon 2020“ програм за истраживање и иновације;
3. европског регионалног развојног фонда.

У одабраним државама ЈИЕ финансирање се спроводи преко јавне управе, јавних предузећа/установе и фондова. Код свих посматраних земаља, јавна управа, тј. надлежна министарства за заштиту природе, директно финансирају програме управљања ЗП, док јавна предузећа/установе то спроводе преко накнада које остварују на подручју којима они управљају. Овај вид накнада могу бити и концесије (Хрватска и Словенија) које се дају за коришћење природног ресурса у ЗП.

Заједничка карактеристика Словеније, Хрватске и Србије је постојање фонда за заштиту животне средине (Зелени фонд у Србији), преко којег се могу финансирати пројекти у ЗП, док у Србији један део финансирања, везан за шумска подручја, се може остварити и преко буџетског фонда за шуме. У Црној Гори, ни у једном сектору не постоји фонд, иако је фонд за заштиту животне средине дефинисан законом о заштити животне средине (2008/а).

6. ПРИКАЗ И АНАЛИЗА РЕЗУЛТАТА

Резултати истраживања су представљени у оквиру неколико потпоглавља која се односе на:

1. типове управљача ЗП;
2. организацију система управљања ЗП код типова управљача;
3. организацију система управљања ЗП код група управљача;
4. организацију система управљања код категорија ЗП.

6.1. ТИПОВИ УПРАВЉАЧА ЗП

У оквиру овог потпоглавља су дефинисани и детаљно описани типови, категорије и подкатегорије управљача ЗП, као и њихов однос према дефинисаним категоријама ЗП.

6.1.1. Типови, категорије и подкатегорије управљача ЗП

Приказ типова и структуре (категорије и подкатегорије)³⁸ управљача представљен је на шеми 6.1. Типови управљача су дефинисани у односу на јавни и приватни карактер оснивачког капитала. Категорије управљача су формиране у односу на начин организације и правну форму, а подкатегорије представљају управљаче који су дефинисани на основу доступних секундарних података.

У табели 6.1, дат је детаљан приказ издвојених типова, категорија и подкатегорија по површини и броју организација.

6.1.1.1. Типови управљача

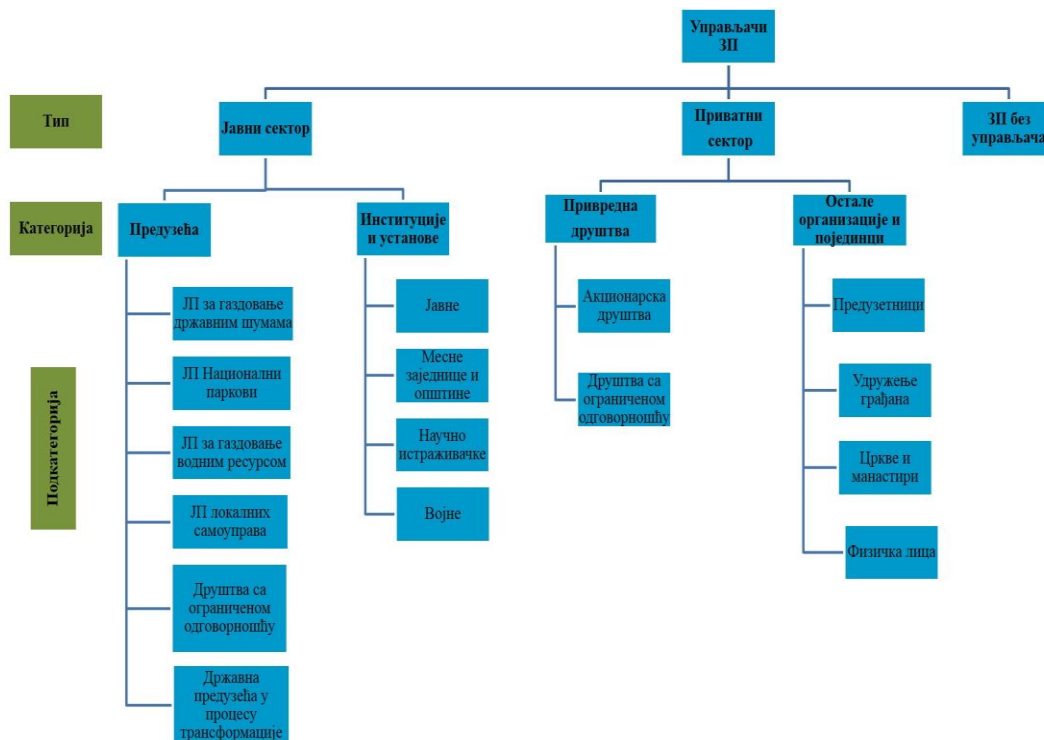
Уочава се (табела 6.1) да су сви управљачи ЗП подељени, према управљачком капиталу, на два основна типа:

1. ЈС;
2. ПС.

ЈС управља са 97,3%, а приватни са 2,7% од укупне површине ЗП у Србији, која имају управљача, односно 95,1%, а ПС са 2,6% од укупне површине ЗП. На одређеној површини, од 1,3% укупне површине свих ЗП у Србији, нису одређени управљачи.

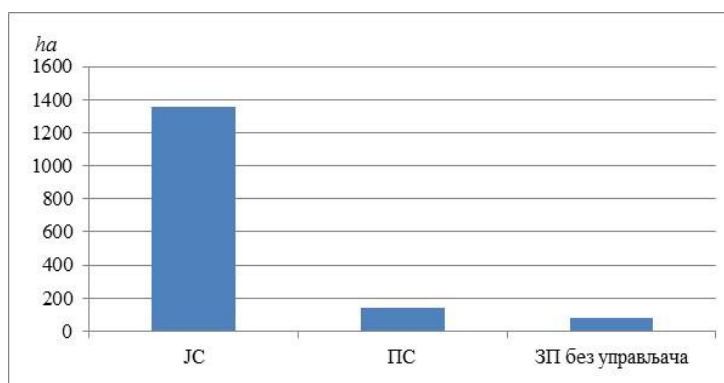
---

³⁸ У оквиру овог потпоглавља дефинисане су категорије и подкатегорије управљача, на основу којих су издвојене групе управљача коришћене за обраду података. Детаљно је објашњено у потпоглављу 2.2.2.

ШЕМА 6.1. ТИПОВИ И СТРУКТУРА УПРАВЉАЧА ЗП У СРБИЈИ

Применом Крускал-Волисовог теста утврђене су статистички значајне разлике између типова управљача, у погледу површине ЗП ($\chi^2=66,51$, $df=2$, $p=0,00$). На графикону 6.1 су приказане ове разлике.

ГРАФИКОН 6.1. ТИПОВИ УПРАВЉАЧА ЗП

Накнадном применом Ман-Витнијевог теста, којим је извршено поређење свих типова управљача међусобно, потврђене су статистички значајне разлике, односно може се констатовати да постоји значајна разлика између ЈС и ПС ($U=16385,50$, $z=-8,19$, $p=0,00$, $r=1,03$), ЈС и ЗП без управљача ($U=16235,00$, $z=-2,87$, $p=0,00$, $r=0,36$) и ПС и ЗП без управљача ($U=5554,5$, $z=-2,78$, $p=0,00$, $r=0,35$), у површини ЗП.

ТАБЕЛА 6.1. УПРАВЉАЧИ ЗП У СРБИЈИ

ТИП	ЈАВНИ СЕКТОР									
Категорија	Предузећа						Институције и установе			
Подкатегорија	Јавна предузећа				Државна предузећа		Локалне		Националне	
	за гадовање државним шумама	националних паркова	за гадовање водним ресурсима	локалних самоуправа	Друштво са ограниченом одговорношћу (ДОО)	у процесу трансформације	Јавне	Месне заједнице и општине	Научно- истраживачке	Војне
Површина (ha)	333.610,9	159.203,4	1.318,1	35.201,6	18.356,7	738	7.318,4	1.003,3	3.984,0	2955,3
Број управљача	2	5	1	56	2	20	42	40	2	1
Удео у односу на површину којом управља тип (%)	59,2	28,2	0,2	6,2	3,3	0,1	1,3	0,2	0,7	2,7
Удео у односу на укупну површину ЗП (%)	56,3	26,9	0,2	5,9	3,1	0,1	1,2	0,2	0,7	0,5
Тип	ПРИВАТНИ СЕКТОР									
Категорија	Привредна друштва			Остале организације и појединци						
Подкатегор.	Акционарска друштва		ДОО	Предузетници		Удружење грађана	Цркве и манастири		Физичка лица	
Површина (ha)	4.823,1		386,7	11,7		12.387,8	2982,9		1,9	
Број управљача	9		2	5		18	20		73	
Удео у односу на површину којом управља тип (%)	23,4		1,9	0,1		14,5	0,1		0,009	
Удео у односу на укупну површину ЗП (%)	0,8		0,1	0,002		2,1	0,5		0,0003	
	БЕЗ УПРАВЉАЧА ЗП									
Србија (ha)	7.819,8									
Удео у односу на укупну површину ЗП (%)	1,3									

Извор: Регистар ЗП (2016/6)

6.1.1.2. Категорије и подкатегорије управљача ЗП

ЈС обухвата следеће **категорије** управљача:

- предузећа;
- институције и установе.

Предузећа управљају са 97,3% (институције и установе са 2,7%) од укупне површине којом управља ЈС, односно, 92,6% (институције и установе са 2,6%) од укупне површине ЗП.

Категорија предузећа обухвата две **подкатегорије** управљача:

1. ЈП, где спадају:

- ЈП за газдовање државним шумама (ЈП „Србијашуме“ и ЈП „Војводинашуме“);
- ЈПНП;
- ЈП за газдовање водним ресурсима (ЈП „Воде Војводине“³⁹);
- ЈП на нивоу локалних самоуправа⁴⁰.

2. државна предузећа, где спадају:

- ДОО;
- државна предузећа у процесу трансформације.

У оквиру подкатегорије „ЈП“, утврђено је да она управљају са 529.334,0 *ha*. Највеће учешће у односу на укупну површину у ЈС (46,8%) има ЈП „Србијашуме“, што представља 44,6% у односу на укупну површину ЗП. Ово ЈП управља и са ЈП „Стара планина“, која представља највеће по површини (114.332,0 *ha*) ЗП у Србији. Иза ЈП „Србијашуме“ (26,9% према укупној површини) су ЈПНП (у односу на ЈС учествују са 28,2%). Највећи НП је ЈП „НП Ђердап“ који заузима површину од 63.608,5 *ha*.

ЈП „Војводинашуме“ управља са 12,5% ЗП, у односу на укупну површину у ЈС (11,9% у односу на укупну површину ЗП), при чему је највеће ЗП СРП „Делиблатска пешчара“ (34.829,3 *ha*).

---

³⁹ ЈП за газдовање водним ресурсима “Србијаводе“ не управља ни са једним ЗП.

⁴⁰ Делатности ових ЈП су веома различите, јер се баве услугама одржавања објеката и околине, скупљањем и пречишћавањем отпада и вода, извођењем грађевинских радова и организацијом културних и забавних активности.

Укупно учешће ЗП, у односу на површину ЗП из ЈС и укупну површину ЗП, којима управља ЈП „Воде Војводине“, износи 0,2%, а највеће ЗП је ПП „Јегричка“ (1.144,8 *ha*).

На нивоу локалних самоуправа, присутна су ЈП која управљају ЗП⁴¹. У односу на површину ЗП из ЈС ова подкатегија учествује са 6,0%, односно 5,7% у односу на укупну површину. ЈП „Дирекција за грађевинско земљиште и путеве општине Сурдулица“ управља ПИО „Власина“, које представља највеће ЗП у овој подкатегији (12.740,9 *ha*).

Највеће ЗП у оквиру ДОО је ПП „Шарган-Мора Гора“ које се простире на површини од 10.813,7 *ha*. Ова подкатегија по површини, у ЈС учествује са 3,3% (3,1% у односу на укупну површину ЗП).

Државна предузећа у процесу трансформације управљају са 0,1% ЗП, у односу на површину ЗП у ЈС и укупну површину ЗП. Као највећи управљач се јавља друштвено предузеће из области водопривреде „Тамиш-Дунав“, које управља са ПП „Поњавица“ (303 *ha*).

У оквиру категорије институције и установе издвојене су две подкатегије управљача:

1. локалне:
  - јавне⁴²;
  - месне заједнице и општине;
2. националне:
  - научно-истраживачке;
  - војне.

Институције и установе управљају са 15.324,0 *ha*, а највеће учешће по површини у односу на ЈС и укупну површину, имају јавне установе (1,2%). Туристичка организација „Чачак“ управља ПИО „Овчарско-кабларска клисура“ (2.250 *ha*), највећим ЗП којим управљају јавне установе.

---

⁴¹ У ову подкатегију спадају ЈП из области комуналних услуга, изградње, спорта и заштите природе.

⁴² Ту спадају: музеји, основне школе и гимназије, библиотеке, медицински центри, туристичке организације и фондови.

Месна заједница Клина управља СП „Део клисуре реке КLINE“ (204,9 ha), највећим ЗП којим управљају месне заједнице и општине. У односу на укупну површину ЗП и површину ЗП у ЈС, ова подкатегија учествује са 0,2%.

Научно-истраживачке организације управљају са површином од 3.984,0 ha, а највећим ЗП (СРП „Гоч-Гвоздац“), на подручју од 3.957.1 ha, управља Шумарски факултет. Ова подкатегија у односу на површину ЗП у ЈС, и укупну површину учествује са 0,7%.

У оквиру категорије, институције и установе, присутна је и подкатегија – војна установа, која управља СРП „Карађорђево“ (2.955,3 ha). Управљач овог ЗП је Војна установа „Моровић“, а ова подкатегија учествује са 0,5% у односу на површину ЗП из ЈС и укупну површину ЗП.

ПС обухвата следеће категорије управљача:

- привредна друштва;
- остале организације и појединци.

Привредна друштва управљају са 25,3%, а остале организације и појединци са 74,7%, од укупне површине ЗП којим управља ПС, односно 0,9% (остале организације и појединци са 2,6%) у односу на укупну површину ЗП.

Категорија привредних друштва обухвата две подкатегије управљача:

1. акционарска друштва;
2. ДОО.

У акционарским друштвима, навећи управљач ЗП је „Рибарско газдинско Ечка а.д.“, под чијом надлежношћу је СРП „Стари Бегеј-Царска бара“ (1.676 ha). Ова подкатегија управља са 23,4%, од укупне површине ЗП којим управља ПС (0,8% у односу на укупну површину ЗП).

У подкатегији ДОО, највећи управљач је „ДТД Рибарство д.о.о.“, који управља са ПП „Бегечка јама“ (379,4 ha). Посматрајући укупну површину ЗП у ПС, ова подкатегија учествује са 1,9% (0,1% у односу на укупну површину ЗП).

У категорију остале организације и појединци спадају четири подкатегије:

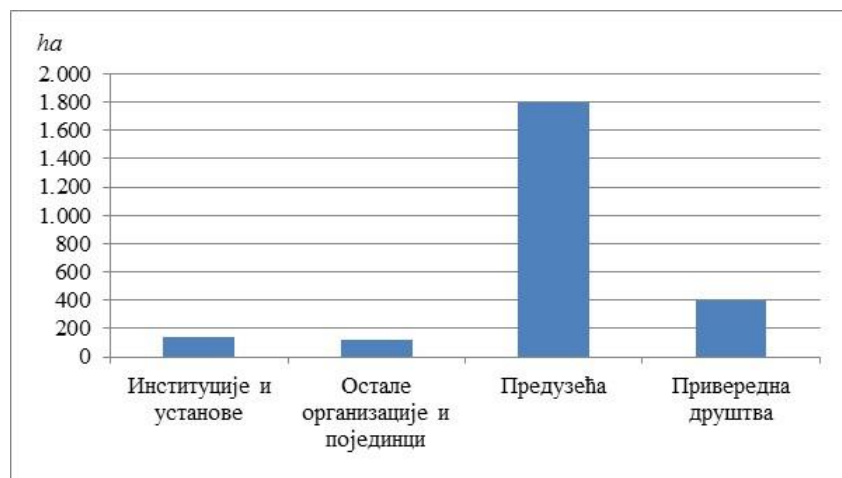
1. удружење грађана;
2. цркве и манастири;

3. предузетници⁴³;
4. физичка лица.

У категорији остале организације и појединци, највеће учешће у односу на укупну површину у ПС заузимају удружења грађана (60,2%) и цркве и манастири (14,5%). Посматрајући укупну површину ЗП, удружења грађана учествују са 2,1%, а цркве и манастири са 0,5%. Удружење грађана, Друштво за заштиту животне средине Окањ, управља највећим ЗП „Окањ бара“ (5.480,9 ha). У подкатегорији цркве и манастири са ПИО „Долина Пчиње“ (2.606 ha), као највећим ЗП, управља Српска православна црква (Епархија Врањска).

Поред наведених, присутне су још две подкатегорије, предузетници и физичка лица, код којих због мале површине ЗП, није могуће изразити учешће у односу на посматране површине ЗП.

Применом Крускал-Волисовог теста утврђене су статистички значајне разлике између категорија управљача у погледу површине ЗП ($\chi^2=70,09$, $df=3$, $p=0,00$). На графикону 6.2 су приказане ове разлике.

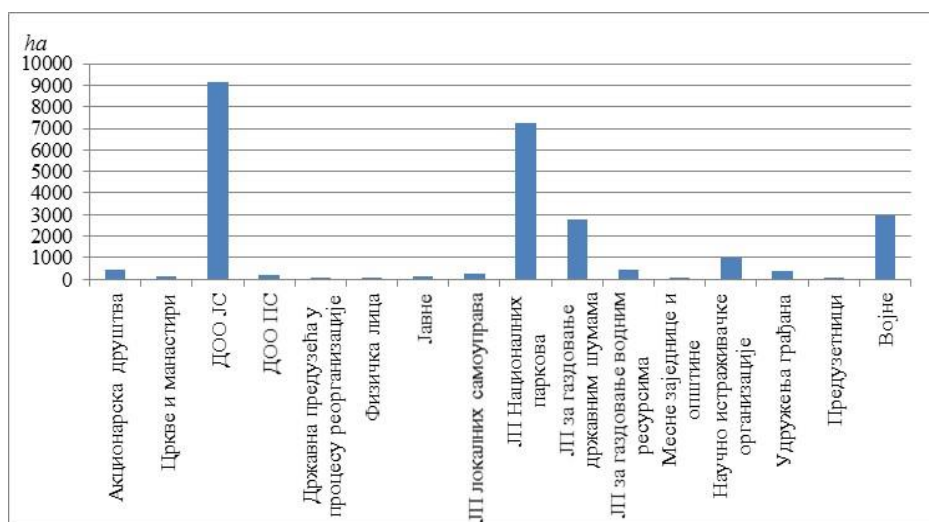
ГРАФИКОН 6.2. КАТЕГОРИЈЕ УПРАВЉАЧА ЗП

Накнадном применом Ман-Витнијев теста⁴⁴, којим је извршено поређење свих категорија управљача међусобно (прилог 16.1) утврђене су статистички значајне разлике између:

⁴³ Предузетник и/или физичко лице може бити управљач ЗП у изузетним случајевима, односно „...уколико се ради о ЗП мале површине и већинском приватном власништву на непокретностима“ (2009/а).

⁴⁴ Најпре је спроведен Крускал-Волисов тест, да се утврди да ли постоје разлике између категорија управљача у погледу површине ЗП. У случајевима да је било утврђено да разлике постоје, коришћен је Ман-Витнијев тест. Овим тестом је извршено испитивање постојања статистички значајних разлика

- осталих организација и појединаца и институција и установа;
- осталих организација и појединаца и предузећа.

ГРАФИКОН 6.3. ПОДКАТЕГОРИЈЕ УПРАВЉАЧА ЗП

Применом Крускал-Волисовог теста ($\chi^2=100,08$, $df=16$, $p=0,00$) утврђене су статистички значајне разлике између подкатегија управљача у погледу површина (графикон 6.3). Накнадним коришћењем Ман-Витнијевог тест, којим је извршено поређење свих подкатегија управљача међусобно (прилог 16.2) потврђено је да се све подкатегије статистички значајно разликују, у погледу површина ЗП. ЗП у оквиру подкатегије физичка лица заузимају најмању површину, а ДОО из ЈС највећу (9.178,4 ha).

6.1.2. Типови управљача у односу на категорије ЗП

У табели 6.2 су приказани подаци о броју појединих категорија ЗП у односу на тип управљача. На основу приказаних резултата, уочава се да већином ЗП, без обзира на категорију, управља ЈС. Код СП, у односу на остале категорије ЗП, присутан је највећи број управљача из ПС (114). Такође, у оквиру ЈС уочава се следеће:

- ЈП за газдовање државним шумама, јављају се као управљачи свих категорија ЗП, осим НП;
- ЈПНП су управљачи само НП;
- ЈП за газдовање водним ресурсима управљају само ПП и СП;

између свих категорија међусобно, како би се утврдило које конкретно од њих се међусобно разликују.

ТАБЕЛА 6.2. КАТЕГОРИЈЕ ЗП И ТИПОВИ УПРАВЉАЧА

Категорије ЗП	ΣЗ П	Јавни сектор				Приватни сектор				ЗП без управљача	
		№ ЗП	% (од укупног бр. ЗП)	№ организ.	Подкатегорија (организација)	№ ЗП	% (од укупног бр. ЗП)	№ организ.	Подкатегорија (организација)	№ ЗП	% (од укупног бр. ЗП)
СтРП	47	36	76,6	4	ЈП за газдовање државним шумама, месне заједнице и општине, научно-истраживачке	-	-	-	-	11	23,4
СРП	33	19	57,6	9	ЈП за газдовање државним шумама, ДОО - ЈС, ЈП локалних самоуправа, Месне заједнице и општине, научно-истраживачке, војна установа	10	30,3	10	предузетници, цркве и манастири, акционарска друштва, удружење грађана	4	12,1
НП	5	5	100,0	5	ЈПНП	-	-	-	-	-	-
СП	526	317	60,3	147	ЈП за газдовање државним шумама, ЈП за газдовање водним ресурсима, ЈП локалних самоуправа, Државна предузећа у процесу трансформације, Јавне установе, Месне заједнице и општине, Научно истраживачке	129	24,5	114	акционарска друштва, ДОО - ПС, предузетници, удружење грађана, цркве и манастири, физичка лица	80	15,2
ПИО	20	19	95,0	9	ЈП за газдовање државним шумама, ЈП локалних самоуправа, јавне установе, месне заједнице и општине	1	5,0	1	цркве и манастири	-	-
ПП	15	12	80,0	8	ЈП за газдовање државним шумама, ЈП локалних самоуправа, ЈП за газдовање водним ресурсима, Јавне установе, Државна предузећа у процесу трансформације, ДОО - ЈС	3	20,0	3	акционарско друштво, ДОО - ПС, удружење грађана	-	-
Остали резервати природе ⁴⁵	4	4	100,0	3	ЈП за газдовање државним шумама,	-	-	-	-	-	-
Заштићена станишта	4	4	100,0	4	ЈП за газдовање државним шумама ЈП локалних самоуправа, јавне установе, државна предузећа у процесу трансформације	-	-	-	-	-	-

Извор: Регистар ЗП (2016/6)

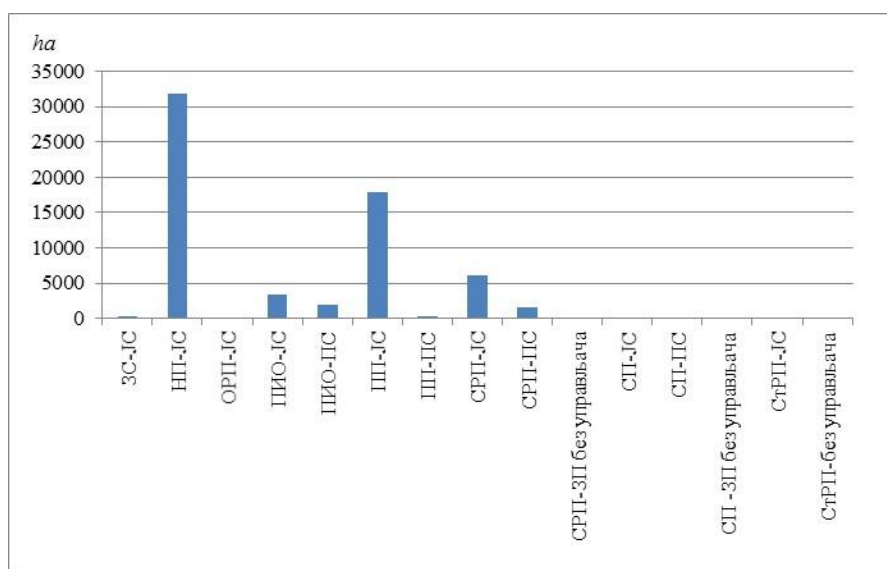
⁴⁵ Општи резервати природе, научно-истраживачки резервати и резервати за одржавање генетског фонда су означени као остали резервати природе.

- ЈП локалних самоуправа управљају СРП, СП, ПИО, ПП и заштићеним стаништем;
- ДОО из ЈС управљају СРП и ПП;
- државна предузећа у процесу трансформације су управљачи СП, ПП и заштићених станишта;
- локалне јавне установе су управљачи СП, ПИО, ПП и заштићеним стаништем;
- месне заједнице и општине су управљачи СтРП, СРП, СП и ПИО;
- научно-истраживачке установе управљају само СтРП, СРП и ПП;
- војна установа управља само СРП.

У односу на број ЗП, запажа се да је ПС мање заступљен у поређењу са јавним. Тако, у оквиру ПС се, запажа следеће:

- акционарска друштва су управљачи СРП, ПП и СП;
- ДОО управљају СП и ПП;
- предузетници се јављају као управљачи СРП и СП;
- физичка лица се јављају као управљачи само СП;
- удружења грађана су управљачи СРП, СП и ПП;
- цркве и манастири управљају СРП, СП и ПИО.

Применом Крускал-Волисовог ($\chi^2=237,94$, $df=13$, $p=0,00$) утврђене су статистички значајне разлике између типова управљача у погледу површине одређене категорије ЗП (графикон 6.4).

ГРАФИКОН 6.4. ТИПОВИ УПРАВЉАЧА У ОДНОСУ НА КАТЕГОРИЈУ ЗП

Накнадном применом Ман-Витнијевог теста (прилог 16.3), којим је извршено поређење свих подкатегија управљача међусобно, потврђене су статистички значајне разлике. На основу резултата приказаних на графикону 6.4, може констатовати да СП из ПС (5,6 ha), СП из ЈС (22,1 ha) и СП без управљача (72,2 ha), заузимају значајно мању површину, у односу на остале типове управљача и површину одређене категорије ЗП.

6.2. ОРГАНИЗАЦИЈА СИСТЕМА УПРАВЉАЊА ЗП КОД ТИПОВА УПРАВЉАЧА

У овом подпоглављу су приказани и анализирани резултати везани за типове управљача ЗП, који се односе на:

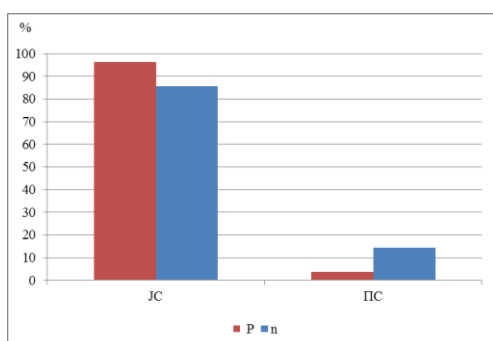
1. основне карактеристике ЗП на подручју истраживања;
2. структурне карактеристике управљања ЗП;
3. механизме финансирања система управљања ЗП.

6.2.1. Основне карактеристике ЗП на подручју истраживања

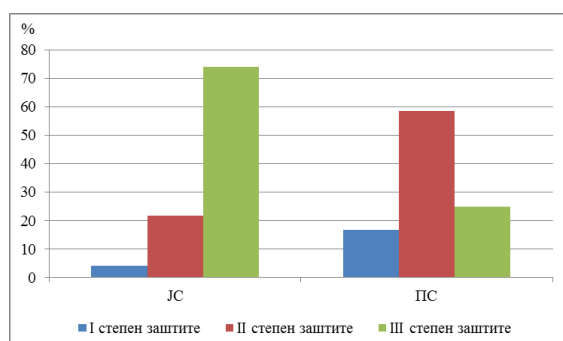
Основне карактеристике ЗП у Србији, на подручју истраживања, су посматране у односу на:

- број и површину ЗП;
- режим заштите;
- категорију ЗП према вредности и значају;
- власништво.

На графикону 6.5 се може видети да према **броју и површини ЗП**, ЈС има највеће учешће, за разлику од ПС. Посматрајући **површину режима заштите код типова управљача** (графикон 6.6), уочава се да код ЈС доминира III степен заштите (74,0%), док је код ПС то II степен заштите (58,5%).

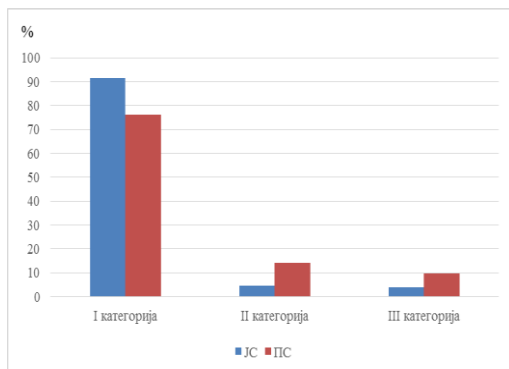

ГРАФИКОН 6.5. УЧЕШЋЕ ПО БРОЈУ И ПОВРШИНИ ЗП ПРЕМА ТИПУ УПРАВЉАЧА

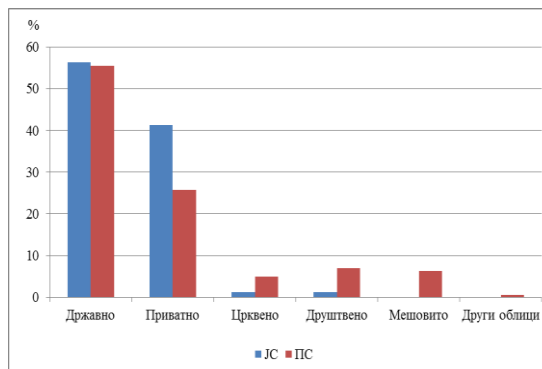

ГРАФИКОН 6.6. УЧЕШЋЕ РЕЖИМА ЗАШТИТЕ ПРЕМА ТИПУ УПРАВЉАЧА

На основу графикана 6.7, може се видети да **I категорија ЗП према вредности и значају** према површини, има највеће учешће код оба типа управљача, док ПС учествује више код II и III категорије, у односу на ЈС.

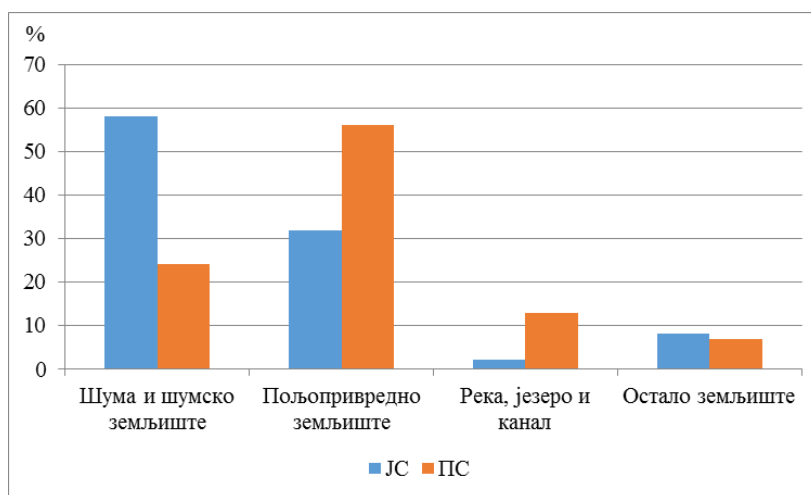

Графикон 6.7. Учешће категорија ЗП према вредности и значају према типу управљача

Графикон 6.8. Учешће власништва према типу управљача

У односу на **површину власништва** (графикон 6.8), државно има највеће учешће код оба типа управљача.

Графикон 6.9. Учешће намене земљишта према типу управљача

На графикону 6.9 дат је преглед **намене земљишта** у односу на тип управљача. Анализирајући типове управљача код ЈС, шума и шумско земљиште има највеће учешће (58,0%), што није случај са ПС, код којег доминира пољопривредно земљиште (56,0%).

6.2.2. Структурне карактеристике управљања ЗП код типова управљача

У овом подпоглављу су приказани и анализирани резултати везани за типове управљача и:

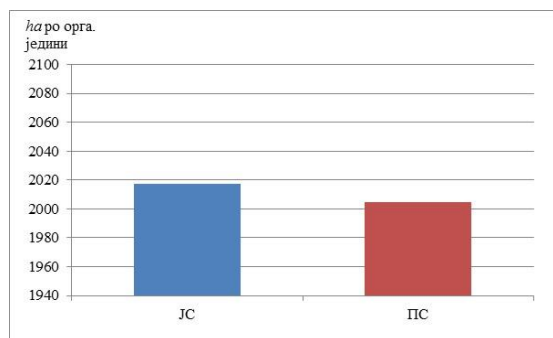
- организациону структуру управљања ЗП;

- управљање и чување ЗП;
- управљање посетиоцима у ЗП;
- мониторинг заштићених врста.

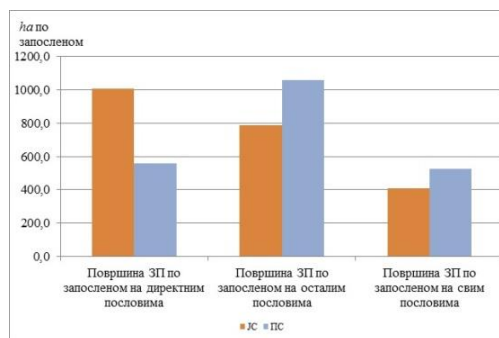
6.2.2.1. Организациона структура управљања ЗП

Организациона структура управљања ЗП је посматрана у односу на тип управљача и:

- површину ЗП коју покрива једна организациона јединица;
- површину ЗП по запосленом на директним пословима⁴⁶;
- површину ЗП по запосленом на осталим пословима⁴⁷;
- површину ЗП по запосленом на свим пословима;
- утицај одабраних послова на управљање ЗП и потребе за запосленима.

ГРАФИКОН 6.10. ПОВРШИНА ЗП ПО ОРГАНИЗАЦИОНОЈ ЈЕДИНИЦИ ПРЕМА ТИПУ УПРАВЉАЧА (2015)

ГРАФИКОН 6.11. ПОВРШИНА ЗП ПО ЗАПОСЛЕНОМ ПРЕМА ТИПУ УПРАВЉАЧА

Применом Ман-Витнијевог теста ($U=181,00$, $z=-1,22$, $p=0,22$, $r=0,15$) нису утврђене статистички значајне разлике између типа управљача у погледу **површине коју покрива једна организациона јединица** (графикон 6.10), због сличних површина које покрива ЈС (2.017,1 ha), у односу на ПС (2.004,9 ha).

Такође, применом Ман-Витнијевог теста нису утврђене статистички значајне разлике између ЈС и ПС, у погледу **површине по запосленом на директним** ($U=230,00$, $z=-0,17$, $p=0,87$, $r=0,02$), **осталим** ($U=47,00$, $z=-1,15$, $p=0,25$, $r=0,15$) и **свим пословима** ($U=143,00$, $z=-1,96$, $p=0,50$, $r=0,25$) (графикон 6.11).

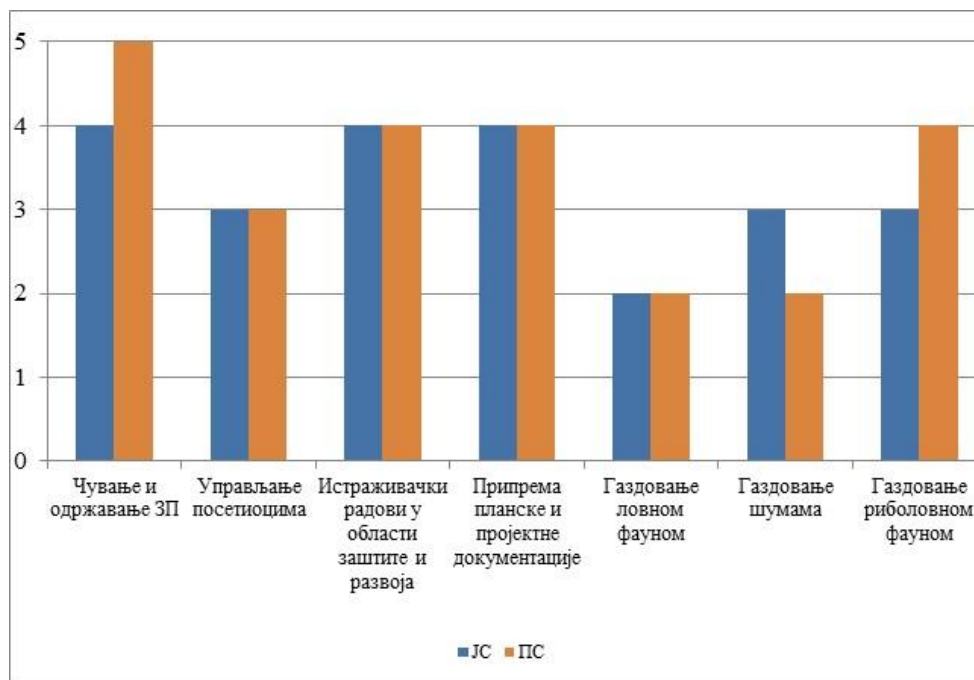
⁴⁶ Под директним пословима се подразумевају послови везани за заштиту природе и посао чувара ЗП.

⁴⁷ Под осталим пословима подразумевају се послови шумарства, ловства, рибарства, туризма и финансијско-рачуноводствени послови.

Како би се разумела структура управљања ЗП, анализирани су разлике које постоје између **утицаја одабраних послова на управљање ЗП** (1-нема утицаја до 5-врло велики утицај). Разлике су посматране у односу на следеће послове управљача ЗП:

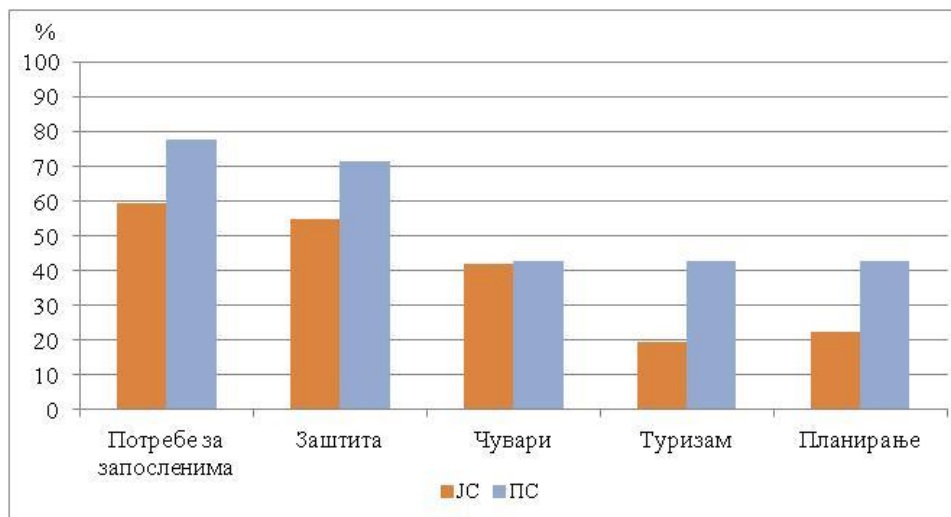
1. чување и одржавање;
2. управљање посетиоцима;
3. истраживачки радови у области заштите и развоја;
4. припрема планске и пројектне документације;
5. газдовање ловном фауном;
6. газдовање шумама;
7. газдовање риболовном фауном.

Применом Ман-Витнијевог тест утврђене су статистички значајне разлике између типова управљача само у погледу утицаја послова чувања и одржавања (прилог 16.4) на управљање ЗП. Тако код ЈС, ови послови имају врло велики утицај, за разлику од ПС (велики утицај).

ГРАФИКОН 6.12. УТИЦАЈ ПОСЛОВА НА УПРАВЉАЊЕ ЗП ПРЕМА ТИПУ УПРАВЉАЧА

На графикону 6.12 су приказане разлике које постоје између типова управљача у погледу утицаја послова на управљање ЗП.

ГРАФИКОН 6.13. ПОТРЕБЕ ЗА ЗАПОСЛЕНИМА И ТИПОВИ ПОСЛОВА ПРЕМА ТИПУ УПРАВЉАЧА

На графикону 6.13 дат је приказ **потреба за запосленима** и четири типа посла које су управљачи навели да им недостају. Применом χ^2 теста независности (прилог 16.5 и прилог 16.6) није утврђена статистички значајна веза између типа управљача и наведених послова. Ипак, може се констатовати да су потребе за запосленима у ПС (77,8%) веће у односу на ЈС (59,3%).

6.2.2.2. Управљање и чување ЗП

У оквиру овог подпоглавља анализирани су разлике између типова управљача, у односу на управљање и чување ЗП и сарадњу са надлежним институцијама и заинтересованим странама.

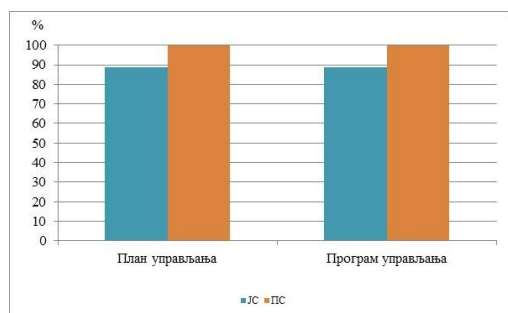
Управљање и чување ЗП представља једну од посматраних компонената структурних карактеристика управљања ЗП, које је анализирано кроз:

- присуства планских докумената (плана и програма управљања) и проблема у спровођењу програма управљања;
- начина припреме плана управљања;
- присуства чуварске службе;
- површине ЗП по чувару;
- просечног броја проблема у чувању ЗП;
- сарадњу са надлежним институцијама и заинтересованим странама;
- сарадњу са локалним становништвом.

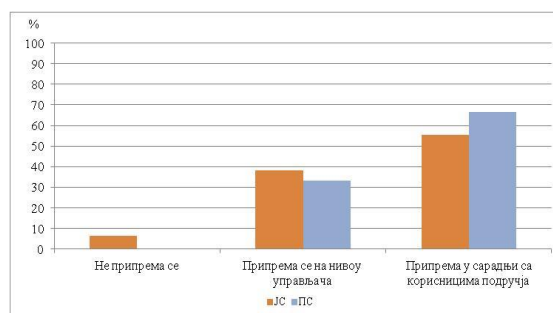
Применом χ^2 теста независности није утврђена статистички значајна веза између типа управљача и **присуства плана** ($\chi^2=1,95$, $df=1$, $p=0,16$) и **програма**

управљања ($\chi^2=1,95$, $df=1$, $p=0,16$), као ни начина припреме плана управљања ($\chi^2=2,08$, $df=2$, $p=0,35$).

На графикону 6.14 дато је учешће (у %) присуства плана управљања код типова управљача. Као што може да се види план и програм управљања је присутан код свих управљача из ПС, док код управљача из ЈС има мање учешће. Посматрајући начин припреме плана управљања (графикон 6.15), уочава се да се у малом проценту план управљања не припрема код ЈС (6,3%), док је припрема у сарадњи са корисницима подручја нешто већа код ПС (66,7%).

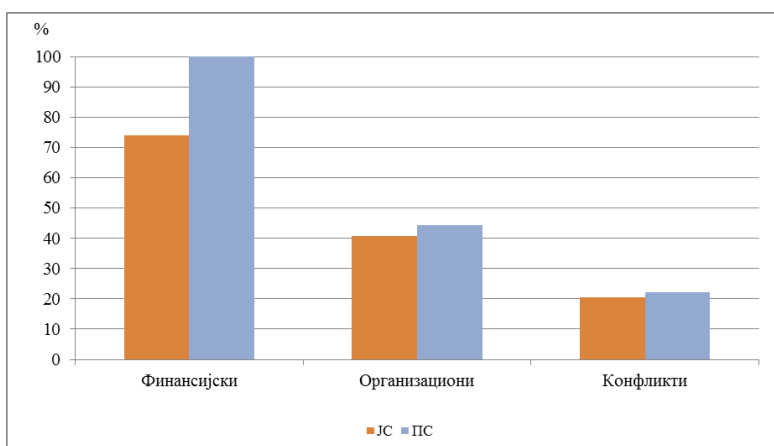

ГРАФИКОН 6.14. ПЛАН И ПРОГРАМ УПРАВЉАЊА ЗП ПРЕМА ТИПУ УПРАВЉАЧА

ГРАФИКОН 6.15. НАЧИН ПРИПРЕМЕ ПЛАНА УПРАВЉАЊА ПРЕМА ТИПУ УПРАВЉАЧА

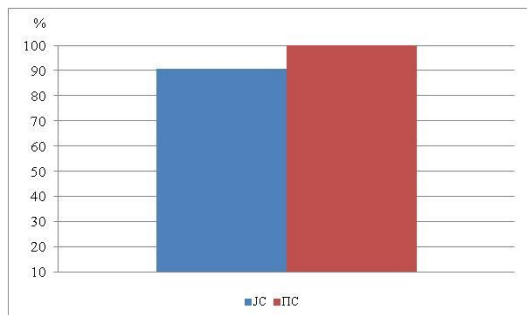
На графикону 6.16 дат је преглед проблема у управљању који су присутни код типова управљача. Применом χ^2 теста независности је утврђена статистички значајна веза између типа управљача и финансијских проблема ($\chi^2=4,93$, $df=1$, $p=0,03$) у спровођењу програма управљања, који су присутни код свих у ПС, за разлику од ЈС (74,1%). Вредност величине утицаја за $R-1=1$ је оцењена као мала ($\phi=0,08$). Применом истог теста, није утврђена статистички значајна веза између типа управљача и проблема организације ($\chi^2=0,04$, $df=1$, $p=0,84$) и конфликта ($\chi^2=0,02$, $df=1$, $p=0,90$).

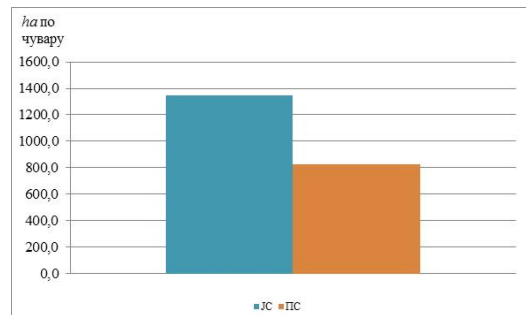
ГРАФИКОН 6.16. ПРОБЛЕМИ У СПРОВОЂЕЊУ ПЛАНА И ПРОГРАМА УПРАВЉАЊА ПРЕМА ТИПУ УПРАВЉАЧА

Као што може да се види на графикону 6.17, **чуварска служба** је присутна код свих управљача из ПС, за разлику од ЈС. Применом χ^2 теста независности није утврђена статистички значајна веза између типа управљача и присуства чуварске службе ($\chi^2=1,61$, $df=1$, $p=0,20$).

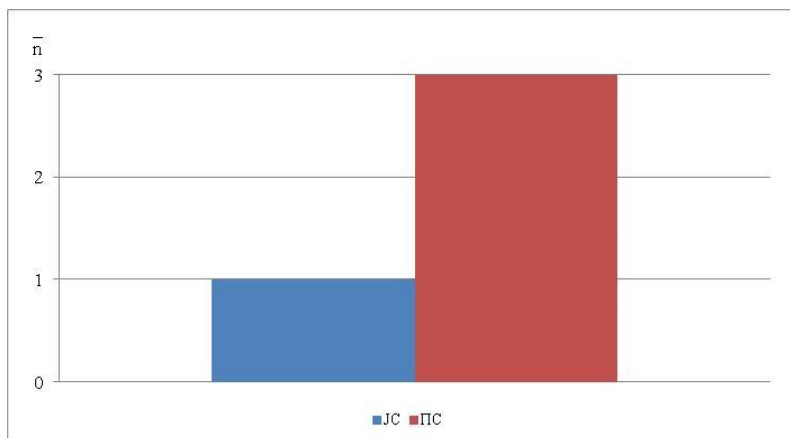
ГРАФИКОН 6.17. ЧУВАРСКА СЛУЖБА ПРЕМА ТИПУ УПРАВЉАЧА

ГРАФИКОН 6.18. ПРОСЕЧНА ПОВРШИНА ЗП ПО ЧУВАРУ ПРЕМА ТИПУ УПРАВЉАЧА

На основу графикона 6.18 се запажа да је **површина по чувару** већа код ЈС (1.348,8 ha), за разлику од ПС (827,7 ha). Применом Ман-Витнијевог теста ($U=211,00$, $z=-0,29$, $p=0,77$, $r=0,04$), није утврђена статистички значајна разлика између типова управљача у погледу просечне површине ЗП по чувару.

Применом Ман-Витнијевог ($U=105,00$, $z=-2,81$, $p=0,00$, $r=0,35$), утврђене су статистички значајне разлике између типова управљача у погледу **просечног броја проблема везаних за чување ЗП**.

ГРАФИКОН 6.19. ПРОСЕЧНИ БРОЈ ПРОБЛЕМА ЧУВАЊА У ЗП ПРЕМА ТИПУ УПРАВЉАЧА

На основу графикона 6.19 може се видети да је просечан број проблема код чувања ЗП, знатно већи код ПС (3) за разлику од ЈС (1).

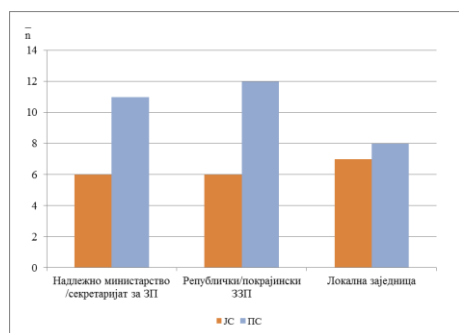
Сарадња са надлежним институцијама и заинтересованим странама представља важну компоненту управљања и чувања ЗП. На нивоу надлежних институција посматран је просечни број састанака са:

- надлежним министарством/секретаријатом за ЗП;
- надлежним ЗЗП;
- локалном заједницом.

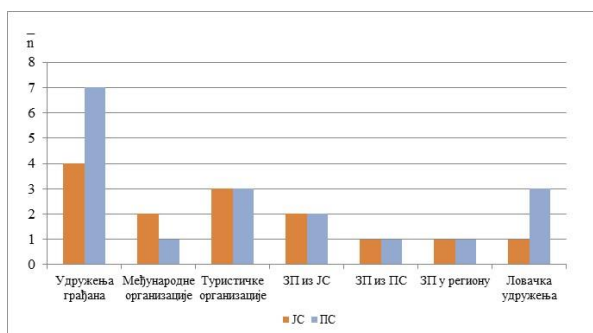
Под заинтересованим странама посматрана су:

- удружења грађана;
- међународне организације;
- туристичке организације;
- ЗП из ЈС, ПС и ЗП у региону;
- ловачка удружења.

Применом Ман-Витнијевог теста ($U=139,00$, $z=-2,06$, $p=0,04$, $r=0,26$) утврђене су статистички значајне разлике између типова управљача у погледу **просечног броја састанака са надлежним ЗЗП**, док применом истог теста нису утврђене статистички значајне разлике између типова управљача у погледу просечног броја састанака са надлежним министарством/секретаријатом за ЗП ($U=163,00$, $z=-1,59$, $p=0,11$, $r=0,20$) и локалном заједницом ($U=190,00$, $z=-1,06$, $p=0,29$, $r=0,13$). На графикону 6.20 су приказане разлике у просечном броју састанака са надлежним институцијама, где се може јасно видети да ПС (12) бележи два пута више састанака за ЗЗП за разлику од ЈС (6).

ГРАФИКОН 6.20. ПРОСЕЧНИ БРОЈ САСТАНАКА ТИПОВА УПРАВЉАЧА СА НАДЛЕЖНИМ ИНСТИТУЦИЈАМА

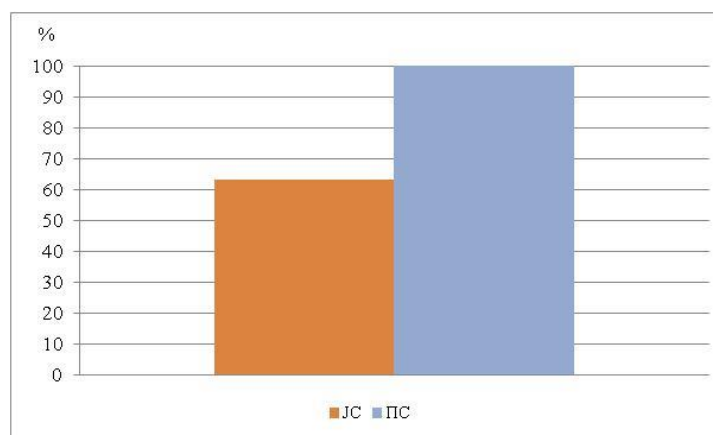
ГРАФИКОН 6.21. ПРОСЕЧНИ БРОЈ САСТАНАКА ТИПОВА УПРАВЉАЧА СА ЗАИНТЕРЕСОВАНИМ СТРАНАМА

Коришћењем Ман-Витнијевог теста утврђене су статистички значајне разлике између типова управљача у погледу **просечног броја састанака са ловачким удружењима**, код сарадње са заинтересованим странама (прилог 16.7). На графикону 6.21 дат је приказ просечног броја састанака са различитим заинтересованим странама у односу на типове управљача ЗП. Као што може да се види ПС знатно више (3) сарађује са ловачким удружењима за разлику од ЈС (1).

Сарадња са локалним становништвом је посматрана у односу на тип управљача и:

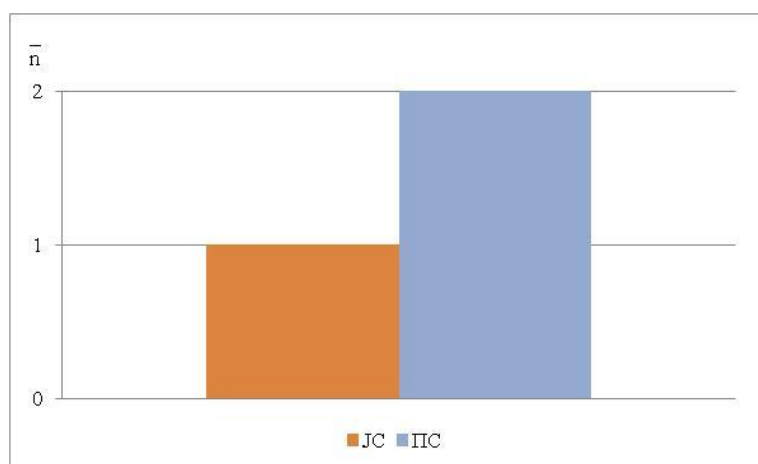
- присуство и број проблема;
- начин унапређења сарадње;
- проблем реституције.

Применом χ^2 теста независности је утврђена статистички значајна веза између типа управљача и присуства **проблема у сарадњи са локалним становништвом** ($\chi^2=7,55$ $df=1$, $p=0,00$), а вредност величине утицаја ($\phi=0,03$) је оцењена као мала. У свим ЗП којима управљају ПС постоји проблем (графикон 6.22), у сарадњи са локалним становништвом, за разлику од ЈС (63,0%).

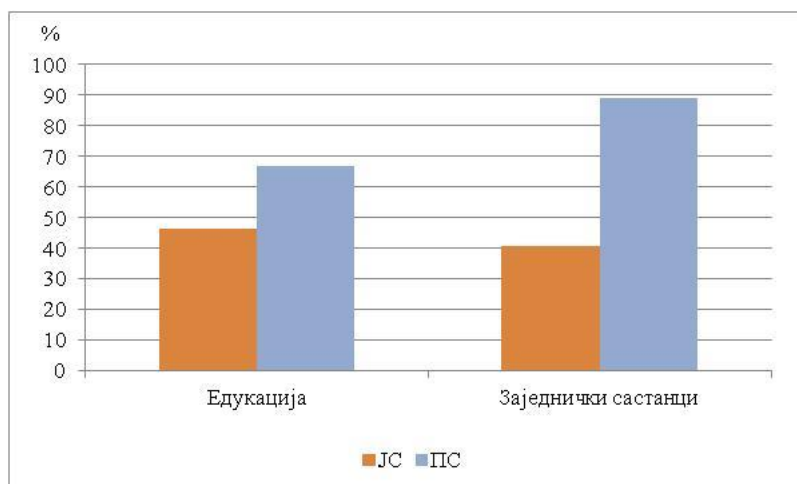
ГРАФИКОН 6.22. ПРОБЛЕМИ У САРАДЊИ СА ЛОКАЛНИМ СТАНОВНИШТВОМ ПРЕМА ТИПУ УПРАВЉАЧА

Применом Ман-Витнијевог ($U=121,00$, $z=-2,57$, $p=0,01$, $r=0,32$) утврђена је статистички значајна разлика између типова управљача у погледу **просечног броја проблема**.

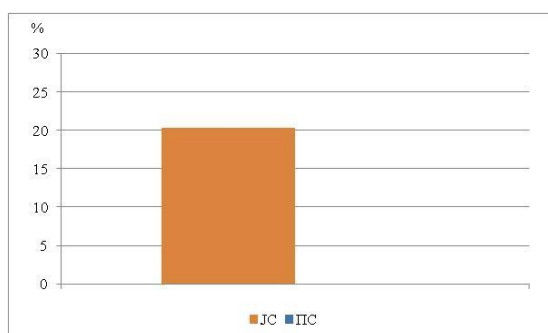
ГРАФИКОН 6.23. ПРОСЕЧНИ БРОЈ ПРОБЛЕМА У САРАДЊИ СА ЛОКАЛНИМ СТАНОВНИШТВОМ ПРЕМА ТИПУ УПРАВЉАЧА

На основу резултата приказаних на графикону 6.23, видљиво је да је код ПС (2) присутно више проблема у односу на ЈС (1).

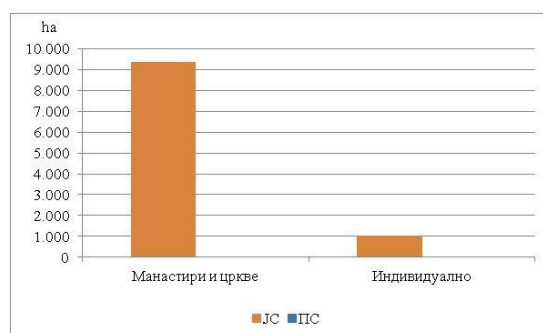

ГРАФИКОН 6.24. НАЧИНИ УНАПРЕЂЕЊА САРАДЊЕ СА ЛОКАЛНИМ СТАНОВНИШТВОМ ПРЕМА ТИПУ УПРАВЉАЧА

На графикону 6.24 може се видети да су управљачи ЗП навели два начина **унапређења сарадње са локалним становништвом**. Применом χ^2 теста независности није утврђена статистички значајна веза између типа управљача и спровођења едукације ($\chi^2=1,30$, $df=1$, $p=0,25$), као вида унапређења сарадње са локалним становништвом. Са друге стране, применом χ^2 теста независности утврђена је статистички значајна веза између типа управљача и заједничких састанака као вида унапређења сарадње са локалним становништвом, а вредност величине утицаја ($\phi=0,07$) је оцењена као мала ($\chi^2=7,92$, $df=1$, $p=0,00$). Код ПС (88,9%) је ова потреба израженија, у односу на ЈС (40,7%).

ГРАФИКОН 6.25. РЕСТИТУЦИЈА У ЗП ПРЕМА ТИПУ УПРАВЉАЧА

ГРАФИКОН 6.26. УЧЕСНИЦИ РЕСТИТУЦИЈЕ НА ТЕРИТОРИЈИ ЗП ПРЕМА ТИПУ УПРАВЉАЧА

Процес реституције (графикон 6.25) је искључиво присутан само код ЈС (20,4%), док су правни наследници највећим делом манастири и цркве. Применом χ^2 теста независности није утврђена статистички значајна веза између типа управљача и присуства процеса реституције ($\chi^2=3,38$, $df=1$, $p=0,66$), а применом

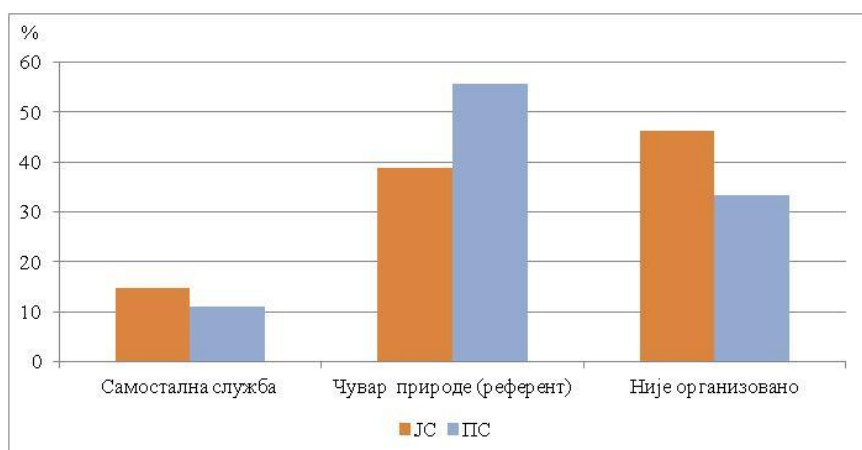
Ман-Витнијевог ($U=193,50$, $z=-1,40$, $p=0,16$, $r=0,18$) нису утврђене су статистички значајне разлике између типова управљача и укупне површине која је у процесу реституције (графикон 6.26).

6.2.2.3. Управљање посетиоцима у ЗП

Управљање посетиоцима у ЗП код типова управљача посматрано је кроз:

- начин организације управљања посетилаца;
- начин праћења посетилаца;
- просечни број посетилаца у претходних пет година;
- просечни број туристичке инфраструктуре;
- просечну дужину бициклических, рекреативних и пешачко-планинарских стаза;
- просечни број туристичких објеката;
- просечни број садржаја на интернету;
- тип повратних информација;
- врсту проблема у управљању посетиоцима.

Посматрајући графикон 6.27 може се видети да је **управљање посетиоцима** организованије код ПС у односу на ЈС. Међутим, применом χ^2 теста независности ($\chi^2=0,87$, $df=2$, $p=0,65$), утврђено је да не постоји статистички значајна веза између типа управљача и организовања управљања посетиоцима.

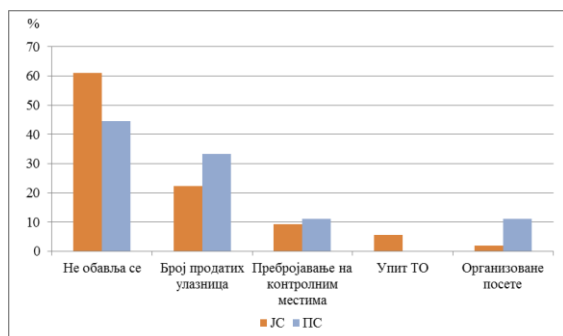

Графикон 6.27. ОРГАНИЗАЦИЈА УПРАВЉАЊА ПОСЕТИОЦИМА ПРЕМА ТИПУ УПРАВЉАЧА

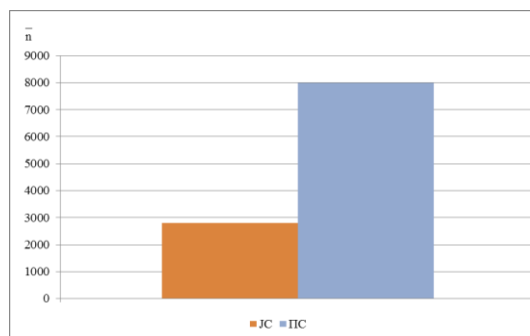
У ПС, **праћење броја посетилаца** (графикон 6.28) се врши најчешће преко броја плаћених улазница (33,3%), што је и случај са ЈС (22,2%). Применом χ^2 теста

независности није утврђена статистички значајна веза између типа управљача и начина праћења посетилаца ($\chi^2=3,14$, $df=4$, $p=0,54$).

Применом Ман-Витнијевог теста ($U=175,00$, $z=-1,62$, $p=0,10$, $r=0,20$), нису утврђене статистички значајне разлике између типова управљача у погледу **просечног броја посетилаца**. На графикону 6.29 се може видети да је просечни број посетилаца код ПС (7.999), већи у односу на ЈС (2.798), али овај податак није статистички значајан.

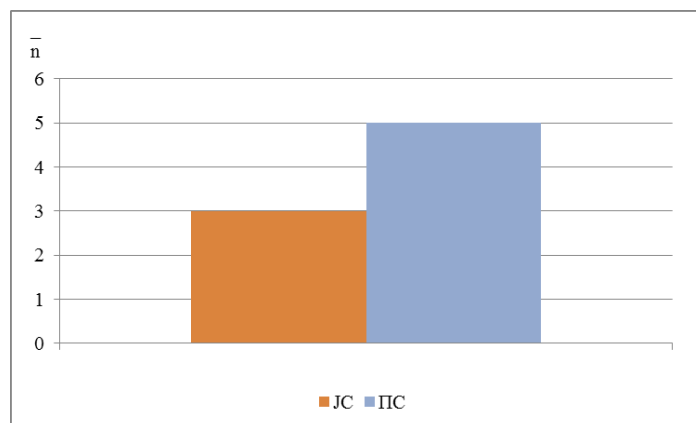

Графикон 6.28. НАЧИН ПРАЋЕЊА ПОСЕТИЛАЦА ПРЕМА ТИПУ УПРАВЉАЧА

Графикон 6.29. ПРОСЕЧНИ БРОЈ ПОСЕТИЛАЦА ПРЕМА ТИПУ УПРАВЉАЧА

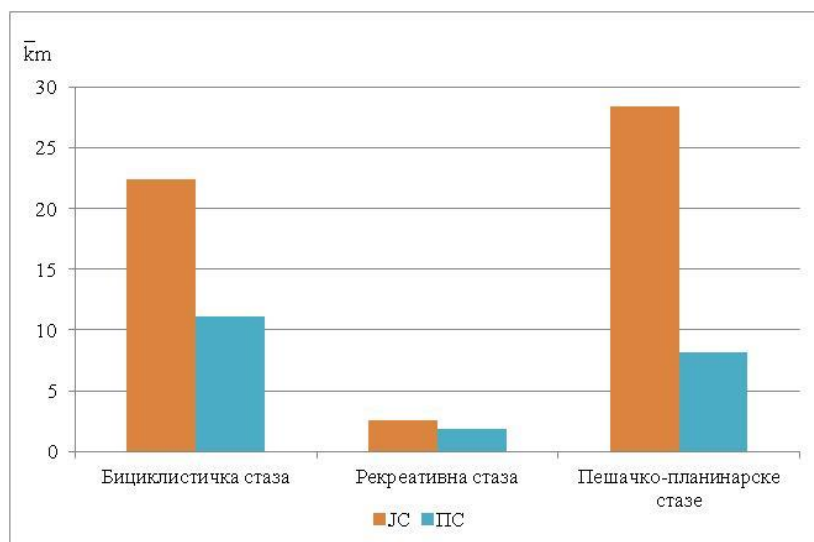
Применом Ман-Витнијевог теста ($U=169,50$, $z=-1,50$, $p=0,15$, $r=0,18$) нису утврђене статистички значајне разлике између типова управљача у погледу **просечног броја туристичке инфраструктуре** (графикон 6.30), иако ПС (5) има већи просечни број туристичке инфраструктуре, у односу на ЈС (3).

Графикон 6.30. ПРОСЕЧНИ БРОЈ ТУРИСТИЧКЕ ИНФРАСТРУКТУРЕ ПРЕМА ТИПУ УПРАВЉАЧА

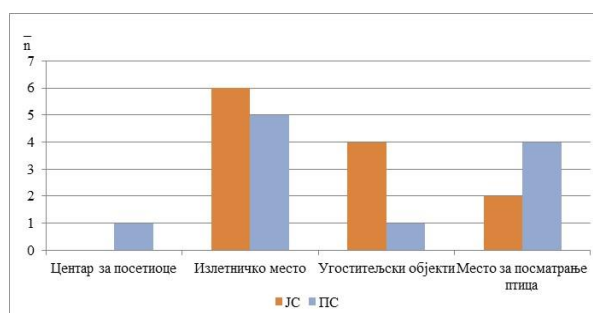
Применом Ман-Витнијевог теста нису утврђене статистички значајне разлике између типова управљач, у погледу **просечне дужине** бициклистичких ($U=231,00$, $z=-0,25$, $p=0,78$, $r=0,04$), рекреативних ($U=227,50$, $z=-0,35$, $p=0,73$, $r=0,04$) и пешачко-планинарских стаза ($U=231,00$, $z=-0,06$, $p=0,95$, $r=0,01$). На графикону 6.31 се може видети да су највеће разлике између ЈС (28 km) и ПС (8

km) у дужини пешачко-планинарских стаза, али овај податак није статистички значајан.

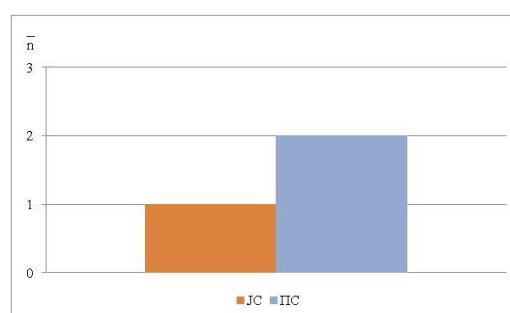

ГРАФИКОН 6.31. ПРОСЕЧНА ДУЖИНА СТАЗА ПРЕМА ТИПУ УПРАВЉАЧА

Применом Ман-Витнијевог теста утврђене су статистички значајне разлике између типова управљача само у погледу **просечног броја центара за посетиоце** ($U=133,50$, $z=-2,53$, $p=0,01$, $r=0,32$) и **места за посматрање птица** ($U=131,00$, $z=-2,33$, $p=0,02$, $r=0,29$), за разлику од излетничких места ($U=238,00$, $z=-0,10$, $p=0,92$, $r=0,01$) и угоститељских објеката ($U=220,00$, $z=-0,47$, $p=0,64$, $r=0,06$). На графикону 6.32 су приказане ове разлике, где се може уочити да је код ПС (1), просечни број центара за посетиоце већи, у односу на ЈС (0), што је случај и код места за посматрање птица, којих ПС (4) има више од ЈС (2).

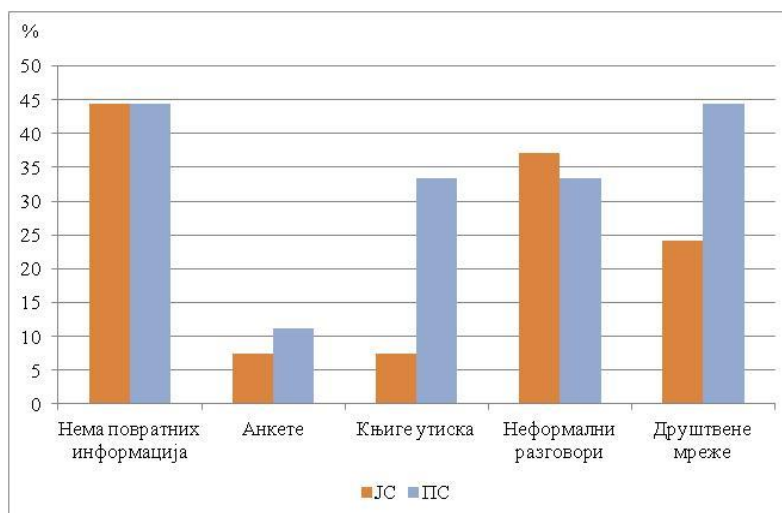
ГРАФИКОН 6.32. ПРОСЕЧНИ БРОЈ ТУРИСТИЧКИХ ОБЈЕКТА ПРЕМА ТИПУ УПРАВЉАЧА

ГРАФИКОН 6.33. ПРОСЕЧНИ БРОЈ САДРЖАЈА НА ИНТЕРНЕТУ ПРЕМА ТИПУ УПРАВЉАЧА

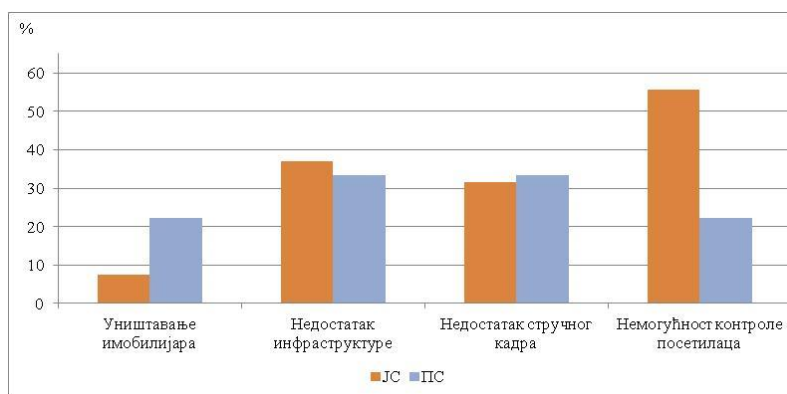
Применом Ман-Витнијевог теста, нису утврђене статистички значајне разлике у просечном **броју садржаја на интернету** (графикон 6.33) између типова управљача ($U=186,00$, $z=-1,21$, $p=0,23$, $r=0,15$), иако је код ПС (2), присутан дупло већи број садржаја за разлику од ЈС (1).

Посматрајући типове управљача уочава се да **повратних информација** нема подједнако код ЈС и ПС (графикон 6.34). Применом χ^2 теста независности није утврђена статистички значајна веза између типа управљача и врсте повратних информација (прилог 16.8).

ГРАФИКОН 6.34. ПОВРАТНЕ ИНФОРМАЦИЈЕ ОД ПОСЕТИЛАЦА ПРЕМА ТИПУ УПРАВЉАЧА

Највећи **проблем код управљања посетиоцима** (графикон 6.35) је везан за немогућности контроле посетилаца који је посебно изражен код ЈС (55,6%), за разлику од ПС (22,2%).

ГРАФИКОН 6.35. ПРОБЛЕМИ У УПРАВЉАЊУ ПОСЕТИОЦИМА ПРЕМА ТИПУ УПРАВЉАЧА

Статистички значајна веза између типа управљача и врсте проблема код управљања посетиоцима, није утврђена применом χ^2 теста независности (прилог 16.9).

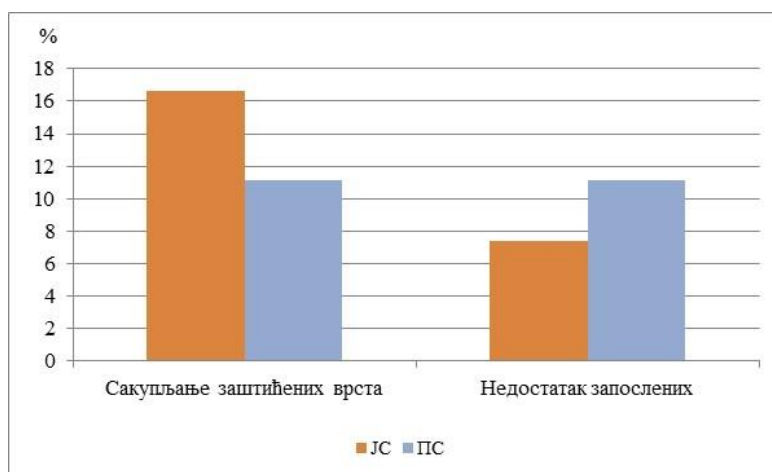
6.2.2.4. Мониторинг заштићених врста

У оквиру овог подпоглавља дат је приказ мониторинга заштићених врста код типова управљача у односу на:

- врсту проблема;
- потребу за реинтродукцијом;
- начин мониторинга;
- базе података о заштићеним врстама;
- процес „Natura 2000“.

Проблеми са којима се управљачи ЗП сусрећу приликом мониторинга заштићених врста су приказани на графикону 6.36. Сакупљање заштићених врста је присутније, за разлику од недостатка запослених. Применом χ^2 теста независности није утврђена статистички значајна веза између типа управљача и сакупљања заштићених врста ($\chi^2=0,19$, $df=1$, $p=0,66$) и недостатка запослених ($\chi^2=0,13$, $df=1$, $p=0,72$).

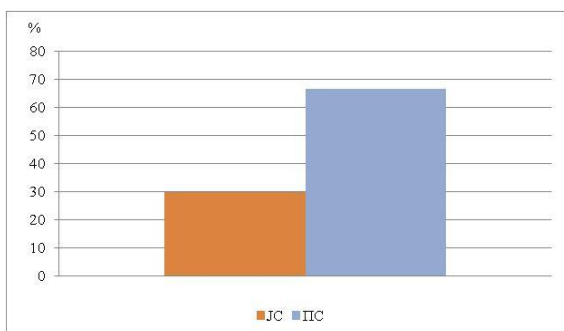

ГРАФИКОН 6.36. ВРСТЕ ПРОБЛЕМА У МОНИТОРИНГУ ЗАШТИЋЕНИХ ВРСТА ПРЕМА ТИПУ УПРАВЉАЧА

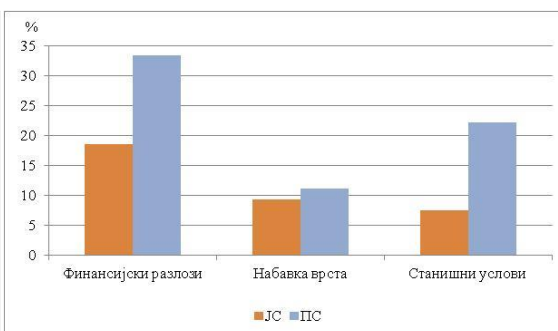
На основу резултата приказаних на графикону 6.37 може се констатовати да ЗП из ПС (66,7%) имају веће потребе за **реинтродукцијом врста биљака и животиња** у односу на ЈС (29,6%). Применом χ^2 теста независности је утврђена статистички значајна веза између типа управљача и присуства потребе за реинтродукцијом ($\chi^2=4,43$, $df=1$, $p=0,04$), а вредност величине утицаја ($\phi=0,03$) је оцењена као мала.

У погледу **врсте проблема** (графикон 6.38), финансијски проблеми су више присутни код ПС (33,3%), у односу на ЈС (18,5%). Применом χ^2 теста независности није утврђена статистички значајна веза између типа управљача и сва три проблема у реинтродукцији врста, тј. финансијских ($\chi^2=0,93$, $df=1$, $p=0,33$),

набавци врста ($\chi^2=0,30$, $df=1$, $p=0,86$) и станишним условима ($\chi^2=1,57$, $df=1$, $p=0,21$).

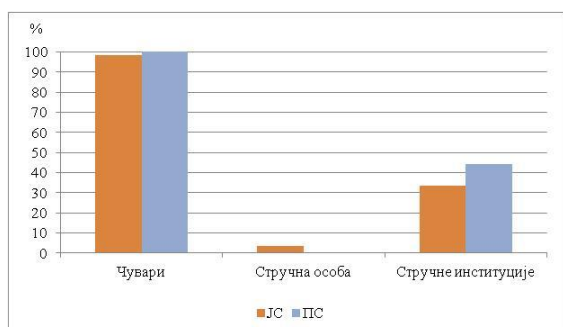

Графикон 6.37. ПРИСУСТВО ПОТРЕБЕ ЗА РЕИНТРОДУКЦИЈОМ ВРСТА ПРЕМА ТИПУ УПРАВЉАЧА

Графикон 6.38. ВРСТЕ ПРОБЛЕМА У РЕИНТРОДУКЦИЈИ ВРСТА ПРЕМА ТИПУ УПРАВЉАЧА

Мониторинг у ЗП се највећим делом спроводи путем чувара ЗП, код ЈС и ПС (графикон 6.39). Применом χ^2 теста независности није утврђена статистички значајна веза између типа управљача и начина спровођења мониторинга путем чувара ($\chi^2=0,31$, $df=1$, $p=0,57$), стручних особа ($\chi^2=0,63$, $df=1$, $p=0,43$) и стручних институција ($\chi^2=0,41$, $df=1$, $p=0,52$).

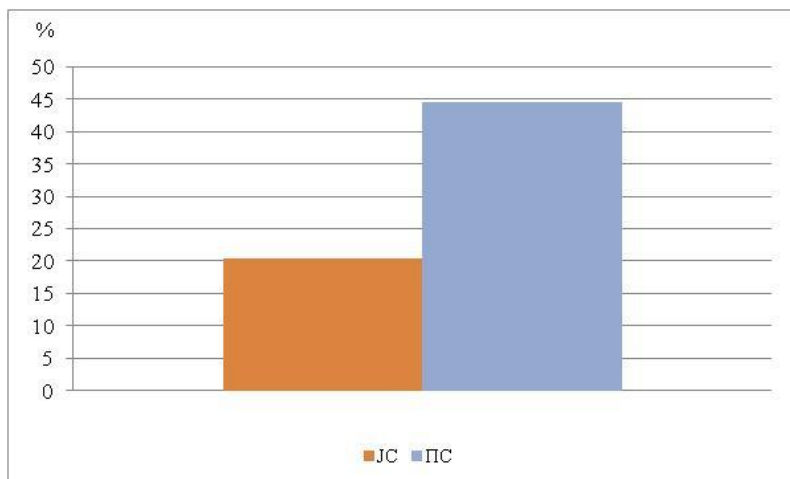
Графикон 6.39. НАЧИН МОНИТОРИНГА У ЗП ПРЕМА ТИПУ УПРАВЉАЧА

Графикон 6.40. БАЗЕ ПОДАТАКА О ЗАШТИЋЕНИМ ВРСТАМА ПРЕМА ТИПУ УПРАВЉАЧА

Базе података о заштићеним врстама скоро подједнако су присутне код ЈС и ПС (графикон 6.40), а применом χ^2 теста независности ($\chi^2=1,01$, $df=1$, $p=0,75$) није утврђена статистички значајна веза између типа управљача и начина спровођења мониторинга.

Процес детерминације врста птица и станишта према „Natura 2000“ директивама (графикон 6.41) је делимично започео у Србији. Овај процес је више заступљен код ПС (44,4%), него у ЈС (20,4%).

ГРАФИКОН 6.41. „NATURA 2000“ У ЗП ПРЕМА ТИПУ УПРАВЉАЧА

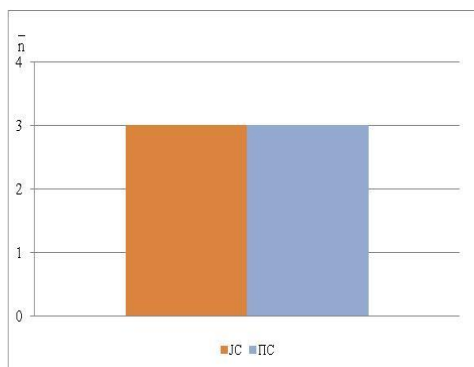
Међутим, применом χ^2 теста независности ($\chi^2=2,20$, $df=1$, $p=0,14$) није утврђена статистички значајна веза између типа управљача и спровођења овог процеса.

6.2.3. Механизми финансирања система управљања ЗП

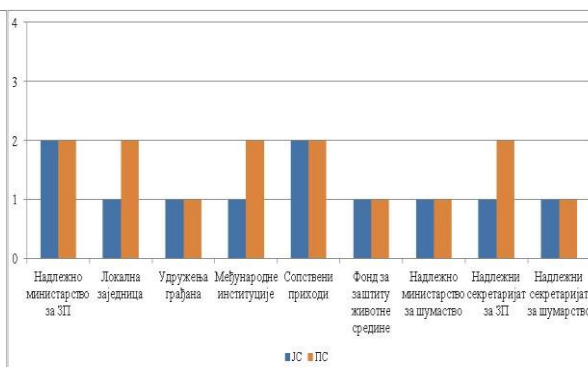
Механизми финансирања ЗП су посматрани у односу на тип управљача, а према:

- просечном броју извора финансирања;
- учесталости финансирања;
- просечним износима финансијске подршке;
- значају типова финансијских прихода.

Применом Ман-Витнијевог ($U=177,50$, $z=-1,32$, $p=0,19$, $r=0,17$) нису утврђене статистички значајне разлике између типова управљача, у погледу просечног броја извора финансирања (графикон 6.42).

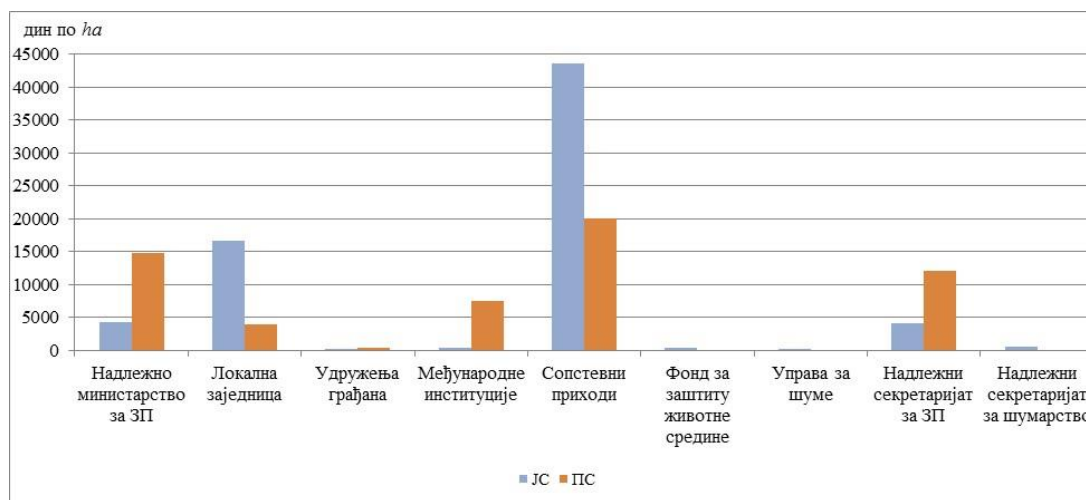

ГРАФИКОН 6.42. ПРОСЕЧАН БРОЈ ИЗВОРА ФИНАНСИРАЊА ПРЕМА ТИПУ УПРАВЉАЧА

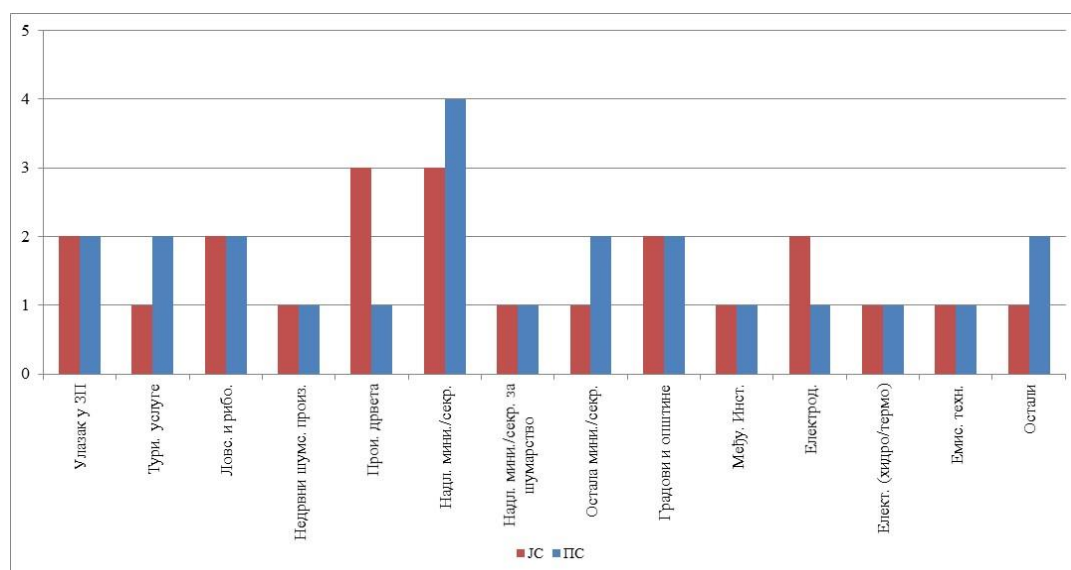
ГРАФИКОН 6.43. УЧЕСТАЛОСТ ИЗВОРА ФИНАНСИРАЊА ЗП ПРЕМА ТИПУ УПРАВЉАЧА

Такође, применом истог теста (прилог 16.10), нису утврђене статистички значајне разлике између типова управљача, у погледу **учесталости извора финансирања ЗП** (графикон 6.43).

ГРАФИКОН 6.44. ПРОСЕЧНИ ИЗНОСИ ФИНАНСИРАЊА ЗП ПРЕМА ТИПУ УПРАВЉАЧА

Применом Ман-Витнијевог теста нису утврђене статистички значајне разлике између типова управљача у погледу **просечних износа финансијске подршке** (прилог 16.11). На графикону 6.44 су приказане ове разлике у износима финансирања по *ha* и иако утврђене разлике нису статистички значајне, највеће су присутне у износима финансирања код сопствених прихода (ЈС - $43.578 \text{ RSD}\cdot\text{ha}^{-1}$, а ПС - $20.021 \text{ RSD}\cdot\text{ha}^{-1}$) и финансирања од стране локалне заједнице, јер су код ЈС ($16.717 \text{ RSD}\cdot\text{ha}^{-1}$) износи знатно виши, у поређењу са ПС ($3.904 \text{ RSD}\cdot\text{ha}^{-1}$).

ГРАФИКОН 6.45. ЗНАЧАЈ ФИНАНСИЈСКИХ ПРИХОДА ЗП ПРЕМА ТИПУ УПРАВЉАЧА

На графикону 6.45 су приказане разлике између типова управљача, у погледу **значаја**⁴⁸ различитих врста финансијских прихода. Применом Ман-Витнијевог теста (прилог 16.12), утврђене су статистички значајне разлике, између типова управљача само у погледу значаја прихода који долазе од производње дрвета (код ЈС, они су средњег значаја, за разлику од ПС, код којих нису присутни).

6.3. ОРГАНИЗАЦИЈА СИСТЕМА УПРАВЉАЊА ЗП КОД ГРУПА УПРАВЉАЧА

У овом подпоглављу су приказани и анализирани резултати везани за групе управљача ЗП, који се односе на организацију система управљања ЗП и обухватају:

1. основне карактеристике ЗП на подручју истраживања;
2. структурне карактеристике управљања ЗП;
3. механизме финансирања система управљања ЗП.

6.3.1. Основне карактеристике ЗП на подручју истраживања

Основне карактеристике ЗП на подручју истраживања су посматране у односу на групе управљача и:

- број и површину ЗП;
- режим заштите;
- категорију ЗП према вредности и значају;
- власништво.

Посматрајући групе управљача ЈП „Србијашуме“ има највеће учешће, по **површини и броју ЗП** (графикон 6.46), за разлику од осталих управљача из ЈС које има најмање учешће по оба параметра.

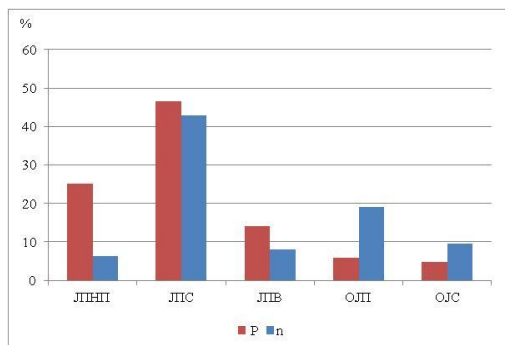
Са друге стране, анализирајући површину **режима заштите** (графикон 6.47), III режим заштите доминира код свих посматраних група управљача, изузев ПС, где доминира II режим заштите.

На основу графикона 6.48, може се видети да је **I категорија ЗП према вредности и значају**, има највеће учешће код свих група управљача.

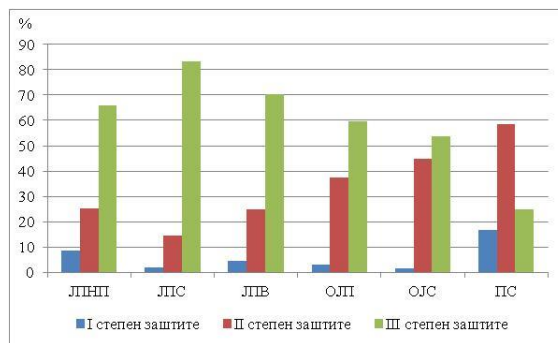
---

⁴⁸ 1-нису присутни, 2-врло мали значај, 3-мали значај, 4-средњи значај, 5-велики значај, 6-врло велики значај.

6. Приказ и анализа резултата

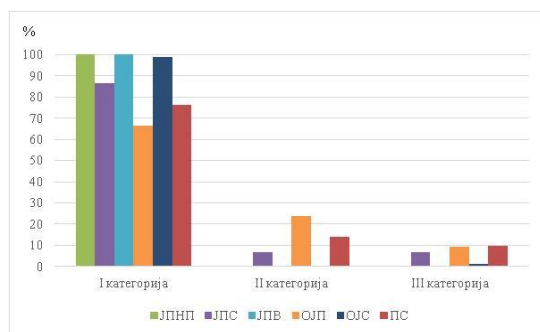

Графикон 6.46. Учешће по броју и површини ЗП према групи управљача

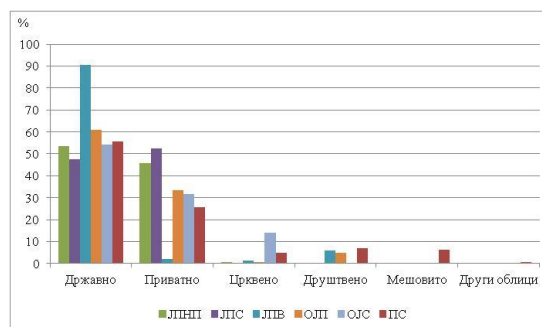

Графикон 6.47. Учешће режима заштите према групи управљача

У односу на површину власништва (графикон 6.49), државно власништво, код група управљача, има највеће учешће код ЈП „Војводинашуме“ (90,5%), за разлику од ЈП „Србијашуме“ (47,4%), где је учешће најмање. Приватно власништво је највише присутно код ЈП „Србијашуме“ (52,5%), а најмање код ЈП „Војводинашуме“ (2,2%).

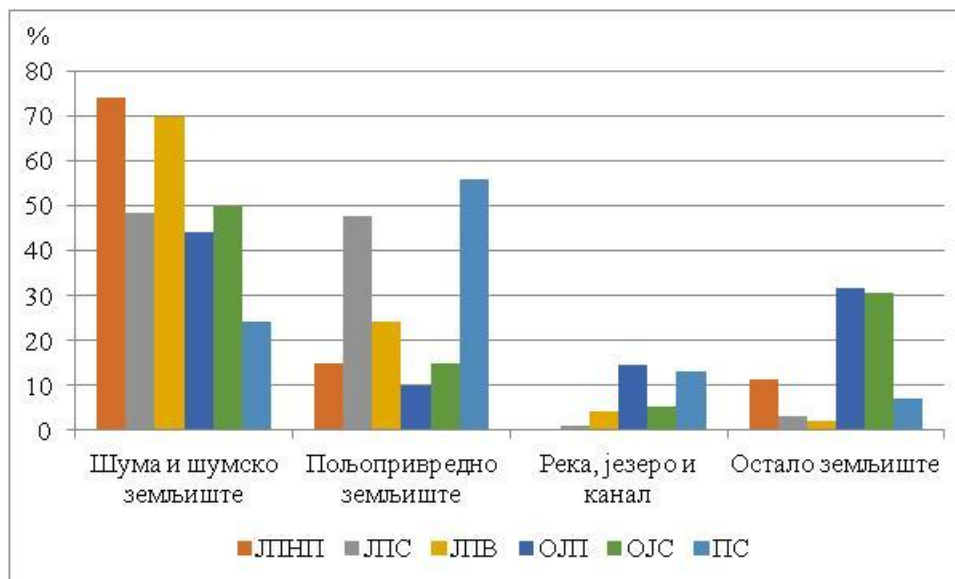

Графикон 6.48. Учешће категорија ЗП по вредности и значају према групи управљача

Графикон 6.49. Учешће власништва према групи управљача

Код осталих група управљача, црквено власништво је највише присутно код осталих управљача из ЈС (14,0%), друштвено код ПС (7,0%), као и код мешовитог власништва (6,2%). Црквено власништво није присутно код ЈП „Србијашуме“, друштвено код ЛПНП и осталих управљача из ЈС, а мешовито и други облици власништва су присутни само код ПС.

Графикон 6.50. Учешће намене земљишта према групи управљача

На графикону 6.50 дат је преглед **намене земљишта** у односу на групу управљача. Код свих посматраних група управљача, шума и шумско земљиште има највеће учешће, изузев ПС (56,0%), и ЛП „Србијашуме“ (47,7%) где пољопривредно земљиште више учествује.

6.3.2. Структурне карактеристике управљања ЗП

У оквиру овог подпоглавља дат је приказ резултата везаних за групе управљача и:

- организациону структуру управљања ЗП;
- управљање и чување ЗП;
- управљање посетиоцима у ЗП;
- мониторинг заштићених врста.

6.3.2.1. Организациона структура управљања ЗП

Организациона структура управљања ЗП је посматрана у односу на групу управљача и споменуте карактеристике у потпоглављу 6.2.2.1., као и организацију самих група управљача ЗП.

НП обухваћеним овим истраживањем управљају четири ЈП⁴⁹, а органи управљања код свих ЈП чине надзорни одбор и директор, док је организација послова (заштита природе, ловство, рибарство, туризам, одржавање и сл.) у ЗП

⁴⁹ У оквиру потпоглавља 4.2.2 дат је приказ ових НП.

другачија код различитих управљача. У прегледу 6.1, дат је приказ територијалне и унутрашње организације заштите природе у НП.

Посматрајући територијалну организацију заштите природе у НП, она се на подручју истраживања спроводи преко четири НП, од којих се три налазе на подручју Централне Србије, док се један НП налази на подручју АП „Војводине“. Као што може да се види из прегледа 6.1, унутрашња организација заштите природе у НП је доста слична. У сва четири НП присутан је надзорни одбор као орган надзора пословања, чије чланове именује и разрешава Влада, а један члан потиче из редова запослених. Као орган руковођења у сва четири НП, присутан је директор.

У оквиру НП постоји низ сектора који представљају основне организационе јединице и који су даље подељени у различите службе. У сваком НП постоји сектор заједничких послова, који је у НП „Тара“ чине два засебна сектора: сектор општих и правних послова и сектор економско-финансијски послова. Сектори за заштиту и развој је присутан у три НП, док у ЈП „НП Тара“ је фактички подељен у два засебна сектора: сектор планирања и заштите и сектор коришћења шума. Код ЈП („НП Фрушка гора“, „НП Ђердап“ и „НП Копаоник“) постоји сектор за заштиту и развој у оквиру којих се налазе послови планирања, газдовања, коришћења, заштите и развоја, док су у ЈП НП Тара“ послови коришћења шума издвојени у посебном сектору. Чуварска служба у ЈП („НП Фрушка гора“, „НП Ђердап“ и „НП Тара“) је издвојена у посебан сектор, док се у „НП Копаоник“ ова служба налази у оквиру сектора за заштиту и развој. Сектор туризма као основна организациона јединица је издвојена само код „НП Ђердап“, док се код осталих налази као део сектора заштите и развоја.

Анализирајући целокупну организациону структуру управљања ЈПНП, сви послови у оквиру ових НП се могу поделити у шест основних група:

1. послови везани за планирање, газдовање и коришћење шума;
2. послови везани за лов и риболов;
3. послови везани за заштиту и развој;
4. послови везани за чување;
5. послови везани за туризам и промовисање;
6. правни и економско-финансијски послови.

ПРЕГЛЕД 6.1. ТЕРИТОРИЈАЛНА И УНУТРАШЊА ОРГАНИЗАЦИЈА ЗАШТИТЕ ПРИРОДЕ У НП

Фрушка гора		Ђердап		Копачица		Тара		
Назив сектора	Назив службе	Назив сектора	Назив службе	Назив сектора	Назив службе	Назив сектора	Назив службе	
Надзорни одбор								
Директор								
Сектор заје. посл.	Служ. за прав. и опш. посл.	Сектор заје. посл.	Служ. за прав. и опш. посл.	Сектор заје. посл.	Служ. за прав. и опш. посл.	Сектор општинских и правних послова		
	Служ. за комерцијалне посл.		Служ. за екон.-фина. послове		Служ. економије и финансија	Сектор економско-финансијских послова	Служ. рачуноводства	
	Служ. за фина.-рачу. посл.		Служ. за коме., план и анализу				Служ. за комерцијалне послове	
Сектор за заштиту и развој	Служ. за план. зашт. и развоја	Сектор за заштиту и развој	Служ. зашт., унап., промовисања и одрживог развоја	Сектор за заштиту и развој	Служ. зашт. и унап. природних вредности		Сектор планирања и заштите	Служ. за прог. и прој. заштите
	Рад. јед. заштите и унап. „Сремска Каменица“							Служ. за план. и газд. шумама
	Рад. јед. зашт. и унап. „Беочин“				Служ. за план. и газд. шумама	Чуварска служба		Служ. уређ. простора
	Рад. јед. зашт. и унап. „Врдник“		Служ. за заштиту и гајење шума					
	Рад. јед. зашт. и унап. „Лежмири“		Служ. за заш. и унап. лов. и риб.					
	Рад. јед. зашт. и унап. „Ердевик“				Служ. инф., през. и попу.			
	Рад. јед. за уређивање простора				Служ. туризма и едукације			
	Рад. јед. рибарства							
	Служ. за одрж. тури. и през.							
Чуварска служба		Служба чувара Националног парка				Служба чувара природе		
/		Служба за туризам		/		/		
/		/		/		Сектор коришћења шума	Рад. јед. ГЈ „Тара“	
/		/		/			Рад. јед. ГЈ „Црни Врх“/“Звезда“	
/		/		/			Рад. јед. ГЈ “Комуналне шуме”	
/		/		/			Служ. транспорта и мех.	
/		/		/		Рад. јед. за газд. прив. шумама		

Извор: оригинал

Послови у вези за планирањем, газдовањем и коришћењем шума обухватају послове из области планирања и газдовања државним шумама и пружање услуга у газдовању шума сопственика. У ове послове спада припрема планске документације за газдовање шумама, уређење простора, производња шумских сортимената, рад на нези, заштити и обнављању постојећих шума, производња шумског семена, садног материјала и подизање нових шума и засада.

Послови везани за лов и риболов се односе на заштиту, гајење и унапређење ловне и риболовне фауне, као и припрему планске документације за ову област.

Са аспекта заштите природе, послови заштите, развоја и чувања НП, представља кључну делатност у организационој структури управљача НП. У оквиру ових послова обављају се послови заштите, очувања и унапређења природних вредности НП и његових биолошких, геолошких, геоморфолошких, хидрографских, предеоних и културно-историјских вредности. Важне карактеристике ове области пословања су праћење стања на природним и културним вредностима, научно-истраживачке активности и уређивање и пројектовање подручја НП, са аспекта очувања, обнављања (санације и ревитализације) и унапређења вредности НП. У оквиру заштите и развоја НП, важна ставка чини надзор над спровођењем утврђених услова и мера заштите природе, планирање и доношење десетогодишњих планова управљања ЗП и програма на годишњем нивоу, као и учествовање у припремама на изради просторних и урбанистичких планова.

Чување НП обавља се кроз чуварску службу која је организована у свим НП. Служба чувања ЗП је од 2016. године, изменама Закона (2009/а), издвојена од осталих послова, пошто су запослени чувари ЗП, обављали истовремено и послове чувара шума, ловочувара и рибочувара.

Послови везани за туризам и промовисање НП односе се на презентацију и популаризацију подручја НП, тј. мера за постизање туристичког развоја. Сарадњу са различитим удружењима у туристичком сектору представља важну компоненту туристичког развоја, која је увезана са израдом пројеката и програма за развој туристичко рекреативних потенцијала.

Правни и економско-финансијски послови обухватају израду разних нормативних аката и финансијско-рачуноводствених докумената (интерна документација).

На основу шеме 6.2, организација заштите природе у оквиру ЈП „Србијашуме“ се може поделити у три категорије:

1. стратешко управљање на нивоу генералне дирекције;
2. оперативно на нивоу шумских газдинства (ШГ);
3. извршно на нивоу ШУ.

Управљање ЗП од стране ЈП „Србијашуме“ директно на терену се обавља преко 15 ШГ и 26 ШУ, које припадају овим газдинствима.

Стратешко управљање ЗП се спроводи преко генералне дирекције која представља највиши ниво доношења одлука у систему ЈП „Србијашуме“. Органи управљања у генералној дирекцији су надзорни одбор (5 чланова, 1 члана именује ЈП „Србијашуме“) и генерални директор. Генерална дирекција се састоји из јединице за интерну ревизију, службе унутрашње контроле, службе за контролу јавних набавки и седам сектора стручних послова, који су подељени у одељења. На нивоу генералне дирекције, управљање ЗП, се директно спроводи преко сектора за шумарство и заштиту животне средине, тј. преко одељења за заштиту шума и ЗП. На нивоу овог сектора, тј. одељења врши се координација послова у свим ШГ, на чијој територији се налазе ЗП. Такође, се врши сарадња са свим министарствима, научним институцијама и другим повезаним организацијама у циљу извршења послова заштите природе и спровођења дефинисаних планова и програма, како из области заштите природе, тако и из области шумарства и ловства. На нивоу генералне дирекције, поред послова на заштити природе, врше се и послови из области шумарства, ловства, рибарства и заштите животне средине (интерна документација). Поред овог сектора, остали послови су слични пословима у НП, који су раније наведени и обухватају:

1. послове везане за ловство, рибарство и туризам;
2. послове везане за коришћење шума и остале ресурсе;
3. послове везане за развој и стратешко планирање;
4. правне и економско-финансијске послове.

На оперативном нивоу, тј. нивоу ШГ, врши се планирање послова у ЗП и припрема десетогодишњих планова управљања и годишњих програма управљања. Као што може да се види на нивоу ЈП „Србијашуме“ постоји 15 ШГ, као посебних организационих јединица које управљају ЗП. Поред ШГ, постоји још један облик организационе структуре управљања, тј. радне јединице два ЗП:

1. ПП „Голија“;
2. ПП „Стара планина“.

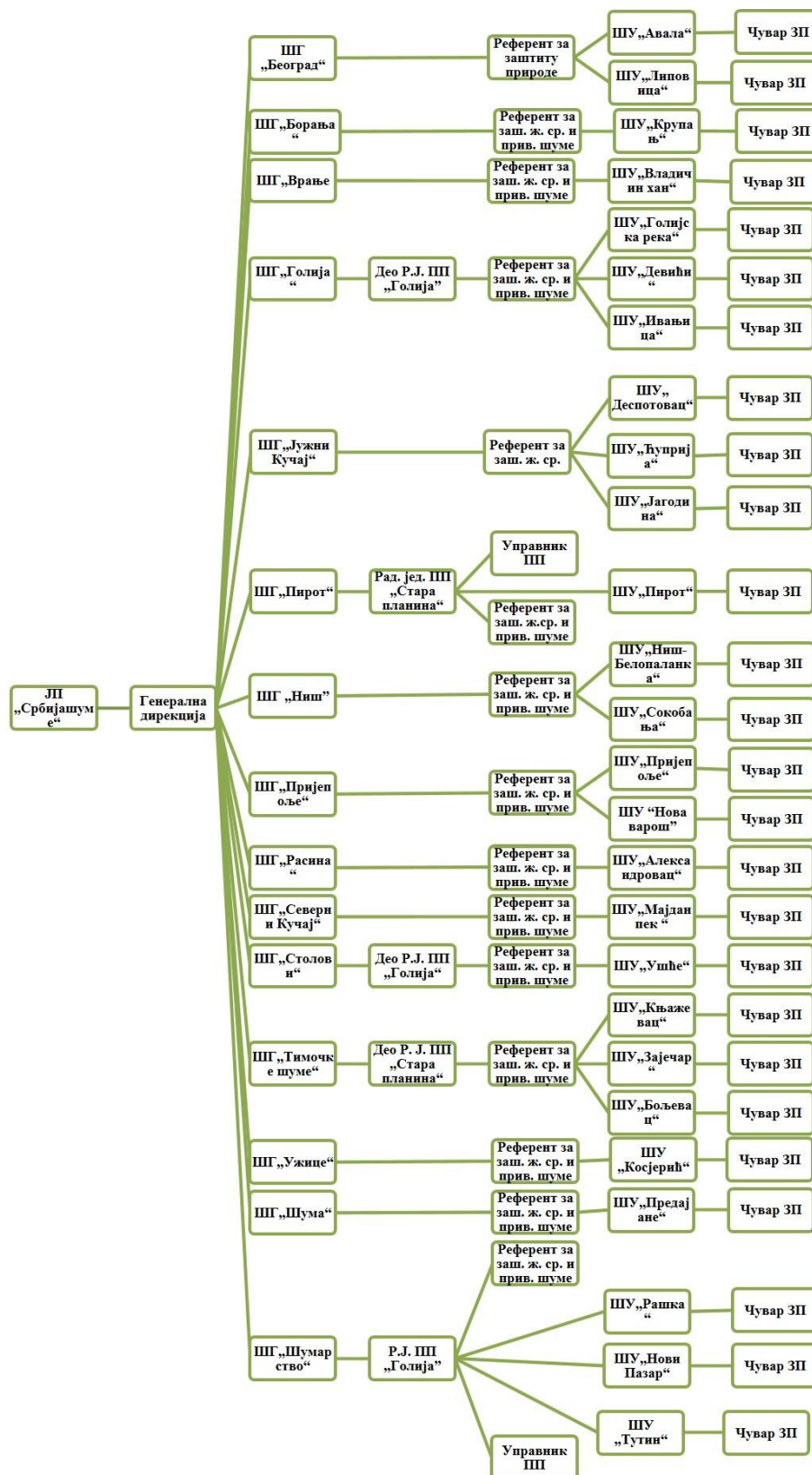
Радне јединице координирају послове управљања ЗП, на нивоу неколико газдинства. Тако, радна јединица ПП „Голија“, која се налази у оквиру ШГ „Шумарство“, координира послове управљања ЗП у:

1. ШГ „Голија“;
2. ШГ „Столови“;
3. ШГ „Шумарство“.

Радна јединица која координира послове у управљања ПП „Стара планина“, послује на подручју два ШГ:

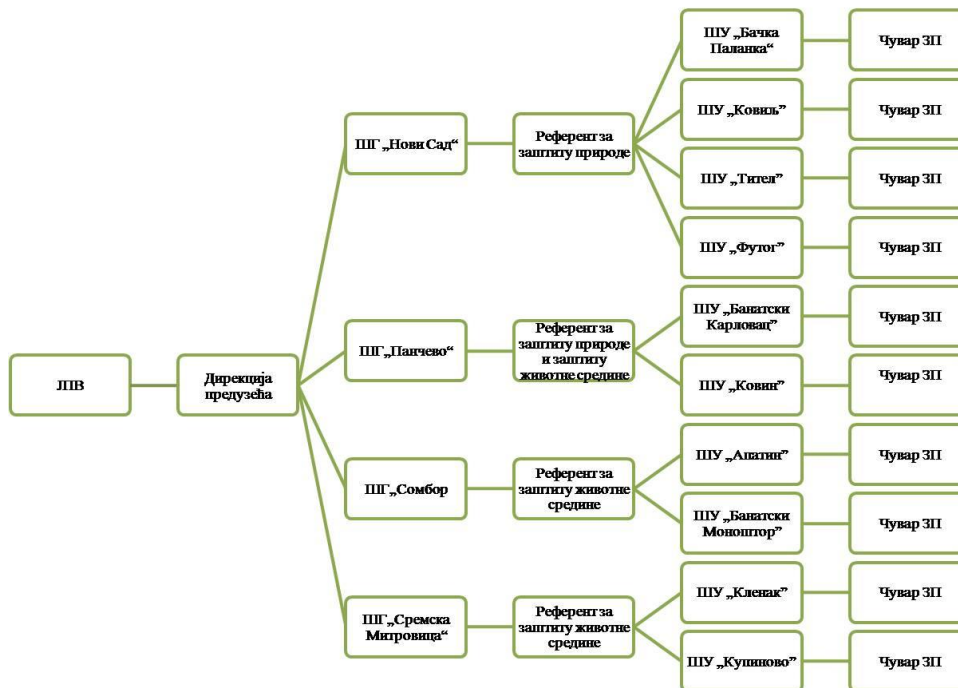
1. ШГ „Тимочке шуме“;
2. ШГ „Пирот“.

На извршном нивоу, тј. нивоу шумских управа (ШУ) се налазе чувари ЗП, који врше обилазак и контролу терена. Из Шема 6.2 може се видети да на нивоу ЈП „Србијашуме“ постоји 26 ШУ, преко којих се ови послови спроводе на терену. Поред чувара шума, једна од карика у организационој структури управљања ЗП су и реверни инжењер и шеф ШУ. Проток информација о активностима на подручју заштите ка референту, поред директне од стране чувара шума, врши се и преко реверног инжењера и шефа ШУ.

ШЕМА 6.2. СТРУКТУРА ТЕРИТОРИЈАЛНЕ И УНУТРАШЊЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ ЗАШТИТЕ ПРИРОДЕ У ЈП „СРБИЈАШУМЕ“

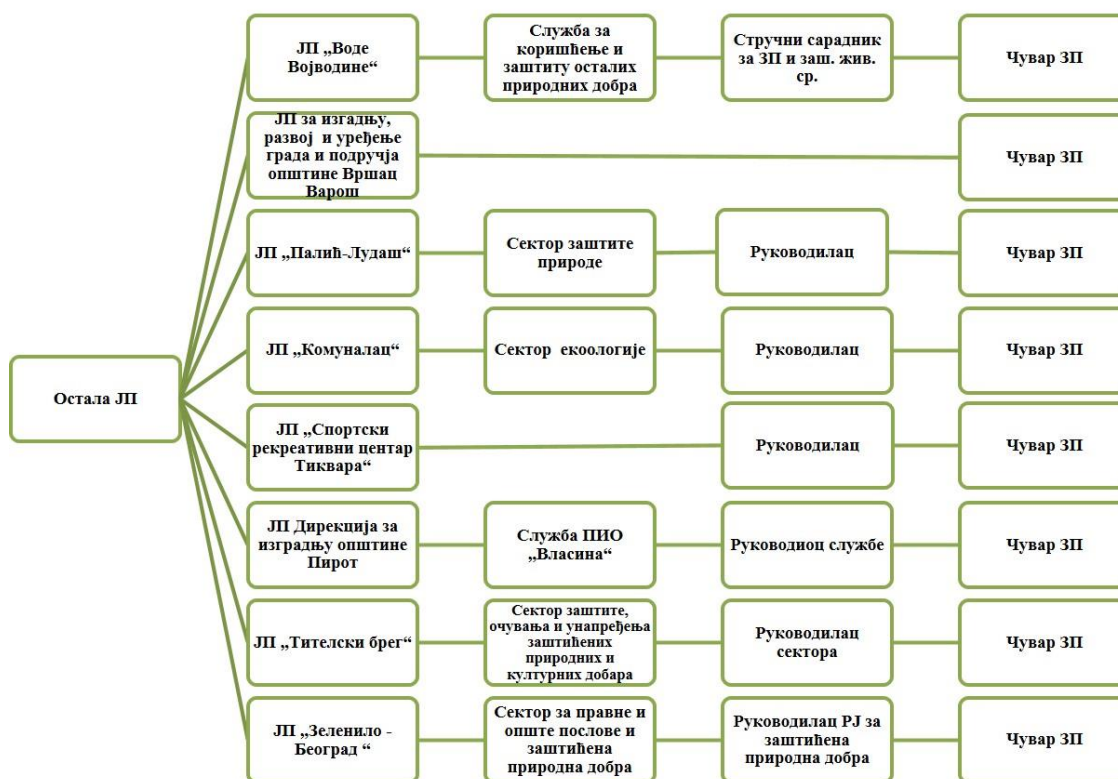
ЈП „Војводинашуме“ управљају ЗП, која се налазе на подручју АП „Војводина“, преко 4 ШГ и 10 ШУ. Организациона структура управљања ЗП у оквиру овог предузећа дата је на шеми 6.3.

ШЕМА 6.3. СТРУКТУРА ТЕРИТОРИЈАЛНЕ И УНУТРАШЊЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ ЗАШТИТЕ ПРИРОДЕ У ЈП „ВОЈВОДИНАШУМЕ“

Као што може да се види организација заштите природе у ЈП „Војводинашуме“ је идентична као у ЈП „Србијашуме“. Постоје три поменуте категорије управљања (стратешка, оперативна и извршна), с тим што у оквиру овог предузећа не постоје засебне радне јединице које координирају послове у појединим ЗП. Са друге стране, на нивоу ШГ постоје издвојени референти за заштиту животне средине, који се не баве пословима у приватним шумама. На нивоу дирекције предузећа органи управљања су надзорни одбор и директор предузећа. На нивоу Генералне дирекције постоји шест сектора (опис послова је сличан као код ЈП „Србијашуме“), а сектор за шумарство је надлежан за послове управљања ЗП.

У систему управљања ЗП, поред ЈП која долазе из сектора шумарства, присутна су и друга ЈП која управљају са овим ресурсом. Тако је на шеми 6.4 приказана територијална и унутрашња организација заштите природе у осталим ЈП.

ШЕМА 6.4. СТРУКТУРА ТЕРИТОРИЈАЛНЕ И УНУТРАШЊЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ ЗАШТИТЕ ПРИРОДЕ У ОСТАЛИМ ЈП

Као што може да се види на шеми 6.4 у систему управљања ЗП на подручју истраживања је присутно 8 осталих ЈП. Посматрајући нивое управљања, стратешки, оперативни и извршни ниво се налази у оквиру једног предузећа. Изузев, ЈП „Спортски рекреативни центар Тиквара“ и ЈП „Вршац-Варош“, сва предузећа имају засебне секторе који се баве управљањем ЗП и у оквиру њих чуваре ЗП. Код ЈП „Вршац-Варош“ постоји само чувар ЗП, а код ЈП „Спортски рекреативни центар Тиквара“, позиција руководиоца ПП и чувара ЗП.

Посматрајући ЈС који управља ЗП, управљачи који не спадају у категорију ЈП сврстани су у остале управљаче из ЈС (шема 6.5). Стратешки, оперативни и извршни нивои управљања налазе се у оквиру једног предузећа. Сви управљачи, изузев друштвеног водoprивредног предузећа „Тамиш-Дунав“, имају издвојену посебну организациону јединицу, која се бави пословима у ЗП и чуваре не терену. У случају Института за плућне болести, не постоје посебни чувари ЗП, већ се чување обавља преко заједничке службе обезбеђења.

ШЕМА 6.5 СТРУКТУРА ТЕРИТОРИЈАЛНЕ И УНУТРАШЊЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ ЗАШТИТЕ ПРИРОДЕ КОД ОСТАЛИХ УПРАВЉАЧА ИЗ ЈС

Управу ДОО „Мокра гора“, чини још служба надзора и служба одржавања. Органи управљања ДОО „Увац“ и ДОО „Мокра гора“ чини скупштина и директор. Скупштину чине три представника из редова оснивача. У случају војне установе „Моровић“, орган управљања представља и Министарство одбране.

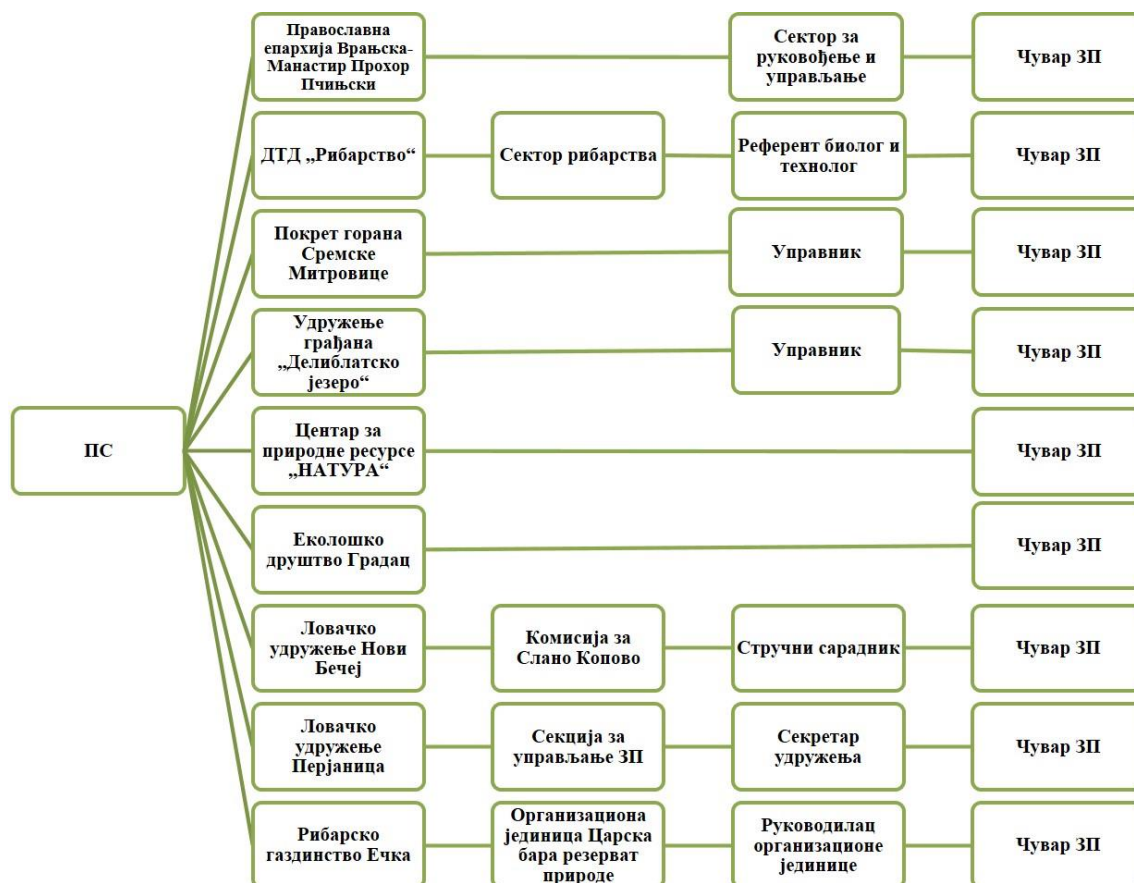
Сви управљачи ЗП из група, остала ЈП и остали управљачи из ЈС, имају засебне организационе јединице (секторе) које се баве и другим пословима. Ови сектори служе као подршка управљању ЗП и формално смањују трошак пословања. Код ових ЗП је присутан сектор правних и финансијско-рачуноводственим пословима. Такође послови одржавања ЗП су организовани код ових ЗП, било преко посебних или у оквиру постојећих сектора. Сектор који се бави туризмом је присутан код:

- ЈП „Тителски брег“;
- јавна установа туристичка организација „Чачак“.

У оквиру ДОО „Мора гора“ поред поменутих сектора постоји и сектор надзора који врши наплату улаза у ЗП.

Поред управљача ЗП из ЈС у систему управљања ЗП у Србији су присутни и управљачи из ПС. На шеми 6.6. приказана је организациона структура управљача ЗП у ПС.

ШЕМА 6.6. СТРУКТУРА ТЕРИТОРИЈАЛНЕ И УНУТРАШЊЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ ЗАШТИТЕ ПРИРОДЕ У ПС

Као што може да се види на шеми 6.6, на подручју истраживања је присутно девет управљача који долазе из ПС. Половина ЗП имају посебне организационе јединице које се баве пословима управљања ЗП, док код осталих управљање се обавља директно преко особе задужене за те послове и чувара ЗП. У два случаја код управљача је присутан само чувар ЗП на терену (Еколошко друштво „Градац“ и Центар за природне ресурсе „НАТУРА“).

У табели 6.3 дат је преглед осталих послова који су присутни у организацији управљања група управљача, према организационим јединицама. Као што може да се види послови рибарства су у потпуности присутни код ЈПНП и ПС. Шумарство је у потпуности присутно код ЈП која газдују државним шумама и ЈПНП, док није присутно код осталих ЈП. Ловство је у потпуности присутно код ЈПНП, док код ПС и осталих ЈП није присутно.

Правни и финансијско-рачуноводствени послови се обављају у оквиру самих управљача, док остали облици организационих јединица нису присутни.

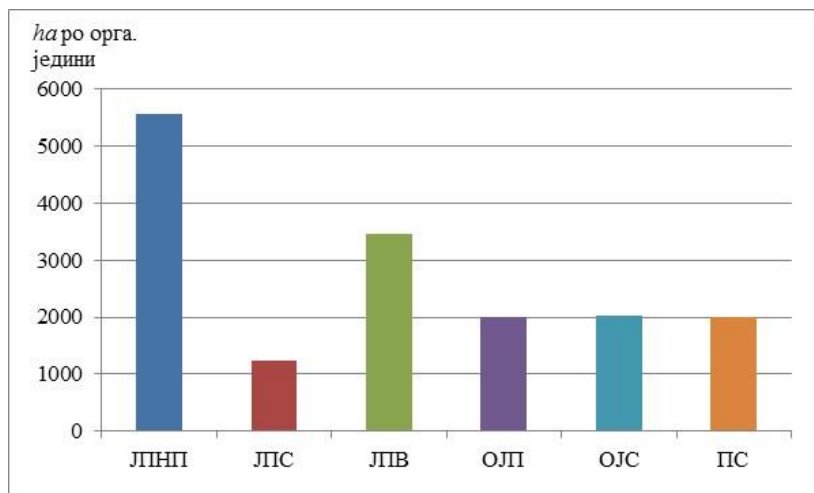
ТАБЕЛА 6.3. ОСТАЛИ ПОСЛОВИ ГРУПА УПРАВЉАЧА У ЗП

Група управљача	Назив управљача	Шумарство	Рибарство	Ловство
ЛПНП	ЛП „НП Ђердап“	√	√	√
	ЛП „НП Тара“	√	√	√
	ЛП „НП Копаоник“	√	√	√
	ЛП „НП Фрушка гора“	√	√	√
ЛП за газдовање државним шумама	ЛП „Србијашуме-ШУ „Пријепоље“	√	√	√
	ЛП „Србијашуме -ШУ „Ивањица“	√	√	
	ЛП „Србијашуме -ШУ „Рашка“	√	√	
	ЛП „Србијашуме -ШУ „Нови Пазар“	√	√	
	ЛП „Србијашуме -ШУ „Ушће“	√	√	
	ЛП „Србијашуме -ШУ „Голијска река“	√	√	
	ЛП „Србијашуме -ШУ „Девићи“	√	√	
	ЛП „Србијашуме -ШУ „Ивањица“	√	√	
	ЛП „Србијашуме -ШУ „Ниш“	√	√	
	ЛП „Србијашуме -ШУ „Сокобања“	√	√	
	ЛП „Србијашуме - ШУ „Тутин“	√		√
	ЛП „Србијашуме - ШУ „Косјерић“	√		√
	ЛП „Војводинашуме“-ШУ „Купиново“	√	√	√
	ЛП „Војводинашуме“ - ШУ „Ковиљ“	√	√	
	ЛП „Војводинашуме“ - ШУ „Футог“	√	√	
	ЛП „Војводинашуме“ - ШУ „Тител“	√	√	
	ЛП „Војводинашуме“ - ШУ „Козара“	√	√	√
	ЛП „Војводинашуме“ - ШУ „Апатин“	√	√	√
	ЛП „Војводинашуме“ - ШУ „Кленак“	√		√
	ЛП „Војводинашуме“ - ШУ „Бачка паланка“	√		√
Остала ЛП	ЛП „Палић-Лудаш“		√	
	ЛП „Комуналац“		√	
	ЛП „Тиквара“		√	
	ЛП (ДИО) Пирот		√	
	ЛП „Тителски брег“			
Остали управљачи из ЈС	Јавна установа туристичка организација „Чачак“		√	
	ДОО „Увац“		√	
	ЛП „Воде Војводине“	√	√	
	Војна установа „Моровић“	√	√	√
	Институт за плућне болести Војводине			
ПС	Православна епархија Врањска-манастир Прохор Пчињски	√	√	
	ДТД „Рибарство“		√	
	Удружење грађана „Делиблатско језеро“		√	
	Еколошко друштво „Градац“		√	
	Рибарско газдинство Ечка		√	

Извор: оригинал

Применом Крускал-Волисовог теста, утврђене су статистички значајне разлике између група управљача у површини коју покрива једна организациона јединица ($\chi^2=17,84$, $df=5$, $p=0,00$).

Накнадном применом Ман-Витнијев теста, којим су упоређене све групе управљача међусобно, утврђене су статистички значајне разлике између неких група (прилог 16.13) у погледу површине по организационој јединици. ЈП „Србијашуме“ заузима најмању (1.234,1 *ha*), а ЈПНП (5.576,7 *ha*) највећу површину (графикон 6.51).

Графикон 6.51. Површина ЗП по организационој јединици према групи управљача (2015)

Статистички значајне разлике између група управљача, у погледу **површине по запосленом** (графикон 6.52), утврђене су применом Крускал-Волисовог теста за запослене на осталим ($\chi^2=13,09$, $df=5$, $p=0,02$) и на свим пословима ($\chi^2=11,57$, $df=5$, $p=0,04$), али не и за запослене на директним пословима ($\chi^2=9,14$, $df=5$, $p=0,10$). Накнадном применом Ман-Витнијевог теста (прилог 16.14 и прилог 16.15), између свих група управљача међусобно, утврђене су следеће статистички значајне разлике:

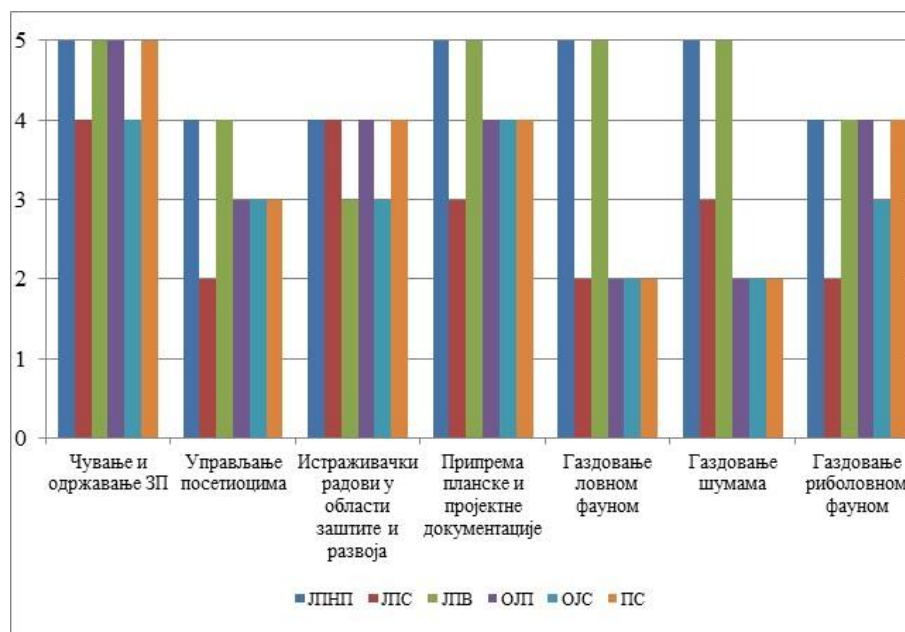
- површина ЗП по запосленом на осталим пословима: ЈПНП и ЈП „Војводинашуме“, ЈП „Србијашуме“ и група остала ЈП, ЈП „Војводинашуме“ и група остала ЈП и ЈП „Србијашуме“ и ПС;
- површина ЗП по запосленом на свим пословима: ЈП „Србијашуме“ и група остала ЈП.

ГРАФИКОН 6.52. ПОВРШИНА ЗП ПО ЗАПОСЛЕНОМ ПРЕМА ГРУПИ УПРАВЉАЧА

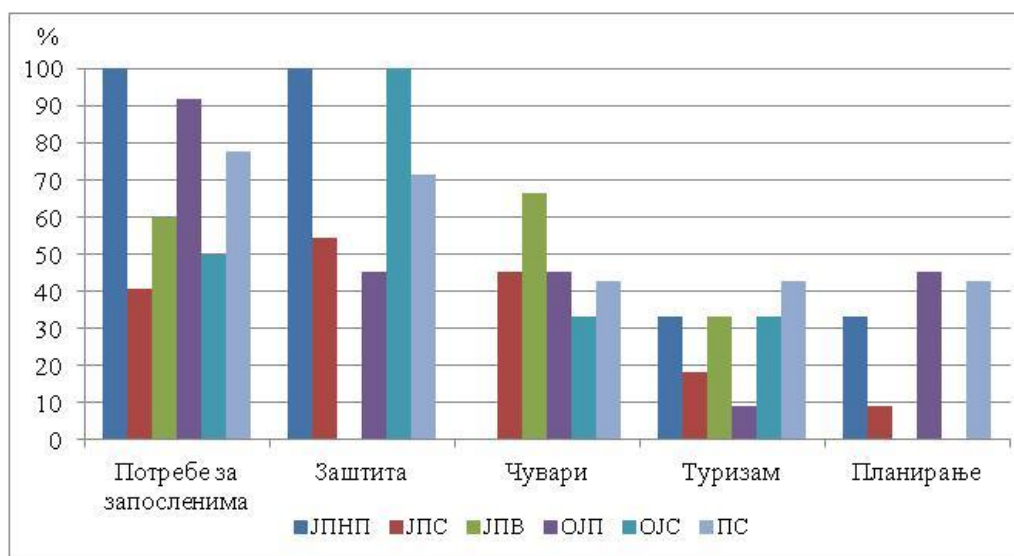
Применом Крускал-Волисовог теста (прилог 16.16) утврђене су статистичке значајне разлике између група управљача у погледу свих **посматраних послова**. На графикаону 6.53 су приказане разлике које постоје између група управљача.

Накнадном применом Ман-Витнијевог теста, којим је извршено поређење између свих група управљача међусобно, утврђене су статистички значајне разлике између појединих група управљача у погледу неких врста послова (прилог 16.17).

ГРАФИКОН 6.53. УТИЦАЈ ПОСЛОВА НА УПРАВЉАЊЕ ЗП ПРЕМА ГРУПИ УПРАВЉАЧА

На основу ових разлика, послови управљања посетиоцима и газдовања риболовном фауном, код ЈП „Србијашуме“ немају утицаја, за разлику од осталих група управљача. Врло велики утицај је присутан код послова припреме планске и пројектне документације, код ЈП „Србијашуме“ и ЈП „Војводинашуме“, за разлику од осталих група управљача. Послови газдовања ловном фауном имају врло велики утицај код ЈПНП и ЈП „Војводинашуме“, што је случај и са газдовањем шумама код ЈПНП и ЈП „Војводинашуме“, за разлику од осталих група управљача.

ГРАФИКОН 6.54. ПОТРЕБЕ ЗА ЗАПОСЛЕНИМА И ВРСТЕ ПОСЛОВА ПРЕМА ГРУПИ УПРАВЉАЧА

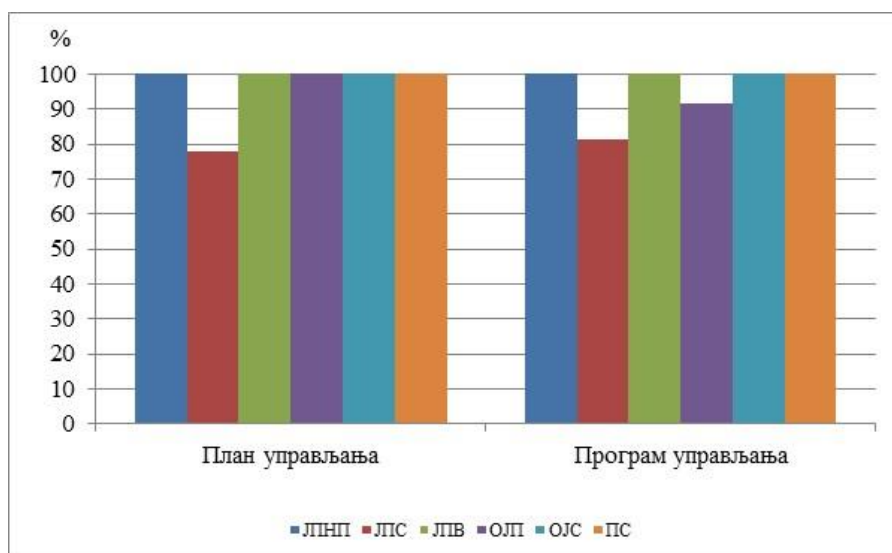
На графикону 6.54 дат је приказ **потреба за запосленима** и четири врсте посла које су управљачи навели да им недостају. Применом χ^2 теста независности је утврђена статистички значајна веза између групе управљача и потребе за запосленима ($\chi^2=15,77$, $df=5$, $p=0,00$), а вредност величине утицаја ($V=0,02$) за $R-1=1$ је оцењена као мала. Као што се запажа на графикону 6.55, највеће потребе за запосленима имају ЈПНП, а најмање ЈП „Србијашуме“. Поред тога, статистички значајна веза је утврђена и између групе управљача и обављања послова заштите ($\chi^2=17,10$, $df=5$, $p=0,00$), као и обављања послова планирања ($\chi^2=14,32$, $df=5$, $p=0,01$). Вредност величине утицаја код послова заштите ($V=0,02$) и послова планирања ($V=0,02$) за $R-1=1$ је оцењена као мала. Послови заштите су код ЈПНП и осталих ЈП у потпуности потребни, а послови планирања, су потребнији код осталих ЈП и ПС. Код осталих наведених послова, чувања ($\chi^2=5,63$, $df=5$, $p=0,34$) и туризма ($\chi^2=4,17$, $df=5$, $p=0,53$), није утврђена статистички значајна веза.

6.3.2.2. Управљање и чување ЗП

У оквиру овог потпоглавља анализирани су резултати везани за управљање и чување ЗП и групе управљача, који се односе на управљање и чување ЗП и сарадњу са надлежним институцијама и заинтересованим странама.

Управљање и чување ЗП је посматрано преко истих параметара како код потпоглавља 6.2.2.2.

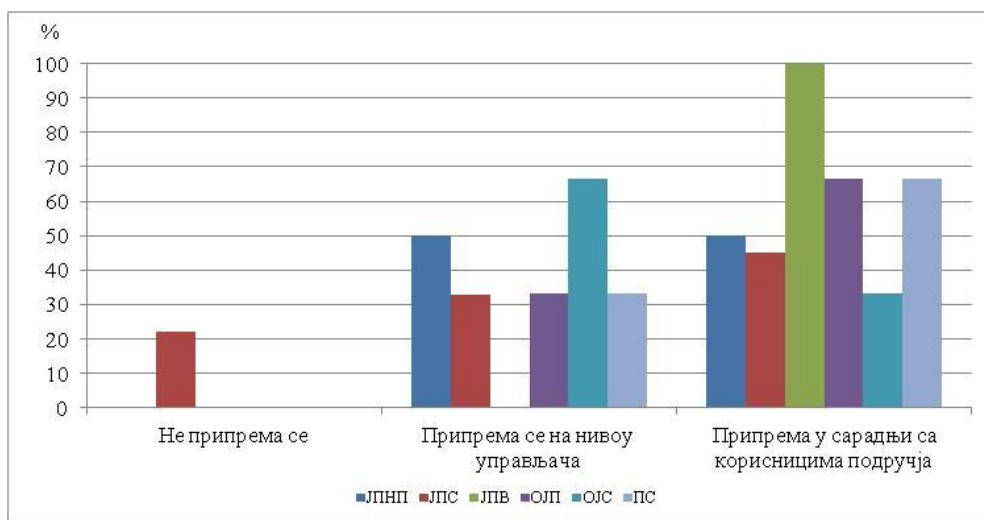
Као што може да се види, на графикону 6.55, **план управљања** није присутан код свих ЗП, којима управља ЈП „Србијашуме“ (22,2%), што је случај и са **програм управљања** (19,5%). Такође, програм управљања, није присутан у мало проценту код осталих ЈП (8,3%). Применом χ^2 теста независности није утврђена статистички значајна веза између групе управљача и израде плана управљања ($\chi^2=11,02$, $df=5$, $p=0,51$), као и између групе управљача и израде програма управљања ($\chi^2=6,87$, $df=5$, $p=0,23$).

ГРАФИКОН 6.55. План и ПРОГРАМ УПРАВЉАЊА ЗП ПРЕМА ГРУПИ УПРАВЉАЧА

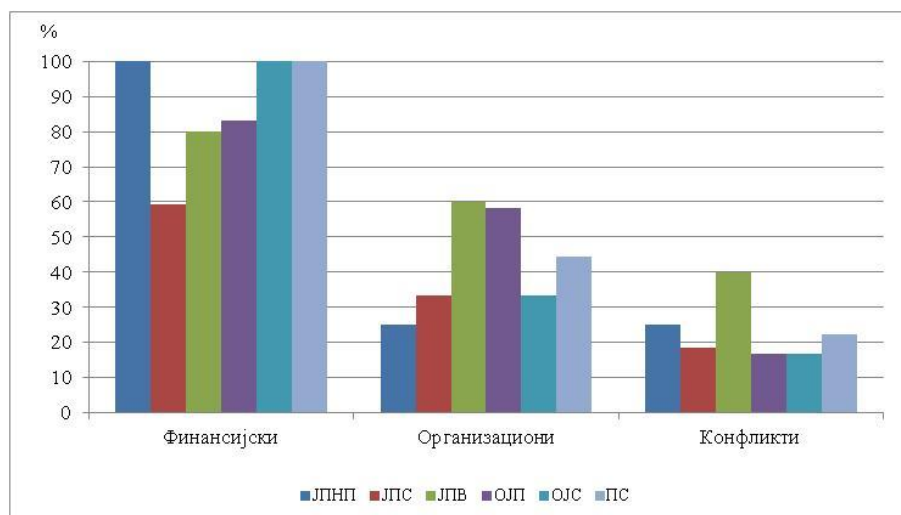
Учесталост појединих **начина припреме плана управљања** је приказана на графикону 6.56. Уочава се да је код свих група управљача присутна сарадња са корисницима подручја приликом припреме плана управљања. Припрема плана управљања на нивоу управљача је најприсутнија код осталих управљача из ЈС (66,7%), а овај документ се не припрема у неколико случајева код ЈП „Србијашуме“ (22,2%). Применом χ^2 теста независности ($\chi^2=18,45$, $df=10$, $p=0,04$) утврђена статистички значајна веза између групе управљача и начина припреме

плана управљања, а вредност величине утицаја за $R-1=1$ је оцењена као мала ($V=0,13$).

Графикон 6.56. Начин припреме плана управљања према групи управљача

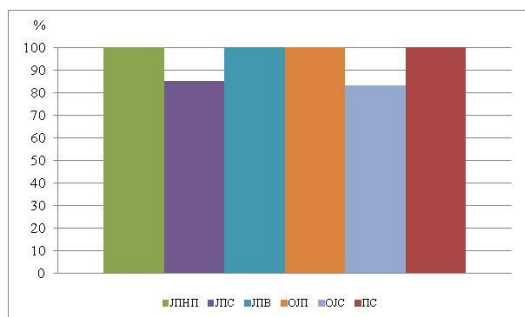
На графикону 6.57 дат је преглед **проблема** који су присутни у управљању група управљача. Од свих посматраних проблема, финансијски имају највеће учешће код свих група управљача. Применом χ^2 теста независности утврђена је статистички значајна веза између група управљача и финансијских проблема ($\chi^2=14,43$ $df=5$, $p=0,01$), а вредност величине утицаја је оцењена као мала ($V=0,05$). Са друге стране, између група управљача и организационих проблема ($\chi^2=3,50$ $df=5$, $p=0,62$), и конфликта у спровођењу програма управљања ($\chi^2=1,29$ $df=5$, $p=0,93$), није утврђена статистички значајна веза.

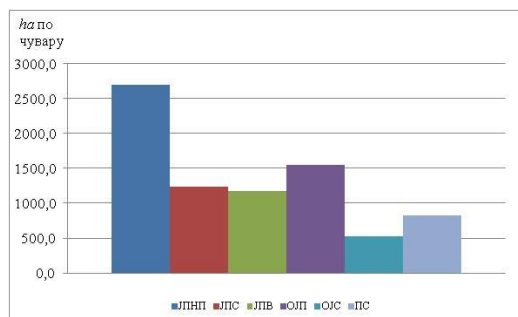
Графикон 6.57. Проблеми у спровођењу плана и програма управљања према групи управљача

Као што може да се види на графикаону 6.58, **чуварска служба** није присутна у мањем броју случајева код ЈП „Србијашуме“ (14,8%) и осталих управљача из ЈС (16,7%). Применом χ^2 теста независности ($\chi^2=6,87$ $df=5$, $p=0,23$) није утврђена статистички значајна веза између групе управљача и присуства чуварске службе.

На основу графикаона 6.59 се запажа да је **површина по чувару** највећа код ЈПНП (2.701,4 *ha* по запосленом), а најмања код осталих управљача из ЈС (526,3 *ha* по запосленом). Применом Крускал-Волисовог теста ($\chi^2=9,32$ $df=5$, $p=0,1$), нису утврђене статистички значајне разлике између група управљача у погледу површине по чувару.

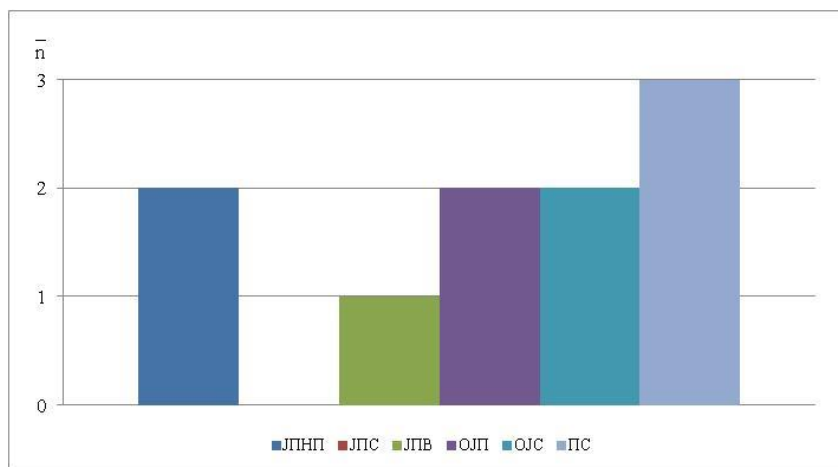

Графикон 6.58. ЧУВАРСКА СЛУЖБА ПРЕМА ГРУПИ УПРАВЉАЧА

Графикон 6.59. ПРОСЕЧНА ПОВРШИНА ЗП ПО ЧУВАРУ ПРЕМА ГРУПИ УПРАВЉАЧА

Применом Крускал-Волисовог теста, код група управљача, утврђене су статистички значајне разлике у погледу **просечног броја проблема** везаних за чување ЗП ($\chi^2=26,36$ $df=5$, $p=0,00$).

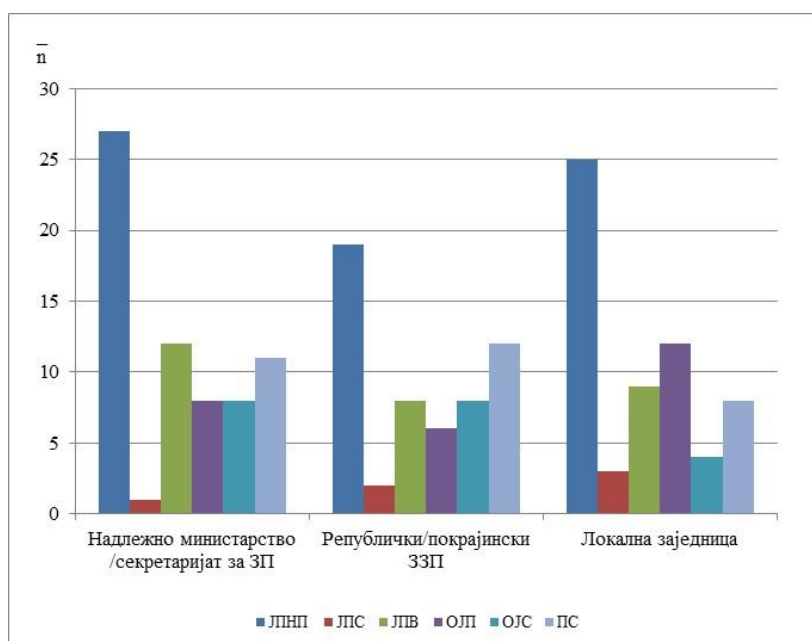
Графикон 6.60. ПРОСЕЧНИ БРОЈ ПРОБЛЕМА У ЧУВАЊУ ЗП ПРЕМА ГРУПИ УПРАВЉАЧА

Накнадном применом Ман-Витнијевог теста, којом је извршено поређење свих група управљача ЗП међусобно (прилог 16.18), утврђене су статистички

значајне разлике између појединих група управљача у погледу просечног броја проблема. На графикону 6.60 су приказане ове разлике, и може се уочити да, код ЈП „Србијашуме“, нису присутни проблеми у чувању ЗП, за разлику од осталих група управљача.

Сарадња са надлежним институцијама и заинтересованим странама је посматрана кроз просечан број састанака (графикон 6.61). Применом Крускал-Волисовог теста уочене су статистички значајне разлике између група управљача у погледу просечног броја састанака са надлежним министарством /секретаријатом за ЗП ($\chi^2=34,77$, $df=5$, $p=0,00$), републичким/покрајинским ЗЗП ($\chi^2=19,90$, $df=5$, $p=0,01$) и локалном заједницом ($\chi^2=17,19$, $df=5$, $p=0,00$).

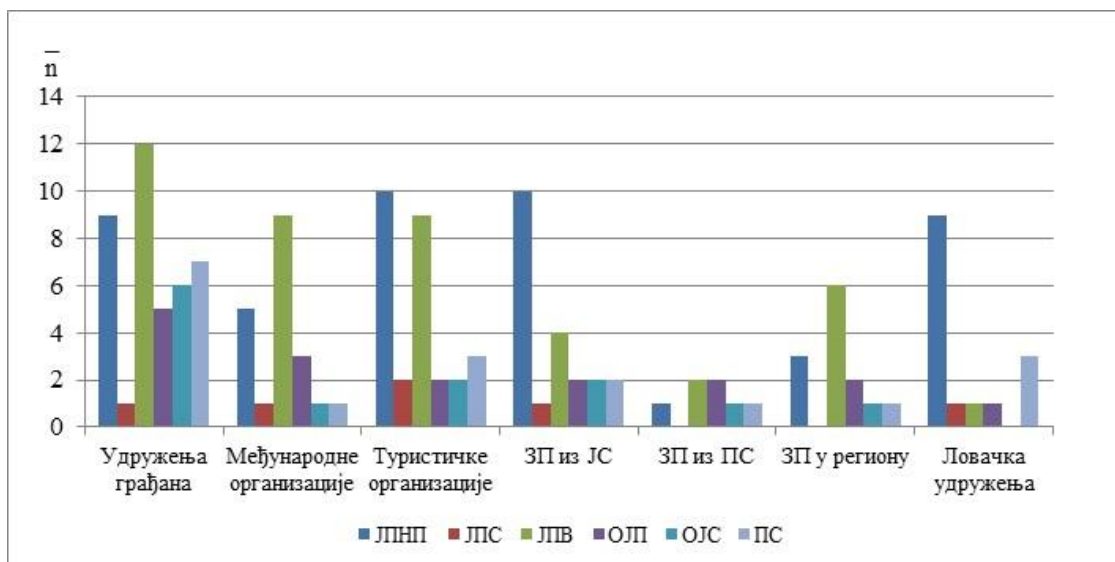
ГРАФИКОН 6.61. ПРОСЕЧНИ БРОЈ САСТАНАКА ГРУПА УПРАВЉАЧА СА НАДЛЕЖНИМ ИНСТИТУЦИЈАМА

Накнадном применом Ман-Витнијевог теста, којом је извршено поређење свих група управљача ЗП међусобно (прилог 16.19, прилог 16.20 и прилог 16.21) уочене су статистички значајне разлике између појединих група управљача у погледу просечног броја састанака са надлежним министарством/секретаријатом за ЗП. Резултати указују да ЈНП (27) бележе највећи просечни број састанака, а ЈП „Србијашуме“ (1) најмањи просечни број састанака.

Коришћењем Крускал-Волисовог теста утврђене су статистички значајне разлике између група управљача у погледу просечног броја сарадње са заинтересованим странама (прилог 16.22). На графикону 6.62 дат је приказ

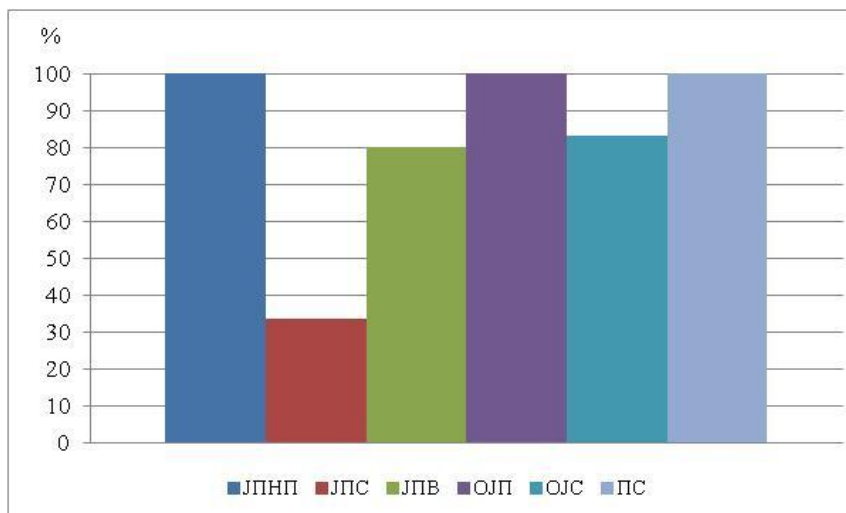
просечног броја састанака са различитим заинтересованим странама у односу на групу управљача. Применом Ман-Витнијевог теста, којом је извршено поређење свих група управљача ЗП међусобно у погледу просечног броја састанака са заинтересованим странама (прилог 16.23), утврђене су статистички значајне разлике. У складу са тим, може се констатовати следеће:

- ЈП „Србијашуме“ се издвајају, у односу на остале групе, као управљач са најмањим просечним бројем састанака приликом сарадње са удружењима грађана (1), туристичким организацијама (2), међународним организацијама (1) и ЗП из региона (0);
- ЈПНП се издвајају, у односу на остале групе, као управљач са највећим просечним бројем састанака, код сарадње са ЗП из ЈС (10) и ловачким удружењима (9).

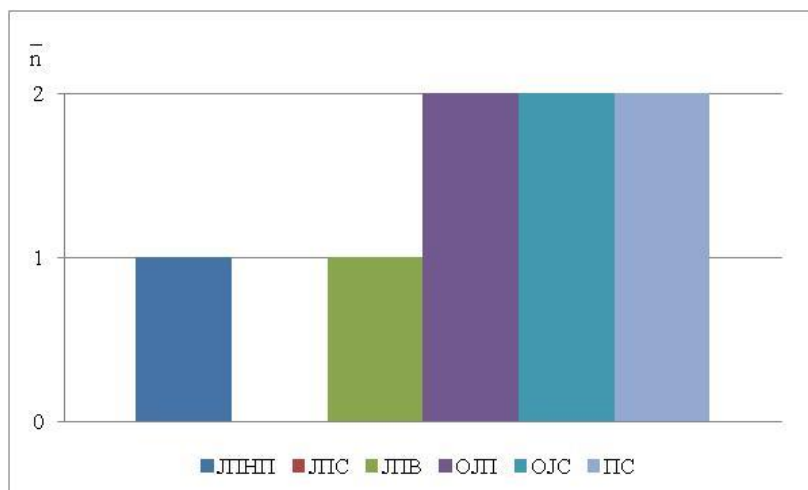
Графикон 6.62. ПРОСЕЧНИ БРОЈ САСТАНАКА ГРУПА УПРАВЉАЧА СА ЗАИНТЕРЕСОВАНИМ СТРАНАМА

Код **сарадње са локалним становништвом** у свим ЗП којима управљају ЈПНП, остала ЈП и ПС постоји **проблем** у сарадњи са локалним становништвом (графикон 6.63), док проблеми у сарадњи су најмање присутни код ЗП којима управља ЈП „Србијашуме“. Применом χ^2 теста независности је утврђена статистички значајна веза ($\chi^2=33,96$, $df=5$, $p=0,00$) између група управљача и присуства проблема у сарадњи са локалним становништвом, а вредност величине утицаја ($V=0,00$) за $R-1=1$ је оцењена као мала.

Графикон 6.63. ПРОБЛЕМИ У САРАДЊИ СА ЛОКАЛНИМ СТАНОВНИШТВОМ ПРЕМА ГРУПИ УПРАВЉАЧА

Применом Крускал-Волисовог теста ($\chi^2=15,80$ $df=5$, $p=0,01$) утврђене су статистички значајне разлике између група управљача у погледу **просечног броја проблема** у сарадњи са локалним становништвом.

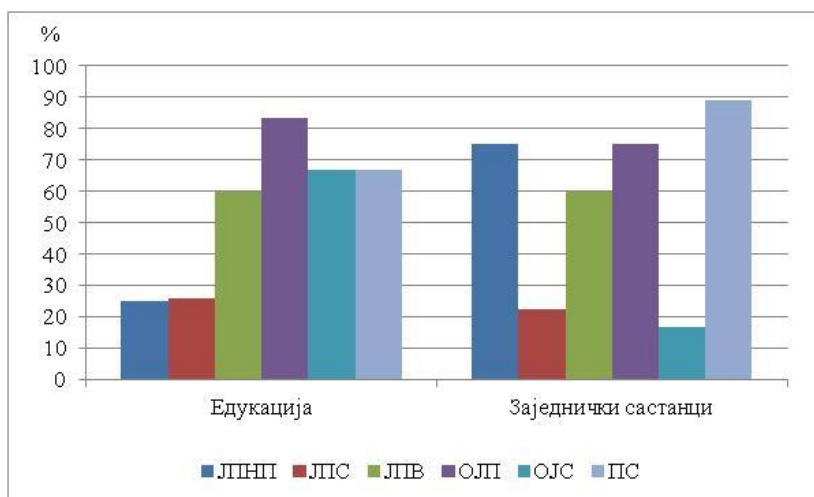

Графикон 6.64. ПРОСЕЧАН БРОЈ ПРОБЛЕМА У САРАДЊИ СА ЛОКАЛНИМ СТАНОВНИШТВОМ ПРЕМА ГРУПИ УПРАВЉАЧА

Накнадном применом Ман-Витнијевог теста (прилог 16.24), којим су упоређене све групе управљача међусобно, утврђене су статистички значајне разлике. На графикону 6.64 су приказане разлике, док спроведене анализе указују да се ЈП „Србијашуме“ (0), издвајају са најмањим просечним бројем проблема, за разлику од осталих група управљача.

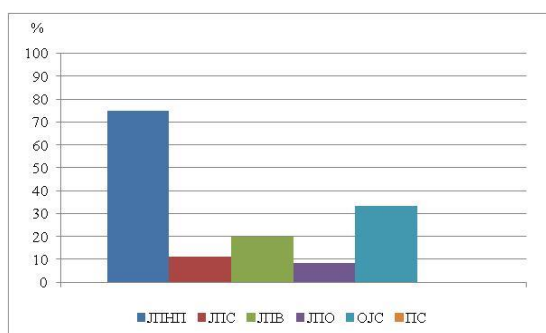
На графикону 6.65 може се видети да су управљачи ЗП навели два начина **унапређења сарадње са локалним становништвом**. Применом χ^2 теста независности утврђена је статистички значајна веза између групе управљача и

едукације ($\chi^2=15,28$, $df=5$, $p=0,02$) и заједничких састанака ($\chi^2=22,18$, $df=5$, $p=0,00$), као видова унапређења сарадње. Вредност величине утицаја код едукације ($V=0,01$) и заједничких састанака ($V=0,00$), за $R-1=1$ је оцењена као мала. ПС, ЛПНП и остала ЈП у највећем броју случајева сматрају да су заједнички састанци један вид унапређења сарадње, за разлику од ЈП „Србијашуме“ и осталих управљача из ЈС. Са друге стране, ЛПНП и ЈП „Србијашуме“ у најмањем броју случајева сматрају да је едукација потребна као вид унапређења сарадње.

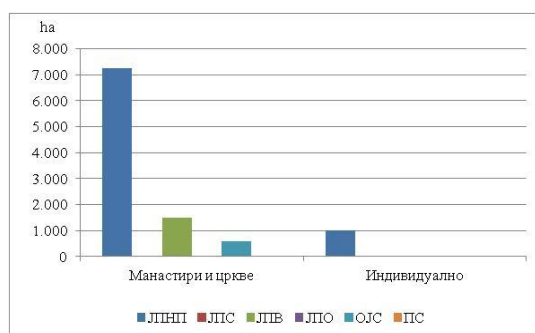

Графикон 6.65. Начини унапређења сарадње са локалним становништвом према групи управљача

Применом χ^2 теста независности је утврђена статистички значајна веза ($\chi^2=12,27$, $df=5$, $p=0,03$) између групе управљача и **процеса реституције**, а вредност величине утицаја ($V=0,01$) за $R-1=1$ је оцењена као мала. Од свих посматраних група управљача процес реституције (графикон 6.66) је највише присутан код ЛПНП.

Графикон 6.66. Реституција у ЗП према групи управљача

Графикон 6.67. Учесници реституције на територији ЗП према групи управљача

Учесници реституције у ЗП су манастири и цркве, који су као правни наследници присутни код ЛПНП, ЈП „Војводинашуме“ и осталих управљача из ЈС.

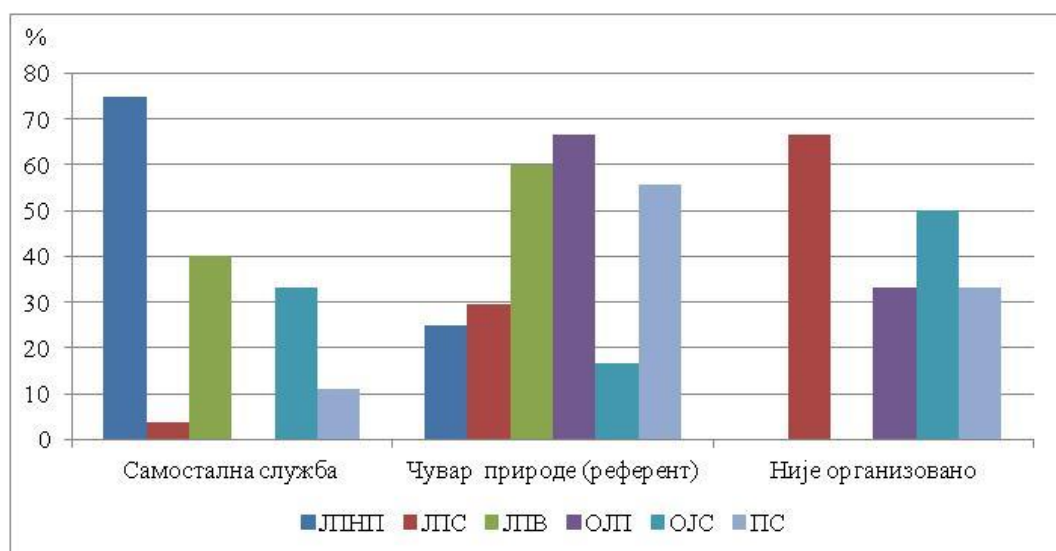
Индивидуални власници, као учесници у реституцији, су присутни само код ЛПНП (графикон 6.67).

Применом Крускал-Волисовог теста ($\chi^2=16,71$, $df=5$, $p=0,00$) утврђене су статистички значајне разлике између група управљача, у погледу укупне површине која је предмет реституције. Накнадном применом Ман-Витнијевог теста (прилог 16.25), којим су упоређене све групе управљача међусобно, утврђене су статистички значајне разлике у погледу укупне површине која је предмет реституције. ЛПНП се издвајају, као управљач са највише територије која је у процесу реституције, у односу на остале групе управљача.

6.3.2.3. Управљање посетиоцима у ЗП

Управљање посетиоцима код група управљача је посматрано преко истих параметара, као код типова управљача (поглавље 6.2.2.3).

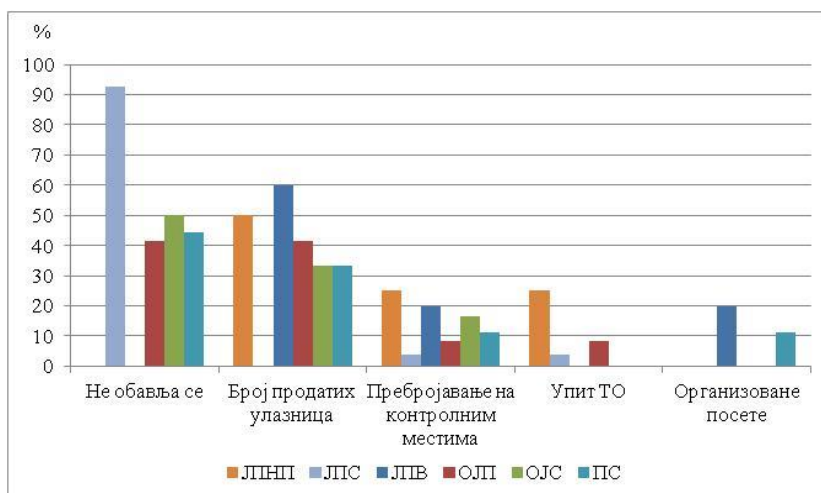
Применом χ^2 теста независности, утврђена је статистички значајна веза између групе управљача и **организовања управљања посетиоцима** ($\chi^2=30,30$, $df=10$, $p=0,00$), а вредност величине утицаја ($V=0,00$) за $R-1=1$ је оцењена као мала. Тако је код ЛПНП и ЛП „Војводинашуме“, управљање посетиоцима у потпуности организовано, за разлику од осталих група управљача (графикон 6.68).

ГРАФИКОН 6.68. ОРГАНИЗАЦИЈА УПРАВЉАЊА ПОСЕТИОЦИМА ЗП ПРЕМА ГРУПИ УПРАВЉАЧА

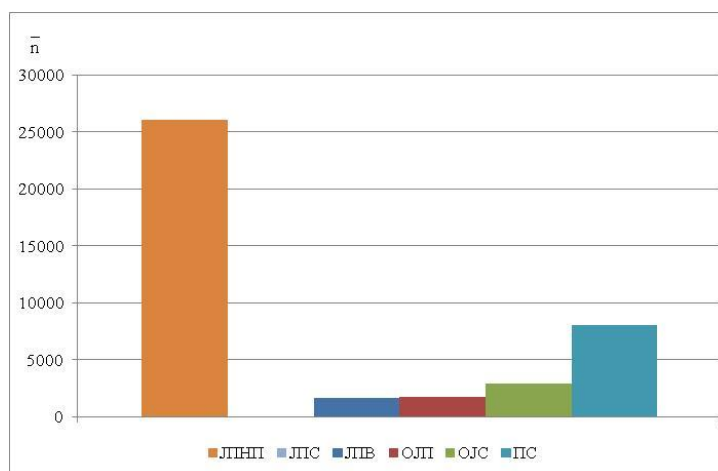
Применом χ^2 теста независности је утврђена статистички значајна веза између група управљача и **начина праћења посетилаца** ($\chi^2=46,41$, $df=20$, $p=0,00$), а вредност величине утицаја ($V=0,01$) за $R-1=1$ је оцењена као мала. Тако код ЛП

„Србијашуме“ у великој мери праћење посетилаца се не обавља, за разлику од ЛПНП и ЛП „Војводинашуме“ (графикон 6.69).

ГРАФИКОН 6.69. НАЧИН ПРАЋЕЊА ПОСЕТИЛАЦА ПРЕМА ГРУПИ УПРАВЉАЧА

Применом Крускал-Волисовог теста ($\chi^2=24,58$, $df=5$, $p=0,00$), утврђене су статистички значајне разлике између група управљача, у погледу **просечног броја посетилаца**.

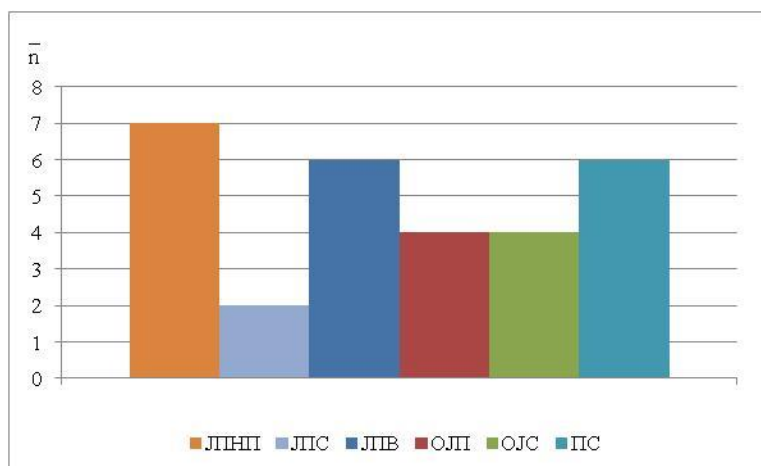

ГРАФИКОН 6.70. ПРОСЕЧНИ БРОЈ ПОСЕТИЛАЦА ПРЕМА ГРУПИ УПРАВЉАЧА

Накнадном применом Ман-Витнијевог теста, којом је извршено поређење свих група управљача ЗП међусобно, утврђене су статистички значајне разлике између појединих група управљача (прилог 16.26) у погледу просечног броја посетилаца. ЛП „Србијашуме“ (графикон 6.70) бележе најмањи број посетилаца у односу на остале групе управљача.

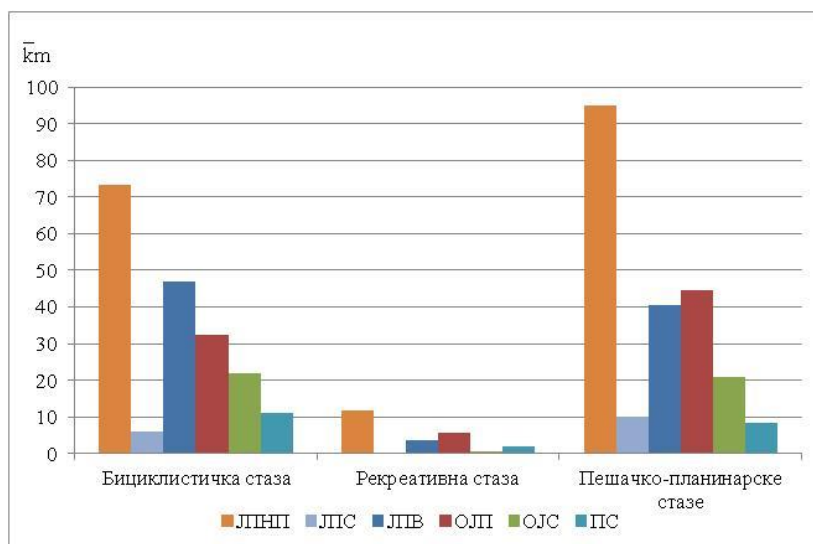
Статистички значајне разлике између група управљача у погледу **просечног броја туристичке инфраструктуре** (графикон 6.71) су утврђене применом Крускал-Волисовог теста ($\chi^2=32,14$, $df=5$, $p=0,00$). Ман-Витнијевим

тестом (прилог 16.27), којим је извршено поређење свих група управљача ЗП међусобно, такође је утврђено постојање статистички значајних разлика. На основу ових анализа, запажа се да ЈП „Србијашуме“ (2) бележе најмањи просечни број туристичке инфраструктуре, у односу на ЈПНП (7).

ГРАФИКОН 6.71. ПРОСЕЧНИ БРОЈ ТУРИСТИЧКЕ ИНФРАСТРУКТУРЕ ПРЕМА ГРУПИ УПРАВЉАЧА

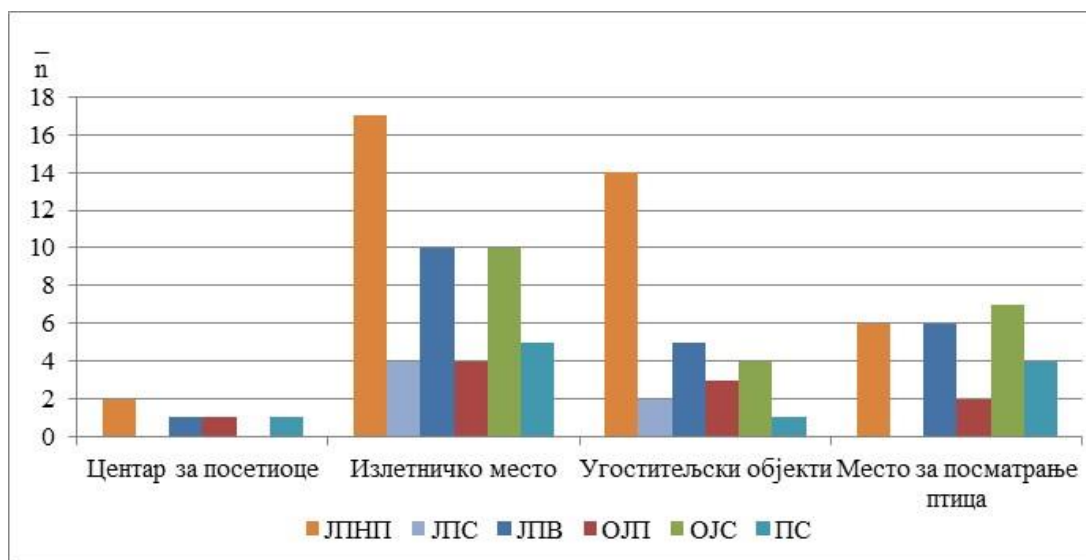
Такође, применом Крускал-Волисовог теста утврђене су статистички значајне разлике у **просечној дужини** бициклических ($\chi^2=19,29$, $df=5$, $p=0,00$), рекреативних ($\chi^2=31,82$, $df=5$, $p=0,00$) и пешачко-планинарских стаза ($\chi^2=13,83$, $df=5$, $p=0,02$).

ГРАФИКОН 6.72. ПРОСЕЧНА ДУЖИНА СТАЗА ПРЕМА ГРУПИ УПРАВЉАЧА

Применом Ман-Витнијевог теста, којом је извршено поређење свих група управљача ЗП међусобно, утврђене су статистички значајне разлике између појединих група управљача у погледу просечне дужине стаза (прилог 16.28, прилог 16.29 и прилог 16.30). ЈПНП, бележе највеће вредности, када је у питању

просечна дужина бициклических (73 km), рекреативних (12 km), као и пешачко-планинарских стаза (95 km). ЈП „Србијашуме“ имају најмању просечну дужину бициклических (6 km) и рекреативних (0 km) стаза (графикон 6.72).

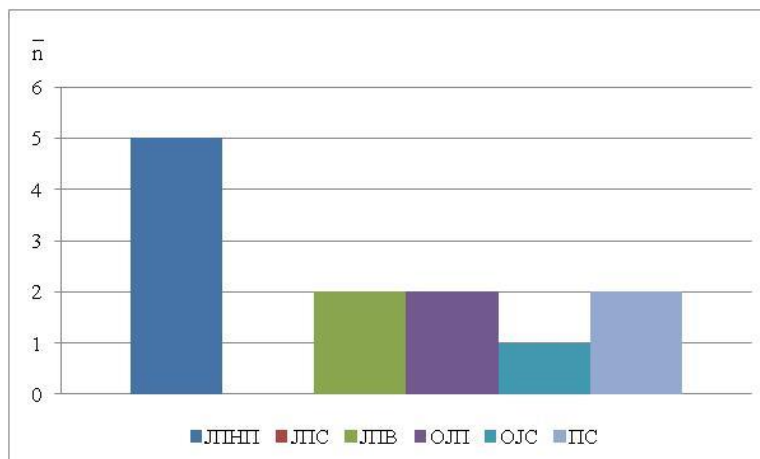

ГРАФИКОН 6.73. ПРОСЕЧНИ БРОЈ ТУРИСТИЧКИХ ОБЈЕКТА ПРЕМА ГРУПИ УПРАВЉАЧА

У погледу **просечног броја туристичких објеката**, утврђене су статистички значајне разлике између група управљача, применом Крускал-Волисовог теста, за све четири посматране категорије туристичких објеката, тј. за центре за посетиоце ($\chi^2=33,38$, $df=5$, $p=0,00$), излетничка места ($\chi^2=14,21$, $df=5$, $p=0,01$), угоститељске објекте ($\chi^2=13,59$, $df=5$, $p=0,02$) и места за посматрање птица ($\chi^2=33,05$, $df=5$, $p=0,00$). Применом Ман-Витнијевог теста, којом је извршено поређење свих група управљача ЗП међусобно (прилог 16.31, прилог 16.32, прилог 16.33 и прилог 16.34), утврђене су статистички значајне разлике, између појединих група управљача у погледу просечног броја туристичких објеката. На графикону 6.73 су приказане разлике између група управљача и може се уочити да су код ЈП „Србијашуме“ присутне најмање вредности у просечном броју центара за посетиоце (0), излетничких (4) и места за посматрање птица (0), у односу на остале групе управљача. ЈНП бележе највеће вредности (17) у просечном броју угоститељских објеката, у односу на остале групе управљача.

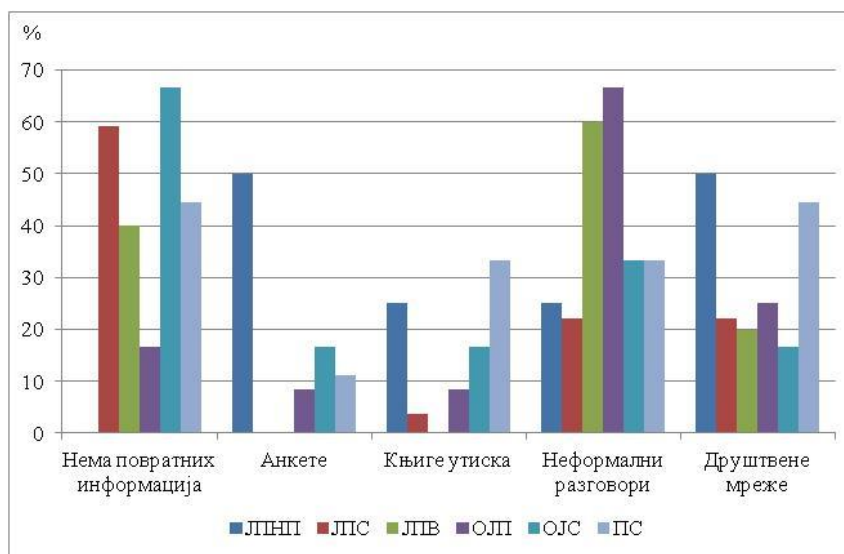
Применом Крускал-Волисовог теста утврђене су статистички значајне разлике између групе управљача у погледу **просечног броја садржаја на интернету** ($\chi^2=24,62$, $df=5$, $p=0,00$).

ГРАФИКОН 6.74. ПРОСЕЧНИ БРОЈ САДРЖАЈА НА ИНТЕРНЕТУ ПРЕМА ГРУПИ УПРАВЉАЧА

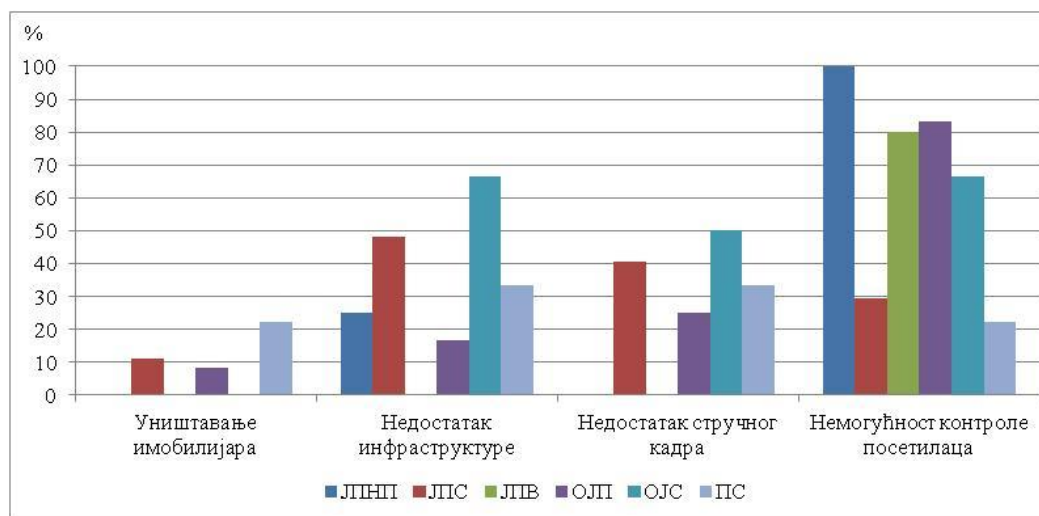
Накнадном применом Ман-Витнијевог теста, којом је извршено поређење свих група управљача ЗП међусобно у погледу садржаја на интернету (прилог 16.35), уочене су статистички значајне разлике, па тако, ЈП „Србијашуме“ (0) бележи најмањи просечни број садржаја на интернету (графикону 6.74) за разлику од ЈЛНП (5).

ГРАФИКОН 6.75. ПОВРАТНЕ ИНФОРМАЦИЈЕ ОД ПОСЕТИЛАЦА ПРЕМА ГРУПИ УПРАВЉАЧА

Применом χ^2 теста независности испитивано је постојање статистички значајне везе између групе управљача и појединих облика **повратних информација**. Постојање статистички значајне везе није утврђено за ниједну од посматраних видова повратних информација, односно за анкете ($\chi^2=10,81$, $df=5$, $p=0,06$), књиге утиска ($\chi^2=7,15$, $df=5$, $p=0,20$), неформалне разговоре ($\chi^2=8,50$, $df=5$, $p=0,13$) и друштвене мреже ($\chi^2=3,05$, $df=5$, $p=0,69$). Као што је приказано на

графикону 6.75, анкете присутне у половини случајева код ЈПНП, за разлику од осталих група управљача.

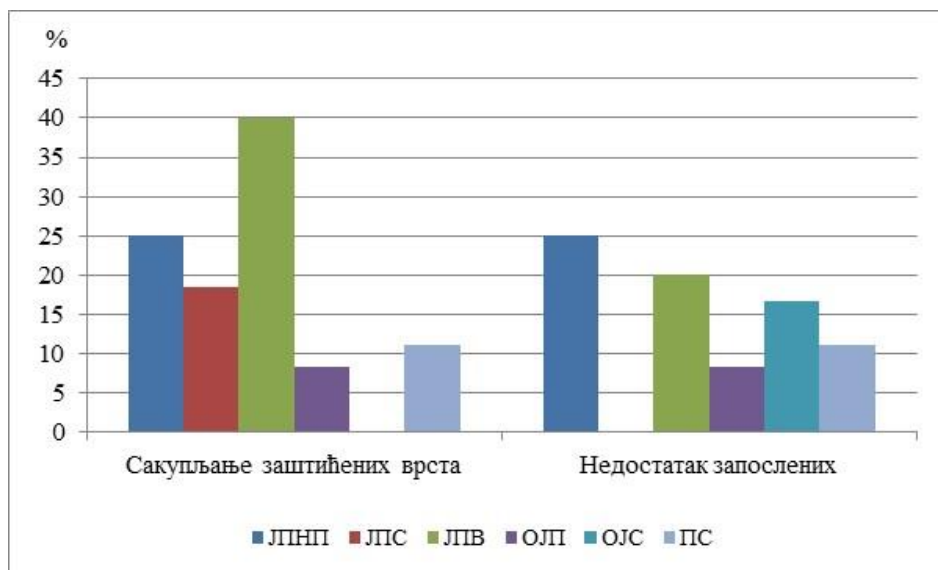
ГРАФИКОН 6.76. ПРОБЛЕМИ У УПРАВЉАЊУ ПОСЕТИОЦИМА ПРЕМА ГРУПИ УПРАВЉАЧА

Применом χ^2 теста независности утврђено је постојање статистички значајне везе између групе управљача и **типа проблема** код управљања посетиоцима само када је у питању немогућност контроле посетилаца ($\chi^2=21,52$, $df=5$, $p=0,00$). Вредност величине утицаја ($V=0,00$) за $R-1=1$ је оцењена као мала. Као што је приказано на графикону 6.76, то је посебно изражено код ЈПНП (100%), а најмање је присутно код ПС (22,2%). Применом истог теста није утврђена статистички значајна веза између група управљача и уништавања имобилијара ($\chi^2=4,37$, $df=5$, $p=0,5$), недостатка инфраструктуре ($\chi^2=10,89$, $df=5$, $p=0,054$) и недостатка стручног кадра ($\chi^2=8,97$, $df=5$, $p=0,11$).

6.3.2.4. Мониторинг заштићених врста

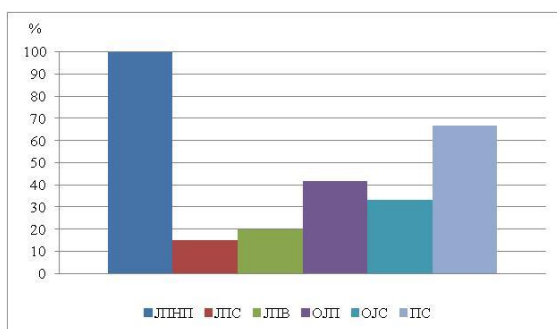
Мониторинг заштићених врста је посматран преко истих параметара као код типова управљача (потпоглавље 6.2.2.2.4).

Посматрајући **врсте проблема у мониторингу заштићених врста** (графикон 6.77) може се видети да је највише присутно сакупљање заштићених врста биљака и то пре свега код ЈП „Војводинашуме“ (40%), док је овај проблем најмање присутан код ПС (11,1%). Недостатак запослених је највећи проблем у ЈПНП (45,0%), а није присутан код ЈП „Србијашуме“. Применом χ^2 теста независности није утврђена статистички значајна веза између групе управљача и проблема сакупљања заштићених врста ($\chi^2=4,87$, $df=5$, $p=0,43$) и недостатка запослених ($\chi^2=6,86$, $df=5$, $p=0,23$).

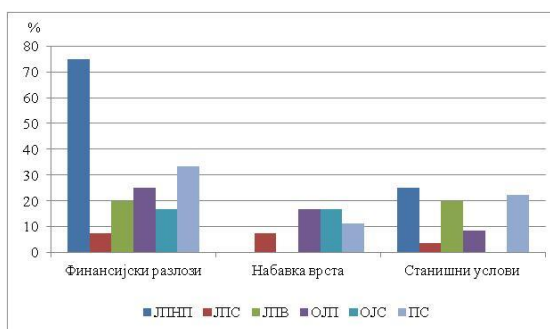

Графикон 6.77. Врсте проблема у мониторингу заштићених врста према групи управљача

Применом χ^2 теста независности је утврђена статистички значајна веза између групе управљача и присуства **потребе за реинтродукцијом**, а вредност величине утицаја ($V=0,01$) за $R-1=1$ је оцењена као мала ($\chi^2=18,46$, $df=5$, $p=0,00$). На основу података приказаних на графикону 6.78, уочава се да код свих НП постоје потребе за реинтродукцијом врста биљака и животиња, а најмање потребе за тим има ЈП „Србијашуме“ (14,8%). Применом истог теста, није утврђена статистички значајна веза између група управљача и проблема финансирања ($\chi^2=10,02$, $df=5$, $p=0,08$), што је и случај са набавком врста ($\chi^2=2,87$, $df=5$, $p=0,72$) и станишним условима ($\chi^2=5,15$, $df=5$, $p=0,40$). У односу на **врсту проблема** (графикон 6.79) финансијски проблеми су најмање присутни код ЈП „Србијашуме“ (7,4%), за разлику од ЈЛНП (75,0%).

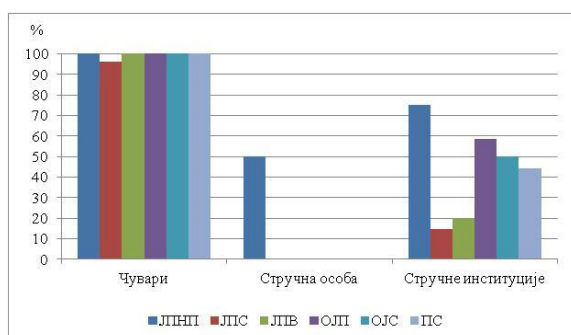
Графикон 6.78. Присуство потребе за реинтродукцијом врста према групи управљача

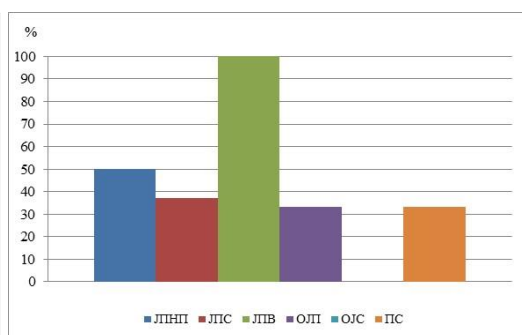
Графикон 6.79. Врста проблема у реинтродукцији према групи управљача

Применом χ^2 теста независности утврђена је статистички значајна веза између групе управљача и **начина мониторинга** од стране стручне особе

($\chi^2=12,19$, $df=5$, $p=0,03$) и стручних институција ($\chi^2=12,38$, $df=5$, $p=0,03$), док за мониторинг од стране чуvara ($\chi^2=1,72$, $df=5$, $p=0,89$), није утврђена статистички значајна веза. Вредност величине утицаја ($V=0,00$), за $R-1=1$ је оцењена као мала, код мониторинга од стране стручне особе, а код мониторинга од стране стручних институција, вредност величине утицаја ($V=0,04$), за $R-1=1$ је оцењена, такође као мала. Као што може да се види (графикон 6.80), мониторинг од стране стручне особе постоји само у ЈПНП у половини случајева, док су стручне институције, укључене у мониторинг и то највише код ЈПНП (75,0%), а најмање код ЈП „Србијашуме“ (14,8%).

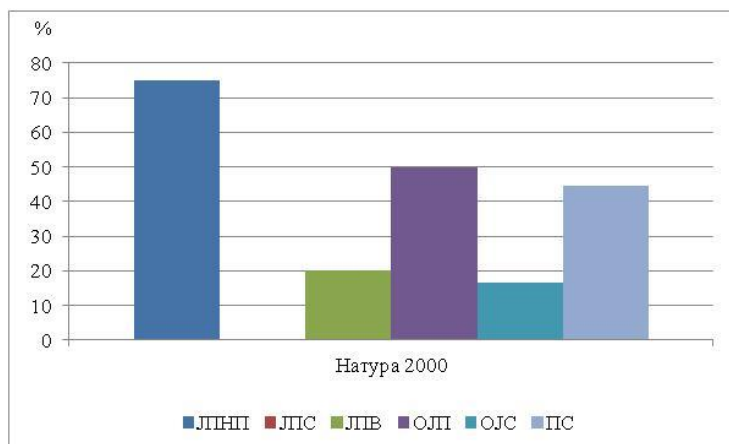

Графикон 6.80. Начин мониторинга у ЗП према групи управљача

Графикон 6.81. Базе података о заштићеним врстама према групи управљача

Такође, применом χ^2 теста независности је утврђена статистички значајна веза између групе управљача и присуства базе података ($\chi^2=15,86$ $df=5$, $p=0,00$). Вредност величине утицаја ($V=0,03$), за $R-1=1$ је оцењена као мала. На графикону 6.81 су приказане ове разлике, и може се видети да код ЈП „Војводинашуме“, у свим случајевима база података постоји, за разлику од осталих група управљача.

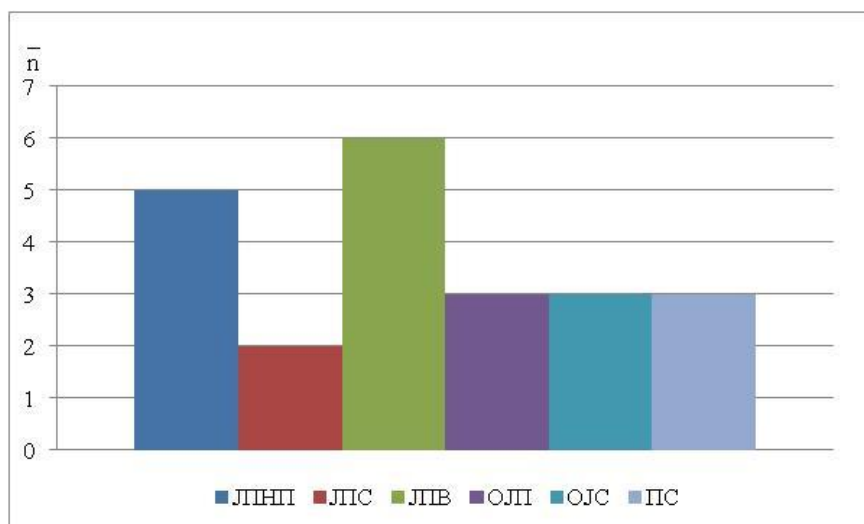
Графикон 6.82. „NATURA 2000“ у ЗП према групи управљача

„Natura 2000“ је започета у ЈПНП код две трећине случајева, а ниједно ЗП, у оквиру ЈП „Србијашуме“ није започело овај процес (графикон 6.82). Применом χ^2 теста независности је утврђена статистички значајна веза између групе управљача и „Natura 2000“ ($\chi^2=25,25$, $df=5$, $p=0,00$), а вредност величине утицаја ($V=0,00$), за $R-1=1$ је оцењена као мала.

6.3.3. Механизми финансирања система управљања ЗП

Механизми финансирања ЗП, код група управљача, су посматрани преко истих параметара као код типова управљача (потпоглавље 6.2.3).

Посматрајући просечан број извора финансирања ЗП код група управљача, утврђене су статистички значајне разлике применом Крускал-Волисовог теста ($\chi^2=30,53$, $df=5$, $p=0,00$).

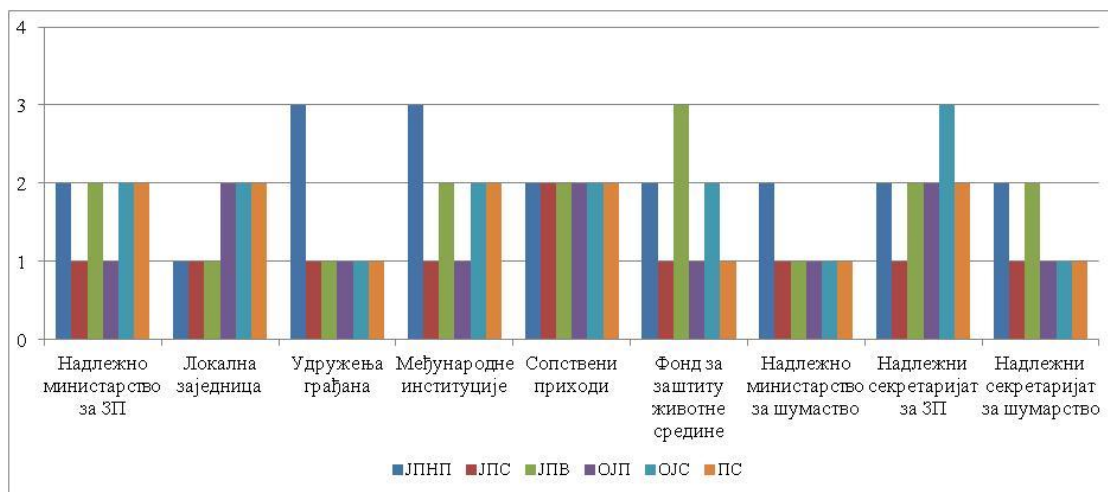
ГРАФИКОН 6.83. ПРОСЕЧАН БРОЈ ИЗВОРА ФИНАНСИРАЊА ПРЕМА ГРУПИ УПРАВЉАЧА

Накнадном применом Ман-Витнијевог теста (прилог 16.36), којим су упоређене све групе управљача међусобно, утврђене су статистички значајне разлике у погледу просечног броја извора финансирања. На графикону 6.83 су приказане разлике између група управљача. ЈП „Србијашуме“ (2) се издвајају са најмањим просечним бројем извора финансирања, за разлику од ЈП „Војводинашуме“ (6).

Применом Крускал-Волисовог теста (прилог 16.37), утврђене су статистички значајне разлике, између група управљача у погледу појединих

учесталости извора финансирања⁵⁰ ЗП (графикон 6.84). Накнадном применом Ман-Витнијевог теста (прилог 16.38), којим су упоређене све групе управљача међусобно, утврђене су статистички значајне разлике, и тако, код финансирања од:

- надлежног министарства за ЗП и међународних институција, ЈП „Србијашуме“ не бележе учесталост у финансирању, за разлику од осталих група управљача;
- локалне заједнице, остала ЈП бележе свакогодишње финансирање, за разлику од осталих група управљача;
- удружења грађана и сопственог, нема разлике између група управљача;
- фонда за заштиту животне средине, ЈП „Србијашуме“ не бележе учесталост у финансирању, за разлику од ЈП „Војводинашуме“ и ЈПНП;
- надлежног министарства за шумарство, ЈПНП бележе свакогодишње финансирање, за разлику од осталих група управљача;
- надлежног секретаријата за ЗП, ЈП „Србијашуме“ не бележе учесталост у финансирању, за разлику од осталих група управљача;
- надлежног секретаријата за шумарство, ЈП „Војводинашуме“, бележе свакогодишње финансирање, за разлику од осталих група управљача.

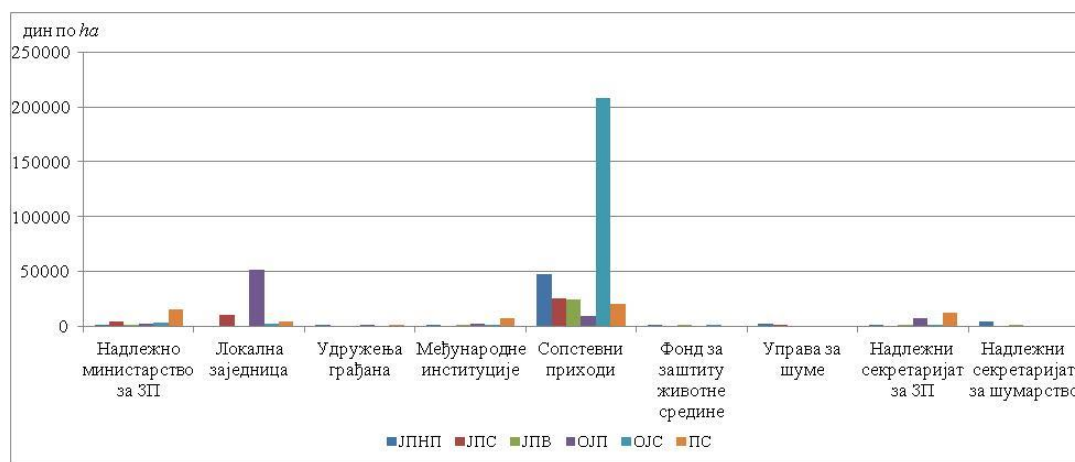

ГРАФИКОН 6.84. УЧЕСТАЛОСТ ИЗВОРА ФИНАНСИРАЊА ЗП ПРЕМА ГРУПИ УПРАВЉАЧА

Применом Крускал-Волисовог теста утврђене су статистички значајне разлике између група управљача (прилог 16.39) у погледу појединих **износа финансијске подршке**. Накнадном применом Ман-Витнијевог теста (прилог

⁵⁰ 1- не пружају, 2-сваке године, 3-сваке друге године, 4-сваке пете године, 5-једном у десет година

16.40) којим су упоређене све групе управљача међусобно, утврђене су статистички значајне разлике у износима финансирања.

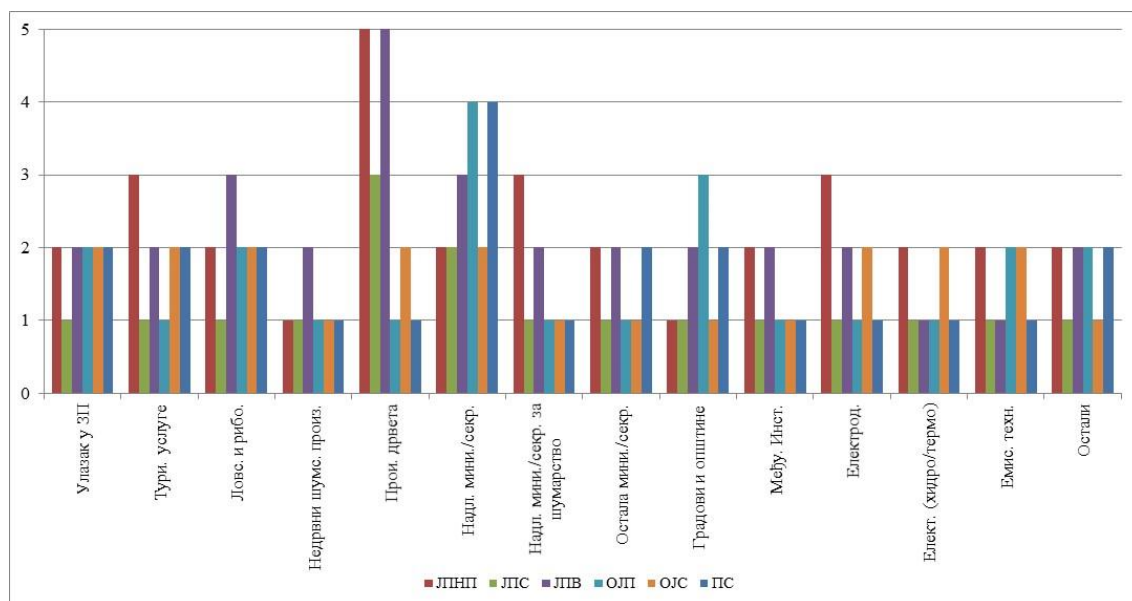

ГРАФИКОН 6.85. ИЗНОСИ ФИНАНСИРАЊА ЗП ПРЕМА ГРУПИ УПРАВЉАЧА

На графикаону 6.85 су приказане разлике између група управљача, а према спроведеним тестовима, код износа подршке од стране:

- надлежног министарства за ЗП и удружења грађана, нема значајних разлика у финансирању;
- локалне заједнице, остала ЈП ($51.835 \text{ RSD}\cdot\text{ha}^{-1}$) бележе значајно већу подршку, за разлику од осталих група управљача ;
- међународних институција, ЈП „Србијашуме“ (0) не бележе подршку, за разлику од осталих група управљача;
- сопствених средстава, остали управљачи из ЈС ($208.433 \text{ RSD}\cdot\text{ha}^{-1}$) бележе значајно веће износе финансирања, за разлику од осталих група управљача;
- фонда за заштиту животне средине, ЈП „Војводинашуме“ ($362 \text{ RSD}\cdot\text{ha}^{-1}$) и ЈПНП ($713 \text{ RSD}\cdot\text{ha}^{-1}$) бележе значајно већу подршку, за разлику од ЈП „Србијашуме“, где ови приходи нису присутни;
- стране надлежног министарства за шумарство, ЈПНП ($2.067 \text{ RSD}\cdot\text{ha}^{-1}$), бележе значајно већу подршку, за разлику од осталих група управљача;
- надлежног секретаријата за ЗП, ЈП „Србијашуме“ (0) и осталих управљача из ЈС ($623 \text{ RSD}\cdot\text{ha}^{-1}$), бележе најмању подршку, за разлику од осталих група управљача;
- надлежног секретаријата за шумарство, ЈП „Војводинашуме“ бележе приходе ($779 \text{ RSD}\cdot\text{ha}^{-1}$), за разлику од осталих група управљача.

Статистички значајне разлике, применом Крускал-Волисовог теста (прилог 16.41), су утврђене између група управљача за све **типове прихода**, изузев прихода од накнада за улазак у ЗП. На графикону 6.86 су приказане разлике између група управљача и значаја финансијских прихода⁵¹. Накнадном применом Ман-Витнијевог теста (прилог 16.42) којим су упоређене све групе управљача међусобно, утврђене су статистички значајне разлике.

ГРАФИКОН 6.86. ЗНАЧАЈ ТИПОВА ФИНАНСИЈСКИХ ПРИХОДА ЗП ПРЕМА ГРУПИ УПРАВЉАЧА

На основу ових анализа, утврђено је да, код прихода од:

- уласка, надлежног министарства за ЗП, међународних институција и емисионе технике, нема значајних разлика између група управљача;
- туристичких услуга, накнада од електродистрибуције и електрана, и осталих прихода, код ЈП „Србијашуме“ ови приходи нису присутни за разлику од осталих група управљача;
- лова и риболова, код ЈП „Војводинашуме“ ови приходи су малог значаја за разлику од осталих група управљача;
- недрвних шумских производа, код ЈП „Војводинашуме“ ови приходи су малог значаја, за разлику од осталих група управљача;
- производње дрвета и надлежног министарства/секретаријата за шумарство, код ЈПНП и ЈП „Војводинашуме“, ови приходи су великог

⁵¹ 1- Нису присутни, 2-Врло мали значај, 3-Мали значај, 4-Средњи значај, 5-Велики значај, 6-Врло велики значај

значаја, односно врло малог-малог значаја, за разлику од осталих група управљача;

- осталих министарстава/секретаријата, код ЈП „Војводинашуме“ ови приходи су малог значаја, за разлику од осталих група управљача;
- градова и општина, код осталих ЈП ови приходи су малог значаја, за разлику од осталих група управљача.

6.4. ОРГАНИЗАЦИЈА СИСТЕМА УПРАВЉАЊА ЗП КОД КАТЕГОРИЈА ЗП

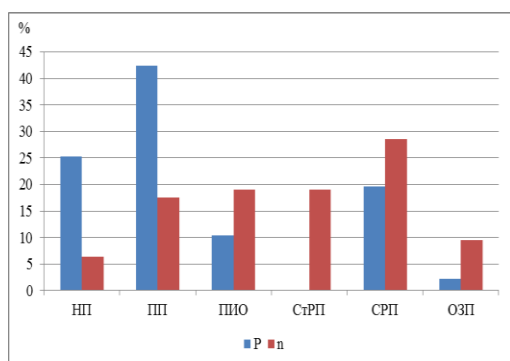
У овом потпоглављу су приказани и анализирани резултати везани за категорије ЗП, и организацију система управљања ЗП, односно:

1. основне карактеристике ЗП на подручју истраживања;
2. структурне карактеристике управљања ЗП;
3. механизми финансирања система управљања ЗП.

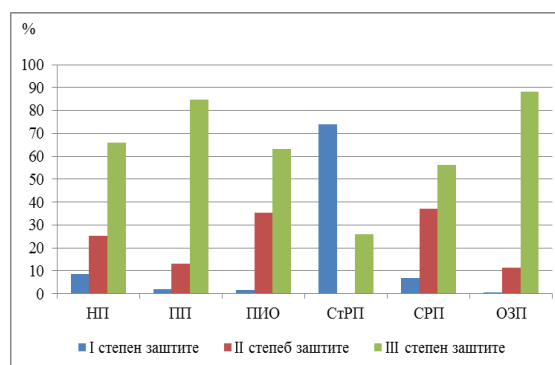
6.4.1. Основне карактеристике ЗП на подручју истраживања

Основне карактеристике ЗП у Србији, на подручју истраживања, су посматране у односу на споменуте параметре у потпоглављима (6.2.1 и 6.3.1).

На графикону 6.87 се може видети да према **броју ЗП**, код категорија ЗП највеће учешће имају СРП (28,6%) у односу на НП (6,3%). Са друге стране (графикон 6.87), у односу на **површину ЗП**, ПП (42,4%) имају највеће учешће у односу на СТРП (0,1%).

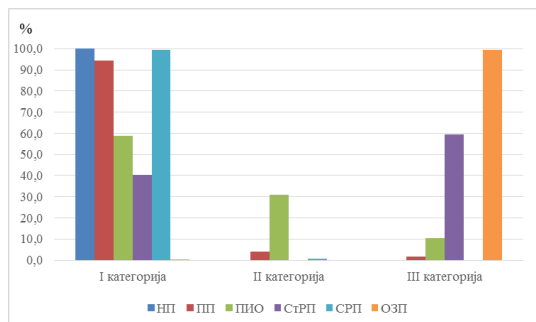

Графикон 6.87. Учешће у броју и површини ЗП према категорији ЗП

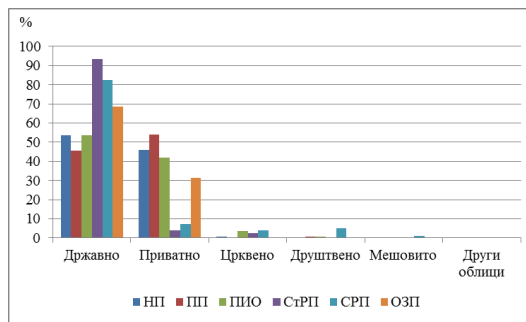

Графикон 6.88. Учешће режима заштите према категорији ЗП

На основу графикона 6.88, може се уочити да изузев СТРП, код којих доминира I степен заштите (74,0%), код свих осталих категорија ЗП је присутан III степен заштите.

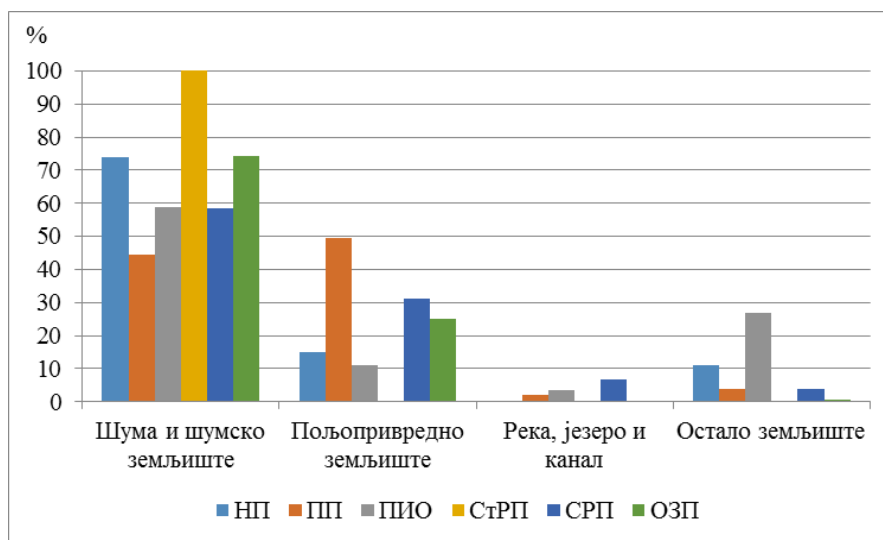

Графикон 6.89. Учесће категорија ЗП према вредности и значају према категорији ЗП

Графикон 6.90. Учесће власништва према категорији ЗП

На основу графикана 6.89, може се видети да је **I категорија ЗП према вредности и значају**, има највеће учешће код свих посматраних категорија ЗП, с тим што, изузетак јединио чине ОЗП и СтРП, која су најприсутнија у III категорији ЗП према вредности и значају. Код површине категорија ЗП (графикон 6.90) према **власништву**, уочава се да је државно власништво најприсутније код свих категорија ЗП, изузев ПП, где приватно власништво има веће учешће. Са друге стране, посматрајући категорије ЗП појединачно, код државног власништва СтРП (93,4%) имају највеће учешће, док ПП (45,5%) најмање. Приватно власништво је највише присутно код ПП (53,9%), а најмање код СтРП (3,9%), док је црквено власништво највише присутно код СРП (4,0%), а није присутно код ОЗП. Код осталих типова власништва, СРП су најприсутнији.

Графикон 6.91. Учесће намене земљишта према категорији ЗП

Посматрајући намену земљишта (графикон 6.91), изузев ПП где пољопривредно земљиште учествује са 49,6%, код свих осталих категорија ЗП, шума и шумско земљиште има највеће учешће.

6.4.2. Структурне карактеристике управљања ЗП

У оквиру овог потпоглавља дат је приказ резултата везаних за категорије ЗП и:

- организациону структуру управљања ЗП;
- управљање и чување ЗП;
- управљање посетиоцима у ЗП;
- мониторинг заштићених врста.

6.4.2.1. Организациона структура управљања ЗП

Организациона структура управљања ЗП је посматрана у односу на организацију управљања самим категорија ЗП и споменутим карактеристикама у потпоглављима 6.2.2.1 и 6.3.2.1.

Организациона структура по појединим категоријама ЗП обухвата анализу следећих категорија:

1. националних паркова;
2. паркова природе;
3. предела изузетних одлика;
4. специјалних резервата природе;
5. строгих резервата природе;
6. осталих ЗП.

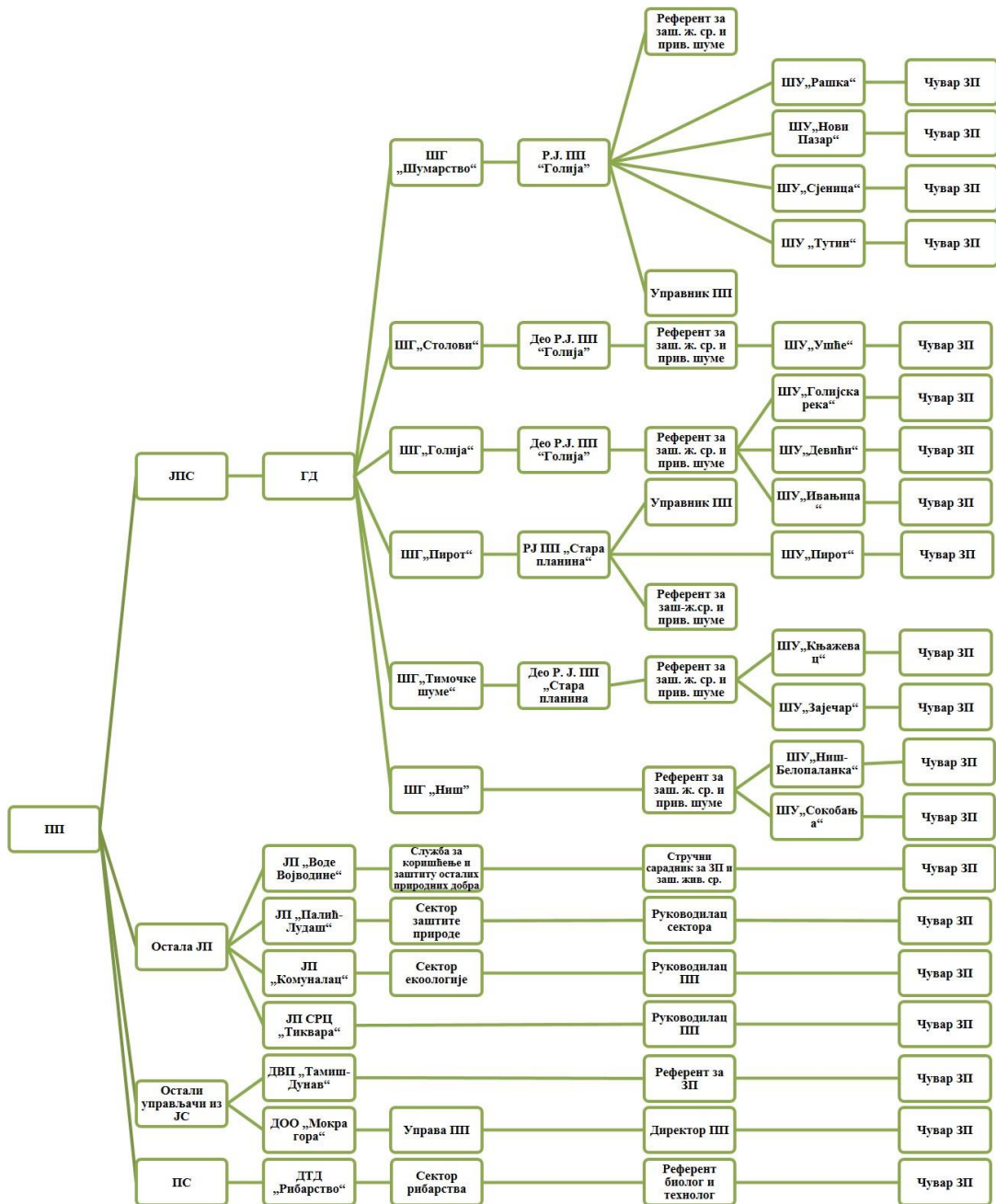
Територијална и унутрашња организација заштите природе код НП је већ обрађена у претходном потпоглављу и управљање овом категоријом заштите се спроводи у оквиру управљача из ЈС, тј. ЈП која су основана за сваки НП појединачно.

Управљачи ПП (шема 6.7) на подручју истраживања долазе из ЈС и ПС, с тим што ЈС доминира, присуство ПС је само у једном случају (ДТД „Рибарство“). Сви ПП имају чуваре ЗП на терену. У оквиру ЈС, код ове категорије ЗП су присутне три групе управљача:

1. ЈП „Србијашуме“;
2. остала ЈП;
3. остали управљачи из ЈС.

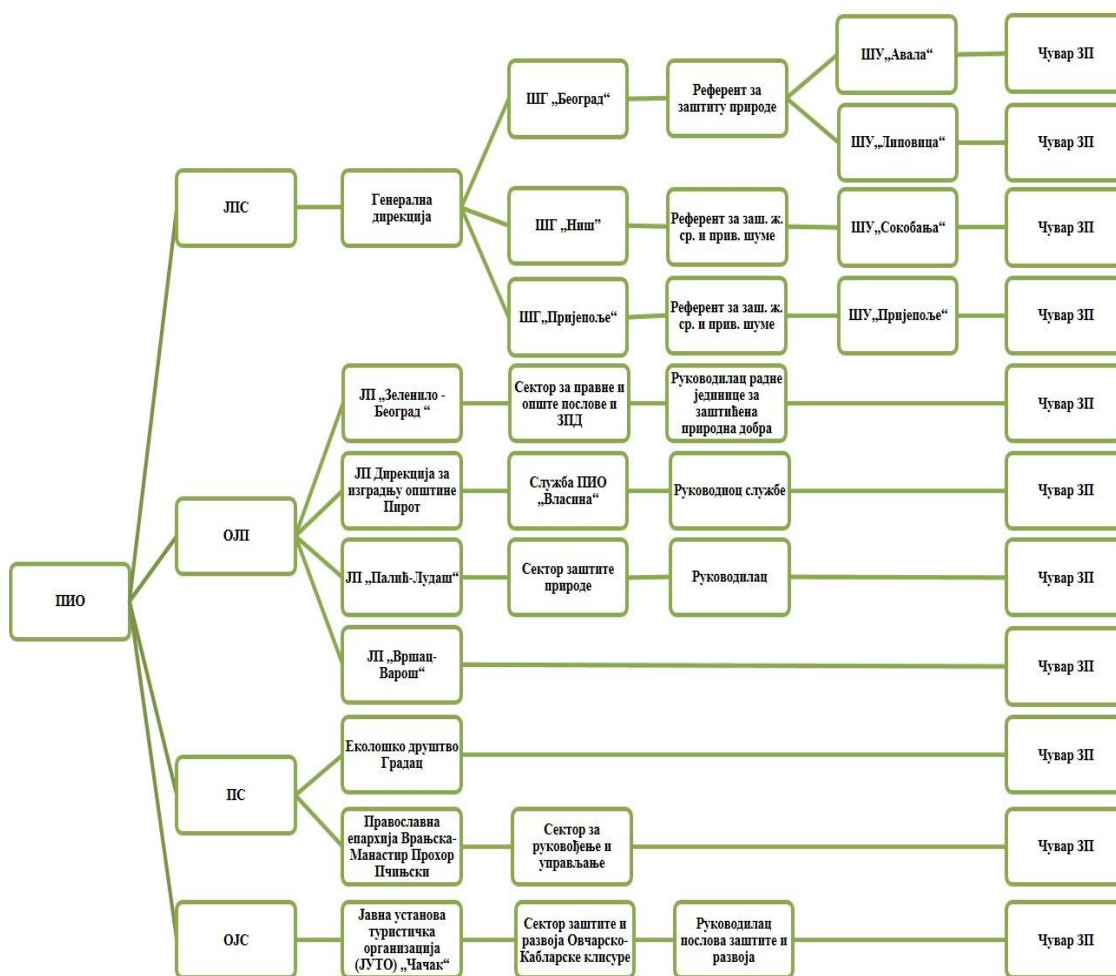
ЈП „Србијашуме“ управља ЗП преко издвојених ШГ и ШУ која се налазе на подручју ПП. Карактеристично за управљање ПП у оквиру ЈП „Србијашуме“ је

постојање радних јединица, које су организоване, као засебне организационе јединице. Заправо свим ПП, у оквиру ЈП „Србијашуме“, се управља преко ових радних јединица. У оквиру групе управљача, остала ЈП, разликују се четири ЈП, која управљају ПП. Изузев ЈП „Спортски рекреативни центар Тиквара“, сва ЈП имају издвојене секторе за ове потребе. Код осталих управљача из ЈС разликује се једно водопривредно предузеће и ДОО. Друштвено водопривредно предузеће обавља послове у ЗП искључиво преко референта, док ДОО „Мокра гора“ преко управе предузећа и директора.

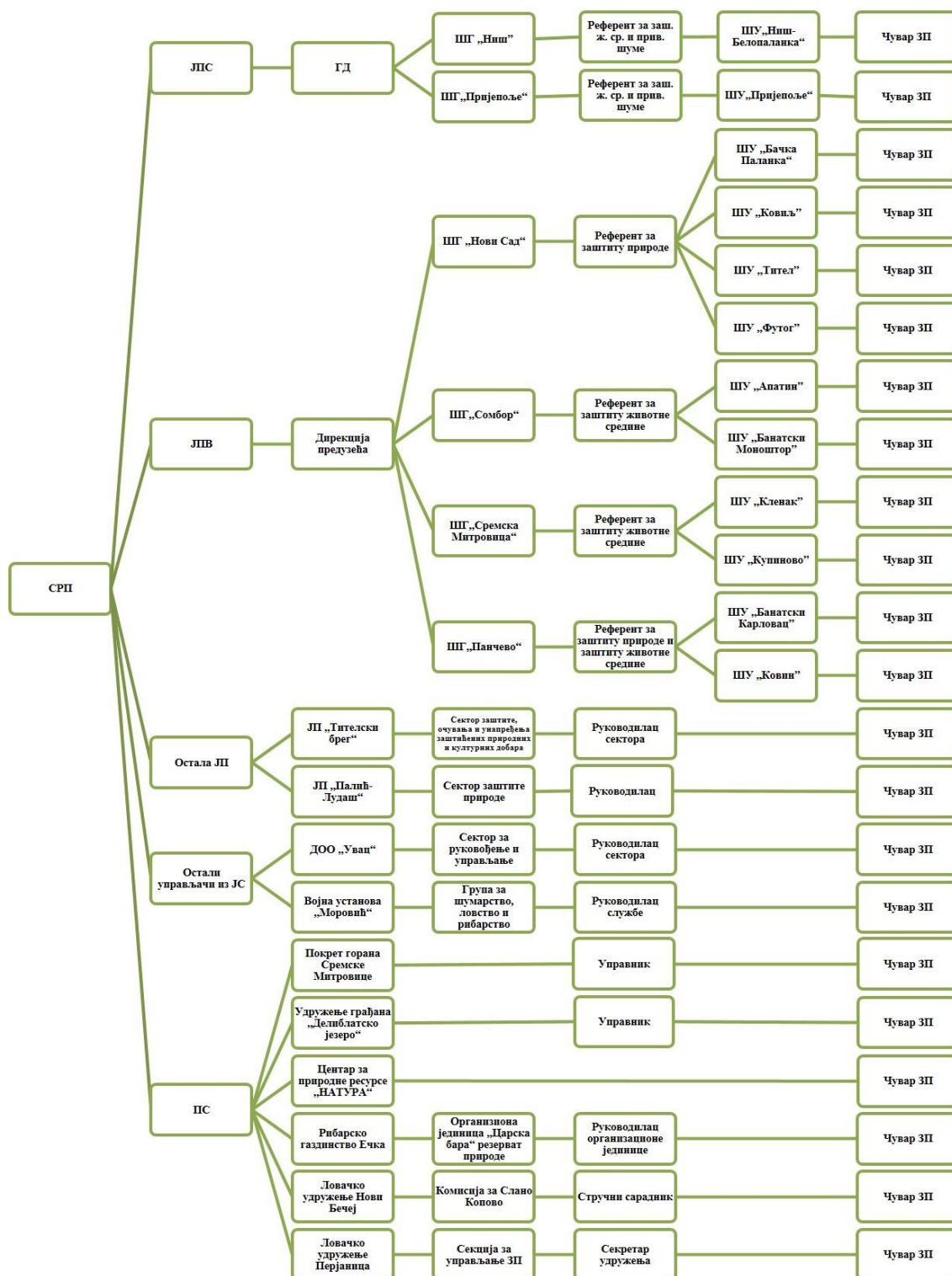
ШЕМА 6.7. СТРУКТУРА ТЕРИТОРИЈАЛНЕ И УНУТРАШЊЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ ЗАШТИТЕ ПРИРОДЕ КОД ПП

Као што може да се види на шеми 6.8, ПИО се управља преко ЈП „Србијашуме“, осталих ЈП, осталих управљача из ЈС и управљачима ЗП из ПС. Изузев ЈП „Вршац-варош“ и Еколошког друштва „Градац“ код свих управљача постоји стратешки, оперативни и извршни ниво. ЈП „Србијашуме“ управља ПИО преко три ШГ и четири ШУ. Од осталих ЈП, присутна су четири градска ЈП, док се управљање ПИО од стране ПС обавља преко једног удружења грађана и манастира „Прохор-Пчињски“.

ШЕМА 6.8. СТРУКТУРА ТЕРИТОРИЈАЛНЕ И УНУТРАШЊЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ ЗАШТИТЕ ПРИРОДЕ КОД ПИО

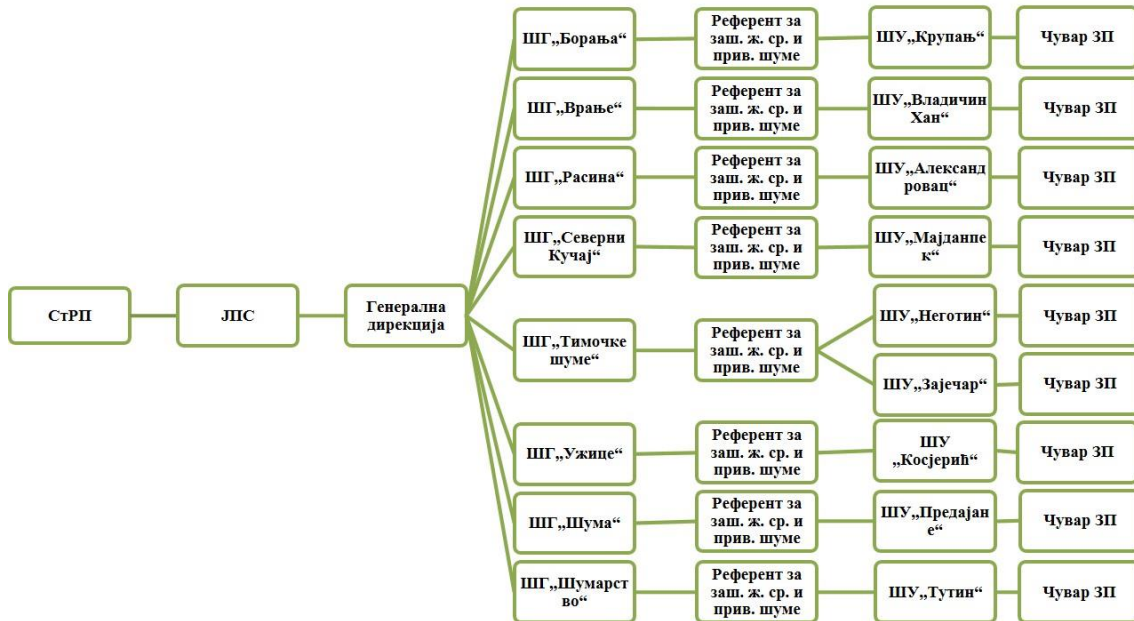
На шеми 6.9 дат је преглед територијалне и унутрашње организације заштите природе код СРП у Србији. Као што може да се види, све дефинисане групе управљача на подручју истраживања су присутне изузев ЈПНП који управљају другом категоријом ЗП.

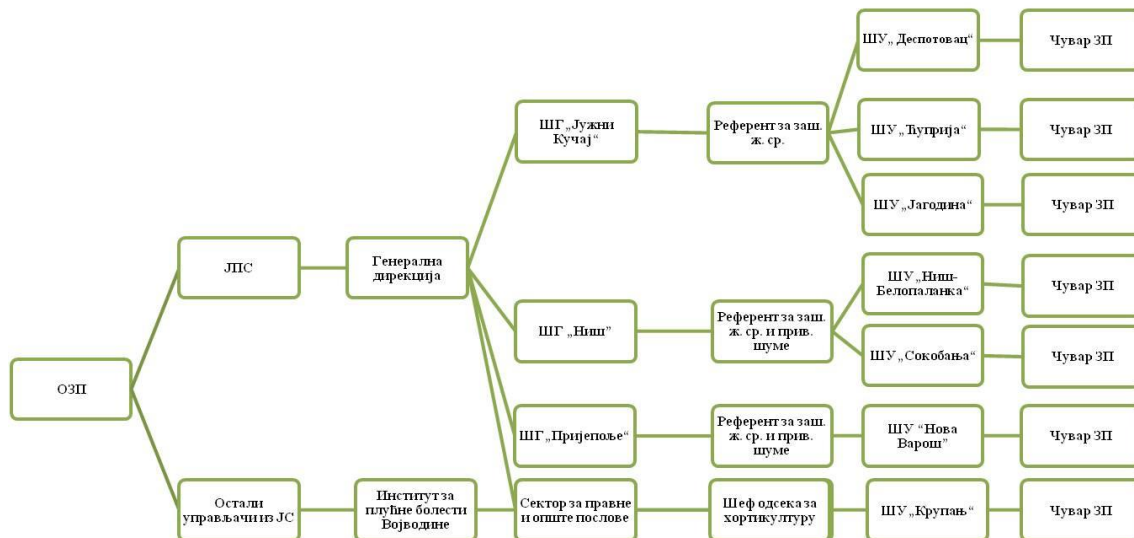
ШЕМА 6.9. СТРУКТУРА ТЕРИТОРИЈАЛНЕ И УНУТРАШЊЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ ЗАШТИТЕ ПРИРОДЕ КОД СРП

Изузев Центра за природне ресурсе „НАТУРА“ сви управљачи имају сва три нивоа управљања, док су код ЈП „Србијашуме“ и ЈП „Војводинашуме“, поред

чуvara ЗП на терену, присутне и ШУ преко којих се врши координација послова у ЗП. Чувари ЗП су присутни код свих СРП.

ШЕМА 6.10. СТРУКТУРА ТЕРИТОРИЈАЛНЕ И УНУТРАШЊЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ ЗАШТИТЕ ПРИРОДЕ КОД СРП
Управљање СРП на подручју истраживања се обавља преко ЈП „Србијашуме“ и девет ШГ (шема 6.10). Нивои управљања у оквиру овог ЈП су већ објашњени.

ШЕМА 6.11. СТРУКТУРА ТЕРИТОРИЈАЛНЕ И УНУТРАШЊЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ ЗАШТИТЕ ПРИРОДЕ КОД ОЗП
ОЗП (шема 6.11) на подручју истраживања се управља преко ЈП „Србијашуме“ и 4 ШГ, а у овој категорији ЗП је присутан и Институт за плућне болести, који управља ОЗП преко Одсека за хортикултуру.

ТАБЕЛА 6.4. ОСТАЛИ ПОСЛОВИ УПРАВЉАЧА ПРЕМА КАТЕГОРИЈИ ЗП

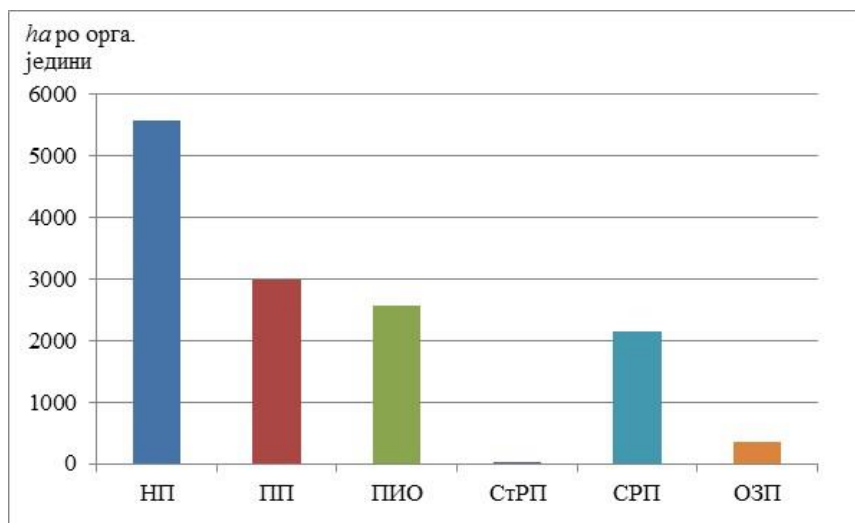
Категорије ЗП	Назив управљача	Шумарство	Рибарство	Ловство
НП	ЈП „НП Ђердап“	√	√	√
	ЈП „НП Тара“	√	√	√
	ЈП „НП Копаоник“	√	√	√
	ЈП „НП Фрушка гора“	√	√	√
ПП	ШУ „Ивањица“	√	√	
	ШУ „Рашка“	√	√	
	ШУ „Нови Пазар“	√	√	
	ШУ „Ушће“	√	√	
	ШУ „Голијска река“	√	√	
	ШУ „Девихи“	√	√	
	ШУ „Пријеполје“	√	√	
	ШУ „Тутин“	√		√
	ШУ „Ниш“	√	√	
	ЈП „Воде Војводине“	√		
	ЈП „Палић-Лудаш“			
	ЈП „Комуналац“			
	ЈП „Спортски рекреативни центар Тиквара“			
	ДТД „Рибарство“			
ПИО	ШУ „Сокобања“	√	√	
	ЈП дирекција за изградњу општине „Пирот“		√	
	Еколошко друштво „Градац“		√	
	Манастир „Прохор-Пчињски“	√	√	
	Јавна установа туристичка организација „Чачак“		√	
СРП	ШУ „Ниш“	√	√	
	ШУ „Пријеполје“	√	√	
	ШУ „Купиново“	√	√	
	ШУ „Ковил“	√	√	
	ШУ „Футог“	√	√	
	ШУ „Тител“	√	√	
	ШУ „Козара“	√	√	
	ШУ „Апатин“	√	√	
	ШУ „Кленак“	√		√
	ШУ „Бачка паланка“	√		√
	ЈП „Палић-Лудаш“		√	
	ДОО „Увац“		√	
	Удружење грађана „Делиблатско језеро“		√	
	Рибарско газдинство „Ечка“		√	
	Војна установа „Моровић“	√		√
СтРП	ШУ „Крупањ“	√		
	ШУ „Владичин Хан“			
	ШУ „Александровац“			
	ШУ „Неготин“			
	ШУ „Зајечар“			
	ШУ „Косјерић“	√		
	ШУ „Предејане“			
ШУ „Тутин“				
ОЗП	ШУ „Деспотовац“	√		
	ШУ „Ђуприја“	√		
	ШУ „Јагодина“	√		
	ШУ „Ниш-Белопаланка“	√		
	ШУ „Сокобања“	√		
	ШУ „Нова Варош“	√		
	ШУ „Крупањ“	√		
Институт за плућне болести Војводине				

Извор: оригинал

Посматрајући категорије ЗП (табела 6.4) уочава се да су послови шумарства, рибарства и ловства у потпуности присутни код НП. Рибарство и ловство није присутно код СтРП и ОЗП, а и код осталих категорија ЗП је присутно само у неколико случајева.

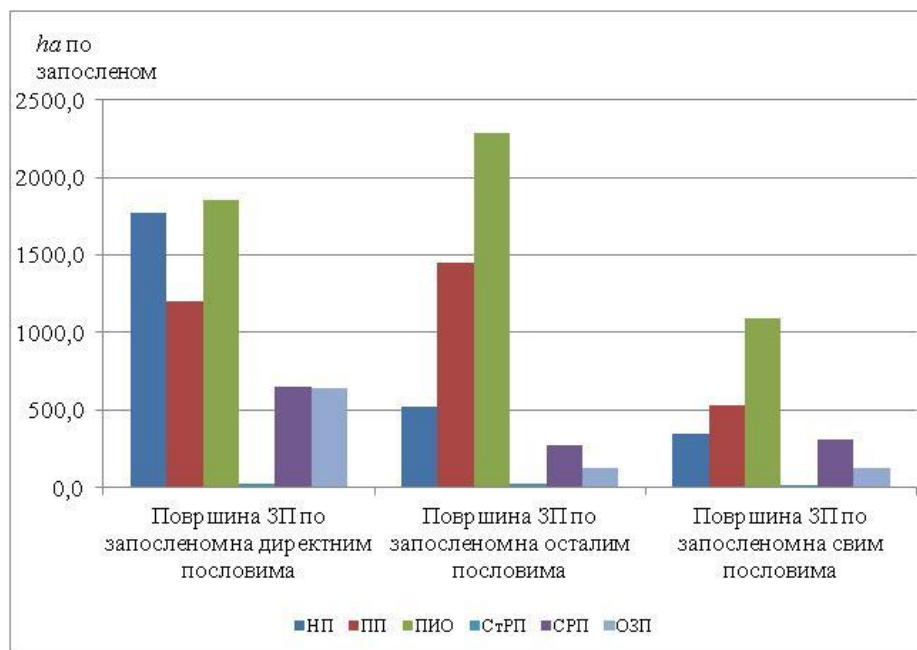
Применом Крускал-Волисовог теста, утврђене су статистички значајне разлике између категорија ЗП у погледу површине коју покрива **једна организациона јединица** ($\chi^2=33,25$, $df=5$, $p=0,00$).

ГРАФИКОН 6.92. ПОВРШИНА ЗП ПО ОРГАНИЗАЦИОНОЈ ЈЕДИНИЦИ ПРЕМА КАТЕГОРИЈИ ЗП (2015)

Накнадом применом Ман-Витнијевог теста, између свих категорија ЗП међусобно, уочене су статистички значајне разлике, па тако СтРП и ОЗП (прилог 16.43) покривају најмању површину по организационим јединицама, за разлику од осталих категорија ЗП.

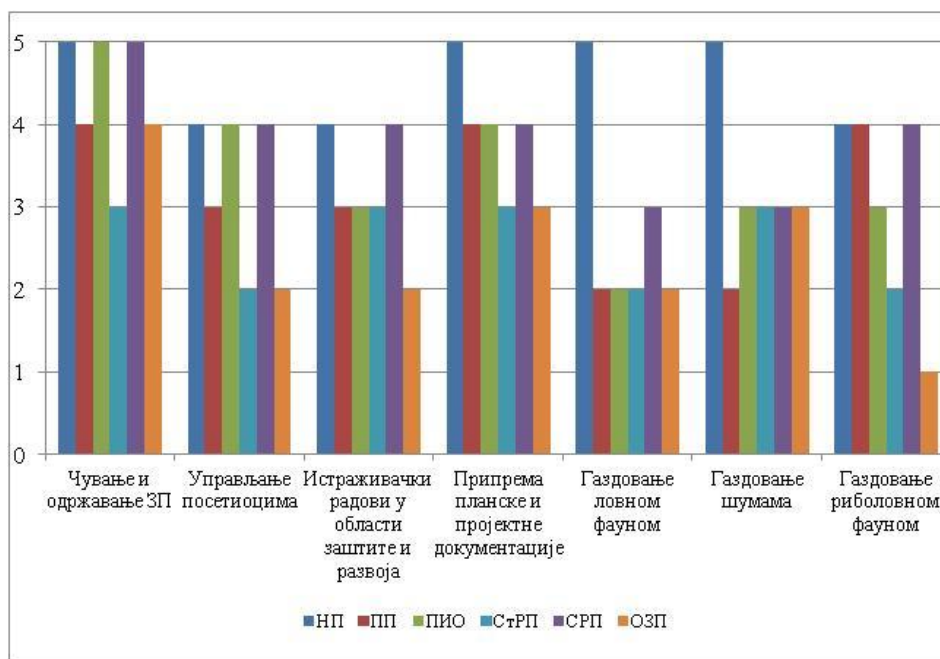
Применом Крускал-Волисовог теста утврђене су статистички значајне разлике између категорија ЗП, у погледу површине по запосленом на директним ($\chi^2=29,97$, $df=5$, $p=0,00$), осталим ($\chi^2=32,01$, $df=5$, $p=0,00$) и свим пословима ($\chi^2=31,75$, $df=5$, $p=0,00$). На графикону 6.93 су приказане разлике између посматраних површина, док применом Ман-Витнијевог теста (прилог 16.44, прилог 16.45 и прилог 16.46), између свих категорија ЗП међусобно, и посматраних површина, утврђене су статистички значајне разлике. На основу ових анализа, СтРП код свих посматраних површина, заузимају најмању површину по запосленом, за разлику од осталих категорија ЗП.

ГРАФИКОН 6.93. Површина ЗП у односу на број запослених према категорији ЗП

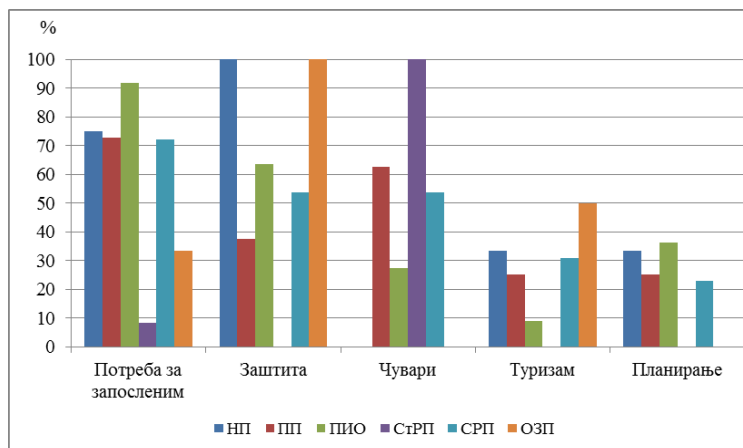
Статистичке значајне разлике код категорија ЗП, применом Крускал-Волисовог теста (прилог 16.47) су такође присутне код свих посматраних послова. На графикону 6.94 дат је преглед **утицаја послова категорија ЗП на управљање ЗП** на подручју истраживања. Статистички значајне разлике су утврђене применом Ман-Витнијевог теста (прилог 16.48), између свих категорија ЗП међусобно, у погледу утицаја наведених послова. Тако код:

- чувања и одржавања, код СтРП утицај је неутралног карактера, за разлику од осталих категорија ЗП;
- управљања посетиоцима, припреме планске и пројектне документације и газдовања риболовном фауном, код СтРП и ОЗП, утицај је мањег карактера, за разлику од осталих категорија ЗП;
- истраживачких радова у области заштите и развоја, нема разлика између категорија ЗП;
- газдовања ловном фауном, код НП и СРП утицај је већег карактера, за разлику од осталих категорија ЗП;
- газдовања шумама, код НП утицај је врло великог карактера, за разлику од осталих категорија ЗП;

ГРАФИКОН 6.94. УТИЦАЈ ПОСЛОВА КАТЕГОРИЈА ЗП НА УПРАВЉАЊЕ ЗП

На графикону 6.95 дат је приказ потреба за запосленима и четири типа посла које су управљачи навели да им недостају. Применом χ^2 теста независности утврђена је статистички значајна веза између категорија ЗП и потребе за запосленима, а вредност величине утицаја ($V=0,00$) за $R-1=1$ је оцењена као мала ($\chi^2=28,16$, $df=5$, $p=0,00$). На графикону 6.95, може се видети, да је најмања потреба за запосленима код СтРП и ОЗП, за разлику од осталих категорија ЗП. Поред тога, статистички значајна веза је утврђена и између категорија ЗП и послова заштите ($\chi^2=21,81$, $df=1$, $p=0,00$), а вредност величине утицаја ($V=0,01$) за $R-1=1$ је оцењена као мала. За послове чувара је, такође утврђена статистички значајна веза између категорија ЗП ($\chi^2=11,80$, $df=5$, $p=0,04$), а вредност величине утицаја ($V=0,10$) за $R-1=1$ је оцењена као средња. Статистички значајна веза није утврђена између категорија ЗП и послова туризма ($\chi^2=5,39$, $df=5$, $p=0,37$) и послова планирања ($\chi^2=8,71$, $df=5$, $p=0,12$).

ГРАФИКОН 6.95. ПОТРЕБЕ ЗА ЗАПОСЛЕНИМА ПРЕМА КАТЕГОРИЈИ ЗП

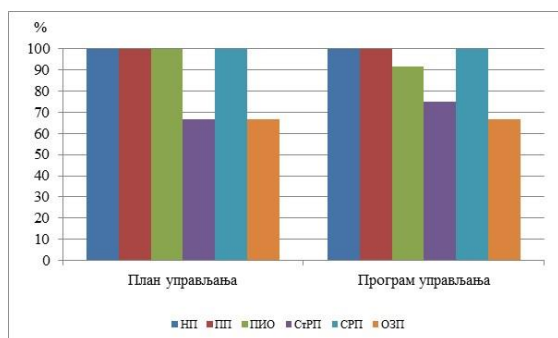
На основу ових анализа потребе за запосленима су најмање код СтРП и ОЗП, послови заштите нису потребни код СтРП, а послови чувара код СтРП и ОЗП.

6.4.2.2. Управљање и чување ЗП

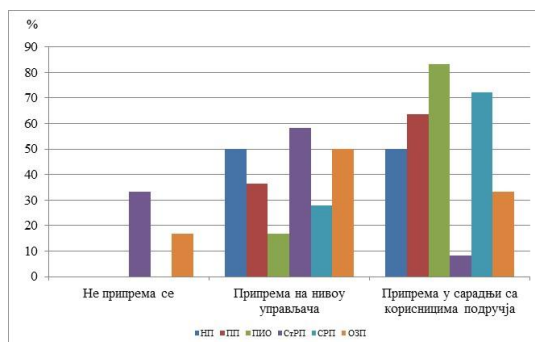
У оквиру овог потпоглавља анализирани су резултати везани за управљање и чување ЗП и сарадњу са надлежним институцијама и заинтересованим странама.

Управљање и чување ЗП је посматрано у односу на исте параметре као и код типова и група управљача (потпоглавља 6.2.2.2. и 6.3.2.2.).

Статистички значајна веза, применом χ^2 теста независности, између категорија ЗП и присуство **плана управљања** ($\chi^2=16,71$, $df=5$, $p=0,00$) и **програма управљања ЗП** ($\chi^2=11,61$ $df=5$, $p=0,04$) је утврђена. Тако, код плана управљања вредност величине утицаја ($V=0,00$) за $R-1=1$ је оцењена као мала, што је случај и са програмом управљања (вредност величине утицаја ($V=0,06$) за $R-1=1$). Као што може да се види, план и програм управљања (графикон 6.96) је најмање присутни код СтРП и ОЗП, а у потпуности је присутна код НП и ПП.

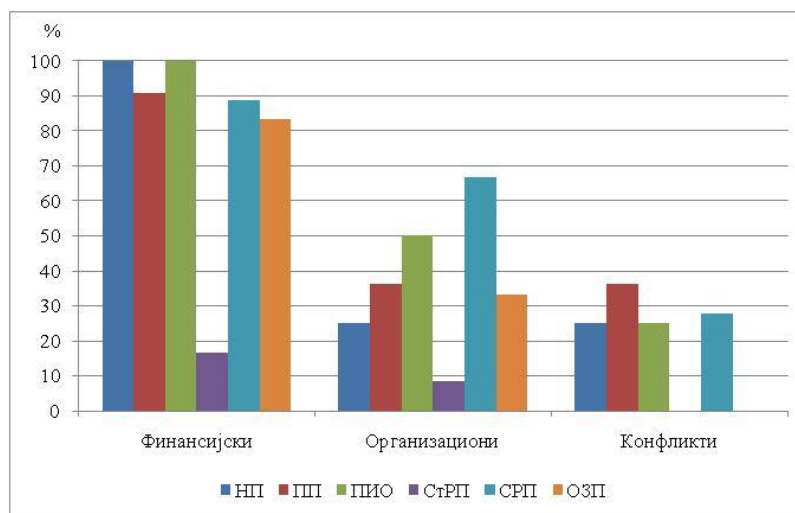
ГРАФИКОН 6.96. ПЛАН И ПРОГРАМ УПРАВЉАЊА ПРЕМА КАТЕГОРИЈИ ЗП

ГРАФИКОН 6.97. НАЧИН ПРИПРЕМЕ ПЛАНА УПРАВЉАЊА ПРЕМА КАТЕГОРИЈИ ЗП

На графикону 6.97 дат је **начин припреме плана управљања**, а применом χ^2 теста независности утврђена је статистички значајна веза између начина припреме плана управљања и категорија ЗП ($\chi^2=25,56$, $df=10$, $p=0,00$), док вредност величине утицаја ($V=0,01$) за $R-1=1$ је оцењена као мала. Припрема плана управљања у сарадњи са корисницима подручја, највише присутна код ПИО и СРП, за разлику од осталих категорија ЗП.

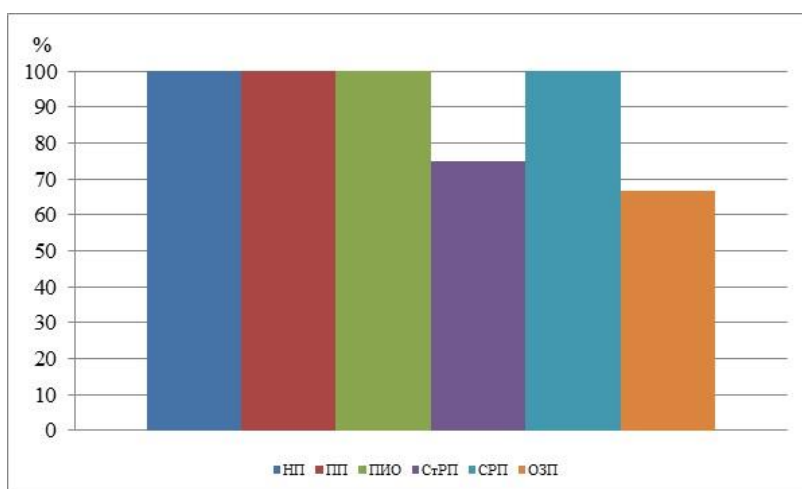
Статистички значајна веза, између категорија ЗП и проблема који су присутни у спровођењу плана и програма управљања, је утврђена применом χ^2 теста независности за финансијске ($\chi^2=31,26$, $df=5$, $p=0,00$) и организационе проблеме ($\chi^2=12,41$, $df=5$, $p=0,03$). Код финансијских проблема, вредност величине утицаја ($V=0,00$) за $R-1=1$ је оцењена као мала, што је случај и са организационим проблемима ($V=0,05$). Као што може да се види, финансијски разлози (графикон 6.98) су највише присутни као **проблем у спровођењу плана управљања**. Они код свих категорија ЗП, изузев СтРП, учествују са преко 75,0%, а посебно су изражени код НП и ПИО, док проблеми у организацији су највише присутни код СРП (66,7%). Применом χ^2 теста независности, није утврђена статистички значајна веза између категорија ЗП и постојања конфликта у спровођењу поменутих докумената ($\chi^2=10,46$, $df=5$, $p=0,06$).

ГРАФИКОН 6.98. ПРОБЛЕМИ У СПРОВОЂЕЊУ ПЛАНА И ПРОГРАМА УПРАВЉАЊА ПРЕМА КАТЕГОРИЈИ ЗП

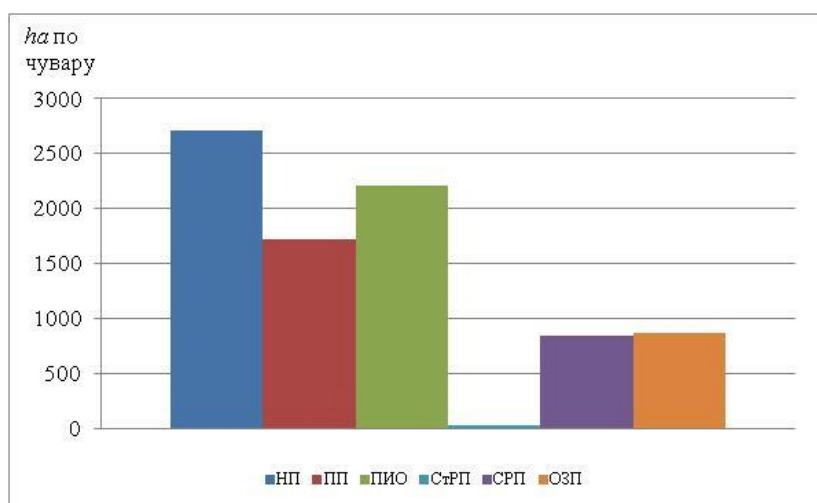
Код категорија ЗП (графикон 6.99), статистички значајна веза је утврђена применом χ^2 теста независности између категорија ЗП и присуства чуварске службе ($\chi^2=13,80$, $df=5$, $p=0,02$), а вредност величине утицаја ($V=0,02$) за $R-1=1$ је

оцењена као мала. На основу ових анализа, може се запазити да код свих категорија постоји **чуварска служба**, изузев СтРП (75%) и ОЗП (66,7%).

Графикон 6.99. Чуварска служба према категорији ЗП

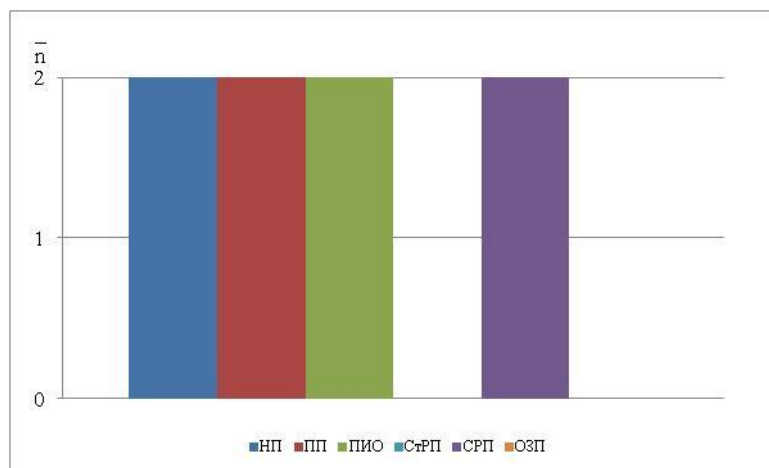
Применом Крускал-Волисовог теста утврђене су статистички значајне разлике у **површини** коју покривају чувари и категорија ЗП ($\chi^2=29,24$, $df=5$, $p=0,00$).

Графикон 6.100. Површина ЗП по чувару према категорији ЗП

Накнадном применом Ман-Витнијевог теста, између свих категорија ЗП (прилог 16.49) међусобно и површине по чувару, утврђене су статистички значајне разлике између појединих **категорија ЗП**. Ту се запажа да према просечној површини по чувару СтРП (26 *ha* по чувару), заузимају најмању површину, за разлику од осталих категорија ЗП (графикон 6.100).

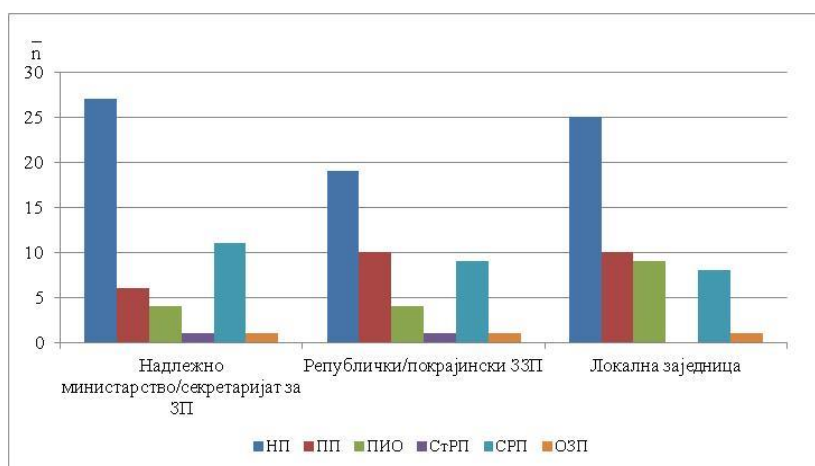
Применом Крускал-Волисовог теста утврђене су статистички значајне разлике, у погледу **просечног броја проблема** између категорија ЗП ($\chi^2=26,36$, $df=5$, $p=0,00$).

ГРАФИКОН 6.101. ПРОСЕЧНИ БРОЈ ПРОБЛЕМА У ЧУВАЊУ ПРЕМА КАТЕГОРИЈИ ЗП

Применом Ман-Витнијевог теста, између свих категорије ЗП међусобно, утврђене су статистички значајне разлике између појединих категорија ЗП и просечног броја проблема (прилог 16.50). На основу овог теста, код СтРП и ОЗП, проблеми нису присутни, за разлику од осталих категорија ЗП (графикон 6.101)

Сарадња са надлежним институцијама и заинтересованим странама је посматрана у односу на просечни број састанака, а применом Крускал-Волисовог теста, уочене су статистички значајне разлике, између категорија ЗП у погледу **просечног броја састанака** са надлежним министарством/секретаријатом за ЗП ($\chi^2=31,26$, $df=5$, $p=0,00$), републичким/покрајинским ЗЗП ($\chi^2=28,11$ $df=5$, $p=0,00$) и локалном заједницом ($\chi^2=23,09$, $df=5$, $p=0,00$).

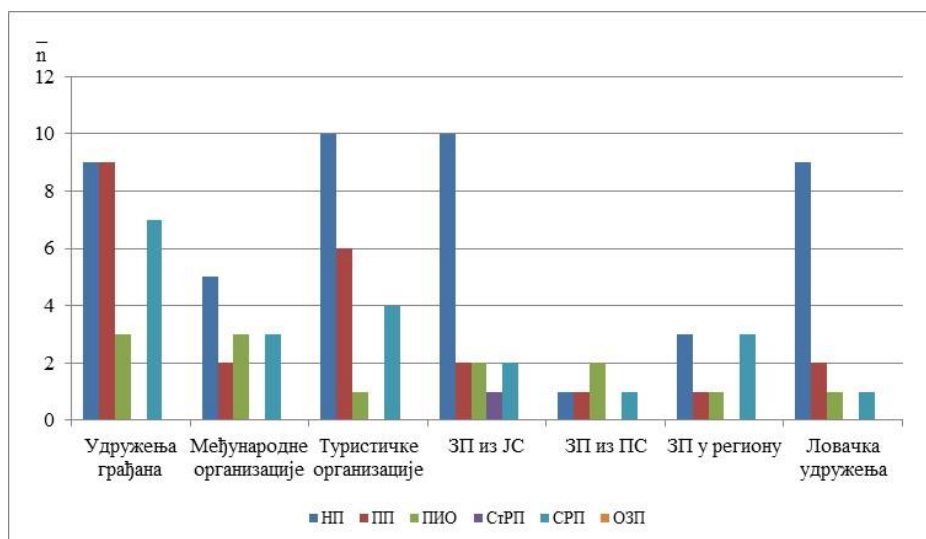
ГРАФИКОН 6.102. ПРОСЕЧНИ БРОЈ САСТАНАКА ПО КАТЕГОРИЈА ЗП СА НАДЛЕЖНИМ ИНСТИТУЦИЈАМА

На графикону 6.102 су приказане разлике између категорија ЗП, а накнадном применом Ман-Витнијевог теста, између свих категорија ЗП међусобно, утврђене су статистички значајне разлике између појединих

категирија ЗП и све три посматране институције (прилог 16.51, прилог 16.52 и прилог 16.53). Тако, према просечном броју састанака са надлежним министарством /секретаријатом за ЗП (27), надлежним ЗЗП (19) и локалном заједницом (25), НП бележе највеће вредности, за разлику од СтРП и ОЗП.

У погледу просечног броја састанака са различитим заинтересованим странама и категорија ЗП, такође су утврђене статистички значајне разлике, применом Крускал-Волисовог теста (прилог 16.54). На основу ових анализа, и применом Ман-Витнијевог теста (прилог 16.55), између свих категорије ЗП међусобно, и просечног броја састанака (графикон 6.103), утврђене су статистички значајне разлике, па тако код:

- удружења грађана, туристичких организација, ЗП из ПС и из региона, СтРП и ОЗП бележе најмањи просечни број састанака, за разлику од осталих категорија ЗП;
- међународних организација, СтРП бележе најмањи просечни број састанака, за разлику од осталих категорија ЗП;
- ЗП из ЈС и ловачких удружења, где НП бележе највећи, а СтРП, најмањи просечни број састанака.

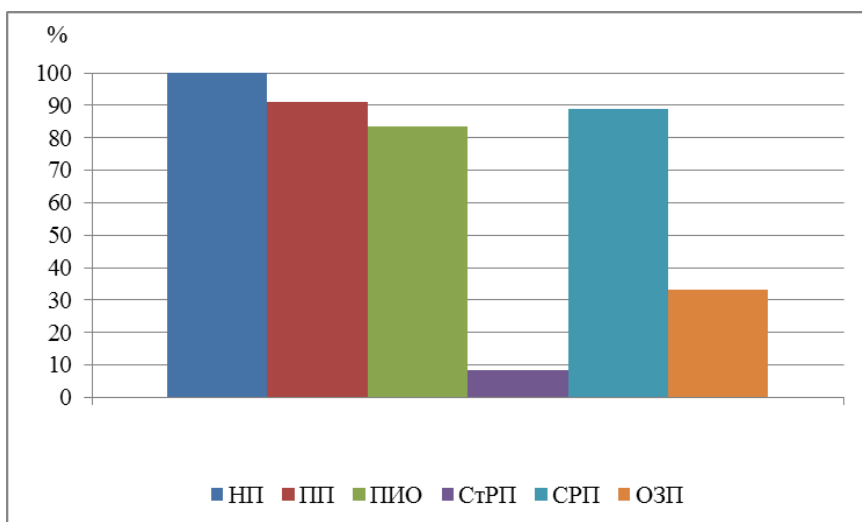

ГРАФИКОН 6.103. ПРОСЕЧНИ БРОЈ САСТАНАКА ПО КАТЕГОРИЈА ЗП СА ЗАИНТЕРЕСОВАНИМ СТРАНАМА

Приказ присуства **проблема у сарадњи са локалним становништвом** је дат на графикону 6.104, док је применом χ^2 теста независности утврђена статистички значајна веза ($\chi^2=34,15$, $df=5$, $p=0,00$), између категорија ЗП и присуства проблема у сарадњи са локалним становништвом, а вредност величине

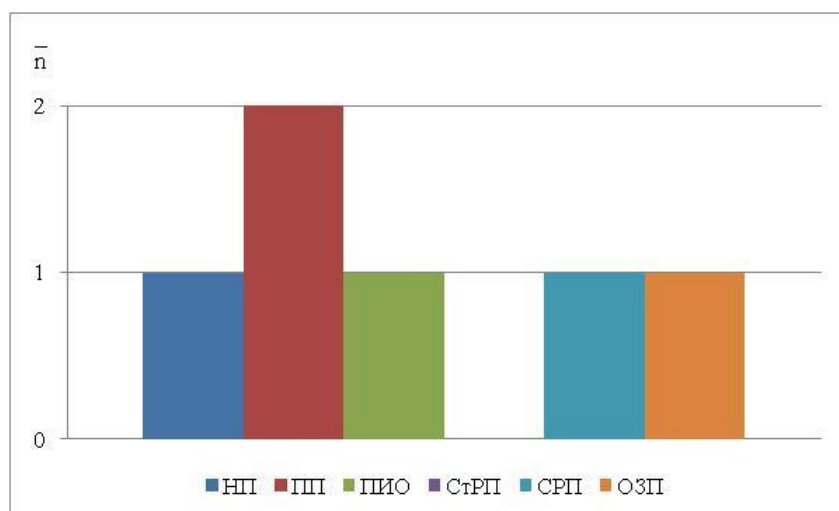

утицаја ($V=0,00$) за $R-1=1$ је оцењена као мала. Као што може да се види најмање проблема је присутно у оквиру СтРП (8,3%) и ОЗП (33,3%), за разлику од осталих категорија ЗП.

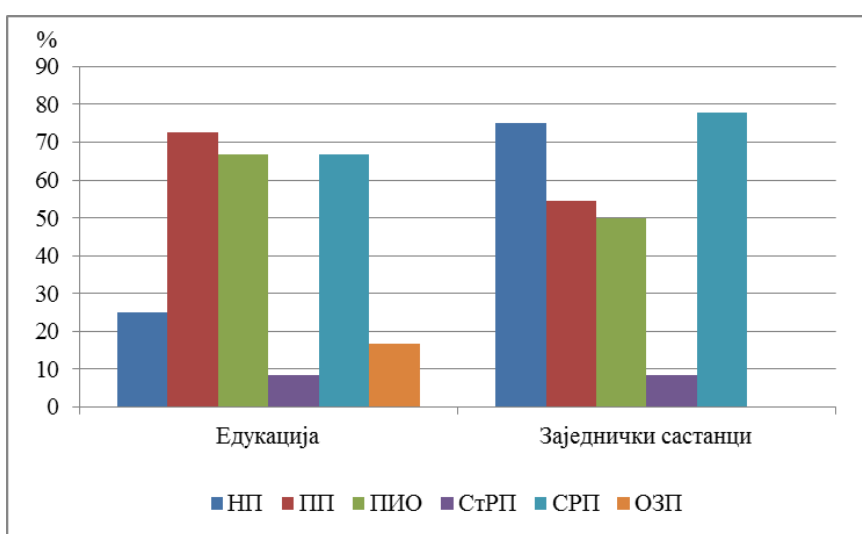
ГРАФИКОН 6.104. ПРОБЛЕМИ У САРАДЊИ СА ЛОКАЛНИМ СТАНОВНИШТВОМ ПРЕМА КАТЕГОРИЈИ ЗП

Применом Крускал-Волисовог теста ($\chi^2=15,99$, $df=5$, $p=0,00$) утврђене су статистички значајне разлике између категорија ЗП, у погледу **просечног броја проблема** у сарадњи са локалним становништвом, док су накнадном применом Ман-Витнијевог теста (прилог 16.56), између свих категорија ЗП међусобно, и просечног број проблема, такође уочене статистички значајне разлике између појединих категорија ЗП. Тако код СтРП, проблеми нису присутни, за разлику од осталих категорија ЗП (графикон 6.104).

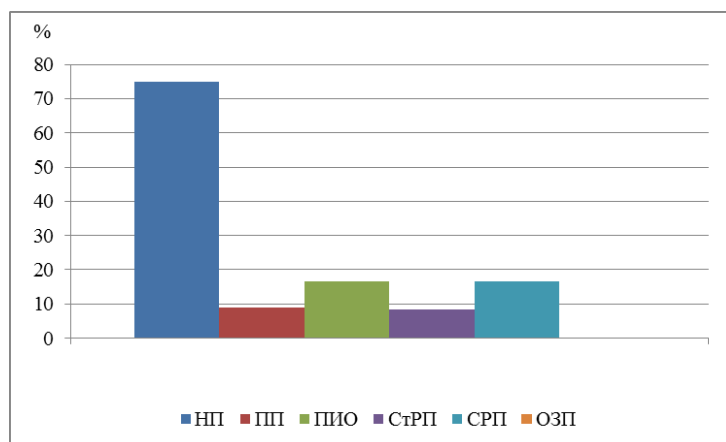
ГРАФИКОН 6.105. ПРОСЕЧАН БРОЈ ПРОБЛЕМА У САРАДЊИ СА ЛОКАЛНИМ СТАНОВНИШТВОМ ПРЕМА КАТЕГОРИЈИ ЗП

Применом χ^2 теста независности је утврђена статистички значајна веза, између категорија ЗП и заједничких састанака ($\chi^2=19,45$, $df=5$, $p=0,00$) и едукације ($\chi^2=24,95$, $df=5$, $p=0,00$), као **начина унапређења сарадње са локалним становништвом**. Код едукације, вредност величине утицаја ($V=0,01$) за $R-1=1$ је оцењена као мала, што је случај и са заједничким састанцима, као облицима унапређења сарадње. На графикону 6.106 се може видети да је едукација веома потребна код СРП и ПИО у 77,8% случајева, као и код ПП (72,7%), за разлику од осталих категорија ЗП. Заједнички састанци су веома потребни код свих категорија ЗП (изузев СтРП и ОЗП), као вид унапређења сарадње.

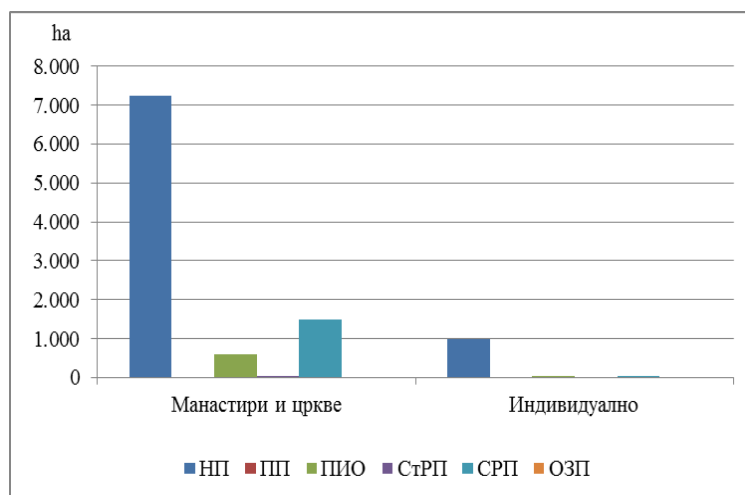
ГРАФИКОН 6.106. НАЧИНИ УНАПРЕЂЕЊА САРАДЊЕ СА ЛОКАЛНИМ СТАНОВНИШТВОМ ПРЕМА КАТЕГОРИЈИ ЗП

Процес реституције је присутан у две трећине случајева код НП и у 16,7% случајева код СРП и ПП, а није присутан код ОЗП (графикон 6.107). Статистички значајна веза није утврђена применом χ^2 теста независности ($\chi^2=10,01$ $df=5$, $p=0,08$), између категорија ЗП и присуства процеса реституције.

ГРАФИКОН 6.107. РЕСТИТУЦИЈА У ЗП ПРЕМА КАТЕГОРИЈИ ЗП

Посматрајући учеснике у реституцији (графикон 6.108) манастири и цркве потражују највише пре свега на територији НП и СРП. Индивидуално власништво у процесу реституције је присутно само код НП.

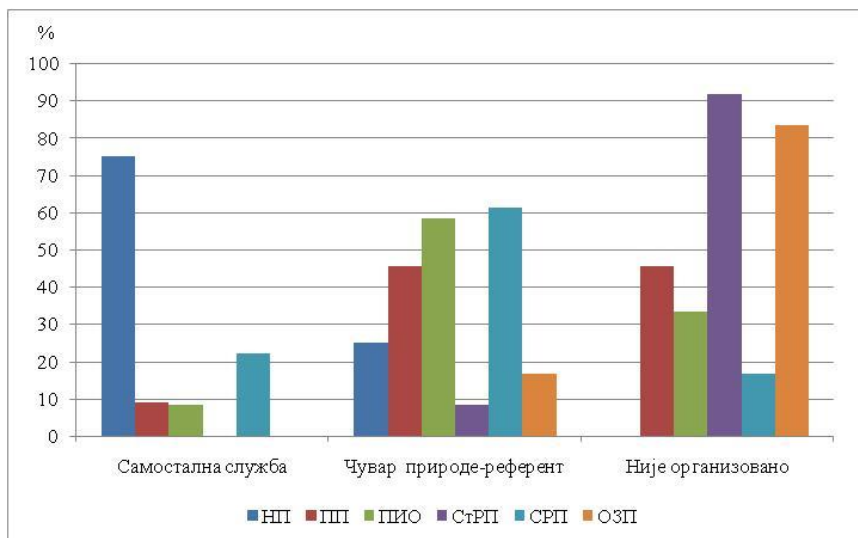

ГРАФИКОН 6.108. УЧЕСНИЦИ РЕСТИТУЦИЈЕ НА ТЕРИТОРИЈИ ЗП ПРЕМА КАТЕГОРИЈИ ЗП

Применом Крускал-Волисовог теста ($\chi^2=14,73$, $df=10$, $p=0,00$) утврђене су статистички значајне разлике између појединих категорија ЗП у погледу укупне површине ЗП која је у процесу реституције. Накнадном применом Ман-Витнијевог теста (прилог 16.57), између свих категорије ЗП међусобно, утврђене су статистички значајне разлике, и према томе, на територији НП се налази највише приватног власништва, које је у процесу реституције, за разлику од осталих категорија ЗП.

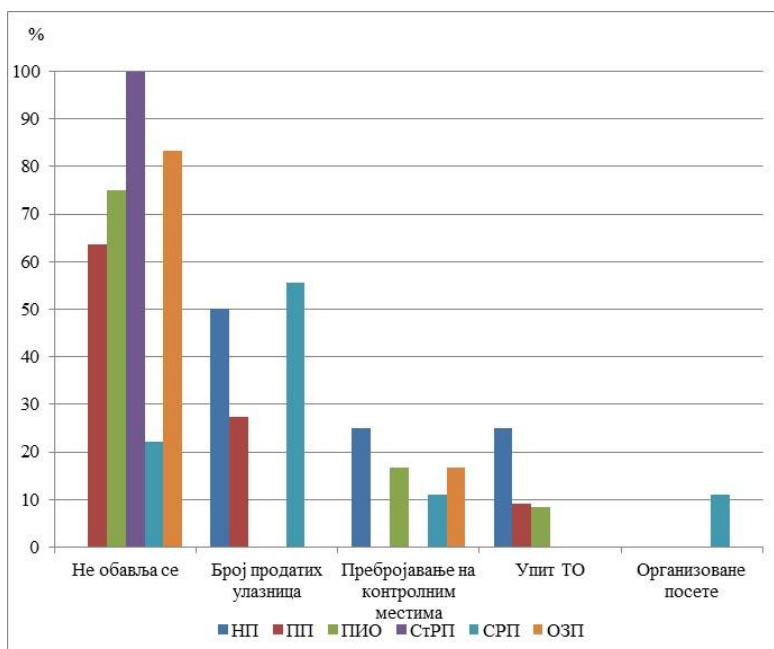
6.4.2.3. Управљање посетиоцима у ЗП

Управљање посетиоцима код категорија ЗП је посматрано преко истих параметара, као код типова и група управљача (потпоглавља 6.2.2.3 и 6.3.2.3). Применом χ^2 теста независности утврђена је статистички значајна веза, између категорија ЗП и начина **организације управљања посетиоцима**, а вредност величине утицаја ($V=0,00$) за $R-1=1$ је оцењена као мала ($\chi^2=34,18$, $df=10$, $p=0,00$). Тако, на основу графикона 6.109, може се видети да управљање посетиоцима није организовано у већини случајева код СтРП (91,7%) и ОЗП (83,3%), док НП су једина категорија код којих је организација управљања посетиоцима у потпуности присутна.

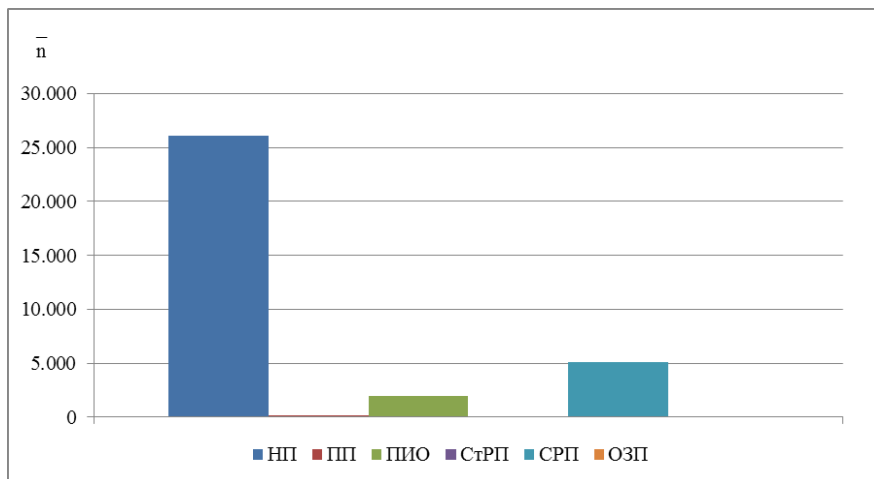
Графикон 6.109. ОРГАНИЗАЦИЈА УПРАВЉАЊА ПОСЕТИОЦИМА ЗП ПРЕМА КАТЕГОРИЈИ ЗП

Применом χ^2 теста независности је утврђена статистички значајна веза између категорија ЗП и начина **праћења броја посетилаца**, а вредност величине утицаја ($V=0,00$) за $R-1=1$ је оцењена као мала ($\chi^2=51,10$, $df=20$, $p=0,00$). На основу ових анализа се може констатовати да се код ПИО, СтРП и ОЗП, највећим делом праћење посетилаца се не обавља, за разлику од НП и СРП, код којих у половини случајева праћење се обавља преко броја продатих улазница (графикон 6.110).

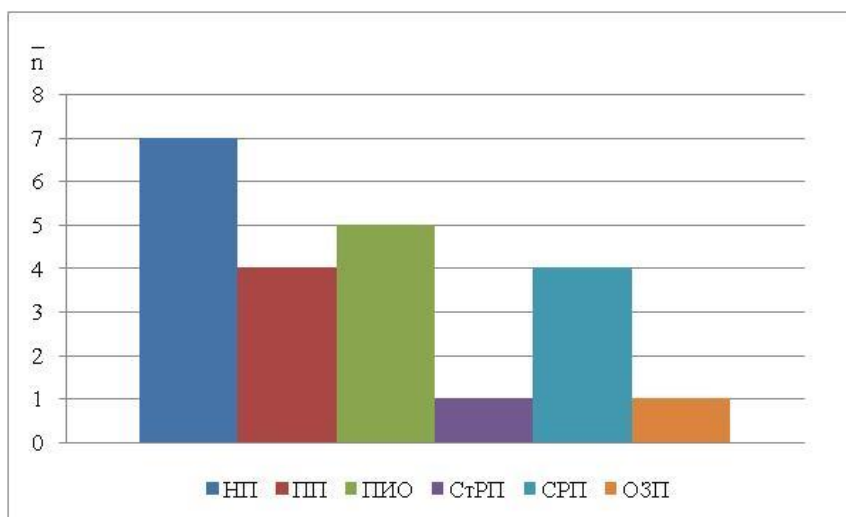
Графикон 6.110. НАЧИН ПРАЋЕЊА БРОЈА ПОСЕТИЛАЦА У ЗП ПРЕМА КАТЕГОРИЈИ ЗП

Применом Крускал-Волисовог теста ($\chi^2=24,89$, $df=5$, $p=0,00$) утврђене су статистички значајне разлике, између категорија ЗП у погледу **просечног броја посетилаца** (графикон 6.111).

ГРАФИКОН 6.111. ПРОСЕЧНИ БРОЈ ПОСЕТИЛАЦА У ЗП ПРЕМА КАТЕГОРИЈИ ЗП

Накнадном применом Ман-Витнијевог теста (прилог 16.58), између свих категорија ЗП међусобно, утврђене су статистички значајне разлике, у погледу просечног броја посетилаца, и тако СРП (5.130) се издвајају по броју посетилаца, за разлику од осталих категорија ЗП.

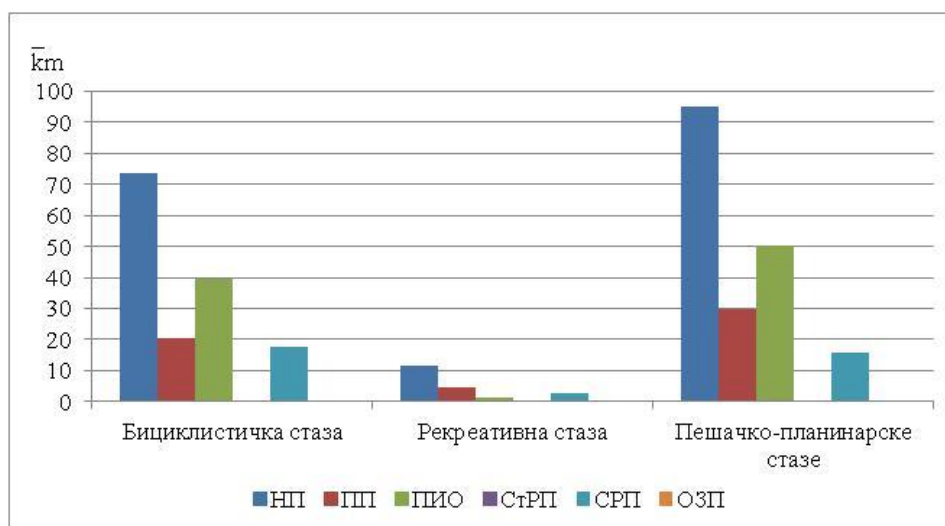

ГРАФИКОН 6.112. ПРОСЕЧНИ БРОЈ ТУРИСТИЧКЕ ИНФРАСТРУКТУРЕ ПРЕМА КАТЕГОРИЈИ ЗП

Код **просечног броја туристичке инфраструктуре** (графикон 6.112), применом Крускал-Волисовог теста ($\chi^2=32,14$, $df=5$, $p=0,00$), утврђене су статистички значајне разлике, између појединих категорија ЗП. Накнадном применом Ман-Витнијевог теста (прилог 16.59), између свих категорије ЗП међусобно, такође је утврђено постојање статистички значајних разлика. На

основу ових анализа, констатовано је да НП (7) бележе највећи, а СтРП (1) и ОЗП (1), најмањи просечни број туристичке инфраструктуре.

Такође, применом Крускал-Волисовог теста утврђене су статистички значајне разлике у **просечној дужини** бициклических ($\chi^2=21,04$, $df=5$, $p=0,00$), рекреативних ($\chi^2=20,67$, $df=5$, $p=0,00$) и пешачко-планинарских ($\chi^2=24,88$, $df=5$, $p=0,00$) стаза, код категорија ЗП. Применом истог теста утврђене су статистички значајне разлике у **просечном броју** центара за посетиоце ($\chi^2=22,74$, $df=5$, $p=0,00$), излетничких места ($\chi^2=30,99$, $df=5$, $p=0,00$), угоститељских објеката ($\chi^2=24,53$, $df=5$, $p=0,00$) и места за посматрање ($\chi^2=24,89$, $df=5$, $p=0,00$), код појединих категорија ЗП. Ове разлике су приказане на графикону 6.113 и графикону 6.114.

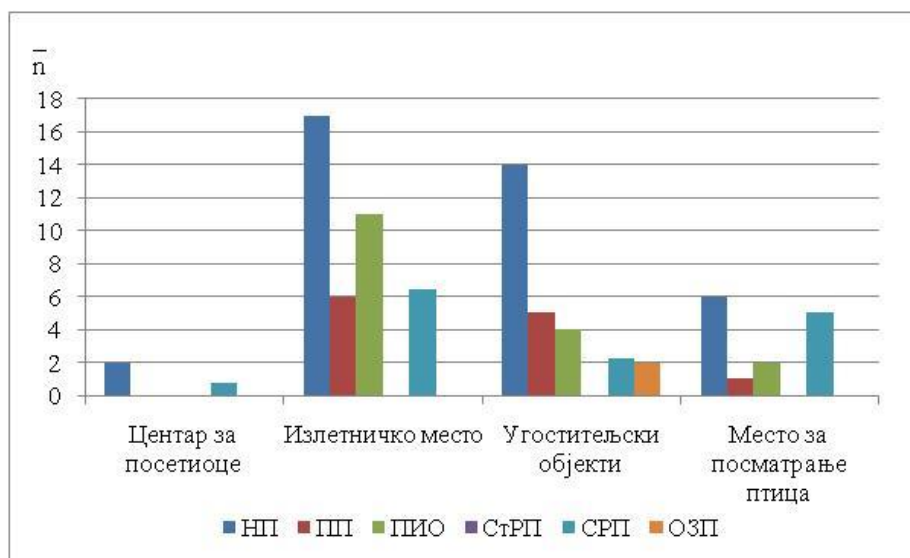

ГРАФИКОН 6.113. ПРОСЕЧНА ДУЖИНА СТАЗА ПРЕМА КАТЕГОРИЈИ ЗП

На основу примене Ман-Витнијевог теста (прилог 16.60, прилог 16.61, прилог 16.62, прилог 16.63, прилог 16.64, прилог 16.65 и прилог 16.66), којом је извршено поређење између свих категорија ЗП међусобно, утврђене су статистички значајне разлике, у погледу просечне дужине стаза и броја туристичких објеката, те се може констатовати да:

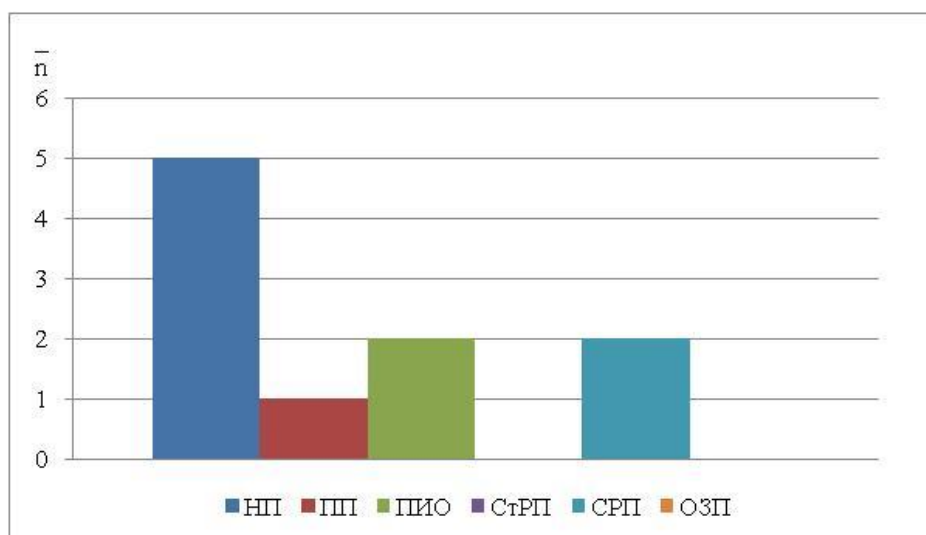
- код просечне дужине свих стаза НП бележе највеће, а СтРП најмање вредности;
- код просечног броја центара за посетиоце НП и СРП бележе највеће вредности, за разлику од осталих категорија ЗП;
- код просечног броја излетничких места и места за посматрање птица, СтРП и ОЗП бележе најмање вредности, за разлику од осталих категорија ЗП;

- код просечног броја угоститељских објеката НП бележе највеће, а СтРП најмање вредности.

ГРАФИКОН 6.114. ПРОСЕЧНИ БРОЈ ТУРИСТИЧКИХ ОБЈЕКТА ПРЕМА КАТЕГОРИЈИ ЗП

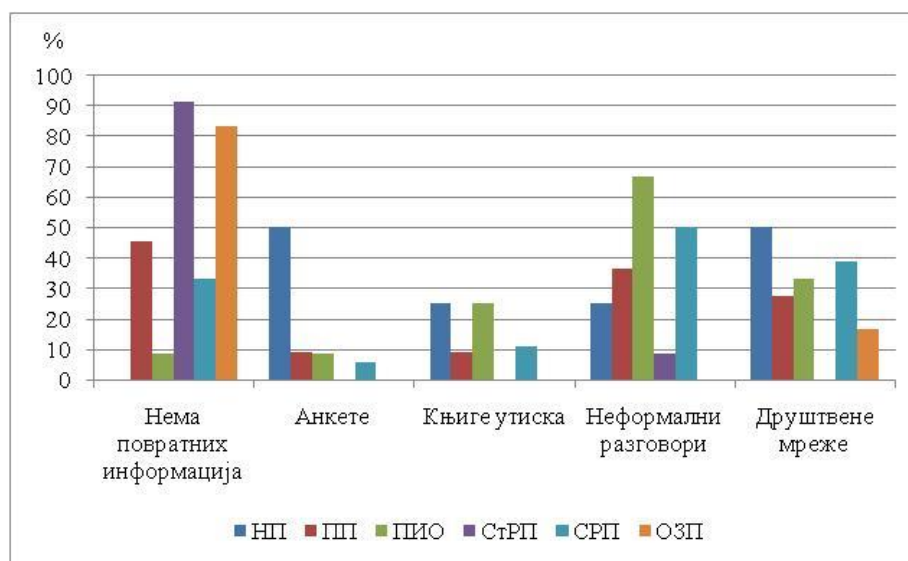
На графикону 6.115 се могу видети разлике у **просечном броју садржаја** на интернету за дату категорију ЗП, док су применом Крускал-Волисовог теста ($\chi^2=23,78$, $df=5$, $p=0,00$) утврђене статистички значајне разлике, између појединих категорија ЗП, у погледу просечног садржаја на интернету. Накнадном применом Ман-Витнијевог теста (прилог 16.67), између свих категорије ЗП међусобно, утврђене су статистички значајне разлике и према томе НП бележе највећи, а СтРП најмањи просечни број садржаја на интернету.

ГРАФИКОН 6.115. ПРОСЕЧНИ БРОЈ САДРЖАЈА НА ИНТЕРНЕТУ ПРЕМА КАТЕГОРИЈИ ЗП

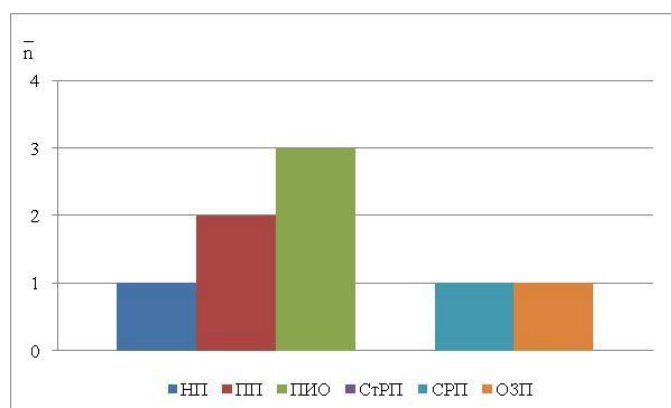
Применом χ^2 теста независности утврђена је статистички значајна веза, између категорија ЗП и неформалних разговора ($\chi^2=16,66$, $df=5$, $p=0,00$), као

облика **повратних информација**, а вредност величине утицаја ($V=0,02$) за $R-1=1$ је оцењена као мала. Посматрајући графикон 6.116 може се видети да су неформални разговори највише присутни код ПИО (66,7%) и СРП (50,0%). Анкете као вид повратних информација постоје у половини случајева код НП, за разлику од осталих категорија ЗП, док неформалних разговори, су пре свега присутни код ПИО и СРП. Применом истог теста, није утврђена статистички значајна веза, између категорија ЗП и анкета ($\chi^2=8,07$, $df=5$, $p=0,15$), књига утисака ($\chi^2=6,70$, $df=5$, $p=0,24$) и друштвених мрежа ($\chi^2=10,30$, $df=5$, $p=0,70$).

ГРАФИКОН 6.116. ПОВРАТНЕ ИНФОРМАЦИЈЕ ПОСЕТИЛАЦА ПРЕМА КАТЕГОРИЈИ ЗП

Применом Крускал-Волисовог теста ($\chi^2=26,41$, $df=5$, $p=0,00$) утврђене су статистички значајне разлике, између категорија ЗП у погледу просечног **броја проблема у управљању посетиоцима** (графикон 6.117).

ГРАФИКОН 6.117. ПРОСЕЧАН БРОЈ ПРОБЛЕМА У УПРАВЉАЊУ ПОСЕТИОЦИМА ПРЕМА КАТЕГОРИЈИ ЗП

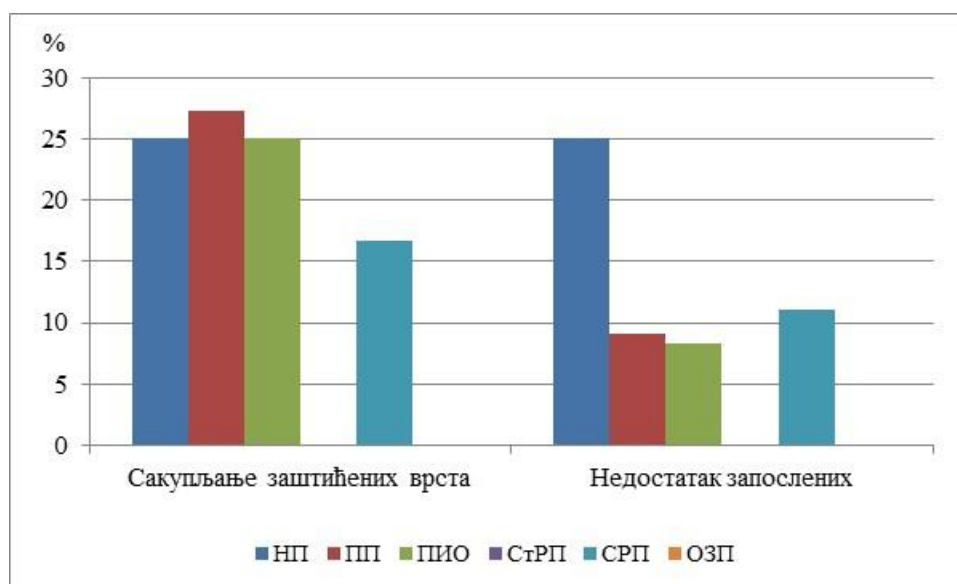
Накнадном применом Ман-Витнијевог теста (прилог 16.68), између свих категорија ЗП међусобно, утврђене су статистички значајне разлике, у погледу

просечног броја проблема у управљању посетиоцима и на основу тога, ПИО бележе највеће вредности, а СтРП најмање вредности.

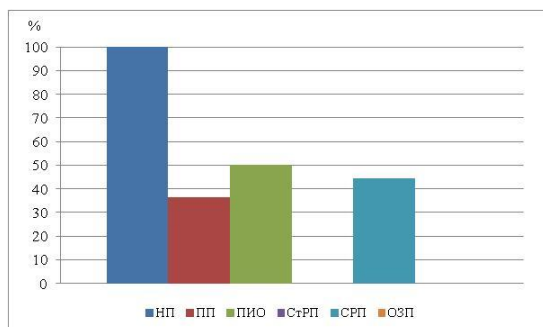
6.4.2.4. Мониторинг заштићених врста

Посматрајући категорије ЗП, мониторинг заштићених врста је посматран преко истих параметара, како код потпоглавља 6.2.2.4 и 6.3.2.4. У погледу врсте **проблема у контроли коришћења заштићених врста**, уочава се да је сакупљање заштићених врста присутно у четвртини случајева код ПИО и НП, а није присутно код СтРП и ОЗП (графикон 6.118). Недостатак запослених је највише присутан код НП (25,0%), а није присутан у већ поменуте две категорије ЗП. Применом χ^2 теста независности није утврђена статистички значајна веза у погледу сакупљања заштићених врста ($\chi^2=8,03$, $df=5$, $p=0,16$) и недостатка запослених ($\chi^2=4,29$, $df=5$, $p=0,51$).

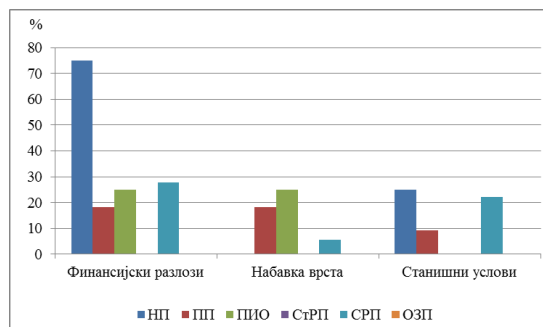

Графикон 6.118. Врсте проблема у контроли заштићених врста према категорији ЗП

Анализирајући **потребу за реинтродукцијом** (графикон 6.119), применом χ^2 теста независности, утврђена је статистички значајна веза ($\chi^2=25,73$, $df=5$, $p=0,00$) између категорија ЗП, а вредност величине утицаја ($V=0,01$) за $R-1=1$ је оцењена као мала. У складу са тим, може се видети да је ова потреба присутна код свих НП, а код СтРП и ОЗП се не указује потреба за реинтродукцијом.

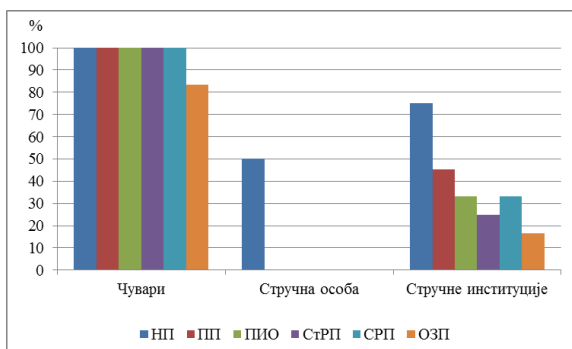

Графикон 6.119. Присуство потребе за реинтродукцијом врста према категорији ЗП

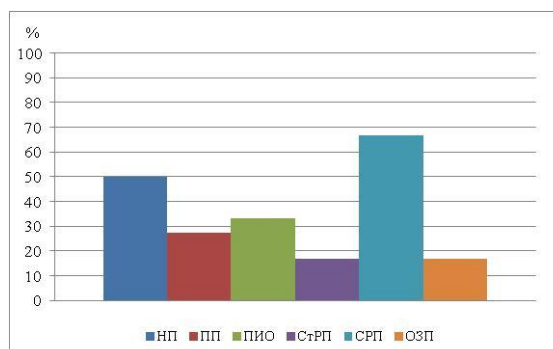

Графикон 6.120. Врсте проблема у реинтродукцији према категорији ЗП

Посматрајући **врсте проблеме** (графикон 6.120), применом поменутог теста утврђена је статистички значајна веза само за финансијске проблеме, а вредност величине утицаја ($V=0,03$) за $R-1=1$ је оцењена као мала ($\chi^2=14,45$, $df=5$, $p=0,01$). На основу ових анализа, може се видети да су финансијски проблеми присутни код свих НП, док ови проблеми нису присутни код СтРП и ОЗП. За остале врсте проблема, као што су набавка врста ($\chi^2=7,98$, $df=5$, $p=0,16$) и станишни услови ($\chi^2=9,36$, $df=5$, $p=0,96$) није утврђена статистички значајна веза.

Графикон 6.121. Начин мониторинга ЗП према категорији ЗП

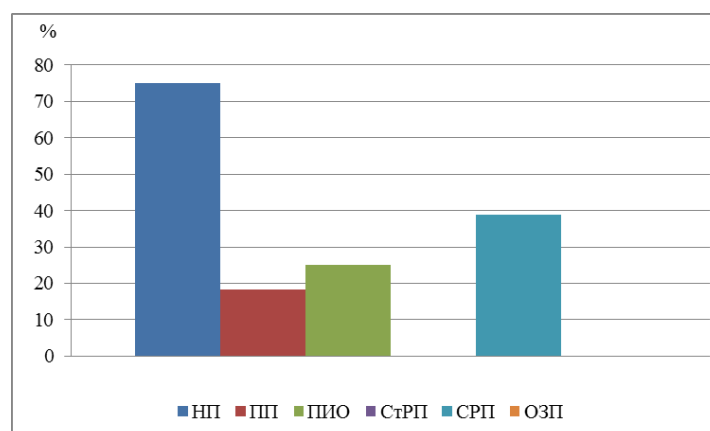

Графикон 6.122. Базе података о заштићеним врстама према категорији ЗП

Код начина мониторинга ЗП, везано за категорије ЗП утврђена је статистички значајна веза применом χ^2 теста независности, само за **начин мониторинга** од стране стручне особе, а вредност величине утицаја ($V=0,01$) за $R-1=1$ је оцењена као мала ($\chi^2=12,19$, $df=5$, $p=0,03$), док статистички значајна веза није утврђена за мониторинг од стране чуvara ($\chi^2=4,86$, $df=5$, $p=0,43$) и стручних институција ($\chi^2=4,77$, $df=5$, $p=0,45$). Као што може да се види на графикону 6.121, стручна особа је присутна само код НП.

На основу графикана 6.122 се може видети да **базе података о заштићеним врстама** су највише присутне код СРП (66,7%), а најмање код

осталих ЗП. Међутим, применом χ^2 теста независности ($\chi^2=10,88$, $df=5$, $p=0,05$) није утврђена статистички значајна веза за присуство база података.

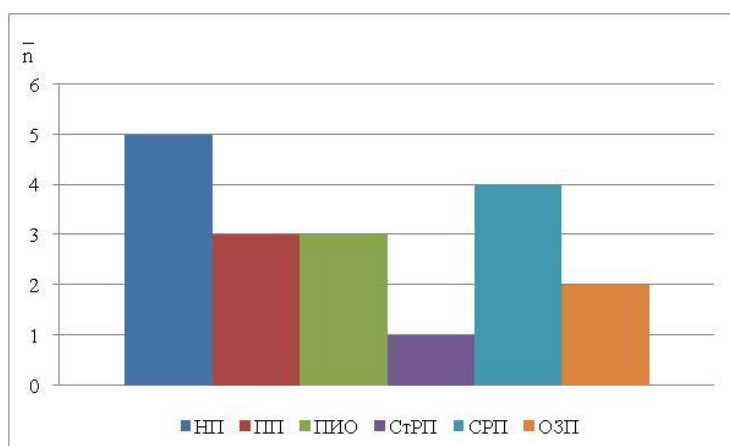
ГРАФИКОН 6.123. „NATURA 2000“ у ЗП ПРЕМА КАТЕГОРИЈИ ЗП

Такође, применом поменутог теста утврђена је статистички значајна веза у погледу категорија ЗП и присуства процеса „Natura 2000“ ($\chi^2=16,68$, $df=5$, $p=0,00$), а вредност величине утицаја ($V=0,02$) за $R-1=1$ је оцењена као мала. На графикону 6.123 се може видети да је овај процес већ започео у већини НП (75%), а није почео у СтРП и ОЗП.

6.4.3. Механизми финансирања система управљања ЗП

Механизми финансирања су посматрани у односу на категорију ЗП и већ поменуте параметре у потпоглављима 6.2.3 и 6.3.3.

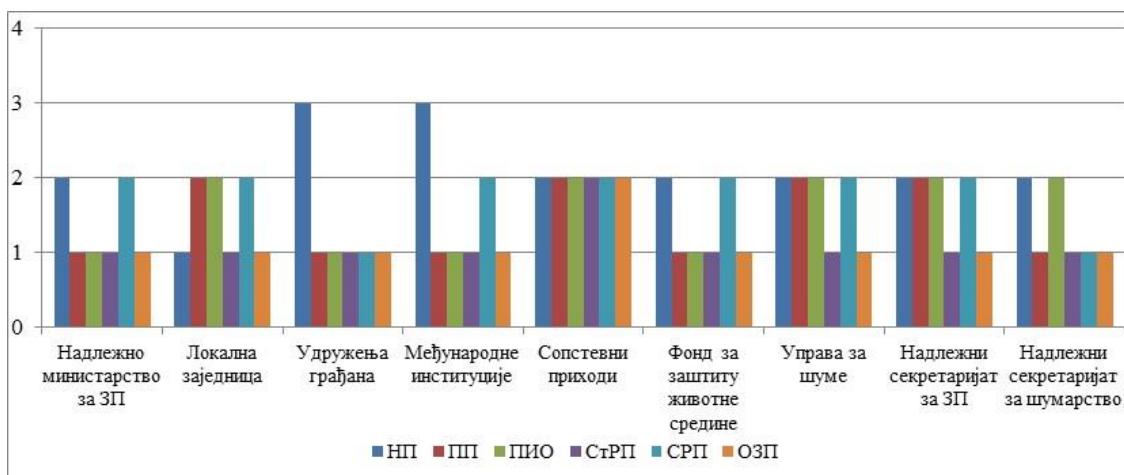
Посматрајући **просечан број извора финансирања**, према категорији ЗП, утврђене су статистички значајне разлике, између појединих категорија ЗП (прилог 16.69). На графикону 6.124 су приказане разлике у просечном броју извора финансирања.

ГРАФИКОН 6.124. ПРОСЕЧАН БРОЈ ИЗВОРА ФИНАНСИРАЊА ПРЕМА КАТЕГОРИЈИ ЗП

Применом Крускал-Волисовог теста (прилог 16.70), утврђене су статистички значајне разлике између категорија ЗП у погледу појединих **учесталости извора финансирања** (графикон 6.125). Накнадном применом Ман-Витнијевог теста (прилог 16.71) између свих категорије ЗП међусобно и учесталости извора финансирања, утврђене су статистички значајне разлике, и према томе:

- финансирање од стране надлежног министарства за ЗП, код НП и ПИО, је свакогодишње, за разлику од осталих категорија ЗП;
- финансирање од стране локалне заједнице, код СтРП, није присутно;
- финансирање од стране међународних институција, код НП, је присутно сваке друге године, за разлику од осталих категорија ЗП;
- финансирање од стране надлежног министарства за шумарство, код НП, је свакогодишње, за разлику од СтРП, где није присутно;
- финансирање од стране надлежног секретаријата за ЗП, код ПП и СРП, је свакогодишње, за разлику од осталих категорија ЗП;
- нема разлика у финансирању од стране удружења грађана, сопственог финансирања, фонда за заштиту животне средине и надлежног секретаријата за шумарство.

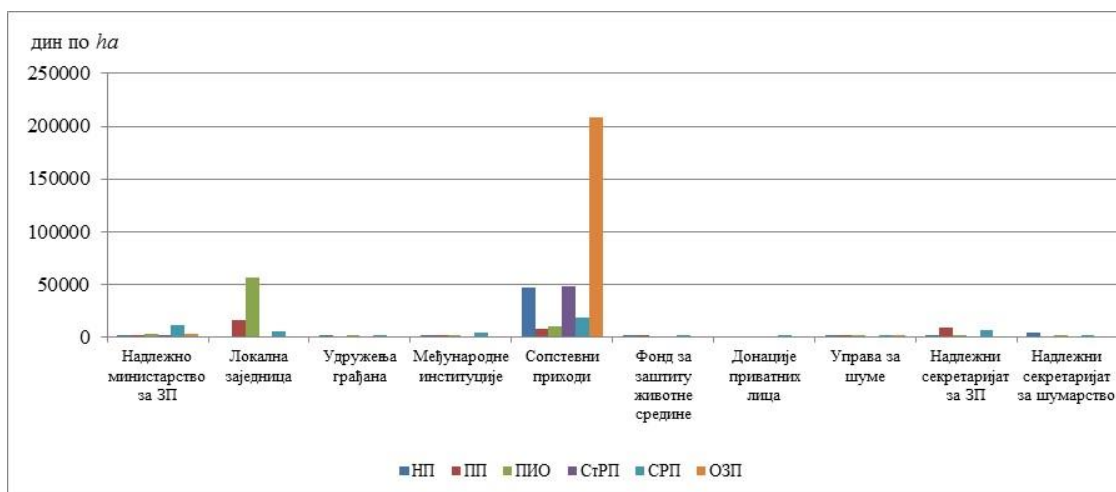

ГРАФИКОН 6.125. УЧЕСТАЛОСТ ФИНАНСИРАЊА ПРЕМА КАТЕГОРИЈИ ЗП

Применом Крускал-Волисовог теста (прилог 16.72), утврђене су статистички значајне разлике, између категорија ЗП у погледу **просечних износа финансирања**, а на графикону 6.126 су приказане ове разлике. Накнадном применом Ман-Витнијевог теста (прилог 16.73), између свих категорија ЗП

међусобно, утврђене су статистички значајне разлике и према томе, код финансирања од стране:

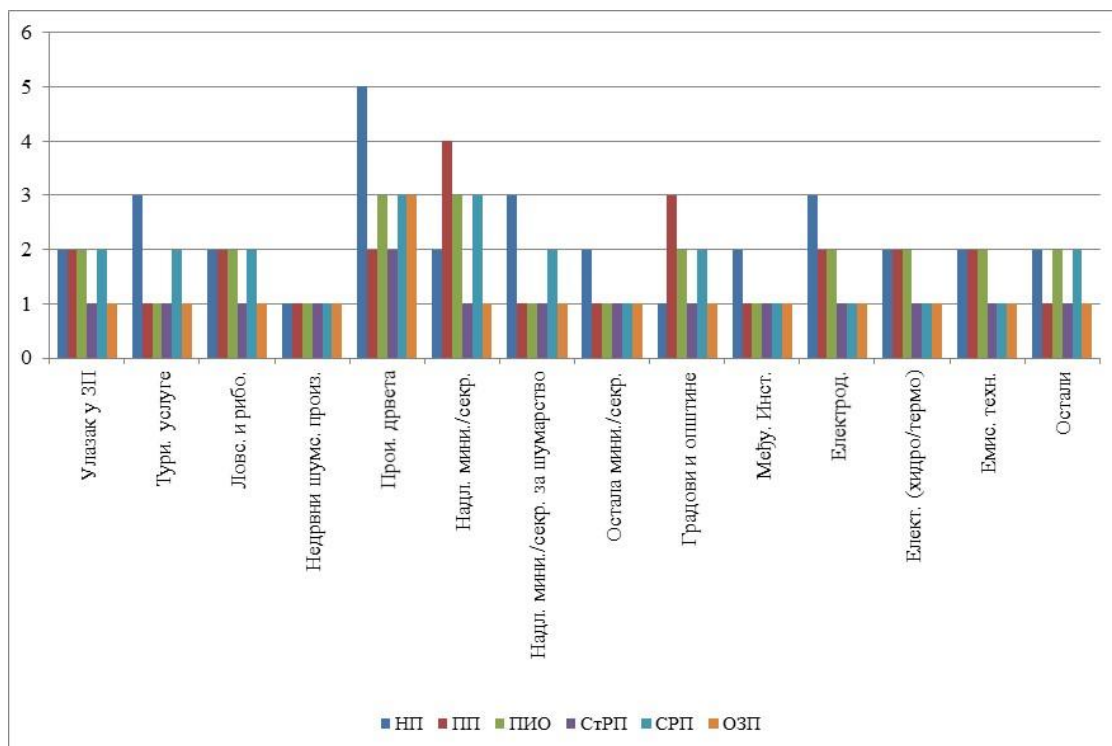
- надлежног министарства за ЗП, СРП (11.025 $RSD \cdot ha^{-1}$) бележе највеће вредности, за разлику од осталих категорија ЗП;
- локалне заједнице, ПИО (56.594 $RSD \cdot ha^{-1}$) бележе највеће вредности, а код СтРП финансирање није присутно;
- удружења грађана (103 $RSD \cdot ha^{-1}$) и међународних институција (166 $RSD \cdot ha^{-1}$), НП се износи се значајно разликују, за разлику од осталих категорија ЗП;
- сопствених прихода, НП (47.182 $RSD \cdot ha^{-1}$) и СтРП (47.931 $RSD \cdot ha^{-1}$) се значајно разликују, за разлику од осталих категорија ЗП;
- надлежног министарства за шумарство, НП (2.067 $RSD \cdot ha^{-1}$) бележе највеће вредности, за разлику од СтРП, где ово финансирање није присутно;
- надлежног секретаријата за ЗП, СРП (6.033 $RSD \cdot ha^{-1}$) и ПП (8.393 $RSD \cdot ha^{-1}$) бележе највеће вредности, за разлику од осталих категорија ЗП;
- фонда и надлежног секретаријата за шумарство, разлике нису присутне.

Графикон 6.126. Износ ФИНАНСИЈСКЕ ПОДРШКЕ ЗП ПРЕМА КАТЕГОРИЈИ ЗП

Статистички значајне разлике, применом Крускал-Волисовог теста (прилог 16.74), уочене су такође између категорија ЗП у погледу појединог **значаја типова прихода** у пословању категорија ЗП. На графикону 6.127 су приказане ове разлике, док накнадном применом Ман-Витнијевог теста (прилог 16.75), између

свих категорија ЗП међусобно, утврђене су статистички значајне разлике између појединих категорија ЗП.

ГРАФИКОН 6.127. ЗНАЧАЈ ТИПОВА ПРИХОДА ПРЕМА КАТЕГОРИЈИ ЗП

На основу ових анализа код значаја прихода од:

- недрвних шумских производа, производње дрвета, осталих министарстава/секретаријата, електрана, градова и општина и међународних институција, нису присутне разлике између категорија ЗП;
- уласка у ЗП, код СтРП ови приходи нису присутни за разлику од осталих категорија ЗП;
- туристичких услуга, код НП и СРП, су врло малог-малог значаја, за разлику од осталих категорија ЗП;
- ловства, риболовства и надлежног министарства /секретаријата за ЗП, код СтРП и ОЗП нису присутни, за разлику од осталих категорија ЗП;
- надлежног министарства за шумарство, емисионе технике и осталих прихода, код НП су врло малог-малог значаја, за разлику од осталих категорија ЗП;
- електродистрибуције, код НП су малог значаја, а код СтРП нису присутни.

7. КОНЦЕПТУАЛНИ МОДЕЛ УНАПРЕЂЕЊА ОРГАНИЗАЦИЈЕ СИСТЕМА УПРАВЉАЊА ЗАШТИЋЕНИМ ПОДРУЧЈИМА

У оквиру овог поглавља, разматран је предлог концептуалног модела унапређења организације система управљања ЗП (у даљем тексту се користи скраћени назив „концептуални модел“), који је настао као резултат анализе елемената концептуалног оквира (оквира управљања ЗП, структурних карактеристика управљања ЗП и механизма финансирања система управљања ЗП).

Предложени концептуални модел се односи, како на типове и групе управљача ЗП, тако и на категорије ЗП, и обухвата:

- унапређење оквира управљања ЗП;
- унапређење структурних карактеристика управљања ЗП;
- унапређење механизма финансирања система управљања ЗП.

У наредним потпоглављима је извршена анализа елемената концептуалног оквира, наведене су поставке предлога концептуалног модела, проверена је практичност и примена предлога, као и могућност развоја и функционисања концептуалног модела.

7.1. АНАЛИЗА ЕЛЕМЕНАТА КОНЦЕПТУАЛНОГ ОКВИРА

На основу спроведеног истраживања, у оквиру овог потпоглавља су дефинисани проблеми (преглед 7.1) који се односе на наведене елементе концептуалног оквира.

ПРЕГЛЕД 7.1. ОКВИРИ УПРАВЉАЊА ЗП И ДЕФИНИСАНИ ПРОБЛЕМИ

Оквири управљања ЗП	Дефинисани проблеми
Законодавни	Изостанак одрживих механизма финансирања ЗП
Институционални	Недовољно организационих капацитета за успостављање ЗП и управљање ЗП

Извор: оригинал

Проблем изостанка одрживих механизма финансирања је анализиран у потпоглављу 5.2, као и потпоглављу 6.2.3, 6.3.3 и 6.4.3, у којима је утврђено да се финансирање ЗП, највећим делом, спроводи кроз сопствене приходе и да постоји недостатак средстава за спровођење програма управљања.

Недостатак организационих капацитета за успостављање ЗП је анализиран у оквиру потпоглавља 4.3, а капацитети за управљање ЗП у оквиру потпоглавља 6.2.2.1, 6.3.2.1 и 6.4.2.1. Проблем недостатка организационих капацитета за успостављање нових ЗП се заснива на „успореном“ процесу достигања задатог циља од 12% ЗП на територији Србије (тренутно износи око 6%), док се проблем капацитета за управљање постојећим ЗП огледа у недостатку запослених, како у ЈС, тако и у ПС.

У прегледу 7.2, дате су **структурне карактеристике управљања ЗП** и проблеми који су дефинисани анализом резултата у поглављу 6.2.2, 6.3.2 и 6.4.2.

ПРЕГЛЕД 7.2. СТРУКТУРНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ УПРАВЉАЊА ЗП И ДЕФИНИСАНИ ПРОБЛЕМИ

Структурне карактеристике управљања ЗП	Дефинисани проблеми
Управљање и чување ЗП	Преклапање послова чувара ЗП
	Неодговарајуће чување ЗП
	Припрема плана управљања једним делом није у сарадњи са корисницима подручја
	Финан. и орган. проблеми у спровођењу програма управљања
	Значајне разлике у броју састанака са заинтересованим странама
	Неадекватно коришћење ЗП од стране локалног становништва (бесправна градња, одлагање смећа и сл.)
Управљање посетиоцима у ЗП	Праћење броја посетилаца није у потпуности организовано
	Неодговарајућа организација управљања посетиоцима
	Недовољни садржај понуде ЗП на интернету
	Недостатак повратних информација од стране посетилаца
	Недовољно туристичке инфраструктуре
Мониторинг заштићених врста	Недостатак запослених и стручног особља на мониторингу заштићених врста
	Потребе за реинтродукцијом
	Недостатак дигиталне базе података на нивоу управљача

Извор: оригинал

У потпоглављу 6.2.2.2, 6.3.2.2 и 6.4.2.2, анализирани су резултати управљања и чувања ЗП. У великом броју случајева је присутно преклапање послова чувара ЗП, јер, поред чувања ЗП, они обављају и послове чувара шума, ловочувара и рибочувара, што је присутно код свих типова, група управљача и категорија ЗП. Такође, присутно је и неодговарајуће чување ЗП, услед присуства бесправне градње, бацања смећа и неодговарајућег коришћења ресурса ЗП. Припрема плана управљања се, у више од половине случајева, спроводи на нивоу управљача или се не припрема, што је случај и са осталим управљачима из ЈС (66,7%) и ЈПНП (50%). Финансијски проблеми за спровођење програма управљања су присутни код свих управљача из ПС, ЈПНП и осталих управљача из

ЈС, а код других управљача, у преко 50,0% случајева. Организациони проблеми су највише присутни код ЈП „Војводинашуме“ (60,0%) и осталих ЈП (58,3%). Код категорија ЗП, припрема плана управљања на нивоу управљача је највише присутна код СтРП (67,0%), НП (50,0%) и ОЗП (50,0%), док финансијски проблеми (>80,0%) у спровођењу програма управљања су најприсутнији код свих категорија ЗП (изузев СтРП).

Анализом резултата везаних за сарадњу са заинтересованим странама, уочене су значајне разлике у броју састанака са надлежним институцијама, које указују да ЈП „Србијашуме“ има најмањи број састанака, што је присутно и у сарадњи са различитим заинтересованим странама. Посматрајући остале групе управљача, мали број састанака (испод три) је присутан и код ПС, осталих ЈП и осталих управљача из ЈС. Значајне разлике у броју састанака код типова управљача нису присутне. Са друге стране, код категорија ЗП, СтРП и ОЗП, забележен је најмањи број састанака, како са надлежним институцијама, тако и са заинтересованим странама.

Анализом сарадње са локалним становништвом, уочен је проблем неадекватног поступања према ЗП од стране локалног становништва. У преко 80% случајева постоји проблем у сарадњи са локалним становништвом код група управљача (изузев ЈП „Србијашуме“). Овај проблем се, пре свега, односи на бесправну градњу и одлагање смећа и то код ПС, осталих ЈП и осталих управљача из ЈС. У односу на типове управљача, проблем сарадње са локалним становништвом је присутнији код свих управљача из ПС, за разлику од ЈС (63,0%). Посматрајући категорије ЗП, проблем сарадње са локалним становништвом је врло висок код свих категорија (> 80,0%), изузев СтРП и ОЗП. Проблем реституције је идентичан код свих посматраних типова, група управљача и односи се на његово присуство у НП.

У потпоглављу 6.2.2.3, 6.3.2.3 и 6.4.2.3, анализирани су резултати везани за управљање посетиоцима. Праћење броја посетилаца у ЗП, изузев ЈПНП и ЈП „Војводинашуме“, је делимично организовано код осталих група управљача, док је код ЈП „Србијашуме“ присутно само у 7,4% случајева. Број посетилаца се, код овог управљача, чак и не евидентира, док је код осталих управљача на јако ниском нивоу и не представља адекватну информацију. Организација управљања

посетиоцима код ЈП „Србијашуме“ (66,7%) знатно више није организованије, за разлику од осталих управљача из ЈС (50,0%). Организација управљања посетиоцима се, у већини случајева, спроводи преко чувара природе (изузев код ЈПНП). Са друге стране, садржај понуде на интернету је недовољан код свих група управљача (изузев код ЈПНП), док је неки вид повратних информација управљачима делимично присутан, и то, највећим делом, преко неформалних разговора. Понуда туристичке инфраструктуре је најмање заступљена код ЈП „Србијашуме“. Као главни проблем у управљању посетиоцима, управљачи су навели недостатак могућности потпуне контроле посетилаца и њихових активности, као и недостатак туристичке инфраструктуре и стручног кадра. Значајне разлике између типова управљача нису уочене. У односу на категорије ЗП, праћење посетилаца се не спроводи, у највећој мери, код СтРП и ОЗП, али и код ПП (63,6%) и ПИО (75,0%), док је просечни број посетилаца врло низак (испод 5.000), код свих категорија, изузев НП. Код понуде садржаја на интернету, ситуација је идентична као код типова и група управљача, где се једино издвајају НП, као примери „добре праксе“, што је случај и са повратним информацијама и туристичком инфраструктуром.

У потпоглављу 6.2.2.4, 6.3.2.4 и 6.4.2.4 анализирани су резултати начина мониторинга заштићених врста. Као основни проблем у мониторингу заштићених врста, уочен је недостатак запослених и стручног особља, које би спровело ове послове, пошто се мониторинг заштићених врста спроводи, искључиво, преко чувара ЗП, док су стручне особе присутне само код ЈПНП (ово се односи и на НП, посматрајући категорије ЗП). Реинтродукција је у највећој мери потребна код ЈПНП (50,0%), док код категорија ЗП, то је случај и са НП и ПИО, а разлози за не спровођење ове активности су, пре свега, финансијске природе (код ЈПНП 75% и ПС 33,3%). Такође, је уочено непостојање дигиталне базе података са станишним карактеристикама и врстама биљака и животиња, које су неопходне за адекватан мониторинг (ово је случај код типова и група управљача, и код категорија ЗП). Између типова управљача нису уочене значајне разлике, изузев у потреби за реинтродукцијом, која је код ПС (66,7%), знатно више потребнија.

У односу на механизме финансирања система управљања ЗП, у прегледу 7.3 су дати проблеми који су дефинисани анализом резултата у поглављу 6.2.3, 6.3.3 и 6.4.3.

Код механизма финансирања ЗП, уочен је недостатак осталих видова финансирања и недовољна учесталост финансирања, изузев сопствених прихода и прихода од надлежног министарства/ секретаријата за ЗП. Финансирање од стране локалних заједница је, искључиво, оријентисано према осталим ЈП и осталим управљачима из ЈС (ЗП на локалном нивоу), док финансирање од стране различитих удружења грађана је присутно само код ЈПНП. Код финансирања типова управљача ЗП, разлике су присутне у финансирању од стране локалне заједнице и међународних институција, према ПС (сваке године), за разлику од ЈС. Посматрајући категорије ЗП, НП и СРП бележе најразноврсније изворе финансирања, за разлику од осталих категорија ЗП.

ПРЕГЛЕД 7.3. МЕХАНИЗМИ ФИНАНСИРАЊА СИСТЕМА УПРАВЉАЊА ЗП И ДЕФИНИСАНИ ПРОБЛЕМИ

Механизми финансирања система управљања ЗП	Дефинисани проблеми
Механизми финансирања	Недос. осталих видова фина. (сопст. приходи су најприсутнији)
	Финан. лока. зајед. искључиво према ост. ЈП и ост. управ. из ЈС
	Врло мали значај свих анализираних прихода (изузев прихода од произ. дрвета и прих.да од надлежног министарства/секретаријата)

Извор: оригинал

Са друге стране, посматрајући износе финансирања по *ha*, анализе указују да сопствени приходи највише учествују у финансирању управљања ЗП и да је присутно недовољно финансирање надлежног министарства/ секретаријата, међународних институција и удружења грађана, код свих група управљача. Изузетак једино чине управљачи ЗП из ПС, који по *ha*, од стране надлежног министарства/секретаријата за ЗП, примају највише средстава. Финансирање од стране локалне заједнице је усмерено, искључиво, према управљачима ЗП из групе остала ЈП и ЈП „Србијашуме“. Код типова управљача, финансирање према управљачима ЗП из ЈС је значајно мање од стране надлежног министарства/ секретаријата за ЗП, удружења грађана и међународних институција. Посматрајући категорије ЗП, највише средстава, такође, долази од стране сопствених прихода, а надлежно министарство за ЗП, издваја највише средстава

за СРП. Посматрајући приходе по *ha* ЗП, од стране локалне заједнице, ПИО се издвајају као категорија која остварује највише средстава.

Код анализе значаја различитих типова финансијских прихода, уочава се врло мали значај за све посматране приходе код типова и група управљача (ЈП „Србијашуме“ се издвајају као управљач са најмањим значајем финансијских прихода), изузев прихода од производње дрвета (код ПС није присутан) и прихода од надлежног министарства/ секретаријата за ЗП. Посматрајући категорије ЗП, присутне су разлике између СтРП и ОЗП и осталих категорија ЗП, код осталих видова финансирања и учесталости финансирања, што је случај и са износима финансирања и значајем финансијских прихода.

7.2. ПРЕДЛОГ КОНЦЕПТУАЛНОГ МОДЕЛА

На основу спроведене анализе елемената концептуалног оквира истраживања, формулисане су поставке концептуалног модела. У прегледу 7.4 дати су елементи концептуалног модела и предлози решења.

ПРЕГЛЕД 7.4. ЕЛЕМЕНТИ КОНЦЕПТУАЛНОГ МОДЕЛА И ПРЕДЛОЖЕНА РЕШЕЊА

Елементи концептуалног модела		Предложена решења
Унапређење оквира управљања ЗП	Законодавни	Унапр. посто. финан. меха. за осни. и управ. ЗП
	Институционални	Унапређење институционалних оквира
Унапређење структурних карактеристика управљања ЗП	Управљање и чување ЗП	Унапређење управљања ЗП
		Унапређење чувања ЗП
		Унапређење сарадње са заинтересованим странама
	Управљање посетиоцима у ЗП	Унапређење управљања посетиоцима
Мониторинг заштићених врста	Унапређење мониторинга заштићених врста	
Унапређење механизма финансирања система управљања	Механизми финансирања	Унапређење коришћења дома./међу. извора финан.
		Унапређење прикупљања накнада у ЗП

Извор: оригинал

Предлог елемената концептуалног модела и понуђених решења, обухвата сва сазнања, која су добијена анализом резултата везаних за типове, групе управљача и категорије ЗП.

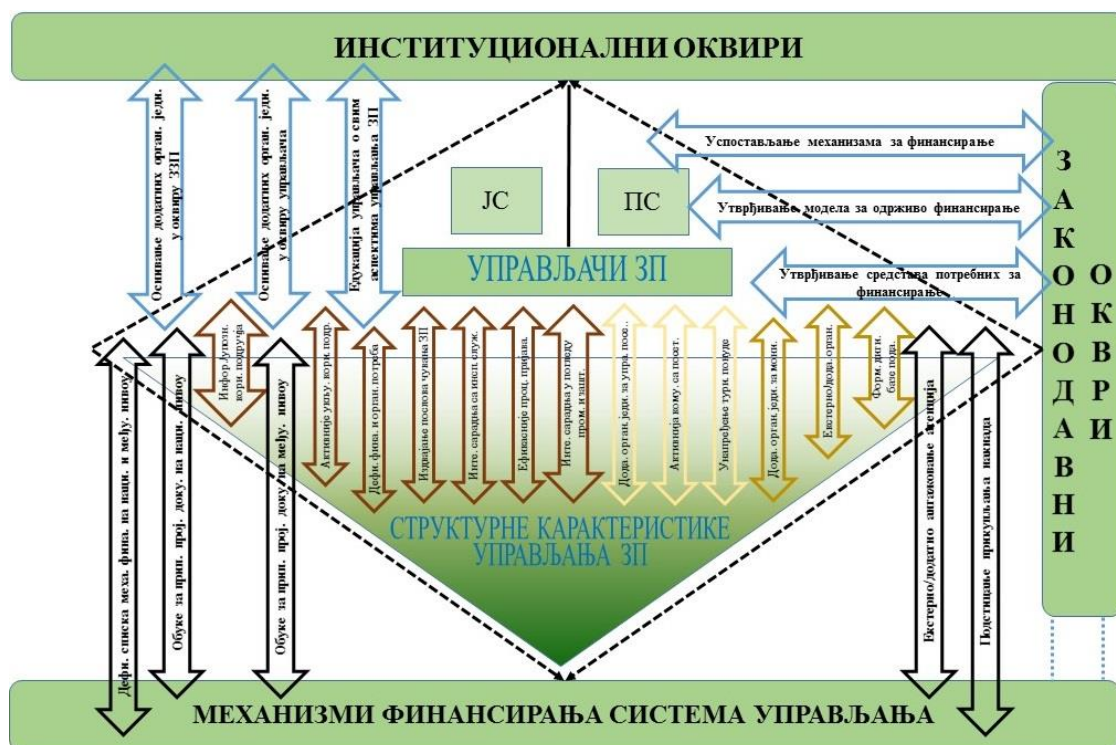
На шеми 7.1 дат је преглед свих предложених активности везаних за унапређење концептуалног оквира. У наредним потпоглављима, свака понуђена активност биће детаљно објашњена.

7.2.1. Унапређење оквира управљања ЗП

У оквиру овог потпоглавља дефинисане су активности везане за унапређење законодавних и институционалних оквира управљања ЗП⁵².

7.2.1.1. Унапређење законодавних оквира

У прегледу 7.5, дати су предлози решења и неопходних активности за унапређење законодавних оквира.

ШЕМА 7.1. ПРЕДЛОГ КОНЦЕПТУАЛНОГ МОДЕЛА - АКТИВНОСТИ

Један од главних недостатака постојећих законодавних оквира везан је за недостатак одговарајућег трајног финансијског механизма, који би омогућио одрживо финансирање ЗП, па је због тога предложено успостављање посебног фонда за заштиту природе, слично постојећем „Зеленом Фонду“ и „Буџетском фонду за шуме“, у које би се средства определила искључиво за заштиту природе. Овај фонд, би могао да буде и део постојећег Зеленог фонда, али средства морају бити наменски опредељена за сврху управљања ЗП, а не да се користе за „широки

⁵² Унапређење оквира управљања ЗП је посматран само кроз унапређење законодавних и институционалних оквира, пошто стратешки оквир врло темељно дефинише правце развоја, али недостаје њихова имплементација кроз законски и институционални ниво.

појам“, везан за заштиту животне средине, која обухвата велики број активности, од управљања отпадом до праћења климатских промена.

ПРЕГЛЕД 7.5. ПРЕДЛОЗИ РЕШЕЊА И АКТИВНОСТИ ЗА УНАПРЕЂЕЊЕ ЗАКОНОДАВНИХ ОКВИРА

Елементи концептуалног модела	Предлози решења	Предлози неопходних активности
Унапређење законодавних оквира	Унапређење постојећих финансијских механизма система управљања постојећим ЗП и успостављања нових ЗП	Успостављање механизма (посебног фонда за заштиту природе) за финан. система управ. постојећим ЗП и успостављања нових ЗП
		Утврђивање модела за одрживо финансирање ЗП (дефинисање учешћа надл. инст., фондова, лока. самоуправа и управљача у финансирању ЗП)
		Утврђивање сред. потребних за фина. тренутног система управ. пост. ЗП и успо. нових ЗП

Извор: оригинал

Модел за одрживо финансирање би требао да садржи све изворе финансирања који су тренутно присутни, са обавезама различитих надлежних министарстава, као и могуће изворе финансирања који долазе од различитих међународних институција. Наиме, финансирање дела активности ЗП, се спроводи и преко међународних институција, али овај вид финансирања није довољно искоришћен у Србији. На нивоу ЕУ, постоје фондови, који су намењени управљачима ЗП, али нису искоришћени, што је случај и са фондовима УН и других међународних институција. У Србији, до 2012. год. један од извора финансирања је био и „Фонд за заштиту животне средине“, који је био недовољно искоришћен⁵³. Садашњи „Зелени фонд“ је тек у процесу оснивања и неопходно је да управљачи ЗП буду припремљени и обучени за могућност коришћења ових средстава. Такође, неопходно је законски обавезати и локалне заједнице, да преко својих интерних средстава и локалних фондова, инвестирају у развој ЗП. Наиме, у Србији је, до сада, финансирање од стране локалних заједница било оријентисано искључиво на она ЗП која су основана од њихове стране. Дефинисање финансијских средстава потребних за процес управљања постојећим ЗП и успостављања нових ЗП подразумева утврђивање свих постојећих трошкова који су присутни у финансирању ЗП, као и потреба у будућем периоду. Ово је неопходно спровести, како би се утврдиле садашње потребе управљања ЗП и како би се могли утврдити будући трошкови, односно, обезбедила сва неопходна средства. Ова активност је повезана са утврђивањем модела за одрживо

⁵³ Износи финансирања по *ha* ЗП су дати у потпоглављу 6.2.3, 6.3.3 и 6.4.3.

финансирање, који мора да садржи садашње и будуће потребе, као и постојеће изворе финансирања.

7.2.1.2. Унапређење институционалних оквира

У прегледу 7.6 дате су предложене активности за унапређење институционалних оквира.

ПРЕГЛЕД 7.6. ПРЕДЛОЗИ РЕШЕЊА И АКТИВНОСТИ ЗА УНАПРЕЂЕЊЕ ИНСТИТУЦИОНАЛНИХ ОКВИРА

Елементи концептуалног модела	Предлози решења	Предлози неопходних активности
Унапређење институционалних оквира	Унапређење процеса успостављања, управљања постојећим и мониторинга заштићених врста	Оснивање додатних организационих јединица у оквиру ЗЗП (републичког и покрајинског)
		Оснивање додатних организационих јединица у оквиру самих управљача ЗП
		Едукација управљача о свим аспектима управљања ЗП

Извор: оригинал

Активности које су предложене, резултат су спроведених истраживачких активности, али и недовољно ефикасног процеса успостављања ЗП у Србији (потпоглавље 4.3) и свих активности које су везане за мониторинг ЗП.

Код примене активности које се односе на додатне организационе јединице за процес успостављања ЗП, могуће је искористи пример организације ЗЗП у Словенији, који поред дирекције има још седам регионалних испостава. У складу са тим, једно од могућих решења је успостављање додатних организационих јединица у оквиру ЗЗП, на подручју Централне Србије⁵⁴.

Активност везана за додатне организационе јединице за процес управљања ЗП обухвата формирање нових организационих јединица у ЈП „Србијашуме“, које би се детаљније бавиле пословима управљања и чувања ЗП, сарадњом са корисницима подручја, мониторингом заштићених врста и управљањем посетиоцима⁵⁵. Код осталих управљача ЗП који долазе из ЈС и ПС, а код којих не постоји засебна организациона јединица, која се бави пословима управљања ЗП, предлаже се формирање једне додатне организационе јединице, која би се искључиво бавила пословима заштите и развоја ЗП. Ово је неопходно спровести

⁵⁴ На нивоу републичког ЗЗП би се могло основати шест регионалних јединица, које би покривале подручје Централне Србије. Распоред шест регионалних јединица би могао бити у складу са установљеним шумским областима и Законом о шумама (2010).

⁵⁵ На нивоу ЈП „Србијашуме“, би се могло предложити формирање додатних шест организационих јединица, према предложеним шумским областима и обједињавање послова управљања ЗП на нивоу газдинстава.

пошто у организационом смислу, издвојена јединица би омогућила ефикасније управљање ЗП.

Такође, као једна од активности предлаже се едукација управљача о свим аспектима управљања ЗП, пошто је, поред редовних активности везаних за чување ЗП, обележавања граница и слично, неопходно спроводити активне мере заштите, мониторинг и управљати посетиоцима.

7.2.2. Унапређење структурних карактеристика управљања ЗП

Предлози решења и активности за унапређење структурних карактеристика управљања ЗП, дати су у наредним прегледима, како за поједине елементе концептуалног модела, тако и за типове, групе управљача и категорије ЗП.

7.2.2.1. Унапређење управљања и чувања ЗП

У прегледу 7.7. дат је предлог решења, које се односи на управљање и чување ЗП.

Издавање послова чувања ЗП од осталих послова у ЗП, се односи на послове чувара шума, ловочувара и рибочувара, јер су постојећи чувари ЗП већ делом укључени и у друге послове у ЗП, као што је мониторинг ЗП и управљање посетиоцима.

Такође, у ЗП која покривају веће површине, јављају се проблеми везани за бесправно коришћење ресурса, који могу да се реше само интензивнијим присуством на терену и сарадњом са различитим инспекцијским службама.

Неопходно је спровести информисање/ упознавање корисника подручја о могућностима укључивања у процес припреме плана управљања, као и активније укључивање корисника подручја, преко „Савета-форума корисника подручја“, како би могли учествовати у процесу припреме плана управљања и, на тај начин, дали своје предлоге, као и утицали на одређена ограничења, која настају услед управљања ЗП.

Као главни проблем овог елемента концептуалног модела, дефинисан је недостатак финансијских и организационих капацитета, и у односу на то, потребно је на нивоу свих управљача дефинисати потребна финансијска средства за спровођење планова управљања ЗП и неопходне организационе потребе (делом већ наведене), које би омогућиле спровођење ових планских докумената. Ова

активност је повезана и са обезбеђивањем додатних средстава за спровођење програма управљања од стране надлежних министарстава, секретаријата и локалних самоуправа. Ова средства је неопходно поделити у два дела: текућа и развојна. Текућа средства се односе на трошкове финансирања запослених у ЗП и трошкове њиховог пословања, док се развојна средства односе на пројекте мониторинга ЗП и инвестиција у инфраструктуру.

ПРЕГЛЕД 7.7. ПРЕДЛОЗИ РЕШЕЊА И АКТИВНОСТИ ЗА УНАПРЕЂЕЊЕ УПРАВЉАЊА И ЧУВАЊА ЗП

Елементи конц. модела	Предлози решења	Предлози неопходних активности	Типови упра.	Групе упра.	Катег. ЗП
Унапређење структурних карактеристика управљања ЗП	Унапређење управљања ЗП	Информисање/упознавање корисника подручја о могућностима укључивања у процес припреме плана управљања	ЈС, ПС	ЈПНП, ЈПС, ОЈП	СтРП, ОЗП, НП
		Активније укључивање корисника подручја, преко „савета/форума корисника подручја“, у процес припреме планова управљања ЗП	ЈС, ПС	ЈПНП, ЈПС, ОЈП	СтРП, ОЗП, НП
		Дефинисање финансијских и организационих потреба за спровођење плана управљања	ЈС, ПС	ЈПНП, ЈПС, ЈПВ, ОЈП, ОЈС, ПС	НП, ПП, СРП, ПИО, СтРП, ОЗП
	Унапређење чувања ЗП	Издавање послова чувања ЗП од осталих послова	ЈС	ЈПНП, ЈПС	НП, ПП, СРП, ПИО
		Интензивнија сарадња са инспекцијском службом (републичком, покрајинском и локалном)	ЈС, ПС	ЈПНП, ОЈП, ОЈС, ПС	НП, ПП, СРП, ПИО
		Ефикасније процесуирање поднетих пријава	ЈС, ПС	ЈПНП, ОЈП, ОЈС, ПС	НП, ПП, СРП, ПИО
	Унапређење сарадње заинтересованим странама	Интензивнија сарадња у погледу промоције ЗП	ЈС, ПС	ЈПС, ОЈП, ОЈС, ПС	ПП, СРП, ПИО, СтРП, ОЗП
		Интензивнија сарадња у погледу заштите ЗП	ЈС, ПС	ЈПС, ОЈП, ОЈС, ПС	ПП, СРП, ПИО, СтРП, ОЗП

Извор: оригинал

Интензивнија сарадња у погледу промоције ЗП, везана је за активности на заједничком наступу, како на домаћем, тако и на ширем (регионалном-

међународном) простору, ради конкурисања за одређена средства, или пак размену искустава, примера „добре праксе“ и заједничких публикација. Следећа активност је везана за интензивнију сарадњу у погледу заштите ЗП, и надовезује се на претходну, али фокус је на научно-истраживачким активностима и изради различитих стручних публикација, које ће унапредити знање о карактеристикама ЗП.

7.2.2.2. Унапређење управљања посетиоцима

Предлози активности за унапређење управљања посетиоцима су дате у прегледу 7.8.

ПРЕГЛЕД 7.8. ПРЕДЛОЗИ РЕШЕЊА И АКТИВНОСТИ ЗА УНАПРЕЂЕЊЕ УПРАВЉАЊА ПОСЕТИОЦИМА У ЗП

Елементи концептуалног модела	Предлози решења	Предлози неопходних активности	Типови управљача	Групе управљача	Категорије ЗП
Унапређење структурних карактеристика управљања ЗП	Унапређење управљања посетиоцима	Формирање додатне организационе јединица за управљање посетиоцима	ЈС, ПС	ЈПС, ЈПВ, ОЈП, ОЈС, ПС	ПП, СРП, ПИО, СтРП, ОЗП
		Активнија комуникација са посетиоцима путем повратних информација	ЈС, ПС	ЈПНП, ЈПС, ЈПВ, ОЈП, ОЈС, ПС	НП, ПП, СРП, ПИО, СтРП, ОЗП
		Унапређење туристичке понуде (инфраструктуре и едукативног садржаја)	ЈС, ПС	ЈПС, ЈПВ, ОЈП, ОЈС, ПС	ПП, СРП, ПИО, СтРП, ОЗП

Извор: оригинал

Формирање организационе јединице за пружање туристичких услуга се, пре свега, односи на формирање засебних организационих јединица у ЗП, које би се бавиле овом проблематиком, и преко којих би било могуће унапредити и туристичку понуду, пратити број посетилаца и активније комуницирати са посетиоцима. Ово се посебно односи на ЗП која се простиру на већим површинама, тј. покривају две или више јединица локалних самоуправа. Такође, је неопходно интензивније сарађивати са представницима туристичких организација, са којима би било могуће додатно унапредити туристичку понуду.

Активнија комуникација са посетиоцима путем повратних информација је потребно спровести кроз унапређење постојећих интернет сајтова о садржајима

које одређено ЗП пружа, као и могућност давања мишљења посетилаца о задовољству начином управљања ЗП.

Интензивнија сарадња у погледу унапређења туристичке понуде подразумева заједнички рад на унапређењу туристичко-едукативних садржаја које може одређено ЗП да пружа.

7.2.2.3. Унапређење мониторинга заштићених врста

У прегледу 7.9, дат је приказ активности неопходних за унапређење мониторинга заштићених врста.

ПРЕГЛЕД 7.9. ПРЕДЛОЗИ РЕШЕЊА И АКТИВНОСТИ ЗА УНАПРЕЂЕЊЕ МОНИТОРИНГА ЗАШТИЋ. ВРСТА

Елементи концепт. модела	Предлози решења	Предлози неопх. активности	Типови управљ.	Групе управљ.	Категорије ЗП
Структурне карактеристике управљања ЗП	Унапређење мониторинга заштићених врста	Формирање додатне организационе јединица (заштита и развој) у оквиру управљача	ЈС, ПС	ЛПС, ЛПВ, ОЈП, ОЈС, ПС	ПП, СРП, ПИО, СтРП, ОЗП
		Екстерно/додатно ангажовање организација специјализованих за мониторинг ЗП	ЈС, ПС	ЛНП, ЛПС, ЛПВ, ОЈП, ОЈС, ПС	НП, ПП, СРП, ПИО, СтРП, ОЗП
		Формирање дигиталне базе података о заштићеним врстама (web portal)	ЈС, ПС	ЛНП, ЛПС, ОЈП, ОЈС, ПС	НП, ПП, СРП, ПИО, СтРП, ОЗП

Извор: оригинал

Формирање додатне организационе јединице за мониторинг заштићених врста, на нивоу управљача ЗП, потребно је, пре свега, због недостатка запослених на овим пословима, као и потребе за константним мониторингом и истраживањима о заштићеним врстама.

Екстерно ангажовање организација специјализованих за мониторинг је једна од могућности за додатно ангажовање стручних институција које би радиле на пословима мониторинга, услед недостатка капацитета у оквиру постојећих ЗП.

Такође, непостојање дигиталне базе података о заштићеним врстама код већине управљача ЗП, наглашава потребу за организационим унапређењем овог дела пословања у ЗП. Унапређење ове управљачке активности, заједно са унапређењем организације управљања посетиоцима, могла би се реализовати кроз

формирање једне нове организационе јединице (нпр. заштита и развој), на нивоу управљача ЗП, која би објединила послове ова два дела управљања ЗП.

7.2.3. Унапређење механизма финансирања система управљања

У прегледу 7.10, дат је предлог неопходних активности везаних за унапређење механизма финансирања.

ПРЕГЛЕД 7.10. ПРЕДЛОЗИ РЕШЕЊА И АКТИВНОСТИ ЗА УНАПРЕЂЕЊЕ МЕХАНИЗАМА ФИНАНСИРАЊА СИСТЕМА УПРАВЉАЊА ЗП

Елементи концептуалног модела	Предлози решења	Предлози неопходних активности	Типови управљача	Групе управљача	Категорије ЗП
Унапређење механизма финансирања система управљања	Унапредити коришћење домаћих и међународних извора финансирања	Дефинисање списка могућих механизма финансирања на националном и међународном нивоу	ЈС, ПС	ЈПНП, ЈПС, ЈПВ, ОЈП, ОЈС, ПС	НП, ПП, СРП, ПИО, ОЗП
		Обуке за припрему пројектне документације на националном нивоу	ЈС, ПС	ЈПС, ОЈП, ОЈС, ПС	ПП, СРП, СтРП, ПИО, ОЗП
		Обуке за припрему пројектне документације на међународном нивоу	ЈС, ПС	ЈПС, ОЈП, ОЈС, ПС	ПП, СРП, СтРП, ПИО, ОЗП
		Екстерно/додатно ангажовање агенција за припрему пројеката на међународном нивоу	ЈС, ПС	ЈПНП, ЈПС, ЈПВ, ОЈП, ОЈС, ПС	НП, ПП, СРП, ПИО, ОЗП
	Унапредити прикупљање накнада у ЗП	Подстицање прикупљања накнада за коришћење ЗП	ЈС, ПС	ЈПНП, ЈПС, ЈПВ, ОЈП, ОЈС, ПС	НП, ПП, СРП, ПИО, ОЗП

Извор: оригинал

Унапређење механизма финансирања система управљања подразумева унапређење коришћења постојећих механизма на републичком, покрајинском и локалном нивоу, кроз дефинисање свих могућих извора финансирања и обуке управљача за коришћење ових средстава. Такође, неопходно је спровести обуке за различите управљаче ЗП о финансијским механизмима које постоје на нивоу ЕУ и међународне заједнице (УН, Светски фонд за заштиту природе, Глобални фонд за

заштиту животне средине и сл.), као и о начину конкурисања и припреми пројектне документације.

Екстерно/ додатно ангажовање агенција за припрему пројеката на међународном нивоу је неопходно користити, због све већих административно-техничких захтева од стране међународних институција у процесу припреме пројектних активности. Такође, ове агенције имају приступ партнерима, на локалном и регионалном нивоу, без којих је врло тешко успешно аплицирати за неки пројекат.

Такође, неопходно је подстицати прикупљање накнада за коришћење ЗП, које су дефинисане Законом о заштити природе (2009/а), јер у већини ЗП ове накнаде немају великог значаја, или нису ни присутне као извор прихода.

7.3. ПРОВЕРА ПРАКТИЧНОСТИ И ПРИМЕНЕ КОНЦЕПТУАЛНОГ МОДЕЛА

У оквиру овог потпоглавља, дата је провера практичности и примене концептуалног модела, кроз квалитативну и SWOT анализу ставова испитаника, везаних за могућност унапређења концептуалног модела.

7.3.1. Унапређење оквира управљања ЗП

У прегледу 7.11, дат је обједињен приказ ставова представника управљача ЗП, јавне управе и служби, као и организација које су укључене у процес управљања ЗП, у односу на решења која су предложена концептуалним моделом (преглед 7.5, преглед 7.6, преглед 7.7, преглед 7.8, преглед 7.9 и преглед 7.10). Унапређење оквира управљања је посматрано кроз квалитативну и SWOT анализу ставова испитаника.

7.3.1.1. Квалитативна анализа

Посматрајући значај и хитност предложених решења унапређења законодавних оквира, уочава се да, представници управљача ЗП и јавне управе и службе, истовремено, сматрају да је значај за успостављање специфичног механизма финансирања веома велики, а хитност велика, док представници организација, сматрају да су значај и хитност велики. Проблем у спровођењу овог решења, за представника УПЗ је везан за „...неразумевање од стране државе и политика доношења одлука“, а за ИНШ и ПЗЗП, да постоји политички утицај на

7. Концептуални модел унапређења организације система управљања заштићеним подручјима

ПРЕГЛЕД 7.11. МАТРИЦА СТАВОВА ИСПИТАНИКА У ОДНОСУ НА ПРЕДЛОЖЕНА РЕШЕЊА

Елементи концептуалног оквира		Предложено решење	Ставови испитаника						
			Управљачи ЗП		Јавна управа и служба		Организације		
			Значај	Хитност	Значај	Хитност	Значај	Хитност	
Унапређење оквира управљања ЗП	Законодавни	Успостављање механизма за финансирање	5	4	5	4	4	4	
		Утврђивање модела за одрживо финансирање ЗП	5	5	5	4	5	4	
		Утврђивање средстава потребних за финансирање система управљања постојећим ЗП и успостављања нових ЗП	4	4	5	4	5	5	
	Институционални	Оснивање додатних организационих јединица у оквиру оба ЗЗП	4	4	2	2	3	3	
		Оснивање додатних организационих јединица у оквиру самих управљача ЗП	5	4	3	3	3	3	
Едукација управљача о свим аспектима управљања ЗП		5	4	4	4	4	4		
Унапређење структурних карактеристика управљања ЗП	Управљање и чување ЗП	Издвајање послова чувања ЗП из осталих послова шумарства, ловства, рибарства и сл.	4	3	4	4	4	4	
		Интензивнији надзор и вршење контроле на терену од стране републичке/покрајинске/локалне инспекцијске службе	4	4	5	5	4	4	
		Ефикасније процесуирање поднетих пријава	5	5	5	5	5	5	
		Утврђивање оптималних финансијских потреба	4	4	4	4	5	5	
		Утврђивање оптималних организационих потреба	5	5	4	4	5	4	
		Информисање/уознавање корисника подручја о могућностима укључивања у процес припреме плана управљања	4	4	5	5	4	4	
		Активније укључивање корисника подручја	4	4	5	5	4	4	
		Интензивнија сарадња у погледу промоције ЗП	4	4	4	4	4	4	
		Интензивнија сарадња у погледу заштите	4	5	4	4	4	4	
		Интензивнија сарадња у погледу унапређења туристичке понуде	4	4	3	4	4	4	
	Управљање посетиоцима у ЗП	Формирање додатне организационе јединица за управљање посетиоцима (заштита и развој)	4	4	4	4	4	4	
		Активнија комуникација са посетиоцима путем повратних информација	5	4	4	4	5	4	
		Унапређење туристичке понуде (инфраструктуре и едукативног садржаја)	4	4	4	4	5	4	
	Мониторинг заштићених врста	Формирање додатне организационе јединица (заштита и развој) у оквиру управљача	4	4	3	3	4	4	
		Екстерно/додатно ангажовање организација специјализованих за мониторинг ЗП	5	5	5	4	4	4	
		Формирање базе података о заштићеним врстама биљака и животиња (web портал)	5	5	5	5	4	4	
	Унапређење механизма финансирања система управљања ЗП	Механизми финансирања	Дефинисање списка могућих механизма финансирања на нацио./међу. нивоу	5	5	5	5	4	4
			Обуке за припрему пројеката на националном нивоу	4	4	5	4	4	4
			Обуке за припрему пројеката на међународном нивоу	5	4	5	5	4	4
			Екстерно / додатно ангажовање агенција за припрему пројеката на међународном нивоу	5	4	4	5	4	4
Подстицање прикупљања накнада за коришћење ЗП			5	5	3	3	4	4	
Легенда	0 - није значајно/хитно; 1 – веома мали значај/хитност; 2 – мали/а значај/хитност; 3 - ни мали ни велики значај/хитност; 4 – велики значај/хитност; 5 - веома велики значај/хитност								
Скраћенице	УП1 – управљач НП; УП2 – управљач из ЈС (Централна Србија); УП3 – управљач из ПС (АП Војводина), УП4 - управљач из ПС (Централна Србија); УП5 – управљач из ЈС (Централна Србија); УП6 – управљач из ЈС (АП Војводина); УП7 – управљач из ЈС (Централна Србија); ЛПС –ЛП „Србијашуме“ (стратешко ниво); ИНШ – Институт за низијско шумарство; ПЗЗП – Покрајински Завод за заштиту природе; ЛПВ – ЛП „Војводинашуме“ (стратешки ниво); ЗЗП – Завод за заштиту природе; ИШ – Институт за шумарство; IUCN – IUCN; ОИ1 – Факултет за примењену екологију; ОИ2 – Шумарски факултет; УШ – Управа за шуме.								

Извор: оригинал

формирање оваквог фонда, као и да „...се треба сетити примера накнаде за коришћење општекорисних функција шума, која је недуго након успостављања укинута“ (УШ). За представника ЗЗП је везано и „...за непостојање стратешког предлога за решавање овог проблема“. Такође, представник УП4 сматра да би „...великим управљачима ЗП припала велика свота новца, док би мали управљачи ЗП остали без довољно финансијских средстава“.

Утврђивања модела за одрживо финансирање има веома велики значај за представнике управљача ЗП, јавне управе и службе, као и организација, док је хитност веома велика, код представника управљача, а код представника јавне управе и службе, хитност је велика. Као проблем у спровођењу овог предлога, представници свих управљача ЗП сматрају да су локалне самоуправе већ довољно сиромашне и да немају додатна средства за финансирање ЗП, док представник ИНШ сматра да је „...ово већ дефинисано постојећим програмима управљања“. Према УП4, ЈПВ и IUCN, то није изводљиво, с обзиром на недовољну заинтересованост локалних самоуправа и других институција и то да постоји проблем „...унутрашњих и међусекторских несугласица“ (ПЗЗП).

Као последњи предлог у оквиру законодавних оквира, наведено је утврђивање средстава потребних за финансирање система управљања постојећим и успостављање нових ЗП. Представници управљача ЗП сматрају да је овај предлог веома значајан и хитан, представници јавне управе и службе да је значај веома велики, а хитност велика, док представници организација сматрају да је значај и хитност веома велика. Један од проблема за спровођење овог предлога, који је наведен од стране представника управљача ЗП, је да је „...утврђивање потенцијалних средстава веома незахвалан посао, јер су ЗП веома комплексни системи“ (УП7), док представници ПЗЗП и УШ сматрају да не постоји политичка спремност, а представник ОИ2 „...јасна методологија, валидност и доступност података“.

Унапређење институционалних оквира, преко оснивања додатних организационих јединица у оквиру републичког/покрајинског ЗЗП, за представнике управљача ЗП има велики значај и хитност, док представници јавне управе и службе, сматрају да је значај и хитност мала, а представници организација да је значај и хитност ни мала ни велика. Као основни проблем сви

представници управљача ЗП наводе недостатак запослених и одговарајућу финансијску подршку, а сличног мишљења су и сви представници јавне управе и службе, као и представници организација, који истичу „...недостатак политичке воље“ (ЗЗП) и „...ограничења запошљавања у јавном сектору“ (ИШ). Такође, представник ПЗЗП сматра да је „...већина студија већ припремљено, али недостаје усвајање истих...“, као и да „...постоји одсуство интересовања државних органа за политику управљања ЗП“ (ПЗЗП), док представник УШ сматра да „...није потребно оснивати додатне организационе јединице јер их има више него довољно“.

У погледу предлога унапређења, кроз оснивање додатних организационих јединица у оквиру управљача ЗП, представници управљача ЗП сматрају да је значај веома велики, а хитност велика, док представници јавне управе и службе, као и организација сматрају да је значај и хитност нити мала, нити велика. Као проблем у спровођењу овог предлога, сви представници управљача ЗП наводе идентичне разлоге, као и за претходни предлог, односно „...недостатак финансијских средстава“ (ПЗЗП) и „...недостатак кадровских капацитета“ (ЗЗП), док представник ЈПВ истиче да „...услед тенденције ограничења броја запослених у јавној управи, овај предлог се чини, тренутно, нереално спроводљивим“. Представник ИШ, сматра да, поред наведених предлога, проблем лежи и у „...недовољно мотивисаним управљачима за активнију заштиту природе“, и да „...би овакав предлог био осујећен већ у покушају, с обзиром на стање у ЈС“ (ИШ). Такође, представник ПЗЗП сматра „...да постоји недостатак разумевања од стране пословодства и недовољна обученост запослених...“, као и „...да је заштита природе обично супротстављена интересима фирме, која не види ову потребу, услед недостатка финансијских средстава“ (ПЗЗП).

Едукација управљача о свим аспектима управљања ЗП, према представницима управљача ЗП, има веома велики значај и велику хитност, као предлог унапређења, док представници јавне управе и службе, као и организација сматрају да је значај и хитност велика. Представник УП5 сматра да је један од проблема „...недовољна информисаност“, а представник УП3 да постоји „...недостатак одговарајућег особља за обуку, питање компетентности и избора учесника“. Представник ИНШ сматра да постоји „...релативно ниска

свест о бенефитима едукације и понуђеног квалитета и реализација едукације...“, као и *„...недовољан кадровски капацитет управљача да примене стечено знање“* (ЗЗП). Представник ЈПВ сматра да постоји *„...непредузимљивост, како од стране надлежног министарства, тако и од стране других институција“*. Такође, представник УШ сматра да је проблем *„...финансијске природе...“* и да се *„...програми едукације требају развијати у складу са сваком посебном ситуацијом“*.

7.3.1.2. SWOT анализа

У прегледу 7.12 дат је приказ резултата SWOT анализе везане за унапређење законодавних и институционалних оквира, утврђен на основу података прикупљених у другој фази истраживања.

Унутрашњи фактори (предности) за испуњење предложених активности, са једне стране, представљају стабилни извори финансирања и укључивање локалних самоуправа у финансирање ЗП, а, са друге стране, стварно сагледавање трошкова заштите природе. На тај начин би се омогућило ефикасније успостављање ЗП и управљање постојећим ЗП, ангажовање додатних капацитета за управљање ЗП и активнији мониторинг заштићених врста. Такође, предност представљају и релативно јаки стручни капацитети појединих управљача, који се могу искористити за едукацију осталих, тј. као примери „добре праксе“ и деценијско искуство ЗЗП, управљача и надлежних министарства/ секретаријата.

Као недостаци, присутни су неуједначени начини управљања ЗП између Централне Србије и АП Војводине, као и дуготрајан процес ревизије законодавства, тј. доношење савремених законских решења, а један од недостатака је везан и за недовољну транспарентност у доношењу истих. Такође, као слабост за испуњење наведених предлога, присутна је и незаинтересованост локалне самоуправе и релевантних институција на државном нивоу за конкретне промене, повезане са проблемом недостатка финансијских средстава. На нивоу управљача, присутан је проблем преоптерећености постојећих запослених и недостатка нових управљача, као и потребне обуке нових запослених, који нису одмах у могућности да се баве проблематиком управљања ЗП. Такође, као недостатак је наведен и краткорочан ефекат реализације едукације, неадекватно

примењивање стечених знања и вештина, услед недовољног броја запослених и обављање више послова истовремено.

Као спољашњи фактори (могућности) за испуњење предложених активности, истичу се коришћење ЕУ фондова за финансирање послова везаних за управљање ЗП, као и утицај ЕУ политике на убрзано успостављање нових ЗП. Такође, могуће је планирати активности са већом сигурношћу и ангажовати већи број стручњака, код боље организације управљања ЗП и унапређеног финансирања. Као могућност је наведен и трансфер знања у региону и развој програма редовне обуке за управљаче ЗП.

ПРЕГЛЕД 7.12. SWOT АНАЛИЗА УНАПРЕЂЕЊА ОКВИРА УПРАВЉАЊА ЗП

Предности	Недостаји
Стабилни извори финансирања	Неуједначен начин управљања ЗП у АП Војводина и Централној Србији, као и локала наспрам националног нивоа
Стварно сагледавање коштања „заштите“	Дуготрајан процес ревизије законодавног оквира без одговарајуће транспарентности
Ефикасније успостављање ЗП и управљање постојећим ЗП	Неразумевање доносиоца одлука за потребе ЗП
Могућност укључивања локалних самоуправа у финансирање и управљање ЗП	Недостатак финансијских средстава на државном нивоу за реализацију планираних активности
Омогућавање упошљавања додатних капацитета за управљање ЗП и активни мониторинг заштићених врста	Непостојање јасне воље од стране релевантних институција на конкретне кораке
Позитиван став управљача ЗП према едук. и воља да учествују у активностима јачања капацитета	Недостатак подршке од стране локалне самоуправе
Релативно јаки стручни капацитети појединих управљача	Преоптерећеност постојеће организационе структура управљача и недостатак нових управљача
Деценијско искуство у управљању ЗП (заводи и управљачи)	Неразумевање управљача за промене у систему управљања ЗП
	Краткорочни ефекат реализоване едукације, непримењивање стечених знања и вештина
Могућности	Претње
Коришћење ЕУ фондова за финансирање послова управљања ЗП	Утицај ЕУ политике на успостављање и проширивање постојећих ЗП („Natura 2000“)
Утицај ЕУ политике на убрзано успостављање нових ЗП	Промена политике управљања и финансирања ЗП
Преглед потреба за финансирањем би дао основу за буџетско планирање	Преусмеравање свих накнада у посебан фонд
Могућност ангажовања већег броја стручњака финансираних из буџета Републике Србије	Утицај економске ситуације на успостављање нових механизма финансирања
Планирање активности са великом сигурношћу	Недовољно јасно дефинисани критеријуми за расподелу средстава
Развој програма редовне годишње обуке за управљаче ЗП	Непостојање могућности запошљавања или запошљавање нестручних људи и политичко запошљавање
Трансфер знања у региону	Заобилажење сектора заштите природе у одлучивању
	Недефинисаност недозвољених активности у различитим зонама заштите Ограничена могућност запошљавања нових кадрова у ЗЗП и другим институцијама

Извор: оригинал

Са друге стране, претње за испуњење предложених активности су везане, пре свега, за утицај ЕУ политике на успостављање и проширење постојећих ЗП, преко „Natura 2000“ мреже и промена политике управљања и финансирања ЗП од стране ЕУ. На нивоу државе, постоји претња од преусмеравања свих накнада у засебни фонд и тиме смањивање независности самих управљача ЗП, као и утицај економске ситуације на успостављање нових ЗП и запошљавање додатног кадра код управљача ЗП, ЗЗП и надлежног министарства. Код финансирања ЗП, присутна је и претња везана за недовољно јасно дефинисане критеријуме за расподелу средстава. Претње долазе и од стране других сектора, који би путем лобирања утицали на неповољне одлуке везане за успостављање ЗП. Такође, претња је присутна и у погледу недефинисаности активности које су недозвољене у различитим зонама заштите.

7.3.2. Унапређење структурних карактеристика управљања ЗП

Унапређење структурних карактеристика управљања је посматрано кроз унапређење следећих елемената:

1. управљања и чувања ЗП;
2. управљање посетиоцима у ЗП;
3. мониторинга заштићених врста.

У наредним потпоглављима дата је квалитативна и SWOT анализа унапређења структурних карактеристика управљања ЗП.

7.3.2.1. Квалитативна анализа

Као један од првих предлога унапређења управљања и чувања ЗП предложено је издвајање послова чувара ЗП, од осталих послова у области шумарства, рибарства, ловства и сл. Представници управљача ЗП, сматрају да овај предлог има велики значај, док је хитност ни мала ни велика. Са друге стране, представници преосталих група сматрају да су значај и хитност велики. Сви представници управљача ЗП сматрају да је један од главних проблема недостатак запослених и немогућност запошљавања додатног кадра, које је условљено недостатком финансијских средстава. Представник ЈПС истиче да је „...у пракси немогуће раздвајати послове чувара ЗП од чувара шума“, као и представник ЈПВ који сматра да се оваквим раздвајањем „...само ствара преклапање надлежности

чуvara шума и чуvara ЗП“. Такође, присутан је и проблем „...недовољног броја запослених, који нису довољно едуковани да спроводе послове чувања ЗП“ (ПЗЗП). Представници IUCN, ПЗЗП, ЗЗП, ИШ, УШ, ОИ1 и ОИ2 сматрају, такође, да проблем лежи у недостатку броја запослених.

Предлог интензивнијег надзора од стране инспекцијске службе, према представницима управљача ЗП и организација, има велики значај и хитност, док је за представнике јавне управе и службе, овај предлог од веома великог значаја и хитности. Сви представници управљача ЗП и већина представника јавне управе и службе и представника организација истичу да је главни проблем везан за недовољан број инспектора. Представник IUCN-а сматра да је, поред овога, проблем и у „...утицају локалне политике на коришћење ресурса, тј. спреге интереса локалне самоуправе и корисника подручја...“, која доводи до „...илегалних активности у оквиру ЗП“. Представник ОИ1 сматра да, поред „...недовољног броја инспектора...“, проблем лежи и у „...неадекватној дефинисаности дозвољених и недозвољених активности у зонама заштите“, а представник ИШ сматра „...да недостаје сигурност за инспекторе“.

Предлог везан за ефикасније процесуирање поднетих пријава је, за представнике све три посматране групе, од веома великог значаја и хитности. Представници УП1 и УП2 сматрају да је један од основних проблема везан за „...споро судство“, и „...недовољно разумевања судства о проблематици управљања ЗП“ (УП3), као и да постоји „...директан притисак на инспекцију и чуварску службу управљача од стране прекршиоца“ (УП6). Представник ЗЗП сматра да „...недостају капацитет надлежних служби“, као и да се пријаве „...најчешће, подносе против НН лица, што продужава процес“ (ОИ1), што указује да је заштита природе још увек, веома ниско на лествици приоритета правосудних органа (ПЗЗП, ЗЗП, ЛПВ и ОИ1). Представник УШ сматра да је проблем „...финансијске природе и недостатка мотивације за рад“.

За предлог утврђивања оптималних финансијских потреба, представници управљача ЗП и јавне управе и службе, сматрају да је значај и хитност велика, док су за представнике организација, значај и хитност веома велики. Проблем у спровођењу овог предлога, за представнике УП6, представља „...немогућност оптималног пројектовања јер су ЗП живи системи“ и „...политичка воља да се

спроведе утврђено“ (ИНШ). Представник ОИ1 сматра да су „...*капацитети управљача за израду дугорочних планова неодговарајући*“ и да „...*не постоји воља за реализацију истог*“ (ЗЗП). Представник ЈПВ сматра да „...*реализација програма управљања, највећим делом, пада на саме управљаче ЗП...*“ и да је неопходно „...*на основу оптималних потреба дефинисати годишње буџете Републике Србије у делу који се односи на ЗП*“ (ЈПВ). Такође, представник УШ сматра да „...*се финансирање заштите природе може само спровести из државног буџета и дела накнада...*“ и да „...*у сектор животне средине није у могућности да се створи ништа оптимално*“ (исти став се односи и на следећи предлог).

Утврђивање оптималних организационих потреба је, код представника управљача ЗП, веома великог значаја и хитности, а од великог је значаја и хитности код јавне управе и службе. За организације, овај предлог је од веома великог значаја и велике хитности. Проблеми који су везани за спровођење овог предлога, обухватају недостатак запослених (УП1 и УП6), неодговарајуће капацитете (ЗЗП, ОИ1 и ИШ), „...*непостојање воље да се реорганизује систем управљања ЗП*“ (IUCN) и „...*ограничења које постоје у оквиру ЈП*“ (WWF).

Информисање/упознавање корисника подручја о могућности укључивања, код представника управљача ЗП и организација је великог значаја и хитности, док су, код представника организација, значај и хитност веома велики. Управљачи ЗП (УП1, УП2, УП4 и УП6) као проблем у спровођењу овог предлога, наводе незаинтересованост корисника подручја и „...*старосну структуру корисника подручја*“ (УП1), који би учествовали у процесу припреме плана управљања. Код представника ИНШ и ПЗЗП, један од наведених проблема је везан за незаинтересованост управљача, као и недостатак капацитета управљача ЗП за партиципативне процесе (WWF, IUCN, ЗЗП, ПЗЗП и ИНШ), неопходне за спровођење овог предлога.

За предлог активнијег укључивања корисника подручја, преко форума/савета корисника подручја, представници управљача ЗП и организација, сматрају да је значај и хитност велика, док представници јавне управе и службе, истичу да су значај и хитност веома велики. Као проблеми у спровођењу овог предлога, сви управљачи наводе недовољну заинтересованост корисника подручја

и „...неконструктивност у том процесу“ (УП7), односно, да управљачи ЗП „...немају довољно капацитета и воље за формирање оваквог форума/савета“ (ЗЗП) и да се „...често позивају "пожељни" корисници подручја“ (ПЗЗП). Такође, наводи се да је то „...процес који траје и да је потребно време за успостављање оваквог форума/савета“ (IUCN), док представник ОИ2 сматра и да је „...локално становништво сиромашно и недовољно едуковано за овакве процесе“.

Унапређење организације управљања и чувања ЗП, кроз интензивнију сарадњу у погледу промоције ЗП, код свих посматраних група је од великог значаја и хитности. Као основни проблем за спровођење овог предлога, код све три посматране групе испитаника, наводи се проблем недостатка финансијских средстава, као и незаинтересованост управљача и заинтересованих страна (УП7, ЛПС, ОИ1 и ОИ2).

Интензивнија сарадња у погледу заштите је, код представника јавне управе и службе, као и организација, од великог значаја и хитности, док је код представника управљача ЗП, значај велики, а хитност веома велика. Представници управљача ЗП (УП1, УП2 и УП3) сматрају да је проблем у спровођењу сарадње у заштити финансијске природе и „...да ови послови падају на терет управљача ЗП“ (УП2). Са друге стране, представник ПЗЗП сматра да „...управљачи ЗП нису заинтересовани да укључују друге заинтересоване стране, јер им се на тај начин отежава управљање ЗП“, као и да постоји „...недовољна сарадња између управљача ЗП и научно-истраживачких институција“ (ОИ1), уз „...недостатак стручног капацитета“ (ОИ1).

Унапређење сарадње у погледу туристичке понуде је, за представнике управљача ЗП и организација, од великог значаја и хитности, док је за представнике јавне управе и службе значај ни мали ни велики, а хитност велика. Као кључни проблем наводе се финансијска средства (УП1, УП2, УП3, УП6, ЛПВ и ЗЗП), као и да не постоји „...довољна отвореност и сарадња са невладиним сектором...“ (ИНШ) и „...сарадња управљача ЗП и туристичких организација“ (IUCN). Такође, истиче се проблем „...законски неодређеног односа поделе добити, по основу заједничке понуде“ (ПЗЗП), а представник ОИ1 наводи и проблем „...стручности управљача у погледу туризма и спремности да се одређене активности предају другим корисницима ЗП“.

Као вид **унапређења управљања посетиоцима**, предложено је формирање засебне организационе јединице (заштите и развоја), и овај предлог је код свих посматрани група оцењен са великим значајем и хитности. Као проблем, код свих представника управљача присутан је недостатак финансијских средстава, док за представнике ЗЗП, ОИ1 и WWF проблем је везан и за недостатак стручног кадра.

За други предлог унапређења, активнија комуникацију са посетиоцима путем повратних информација, код представника управљача ЗП, значај је оцењен као веома велики а хитност као велика, што је случај и са представницима организација, док представници јавне управе и службе сматрају да је значај и хитност велика. Представници испитаника (УП1, УП2, УП5 и УШ), наводе проблеме недостатака кадрова и „...недовољно познавање страног језика“ (УП6), док представник ЈПВ сматра да се „...недовољно користе сви канали промоције“, као и да постоји ограниченост у погледу капацитета управљача (ОИ1, ЗЗП и WWF).

Трећи предлог, који подразумева унапређење туристичке понуде, за представнике управљача ЗП и јавне управе и службе, има велики значај и хитност, док код представника организација, значај је оцењен као веома велики, а хитност као велика. Представник УП2 сматра да је проблем везан за „...лошу сарадњу са локалном самоуправом“ и недостатак финансијских средстава (УП1, УП4 и УП5), као и да је „...неопходно имати тим који би радио на унапређењу и одржавању инфраструктуре“ (УП6). Представници ЗЗП, ОИ1, УШ1 и WWF, сматрају да преовлађују проблеми финансијске природе и „...недовољног укључивања локалне самоуправе“ (IUCN), као и „...недостатака стручног кадра за припрему и спровођење пројеката“ (WWF).

Значај и хитност, предлога **унапређења мониторинга заштићених врста**, везана за формирање додатне организационе јединице, оцењена је код представника управљача ЗП и организација, као велика, док је код представника јавне управе и службе, значај и хитност оцењена као ни мала ни велика. Као проблем у спровођењу овог предлога, скоро код свих представника управљача ЗП (УП1, УП2, УП4, УП6 и УП7), наводи се недостатак финансијских средстава и ограничени кадровски капацитети. Са овим се слажу сви представници јавних управа и служби, као и организација, поготово у погледу кадровских капацитета.

Такође, представник ЈПВ сматра да Закон о заштити природе „...не прави разлику између праћења стања и мониторинга и да формирање додатне организационе јединице неће решити проблем, уколико управљачи за то немају капацитете“. Овај представник наводи и да „...нема заједничког предлога о потребама за мониторинг“ (ЈПВ). Представници ПЗЗП, ЗЗП, ИШ, ОИ1 и WWF, сматрају да не постоји стручан кадар за ове послове, док представник IUCN-а сматра да у „...тренутној ситуацији, када већина средстава за управљање ЗП долази из шумарства, не постоји разумевање овог сектора“ и да се „...мора променити модел финансирања који ће омогућити активније праћење стања на терену“ (IUCN).

Значај и хитност, екстерног/додатног ангажовања организација специјализованих за мониторинг оцењена је, код представника управљача ЗП, као веома велика, док је код представника организација, велика. Представници јавне управе и службе сматрају да је значај веома велики, а хитност велика. Проблем у екстерном ангажовању, код већине управљача (УП2, УП4, УП5, УП6 и УП7), лежи у недостатку финансијских средстава и кадровских капацитета. Представник ЗЗП сматра да „...недостаје комуникација како би се препознали заједнички интереси и реализовале ове активности“, а представник ОИ1 сматра да проблем лежи у „...недовољне оспособљености за прибављање средстава од донатора кроз пројектне активности“.

Трећи предлог унапређења мониторинга заштићених врста, формирање базе података о заштићеним врстама, представници управљача ЗП и јавне управе и службе, су оценили као веома велики у погледу значаја и хитности, док су представници организација значај и хитност оценили као велику. За формирање базе података, код свих представника управљача ЗП, проблем је финансијске природе, као и „...униформност података и верификације резултата“ (УП6). Сви представници јавне управе и службе, као и организација, такође, препознају кадровске и финансијске проблеме, али и наводе да је „...неопходна сарадња са невладиним сектором“ (IUCN), као и да „...постоји неповољна информатичка писменост запослених“ (ОИ1).

7.3.2.2. SWOT анализа

У прегледу 7.13, дат је приказ резултата SWOT анализе везане за унапређење структурних карактеристика управљања ЗП, утврђен на основу података прикупљених у другој фази истраживања.

Унутрашњи фактори (предности) за испуњење предложених активности обухватају, са финансијског аспекта, унапређење финансирања програма управљања и остваривања бољих прихода од туризма. У погледу сарадње са корисницима подручја је, пре свега, њихово активније укључивање у процес управљања ЗП и лакше прихватање прописа, што је повезано и са бољим инспекцијским надзором. Предност оваквог унапређења структурних карактеристика управљања ЗП је везана за препознавање сопствених проблема и недостатака од стране запослених у ЗП, као и растеређење чувара и стручних сарадника. Једна од предности за унапређење структурних карактеристика управљања ЗП је и богат диверзитет и очуване природне вредности.

Недостаци у спровођењу предложених активности, везани су за мањак финансијских средстава, која треба да буду опредељена за програме управљања, као и недостатак капацитета, људских и инфраструктурних, за спровођење поменутих програма управљања. Слабост, везана за сарадњу са корисницима подручја, условљена је ограниченим бројем инспектора и сукобима који постоје са корисницима подручја. Они произилазе, углавном, из недостатка искуства у партиципативним процесима и слабог укључивања различитих удружења грађана. Недостатак коришћења база података, условљен је чињеницом да постоји недовољно знања из области информатике и неприступачности података, у случају да је база затвореног типа.

Са друге стране, спољашњи фактори (могућности) за унапређење структурних карактеристика управљања ЗП, везани су за локално и регионално умрежавање управљача ЗП, као и коришћење примера „добре праксе“ за управљање ЗП. Такође, као могућност се наводи и већи број процесуираних и решених пријава, што утиче и на смањење негативних последица коришћења ЗП. Као могућност се наводи и успостављање јавно-приватног партнерства између локалних самоуправа, управљача и предузетника, а све у циљу што бољег коришћења ЗП. Такође, наводи се и могућност примене међународних стандарда,

као што су Европска повеља одрживог туризма, UNESCO - MAB и FSC/PEFC стандарда.

ПРЕГЛЕД 7.13. SWOT АНАЛИЗА УНАПРЕЂЕЊА СТРУКТУРНИХ КАРАКТЕРИСТИКА УПРАВЉАЊА ЗП

Предности	Недостаци
Унапређено финансирање програма управљања	Недовољно финансијских средстава одређених за програме управљања ЗП
Растеређени чувари и стручни сарадници	Недостатак капацитета (људских и инфраструктурних) у оквиру постојећих управљача за спровођење програма управљања ЗП
Остваривање већих прихода од стране туриста	Ограничен број инспектора
Бољи инспекцијски надзор	Сукоб интереса између корисника и управљача ЗП
Активније укључивање корисника подручја у управљање ЗП	Недостатак искуства у партиципативним процесима
Лакше прихватање прописа (обавезе, забране, ограничења) од стране корисника ЗП	Слабо укључивање удружења грађана у управљање ЗП
Квалитетни и ажурни подаци о природним вредностима ЗП	Неприступачност података (у случају да је база затвореног типа)
Препознавање сопствених проблема и недостатака од стране запослених у ЗП	Недовољно знање у области информатике (база података)
Богат биодиверзитет и очуване природне вредности	
Мogućности	Претње
Локално/регионално умрежавање управљача ЗП	Ослањање управљача ЗП искључиво на подршку из буџета и природне вредности подручја без стварања додатних вредности
Коришћење примера добре праксе за управљање ЗП	Немогућност запошљавања нових кадрова због ограничења запошљавања у ЈС
Већи број процесуираних пријава	Спољни притисак на инсп. и чуварску службу
Већи број решених пријава/предмета	Продужени процес доношења плана/програма управљања
Употребљива/интерактивна база података	Противљење лока. заје. успостављању реж. зашт.
Смањење негативних последица коришћења ЗП	Негативан притисак од стране туриста на ЗП
Успостављање јавно-приватних партнерства између локалних самоуправа, управљача ЗП и локалних предузетника	Мogućност за злоупотребу података заштићених врста и формирање нестандардизованих и неусаглашених база података
Примена међународних стандарда (Европска повеља одрживог туризма, UNESCO MAB, FSC....)	Избор недовољно стручних организација за мониторинг
	Неупотребљиви резултати/извештаји мониторинга

Извор: оригинал

Као претње унапређењу структурних карактеристика управљања, наводе се претерано ослањање управљача, искључиво, на буџет Републике Србије и природне вредности, без стварања додатних вредности у оквиру ЗП, као и немогућност запошљавања новог кадра услед ограничења у запошљавању у ЈС. Такође, као претња присутан је и спољашњи утицај на инспекторе и чуваре ЗП и продужени процес доношења плана/ програма управљања, услед усаглашавања интереса, примедби и потреба корисника подручја. Од стране локалне заједнице, претња постоји код противљења успостављању одређеног режима заштите, због последица везаних за ограничено коришћење ресурса. У погледу развоја туризма може доћи до негативног притиска од стране туриста на ЗП. Код мониторинга

заштићених врста, може доћи до злоупотребе података и формирања нестандардизованих и неусаглашених база података, неповољног избора стручних организација за мониторинг, као и добијања резултата и извештаја мониторинга који нису употребљиви.

7.3.3. Унапређење механизма финансирања система управљања ЗП

У оквиру овог потпоглавља дата је квалитативна и SWOT анализа унапређења механизма финансирања ЗП.

7.3.3.1. Квалитативна анализа

Предлог унапређења механизма финансирања ЗП, везан за дефинисање списка могућих механизма финансирања на националном и међународним нивоу, од стране представника управљача ЗП и јавне управе и службе, према значају и хитности је оцењен као веома велики, а од стране представника организација као велики. Представник УП6 је навео као проблем „...ризик од непотпуног списка“, док представник ИШ да су „...неопходно истраживање по овом питању“ и да „...заштита природе мора бити обавезно препозната од стране постојећег Зеленог фонда“ (ЈПВ). Такође, представник WWF наводи да проблем лежи у „...применљивости појединих механизма у односу на врсту управљача“, а представник ИНШ да „...сам списак не гарантује квалитетну реализацију“.

Обуке за припрему домаћих пројеката је оцењена, код представника управљача ЗП и организација, као великог значаја и хитности, док представници јавне управе и службе сматрају да је значај веома велики, а хитност велика. Представници управљача ЗП (УП1, УП2, УП5, УП6 и УП7), као проблем за ова два предлога, виде недостатак кадровских капацитета, а представник УП6 наглашава и проблем „...недовољне информатичке писмености“. Слична ситуација је и код представника ИНШ који сматра „...да обука не гарантује квалитет реализације“, док представник WWF истиче да постоји проблем „...расположивости људи за обуку у континуитету“, а представник ОИ1 проблем „...недовољног умрежавања са другим ЗП у региону“.

Значај предлога за спровођење обуке за припрему пројеката на међународном нивоу, код представника управљача ЗП је оцењен као веома

велики, а хитност као велика. Код представника јавне управе и службе су значај и хитност, оцењени као веома велики, а код представника организација као велики. Проблематика спровођења овог предлога је идентична, као код претходног предлога.

Од стране представника управљача ЗП, значај екстерног/додатног ангажовања агенција за припрему пројеката је оцењен као веома велики, док је хитност велика. Код представника јавне управе и службе, значај је оцењен као велики, а хитност као веома велика, док је код представника организација, значај и хитност оцењена као велика. Представници УП2, УП4 и УП5 су навели проблем недостатка оваквих агенција, а представник УП1 и УП6 недостатак средстава за ангажовање. Представник ЗЗП сматра да постоји „...незаинтересованост управљача да ангажују ове агенције“, док представник ПЗЗП, да се међународни пројекти „...најчешће, свде на обуке, опрему и плате, без правих активности у заштити природе“.

Последњи предлог унапређења, који подразумева подстицање прикупљања накнада, оцењен је према значају и хитности, од стране управљача, као веома велики, код јавне управе и службе као велики, док је код организација ни мали ни велики. Представници управљача ЗП (УП1, УП2, УП5 и УП6), наводе као основни проблем отпор од стране корисника подручја и наплату путем судских спорова (УП1, УП2 и УП6). Представници ИНШ, ПЗЗП, ЈПВ и ИШ, такође, препознају ове проблеме и наводе да „...постоји опасност губитка кредибилитета услед ненаменског трошења средстава“ (WWF), али и да постоји „...опасност од смањења броја посетилаца“ (WWF).

7.3.3.2. SWOT анализа

У прегледу 7.14, дат је приказ резултата SWOT анализе везане за унапређења механизма финансирања система управљања ЗП, утврђен на основу података прикупљених у другој фази истраживања.

Предности предложених активности се, пре свега, огледају у диверсификацији извора финансирања (домаћи, страни, накнаде и сл.), који би омогућили одржив и дуготрајан систем финансирања ЗП. Такође, целовит списак би знатно олакшао процес пријављивања пројеката, а постојање извесног нивоа знања о изради пројеката и прибављању средстава, у сваком погледу олакшава

цео процес диверсификације извора финансирања. У систему финансирања ЗП, већ постоје примери „добре праксе“, који се могу искористити и код других управљача ЗП, а организовање обука, у сваком случају, омогућава управљачу ЗП да се лакше израде пројекти. Екстерно ангажовање агенција за припрему пројеката, може омогућити управљачима ЗП да се фокусирају на главну делатност.

ПРЕГЛЕД 7.14. SWOT АНАЛИЗА УНАПРЕЂЕЊА МЕХАНИЗАМА ФИНАНСИРАЊА СИСТЕМА УПРАВЉАЊА ЗП

Предности	Недостаци
Диверсификовање прихода	Превелика администрација
Постојање природних ресурса који се могу валоризовати кроз накнаде за коришћење или стварање додатне вредности	Потреба за кадровима способним да аплицирају на домаће и међународне пројекте
Целовит списак механизма финансирања ће олакшати процес пријављивања за пројекте	Евентуална инертност управљача
Постојање извесног/полазног нивоа знања о изради пројеката и прибављању средстава	Обуке за израду националних и међународних пројеката могу да доведу до обављања више послова истовремено
Финансијска стабилност појединих управљача	Услед ангажовања агенција, управљач остаје без дела финансијских средстава
Постојање добрих примера развоја различитих извора финансирања (мали број управљача)	Конфликти са корисницима простора
Организовање обука за припрему пројеката на националном и међународном нивоу	Наплата потраживања по основу одлука о накнадама
Екстерно ангажовање агенција, омогућава да запослени код управљача несметано раде управљачке послове и да управљач нема потребе за додатним запошљавањем	Недовољна информатичка писменост и познавање енглеског језика запослених у ЗП
	Ослањање на традиционалне изворе финансирања (коришћење ресурса) и буџетско финансирање
	Недовољни капацитети управљача за пројектно финансирање
Могућности	Претње
Коришћење ЕУ, међународних и регионалних фондова за финансирање ЗП	Губљење заинтересованости за пројектно финансирање због неповољног законских и институционалних оквира
Дугорочни бенефит за управљаче ЗП	Занемаривање заштите природе у планирању националног буџета
Развој туризма у ЗП, као извора финансирања	Немогућност улагања у одрживост екосистема и заштиту врста и генотипова
Увођење концепта екосистемских услуга	Недостатак средстава за адекватну заштиту од илегалних активности
Умрежавање са партнерима из других земаља и учествовање на пројектима у партнерском статусу	
Успостављање јавно-приватног партнерства	

Извор: оригинал

Као један од унутрашњих фактора, недостаци, предложених активности се огледају у превеликој администрацији и обављању више послова истовремено, који могу настати услед превеликих обавеза у процесу пријављивања пројеката и смањеном фокусирању на главну делатност. Такође, једна од слабости је везана за евентуалну инертност управљача да прате нове фондове и изворе финансирања.

Услед екстерног ангажовања агенција, део финансијских средстава се мора одредити за ту намену, док подстицање за прикупљање накнада, дефинитивно доводи до сукоба са корисницима подручја, који нису спремни да се одрекну дела профита, а наплата се често обавља судским путем. Такође, као слабости се наводе недовољни капацитети управљача ЗП за пројектно финансирање, као и недовољна информатичка обученост и познавање енглеског језика.

Као спољашњи фактори (могућности) за унапређење механизма финансирања се наводе дугорочни „бенефити“ за све управљаче ЗП који ће се одразити на заштиту, одржавање и унапређење ЗП. Са финансијског аспекта, омогући ће коришћење ЕУ, међународних и регионалних фондова за финансирање управљања ЗП. За овај облик финансирања, умрежавање са другим партнерским организацијама је од кључног значаја, јер не захтева претерано ангажовање приликом припреме пројекта, који може бити увезан за концептом јавно - приватног партнерства. Такође, као могућност постоји и наплата екосистемских и разних туристичких услуга.

Са друге стране, претње унапређења механизма финансирања су везане за губљење заинтересованости за пројектно финансирање услед неповољних законодавних и институционалних оквира, као и занемаривање заштите природе у планирању националног буџета. Такође се наводи и немогућност улагања у одрживост екосистема и заштиту врста и генотипа, као и недостатак средстава за адекватну заштиту од илегалних активности.

7.4. МОГУЋНОСТИ РАЗВОЈА И ФУНКЦИОНИСАЊА КОНЦЕПТУАЛНОГ МОДЕЛА

У оквиру овог потпоглавља, дат је преглед могућности развоја предложеног концептуалног модела, према временском периоду у којем се предлози унапређења могу спровести, како према **ставовима испитаника**, тако и према **стеченом знању** током овог истраживања. Развој предложеног концептуалног модела је посматран кроз три временска периода⁵⁶. Овај временски

---

⁵⁶ 1. краткорочно (1-3 год.); 2. средњорочно (3-5 год.); 3. дугорочно (>5 год.). Ови временски периоди су узети у обзир, због спровођења наведених активности у периоду од 10 година (временски период трајања плана управљања), који је посматран као дугорочни период, и потребе за дефинисање још два периода. Због тога је краткорочни период посматран од 1-3 године, а средњорочни од 3-5 године.

период су испитаници навели за сваки предлог појединачно, а средње вредности су коришћене за добијање крајњих резултата. Такође, у оквиру овог потпоглавља дат је и преглед функционисања предложеног модела у складу са стеченим знањем.

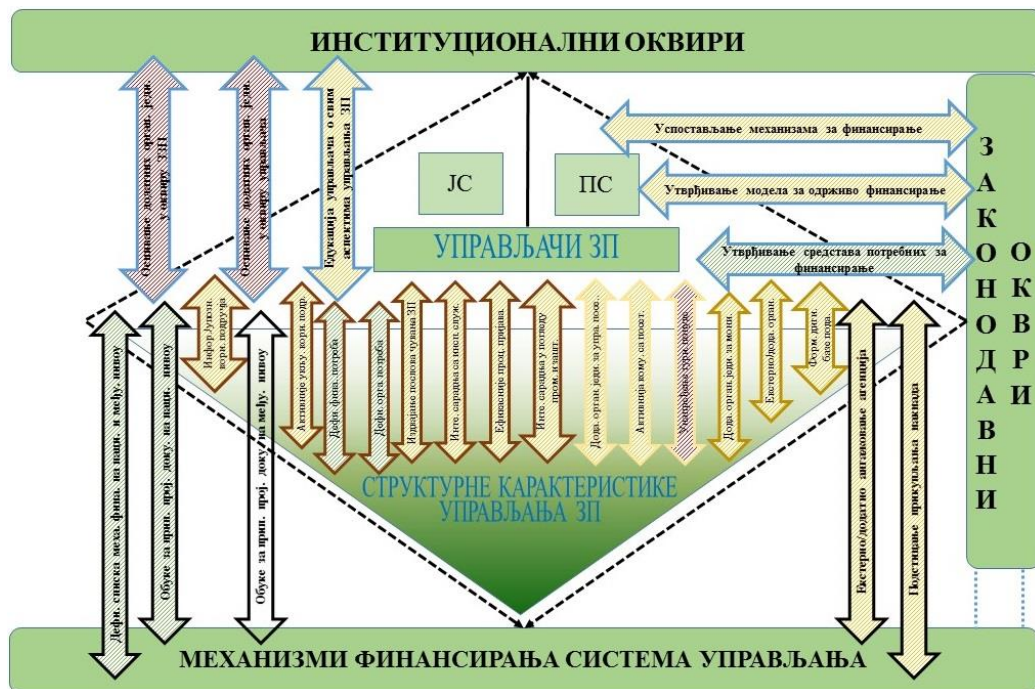
У прегледу 7.15, дат је временски период за унапређење и елементи концептуалног модела према **ставовима испитаника**. Као што се може видети, предлаже се унапређење законодавних оквира у краткорочном и средњорочном периоду, док за унапређење институционалних оквира предлаже се примена у дугорочном и средњорочном периоду.

ПРЕГЛЕД 7.15. МОГУЋНОСТ РАЗВОЈА КОНЦЕПТУАЛНОГ МОДЕЛА (СТАВОВИ ИСПИТАНИКА)

Елементи концептуалног модела		Врем. период
Унапређење оквира управљања ЗП	Законодавни	Краткорочно
		Средњорочно
	Институционални	Дугорочно
		Средњорочно
Унапређење структурних карактеристика управљања ЗП	Управљање и чување ЗП	Краткорочно
		Средњорочно
		Дугорочно
	Управљање посетиоцима у ЗП	Средњорочно
		Дугорочно
	Мониторинг заштићених врста	Средњорочно
Унапређење механизма финансирања система управљања ЗП	Механизми финансирања	Краткорочно
		Средњорочно

Извор: оригинал

Код предлога унапређења управљања и чувања ЗП, присутне су сва три периода, док за управљање посетиоцима предлаже се унапређење у средњорочном и дугорочном периоду, а мониторинг заштићених врста у средњорочном периоду. За унапређење механизма финансирања предлаже се спровођење у краткорочном и средњорочном периоду.

ШЕМА 7.2. ПРЕДЛОГ РАЗВОЈА КОНЦЕПТУАЛНОГ МОДЕЛА (СТАВОВИ ИСПИТАНИКА)

На шеми 7.2 дат је обједињени предлог развоја концептуалног модела, према ставовима испитаника, за све три посматране компоненте, посматрајући активности које су дефинисане, као и фазе развоја. У наставку је сваки временски период појединачно обрађен.

ПРЕГЛЕД 7.16. МОГУЋНОСТ РАЗВОЈА КОНЦЕПТУАЛНОГ МОДЕЛА (СТЕЧЕНО ЗНАЊЕ)

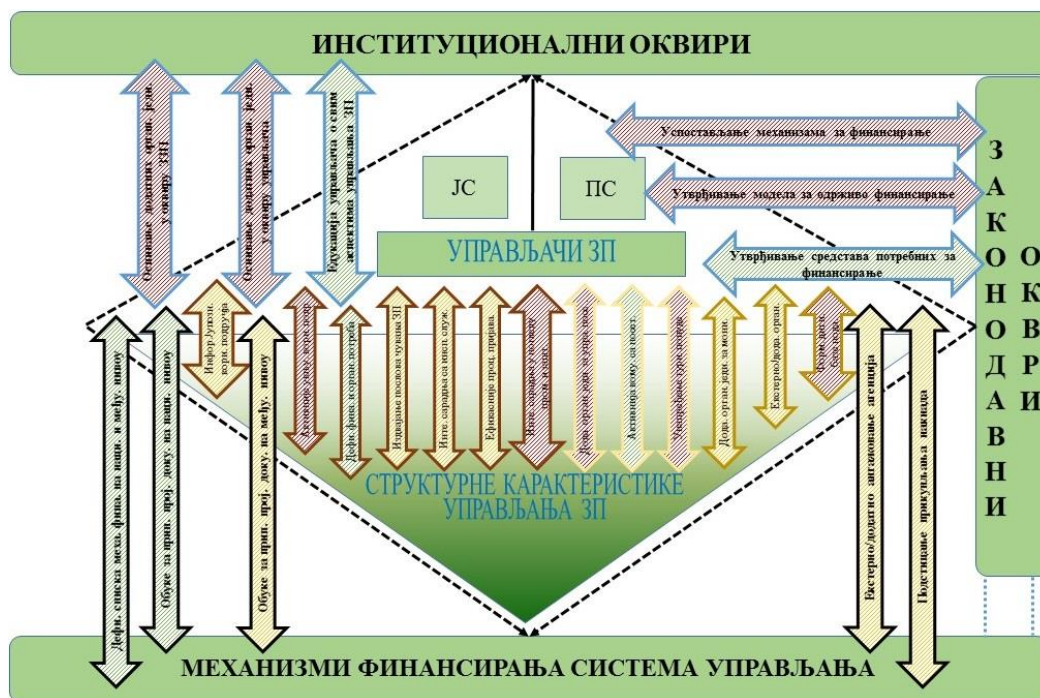
Елементи предлога модела		Врем. период	
Унапређење оквира управљања ЗП	Законодавни	Краткорочно Дугорочно	
	Институционални	Краткорочно Дугорочно	
Унапређење структурних карактеристика управљања ЗП	Управљање и чување ЗП	Краткорочно Средњорочно Дугорочно	
		Управљање посетиоцима у ЗП	Краткорочно Дугорочно
		Мониторинг заштићених врста	Средњорочно Дугорочно
	Унапређење механизма финансирања система управљања ЗП	Механизми финансирања	Краткорочно Средњорочно

Извор: оригинал

У прегледу 7.16, дат је временски период у којем предлози могу бити спроведени према **стеченом знању**. Као што се може видети, за законодавне и институционалне оквири се предлаже унапређење у краткорочном и дугорочном периоду.

Код предлога унапређења управљања и чувања ЗП, присутна су сва три периода, док се за управљање посетиоцима предлаже унапређење у краткорочно и дугорочно периоду, а мониторинг заштићених врста у средњорочном и дугорочном периоду. За унапређење механизма финансирања се предлаже спровођење у краткорочном и средњорочном периоду.

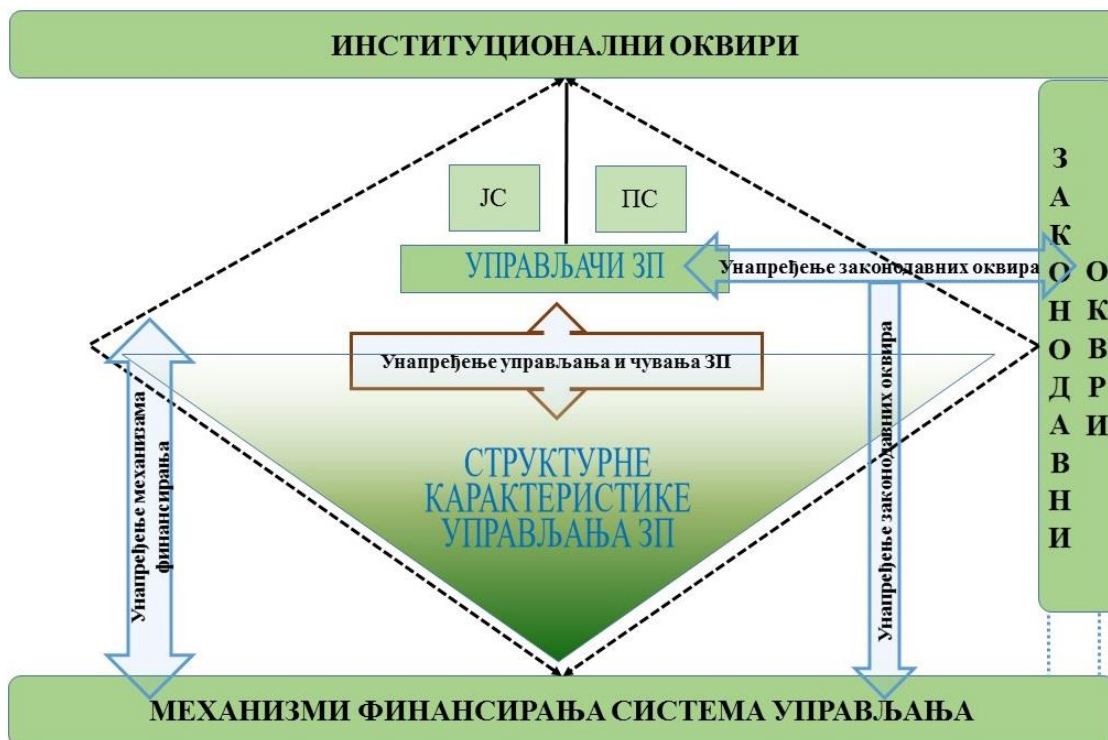

ШЕМА 7.3. ПРЕДЛОГ РАЗВОЈА КОНЦЕПТУАЛНОГ МОДЕЛА (СТЕЧЕНО ЗНАЊЕ)

На шеми 7.3 дат је обједињени предлог развоја концептуалног модела, према стеченом знању, за све три посматране компоненте, посматрајући активности које су дефинисане, као и фазе развоја. У наставку је сваки временски период појединачно обрађен.

7.4.1. Развој и функционисање концептуалног модела у краткорочном периоду

На прегледу 7.17 и шеми 7.4 дат је приказ предлога развоја концептуалног модела, за које су **испитаници** навели да је могуће применити у краткорочном периоду, односно у периоду 1-3 године.

ШЕМА 7.4. ПРЕДЛОГ РАЗВОЈА КОНЦЕПТУАЛНОГ МОДЕЛА У КРАТКОРОЧНОМ ПЕРИОДУ (СТАВОВИ ИСПИТАНИКА)

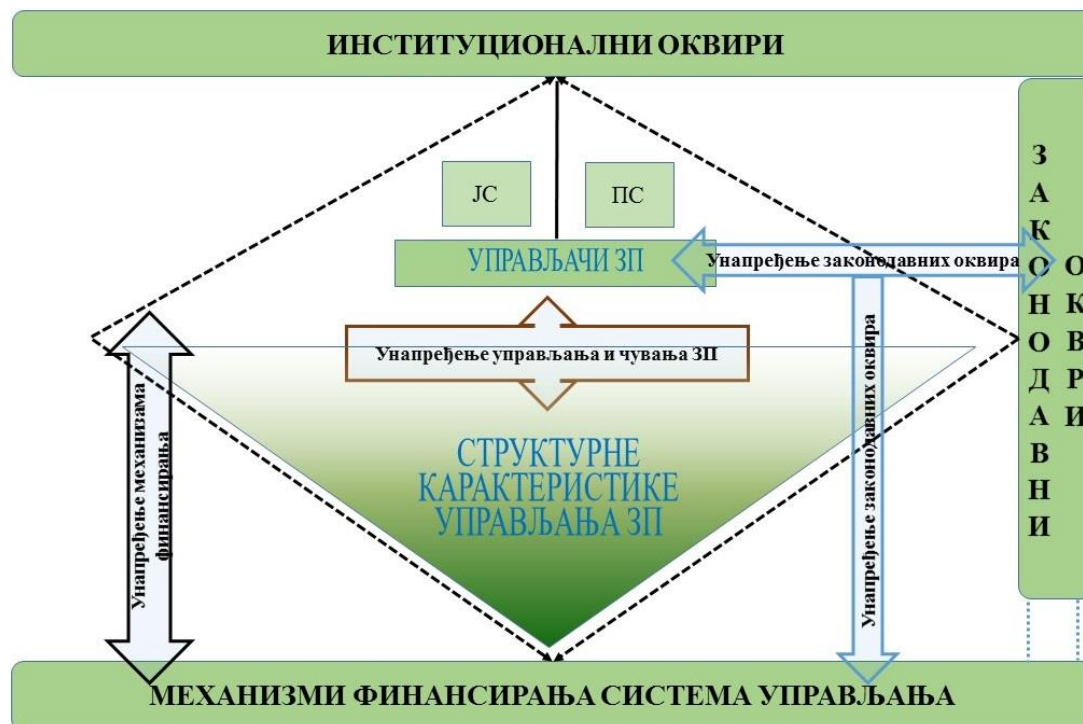
У краткорочном периоду, предлаже се примењивање предлога везаних за унапређења законодавних оквира, управљања и чувања ЗП и механизма финансирања система управљања ЗП.

ПРЕГЛЕД 7.17. ПРЕДЛОЗИ УНАПРЕЂЕЊА ЕЛЕМЕНТА КОНЦЕПТУАЛНОГ МОДЕЛА У КРАТКОРОЧНОМ ПЕРИОДУ (СТАВОВИ ИСПИТАНИКА)

Елементи концептуалног модела	Предложено решење
Унапређење оквира управљања ЗП	Утврђивање средстава потребних за финансирање система управљања постојећим ЗП и успостављања нових ЗП
Унапређење структурних карактеристика управљања ЗП	Издвајање послова чувања ЗП из осталих послова шумарства, ловства, рибарства и сл. Утврђивање оптималних финансијских потреба
Унапређење механизма финансирања система управљања	Дефинисање списка могућих механизма финансирања на националном и међународном нивоу Обуке за припрему пројеката на националном нивоу Обуке за припрему пројеката на међународном нивоу

Извор: оригинал

Примена предлога унапређења ЗП у краткорочном временском периоду према стеченом знању, дата је на шеми 7.5.

ШЕМА 7.5. ПРЕДЛОГ РАЗВОЈА КОНЦЕПТУАЛНОГ МОДЕЛА У КРАТКОРОЧНОМ ПЕРИОДУ (СТЕЧЕНО ЗНАЊЕ)

У прегледу 7.18 дат је приказ предлога које је могуће применити у краткорочном периоду према стеченом знању.

ПРЕГЛЕД 7.18. ПРЕДЛОЗИ УНАПРЕЂЕЊА ЕЛЕМЕНАТА КОНЦЕПТУАЛНОГ МОДЕЛА У КРАТКОРОЧНОМ ПЕРИОДУ (СТЕЧЕНО ЗНАЊЕ)

Елементи предлога модела	Предложено решење
Унапређење оквира управљања ЗП	Утврђивање средстава потребних за финансирање система управљања постојећим ЗП и успостављања нових ЗП
Унапређење структурних карактеристика управљања ЗП	Утврђивање оптималних финансијских потреба Активнија комуникација са посетиоцима путем повратних информација
Унапређење механизма финансирања система управљања	Дефинисање списка могућих механизма финансирања на националном и међународном нивоу Обуке за припрему пројеката на националном нивоу

Извор: оригинал

У краткорочном периоду, предлаже се примењивање предлога унапређења везаних за законодавне оквире управљања ЗП, унапређења управљања и чувања ЗП и унапређења механизма финансирања.

Посматрајући **функционисање и повезаност елемената** у краткорочном периоду развоја присутно је повезивање „унапређења законодавних оквира“ са „механизмима финансирања система управљања ЗП“ и самим „управљачима ЗП“ (шема 7.5), који би омогућили утврђивање потребних средстава за финансирање

ЗП и тиме одговарајуће одрживо финансирање ЗП. „Унапређење институционалних оквира“ су повезани за „управљачима ЗП“, пошто би преко одговарајућих едукација о начинима управљања ЗП, омогућило се ефикасније управљање ЗП и спровођење свих активности предвиђени плановима управљања. Такође, присутно је повезивање „унапређења управљања и чувања ЗП“ са самим „управљачима ЗП“, које би омогућило дефинисање финансијских и организационих потреба и тиме ефикасније управљање ЗП. Повезаност између „унапређења управљања посетиоцима“ и „управљача ЗП“ је присутна, због чињенице да је потребна активнија комуникација са посетиоцима, која би омогућила да се увиде пропусти настали услед пружања туристичких услуга. Поред овога, уочена је повезаност „унапређења механизма финансирања система управљања ЗП“ са „управљачима ЗП“, пошто би додатне обуке за писање пројеката домаћег карактера, побољшало саме капацитете управљача ЗП, док би дефинисан списак омогућио бољи преглед доступних извора финансирања.

7.4.2. Развој и функционисање концептуалног модела у средњорочном периоду

На шеми 7.6 и прегледу 7.19, дат је приказ елемената концептуалног модела, које су **испитаници** навели да је могуће унапредити у средњорочном периоду, па је тако у оквиру унапређења оквира управљања, могуће применити унапређење законодавних и институционалних оквира. Код унапређења структурних карактеристика управљања ЗП, у средњорочном периоду предлаже се унапређење свих предложених компонената, а то је случај и са механизмима финансирања система управљања.

ШЕМА 7.6. ПРЕДЛОГ РАЗВОЈА КОНЦЕПТУАЛНОГ МОДЕЛА У СРЕДЊОРОЧНОМ ПЕРИОДУ (СТАВОВИ ИСПИТАНИКА)

Код примене предлога у средњорочном периоду уочава се да испитаници сматрају да је највећи број предлога, могуће применити у овом временском периоду.

ПРЕГЛЕД 7.19. ПРЕДЛОЗИ УНАПРЕЂЕЊА ЕЛЕМЕНАТА КОНЦЕПТУАЛНОГ МОДЕЛА У СРЕДЊОРОЧНОМ ПЕРИОДУ (СТАВОВИ ИСПИТАНИКА)

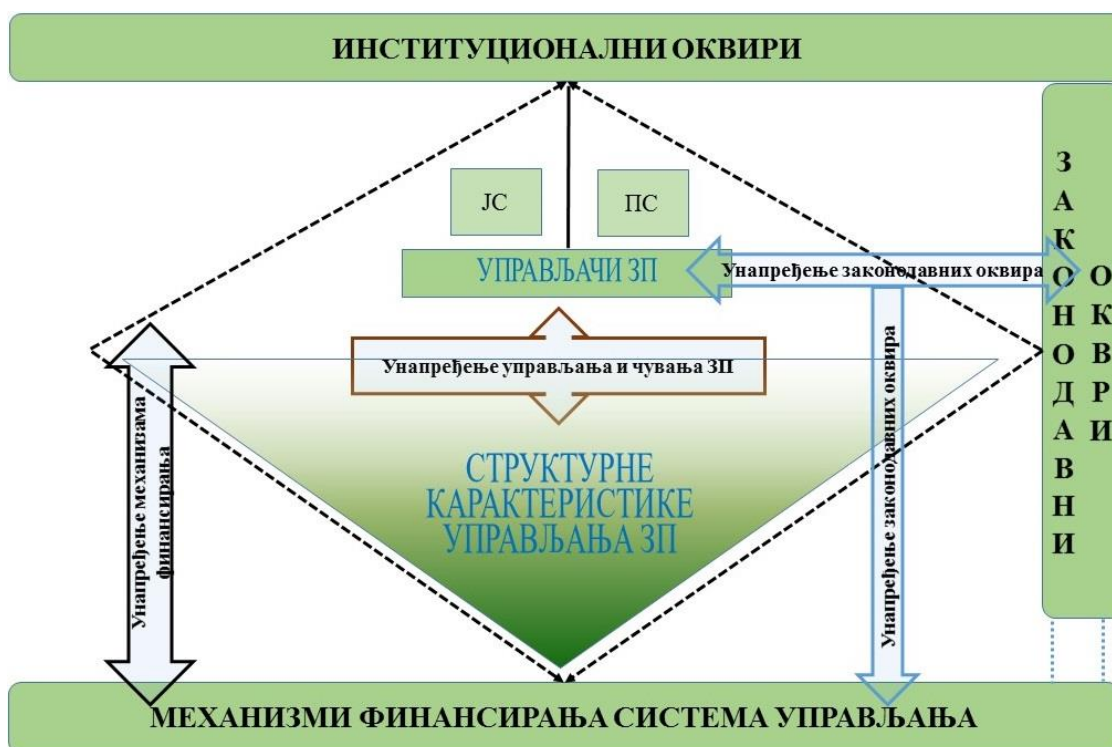
Елементи концептуалног модела	Предложено решење
Унапређење оквира управљања ЗП	Успостављање механизма за финансирање
	Утврђивање модела за одрживо финансирање ЗП
	Едукација управљача о свим аспектима управљања ЗП
Унапређење структурних карактеристика управљања ЗП	Интензивнији надзор и вршење контроле на терену од стране републичке/покрајинске/локалне инспекцијске службе
	Ефикасније процесуирање поднетих пријава
	Утврђивање оптималних организационих потреба
	Информисање/упознавање корисника подручја о могућностима укључивања у процес припреме плана управљања
	Активније укључивање корисника подручја
	Интензивнија сарадња у погледу промоције ЗП
	Интензивнија сарадња у погледу заштите
	Формирање додатне организационе јединица за управљање посетиоцима (заштита и развој)
	Активнија комуникација са посетиоцима путем повратних информација
	Формирање додатне организационе јединица (заштита и развој) у оквиру управљача
Екстерно/додатно ангажовање организација специјализованих за мониторинг ЗП	

ПРЕГЛЕД 7.19. ПРЕДЛОЗИ УНАПРЕЂЕЊА ЕЛЕМЕНАТА КОНЦЕПТУАЛНОГ МОДЕЛА У СРЕДЊОРОЧНОМ ПЕРИОДУ (СТАВОВИ ИСПИТАНИКА)

Елементи концептуалног модела	Предложено решење
	Формирање базе података о заштићеним врстама (веб портал)
Унапређење механизма финансирања система управљања ЗП	Екстерно/додатно ангажовање агенција за припрему пројеката на међународном нивоу
	Подстицање прикупљања накнада за коришћење ЗП

Извор: оригинал

На шеми 7.7, дат је предлог развоја према **стеченом знању**, који је могуће унапредити у средњорочном периоду.

ШЕМА 7.7. ПРЕДЛОГ РАЗВОЈА КОНЦЕПТУАЛНОГ МОДЕЛА У СРЕДЊОРОЧНОМ ПЕРИОДУ (СТЕЧЕНО ЗНАЊЕ)

У средњорочном периоду се предлаже унапређење две компоненте структурних карактеристика управљања ЗП, односно примена предлога везаних за унапређење управљања и чувања ЗП и унапређење мониторинга заштићених врста (преглед 7.20).

У оквиру унапређења механизма финансирања, предлаже се унапређење коришћења домаћих и међународних извора финансирања, као и унапређење прикупљања накнада.

ПРЕГЛЕД 7.20. ПРЕДЛОЗИ УНАПРЕЂЕЊА ЕЛЕМЕНАТА КОНЦЕПТУАЛНОГ МОДЕЛА У СРЕДЊОРОЧНОМ ПЕРИОДУ (СТЕЧЕНО ЗНАЊЕ)

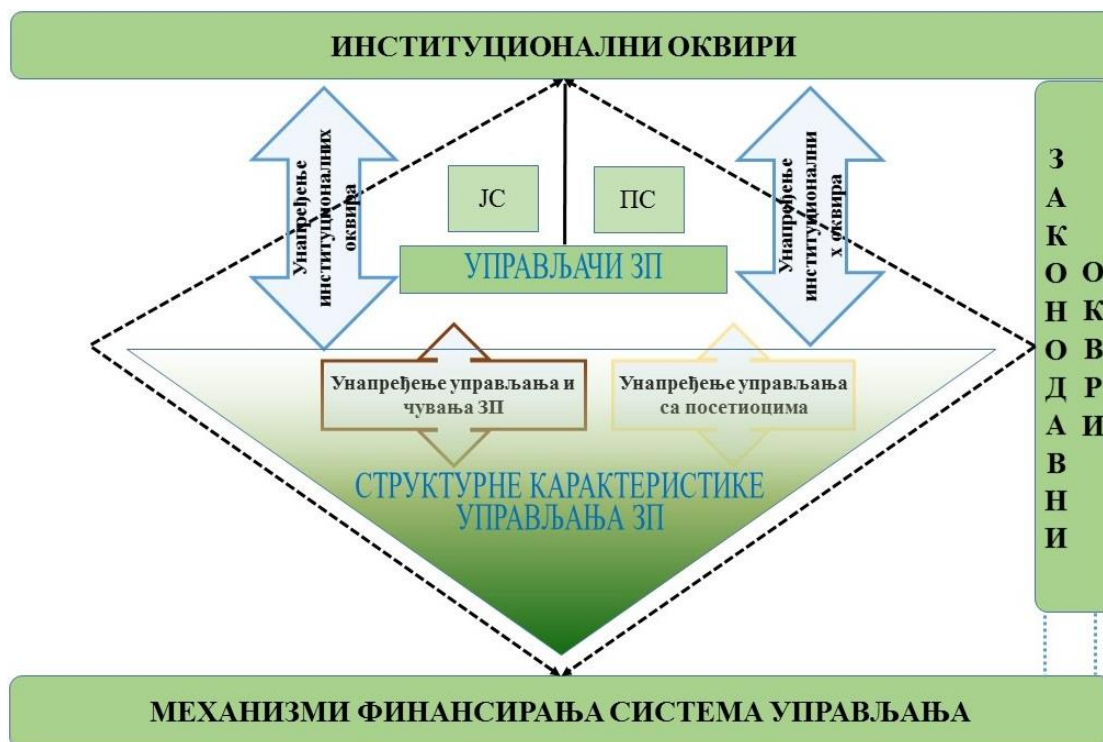
Елементи предлога модела	Предложено решење
Унапређење структурних карактеристика управљања ЗП	Информисање/уознавање корисника подручја о могућностима укључивања у процес припреме плана управљања
	Интензивнији надзор и вршење контроле на терену од стране републичке/покрајинске/локалне инспекцијске службе
	Ефикасније процесуирање поднетих пријава
	Издавање послова чувања ЗП од осталих послова
	Интензивнија сарадња у погледу промоције ЗП
Унапређење механизма финансирања система управљања ЗП	Екстерно/додатно ангажовање организација специјализованих за мониторинг ЗП
	Обуке за припрему пројектне документације на међународном нивоу
	Екстерно/додатно ангажовање агенција за припрему пројеката на међународном нивоу
	Подстицање прикупљања накнада за коришћење ЗП

Извор: оригинал

Посматрајући **функционисање и повезаност елемената** у средњорочном периоду, присутно је повезивање „унапређења управљања и чувања ЗП“ и самих „управљача ЗП“, пошто би интензивније присуство инспектора на терену и ефикасније процесуирање поднетих пријава, омогућило мањи притисак на управљаче ЗП, самим тим би се фокусирали на остале послове у ЗП и то би омогућило смањивање послова чувара ЗП и њихово фокусирање на чување и послове заштите ЗП. Ово је увезано са предлогом који би омогућио активније укључивање корисника подручја у процес припреме плана управљања и самим тим, мање конфликта који би могли да настану, услед примењивања свих мера заштите. Такође, у оквиру „унапређења управљања и чувања ЗП“, уочена је повезаност са интензивнијом сарадњом у погледу промоције, која би омогућила управљачима, унапређење управљања посетиоцима. Такође, „унапређење мониторинга заштићених врста“ је директно повезано са „управљачима ЗП“, преко додатног ангажовања организација за мониторинг. Као последњи елемент предлога модела (шема 7.7), уочена је повезаност између „унапређења механизма финансирања система управљања ЗП“ и „управљача ЗП“, јер обуке за припрему пројеката на међународном нивоу, екстерно/додатно ангажовање агенција за припрему пројеката на међународном нивоу и подстицање прикупљање накнада, ће омогућити додатна финансијска средства управљачима ЗП.

7.4.3. Развој и функционисање концептуалног модела у дугорочном периоду

На шеми 7.8, дат је преглед елемената концептуалног модела, за које су испитаници навели да је могуће унапредити у дугорочном периоду.

ШЕМА 7.8. ПРЕДЛОГ РАЗВОЈА КОНЦЕПТУАЛНОГ МОДЕЛА У ДУГОРОЧНОМ ПЕРИОДУ (СТАВОВИ ИСПИТАНИКА)

Посматрајући дугорочни период у примени предлога елемената концептуалног модела унапређења, уочава се да су испитаници у најмањој мери оценили предлоге за овај временски период (преглед 7.21). У дугорочном периоду предлаже се унапређење институционалних оквира, као и унапређење управљања са посетиоцима.

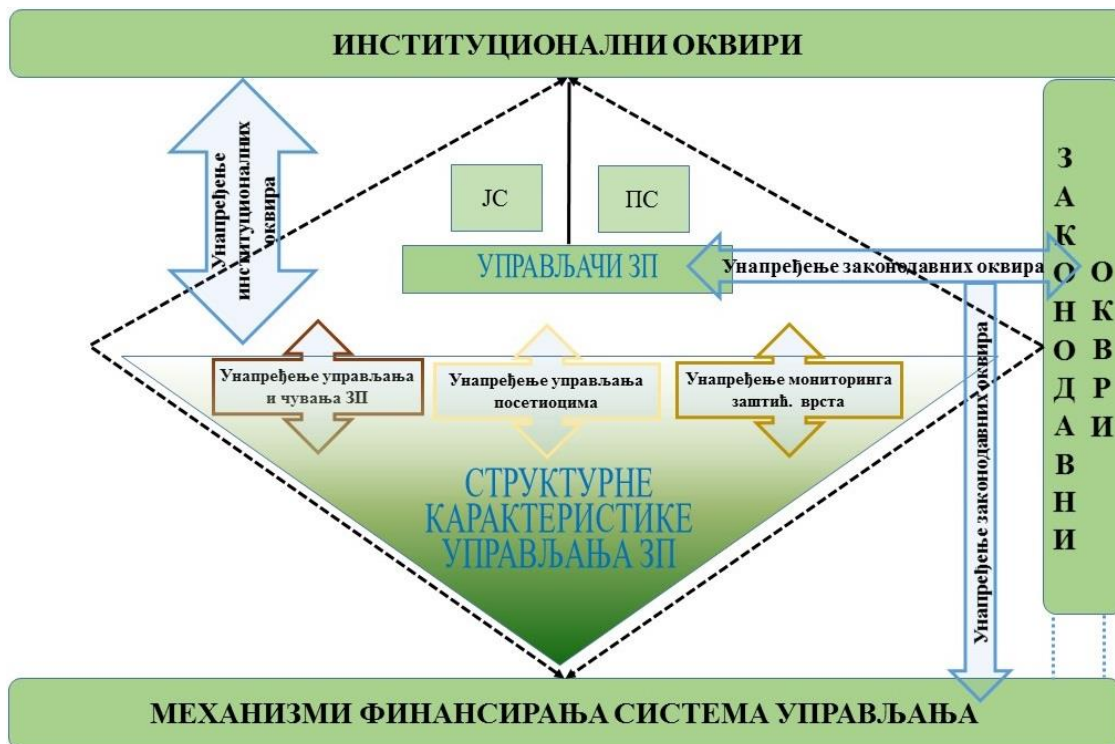
ПРЕГЛЕД 7.21. ПРЕДЛОЗИ УНАПРЕЂЕЊА ЕЛЕМЕНАТА КОНЦЕПТУАЛНОГ МОДЕЛА У ДУГОРОЧНОМ ПЕРИОДУ (СТАВОВИ ИСПИТАНИКА)

Елементи концептуалног модела	Предложено решење
Унапређење оквира управљања ЗП	Оснивање додатних организационих јединица у оквиру ЗЗП (репу./покр.)
	Оснивање додатних орга. једи. у оквиру самих управљача ЗП
Унапређење структурних карактеристика управљања ЗП	Интензивнија сарадња у погледу унапређења туристичке понуде
	Унапређење туристичке понуде (инфраструктуре и едукативног садржаја)

Извор: оригинал

На шеми 7.9, дат је предлог развоја према **стеченом знању**, који је могуће унапредити у дугорочном периоду. У дугорочном периоду предлаже се унапређење две компоненте, односно оквира управљања и структурних карактеристика управљања ЗП (преглед 7.22).

ШЕМА 7.9. ПРЕДЛОГ РАЗВОЈА КОНЦЕПТУАЛНОГ МОДЕЛА У ДУГОРОЧНОМ ПЕРИОДУ (СТЕЧЕНО ЗНАЊЕ)

Предлози за унапређење оквира су везани за унапређење постојећих механизма финансирања (законодавни оквири), и процеса успостављања, управљања постојећим и мониторинга заштићених врста (институционални оквири). У дугорочном периоду, код структурних карактеристика, предлаже се унапређење свих компонената, односно управљања и чувања, управљања посетиоцима и мониторинга заштићених врста.

ПРЕГЛЕД 7.22. ПРЕДЛОЗИ УНАПРЕЂЕЊА ЕЛЕМЕНАТА КОНЦЕПТУАЛНОГ МОДЕЛА У ДУГОРОЧНОМ ПЕРИОДУ (СТЕЧЕНО ЗНАЊЕ)

Елементи предлога модела	Предложено решење
Унапређење оквира управљања ЗП	Успостављање механизма (посебног фонда за заштиту природе) за финансирање система управљања постојећим ЗП и успостављања нових ЗП
	Утврђивање модела за одрживо финансирање ЗП
	Оснивање додатних орга. јед. у оквиру ЗЗП (републичког и покрајинског)
	Оснивање додатних орга. јед. у оквиру самих управљача ЗП
Унапређење	Активније укључивање корисника подручја, преко „савета/форума

ПРЕГЛЕД 7.22. ПРЕДЛОЗИ УНАПРЕЂЕЊА ЕЛЕМЕНАТА КОНЦЕПТУАЛНОГ МОДЕЛА У ДУГОРОЧНОМ ПЕРИОДУ (СТЕЧЕНО ЗНАЊЕ)

Елементи предлога модела	Предложено решење
структурних карактеристика управљања ЗП	корисника подручја“, у процес припреме планова управљања ЗП
	Интензивнија сарадња у погледу заштите ЗП
	Формирање додатне организационе јединица за управљање посетиоцима
	Унапређење туристичке понуде (инфраструктуре и едукативног садржаја)
	Формирање додатне организационе јединица (заштита и развој) у оквиру управљача
	Формирање дигиталне базе података о заштићеним врстама (web portal)

Извор: оригинал

Посматрајући **функционисање и повезаност елемената** у дугорочном периоду развоја предлога модела (шема 7.9), присутно је повезивање „унапређења законодавних оквира“ са „механизмима финансирања система управљања ЗП“ и самим „управљачима ЗП“, јер успостављање механизма финансирања и модела за одрживо финансирање, би омогућило одрживо спровођење планова управљања ЗП. Такође, присутно је повезивање „унапређења институционалних оквира“ и „управљача ЗП“, кроз формирање додатних организационих јединица у оквиру ЗЗП и самих управљача, које ће омогућити ефикаснији мониторинг на терену, као и бољу организацију самих управљача ЗП. Такође, је присутно повезивање све три компоненте структурних карактеристика управљања са „управљачима ЗП“, које ће омогућити, активније укључивање корисника подручја и интензивнију сарадњу у погледу заштите, формирање базе података, као и успостављање додатних организационих јединица и унапређење инфраструктуре (туристичке и едукативне) на подручју ЗП.

8. ДИСКУСИЈА

У оквиру дискусије упоређени су резултати истраживања везани за оквири управљања, типове управљача, организацију система управљања, као и резултати анализе кретања величине површине ЗП у Србији, са резултатима досадашњих истраживања.

8.1. ОКВИРИ УПРАВЉАЊА ЗП

Стратешки оквир управљања ЗП на светском нивоу, дефинисан Стратешким планом Конвенције о биолошкој разноликости за период 2010-2020, предвиђа увећање ЗП на 17,0% копнене територије (2011/в; 2011/г), а покривеност, према истраживању из 2014. године, износи око 15,9% (Juffe-Bignoli *et al.*, 2014). Посматрајући стратешке оквири на нивоу ЕУ (2011/в; 2013), део се који се односи на ЗП, предвиђа комплетирање успостављања „Natura 2000“ мреже, док оквири у Хрватској (2008/в) и Црној Гори (2007; 2010/г), поред овога, предвиђају и додатно увећање ЗП под националним законодавством. Поред овога, поменути оквири, у одабраним земљама ЈИЕ (Словенија, Хрватска, Србија и Црна Гора), предвиђају доношење свих планова управљања ЗП и детаљних докумената управљања ЗП. Такође, фокус је и на укључивању заинтересованих страна у процес управљања ЗП и међусекторску сарадњу. Тренутна покривеност ЗП у Србији износи око 6% територије Србије (Ostojić, Vukin, 2007; Ђорђевић *et al.*, 2013/а; Јелић, 2015), а стратешким документима је планирано увећање до 12,0% (2005/б; 2010/б; 2010/в; 2012/б). Код земља у окружењу, у Хрватској је заштићено 11,3% копнене површине, односно 8,5% укупне површине Републике Хрватске (Martinić, 2010), док у Словенији око 13% територије је законски заштићено (2016/а). Сprovedено истраживање указује да је у Србији потребно основати нових 468.165,1 *ha* и да се тренутним темпом раста задати циљеви, према посматраном целом периоду (1948-2016. год.), могу остварити тек у наредним 49 година, односно 31 године уколико се посматра други потпериод (1990-2016. год.).

Посматрајући **законодавне оквири**, у свим одабраним земљама ЈИЕ је уочено да постоје засебни закони (1999, 2008/б, 2009, 2013), који регулишу област управљања ЗП. Овим законима, код посматраних земаља ЈИЕ, као основни

плански документ, дефинисан је план управљања, а његово усвајање, подразумева укључивање локалне заједнице и заинтересованих страна. Управљачи ЗП код ових земаља може бити ЈП (установа), правно и физичко лице (изузев Хрватске). У Словенији, Законом о заштити природе (1999), дефинисана је могућност управљања ЗП путем концесије. У том случају, неопходно је постојање одбора за ЗП, на нивоу концесионара, с тим што $\frac{1}{2}$ чланова одбора чине представници локалне заједнице. Одбор за ЗП је присутан и код рада јавних установа и $\frac{1}{3}$ чланова чине, такође представници локалних заједница. Овакав облик управљања ЗП, је присутан и код управљања НП у Србији (2015), Црној Гори (2009/б) и Словенији (2010/а), преко савета за НП којег чине представници локалних заједница и различитих заинтересованих страна. Управљање НП је регулисано засебним законодавством. Тако, у Словенији (2010/а) и Хрватској (1949-2010), сваки НП је регулисан засебним законом, док у Србији (2015) и Црној Гори (2009/б), једним законом је регулисано управљање свим НП. Управљање НП од стране јавног сектора у вези је и са препорукама и општеприхваћеним смерницама IUCN-а, које „...обавезују на институционалну заштиту, што значи да је оснивач (по правилу држава) у обавези да успостави управљачку установу и осигура припрему и усвајање темељних докумената за управљање“ (Martinić, 2010). Специфичност управљања ПП у Хрватској, представља постојање засебних закона за сваки ПП, што није случај са осталим посматраним земљама ЈИЕ. Такође, специфична разлика између Закона о заштити природе у Хрватској (2013) и Словенији (1999), је укључивање Директиве о заштити птица и Директиве о заштити природних станишта и дивље флоре и фауне, у саставне одредбе овог закона, што није случај са Законом о заштити природе у Србији (2009/а) и Црној Гори (2008/б). Поменути Закони о заштити природе дефинишу начине финансирања ЗП, које може бити од стране државе, локалних заједница, накнада које остварују у ЗП и прихода остварених од делатности које спроводе у ЗП. Поред ових прихода, Закони о заштити животне средине код Србије (2004/а), Словеније (2006/а) и Црне Горе (2008/а), предвиђају постојање Фонда за заштиту животне средине (код Србије Зеленог фонда), чија средства се могу користити за финансирање ЗП.

У погледу **институционалних оквира** управљања ЗП у Хрватској, претходним истраживањима је утврђено да се управљање НП и ПП спроводи директно преко надлежног министарства за ЗП, тј. управе за ЗП, док се другим категоријама ЗП управља преко регија и општина (Spurgeon *et al.*, 2009). У Србији, ово није случај, пошто је надлежно министарство за ЗП, заправо индиректно укључено у процес управљања свим ЗП, кроз одобравање планова и програма управљања, саветодавну улогу и финансирање. Такође, ЗП у Србији, могу бити основана на нивоу АП и локалне заједнице, а у том случају, ови органи преузимају улогу финансирања и делом улогу управљања ЗП. Стручни послови заштите у Хрватској се спроводе преко Државног ЗЗП (Martinić, 2010), а ово је и случај са Србијом. Један од важних фактора успешног управљања ЗП представља институционално одржавање, а квалитет управљања зависи од „...квалитета законодавног оквира и докумената за управљање“ (Bulat, 2012). У Србији, институционални оквир, који пружа подршку управљања ЗП, је добро организован, али му је потребна одговарајућу финансијска подршка, која би омогућила ефикасније управљање постојећим ЗП и успостављање нових ЗП. У Аустрији, сви послови везани за организацију управљања ЗП су у надлежности девет савезних покрајина („Länder“). Свака од ових девет засебних покрајина има покрајински Закон о заштити природе. Министарство на националном нивоу надлежно за управљање ЗП је Министарство пољопривреде, шумарства, животне средине и водопривреде и у оквиру њега ГД за животну средину и климу. Под овим директоратом налази се девет организационих јединица, а једна од њих се бави пословима из области управљања НП, заштитом природе и заштитом врста (2009/в).

Праћење **трендова у успостављању ЗП** на територији Србије, до сада, није рађено. Међутим постоје радови који су ову тематику на посредни начин обрадили, пре свега кроз анализу законодавних докумената, који су донети у периоду од 1948. год. до данас (Sekulić, 2011). У анализи се, међутим, нису даље објашњавали трендови успостављања ЗП, већ се радило на препорукама за имплементацију категорија ЗП према Међународној унији за заштиту природе.

Разлике између A_p вредности код ЈС и ПС су очекиване, јер у доба планске економије ЈС је био доминантан, док разлике у темпу раста за ПС су у томе, што

тај сектор у првом (1948-1990. год.), већем делу нема основаних ЗП, већ се тек при његовом крају јављају површине нешто веће од 1.000 *ha*, па је то значајно повећање, али по апсолутној вредности то је, ипак, неупоредиво са ЈС⁵⁷ или ЗП без управљача⁵⁸. Ако се за укупне површине ЗП и оних у ЈС практично ради о наставку дугорочног тренда раста, онда се основне разлике виде код површина ЗП у ПС и ЗП без управљача, које битно мењају смер и величину раста у другом посматраном потпериоду (1991-2016. год.). Дешава се да површине ЗП у ПС у транзиционом периоду имају већи A_p , а површине ЗП без управљача значајно мањи. Очито је да ЗП у ПС⁵⁹ добијају на значају, што је и очекивано, с обзиром на третман приватне својине у привредама са тржишном економијом, а највероватније се у све већој мери ради и на дефинисању управљача ЗП. Основна карактеристика ова два издвојена потпериода јесте да се у другом потпериоду констатује изражен раст површина на укупном нивоу, при чему се убрзава раст површина ЗП у ЈС⁶⁰, код ЗП у ПС ублажава раст, а раст површина ЗП без управљача мења смер и у другом потпериоду опада. Оба показатеља раста (A_p и I_s) указују да је растући тренд у највећој мери везан за ЗП у ЈС. Без обзира што је ЈС и даље, укупно гледано, доминантан тип управљача, индикативно је повећање површина ЗП у приватном сектору. Ако се овакви трендови наставе, ПС у управљању ЗП може у једном моменту значајно да се приближи ЈС, а уз истовремено све спорије повећање површина ЗП без управљача, које ће временом прећи у смањење, на шта указује негативна I_s у другом потпериоду.

Посматрајући регион, слично истраживање је рађено у Грчкој, где је кроз три временска периода, посматран процес успостављања ЗП, без анализе трендова и будућег процес успостављања ЗП (Papageorgiou, Vogiatzakis, 2006). У првом периоду (1938-1966. год.), донесен је један закон који је регулисао област управљања ЗП. У другом периоду (1966-1992. год.) донесена су два закона, док је

---

⁵⁷ Раст површине ЗП код ЈС последица је успостављања пет НП, укупне површине од 158.986,4 *ha*.

⁵⁸ Код ЗП без управљача „Делиблатска пешчара“ (36.568,7 *ha*) се издваја као ЗП са највећом површином, која у моменту проглашења није дата на управљање (то је урађено тек 1977. године, када је за управљача одређен ШИК „Панчево“).

⁵⁹ Највеће ЗП које је основано у оквиру овог типа управљача и у овом потпериоду је специјални резерват природе „Окањ бара“ (2015. год.), који је дат на управљање друштву за заштиту животне средине „Окањ“.

⁶⁰ Два највећа основана ЗП у ЈС у овом потпериоду су „Стара планина“ (142.219,6 *ha*) и „Голија“ (75.183,0 *ha*).

последњи период (после 1992. год.), под јаким утицајем Директиве о стаништима (1992). Ово је и случај и са успостављањем ЗП у свету где се након 90-их уочава знатно већи тренд успостављања, како копнених тако и морских ЗП (Watson *et al.*, 2014). Резултати овде приказаних истраживања показују слично увећање површине ЗП у периоду након 1990. године.

Истраживања о успостављању ЗП рађена су за територију Централне и Источне Европе са посебним нагласком на Карпате. У овим земљама, заштита природе, слично као у Србији, има дугу историју, па су, тако, прва законодавна документа у Пољској донесена 1934. године, у Словачкој 1931. године, а у Румунији 1928. године. У анализираним државама, важна законодавна документа у области заштите природе, која су регулисала успостављање ЗП, донета су у периоду након политичких и економских промена, насталих крајем осамдесетих и почетком 90-их година XX века (Oszlania *et al.*, 2004). Истраживање указује да су, код нас, у истом периоду, али и након 2000. године, такође, донета законодавна документа, за која се може претпоставити да су утицала на повећање површине ЗП.

8.2. ТИПОВИ УПРАВЉАЧА

Код типова управљача ЗП, IUCN разликује четири типа управљања, а на основу спроведеног истраживања се уочава да у Србији није присутна оваква подела. Ипак, управљачи ЗП, дефинисани овим истраживањем, могу се сврстати у неки од типова, одређених од стране IUCN-а (табела 8.1).

Уочава се да је у Србији присутан један IUCN тип управљача, дефинисан као државно управљање. У оквиру овог типа, IUCN разликује три подтипа, од којих су у Србији присутна два (управљање од стране „министарства или агенције на регионалном/локалном нивоу“ и „управљање које је делегирано одређеној организацији“).

У многим земљама Западне Европе, „...законодавне и буџетске одговорности за заштиту природе се налазе на нивоу региона“, док су ове одговорности „...у земљама Источне Европе још увек централизоване“ (Borini-Feuerabend *et al.*, 2013). Земље са највећим диверзитетом у погледу типова управљача су Летонија, Бугарска и Финска док је веома централизован систем

присутан у Албанији, Хрватској, Финској, Чешкој и Словачкој (Stanciu, Ionita, 2012).

ТАБЕЛА 8.1. УПРАВЉАЧИ ЗП У СРБИЈИ ПРЕМА IUCN КАТЕГОРИЗАЦИЈИ

Тип управљача	IUCN	Србија
	Подтип управљача	Подкатегија управљача
Државно управљање	Министарство или агенција на националном нивоу	/
	Министарство или агенција на регионалном/локалном нивоу	месне заједнице и општине
	Управљање које је делегирано одређеној организацији	ЈП за газдовање државним шумама, ЈПНП, ЈП за газдовање водним ресурсима, ЈП локалних самоуправа, државна предузећа у процесу трансформације, локалне јавне установе, војна установа, акционарска друштва, друштва са ограниченом одговорношћу, предузетници, удружења грађана, цркве и манастири, физичка лица, научно-истраживачке установе
Заједничко управљање	/	/
Приватно управљање	/	/
Управљање од стране „заједница људи“	/	/

Извор: Graham *et al.*, 2003; оригинал (према Регистру ЗП, 2016)

Као најчешћи тип управљања у Источној Европи присутно је „...управљање од стране владе, са државом која има најозбиљнију улогу у овом сектору“ (Stanciu, Ionita, 2012). У Србији, управљање већином ЗП спроводи се од стране владе, а као највећи управљач присутан је јавни сектор. Оваква ситуација је присутна и у Хрватској, с тим што је овде присутан само јавни сектор, а управљање је подељено између државног и регионалног нивоа. На оба нивоа управљања јављају се јавне институције које су задужене за управљање ЗП (Spurgeon *et al.*, 2009). У Србији је, са друге стране, присутан и приватни сектор.

У неким земљама (нпр. Бугарска, Словачка, Румунија) јављају се случајеви да су у управљање ЗП укључени само „невладини“ учесници (Borrini-Feuerabend *et al.*, 2013). Тако, у Румунији, поред управљања од стране јавних институција, управљачи могу да буду и невладине организације, универзитети и приватна лица (Borrini-Feuerabend *et al.*, 2013). На основу овде представљених резултата, уочава се да је слична ситуација и у Србији.

Међутим, потпуно приватно власништво над ЗП, а самим тим и управљање, присутно је у Бугарској, Летонији и Финској (Stanciu, Ionita, 2012).

У Србији, приватне шуме заузимају 47% (Банковић *et al.*, 2009), а „...40,0% ЗП чине шуме и шумска земљишта“ (Грујичић *et al.*, 2008). Слична ситуација је и

у Црној Гори, у погледу приватног власништва над шумом, јер приватне шуме заузимају 59,9% од укупне територије (Anđelić *et al.*, 2012). Самим тим, део ЗП се налази на шумском земљишту у приватном власништву, што намеће питање компензације које власници добијају за евентуално ограничавање права. Ови механизми компензације су у обе земље регулисани кроз Закон о заштити природе (2008/б, 2009), који наглашавају да власници треба да добију надокнаду уколико су им права ограничена.

Увођењем невладиног сектора у управљање ЗП остварена је једна од основних претпоставки савременог концепта управљања природним добрима, јер је део одговорности децентрализован и пребачен на локално становништво (Borrini-Feyerabend *et al.*, 2013; Stanciu, Ionita, 2012).

Посматрајући однос категорија ЗП и управљача, уочава се доминантно присуство јавног сектора код управљања НП и осталим резерватима природе (по 100%). Слична је ситуација и у Хрватској, када је у питању управљање НП и ПП, односно искључиво је присутан јавни сектор (Spurgeon *et al.*, 2009; Martinić, 2010). Веће присуство приватног сектора у СРП и ПИО у Србији је резултат процеса децентрализације, који је започео током последње деценије XX века. Са друге стране, претежно учешће јавног сектора у управљању НП, СТРП и осталим резерватима природе, последица је тога да је већина ових ЗП основана у периоду пре '90-их година прошлог века, па су као таква и остала у јавном сектору.

8.3. СТРУКТУРНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ УПРАВЉАЊА ЗП

Наведене функције управљања НП у Хрватској (Мартинић, 2010) су у организацији управљања НП у Србији у потпуности присутне. Поједине функције су присутне као засебне организационе јединице, док су неке обједињене у оквиру једне организационе јединице. Разлика која постоји, између Србије и Хрватске, је везана за послове шумарства који се обављају на подручју НП у Србији, док у Хрватској на територији НП је забрањена била каква делатност из области шумарства (2005/а).

Као што је већ речено, управљање НП у Хрватској је поверено јавном сектору (Spurgeon *et al.*, 2009; Martinić, 2010), али не у форми ЈП, већ јавних установа, које се у организационом смислу налазе у оквиру Министарства заштите животне средине и енергетике и финансирају се у потпуности од стране

државе (Spurgeon *et al.*, 2009). У Бугарској, управљање НП се спроводи по сличном моделу као и у Србији, док се у Словачкој спроводи преко државне агенције за заштиту природе, која координише администрацију НП (Borrini-Feuerabend *et al.*, 2013). Са друге стране, управљање НП може имати централизован облик. Тако, управљање НП у Мађарској се спроводи од стране министарства надлежног за животну средину, које представља централни орган управљања НП, који је даље подељен у посебне органе управљања. Централни орган управљања осигурава координацију и мониторинг посебних органа управљања, који се оснивају на терену и имају извршну улогу са ограниченим доношењем одлука (Stanciu, Ionita, 2012).

Посматрајући остале групе управљача, код ЈП „Србијашуме“ организација управљања ЗП се спроводи преко неколико нивоа управљања, односно од Генералне дирекције, преко ШГ до ШУ. Спровођење свих наведених функција је доста ограничено, пошто се организација управљања ЗП спроводи преко, референта за приватне шуме и заштиту животне средине и чувара ЗП. Заправо, послови управљања ЗП нису одвојени од осталих послова у ЈП „Србијашуме“ и преклапају се са пословима шумарства, ловства и рибарства. Само у случају два ЗП (ПП „Голија“ и ПП „Стара планина“), постоје засебна организациона јединица, тј. радна јединица, која координише послове у том ЗП, између неколико ШГ, односно управа. Код ЈП „Војводинашуме“, ситуација је идентична као код ЈП „Србијашуме“, с тим што не постоје засебне организационе јединице. Код осталих ЈП, све наведене функције се најчешће спроводе преко једне организационе јединице, односно руководиоца и чувара ЗП на терену, а ово је и случај са осталим управљачима из ЈС. Управљачи ЗП из ПС, у половини случајева, споменуте функције спроводе преко засебне организационе јединице, а код свих су присутни чувари ЗП на терену.

ПП се управља преко четири групе управљача (ЈП „Србијашуме“, остала ЈП, остали управљачи из ЈС и ПС), док сваки ПП у Хрватској представља засебну јавну установу, која је под надлежности Министарства заштите животне средине и енергетике (Spurgeon *et al.*, 2009). ПИО управљају ЈП „Србијашуме“, остали управљачи из ЈС, остала ЈП и ПС. Организација управљања код ЈП „Србијашуме“ је већ објашњена, с тим што код ПИО не постоји засебна радна јединица, засебне

организациона јединица постоји код свих управљача ЗП, из групе остала ЈП, сем ЈП „Вршац-Варош“, Код осталих управљача из ЈС, постоји засебна организациона јединица, а код ПС у случају еколошког друштва „Градац“, постоји искључиво чувар на терену. Код СРП, присутни су све групе управљача (изузев ЈПНП). Функције управљања код осталих ЈП, осталих управљача из ЈС и ПС, се спроводе код свих преко издвојене организационе јединице и чувара на терену, изузев Центра за природе ресурсе „Натура“, који има само чуваре на терену. Организација управљања СтРП је искључиво преко ЈП „Србијашуме“, док код ОЗП, присутан је и управљач Институт за плућне болести и туберкулозу, који управља ЗП преко сектора за правне и опште болести.

Код површине ЗП (*ha*) коју покрива један чувар ЗП, Мартинић (2010) је утврдио максималну површину која износи 4.000-6.000 *ha*, док спроведено истраживање указује на чињеницу да је површина по чувару већа код ЈС (1.348,8 *ha* по чувару) у односу на ПС (827,7 *ha* по чувару), код типова управљача. Код група управљача ЈПНП (2.701,4 *ha* по чувару), бележе веће вредности за разлику од осталих управљача из ЈС (526,3 *ha* по чувару). Статистички значајне разлике нису утврђене код типова и група управљача, у погледу површине ЗП по чувару, али је уочљиво да је површина знатно мања у односу на предложену од стране Мартинића и Деканића (2001), међутим чувари ЗП су поред послова на чувању, ангажовани и на пословима шумарства, рибарства и ловства, а у појединим случајевима и на пословима организације и управљања посетиоцима. Код категорија ЗП, уочене су статистички значајне разлике и према томе код СтРП (26 *ha* по чувару) просечна површина по чувару је најмања за разлику од осталих категорија ЗП.

Један од проблема у управљања ЗП се односи на процес припреме и имплементације плана управљања (Thomas, Middleton, 2003). План управљања ЗП представља важну компоненту у управљању ЗП (Јелић, Томићевић-Дубљевић, 2015), а у Србији, на подручју истраживања, план управљања код група управљача је најмање присутан код ЈП „Србијашуме“ (77,8%), док код свих осталих група управљача овај документ је присутан, а у односу на типове управљача, мање је присутан код ЈС (88,9%), за разлику од ПС (100%). Код категорија ЗП, план управљања је најмање присутан код СтРП (66,7%) и ОЗП

(66,7), док код осталих категорија ЗП је у потпуности пристан. Са друге стране истраживање спроведено од поменутих аутора (Јелић, Томићевић-Дубљевић, 2015), указује да овај документ није присутан у ½ случајева у ЗП у Србији, а разлог томе вероватно лежи у периоду када је истраживање спроведено и броју ЗП, јер је ово истраживање обухватило свега 12 ЗП. Истраживање спроведено у Хрватској указује да је овај документ присутан у свим НП и ПП, док у Словенији НП „Триглав“ је тек 2016. год. усвојио овај плански документ у виду Уредбе плана управљања НП „Триглав“, за период од 2016-2025. године (2016/в). Основни проблеми у спровођењу плана управљања у Србији су финансијске и организационе природе, а статистички значајна веза за финансијске проблема код типова, група и категорија ЗП је утврђена. Проблем финансирања плана управљања и организације овог посла је, такође утврђено од стране појединих аутора (Thomas, Middleton, 2003; WWF, 2004; Petrić, Mandić, 2014; Worboys *et al.*, 2015), али поред овога проблеми могу да буду и лоше формулисани циљеви, немогућност да се поделе одговорности, непотребно инсистирање на неким аспектима управљања, као што су туризам и рекреација, оквирне препоруке и непрактични планови управљања (Thomas, Middleton, 2003).

Сарадња са различитим заинтересованим странама у процесу управљања ЗП представља кључни фактора који доводи до „...*смањивање конфликта између заинтересованих страна*“ (Nastran, Pirnat, 2012) и у многим земљама подразумева укључивање цивилног друштва (Нонић *et al.*, 2014). Припрема плана управљања у сарадњи са корисницима подручја у Словенији на примеру НП „Триглав“ је присутан кроз форум заинтересованих страна, који се састаје периодично и учествује у процесу управљања НП (Nastran, Pirnat, 2012). У Србији, посматрајући типове управљача, није утврђена статистички значајна веза у погледу начина припреме плана управљања, што није случај са групама управљача и категоријама ЗП. Оно што је уочљиво, је да код ЈС и ЈП „Војводинашуме“, код свих ЗП је присутна сарадња са корисницима подручја, што није случај са осталим управљачима из ЈС (33,3%), док код ПС у ⅔ случајева је присутна овакав вид сарадње у припреми планске документације.

Истраживања по питању броја састанака са различитим заинтересованим странама у погледу сарадње у ЗП, вероватно нису рађена, док у Србији, на

подручју истраживања су утврђене статистички значајне разлике само у броју састанака са ловачким удружењима, између типова управљача. Такође, је присутан знатно већи број састанака ПС (7) са различитим удружењима грађана, за разлику од ЈС (4), али за овај вид сарадње нису утврђене статистички значајне разлике. Код група управљача, утврђене су статистички значајне разлике, и према томе ЈП „Србијашуме“ бележе најмањи просечан број састанака са приликом сарадње са удружењима грађана (1), туристичким организацијама (2), међународним организацијама (1) и ЗП из региона (0), за разлику од ЈПНП који бележе највећи просечни број састанака приликом сарадње са ЗП из ЈС (10) и ловачким удружењима (9). Спроведено истраживање указује на ситуацију, да изузев ЈП „Србијашуме, код свих осталих група управљача је присутан проблем у сарадњи са локалним становништвом. Код категорија ЗП ситуација је врло слична, изузев СтРП и ОЗП, која не заузимају велике површине и чија заштита се не преклапа са коришћењем од стране локалног становништва. Истраживање спроведено у НП „Тара“, указује да локално становништвом има негативан став према заштити природе (Томићевић *et al.*, 2010). Ово истраживање је, такође указало да на став о заштити природе утиче још и образовање, што и није изненађење, с обзиром да образовање има значајан утицај на став према заштити (Fiallo, Jacobson, 1995; Gillingham, Lee, 1999). Са друге стране, истраживање спроведено у Грчкој указује неопходност учешћа локалног становништва у процесу доношења одлука (Trakolis, 2001), док испитаници у спроведеном истраживању указују да се унапређење сарадње са локалним становништвом може спровести преко едукације и заједничких састанака. Такође, један од облика укључивања локалног становништва је везан за екотуризам од стране локалног становништва, који се заснива на принципу да „...*биодиверзитет мора да плати за себе стварајући економске користи, посебно за локално становништво*“ (Kiss, 2004). Истраживање по питању процеса реституције у ЗП у Србији указује да је овај процес највећим делом присутан код ЈПНП, али детаљнија истраживања нису рађена. Процес реституције у региону је присутан у Румунији и искуства показују да услед интензивног коришћења шумских станишта дошло је до губитка истих, као и до изолације и фрагментације ЗП (Knorn *et al.*, 2012). Такође, на нивоу ЕУ развијен је модел за компензацију приватним шумовласницима, којима су

ограничена права на коришћење „Natura 2000“ станишта, преко Европског пољопривредног фонда за рурални развој (Sarvasova *et al.*, 2017).

Управљање посетиоцима у ЗП представља важну компоненту система управљања ЗП, а посматрајући циљеве управљања категоријама ЗП према IUCN-у, присутна је у свим категоријама, изузев СтРП (Davey, 1998). У Србији, праћење посетилаца се највећим делом спроводи преко броја продатих улазница, док статистичка значајна веза је утврђена у погледу начина праћења код група управљача ЗП, тј. код ЈП „Србијашуме“ у великој мери се не обавља праћење за разлику од ЈПНП и ЈП „Војводинашуме“, док код категорија ЗП (НП и СРП) у половини случајева праћење се спроводи преко већ споменутог начина. Уколико посматрамо број посетилаца он је далеко виши код НП (категорија и група управљача), али поново знатно мањи, у поређењу са бројем посетилаца у НП у Хрватској (Petrić, Mandić, 2014). Анализирајући туристичку инфраструктуру у Србији, утврђене су статистички значајне разлике код група управљача и категорија ЗП, и према томе код група управљача, ЈПНП (7) бележе најбоље резултате за разлику од ЈП „Србијашуме“ (2). Претходно истраживање у Србији је, такође констатовало да објекти за посетиоце представљају слабије развијен елемент управљања ЗП (Piščević, 2009), док истраживања спроведена од стране Светског центра за мониторинг заштите природе у 108 земаља, указује на недостатак средстава за инфраструктуру и услуге у оквиру ЗП (Wyman *et al.*, 2011). Са друге стране, истраживање спроведено у Грчкој указује да становници Дадије, за туристичку инфраструктуру НП „Еврос Делте“, сматрају да је прихватљива (Andrea *et al.*, 2012). Организација управљања посетиоцима у НП у Хрватској се спроводи преко засебних служби које су формиране за ову сврху (Martinić, 2010), што је случај и у НП (50,0%) у Србији. Посматрајући типове управљача, није утврђена статистички значајна веза у погледу начина организације, али се у највећим делом спроводи преко чувара природе. Код група управљача је утврђена статистички значајна веза и у складу са тим, код ЈПНП и ЈП „Војводинашуме“, организација управљања посетиоцима је у потпуности присутна (преко самосталне службе и чувара природе), за разлику од осталих група управљача, док код категорија ЗП (СтРП и ОЗП) није у већини случајева организована. Истраживања по питању повратних информација које се добијају

од посетилаца, указују да посетиоци у НП „Комодо“, су спремни да плате већу улазницу, уколико се та средства реинвестирају у заштиту, изградњу инфраструктуре и подршку локалном становништву (Goodwin *et al.*, 1998). Ови аутори, такође наглашавају да „...испитивање ставова посетилаца, пружа повратну информацију о ефективности тренутних стратегија управљања, и може пружити важни увид у потенцијалне ефекте будућих промена у ценама, услугама и садржаја“ (Goodwin *et al.*, 1998). Такође, једна од карактеристика управљања ЗП, представљају основне информације о посетиоцима односно о његовом коришћењу ЗП, ставовима и повратним информацијама (Worboys *et al.*, 2015). Сprovedено истраживање указује да се повратне информације код типова управљача, највише добијају преко неформалних разговора са управљачима ЗП и преко друштвених мрежа, док код група управљача је утврђена статистички значајна веза у погледу анкете (код НП се у половини случајева спроводе). Код осталих група управљача и свих категорија ЗП, неформални разговори и друштвене мреже су највише присутне као облик повратних информација. Као најучесталији проблем у управљању посетиоцима, код типова управљача, је везан за немогућност контроле посетилаца и недостатак инфраструктуре, док код група управљача утврђена је статистички значајна веза у погледу немогућности контроле посетилаца, која је у потпуности присутна код ЈПНП, а знатно мање код ПС (22,2%). Код категорија ЗП, статистички значајна веза је уочена у погледу недостатка инфраструктуре, стручног кадра и немогућности контроле посетилаца. Недостатак инфраструктуре је највише изражен код ПИО (83,3%), што је случај и са недостатком стручног кадра (75,0%), док је немогућност контроле посетилаца истовремено врло изражена код ове категорије ЗП (75,0%), као и у потпуности код НП. Истраживање спроведено у Словенији указује на постојање великог притиска посетилаца у летњим месецима, и делом немогућности контроле посетилаца, које доводи до деградације овог ЗП, по питању друштвених, еколошких и економских компонента (Juginčić, Rorić, 2009).

Мониторинг заштићених врста се спроводи у свим ЗП у Србији и то у највећој мери преко чувара ЗП (код типова, група управљача и категорија ЗП), а изузетак једино чине НП, који у 50,0% случајева имају стручну особу која се бави овим пословима. У Словенији се, такође спроводи мониторинг стања у ЗП и

тренутни ниво еколошких истраживања је задовољавајући (Veenviet, Sovinc, 2008). Са друге стране, у Србији постоји проблем спровођења континуираног мониторинга, појединих врста биљака и животиња, који се спроводи само у појединим случајевима код НП. Такође, постоји проблем недостатка дигиталних база података о заштићеним врстама биљака и животиња код свих посматраних управљача (изузетак чине ЈП „Војводинашуме“) и категорија ЗП.

8.4. МЕХАНИЗМИ ФИНАНСИРАЊА СИСТЕМА УПРАВЉАЊА ЗП

Посматрајући финансирање ЗП у Србији, за просечни број извора финансирања код група управљача утврђена је статистички значајна разлика, јер ЈП „Војводинашуме“ (6) бележе знатно већи просечни број извора финансирања, за разлику од ЈП „Србијашуме“ (2), док између типова управљача нису присутне разлике. Финансирање ЗП у Хрватској се спроводи преко надлежног министарства, регионалних и локалних самоуправа, као и путем фондова од стране ЕУ (Martinić, 2010). Претходно спроведено истраживање у Србији, указује да приходи у НП се највећим делом остварују од продаје роба и услуга, док приходи од накнада чине свега 12,4% укупних прихода (Ђорђевић *et al.*, 2013). Код типова управљача у Србији је утврђено да се највише сопствених средстава користи за финансирање ЗП, тј. утврђене су статистички значајне разлике између ЈС и ПС. Ове разлике су присутне и код финансирања од стране локалних заједница, које су више окренуте ка ЈС. Код група управљача, статистички значајне разлике у износима финансирања су утврђене код финансирања од стране локалне заједнице (подршка је присутна већим делом ка осталим ЈП), међународних институција (средства се не користе од стране ЈП „Србијашуме“), сопствених средстава (знатно више се користе код осталих управљача из ЈС). Финансирање од стране претходног Фонда за заштиту животне средине је значајно више код ЈПНП и ЈП „Војводинашуме“, док надлежни секретаријат за ЗП, знатно више подржава остале управљаче из ЈС. Код категорија ЗП, НП бележе најбоље резултате по висини прихода које добијају од стране локалне заједнице, међународних институција и прихода које остварују од своје делатности. СРП бележе највећу подршку од стране надлежног министарства за ЗП, што се случај и са ПИО, код локалних заједница. Истраживања по питању висине прихода које остварују поједини типови/групе управљача, као и категорије ЗП нису рађена, али

поједина истраживања указују да приходи од туризма у ЗП имају све већег значаја (Dahmaratne, 2000; Eagles, *et al.*, 2002; Nevenić, 2006; Eagles, Hillel, 2008). Статистички значајне разлике по питању ових прихода код типова управљача нису утврђене (код ПС је врло мали, а код ЈС није ни присутан), што је случај и са групама управљача (код ЈП „Србијашуме“ и осталих ЈП нису присутни, а код осталих су врло малог до малог значаја). Посматрајући категорије ЗП, само код НП значај је мали и врло мали код СРП, а код осталих категорија ЗП, нису присутни.

Такође, један од извора финансирања ЗП могу бити и средства намењена за „Natura 2000“ мрежу. Тако, финансирање ове мреже у земљама ЕУ се спроводи преко неколико фондова, односно програма (Kettunen *et al.*, 2014):

1. Европски фонд за пољопривреду и рурални развој;
2. Европски регионални развојни фонд;
3. Европски социјални фонд;
4. Кохезиони фонд;
5. „Life“ фонд;
6. Horizont 2020;
7. Европски фонд за поморство и рибарство.

Ови извори финансирања у будућности се могу користити, како као основа за успостављање „Natura 2000“ мреже, тако као и додатни извори финансирања за разноврсне активности у ЗП, од истраживања до едукације, али захтевају партнерску сарадњу, између различитих управљача ЗП, институција и заинтересованих страна.

9. ЗАКЉУЧЦИ

У овом поглављу су представљени основни закључци истраживања, размотрене су препоруке које су анализирани у оквиру унапређења организације система управљања ЗП. Такође, је извршена оцена хипотеза (општих и посебних) и дате су препоруке за будућа истраживања.

9.1. ОСНОВНИ ЗАКЉУЧЦИ

На основу спроведеног истраживања у одабраним ЗП, дати су основни закључци који су везани за оквири управљања ЗП, типове управљача ЗП, структурне карактеристике управљања ЗП и механизме финансирања система управљања ЗП.

9.1.1. Оквири управљања ЗП

На основу спроведене анализе, може се уочити да у свим одабраним земљама ЈИЕ, као и код Србије, ови оквири су врло сложени и покривају различите секторе заштите природе, животне средине и шумарства. На основу спроведене анализе **стратешких оквира**, све мере се могу поделити у две групе:

- мере које се односе на управљање ЗП;
- мере везане за финансирање ЗП.

На основу анализе **законодавних оквира**, може се закључити следеће:

- норме које се односе на управљање ЗП су присутне у законима сектора заштите природе (Словенија, Хрватска, Црна Гора и Србија), животне средине (Словенија, Хрватска, Црна Гора и Србија) и шумарства (Словенија, Хрватска, Црна Гора и Србија);
- норме које се односе на финансирање ЗП су присутне у секторима заштите природе (Словенија, Хрватска, Црна Гора и Србија) и животне средине (Словенија, Црна Гора и Србија).

У односу на спроведену анализу **институционалних оквира** дошло се до следећих закључака:

- на нивоу ЕУ, надлежности везане за управљање ЗП се налазе, у оквиру два ГД;

- у свим одабраним државама ЈИЕ, јавна управа, тј. надлежно министарство за заштиту природе, учествује у процесу успостављања ЗП и усвајања планске документације;
- стручни послови, везани за заштиту природе у одабраним земљама ЈИЕ, обављају се преко јавних служби (у свим посматраним случајевима);
- на нивоу ЕУ, од осталих јавних служби у заштити природе, је присутна Агенција за заштиту животне средине;
- на нивоу одабраних земаља ЈИЕ, такође, од осталих јавних служби у заштити природе, је присутна Агенција за заштиту животне средине;
- финансирање ЗП на нивоу ЕУ, се спроводи на три начина;
- код одабраних држава ЈИЕ финансирање се спроводи преко јавне управе, јавних предузећа/установе и фондова;
- заједничка карактеристика Словеније, Хрватске и Србије је постојање фонда за заштиту животне средине (Зелени фонд у Србији).

Посматрајући **процес успостављања ЗП**, дошло се до следећих закључака:

- прва уредба о успостављању ЗП потиче из 1930. године, али тек 1948. год. на територији Србије долази до успостављања првог ЗП;
- A_p у првом потпериоду посматрања бележи највеће вредност код ЈС, што је случај и са другим потпериодом, с тим што у другом потпериоду долази да наглог увећања успостављених ЗП у ПС;
- A_p код ЗП без управљача, у потпериоду пре 1991. године, указује на знатно чешће опредељење за успостављање ЗП без управљача, а што се у наредном периоду променило;
- I_s бележи највеће вредности у првом потпериоду код ПС, то је случај и за други потпериод, док I_s код ЈС, бележи највеће вредности у првом потпериоду, што је случај и код ЗП без управљача и укупне површине успостављених ЗП;
- у односу на цео период (1948-2016. год.), било би потребно 49 година да се достигну задати циљеви, где би ЈС учествовао знатно више у односу на ПС;
- посматрајући други потпериод (1991-2016. год.), који се карактерише бржим растом, било би потребно 31 година да се достигне површина од

12% територије Србије, где би ЈС такође, учествовао значајно више у односу на поменути период.

9.1.2. Типови управљача ЗП

На основу анализе система управљања ЗП у Србији, а када су у питању управљачи, установљена је следећа структура типова управљача, са категоријама и подкатогијама управљача ЗП. Издвојена су два основна типа управљача:

1. јавни сектор;
  - a. предузећа:
    - ЈП за газдовање државним шумама;
    - ЈПНП, ЈП за газдовање водним ресурсима;
    - ЈП локалних самоуправа, ДОО;
    - државна предузећа у процесу трансформације;
  - b. институције и установе:
    - јавне установе;
    - месне заједнице и општине;
    - научно-истраживачке установе;
    - војне установе;
2. приватни сектор;
  - a. привредна друштва:
    - акционарска друштва;
    - ДОО;
  - b. остале организације и појединци:
    - предузетници;
    - удружења грађана;
    - цркве и манастири;
    - физичка лица.

При томе, констатовано је и да одређен број ЗП нема управљача.

Анализом резултата, који се односе на категорије ЗП и управљаче, закључује се:

- јавни сектор управља већином ЗП, без обзира на категорију;
- предузећа из јавног сектора су већином управљачи НП, ПП, осталих резервата природе, ПИО и СРП;

- ЈП за газдовање држаним шумама управљају свим категоријама ЗП, осим НП;
- удружења грађана су управљачи три категорија ЗП (СПР, СП и ПП).

9.1.3. Структурне карактеристике управљања ЗП

У овом потпоглављу, приказани су резултати везани за структурне карактеристике управљања ЗП у односу на тип управљача, групу управљача и категорију ЗП, према:

- основним карактеристика ЗП;
- организационој структури управљања ЗП;
- управљању и чувању ЗП;
- управљању посетиоцима у ЗП;
- мониторингу заштићених врста.

У погледу **основних карактеристика** код типова управљача:

- према броју и површини ЗП, ЈС има највеће учешће;
- код ЈС доминира III степен заштите, док је код ПС II степен заштите;
- I категорија ЗП према вредности и значају, има највеће учешће код оба типа управљача;
- државно власништво има највеће учешће код оба типа управљача;
- у односу на намену земљишта, код ЈС доминира шума и шумско земљиште, док код ПС то је пољопривредно земљиште.

У погледу **основних карактеристика** код група управљача ЗП:

- ЈП „Србијашуме“ има највеће учешће, по површини и броју ЗП;
- III режим заштите доминира код свих посматраних група управљача, изузев ПС, где доминира II режим заштите;
- I категорија ЗП према вредности и значају, има највеће учешће код свих група управљача;
- државно власништво доминира код ЈП „Војводинашуме“, приватно доминира код ЈП „Србијашуме“, црквено је највише присутно код осталих управљача из ЈС, а друштвено и мешовито код ПС;

- код свих анализираних група управљача, шума и шумско земљиште има највеће учешће, изузев ПС, и ЈП „Србијашуме“ где пољопривредно земљиште више учествује.

У погледу **основних карактеристика** код категорија ЗП:

- према броју ЗП, код категорија ЗП највеће учешће имају СРП, а у односу на површину ЗП, ПП имају највеће учешће;
- изузев СтРП, код којих доминира I степен заштите, код свих осталих категорија ЗП је присутан III степен заштите;
- I категорија ЗП према вредности и значају, има највеће учешће код свих посматраних категорија ЗП, изузетак јединио чине ОЗП и СтРП, која су најприсутнија у III категорији ЗП према вредности и значају;
- државно власништво је најприсутније код свих категорија ЗП, изузев ПП, где приватно власништво има веће учешће;
- изузев ПП где пољопривредно земљиште има веће учешће, код свих осталих категорија ЗП, шума и шумско земљиште има највеће учешће.

У погледу **организационе структуре** управљања ЗП код типова управљача:

- нису утврђене разлике у површини ЗП по организационој јединици и по запосленом;
- чување и одржавање ЗП код ЈС има врло велики утицај, за разлику од ПС (велики утицај);
- потреба за запосленима у ПС је већа у односу на потребе у ЈС.

У погледу **организационе структуре** управљања ЗП код група управљача:

- сви послови у оквиру НП се могу поделити у шест основних група:
  1. послови везани за планирање, газдовање и коришћење шума;
  2. послови везани за лов и риболов;
  3. послови везани за заштиту и развој;
  4. послови везани за чување;
  5. послови везани за туризам и промовисање;
  6. правне и економско-финансијске послове.
- организација заштите природе у оквиру ЈП „Србијашуме“ се може поделити у три категорије:

1. стратешко управљање на нивоу генералне дирекције;
  2. оперативно на нивоу ШГ;
  3. извршно на нивоу ШУ.
- поред овога у оквиру ЈП „Србијашуме“ постоје засебне радне јединице које координишу послове у ПП „Стара планина“ и ПП „Голија“;
  - организациона заштите природе у ЈП „Војводинашуме“ је идентична као код ЈП „Србијашуме“, с тим што у оквиру овог предузећа не постоје засебне радне јединице које координирају послове у појединим ЗП;
  - код ЈП „Војводинашуме“, на нивоу ШГ постоје издвојени референти за заштиту животне средине, који се не баве пословима у приватним шумама;
  - код осталих ЈП и осталих управљача из ЈС, стратешки, оперативни и извршни ниво се налази у оквиру једног предузећа;
  - код управљача из ПС, у половини ЗП постоје посебне организационе јединице које се баве пословима управљања ЗП, док код осталих управљање се обавља директно преко особе задужене за те послове и чувара ЗП;
  - поред послова управљања ЗП, послови рибарства су у потпуности присутни код ЈПНП и ПС;
  - шумарство је у потпуности присутно код ЈП која газдују државним шумама и ЈПНП, док није присутно код осталих ЈП, док је ловство у потпуности присутно код ЈПНП, док код ПС и осталих ЈП није присутно;
  - према површини коју покрива једна организациона јединица ЈП „Србијашуме“ заузима најмању, а ЈПНП највећу површину;
  - површина ЗП по запосленом на осталим пословима и свим пословима је највећа код осталих ЈП;
  - највеће потребе за запосленима имају ЈПНП, а најмање ЈП „Србијашуме“;
  - послови заштите су код ЈПНП и осталих ЈП у потпуности потребни, а послови планирања су потребнији код осталих ЈП и ПС.

У погледу **организационе структуре** управљања ЗП код категорија ЗП:

- сваки НП има засебно ЈП које управљања овим подручјем;
- ПП и ПИО се управља преко ЈП „Србијашуме“, осталих управљача из ЈС, управљачима из ПС и осталим ЈП, док код СРП присутне су све групе управљача изузев ЈПНП;
- управљање СтРП и ОЗП на подручју истраживања се обавља преко ЈП „Србијашуме“;
- СтРП и ОЗП покривају најмању површину по организационим јединицама, за разлику од осталих категорија ЗП;
- СтРП код свих посматраних површина, заузимају најмању површину по запосленом, за разлику од осталих категорија ЗП;
- најмања потреба за запосленима је код СтРП и ОЗП, за разлику од осталих категорија ЗП, док потребе за запосленима на пословима заштите су најмањи код СтРП и ОЗП.

У погледу **управљања и чувања ЗП**, код типова управљача утврђено је да:

- површина по чувару је већа код ЈС;
- нису утврђене разлике у присуству плана и програма управљања ЗП;
- припрема плана управљања код ПС је присутна у већој мери са корисницима подручја, у односу на ЈС;
- основни проблем у спровођењу програма управљања је везан за финансијске и организационе разлоге;
- број проблема код чувања ЗП је већи код ПС, за разлику од ЈС;
- ПС бележи већи број састанака са надлежним министарством, ЗЗП, удружењима грађана и ловачким удружењима;
- проблеми у сарадњи са локалним становништвом, просечан број проблема и потреба за заједничким састанцима као видом унапређења сарадње су присутнији код ПС, у односу на ЈС;
- процес реституције је искључиво присутан само код ЈС, док су правни наследници највећим делом манастири и цркве.

У погледу **управљања и чувања ЗП**, код група управљача утврђено је да:

- површина по чувару ЗП највећа код ЈПНП, а најмања код осталих управљача из ЈС;

- план управљања није присутан код свих ЗП, којима управља ЈП „Србијашуме“, што је случај и са програм управљања;
- припрема плана управљања у сарадњи са корисницима подручја је у потпуности присутна код ЈП „Војводинашуме“, док финансијски проблеми имају највеће учешће;
- код ЈП „Србијашуме“, нису присутни проблеми у чувању ЗП, за разлику од осталих група управљача;
- ЈПНП бележе највећи просечни број састанака са надлежним министарством, а ЈП „Србијашуме“ најмањи;
- ЈПНП бележе највећи просечни број састанака, а ЈП „Србијашуме“ бележе најмањи просечни број састанака са ЗЗП и локалном заједницом;
- ЈП „Србијашуме“ се издвајају, у односу на остале групе, као управљач са најмањим просечним бројем састанака приликом сарадње са различитим заинтересованим странама, док ЈПНП се издвајају, у односу на остале групе управљача, као управљач са највећим просечним бројем састанака, код сарадње са ЗП из ЈС и ловачким удружењима;
- код сарадње са локалним становништвом у свим ЗП којима управљају ЈПНП, остала ЈП и ПС, постоји проблем у сарадњи;
- ЈПНП и остала ЈП у највећем броју случајева сматрају да су заједнички састанци начин унапређења сарадње, за разлику од ЈП „Србијашуме“ и осталих управљача из ЈС;
- од свих посматраних група управљача процес реституције је највише присутан код ЈПНП, а учесници у процесу реституције су највећим делом манастири и цркве.

У погледу **управљања и чувања ЗП**, код категорија ЗП утврђено је да:

- код свих категорија ЗП постоји у потпуности чуварска служба, изузев СтРП и ОЗП;
- према просечној површини по чувару СтРП, заузимају најмању површину, за разлику од осталих категорија ЗП;
- програм управљања је најмање присутни код СтРП и ОЗП, а у потпуности је присутна код НП и ПП;

- припрема плана управљања у сарадњи са корисницима подручја, највише је присутна код ПИО и СРП, за разлику од осталих категорија ЗП, а финансијски разлози су највише присутни као проблем у спровођењу плана управљања код категорија ЗП;
- код СтРП и ОЗП, проблеми у чувању ЗП нису присутни, за разлику од осталих категорија ЗП;
- према просечном броју састанака са надлежним институцијама НП бележе највеће вредности, за разлику од СтРП и ОЗП;
- СтРП и ОЗП бележе најмањи просечни број састанака са заинтересованим странама;
- најмање проблема у сарадњи са локалним становништвом је присутно у оквиру СтРП и ОЗП, за разлику од осталих категорија ЗП;
- едукација је веома потребна код СРП и ПИО, као и код ПП, за разлику од осталих категорија ЗП, а заједнички састанци су веома потребни код свих категорија ЗП (изузев СтРП и ОЗП), као вид унапређења сарадње са локалним становништвом;
- процес реституције је највећим делом присутан код НП.

У погледу **управљања посетиоцима у ЗП**, код типова управљача утврђено је да:

- управљање посетиоцима је организованије код ПС, као и број садржаја на интернету, у односу на ЈС, док повратних информација нема подједнако код ЈС и ПС;
- праћење броја посетилаца се највећим делом, код ЈС и ПС, бележи преко броја продатих улазница;
- ПС бележи већи број туристичке инфраструктуре у односу на ЈС, присутне су значајне разлике у дужини пешачко-планинарски стаза код ЈС, у односу на ПС;
- ПС бележи дупло већи број садржаја на интернету, за разлику од ЈС, а неформални разговори као вид повратних информација су најприсутнији;
- најизраженији проблем у управљању посетиоцима је везан за немогућност контроле посетилаца (ЈС и ПС).

У погледу **управљања посетиоцима**, код група управљача утврђено је да:

- код ЈПНП и ЈП „Војводинашуме“, управљање посетиоцима је у потпуности организовано, за разлику од осталих група управљача;
- код начина праћења посетилаца, ЈП „Србијашуме“ у великој мери не обавља овај посао, за разлику од ЈПНП и ЈП „Војводинашуме“, а такође, ЈП „Србијашуме“ бележе најмањи број посетилаца у односу на остале групе управљача;
- ЈП „Србијашуме“ бележи најмањи просечни број туристичке инфраструктуре, у поређењу са ЈПНП, док ЈПНП бележе највеће вредности, када је у питању просечна дужина бицикличких, рекреативних, као и пешачко-планинарских стаза, а код ЈП „Србијашуме“ су присутне најмање вредности у просечном броју центара за посетиоце, излетничких и места за посматрање птица, у односу на остале групе управљача;
- ЈПНП бележе највеће вредности у просечном броју угоститељских објеката, у односу на остале групе управљача;
- ЈП „Србијашуме“ бележе најмањи просечни број садржаја на интернету за разлику од ЈПНП, док као вид повратних информација, анкете су присутне у половини случајева код ЈПНП, за разлику од осталих група управљача;
- немогућност контроле посетилаца је у потпуности присутно код ЈПНП, за разлику од ПС.

У погледу **управљања посетиоцима**, код категорија ЗП утврђено је да:

- НП су једина категорија код којих је организација управљања посетиоцима у потпуности присутна, док код ПИО, СтРП и ОЗП, највећим делом праћење посетилаца се не обавља, за разлику од НП и СРП;
- НП бележе највећи, а СтРП и ОЗП, најмањи просечни број туристичке инфраструктуре, а НП бележе и највећу просечну дужину стаза и број туристичких објеката;
- НП бележе највећи, а СтРП најмањи просечни број садржаја на интернету;

- анкете као вид повратних информација постоје у половини случајева код НП, за разлику од осталих категорија ЗП, док неформалних разговори, су пре свега присутни код ПИО и СРП;
- ПИО бележи највећи број проблема у управљању посетиоцима, за разлику од СтРП.

У погледу **мониторинга заштићених врста**, код типова управљача утврђено је да:

- сакупљање заштићених врста је најприсутнији проблем код ЈС и ПС;
- ПС има веће потребе за реинтродукцијом врста биљака и животиња у односу на ЈС, а у погледу врсте проблема, финансијски имају највеће учешће;
- мониторинг ЗП се највећим делом спроводи преко чувара ЗП (ЈС и ПС);
- базе података о заштићеним врстама подједнако нису присутне код ЈС и ПС;
- процес „Natura 2000“ је више присутан код ПС, за разлику од ЈС.

У погледу **мониторинга заштићених врста**, код група управљача утврђено је да:

- највише је присутно сакупљање заштићених врста и то пре свега код ЈП „Војводинашуме“, док је овај проблем најмање присутан код ПС;
- код свих НП постоје потребе за реинтродукцијом врста биљака и животиња, а најмању потребу за тим има ЈП „Србијашуме“;
- основни проблем реинтродукције су финансијске природе и веома су изражени код ЈПНП;
- мониторинг од стране стручне особе постоји само у ЈПНП у половини случајева, док су стручне институције, укључене у мониторинг, највише код ЈПНП, а најмање код ЈП „Србијашуме“;
- базе података о заштићеним врстама су у потпуности присутне код ЈП „Војводинашуме“, за разлику од осталих група управљача;
- „Natura 2000“ је у већини ЈПНП започета, за разлику од осталих група управљача.

У погледу **мониторинга заштићених врста**, код категорија ЗП утврђено је да:

- проблем запослених за контролу заштићених врста је најизраженији код НП, за разлику од осталих категорија ЗП;
- потреба за реинтродукцијом, је највише присутна код НП, финансијски разлози су најизраженији код ове категорије ЗП, за разлику од осталих категорија ЗП;
- стручна особа за мониторинг је присутна само код НП, а мониторинг се највећим делом код свих осталих категорија ЗП спроводи преко чувара ЗП;
- базе података о заштићеним врстама су највише присутне код ПИО, за разлику од осталих категорија ЗП;
- „Natura 2000“ је у већини НП започета, за разлику од осталих категорија ЗП.

9.1.4. Механизми финансирања система управљања ЗП

У погледу **механизма финансирања система управљања ЗП**, код типова управљача утврђено је да:

- код просечног броја извора финансирања и учесталости у финансирању нема разлика између типова управљача;
- највеће разлике у износима финансирања су код сопствених прихода и финансирања од стране локалне заједнице, у корист ЈС;
- код значаја финансијских прихода, највеће разлике су код производње дрвета, који у ЈС има средњи значај, а код ПС нису присутни.

У погледу **механизма финансирања система управљања ЗП**, код група управљача утврђено је да:

- код просечног броја извора финансирања ЈП „Србијашуме“ се издвајају са најмањим просечним бројем извора финансирања, за разлику од ЈП „Војводинашуме“;
- од надлежног министарства за ЗП и међународних институција, ЈП „Србијашуме“ не бележе учесталост у финансирању, за разлику од осталих група управљача, док остала ЈП бележе свакогодишње финансирање од стране локалне заједнице, за разлику од осталих група управљача;

- ЈП „Србијашуме“ не бележе учесталост у финансирању, од стране Фонда за заштиту животне средине, за разлику од ЈП „Војводинашуме“ и ЈПНП;
- ЈПНП бележе свакогодишње финансирање од стране надлежног министарства за шумарство, за разлику од осталих група управљача, а ЈП „Србијашуме“ не бележе учесталост у финансирању, од стране надлежног секретаријата за ЗП, за разлику од осталих група управљача;
- ЈП „Војводинашуме“, од стране надлежног секретаријата за шумарство, бележе свакогодишње финансирање, за разлику од осталих група управљача;
- највеће разлике у износима финансирања су присутни код финансирања осталих ЈП, која бележе значајно већу подршку од стране локалне заједнице, за разлику од осталих група управљача, док остали управљачи из ЈС, бележе значајно веће износе финансирања од стране сопствених прихода, за разлику од осталих група управљача;
- ЈП „Војводинашуме“ и ЈПНП бележе значајно веће износе подршке од стране Фонда за заштиту животне средине, за разлику од ЈП „Србијашуме“;
- највеће разлике у значају финансијских прихода су присутне код прихода од туристичких услуга, накнада од електродистрибуције и електрана, и осталих прихода, јер код ЈП „Србијашуме“ ови приходи нису присутни за разлику од осталих група управљача;
- разлике су присутне код производње дрвета и прихода надлежног министарства/секретаријата за шумарство, јер код ЈПНП и ЈП „Војводинашуме“, ови приходи су великог значаја, односно врло малог-малог значаја, за разлику од осталих група управљача.

У погледу **механизма финансирања система управљања ЗП**, код категорија ЗП утврђено је да:

- просечни број извора финансирања је најмањи код СтРП и ОЗП, за разлику од осталих категорија ЗП;
- највеће разлике у погледу учесталости финансирања су присутне код финансирања од стране надлежног министарства за ЗП, код НП и ПИО,

- је свакогодишње, за разлику од осталих категорија ЗП, затим код финансирање од стране међународних институција, код НП, је присутно сваке друге године, за разлику од осталих категорија ЗП;
- финансирање од стране надлежног секретаријата за ЗП, код ПП и СРП, је свакогодишње, за разлику од осталих категорија ЗП;
  - највеће разлике у погледу износа финансијске подршке су присутне код финансирања од стране надлежног министарства за ЗП, где СРП бележе највеће вредности, за разлику од осталих категорија ЗП, локалне заједнице, код подршке ПИО, бележе највеће износе финансирања, а код СтРП финансирање није присутно;
  - код финансирања од стране сопствених прихода, НП и СтРП се значајно разликују, за разлику од осталих категорија ЗП, а финансирање од стране надлежног секретаријата за ЗП, према СРП и ПП бележе највеће вредности, за разлику од осталих категорија ЗП.
  - највеће разлике у погледу значаја финансијских прихода су присутне код прихода од туристичких услуга, јер код НП и СРП, су врло малог-малог значаја, за разлику од осталих категорија ЗП;
  - код прихода од надлежног министарства за шумарство, емисионе технике и осталих прихода, код НП су врло малог-малог значаја, за разлику од осталих категорија ЗП, а код прихода од електродистрибуције, код НП они су малог значаја, а код СтРП нису присутни.

9.2. ПРЕПОРУКЕ ЗА УНАПРЕЂЕЊЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ СИСТЕМА УПРАВЉАЊА ЗП

У оквиру поглавља 7 дати су предлози неопходних активности за унапређење организације система управљања ЗП и предложен је концептуални модел унапређења организације система управљања ЗП. Овај концептуални модел унапређења обухвата следеће компоненте:

- унапређење оквира (законодавних и институционалних);
- унапређење структурних карактеристика управљања (управљања и чувања, мониторинга заштићених врста и управљања посетиоцима);

- унапређење механизма финансирања система управљања.

Унапређење законодавних и институционалних оквира је дефинисано преко следећих предлога:

- унапређење постојећих финансијских механизма система управљања постојећим ЗП и успостављања нових ЗП;
- унапређење процеса успостављања, управљања постојећим и мониторинга заштићених врста.

Представници управљача ЗП, јавне управе и службе, као и организација сматрају да на унапређење постојећих механизма финансирања велики утицај има политичка воља доносиоца одлука, као и неразумевање од стране државе за потребе финансирања ЗП. Такође, представници све три групе сматрају да локалне самоуправе такорећи нису ни укључене у финансирање ЗП и да не постоји довољна заинтересованост осталих институција. Представници управљача ЗП сматрају да је неопходно да се укључују у процес израде законодавних докумената, док представници јавне управе и службе, као и организација наглашавају потребу за хармонизацијом законодавних докумената.

Представници све три групе сматрају да предлог за унапређење институционалних оквира, као основни проблем, носи у себи недостатак запослених, односно немогућност запошљавања новог кадра, као и недостатак финансијских средстава. Овог мишљења су управљачи ЗП, за предлог формирања додатних организационих јединица, док са друге стране, представници јавне управе и службе, као и организација, наводе да формирање засебних организационих јединица, поготово у оквиру великих управљача ЗП, ће створити основу за јачање сектора заштите природе, што ће као последицу довести до сукоба између сектора шумарства и заштите природе. Такође, поједини представници јавне управе и службе, сматрају да није потребно формирати додатне организационе јединице и да би овакав покушај био одбачен у самом старту због стања у ЈС.

Ради унапређења структурних карактеристика управљања ЗП, потребно је применити следеће предлоге:

- унапредити чување и управљање ЗП;
- унапредити управљање посетиоцима у ЗП;

- унапредити мониторинг заштићених врста.

Представници све три групе, сматрају да је основни проблем у унапређењу структурних карактеристика управљања, недостатак запослених и стручног особља, који би спровео све послове у оквиру ЗП, као и недостатак финансијских средстава. Представници управљача ЗП сматрају да проблем инспекцијског надзора настаје такође, услед недовољног броја инспектора на терену, док представници јавне службе и управе сматрају да постоји значајан утицај локалне политике на коришћење ресурса. Недостатак сарадње са корисницима подручја је резултата њихове недовољне мотивисаност, док представници организација сматрају да управљачи немају довољно обученог кадра за овај тип партиципативног приступа. Недостатак сарадње са заинтересованим странама које се налазе у/оквиру ЗП, за представнике свих анализираних група, је резултат недостатка финансија али и недовољне отворености управљача ЗП за сарадњу са невладиним сектором. Представници све три групе, и код унапређења управљања посетиоцима и мониторинга заштићених врста, уочавају проблем финансија и кадровских капацитета. Представници управљача, као и организација, сматрају да локалне самоуправе нису довољно укључене у део везан за управљање посетиоцима, док за унапређење мониторинга заштићених врста, организације сматрају да не постоји стручни кадар за ове послове и да је неопходна интензивнија сарадња са невладиним сектором.

У циљу унапређења механизма финансирања система управљања ЗП, дефинисани су следећи предлози:

- унапређење коришћења домаћих и међународних извора финансирања;
- унапређење прикупљања накнада.

Као проблем у унапређењу коришћења домаћих и међународних извора финансирања, представници управљача виде потребу за додатним истраживањима и проблем недовољне обучености управљача, за подношење пројектних идеја, која је увезана за недовољном информатичком писмености. Представници организација сматрају да постоји недовољна умреженост са другим ЗП и расположивост људи за обуке у континуитету, док представници јавне управе и службе да постоји незаинтересованост управљача да ангажују агенције за припрему пројеката. Што се тиче унапређења прикупљања накнада, као

основни проблем присутно је отежано прикупљање услед отпора корисника подручја да плаћају накнаде, што резултира судским поступцима, који дуго трају.

9.3. ОЦЕНА ХИПОТЕЗА

У овом потпоглављу су наведене хипотезе истраживања (опште и посебне), које су затим објашњене кроз њихово доказивање или оповргавање.

Хипотеза 1: Постоји утицај законодавних докумената на процес успостављања ЗП и типове управљача

Постављена општа хипотеза је рашчлањена на две посебне, како би се извршило правилно испитивање.

Хипотеза 1.1: Постоји утицај законодавних докумената на процес успостављања типова управљача у посматраном периоду

Резултати истраживања за ову хипотезу су приказани у оквиру потпоглавља 6.1.1. На основу наведених резултата, може се констатовати да је хипотеза 1.1. доказана, односно да је законодавни оквир омогућио формирање различитих типова управљача ЗП.

Хипотеза 1.2: Постоје разлике у површинама основаних ЗП према типу управљача у посматраном периоду

Резултати истраживања за ову хипотезу су приказани у оквиру потпоглавља 4.3. На основу наведених резултата, може се констатовати да је хипотеза 1.2. доказана, односно да постоји узлазно увећање A_p вредности код ЈС и ПС, и да је опадање у A_p вредностима присутно само код ЗП без управљача. Најбржи темпо раста имају управљачи ЗП из ПС у првом потпериоду, а то је случај и са другим потпериодом.

На основу доказаних посебних хипотеза (1.1 и 1.2) дефинисаних на основу опште хипотезе, може се констатовати да је хипотеза 1 доказана, односно да постоји утицај законодавних оквира на процес успостављања ЗП и типова управљача.

Хипотеза 2: Постоји утицај стратешких, законодавних и институционалних оквира на управљање ЗП

У циљу правилног испитивања ова хипотеза је подељена у две посебне хипотезе.

Хипотеза 2.1. Постоји утицај стратешких и законодавних оквира на управљање ЗП

Ова хипотеза је обрађена у оквиру потпоглавља 5.1 и 5.2. На основу анализе стратешких и законодавних оквира управљања ЗП закључује се да је хипотеза 2.1. доказана, односно да постоји утицај стратешких и законодавних оквира на организацију система управљања ЗП. Међутим, да би се утврдио смер и интензитет утицаја, неопходно је спровести додатна истраживања.

Хипотеза 2.2. Постоји утицај институционалних оквира на управљање ЗП

Резултати истраживања за ову хипотезу су приказани у оквиру потпоглавља 5.3. На основу ових резултата и анализе институционалних оквира, утврђено је да је хипотеза 2.2 доказана, односно да постоји утицај институционалних оквира на управљање ЗП.

Ове хипотезе су у вези са институционалном теоријом, према којој се организовање врши тако што се прихватају већ обликовани институционални обрасци и функционисање, који се намећу свим организацијама у том сектору. У овом истраживању, у питању је утицај институција из сектора заштите природе, животне средине и шумарства на управљање ЗП, као и утицај „правила игре“ из стратешких и законодавних оквира.

На основу доказане хипотезе 2.1 и доказане хипотезе 2.2, дефинисаних на основу опште хипотезе, може се констатовати да је хипотеза 2 доказана, односно да постоји утицај стратешких, законодавних и институционалних оквира на управљање ЗП.

Хипотеза 3. Постоје разлике између организационе структуре управљања ЗП на различитим нивоима

У циљу правилног испитивања ова хипотеза је подељена у три посебне хипотезе.

Хипотеза 3.1. Постоје разлике у организовању на националном нивоу управљања ЗП

Ова хипотеза је обрађена у оквиру потпоглавља 5.3 и 6.3.2.1. На основу ових резултата, запажа се да је хипотеза 3.1 делимично доказана и да у неким аспектима су присутне разлике, али да би се заузео коначан став по питању ове хипотезе, неопходно је да се спроведу додатна детаљнија истраживања,

организације система управљања ЗП, која се спроводи од стране јавне управе са републичког, покрајинског и локалног нивоа.

Хипотеза 3.2. Постоје разлике у организовању код појединих типова управљача ЗП

Резултати истраживања за ову хипотезу су приказани у оквиру потпоглавља 6.2.2.1 и 6.3.2.1. На основу изнетих резултата, уочава се да је хипотеза 3.2 доказана, односно да у неким сегментима постоје статистички значајне разлике код појединих типова управљача ЗП, као и разлике у погледу организације управљања ЗП.

Хипотеза 3.3. Постоје разлике у организовању код појединих категорија ЗП

Ова хипотеза је обрађена у оквиру потпоглавља 6.4.2.1. На основу наведених резултата може се констатовати да је хипотеза 3.3 доказана, односно да постоје разлике између организовања појединих категорија ЗП.

На основу делимично доказаних хипотезе 3.1 и доказаних хипотеза 3.2 и 3.3, дефинисаних на основу опште хипотезе 3, може се констатовати да је хипотеза 3 делимично доказана и да су пре свега потребан додатна истраживања у погледу организације управљања ЗП (броја запослених, организационих јединица, потреба за запосленима ЗП и начинима финансирања) јавне управе на републичком, покрајинском и локалном нивоу.

Ове хипотезе су у вези са системском теоријом, према којој организације се могу посматрати као низ подсистема (организационих јединица), које су у међусобној вези и на које утиче окружење у којем се налазе. Да би се то утврдило, у овом истраживању је анализиран начин организације управљања ЗП, који је резултат саме унутрашње организације управљача ЗП и утицаја који долазе из окружења у којем се налазе.

Хипотеза 4. Постоје разлике између структурних карактеристика управљања ЗП на различитим нивоима

У циљу правилног испитивања ова хипотеза је подељена у две посебне хипотезе.

Хипотеза 4.1. Постоје разлике између структурних карактеристика управљања ЗП код појединих типова управљача

Резултати истраживања за ову хипотезу су приказани у оквиру потпоглавља 6.2.2.2, 6.2.2.3, 6.2.2.4, 6.3.2.2, 6.3.2.3 и 6.3.2.4. На основу ових резултата, запажа се да је хипотеза 4.1 делимично доказана и да у неким аспектима су присутне статистички значајне разлике, али да би се заузео коначан став по питању ове хипотезе, неопходно је да се спроведу додатна детаљнија истраживања, сваке од компонената структурних карактеристика управљања ЗП.

Хипотеза 4.2. Постоје разлике између структурних карактеристика управљања ЗП код појединих категорија ЗП

Ова хипотеза је обрађена у оквиру потпоглавља 6.4.2.2, 6.4.2.3 и 6.4.2.4. На основу ових резултата, може се утврдити да је хипотеза 4.2 делимично доказана и да у неким аспектима су присутне разлике, али да би се заузео коначан став по питању ове хипотезе, неопходно је да се спроведу додатна детаљнија истраживања структурних карактеристика управљања (управљања и чувања ЗП, управљања посетиоцима у ЗП и мониторинга заштићених врста).

Све посебне хипотезе (4.1 и 4.2), у оквиру опште хипотезе 4, су делимично доказане и због тога је ова хипотеза је делимично доказана. Потребна су додатна истраживања у погледу сваке појединачне компоненте структурних карактеристика управљања ЗП.

Ове хипотезе су у вези са ситуационом теоријом, која дефинише систем управљања ЗП, као интеракцију између два система, односно интеркацију између самог управљача, институција и механизма управљања и система којим се управља, који обухвата сам ресурс и разне заинтересоване стране. На основу овог истраживања, утврђено је постојање ове интеракције и присуства управљача у заштити и коришћењу ЗП, као једног ресурса.

Хипотеза 5. Постоје разлике између механизма финансирања ЗП на различитим нивоима управљања

Ова хипотеза је подељена у две посебне у циљу правилног испитивања.

Хипотеза 5.1. Постоје разлике у механизмима финансирања код појединих типова управљача ЗП

Резултати истраживања за ову хипотезу су приказани у оквиру потпоглавља 6.2.3 и 6.3.3. На основу изнетих резултата, уочава се да је хипотеза

5.1 доказана, односно да постоје статистички значајне разлике у погледу механизма финансирања, код типова и група управљача.

Хипотеза 5.2. Постоје разлике у механизмима финансирања код појединих категорија ЗП

Ова хипотеза је обрађена у оквиру потпоглавља 6.4.3. На основу изнетих резултата, уочава се да је хипотеза 5.2 доказана, односно да постоје статистички значајне разлике у погледу механизма финансирања, код категорија ЗП.

Постављена хипотеза 5 је доказана, према доказаним посебним хипотезама (5.1 и 5.2).

9.4. ПРАВЦИ БУДУЋИХ ИСТРАЖИВАЊА

У овом потпоглављу су наведени предлози за будућа истраживања, која би требала да се баве организацијом система управљања ЗП, односно оквирима управљања ЗП, структурним карактеристикама управљања ЗП и механизмима финансирања система управљања ЗП.

Правци будућих истраживања која су у вези са стратешким, законодавним и институционалним **оквирима ЗП**, обухватају:

- анализу стратешких, законодавних и институционалних оквира земаља ЕУ које се налазе у нашем окружењу и које су већ прошле процес хармонизације оквира (нпр. Словачка, Мађарска, Румунија, Бугарска, Грчка и сл, као и земаља Западне Европе, тј. Немачка, Аустрија, Италија и сл.). На основу анализе оквира, потребно је утврдити примере „добре праксе“, које је могуће искористи и на тај начин унапредити оквире управљања ЗП у Србији;
- анализу усаглашености законодавних оквира везаних за управљање ЗП;
- анализу процеса успостављања „Natura 2000“ мреже и свих потешкоћа у току мапирања станишта и врста, који су присутни у земљама нашег окружења (нпр. Словачка, Мађарска, Румунија, Грчка, Словенија и сл.), као и могућностима за компензацију приватним власницима, за ограничено коришћење ресурса, насталог услед заштите природе;
- анализу потреба за капацитетима (људских и инфраструктурних) институционалних оквира (надлежних завода, министарства/ секретаријата и локалних самоуправа) за успостављање нових ЗП и

управљање постојећим ЗП, као и утврђивање потребних финансијских средстава за функционисање институционалних оквира.

У погледу праваца будућих истраживања, везаних за **структурне карактеристике управљања ЗП**, предлаже се спровођење следећих истраживања:

- утврђивање и анализа организационих потреба управљача ЗП, које би омогућиле ефикасније управљање ЗП;
- утврђивање и анализа финансијских потреба управљача ЗП, које би омогућиле спровођење планова управљања ЗП, у односу на годишње програме управљања;
- утврђивање приоритетних активности за спровођење планова управљања, као и упоредну анализу спроведених програма управљања, са десетогодишњим планом управљања;
- утврђивање и анализа конфликта који постоје са корисницима подручја, као и утврђивање њиховог утицаја на процес припреме планова управљања;
- утврђивање и анализа начина сарадње и конфликта који постоје са локалним становништвом;
- утврђивање и анализа процеса реституције у ЗП, као и утицаја нелегалних активности на ЗП;
- утврђивање и анализа потреба за развоја туризма у оквиру ЗП и спровођење анализе носећег капацитета ЗП, која су оптерећена са превеликим бројем посетилаца;
- утврђивање и анализа потреба за мониторинг заштићених врста, као и потребне капацитета управљача и организација, које би могле да спроводе редовни мониторинг.

Када су у питању **механизми финансирања система управљања ЗП**, будућа истраживања би требала да се баве:

- анализом износа и учесталости финансирања ЗП од стране надлежних институција на републичком, покрајинском и локалном нивоу, за сва ЗП;

- утврђивањем и анализом могућности финансирања ЗП на националном и међународном нивоу ЗП, тј. утврђивање свих доступних механизма финансирања, њихових ограничења, као и поступака пријављивања пројеката;
- утврђивање и анализа конфликта који настају услед непоштовање одлуке о накнадама, које могу да остваре управљачи ЗП.

Предложени правци будућих истраживања су у складу са дефинисаним концептуалним моделом унапређења. Спровођење ових истраживања би омогућило даље унапређење овог модела и према томе унапређење сазнања о организацији система управљања ЗП.

10. ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ

Литература:

- Avramo S., Vagočienė A., Fábíán Z., Greimas E., Kiskova K., Kotulak M., Norkuniene D., Pawlaczyk P., Poznikova G., Vavrova Lj., Zableckis N., Zolyomi A. (2012): *Financing Nature in Central and Eastern Europe Experiences on financing Natura 2000 and conservation activities from the CEE region - Cases from Bulgaria, Hungary, Lithuania, Poland, Slovakia*, CEEweb for Biodiversity, Budapest. (25)
- Alcorn B.J., Luque A., Weisman W. (2005): *Non governmental Organizations and Protected Area Governance*, in Pansky D. (ed), *Governance stream of the Vth World Parks Congress*, Durban. (45)
- Амицић Л. (2011): *Водич за управљање заштићеним подручјима*, Универзитет Сингидунум - Факултет за примењену екологију, Београд. (122)
- Andrea V., Tampakis S., Skanavis C., Tsantopoulos G. (2012): *Assessing Tourism Infrastructure in the Protected Area of Dardia and the Evros Delta: The Views of the Local Population*, XI International Conference Protection and Restoration of the Environment - PRE XI, Thessaloniki. (1954-1962)
- Anđelić M., Dees M., Pantić D., Borota D., Šljukić B., Ćurović M. (2012): *Status of forest resources of Montenegro*, Agriculture & Forestry, Vol. 57 (11): 3, Univerzitet Crne Gore - Biotehnički fakultet, Podgorica. (39-52)
- Банковић С., Медаревић М., Панћић Д., Петровић Н. Шљукић Б., Обрадовић С. (2009): *Шумски фонд Републике Србије, стање и проблеми*, Гласник Шумарског факултета 100, Универзитет у Београду - Шумарски факултет, Београд. (7-30)
- Bartol M.K., Martin C.D. (1998): *Management*, McGraw-Hill Company, New York. (779)
- Bertalanffy L. (1969): *General System Theory: Foundations, Development, Applications*, George Braziller, New York. (288)
- Bliss J.C., Martin J.A. (1989): *Identifying NIPF management motivations with qualitative methods*, Forest Science 35, Society of American Foresters, Maryland. (601–622)
- Bovarnick A., Baca F.J., Galindo J., Negret H. (2010): *Financial Sustainability of Protected Areas in Latin America and the Caribbean: Investment Policy Guidance*, United Nations Development Programme and The Nature Conservancy. (162)
- Bonnicksen M.T., Stone C.E. (1985): *Restoring naturalness to national parks*, Environmental management 9 (6), Springer-Verlag New York, Inc., Secaucus. (479-485)
- Borrini-Feyerabend G., Dudley N., Jaeger T., Lassen B., Pathak Broome N., Phillips A., Sandwith T. (2013): *Governance of Protected Areas: From understanding to action*, Best Practice Protected Area Guidelines Series No. 20, Gland. (124)
- Brink P. (2012): *The economics of ecosystems and biodiversity in national and international policy making*, Routledge, London. (440)
- Brockman, C.F. (1962): *Supplement to the Report to the Committee on Nomenclature*, In First World Conference on National Parks, National Park Service, Washington. (424-432)
- Bryman A. (2004): *Social research methods*, 2nd edition, Oxford University Press, Oxford. (592)
- Bryman A. (2012): *Social research methods*, 4th edition, Oxford University Press, Oxford. (766)
- Bulat Ž. (2012): *Institucionalni okvir zaštite prirode u Republici Hrvatskoj*, Pravni vijesnik 28 (2), Sveučilište J.J. Strossmayer u Osijeku – Pravni Fakultet, Osijek. (95-128)
- Bulmer M. (1977): *Sociological research methods, An introduction*, second edition, Transaction Publishers, New Brunswick and London. (354)
- van Wagtenonk W.J. (2001): *Role of Science in Sustainable management of Yosemite Wildreness*, USDA Forest Service Proceedings RMRS-P-27, Port Elizabeth. (225-230)
- Veenviet K.J., Sovinc A. (2008): *Protected area management effectiveness in Slovenia*, Final report of the RAPPAM analysis, Ministry of the Environment and Spatial Planning of the Republic of Slovenia and WWF Mediterranean Programme. (56)
- Вујовић Б. (1994): *Београд у прошлости и садашњости*, Драганић, Београд. (390)
- Watson E.M.J., Dudley N., Segan N. D., Hockings M. (2014): *The performace and potential of protected areas*, Nature 515, Macmillan Publishers, Basingstoke. (67-73)

- Weiss G., Ramcilovic-Suominen S., Mavsar R. (2011): *Financing mechanisms for forest ecosystem services in Europe and their implications for forest governance*, Allgemeine Forst und Jagdzeitung 182 (5-6), JD Sauerlaender's Verlag, Bad Orb. (61-69)
- Worboys G.L., Francis W., Lockwood M. (2010): *Connectivity Conservation Management: A global guide*, Earthscan, London. (416)
- Worboys L.G., Lockwood M., Kothari A., Feary S., Pulsford I. (2015): *Protected Area Governance and Management*, The Australian National University, Canberra. (994)
- WWF (2004): *How effective are protected areas? A preliminary analysis of forest protected areas by WWF – the largest ever global assessment of protected area management effectiveness*, WWF International, Gland. (24)
- Wyman M., Barborak R.J., Inamdar N., Stein T. (2011): *Best Practices for Tourism Concessions in Protected Areas: A Review of the Field*, Forests 2011 (2), MDPI AG, Basel. (913-928)
- Gaymer F.C., Stadel V.A., Ban C.N., Cárcamo F.P., Ierna Jr.J., Lieberknecht M.L. (2014): *Merging top-down and bottom-up approaches in marine protected areas planning: experiences from around the globe*, Aquatic Conservation: Marine and Freshwater Ecosystems 24 (S2), John Wiley & Sons, Medford. (128-144)
- Gillingham S., Lee Ph.C. (1999): *The impact of wildlife-related benefits on the conservation attitudes of local people around the Selous Game Reserve, Tanzania*, Environmental Conservation 26 (3), Cambridge University Press, Cambridge. (218–228)
- Gluck P., Hognl K., Pregernig M., Pulzl H., Weiss G. (2003): *Uvod u osnove šumarske politike, nastavni materijal*. (158).
- Goodwin H., Kent I., Parker K., Walpole M. (1998): *Tourism, conservation and sustainable development, Case studies from Asia and Africa*, International Institute for Environment and Development, London. (98)
- Graham J., Amos B., Plumptre T. (2003): *Governance Principles for Protected Areas in the 21st Century: A Discussion*, The Institute on Governance, Ontario. (40)
- Greenwood R., Hinings C. R. (1996): *Understanding Radical Organizational Change: Bringing Together The Old and The New Institutionalism*, Academy of Management Review 21 (49), New York. (1022–1054)
- Grujičić I. (2009): *Assessment of protected areas management effectiveness in Serbia: Application of World Bank Management Effectiveness Tracking Tool in protected areas managed by Public Enterprises for forest management „Srbijasume” and „Vojvodinasume”*, Master thesis, University of Klagenfurt, Klagenfurt. (107)
- Грујичић И., Јовић Д., Нонић Д.(2008): *Управљање шумским заштићеним добрима у Србији, Заштита природе 60 (1-2), Завод за заштиту природе Србије, Београд. (49-60)*
- Gutman P., Davidson S. (2008): *A review of innovative international financial mechanisms for biodiversity conservation: with a special focus on the international financing of developing countries' protected areas*, WWF-MPO program. (72)
- Davey G.A. (1998): *National System Planning for Protected Areas*, IUCN, Gland, Switzerland and Cambridge. (71)
- de Vaus D. (2002): *Surveys in social research*, 5th edition, Taylor & Francis Group, Routledge, London. (379)
- Deguignet M., Juffe-Bignoli D., Harrison J., MacSharry B., Burgess N., Kingston N. (2014): *2014 United Nations List of Protected Areas*, UNEP-WCMC, Cambridge. (44)
- DiMaggio P.J., Powell W.W. (1983): *The iron cage revisited: institutional isomorphism and collective rationality in organizational fields*, American Sociological Review 48 (2), The University of Chicago Press Books, Chicago. (147–160)
- Dragutinović Mitrović R., Bošković O. (2016): *Osnovi statističke analize: elementi analize vremenskih serija*, CID Ekonomski fakultet u Beogradu, Beograd. (26, 41)
- Dudley N., Mulongoy J. K., Cohen S., Stolton S., Barber V.B., Gidda B.S. (2005): *Towards effective protected area systems: An Action Guide to Implement the Convention on Biological Diversity Programme of Work on Protected Areas*, Secretariat of the Convention on Biological Diversity, Technical Series no. 18, Montreal. (108)
- Dudley N. (2008): *Guidelines for Applying Protected Area Management Categories*, IUCN, Gland. (86)
- Dharmaratne S.G., Sang Y.F., Walling J.L. (2000): *Tourism potentials for financing protected areas*, Annals of Tourism Research 27 (3), Elsevier BV, Amsterdam. (590-610)

- Dorđević I., Nevenić I., Poduška Z., Gagić R., Češljarić G., Bilibajkić S., Stefanović T. (2011): *Assessment of the system for managing protected areas in the Republic of Serbia*, Sustainable forestry, Collection Tom 63-64, Institute of forestry, Belgrade. (151-159)
- Dorđević I., Poduška Z., Češljarić G., Gagić Serdar R., Stefanović T., Bilibajkić S., Nevenić R. (2012): *Analyzing governance trends in managing protected areas in Serbia*, Proceedings: International Scientific Conference „Forests in Future - Sustainable Use, Risks and Challenges“, Institute of forestry, Belgrade. (779-786)
- Dorđević I., Poduška Z., Nevenić R., Serdar R.G., Bilibajkić S., Češljarić G., Stefanović T. (2013/a): *Assessment of the system of funding of protected areas in the Republic of Serbia*, Sustainable forestry, Collection Tom 67-68, Institute of forestry, Belgrade. (161-175)
- Dorđević I., Ranković N., Keča I. (2013/b): *Structure of financing revenues (2008-2012) of national parks in Republic of Serbia*, Agriculture & Forestry 59 (4), University of Montenegro – Biotechnical Faculty, Podgorica. (173-183)
- Dorđević I., Ranković N., Keča I. (2013/v): *Analysis of revenue structure in financing national parks in Serbia*, Proceedings: IV International Symposium „Agrosym 2013“, Jahorina. (887-893)
- Dorđević I., Nonić D., Nedeljković J. (2014): *Management of protected areas in Serbia: Types and structure of managers*, Agriculture & Forestry 60 (2), University of Montenegro - Biotechnical faculty, Podgorica. (7-26)
- Ђорђевић И., Ранковић Н., Нонић Д., Недељковић Ј., Златић М., Томићевић Ј. (2017): *Анализа кретања величине површине заштићених подручја у Србији у периоду од 1948. до 2016. године*, Гласник Шумарског факултета 115, Универзитет у Београду - Шумарски факултет, Београд. (65-88)
- Eagles P.F.J., McCool S.F., Haynes C.D.A. (2002): *Sustainable tourism in protected areas: guidelines for planning and management*, IUCN Gland, Switzerland and Cambridge. (191)
- Eagles, P.F.J. (2008): *Governance models for parks, recreation and tourism*. In Hanna K. S., Clark D.A., Slocumbe D.S. (Eds.), *Transforming parks: Protected area policy and management in a changing world*, Routledge, London. (39–61)
- Eagles, P.F.J. (2009): *Governance of recreation and tourism partnerships in parks and protected areas*, Journal of Sustainable Tourism 17(2), Routledge, London. (231–248).
- Eagles P.F.J., Romagosa F., Buteau-Duitschaever C.W., Havitz M., Glover D.T., McCutcheon B. (2012): *Good governance in protected areas: an evaluation of stakeholders' perceptions in British Columbia and Ontario Provincial Parks*, Journal of Sustainable Tourism, Routledge, London. (1-20)
- Eagles P., Hillel O. (2008): *Improving protected area finance through tourism*, Task Force on Tourism and Protected Areas, 9th meeting of the Conference of the Parties to the Convention on Biological Diversity, Bonn. (17)
- Edquist C. (2005): *Systems of innovation, Technologies, Institutions and Organizations*, Routledge, Oxon. (427)
- Emerton L., Bishop J., Thomas L. (2006): *Sustainable Financing of Protected Areas: A global review of challenges and options*, IUCN, Gland, Switzerland and Cambridge. (97)
- Živković M. (2006): *Ekonomika poslovanja*, Megatrend Univerzitet primenjenih nauka, Beograd. (329)
- Zelenka J., Kacetl J. (2013): *Visitor management in protected areas*, Czech Journal of Tourism 2(1), Masaryk University - Faculty of Economics and Administration, Brno-Pisárky. (5-18)
- Zucker L.G. (1977): *The role of institutionalization in cultural persistence*, American Sociological Review 42, Sage, Los Angeles. (726–743)
- James N.A. (1999): *A Global Review of Protected Area Budgets and Staff*, WCMC Biodiversity Series No.10, World Conservation Monitoring Center, Cambridge. (55)
- Janićijević N. (2004): *Institucionalna organizaciona teorija kao novi istraživački okvir za razumevanje savremenih organizacija*, Ekonomske teme 52, Univerzitet u Beogradu - Ekonomski Fakultet, Beograd. (251-270)
- Јашко О., Чуданов М., Јевтић М., Кривокапић Ј. (2013): *Основи организације и менаџмента*, Универзитет у Београду - Факултет организационих наука, Београд. (606)
- Јелић И. (2015): *Иновативни модели управљања заштићеним природним добрима као подршка успостављању и функционисању еколошке мреже Србије*, докторска дисертација, Универзитет у Београду - Географски факултет, Београд. (167)
- Јелић И., Томићевић – Дубљевић Ј. (2015): *Значај планова управљања у управљању заштићеним подручјима Србије*, Шумарство 3, Удружење шумарских инжењера и техничара, Београд. (143-156)

- Jentoft S. (2007): *Limits of governability: Institutional implications for fisheries and coastal governance*, Marine policy 31, Elsevier BV, Amsterdam. (360-370)
- Jentoft S., Thijs C. van Son, Maiken B. (2007): *Marine protected areas: A governance system analysis*, Human Ecology 35, Springer US. (611-622)
- Jovičić M. (1981): *Ekonometrijski metodi*, Savremena administracija, Beograd (126-127)
- Juffe-Bignoli D., Burgess N.D., Bingham H., Belle E.M.S., de Lima M.G., Deguignet M., Bertzky B., Milam A.N., Martinez-Lopez J., Lewis E., Eassom A., Wicander S., Geldmann J., van Soesbergen A., Arnell A.P., O'Connor B., Park S., Shi Y.N., Danks F.S., MacSharry B., Kingston N. (2014): *Protected planet report 2014*, Tracking progress towards global targets for protected areas, UNEP-WCMC, Cambridge. (80)
- Jurinčić I. (2005): *Zmogljivost Koprškega primorja za turizem*, Doktorska disertacija, Filozofski fakultet – Odeljenje za geografiju, Ljubljana (232)
- Jurinčić I., Popić A. (2009): *Sustainable tourism development in protected areas on the pattern of Strunjan landscape park*, Varstvo Narave 22, Zavod Republike Slovenije za varstvo narave, Ljubljana. (177–192)
- Kettunen M., Torkler P., Rayment M. (2014): *Financing Natura 2000 Guidance Handbook, Part I – EU funding opportunities in 2014-2020*, a publication commissioned by the European Commission DG Environment, Publications Office of the European Union, Luxembourg. (88)
- Kiss A. (2004): *Is community-based ecotourism a good use of biodiversity conservation funds?* Trends in Ecology and Evolution 19 (5), Cell press, Cambridge. (232-237)
- Knorn J., Kuennenle T., Radeloff C.V., Szabo A., Mindrescu M., Keeton S.W., Abrudan I., Griffiths P. (2012): *Forest restitution and protected area effectiveness in post-socialist Romania*, Biological Conservation 146 (1), Elsevier BV, Amsterdam. (204-212)
- Кнежевић А. (2015): *Примена панел модела у идентификовању фактора успешности пословања производних предузећа*, докторска дисертација, Универзитет у Новом саду - Факултет техничких наука, Нови Сад. (166)
- Kooiman J., Bavinck M., Chuenpagdee R., Mahon R., Pullin R. (2008): *Interactive governance and governability: an introduction*, Journal of Transdisciplinary Environmental Studies 7(1), Department of Environment, Technology and Social Studies, Roskilde University, Roskilde. (1-11)
- Krott M. (2005): *Forest policy analysis*, Springer, Netherlands. (317)
- Kothari A., Corrigan C., Jonas H., Neumann A., Shrumm H. (2012): *Recognising and Supporting Territories and Areas Conserved By Indigenous Peoples And Local Communities: Global Overview and National Case Studies*, Secretariat of the Convention on Biological Diversity, ICCA Consortium, Kalpavriksh, and Natural Justice, Technical Series no. 64, Montreal. (160)
- Lakićević M. (2013): *Примена аналитичког хијерархијског процеса (АХП) и партиципативног одлучивања у управљању Националним парком „Фрушка гора“*, докторска дисертација, Универзитет у Београду - Шумарски факултет, Београд. (143)
- Landika M., Mikić Đ. (2015): *Metodi statističke analize*, Panevropski Univerzitet „Apeiron“, Banja Luka. (384)
- Lausche B. (2011): *Guidelines for Protected Areas Legislation*, IUCN, Gland. (370)
- Lončarević R., Mašić B., Boljanović Đ. J. (2007): *Menadžment: principi, koncepti i procesi*, Univerzitet Singidunum, Beograd. (554)
- Lockwood M. (2010): *Good governance for terrestrial protected areas: a framework, principles and performance outcomes*, Journal of environmental management 91 (3), Elsevier BV, Amsterdam. (754-766)
- Lockwood M., Worboys G., Kothari A. (2012): *Managing protected areas: a global guide*, Routledge, London. (802)
- Malhotra N. (2007): *Marketing research – an applied orientation*, Pearson Prentice Hall, Upper Saddle River. (811)
- Mappatob M. (2011): *Co-management of protected area, Strategy to balance the goal of conservation and the goal of local livelihoods*, LAP Lambert Academic Publishing, Saarbrücken. (212)
- Martinić I. (2010): *Upravljanje zaštićenim područjima prirode, Planiranje, razvoj i održivost*, Sveučilište u Zagrebu - Šumarski fakultet, Zagreb. (367)
- Martinić I., Dekanić S., (2001): *Rendžerske službe u nacionalnim parkovima Evrope*, MZOPU Republike Hrvatske, Zagreb. (60)
- Mašić B., (2009): *Strategijski menadžment*, Univerzitet Singidunum, Beograd. (509)

- Meyer J.W., Rowan B. (1977): *Institutionalized organizations: Formal structure as myth and ceremony*, The American Journal of Sociology 83 (2), The University of Chicago Press Books, Chicago. (340–363)
- Милановић Х., Јовановић Д., Амићић Л., Божовић Б. (2008): *Заштићена природна добра Београда-зачин 2008*, Секретаријат за заштиту животне средине, Градска управа, Београд.
- Miles M.B., Huberman M.A. (1994): *Qualitative Data Analysis: An Expanded Sourcebook*, 2nd edition, Sage, Beverly Hills. (352)
- Милијић В., Нонић Д., Грујићић И. (2009): *Власници приватних шума и управљање заштићеним подручјима: национални парк Бердан*, Заштита природе 60 (1-2), Завод за заштиту природе Србије, Београд. (97-106)
- Милосављевић С., Радосављевић И. (2008): *Основи методологије политичких наука*, Службени гласник, Београд. (694)
- Miljević M. (2007): *Metodologija naučnog rada – skripta*, Univerzitet u Istočnom Sarajevu - Filozofski fakultet, Sarajevo. (328)
- Miljković O., Živković O. (2012): *Possibilities for the development of ecotourism in protected areas of Western Serbia*, Journal of the Geographical Institute “Jovan Cvijić” 62 (3), Geographical institute “Jovan Cvijić” SASA, Belgrade. (65-80)
- Morgan G. (2006): *Images of organizations*, SAGE publications, Thousand Oaks. (520)
- Mrak I. (2008): *Small Size Protected Areas - Development Potentials of Slovenia*, Hrvatski Geografski Glasnik 70 (1), Hrvatsko geografsko društvo, Zagreb. (5-23)
- Михаиловић Д. (2012): *Методологија научних истраживања*, Универзитет у Београду - Факултет организационих наука, Београд. (288)
- McCormick J. (1986): *The Origins of the World Conservation Strategy*, Environmental review 10 (3), Oxford University press, Oxford. (177-187)
- Nash R. (1970): *The American Invention of National Parks*, American Quarterly 22 (3), Johns Hopkins University Press, Baltimore. (726-735)
- Nash F. R. (2014): *Wilderness and the American Mind, From Wilderness and the American Mind*, 5th edition, Yale University press, New Haven and London. (27)
- Nastran M., Pirnat J. (2012): *Stakeholder Participation in Planning of the Protected Natural Areas: Slovenia*, Sociologija i prostor 50, 193 (2), Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, Zagreb. (141-164)
- Недељковић Ј. (2015): *Мала и средња предузећа за откуп, прераду и пласман недрвних шумских производа, као чинилац развоја шумарства приватног сектора у Србији*, докторска дисертација, Универзитет у Београду - Шумарски факултет, Београд. (432)
- Nevenić R. (2006): *Integrated management of natural resources in the domain of forest policy*, Sustainable forestry, Collection Tom 54-55, Institute of Forestry, Belgrade. (111-125)
- Neuman W.L. (2014): *Qualitative and Quantitative Approaches*, 7th edition, Pearson Inc., Harlow. (599)
- Нонић Д. (2010): *Организација и пословање у шумарству - практикум*, електронски извор, Универзитет у Београду - Шумарски Факултет, Београд. (59)
- Nonić D., Nedeljković J., Nonić M. (2013): *Management of natural protected areas in Serbia– national park Djerdap*, Resources of Danubian Region: the Possibility of Cooperation and Utilization, Humboldt-Club Serbien, Belgrade. (259-272)
- Нонић Д., Ранковић Н., Недељковић Ј. (2013): *Институционални оквири и финансијска подршка предузећима која послују са недрвним шумским производима у ЕУ и југоисточној Европи*, Шумарство 65 (3-4), Удружење шумарских инжењера и техничара, Београд. (85-111)
- Нонић Д., Авдибеговић М., Недељковић Ј., Радосављевић А., Ранковић Н. (2014): *Одрживо управљање у шумарству и заштити природе*, Гласник Шумарског факултета 110, Универзитет у Београду – Шумарски Факултет, Београд. (113-140)
- Nonić D., Petrović N., Medarević M., Glavonjić P., Nedeljković J., Stevanov M., Orlović S., Rakonjac Lj., Djordjević I., Poduška Z., Nevenić R. (2015): *Forest Land Ownership Change in Serbia*, COST Action FP1201 - FACESMAP Country Report, European Forest Institute Central-East and South-East European Regional Office, Vienna. (64)
- North C.D. (1990): *Institutions, institutional changes and economic performance*, Cambridge University Press, Cambridge. (159)
- Oliver C. (1991): *Strategic responses to institutional processes*, Academy of Management 16 (1), Academy of Management, New York. (145–179)
- Остојић Д., Вукин М. (2007): *Заштићена природна добра Србије*, Шумарство 1-2, Удружење шумарских инжењера и техничара Србије, Београд. (117-142)

- Oszlanyia J., Grodzinskab K., Badeac O., Shparykd Y. (2004): *Nature conservation in Central and Eastern Europe with a special emphasis on the Carpathian Mountains*, Environmental Pollution 130, Elsevier BV, Amsterdam. (127-134)
- Ottitsch A. (2002): *Theoretical framework for the evaluation of financial instruments of forest policy*, in *Financial instruments of Forest Policy*, EFI Proceedings 42, European Forest Institute, Joensuu. (29-42)
- Paavola J., Gouldson A., Kluvánková-Oravská T. (2009): *Interplay of Actors, Scales, Frameworks and Regimes in the Governance of Biodiversity*, Environmental Policy and Governance 19, Wiley Publishing. (148-158)
- Pallant J. (2011): *SPSS Priručnik za preživljavanje: Postupni vodič kroz analizu podataka pomoću SPSS-a*, prevod 3. izdanja, Mikro knjiga, Beograd (348)
- Papageorgiou K., Vogiatzakis I.N. (2006): *Nature protection in Greece: an appraisal of the factors shaping integrative conservation and policy effectiveness*, Environmental Science & Policy 9, Elsevier BV, Amsterdam. (476-486)
- Петковић М., Јанићијевић Н., Богићевић Милкић Б., Алексић Мирић А. (2014): *Организација, ЦИД Економског факултета у Београду*, Београд. (659)
- Petrić L., Mandić A. (2014): *Visitor management tools for protected areas focused on sustainable tourism development: the croatian experience*, Environmental Engineering and Management Journal 13 (6), "Gheorghe Asachi" Technical University of Iasi, Romania. (1483-1495)
- Petz B. (1985): *Osnovne statističke metode za nematematičare*, SNL, Zagreb.
- Piščević N. (2009): *Metodologija brze procene i prioritizacija upravljanja zaštićenim područjima (RAPPAM)*, Ministarstvo zaštite životne sredine – Republika Srbija i Mediteranski program WWF, Beograd. (41)
- Porej D., Rajković Ž. (2009): *Effectiveness of Protected Area Management in Croatia: Results of the First Evaluation of Protected Area Management in Croatia Using the RAPPAM Methodology*, Ministry of Culture of the Republic of Croatia, Zagreb. (57)
- Posavec S., Beljan K., Lovric M. (2011): *Model plaćanja naknade vlasnicima na šumskim lokalitetima NATURE 2000*, Glasnik za šumske pokuse 44, Sveučilište u Zagrebu – Šumarski fakultet, Zagreb. (19-28).
- Пузовић С. (2008): *Заштита и управљање природним добрима у Србији*, Заштита природе 60, Завод за заштиту природе, Београд. (17-26)
- Пузовић С. (2016): *Стратешки, развојни и плански аспекти заштите природе*, 2 Симпозијум о заштити природе са међународним учешћем, Покрајински Завод за заштиту природе, Нови Сад. (27-37)
- Philips A. (1998): *Economic Values of Protected Areas, Guidelines for Protected Area Managers*, Task Force on Economic Benefits of Protected Areas of the World Commission on Protected Areas (WCPA) of IUCN, in collaboration with the Economics Service Unit of IUCN, IUCN, Gland, Switzerland and Cambridge. (xii+52pp)
- Phillips A. (2004): *The history of the international system of protected area management categories, Protected area programme*, Protected area categories 14 (3), World Commission on Protected Areas of IUCN – The World Conservation Union, Newbury. (4-14)
- Радовић И., Мандић Ч.Р. (1998): *Заштићена природна добра и заштита и унапређење биодиверзитета – основа природне баштине Србије*, Заштита природе 50, Завод за заштиту природе Србије, Београд.
- Ranković N. (2009): *Pošumljavanje u Srbiji u periodu od 1961-2007. godine sa posebnim osvrtom na crni i beli bor*, Glasnik Šumarskog fakulteta 99, Univerzitet u Beogradu - Šumarski fakultet, Beograd. (115-134)
- Ranković N. (2012): *Trendovi šumske površine i broja stanovnika i uticaj broja stanovnika na šumsku površinu po hektaru u Srbiji bez AP*, Glasnik Šumarskog fakulteta 106, Univerzitet u Beogradu - Šumarski fakultet, Beograd. (183-196)
- Ranković N., Poduška Z., Nedeljković J., Nonić D. (2015): *Утицај температуре и падавина на број посетилаца у Националном парку „Тара“*, Glasnik Шумарског факултета 112, Универзитет у Београду – Шумарски факултет, Београд. (97-120)
- Rao M., Stokes J.E., Johnson A. (2009): *Monitoring for Management of Protected Areas – An Overview*, Module 6. (116)
- Ronad F.L. (1972): *Family tree of national park system: A Chart with Accompanying Text Designed to Illustrate the Growth of the National Park System*, Eastern National Park & Monument Association, Philadelphia.

- Sarvasova Z., Ali T., Đorđević I., Lukmine D., Quiroga S., Suárez C., Hrib M., Rondeux J., Mantzanas T.K., Franz K. (2017): *Natura 2000 Payments for Private Forest Owners in Rural Development Programmes 2007-2013 - a comparative view*, Forest Policy and Economics, Elsevier, Amsterdam. (in press)
- Sekulić G. (2011): *Overview of the national system of protected areas in Serbia-Recommendations for the Implementation of IUCN protected area management categories*, Department of Economics, University of Klagenfurt, Klagenfurt. (89)
- Sikavica P. (2011): *Organizacija*, Školska knjiga, Zagreb. (874)
- Simić S. (2011): *Hydrological heritage within protection of geodiversity in Serbia - legislation history*, Journal of the Geographical Institute "Jovan Cvijić" 61 (3), Geographical institute "Jovan Cvijić" SASA, Belgrade. (17-32)
- Spurgeon J., Marchesi N., Mesic Z., Thomas L. (2009): *Sustainable financing review for Croatia protected areas*, Program on Forests-World Bank, United Kingdom. (151)
- Stanciu E., Ionita A. (2012): *Governance of protected areas in Eastern Europe - overview on different governance types, case studies, and lessons learned*, German Federal Agency for Nature Conservation (BfN), Propark, The German Federal Agency for Nature Conservation, Brasov. (175)
- Stanciu E., Ionita A. (2014): *Governance of Protected Areas in Eastern Europe: Overview on different governance types, case studies and lessons learned*, Results of a research study commissioned by BfN to ProPark, Romania, Bundesamt für Naturschutz, Federal Agency for Nature Conservation, Bonn. (174)
- Stevanov M., Trifunov C., Krott M. (2015): *Ocena i analiza šumarsko-političkih instrumenata u kontekstu adaptivnog pristupa političkim procesima: elementi značajni za kreiranje analitičkog okvira*, Topola 195-196, Institut za nizijsko šumarstvo i životnu sredinu, Novi Sad. (145-163)
- Stojanović V. (2006): *Održivi razvoj turizma i životne sredine*, Univerzitet u Novom Sadu - Prirodno-matematički fakultet, Novi Sad.
- Stojković M. (2001): *Statistika – deskriptivna i statistička analiza*, Ekonomski fakultet – Univerzitet u Novom Sadu, Subotica. (299)
- Stoker G. (1998): *Governance as theory: five propositions*, International Social Science Journal 155, Blackwell Publishers, Oxford and Malden. (17-28)
- Scott R.W. (1987): *The adolescence of institutional theory*, Administrative Science Quarterly 32 (4), Sage Publication, Thousand Oaks. (493–511)
- Тодић Д., Игњатић М., Катић М., Плавшић П. (2012): *Надлежност и капацитети локалне самоуправе и организација цивилног друштва за примену европских стандарда у области животне средине*, Европски покрет у Србији, Београд. (575)
- Todorović J. (2003): *Strategijski i operativni menadžemnt*, CONZIT, Beograd. (590)
- Tomićević J. (2005): *Towards Participatory Management: Linking People, Resources and Management. A Socio-Economic Study of Tara National Park*, doctoral dissertation, Fakultät für Forst- und Umweltwissenschaften Albert-Ludwigs-Universität, Freiburg. (203)
- Tomićević J., Shannon M.A., Milovanović M. (2010): *Socio-economic impacts on the attitudes towards conservation of natural resources: Case study from Serbia*, Forest Policy and Economics 12 (3), Elsevier BV, Amsterdam. (157–162)
- Trakolis D. (2008): *Local people's perceptions of planning and management issues i Prespes Lakes National Park, Greece*, Journal of Environmental management 63 (3), Academic Press, London. (227-241)
- Thomas L., Middleton J. (2003): *Guidelines for Management Planning of Protected Areas*, IUCN Gland, Switzerland and Cambridge. (ix + 79pp)
- Ђировић М. (2009): *Стратешки менаџмент*, Научно друштво Србије, Универзитет Сингидунум, Београд. (173)
- Yang Z., Su C. (2014): *Institutional theory in business marketing: A conceptual framework and future directions*, Industrial Marketing Management 43 (5), Elsevier BV, Amsterdam. (721–725)
- Yoccoz G.N., Nichols D.J., Boulinier T. (2001): *Monitoring of biological diversity in space and time*, Trends in Ecology & Evolution 16 (8), Cell press, Cambridge. (446-453)
- Fiallo E.A., Jacobson S.K., (1995): *Local communities and protected areas: attitudes of rural residents towards conservation and Machalilla National Park, Ecuador*, Environmental Conservation 22 (3), Cambridge University Press, Cambridge. (241–249).
- French W., Kast F., Rosenzweig J. (1985): *Understanding human behavior in organizations*, Longman Higher Education, London. (752)

- Fuenfschilling L., Truffer B. (2014): *The structuration of socio-technical regimes-Conceptual foundations from institutional theory*, Research Policy 43 (4), Elsevier BV, Amsterdam. (772–791)
- Hladnik D., Pirnat J. (2011): *Urban forestry - Linking naturalness and amenity: The case of Ljubljana, Slovenia*, Urban Forestry & Urban Greening 10(2), Elsevier BV, Amsterdam. (105-112)
- Hockings M., Phillips A. (1999): *How well are we doing? - some thoughts on the effectiveness of protected areas*, In: Parks, Management Effectiveness of Protected Areas, Vol. 9, No. 2., IUCN, Gland (5-14)
- Carvalho O.P., Coelho S.I. (2002): *Institutional and intersectoral aspects of the National Forest Policy in Portugal*, In Cross-Sectoral Policy Impacts on Forests, EFI Proceedings No.46, Savonlinna. (103-110)
- Coakes J.S. (2013): *SPSS 20,0 for Windows, Analysis without Anguish*, Wiley Publishing. (319)
- Chape S., Spalding M., Jenkins S. (2008): *The World's Protected Areas: Status, Values and Prospects in the 21st Century*, UNEP-WCMC, Cambridge. (388)
- Ђоровић Љ. (2002): *Водич кроз Београд*, Креативни центар, Београд. (284)
- Шехић Џ., Рахимић З. (2009): *Менаџмент*, Економски факултет у Сарајеву, Сарајево. (312)
- Шешић Б. (1984): *Основи методологије друштвених наука*, Научна књига, Београд. (239)
- Ѕumarac P. (2009): *Improving of Financing Aspects of Management in the National Park Kopaonik*, University of Belgrade – Forest faculty, Master thesis, Belgrade.
- Ѕuvaković, U. (2000): *Ispitivanje političkih stavova*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd. (71)

Извори⁶¹:

- (1864): *An act authorizing a grant to the state of California of the „Yo-Semite valey“ and of the land embracing the „Mariposa big tree grove“*, Approved June 30, 1864 (13 Stat.3 25), Washington.
- (2003/a): *Водич за добро управљање у области животне средине*, Регионална канцеларија за Европу и заједницу независних држава UNDP-а, Канцеларија за Србију и Црну, Београд. (336)
- (1980): *World Conservation Strategy, Living resource conservation for sustainable development*, IUCN-UNEP-WWF.
- (1994/a): *Guidelines for Protected Area Management Categories*, IUCN Commission on National Parks and Protected Areas with the assistance of the World Conservation Monitoring Centre, IUCN, Gland, Switzerland and Cambridge. (94)
- (2014/a): *EUROPARC Federation Strategy 2015-2021*, EUROPARC Federation, Regensburg.
- (1998): *Economic Values of Protected Areas: Guidelines for Protected Area Managers*, Task Force on Economic Benefits of Protected Areas of the World Commission on Protected Areas of IUCN, in collaboration with the Economics Service Unit of IUCN, IUCN, Gland, Switzerland and Cambridge. (62)
- (2014/b): *Применјена екологија*, Vodič, Ministarstvo poljoprivrede i zaštite životne sredine, Plus Kopi, Šabac.
- (2006/a): *Zakon o varstvu okolja*, Uradni list RS, št. 39/06, Ljubljana.
- (1993): *Zakon o gozdovih*, Uradni list RS, št. 30/93, 56/99 – ZON, 67/02, 110/02 – ZGO-1, 115/06 – ORZG40, 110/07, 106/10, 63/13, 101/13 – ZDavNep, 17/14, 24/15, 9/16 – ZGGLRS in 77/16, Ljubljana.
- (1991): *Zakon o заштити животне средине*, Сл. гласник РС, бр. 66/91, 83/92, 53/93 др.закон, 67/93-др.закон, 48/94-др.закон, 53/95 и 135/04, Београд.
- (2004/a): *Zakon o заштити животне средине*, Сл. гласник РС, бр. 135/04 и 36/09, Београд.
- (2008/a): *Zakon o životnoj sredini*, Sl. list CG, br. 48/2008, 40/2010 - dr. zakon, 40/2011 - dr. zakon i 27/2014 - dr. zakon, Podgorica.
- (2003/б): *Zakon o zaštiti prirode*, Nar. novine RH, br. 162/03, Zagreb.
- (2013): *Zakon o zaštiti prirode*, Nar. novine RH, br 80/13, Zagreb.
- (1961): *Zakon o заштити природе*, Сл. гласник НРС, бр. 47/1961, Београд.
- (1965): *Zakon o заштити природе*, Сл. гласник СРС, бр. 24/165, Београд.

---

⁶¹ У оквиру извора су наведене стратегије, закони, публикације и други документи, који су коришћени, а немају јасно истакнутог аутора.

- (1975): *Закон о заштити природе*, Сл. гласник СРС, бр. 50/1975, Београд.
- (1981): *Закон о заштити природе*, Сл. гласник СРС, бр. 41/1981, Београд.
- (1988): *Закон о заштити природе*, Сл. гласник СРС, бр. 29/1988, Београд.
- (2009/а): *Закон о заштити природе*, Сл. гласник РС, бр. 36/09, 88/10, 91/10 и 14/16, Београд.
- (2008/б): *Закон о заштити природе*, Sl. list Crne Gore, br. 51/08, 21/09, 40/11 i 62/13, Podgorica.
- (1945): *Закон о заштити споменика културе и природних реткости*, Сл. лист ФНРЈ, бр. 54/1945, Београд.
- (1948): *Закон о заштити споменика културе и природних реткости*, Сл. гласник НРС, бр. 54/1948, Београд.
- (2015): *Закон о националним парковима*, Сл. гласник РС, бр. 84/2015, Београд.
- (2010/а): *Закон о nacionalnom parku Triglav*, Uradni list RS št. 52/10 i 46/14, Ljubljana.
- (2009/б): *Закон о nacionalnim parkovima*, Sl. list CG, 56/09, Podgorica.
- (1999): *Закон о оhranjanju narave*, Uradni list RS, št. 96/04 – uradno prečišćeno besedilo, 61/06 – ZDru-1, 8/10 – ZSKZ-B in 46/14, Ljubljana.
- (2001): *Закон о потврђивању Конвенције о биолошкој разноврсности*, Службени лист СРЈ - Међународни уговори, бр. 11/2001, Београд.
- (2010/б): *Закон о просторном плану Републике Србије од 2010. до 2020. године*, Сл. гласник РС, бр. 88/2010, Београд.
- (2005/а): *Закон о штата*, Nar. novine RH, br 140/05, 82/06, 129/08, 80/10, 124/10, 25/12, 68/12, 148/13 i 94/14, Zagreb.
- (2012/а): *IBM SPSS Statistics for Windows, Version 21.0*, Armonk NY, IBM Corp.
- (1872): *Yellowstone act, An act to set aparta certain track of land lying near the headwaters of the yellowstone river as a public park*, Act Mar. 1, 1872, ch. 24, §1, 17 Stat. 32, Washington.
- (2002): *Johannesburg Declaration on Sustainable Development*, UN.
- (2016/а): *Nature Parks of Slovenia, Nature Parks, Selected Unprotected Areas and Geoparks*, GEAart, d. o. o, Nazarje.
- (2010/в): *Национални програм заштите животне средине*, Сл. гласник РС, бр. 12/10, Београд.
- (2010/г): *Nacionalna Strategija biodiverziteta sa Akcionim planom za period 2010 – 2015. године*, Ministarstvo uređenja prostora i zaštite životne sredine, Podgorica.
- (2012/б): *Национална стратегија одрживог коришћења природних ресурса и добара*, Сл. гласник РС, бр. 33/2012, Београд.
- (2005/б): *Национална стратегија одрживог развоја Републике Србије*, Сл. гласник РС, бр. 55/05, 71/05 и 101/07, Београд.
- (2007): *Nacionalna strategija održivog razvoja Crne Gore*, Ministarstvo turizma i zaštite životne sredine, Београд.
- (2010/д): *Одлуке донесене од стране потписника конвенције о биолошкој разноврсности*, UNEP/CBD/COP/DEC/X/31.
- (2004/б): *Programme of Work on Protected Areas*, Secretariat of the Convention on Biological Diversity, Montreal. (34)
- (2011/а): *Регионални просторни план АП Војводина 2009-2020-предлог плана*, Нови Сад.
- (2012/в): *Регистар заштићених подручја*, Завод за заштиту природе Србије, интерни документ, Београд.
- (2016/б): *Регистар заштићених подручја*, Завод за заштиту природе Србије, интерни документ, Београд.
- (1866): *Рударски закон за Краљевину Србију*, од 16 априла 1866. године с измена и допунама од 21. јула 1877., од 6. фебруара 1896. и 27. јануара 1990. године.
- (2011/б): *Стратегија биолошке разноврсности Републике Србије за период од 2011 - 2018. године*, Министарство животне средине и просторног планирања, Публикум, Београд.
- (2008/в): *Strategija i akcijski plan zaštite biološke i krajobrazne raznolikosti Republike Hrvatske*, Nar. novine RH, br. 70/05, Zagreb.
- (2011/в): *Strategic Plan for Biodiversity 2011–2020 and the Aichi Targets*, Secretariat of the Convention on Biological Diversity, Montreal. (2)
- (2006/б): *Стратегија развоја шумарства*, Сл. гласник РС, бр. 59/2006, Београд.
- (2004/в): *Студија заштите предела изузетних одлика „Авала“*, Завод за заштиту природе, Београд.
- (2011/г): *The EU Biodiversity Strategy to 2020*, Publications Office of the European Union, Luxembourg.
- (2009/в): *The legal framework of protected areas in the Alpine States*, Austria, European Academy of Bolzano/Bozen, Bolzano.

- (2010/h): *The Millennium Development Goals Report*, United Nations, New York.
- (2008): *Business Planning for Natural World Heritage Sites – A Toolkit*, UNESCO World Heritage Centre, Paris. (262)
- (1930): *Уредба о заштити и одржавању објекта од историјске, научне и уметничке вредности, природних лепота и реткости из 1930. године.*
- (2016/в): *Уредба о Најрту управљања Triglavskoga narodnoga parka за обдобије 2016–2025*, Урадни лист RS, шт. 34/16.
- (1970): *Use and conservation of the biosphere*, Proceedings of the intergovernmental conference of experts on the scientific basis for rational use and conservation of the resources of the biosphere, UNESCO, Paris. (263)
- (1968): *Final report: Intergovernmental conference of experts on the scientific basis for rational use and conservation of the resources of the biosphere*, UNESCO, Paris. (73)
- (1997): *Human development report 1997*, United Nations Development Programme, Oxford and New York. (159)
- (1978): *Categories, Objectives and Criteria: Final Report of the Committee and Criteria of the CNPPA/IUCN*, Morges.
- (1992/a): *Convention on biological diversity*, United Nations Environment Programme, UN.
- (1971): *Convention on Wetlands of International Importance especially as Waterfowl Habitat*, UN.
- (1972): *Convention concerning the protection of the world cultural and natural heritage*, UNESCO.
- (1979): *Council directive 79/409/EEC of 2 April 1979 on the conservation of wild birds*, EU.
- (1992/б): *Council directive 92/43/EEC of 21 May 1992 on the conservation of natural habitats and of wild fauna and flora*, EU.
- (2010/e): *50 Years of Working for Protected Areas: A brief history of IUCN World Commission on Protected Areas*, IUCN, Gland. (28)
- (1994/b): *1993 United Nations List of National Parks and Protected Areas*, World Conservation Monitoring Centre and the IUCN Commission on National Parks and Protected Areas, IUCN, Gland, Switzerland and Cambridge. (368)

11. ПРИЛОЗИ

Прилог 1. СПИСАК ЗАШТИЋЕНИХ ПОДРУЧЈА КОЈА СУ ОБУХВАЋЕНА ИСТРАЖИВАЊЕМ

Бр.	Назив заштићеног подручја	Категорија ЗП	Део Србије
1	Клисура реке Градац	ПИО	Централна Србија
2	Црна река	СтРП	Централна Србија
3	Рајац	ПИО	Централна Србија
4	Забалац	СтРП	Централна Србија
5	Овчарско Кабларска клисура	ПИО	Централна Србија
6	Бегечка јама	ПП	АП Војводина
7	Вршачке планине	ПИО	АП Војводина
8	Ресава	ОЗП	Централна Србија
9	Јегричка	ПП	АП Војводина
10	Лудашко језеро	СРП	АП Војводина
11	Палић	ПП	АП Војводина
12	Селевењске пустаре	СРП	АП Војводина
13	Суботичка пешчара	ПИО	АП Војводина
14	Тиквара	ПП	АП Војводина
15	Буково	СтРП	Централна Србија
16	Ртањ	СтРП	Централна Србија
17	Царска бара	СРП	АП Војводина
18	Пашњаци велике дропље	СРП	АП Војводина
19	Велика Плећ	СтРП	Централна Србија
20	Тара	НП	Централна Србија
21	Парк Института у Сремској Каменици	ОЗП	АП Војводина
22	Кобаоник	НП	Централна Србија
23	Белег	СтРП	Централна Србија
24	Каљавица	СтРП	Централна Србија
25	Поглед	СтРП	Централна Србија
26	Багремара	СРП	АП Војводина
27	Ковиљско -Петроварадински рит	СРП	АП Војводина
28	Клисура реке Трешњице	СРП	Централна Србија
29	Авала	ПИО	Централна Србија
30	Космај	ПИО	Централна Србија
31	Горње Подунавље	СРП	АП Војводина
32	Ивље	ОЗП	Централна Србија
33	Камена Гора	ПИО	Централна Србија
34	Клисура реке Милешевке	СРП	Централна Србија
35	Озрен-Јадовик	ПИО	Централна Србија
36	Увац	СРП	Централна Србија
37	Славо Копово	СРП	АП Војводина
38	Стара тиса код Бисерног острва	ПП	АП Војводина
39	Бељанска бара	ПП	АП Војводина

11. Прилози

Бр.	Назив заштићеног подручја	Категорија ЗП	Део Србије
40	Делиблатска пешчара	СРП	АП Војводина
41	Стара планина	ПП	Централна Србија
42	Јелашничка клисура	СРП	Централна Србија
43	Лептерија-Сокоград	ПИО	Централна Србија
44	Сићевачка клисура	СРП	Централна Србија
45	Студена водица	ОЗП	Централна Србија
46	Власина	ПИО	Централна Србија
47	Врх Жељина-Плочка Чука	СтРП	Централна Србија
48	Фрушка гора	НП	АП Војводина
49	Голија	ПП	Централна Србија
50	Обедска бара	СРП	АП Војводина
51	Кукавица	СтРП	Централна Србија
52	Долина Пчиње	ПИО	Централна Србија
53	Зеленичје	СтРП	Централна Србија
54	Ђердап	НП	Централна Србија
55	Карађорђево	СРП	АП Војводина
56	Засавица	СРП	АП Војводина
57	Краљевац	СРП	АП Војводина
58	Мокра Гора	ПП	Централна Србија
59	Винатовача	ОЗП	Централна Србија
60	Велико ратно острво	ПИО	Централна Србија
61	Тителски брег	СРП	АП Војводина
62	Поњавица	ПП	АП Војводина
63	Мустафа	СтРП	Централна Србија

Извор: оригинал

ПРИЛОГ 2. УПИТНИК ЗА ИСТРАЖИВАЊЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ СИСТЕМА УПРАВЉАЊА И ТИПОВА УПРАВЉАЧА ЗАШТИЂЕНИХ ПОДРУЧЈА

Број упитника: Датум попуњавања упитника: Место попуњавања упитника :	Назив заштићеног подручја: Ваша позиција у предузећу: Е-маил адреса: Контакт телефон:
---	--

ОПШТЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ**1. Основне карактеристике заштићеног подручја:**

1.1. Категорија ЗП	1.2. Категорија ЗП према значају	1.3. Година студије о заштити	1.4. Категорија ЗП према IUCN	1.5. Тип управљача	1.6. Међу. статус
1- Национални парк 2- Парк природе 3- Предео изузетних одлика 4- Строги резерват природе 5- Специјални резерват природе 99- Остало (навести) _____	1- I категорија 2- II категорија 3- III категорија	1.3.1. Тренутна студија _____ (унети годину) 1.3.2. Година претходне студије _____ (унети годину)	1- Строги резерват природе (Ia) 2- Подручје дивљине (Ib) 3- Национални парк (II) 4- Споменик природе (III) 5- Подручје управљања стаништем (IV) 6- Заштићени предео (V) 7- Заштићена подручја за управљање ресурсима (VI)	_____ (унети)	_____ (унети)

2. Површина ЗП (унети површину):

Власништво	Површина (ha)
1- Државно	
2- Приватно	
3- Црквено	
4- Друштвено	
5- Остало	

3. Површина ЗП према режимима заштите (унети површину):

	Површина (ha)
1- Површина ЗП у I зона заштите (ha)	
2- Површина ЗП у II зона заштите (ha)	
3- Површина ЗП у III зона заштите (ha)	

4. Молим Вас наведите површину ЗП по намени (унети површину):

	Површина (ha)
1- Шума и шумско земљиште (ha)	
2- Пољопривредно земљиште (ha)	
3- Водена површина (река, језеро, трстик и сл.)	
3- Остало земљиште_навести (ha)	

5. Када је основано ЗП којим Ви управљате и од када је дато Вама на управљање?

5.1. Основано _____ (године)

5.2. Дато на управљање _____ (године)

Хвала Вам на издвојеном времену и сарадњи!

ПРИЛОГ 3. АНКЕТА ЗА ПРВУ ФАЗУ ПРИКУПЉАЊА ПОДАТАКА

Институт за шумарство-Београд Кнеза Вишеслава 3, 11000 Београд	Број упитника: Датум попуњавања упитника: Место попуњавања упитника:
---	--

**УПИТНИК ЗА ИСТРАЖИВАЊЕ
ОРГАНИЗАЦИЈЕ СИСТЕМА УПРАВЉАЊА И ТИПОВИ УПРАВЉАЧА ЗАШТИЋЕНИХ ПОДРУЧЈА
У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ**

Ово истраживање се обавља у склопу израде докторске дисертације на тему организације система управљања и типови управљача заштићених подручја у Србији. Циљ истраживања је утврђивање типова управљача у Србији, њихових организационих и структурних карактеристика, као и капацитета за управљање ЗП. Истраживање обухвата 63 заштићена подручја на територији Републике Србије и спроводи се директно на терену у сарадњи са управљачима ЗП.

Назив управљача заштићеног подручја: Ваша позиција у предузећу: Е-маил адреса: Контакт телефон:
--

КАРАКТЕРИСТИКЕ СИСТЕМА УПРАВЉАЊА**I - Организација управљања ЗП**

1. Молимо Вас објасните како је организовано управљање вашим ЗП (структура унутрашње и територијалне организације - уцртати организациону шему) :

(уцртати организациону шему)

2. Молимо Вас да на скали 1-5 оцените колико наведени послови утичу на управљање Вашим ЗП:

	Немају никакав утицај	Немају утицаја	Неутралан став/нити имају нити немају	Велики утицај	Врло велики утицај
1- Чување и одржавање ЗП	1	2	3	4	5
2- Управљање посетиоцима / пружање туристичких и рекреативних услуга	1	2	3	4	5
3- Истраживачки радови у области заштите и развоја	1	2	3	4	5
4- Припрема планске и пројектне документације	1	2	3	4	5
5- Газдовање ловном фауном	1	2	3	4	5
6- Газдовање шумама	1	2	3	4	5
7- Газдовање риболовном фауном	1	2	3	4	5
8- Остало (навести)	1	2	3	4	5

3. Да ли постоји план управљања ЗП? 1-Да 2- Не

а) Уколико не постоји овај управљачки документ молимо Вас да наведите разлоге:

4. Да ли постоји годишњи програм управљања ЗП? 1- Да 2-Не

а) Уколико не постоји овај управљачки документ молимо Вас да наведите разлоге:

5. Молимо Вас да објасните како је организована припрема и спровођење управљачких докумената:

6. Молимо Вас да наведете који су основни проблеми у спровођењу управљачких докумената:

7. Који би био Ваш предлог за унапређење постојеће организације управљања ЗП?

II - Карактеристике запослених

8. Молимо Вас да наведете број запослених и њихову структуру у ЗП:

1- Број запослених _____	2- Број запослених према образовању 1-доктори и магистри _____ 2-високо образовање _____ 3-средње образовање _____ 4- квалификовани радници _____	3- Број запослених према облику посла: 1-директно на пословима ЗП _____ 2-на осталим пословима _____ (навести типове осталих послова) _____
--------------------------	---	--

9. Да ли је тренутни број запослених довољан да покрије све послове које обавља ЗП?

1 – Да   2 – Не

а) Уколико је одговор НЕ, молим Вас да наведете у којим пословима Вам је потреба више запослених:

10. Молимо Вас да на скали 1-5 оцените који вид професионалне/стручне едукације је потребан запосленима Вашег ЗП:

	Врло мало	Мало	Неутралан став/ нити има нити нема	Много	Врло много
1- Обуке рада на рачунару	1	2	3	4	5
2- Обуке на специјализованим компјутерским програмима (ГИС, рад са базама података и слично)	1	2	3	4	5
3- Часови страног језика	1	2	3	4	5
4- Обуке из области припреме планских и пројектних докумената	1	2	3	4	5
5- Обуке из области унапређења туристичке понуде	1	2	3	4	5
6- Обуке из области пописа и мониторинга биљака и животиња	1	2	3	4	5
7- Обуке из области диверзификације финансијских прихода	1	2	3	4	5
8- Обуке из области припреме „Natura 2000“ планова	1	2	3	4	5
9- Остало (навести)	1	2	3	4	5

III - Институционални и законодавни оквири

11. Молимо Вас да наведете динамику и структуру састанака са наведеним институцијама и организацијама:

Назив институције	Број састанака	Намена састанака
1 - Надлежно министарство за ЗП		
2 - Завод за заштиту природе		
3 - Локална заједница		
4 - Невладине (домаће или међународне) организације		
5 - Међународне организације (UNDP, GEF, EU фондације)		
6 - Дирекција за воде		
7 - Остало (навести)		

12. Молимо Вас да наведете динамику и структуру састанака са наведеним институцијама и организацијама на покрајинском нивоу:

	Број састанака	Намена састанака
1 - Надлежни секретаријат за ЗП		
2 - Надлежни секретаријат за шумарство		
3 - Надлежни завод за заштиту природе		
Остало (навести)		

13. Молимо Вас да оцените следеће законодавне карактеристике у управљању ЗП према броју поднесених пријава:

	(0-1)	(2-3)	(4-5)	(6-7)	(>7)
1 - Спровођење закона о заштити природе (инспекцијски надзор и казне)	1	2	3	4	5
2 - Спровођење закона о шумама (инспекцијски надзор и казне)	1	2	3	4	5
3 - Спровођење закона о заштити животне средине	1	2	3	4	5

11. Прилози

	(0-1)	(2-3)	(4-5)	(6-7)	(>7)
(инспекцијски надзор и казне)					
4 - Спровођење закона о водама (инспекцијски надзор и казне)	1	2	3	4	5
5 - Спровођење закона о планирању и изградњи	1	2	3	4	5
6 - Остало (навести)	1	2	3	4	5

14. Молимо Вас да наведете све недостатке постојећих закона и уредба у систему управљања ЗП:
15. Молимо Вас да наведете све недостатке постојећег институционалних оквира (министарства, секретаријата и завода) у систему управљања ЗП:

IV - Организација чуварске и службе одржавања

16. Да ли имате чуварску службу? 1- Да 2- Не
- а) Уколико је одговор ДА молимо Вас да наведете број запослених у чуварској служби и број поднетих пријава на годишњем нивоу:
- 1- Број запослених _____ (навести број)
2- Број пријава _____ (навести број)
17. Молимо Вас да објасните како је организована чуварска служба:
18. Молимо Вас да наведете проблеме у организовању ове службе и проблеме у одржавању ЗП:
- а) Уколико немате чуварску службу молим Вас да наведете разлоге и објасните како је организована служба одржавања ЗП:

V - Корисници ЗП

19. Молимо Вас да назначите у ком погледу имате сарадњу са наведеним корисницима ЗП за потребе вашег ЗП (могућност више одговора):

	Финансијска подршка	Проширивање понуде	Брендирање производа и услуга	Међусобно удруживања и деловање на локалном нивоу	Међусобно удруживања и деловање на међународном нивоу	Промовисање ЗП	Решавање проблема локалне заједнице	Организација семинара и усавршавања	Прекогранична сарадња	Уређење простора	Размена искуства у управљању ЗП
1. Локална заједница	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
2. Не владине организације	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
3. Међународне организације	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
4. Туристичке организације	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
5. Друга ЗП у земљи јавног карактера	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
6. Друга ЗП у земљи приватног карактера	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
7. Другим ЗП у региону	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
8. Ловачка удружења	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
9. Удружења приватних шумовласника	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
10. Предузећа за газдовање шумама	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
11. Остало (навести)	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11

20. Молимо Вас да наведете број састанака на годишњем нивоу које сте имали са различитим корисницима парка:

Корисници парка	Туристичке орган.	Друга ЗП у земљи јавног карактера	Друга ЗП у земљи приватног карактера	Другим ЗП у региону	Ловачка удруж.	Удружења приватних шумов.	Предузеће за газдовање шумама	Остало (навести)
Број састанака								

11. Прилози

21. Молимо Вас да наведете који су основни проблеми у сарадњи са различитим корисницима заштићеног подручја:
22. Како се обавља праћење броја посетилаца (*могуће више одговора*)?
 1- не обавља се праћење
 2- кроз број плаћених улазница
 3- пребројавање на контролним местима од стране запослених
 4- кроз књиге утиска
 5- кроз редовне упите туристичким организацијама
 99- остало _____
- а) Уколико се обавља праћење броја посетилаца, колико је током 2014. године било посетилаца: _____ (навести број)
 б) Уколико постоје подаци за претходне године (2009, 2010, 2011, 2012, 2013) молим Вас да наведете број посетилаца:
23. На који начин се добијају повратне информације од посетилаца? (*могуће више одговора*)
 1- преко анкета
 2- преко књиге утиска
 3- путем неформалног разговора са посетиоцима ЗП
 4- не добијају се повратне информације
 5- друштвене мреже
 99- остало _____
24. Да ли имате интернет страницу на којој корисници ЗП могу да добију информације о ЗП?
 1- Да 2- Не
25. Уколико је одговор ДА молимо Вас да означите шта од наведених карактеристика имате на интернет страници?
 1- природне карактеристике о ЗП
 2- управљачке документе ЗП
 3- туристичку и рекреативну понуду ЗП
 4- контакт информације
 5- мапа ЗП
 6- фотографије ЗП
 7- понуду смештаја
 8- могућност резервације смештаја
 9- ценовник услуга
 10- најаве догађаја
 11- остало (навести)
26. Да ли имате развијен информатички систем и како се он користи?
27. Молимо Вас да означите шта од наведене туристичке инфраструктуре постоји у вашем ЗП:

	Да	Не	Број/км
1. Центар за посетиоце	1	2	
2. Бициклистичка стаза	1	2	
3. Рекреативне стазе	1	2	
4. Излетничка места (са клупама, столицама, местом за одмор)	1	2	
5. Угоститељски објекти (на територији или у близини)	1	2	
6. Места за посматрање (птица, видиковци и сл.)	1	2	
7. Информативна табла	1	2	
8. Ознаке на путевима ка ЗП	1	2	
9. Пешачке и планинарске стазе	1	2	
10. Остало			

28. Молимо Вас да означите број културно-историјских знаменитости које се налазе на територији ЗП:
 1- цркве и манастири _____ (број)
 2- споменици _____ (број)
 3- археолошка налазишта _____ (број)
 4- споменици природе _____ (број)
 5- остало _____
29. Молимо Вас да наведете који су основни проблеми у управљању посетиоцима:
30. Молимо вас објасните како је организовано управљање посетиоцима:

VI – Праћење заштићених и строго заштићених врста биљака и животиња

31. Да ли имате попис заштићених и строго заштићених врста биљака и животиња?
 1. Биљака 1- Да 2- Не

11. Прилози

2. Животиња 1- Да 2- Не

а) Уколико је одговор НЕ молим Вас да наведете разлоге:

32. Молимо Вас да наведе које проблеме имате у контроли коришћења заштићених и строго заштићених врста:

33. Да ли имате потребе за реинтродукцијом одређених врста биљака и животиња?

1- Да 2- Не

а) Уколико је одговор ДА молим Вас да наведете које врсте биљака или животиња је неопходно реинтродуковати:

34. Молимо Вас да наведе које проблеме имате у реинтродукцији биљака и животиња:

35. Молимо вас да наведете како вршите мониторинг заштићених и строго заштићених врста биљака и животиња:

36. Да ли је почео процес детерминисања врста птица и станишта према „Natura 2000“ директиви у вашем ЗП?

1-Да 2- Не

а) Уколико је одговор ДА, молим Вас навести годину почетка _____

37. Молимо Вас да наведе које проблеме имате у детерминисању врста птица и станишта према „Natura 2000“ директиви:

VII - Сарадња са локалним становништвом и приватним шумовласницима

38. Да ли постоје проблеми у сарадњи са локалном заједницом и локалним становништвом?

1 – Да 2 – Не

а) Уколико је одговор ДА, молим вас наведете који проблеми су присутни:

б) Уколико је одговор ДА, на који начин сматрате да проблем може да се реши и унапреди сарадња:

39. Да ли сте упознати са постојањем одређених површина, у оквиру вашег ЗП, које су конфисковане и експроприсане ?

1 – Да 2 – Не

а) Уколико је одговор ДА, који је то облик власништва који је постојао и на којој површини се простира?

1- манастири и цркве _____ (унети површину)

2- корпорацијско власништво _____ (унети површину)

3- индивидуално _____ (унети површину)

4- неутврђено _____ (унети површину)

40. Да ли се исплаћује одређени вид компензације приватним власницима, због тога што се њихово власништво налази на територији ЗП?

1 – Да 2 – Не

а) Уколико је одговор ДА, молим Вас да наведете због чега се врши компензација и који је то облик компензације:

VIII - Финансирање и подршка ЗП

41. Молимо Вас да оцените финансијску подршку ЗП на скали 1-5 од стране министарстава на републичком нивоу, невладиних организација и међународних институција, и унесите износ подршке у претходних 5 година:

	Не пружају	Сваке године	Сваке друге године	Сваке пете године	Једном у десет година	Износ подршке у претходних пет година
1. Надлежно министарство за ЗП	1	2	3	4	5	

11. Прилози

	Не пружају	Сваке године	Сваке друге године	Сваке пете године	Једном у десет година	Износ подршке у претходних пет година
2. Дирекција за воде	1	2	3	4	5	
3. Локална заједница	1	2	3	4	5	
4. Невладине (домаће или међународне) организације	1	2	3	4	5	
5. Међународне институције (UNDP, GEF, EU фондације)	1	2	3	4	5	
6. Сопствени приходи	1	2	3	4	5	
7. Управа за шуме	1	2	3	4	5	
8. Остало (навести)	1	2	3	4	5	

42. Молимо Вас да оцените финансијску подршку ЗП на скали 1-5 од стране секретаријата на покрајинском нивоу:

	Не пружају	Сваке године	Сваке друге године	Сваке пете године	Једном у десет година	Износ подршке задњих пет година
1. Надлежни секретаријат за ЗП	1	2	3	4	5	
2. Надлежни секретаријат за шумарство	1	2	3	4	5	
3. Остало (навести)	1	2	3	4	5	

43. Молимо Вас да на скали од 1-6 означите колико су наведени финансијски приходи значајни у вашем пословању:

	Нису присутни (0%)	Врло мали значај (0-10%)	Мали значај (11-25%)	Средњи значај (26-50%)	Велики значај (51-75%)	Врло велики значај (>76%)
1. Приходи од накнада за улазак у ЗП	1	2	3	4	5	6
2. Приходи од накнада за пружање туристичких услуга	1	2	3	4	5	6
3. Приходи од ловства и риболовства	1	2	3	4	5	6
4. Приходи од недрвних шумских производа	1	2	3	4	5	6
5. Приходи од производње дрвета	1	2	3	4	5	6
6. Приходи од надлежног министарства/секретаријата за ЗП	1	2	3	4	5	6
7. Приходи од надлежног министарства/секретаријата за шумарство	1	2	3	4	5	6
8. Приходи од осталих министарства/секретаријата	1	2	3	4	5	6
9. Приходи од градова и општина	1	2	3	4	5	6
10. Приходи од међународних институција (УН, ЕУ и сл.)	1	2	3	4	5	6
11. Приходи од донација приватних фирми и појединаца	1	2	3	4	5	6
12. Приходи од накнада од електродистрибуције	1	2	3	4	5	6
13. Приходи од накнада од електрана (хидро и термо)	1	2	3	4	5	6
14. Приходи од накнада од	1	2	3	4	5	6

11. Прилози

	Нису присутни (0%)	Врло мали значај (0-10%)	Мали значај (11-25%)	Средњи значај (26-50%)	Велики значај (51-75%)	Врло велики значај (>76%)
емисионе технике						
15. Приходи од накнада од скијалишта	1	2	3	4	5	6
16. Остали приходи од накнада (навести)	1	2	3	4	5	6

44. Молимо Вас да означите како су следеће активности ЗП финансиране (могућност више одговора):

	Нема финансирања	Сопствени приходи	Дотације из Буџет РС	Међународни и пројекти	Покрајински секретаријат	Локална заједница	Донације
1. Плате за запослене на пословима ЗП	1	2	3	4	5	6	7
2. Плате за запослене на осталим пословима	1	2	3	4	5	6	7
3. Опрема за теренски рад	1	2	3	4	5	6	7
4. Обуке и усавршавања запослених	1	2	3	4	5	6	7
5. Одржавање ЗП (обележавање ЗП, уклањање отпада и сл)	1	2	3	4	5	6	7
6. Припрема пројектне документације	1	2	3	4	5	6	7
7. Сарадња са корисницима парка	1	2	3	4	5	6	7
8. Попис заштићених и строго заштићених врста	1	2	3	4	5	6	7
9. Реинтродукцију биљака и животиња	1	2	3	4	5	6	7
10. Детерминисање врста птица и станишта према „Natura 2000“ дирекцији	1	2	3	4	5	6	7
11. Мониторинг заштићених врста биљака и животиња	1	2	3	4	5	6	7
12. Изградња пешачких и рекреативних стаза	1	2	3	4	5	6	7
13. Изградња бицикличких стаза	1	2	3	4	5	6	7
14. Изградња центра за посетиоце	1	2	3	4	5	6	7
15. Обележавање и	1	2	3	4	5	6	7

11. Прилози

	Нема финансирања	Сопствени приходи	Дотације из Бюџет РС	Међународни и пројекти	Покрајински секретаријат	Локална заједница	Донације
уређивање културно-историјских објеката							
16. Обележавање и уређивање излетничких места	1	2	3	4	5	6	7

45. Молимо Вас да наведете који су основни проблеми у финансирању управљања ЗП и у којим сегментима управљања недостају финансијска средства:

46. Молимо вас наведите предности, недостатке, могућности и претње у управљању ЗП:

Предности	Недостаци
Могућности	Претње

Хвала Вам на издвојеном времену и сарадњи!

Прилог 4. СПИСАК ПРЕДСТАВНИКА УПРАВЉАЧА ЗП, КОЈИ СУ АНКЕТИРАНИ У ПРВОЈ ФАЗИ ПРИКУЉЊАЊА ПОДАТАКА

Бр.	Позиција испитаника	Назив заштићеног подручја	Назив управљача	Датум одласка	Место
1	Секретар друштва	Клисура реке Градац	Еколошко друштво „Градац“	16.12.2014	Ваљево
2	Само. реф. за прив. шум. и заш. жив. сред	Црна река	ЈП „Србијашуме“	18.12.2014	Лозница
3	Само. реф. за прив. шум. и заш. жив. сред	Рајац	ЈП „Србијашуме“	18.12.2014	Лозница
4	Само. реф. за прив. шум. и заш. жив. сред	Забалац	ЈП „Србијашуме“	18.12.2014	Лозница
5	Руководилац послова управљања, развоја и заштите	Овчарско-Кабларска клисура	Туристичка организација Чачак	19.12.2014	Овчар Бања
6	Референт-биолог	Бегечка јама	ДТД "Рибарство"	23.12.2014	Бачки јарак
7	Координатор на пословима ЗП	Вршачке планине	ЈП „Вршац-Варош“	25.12.2014	Вршац
8	Само. реф. за заштиту животне средине	Ресава	ЈП „Србијашуме“	30.12.2014	Јагодина
9	Самостални стручни сарадник	Јегричка	ЈП „Воде Војводине“	13.01.2015	Нови Сад
10	Стручни сарадник	Лудашко језеро	ЈП „Палић – Лудаш“	14.01.2015	Палић
11	Стручни сарадник	Палић	ЈП „Палић – Лудаш“	14.01.2015	Палић
12	Стручни сарадник	Селевењске пустаре	ЈП „Палић – Лудаш“	14.01.2015	Палић
13	Стручни сарадник	Суботичка пешчара	ЈП „Палић – Лудаш“	14.01.2015	Палић
14	Референт за парк природе	Тиквара	ЈП Спортско рекреативан центар „Тиквара“	17.01.2015	Бачка Паланка
15	Само. реф. за прив. шум. и заш. жив. сред	Буково	ЈП „Србијашуме“	19.01.2015	Бољевац
16	Само. реф. за прив. шум. и заш. жив. сред	Ртањ	ЈП „Србијашуме“	19.01.2015	Бољевац
17	Пројект менаџер	Царска бара	Рибарско газдинство „Ечка“	22.1.2015	Зрењанин
18	Секретар ловачког удружења	Пашњаци велике дропље	Ловачко удружење „Мокрин“	22.01.2015	Мокрин
19	Референт за приватне шуме и заштиту животне средине	Велика Плећ	ЈП „Србијашуме“	26.01.2015	Ужице
20	Заменик директора	Тара	ЈП „НП Тара“	27.01.2015	Бајина Башта
21	Шеф одсека за хортикултуру	Парк Института у Сремској Каменици	Институт за грудне болести и туберкулозу	29.01.2015	Сремска Каменица
22	Помоћ. дире. за заштиту и развој	Копаоник	ЈП „НП Копаоник“	18.02.2015	Копаоник
23	Рефе. за прив. шуме и зашт. при. добра	Белег	ЈП „Србијашуме“	19.02.2015	Тутин
24	Рефе. за прив. шуме и зашт. при. добра	Каљавица	ЈП „Србијашуме“	19.02.2015	Тутин
25	Рефе. за прив. шуме и зашт. при. добра	Поглед	ЈП „Србијашуме“	19.02.2015	Тутин
26	Самос. рефе. за заштиту природе	Багремара	ЈП „Војводинашуме“	20.02.2015	Нови Сад
27	Самос. рефе. за заштиту природе	Ковилско - Петроварадински рит	ЈП „Војводинашуме“	20.02.2015	Нови Сад
28	Директор	Клисура реке Трешњице	Центар за природне ресурсе НАТУРА	23.02.2015	Београд
29	Референт за заштиту природе	Авала	ЈП „Србијашуме“	24.02.2015	Београд
30	Референт за заштиту природе	Космај	ЈП „Србијашуме“	24.02.2015	Београд
31	Самос. рефе. за заш. живо. сред.	Горње Подунавље	ЈП „Војводинашуме“	25.02.2015	Сомбор
32	Само. реф. за прив. шум. и заш. жив. сред	Ивље	ЈП „Србијашуме“	26.02.2015	Пријепоље
33	Само. реф. за прив. шум. и заш. жив. сред	Камена Гора	ЈП „Србијашуме“	26.02.2015	Пријепоље
34	Само. реф. за прив. шум. и заш. жив. сред	Клисура реке Милешевке	ЈП „Србијашуме“	26.02.2015	Пријепоље

11. Прилози

Бр.	Позиција испитаника	Назив заштићеног подручја	Назив управљача	Датум одласка	Место
35	Само. реф. за прив. шум. и заш. жив. сред	Озрен-Јадовик	ЈП „Србијашуме“	26.02.2015	Пријепоље
36	Директор предузећа	Увац	ДОО „Увац“	27.02.2015	Нова Варош
37	Стручни сарадник	Слано Копово	Ловачко удружење „Перјаница“	02.03.2015	Нови Бечеј
38	Руководилац парка природе	Стара тиса код Бисерног острва	ЈП „Комуналац“	02.03.2015	Бечеј
39	Самостални стручни сарадник	Бељанска бара	ЈП „Воде Војводине“	03.03.2015	Нови Сад
40	Самостални референт за заштићена подручја и животну средину	Делиблатска пешчара	ЈП „Војводинашуме“	04.03.2015	Панчево
41	Управник радне јединице	Стара планина	ЈП „Србијашуме“	04.03.2015	Пирот
42	Ревирни инжењер	Јелашничка клисура	ЈП „Србијашуме“	05.03.2015	Ниш
43	Ревирни инжењер	Лептерија-Сокоград	ЈП „Србијашуме“	05.03.2015	Ниш
44	Ревирни инжењер	Сићевачка клисура	ЈП „Србијашуме“	05.03.2015	Ниш
45	Ревирни инжењер	Студена водица	ЈП „Србијашуме“	05.03.2015	Ниш
46	Шеф службе	Власина	Јавно предузеће Дирекција за грађевинско земљиште општине Сурдулица	06.03.2015	Сурдулица
47	Само. реф. за прив. шум. и заш. жив. сред	Врх Жељина-Плочка Чука	ЈП „Србијашуме“	06.03.2015	Крушевац
48	Помо. дире. за заштиту и развој	Фрушка гора	ЈП „НП Фрушка Гора“	09.03.2015	Сремска Каменица
49	Ревирни инжењер	Голија	ЈП „Србијашуме“	13.03.2015	Рашка
50	Рефе. за зашт. природна добра	Обедска бара	ЈП „Војводинашуме“	19.03.2015	Купиново
51	Само. реф. за прив. шум. и заш. жив. сред	Кукавица	ЈП „Србијашуме“	23.03.2015	Врање
52	Руководилац послова заштите природе	Долина Пчиње	Српска Православна Црква - Епархија Врањска	24.03.2015	Врање
53	Само. реф. за прив. шум. и заш. жив. сред	Зеленичје	ЈП „Србијашуме“	24.03.2015	Лесковац
54	Струни сарадник за заштиту и унапређење екосистема и фауне	Ђердап	ЈП „НП Ђердап“	25.03.2015	Доњи Милановац
55	Руководиоц групе за шумарство, ловство и рибарство	Карађорђево	Војна установа „Карађорђево“	06.04.2015	Карађорђево
56	Стручни сарадник-истраживач	Засавица	Покрет горана – Сремска Митровица	13.04.2015	Сремска Митровица
57	Управник ЗП	Краљевац	Удружење спортских риболоваца „Делиблатско језеро“	15.04.2015	Делиблато
58	Директор	Мокра Гора	ДОО „Мокра Гора“	30.04.2015	Мокра гора
59	Самос. рефе. за заш. живо. сред	Винатовача	ЈП „Србијашуме“	06.05.2015	Јагодина
60	Организатор за послове ЗП	Велико ратно острво	ЈКП „Зеленило – Београд“	25.05.2015	Београд
61	Руководилац сектора заштите	Тителски брег	ЈП „Тителски брег“	27.05.2015	Тител
62	Заменик директора	Поњавица	Друштвено водопривредно предузеће „Тамиш – Дунав“	29.05.2015	Панчево
63	Референт за приватне шуме и заштиту животне средине	Мустафа	ЈП „Србијашуме“	30.06.2015	Пожаревац

Прилог 5. УПИТНИК ЗА ДРУГУ ФАЗУ ПРИКУПЉАЊА ПОДАТАКА

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ-ШУМАРСКИ ФАКУЛТЕТ Катедра Економике и организације шумарства	Место: Датум:
--	------------------

**Организација система управљања и типови управљача
заштићених подручја у Србији**

**УПИТНИК ЗА ПРЕДСТАВНИКЕ
ЗАШТИЋЕНИХ ПОДРУЧЈА И ДРУГИХ ИНТЕРЕСНИХ ГРУПА**

Циљ интервјуа је да се утврде ставови одабраних управљача заштићених подручја (ЗП), доносиоца одлука и других интересних група (невладиних, образовних и научних организација) у систему управљања ЗП, односно представника институција и организација, на републичком и покрајинском нивоу, о предлозима унапређења оквира, карактеристикама система управљања и механизма финансирања.

Истраживање спроводи Катедра економике и организације шумарства, Универзитета у Београду-Шумарског факултета. Сви прикупљени подаци користе се, искључиво, у научне сврхе (израда докторске дисертације). Учествовање у интервјуу је анонимно и на добровољној бази.

I ДЕО – ИНФОРМАЦИЈЕ О ИСПИТАНИКУ

1. Назив ЗП / Институције или организације _____
2. Позиција испитаника: _____

II ДЕО – Оквири управљања ЗП

3. Које је Ваше мишљење о **законодавним оквирима**, који се односе на управљање ЗП?
_____

4. На основу анализе законодавних оквира који се односе на управљање ЗП, уочено је да недостају одржива законска решења, која би финансијски подржала тренутни систем управљања постојећим ЗП и успостављања нових ЗП.

Као предлог унапређења законодавних оквира дефинисано је:

- 1) успостављање механизма (специфичног фонда за заштиту природе) за финансирање тренутног система управљања постојећим ЗП и успостављања нових ЗП;
- 2) утврђивање модела за одрживо финансирање ЗП (дефинисање процентуалног учешћа надлежних институција, фондова, локалних самоуправа и управљача у финансирању ЗП);
- 3) утврђивање средстава потребних за финансирање тренутног система управљања постојећим ЗП и успостављања нових ЗП⁶².

а) Молим Вас, оцените значај (1-5), хитност (1-5) и временски период (1-3) за спровођење ових предлога.

Бр.	Назив предлога	Значај(*)	Хитност(**)	Врем. период (***)
1	Успостављање механизма (специфичног фонда за заштиту природе) за финансирање тренутног система управљања постојећим ЗП и успостављања нових ЗП			
2	Утврђивање модела за одрживо финансирање ЗП (дефинисање процентуалног учешћа надлежних институција, фондова, локалних самоуправа и управљача у финансирању ЗП)			
3	Утврђивање средстава потребних за финансирање тренутног система управљања постојећим ЗП и успостављања нових ЗП			

*0 - није значајно; 1 – веома мали; 2 - мали; 3 - ни мали ни велики; 4 - велики; 5 - веома велики.

**0 - није хитно 1 - веома мала; 2 - мала; 3 – ни мала ни велика; 4-велика; 5 - веома велика.

***0 1 - краткорочно (1-3 год.); 2 - средњорочно (3-5 год.); 3 - дугорочно (>5 год.).

б) Молим Вас, наведите које проблеме би имали у спровођењу наведених предлога.
_____

⁶² Утврђивање средстава није на законодавним оквира, али кроз одређена подзаконска акта се могу дефинисати ова средства.

11. Прилози

Бр.	Назив предлога	Проблеми у спровођењу предлога
1	Успостављање механизма (специфичног фонда за заштиту природе) за финансирање тренутног система управљања постојећим ЗП и успостављања нових ЗП	
2	Утврђивање модела за одрживо финансирање ЗП (дефинисање процентуалног учешћа надлежних институција, фондова, локалних самоуправа и управљача у финансирању ЗП)	
3	Утврђивање средстава потребних за финансирање тренутног система управљања постојећим ЗП и успостављања нових ЗП	

в) Поред наведених предлога, како је још могуће унапредити законодавне оквире, који се односи на управљање ЗП?

---

5. Које је Ваше мишљење о **институционалним оквирима**, који се односе на управљање ЗП?

---

6. На основу анализе институционалних оквира, који се односе на управљање ЗП, уочено је да није у потпуности функционалан и да су неопходна одређене организационе промене, које би унапредиле процес проглашења ЗП, њиховог управљања и праћења стања на терену (истраживањем је утврђено да тренутни систем функционисања заштите природе не омогућава ефикасно успостављање нових ЗП, као и управљање постојећим).

Као предлог унапређења система управљања ЗП, дефинисано је:

- 1) оснивање додатних организационих јединица у оквиру Завода за заштиту природе, које би омогућиле ефикасније успостављање нових ЗП и активније праћење стања на терену;
- 2) оснивање додатних организационих јединица у оквиру самих управљача ЗП, преко којих би било могуће активније управљати ЗП. Ове додатне организационе јединице, би објединиле послове управљања ЗП на нивоу неколико шумских газдинства и биле би распоређене у складу са дефинисаним шумским подручјима/областима. Код осталих управљача ЗП, предлаже се формирање засебне организационе јединице која би се бавила пословима управљања ЗП;
- 3) едукација управљача о свим аспектима управљања ЗП.

а) Молим Вас, оцените који је значај (1-5), хитност (1-5) и временски период (1-3) за спровођење ових предлога.

Бр.	Назив предлога	Значај(*)	Хитност(**)	Врем. период (***)
1	Оснивање додатних организационих јединица у оквиру Завода за заштиту природе (републичког и покрајинског)			
2	Оснивање додатних организационих јединица у оквиру самих управљача ЗП			
3	Едукација управљача о свим аспектима управљања ЗП			

*) 0 - није значајно; 1 - веома мали; 2 - мали; 3 - ни мали ни велики; 4 - велики; 5 - веома велики.

**) 0 - није хитно 1 - веома мала; 2 - мала; 3 - ни мала ни велика; 4-велика; 5 - веома велика.

***) 1 - краткорочно (1-3 год.); 2 - средњорочно (3-5 год.); 3 - дугорочно (>5 год.).

б) Молим Вас, наведите које проблеме би имали у спровођењу наведених предлога.

Бр.	Назив предлога	Проблеми у спровођењу предлога
1	Оснивање додатних организационих јединица у оквиру Завода за заштиту природе	
2	Оснивање додатних организационих јединица у оквиру самих управљача ЗП	
3	Едукација управљача о свим аспектима управљања ЗП	

11. Прилози

б) Поред наведених предлога, како је још могуће унапредити институционални оквир?

---

7. Према вашем мишљењу, који су најзначајнији унутрашњи (предности и слабости) и спољашњи (могућности и претње) фактори за испуњење предложених активности?

Предности	Слабости
Могућности	Претње

III ДЕО – Карактеристике система управљања ЗП

8. На основу спроведеног истраживања током 2015. године, уочено је да постоји проблем **преклапања послова** чувања ЗП са осталим пословима у ЗП. Током 2016. године, изменама и допунама Закона о заштити природе (2009), дефинисано је издвајање послова чувања ЗП од осталих послова из области шумарства, ловства, рибарства и сл.

а) Молим Вас, оцените значај (1-5)*, хитност (1-5)** и временски период (1-3)*** за спровођење овог предлога.

1) значај _____

2) хитност _____

3) временски период _____

*1) 0 - није значајно; 1 – веома мали; 2 - мали; 3 - ни мали ни велики; 4 - велики; 5 - веома велики.

**1) 0 - није хитно 1 - веома мала; 2 - мала; 3 – ни мала ни велика; 4-велика; 5 - веома велика.

***1) 1 - краткорочно (1-3 год.); 2 - средњорочно (3-5 год.); 3 - дугорочно (>5 год.).

б) Молим Вас, наведите које проблеме би имали у спровођењу овог предлога.

---

9. На основу спроведеног истраживања један од најприсутнијих проблема у чувању ЗП је везан за **бесправно коришћење ресурса ЗП**. Као предлог унапређења, дефинисано је:

1) интензивнији надзор и вршење контроле на терену од стране републичке / покрајинске/ локалне инспекцијске службе;

2) ефикасније процесуирање поднетих пријава од стране надлежних органа.

а) Молим Вас, оцените који је значај (1-5), хитност (1-5) и временски период (1-3) за спровођење ових предлога.

Бр.	Назив предлога	Значај(*)	Хитност(**)	Врем. период (***)
1	Интензивнији надзор и вршење контроле на терену од стране републичке / покрајинске / локалне инспекцијске службе			
2	Ефикасније процесуирање поднетих пријава			

*1) 0 - није значајно; 1 – веома мали; 2 - мали; 3 - ни мали ни велики; 4 - велики; 5 - веома велики.

**1) 0 - није хитно 1 - веома мала; 2 - мала; 3 – ни мала ни велика; 4-велика; 5 - веома велика.

***1) 1 - краткорочно (1-3 год.); 2 - средњорочно (3-5 год.); 3 - дугорочно (>5 год.).

11. Прилози

б) Молим Вас, наведите које проблеме би имали у спровођењу наведених предлога.

Бр.	Назив предлога	Проблеми у спровођењу предлога
1	Интензивније присуство на терену републичке / покрајинске/ локалне инспекцијске службе	
2	Ефикасније процесуирање поднетих пријава од стране надлежних органа	

10. Резултати истраживања указују да **корисници подручја нису у потпуности укључени** у процес припреме планова управљања ЗП. Предложене активности обухватају:

- 1) информисање/уознавање корисника подручја о могућностима укључивања у процес припреме плана управљања;
- 2) активније укључивање корисника подручја, преко „савета/форума корисника подручја“, у процес припреме планова управљања ЗП.

а) Молим Вас, оцените који је значај (1-5), хитност (1-5) и временски период (1-3) за спровођење ових предлога.

Бр.	Назив предлога	Значај(*)	Хитност(**)	Врем. период (***)
1	Информисање/уознавање корисника подручја о могућностима укључивања у процес припреме плана управљања			
2	Активније укључивање корисника подручја, преко „савета/форума корисника подручја“, у процес припреме планова управљања ЗП			

*) 0 - није значајно; 1 – веома мали; 2 - мали; 3 - ни мали ни велики; 4 - велики; 5 - веома велики.

**) 0 - није хитно 1 - веома мала; 2 - мала; 3 – ни мала ни велика; 4-велика; 5 - веома велика.

***) 1 - краткорочно (1-3 год.); 2 - средњорочно (3-5 год.); 3 - дугорочно (>5 год.).

б) Молим Вас, наведите које проблеме би имали у спровођењу наведених предлога.

Бр.	Назив предлога	Проблеми у спровођењу предлога
1	Информисање/уознавање корисника подручја о могућностима укључивања у процес припреме плана управљања	
2	Активније укључивање корисника подручја, преко „савета/форума корисника подручја“, у процес припреме планова управљања ЗП	

11. На основу спроведеног истраживања, утврђено је да су основни **проблеми у реализацији** програма управљања ЗП, финансијске и организационе природе. Као предлог унапређења дефинисано је:

- 1) утврђивање оптималних финансијских потреба (износа, извора и учесталости финансирања);
- 2) утврђивање оптималних организационих потреба (броја организационих јединица, запослених на стратешком и оперативном нивоу и инфраструктурних потреба).

а) Молим Вас, оцените значај (1-5), хитност (1-5) и временски период (1-3) за спровођење ових предлога.

Бр.	Назив предлога	Значај(*)	Хитност(**)	Врем. период (***)
1	Утврђивање оптималних финансијских потреба (износа, извора и учесталости финансирања)			
2	Утврђивање оптималних организационих потреба (броја организационих јединица, запослених на стратешком и оперативном нивоу и инфраструктурних потреба)			

*) 0 - није значајно; 1 – веома мали; 2 - мали; 3 - ни мали ни велики; 4 - велики; 5 - веома велики.

**) 0 - није хитно 1 - веома мала; 2 - мала; 3 – ни мала ни велика; 4-велика; 5 - веома велика.

***) 1 - краткорочно (1-3 год.); 2 - средњорочно (3-5 год.); 3 - дугорочно (>5 год.).

11. Прилози

б) Молимо Вас, наведите које проблеме би имали у спровођењу ових предлога.

Бр.	Назив предлога	Проблеми у спровођењу предлога
1	Утврђивање оптималних финансијских потреба (износа, извора и учесталости финансирања)	
2	Утврђивање оптималних организационих потреба (броја организационих јединица, запослених на стратешком и оперативном нивоу и инфраструктурних потреба)	

12. Истраживање је, такође, указало на низак степен **сарадње са различитим интересним групама**, у оквиру/близини ЗП, а у вези са тематиком унапређења управљања ЗП. Предложене активности обухватају:

- 1) интензивнију сарадњу у погледу промоције ЗП заједнички наступ, размена искуства, постери, флајери, заједничке публикације и сл.);
- 2) интензивнију сарадњу у погледу заштите ЗП (мониторинга, научно-истраживачких активности, стручне публикације и сл.);
- 3) интензивнију сарадњу у погледу унапређења туристичке понуде.

а) Молим Вас, оцените значај (1-5), хитност (1-5) и временски период (1-3) за спровођење ових предлога.

Бр.	Назив предлога	Значај ^(*)	Хитност ^(**)	Врем. период ^(***)
1	Интензивнија сарадња у погледу промоције ЗП (заједнички наступ, размена искуства, постери, флајери, заједничке промотивне публикације и сл.)			
2	Интензивнија сарадња у погледу заштите ЗП (мониторинга, научно-истраживачких активности, стручне публикације и сл.)			
3	Интензивнија сарадња у погледу унапређења туристичке понуде			

*0 - није значајно; 1 – веома мали; 2 - мали; 3 - ни мали ни велики; 4 - велики; 5 - веома велики.

**0 - није хитно 1 - веома мала; 2 - мала; 3 – ни мала ни велика; 4-велика; 5 - веома велика.

***0 1 - краткорочно (1-3 год.); 2 - средњорочно (3-5 год.); 3 - дугорочно (>5 год.).

а) Молимо Вас, наведите које проблеме би имали у спровођењу ових предлога.

Бр.	Назив предлога	Проблеми у спровођењу предлога
1	Интензивнија сарадња у погледу промоције ЗП (заједнички наступ, размена искуства, постери, флајери, заједничке промотивне публикације и сл.)	
2	Интензивнија сарадња у погледу заштите ЗП (мониторинга, научно-истраживачких активности, стручне публикације и сл.)	
3	Интензивнија сарадња у погледу унапређења туристичке понуде	

13. На основу спроведеног истраживања, утврђено је да **организација управљања посетиоцима** у ЗП, није одговарајућа. Због тога је предложено:

- 1) формирање додатне организационе јединица за управљање посетиоцима (заштита и развој), код ЗП које покривају подручје једне или више локалних самоуправа;
- 2) активнија комуникација са посетиоцима путем повратних информација;
- 3) унапређење туристичке понуде.

а) Молим Вас, оцените значај (1-5), хитност (1-5) и временски период (1-3) за спровођење овог предлога.

Бр	Назив предлога	Значај ^(*)	Хитност ^(**)	Врем. период ^(***)
1	Формирање додатне организационе јединица за управљање посетиоцима (заштита и развој)			

11. Прилози

Бр	Назив предлога	Значај ^(*)	Хитност ^(**)	Врем. период ^(***)
2	Активнија комуникација са посетиоцима путем повратних информација			
3	Унапређење туристичке понуде (инфраструктуре и едукативног садржаја)			

^{*)} 0 - није значајно; 1 – веома мали; 2 - мали; 3 - ни мали ни велики; 4 - велики; 5 - веома велики.

^{**)} 0 - није хитно 1 - веома мала; 2 - мала; 3 – ни мала ни велика; 4-велика; 5 - веома велика.

^{***)} 1 - краткорочно (1-3 год.); 2 - средњорочно (3-5 год.); 3 - дугорочно (>5 год.).

б) Молим Вас, наведите које проблеме би имали у спровођењу наведених предлога.

Бр.	Назив предлога	Проблеми у спровођењу предлога
1	Формирање додатне организационе јединица за управљање посетиоцима (заштита и развој)	
2	Активнија комуникација са посетиоцима	
3	Унапређење туристичке понуде	

14. Спроведено истраживање указује на чињеницу да се мониторинг заштићених врста биљака и животиња не спроводи адекватно, како због организационих, тако и због финансијских разлога. Због тога је предложено:

- 1) формирање додатне организационе јединице (заштите и развоја) у оквиру управљача;
- 2) екстерно/додатно ангажовање организација специјализованих за мониторинг ЗП;
- 3) формирање базе података о заштићеним врстама биљака и животиња (мапирање станишта, врста и сл.).

а) Молим Вас, оцените значај (1-5), хитност (1-5) и временски период (1-3) за спровођење наведених предлога

Бр	Назив предлога	Значај ^(*)	Хитност ^(**)	Врем. период ^(***)
1	Формирање додатне организационе јединица (заштита и развој) у оквиру управљача			
2	Екстерно/додатно ангажовање организација специјализованих за мониторинг ЗП			
3	Формирање базе података о заштићеним врстама биљака и животиња (web portal)			

^{*)} 0 - није значајно; 1 – веома мали; 2 - мали; 3 - ни мали ни велики; 4 - велики; 5 - веома велики.

^{**)} 0 - није хитно 1 - веома мала; 2 - мала; 3 – ни мала ни велика; 4-велика; 5 - веома велика.

^{***)} 1 - краткорочно (1-3 год.); 2 - средњорочно (3-5 год.); 3 - дугорочно (>5 год.).

б) Молим Вас, наведите које проблеме би имали у спровођењу наведених предлога.

Бр.	Назив предлога	Проблеми у спровођењу предлога
1	Формирање додатне организационе јединица (заштита и развој) у оквиру управљача	
2	Екстерно/додатно ангажовање организација специјализованих за мониторинг ЗП	
3	Формирање базе података о заштићеним врстама биљака и животиња (web portal)	

15. Према вашем мишљењу, који су најзначајнији унутрашњи (предности и слабости) и спољашњи (могућности и претње) фактори за испуњење предложених активности?

Предности	Слабости

Предности	Слабости
Могућности	Претње

IV - МЕХАНИЗМИ ФИНАНСИРАЊА ЗП

16. Које је Ваше мишљење о механизмима финансирања ЗП?

---

17. Анализирајући механизме финансирања ЗП, уочено је да управљачи ЗП искључиво користе сопствена и средства надлежних министарства / секретаријата, а нису заинтересовани / оријентисани ка средствима локалних заједница, међународних институција и накнадама које могу да остваре у ЗП.

Предложене су следеће активности:

- 1) дефинисање списка могућих механизма финансирања на националном и међународном нивоу;
- 2) обуке за припрему пројеката на националном нивоу;
- 3) обуке за припрему пројеката на међународном нивоу;
- 4) екстерно / додатно ангажовање агенција за припрему пројеката на међународном нивоу;
- 5) подстицање прикупљања накнада за коришћење ЗП.

а) Молим Вас, оцените значај (1-5), хитност (1-5) и временски период (1-3) за спровођење овог предлога.

Бр	Назив предлога	Значај ^(*)	Хитност ^(**)	Врем. период ^(***)
1	Дефинисање списка могућих механизма финансирања на националном и међународном нивоу			
2	Обуке за припрему пројеката на националном нивоу			
3	Обуке за припрему пројеката на међународном нивоу			
4	Екстерно / додатно ангажовање агенција за припрему пројеката на међународном нивоу			
5	Подстицање прикупљања накнада за коришћење ЗП			

*¹ 0 - није значајно; 1 – веома мали; 2 - мали; 3 - ни мали ни велики; 4 - велики; 5 - веома велики.

**¹ 0 - није хитно 1 - веома мала; 2 - мала; 3 – ни мала ни велика; 4-велика; 5 - веома велика.

***¹ 1 - краткорочно (1-3 год.); 2 - средњорочно (3-5 год.); 3 - дугорочно (>5 год.).

б) Молим Вас, наведите које проблеме би имали у спровођењу наведених предлога.

Бр.	Назив предлога	Проблеми у спровођењу предлога
1	Дефинисање списка могућих механизма финансирања на националном и међународном нивоу	
2	Обуке за припрему пројеката на националном нивоу	
3	Обуке за припрему пројеката на међународном нивоу	

11. Прилози

4	Екстерно/додатно ангажовање агенција за припрему пројеката на међународном нивоу	
5	Подстицање прикупљања накнада за коришћење ЗП	

18. Према Вашем мишљењу, који су најзначајнији унутрашњи (предности и слабости) и спољашњи (могућности и претње) фактори за испуњење предложених активности?

Предности	Слабости
Могућности	Претње

V – Институционална и међусекторска сарадња

19. Молим Вас, наведите облике сарадње са институцијама и организацијама из области шумарства и заштите природе. Такође, наведите тип сарадње, оцените сарадњу (1-5) и наведите који проблеми су присутни у међусобној сарадњи.

Институције и организације	Тип сарадње ^(*) (могуће више одговора)	Оцена сарадње ^(**)	Проблеми у сарадњи
Министарство пољопр. и заштите жив. средине			
▪ Сектор за заштиту животне средине			
▪ Сектор за међунар. сарадњу			
▪ Управа за шуме			
Покрајински секрет. за урбанизам и зашт. животне средине			
▪ Сектор за зашт. и унапр. природних добара и био. разнов.			
Завод за зашт. природе			
▪ Покрајински завод за заштиту природе			
Агенција за заштиту животне средине			
ЈП „Србијашуме“			
ЈП „Војводинашуме“			
ЈП НП „Фрушка Гора“			
ЈП НП „Бердап“			
ЈП НП „Копаоник“			
ЈП НП „Тара“			

11. Прилози

Институције и организације	Тип сарадње ^(*) (могуће више одговора)	Оцена сарадње ^(**)	Проблеми у сарадњи
Управљачи ЗП из ПС			
Шумарски факултет			
Институт за шумарство			
Институт за низијско шумар. и жив. средину			
IUCN			
WWF			
Друге организације (навести)			

^{*)} 1 – финансирање; 2 - писање заједничких пројеката; 3 – консултације; 4 – обуке; 5 – научно-истражив. рад; 6 – администрација; 7 - друго (навести);

^{**)} 0 - нема сарадње; 1 - веома лоша; 2 - лоша; 3 - ни добра ни лоша; 4 - добра; 5 - веома добра.

Хвала Вам на издвојеном времену и сарадњи!

Прилог 6. СПИСАК ПРЕДСТАВНИКА УПРАВЉАЧА ЗП, ЈАВНЕ УПРАВЕ И СЛУЖБЕ, И ОРГАНИЗАЦИЈА ИНТЕРВЈУИСАНИХ У ДРУГОЈ ФАЗИ ПРИКУПЉАЊА ПОДАТАКА

Шифра испит.	Назив управљача ЗП/јавне управе и службе/организације	Тип испит.	Датум
УПЗ	Покрет горана – Сремска Митровица	Управљач	12.04.2017
ИНШ	Институт за низијско шумарство	Организација	12.04.2017
УП1	ЈП „НП Тара“	Управљач	19.04.2017
УП2	ДОО „Увац“	Управљач	19.04.2017
ЈПС	Дирекција „Србијашуме“	Јавна управа и служба	20.04.2017
УП4	Српска Православна Црква - Епархија Врањска	Управљач	21.04.2017
УП6	ЈП „Палић Лудаш“	Управљач	25.04.2017
УП5	ЈП „Србијашуме“	Управљач	26.04.2017
ПЗЗП	Покрајински ЗЗП	Јавна управа и служба	28.04.2017
ЈПВ	ЈП „Војводинашуме“	Јавна управа и служба	28.04.2017
ИШ	Институт за шумарство	Организација	29.04.2017
ОИ1	ФУТУРА	Организација	10.05.2017
IUCN	IUCN	Организација	11.05.2017
УП7	Авала	Управљач	15.05.2017
WWF	WWF	Организација	15.05.2017
ЗЗП	Завод за заштиту природе	Јавна управа и служба	17.05.2017
ОИ2	Шумарски факултет	Организација	19.05.2017
УШ	Министарство пољопривреде и заштити животне средине	Јавна управа и служба	31.05.2017

Прилог 7. Површина ЗП (у ха) по годинама и типовима управљача

Год.	УКУПНО	Тип управљача		
		P_{IS}	P_{PS}	P_{BU}
1948.	349,00	349,00	0,00	0,00
1949.	1.383,02	349,00	0,00	1.034,02
1950.	3.126,02	2.035,00	0,00	1.091,02
1951.	3.881,02	2.040,00	0,00	1.841,02
1952.	3.881,02	2.040,00	0,00	1.841,02
1953.	3.919,85	2.078,83	0,00	1.841,02
1954.	4.089,42	2.233,40	0,00	1.856,02
1955.	14.601,18	12.745,16	0,00	1.856,02
1956.	14.601,18	12.745,16	0,00	1.856,02
1957.	14.628,75	12.772,73	0,00	1.856,02
1958.	14.698,75	12.842,73	0,00	1.856,02
1959.	14.754,99	12.898,97	0,00	1.856,02
1960.	36.754,99	34.898,97	0,00	1.856,02
1961.	36.782,25	34.910,47	0,00	1.871,78
1962.	36.782,25	34.910,47	0,00	1.871,78
1963.	37.988,98	36.117,20	0,00	1.871,78
1964.	37.990,17	36.118,39	0,00	1.871,78
1965.	74.572,75	36.132,32	0,00	38.440,43
1966.	74.572,75	36.132,32	0,00	38.440,43
1967.	74.655,75	36.215,32	0,00	38.440,43
1968.	74.746,14	36.995,55	0,00	37.750,59
1969.	74.786,58	37.024,41	0,00	37.762,17
1970.	74.851,02	37.049,49	0,00	37.801,54
1971.	77.833,10	39.996,31	0,00	37.836,79
1972.	77.942,18	40.029,76	0,00	37.912,42
1973.	78.314,56	40.349,36	0,00	37.965,19
1974.	141.969,85	104.004,55	0,11	37.965,19
1975.	142.126,34	104.198,30	0,20	37.927,84
1976.	142.974,52	105.046,47	0,20	37.927,84
1977.	136.908,21	134.688,87	0,20	2.219,14
1978.	137.095,84	134.846,24	0,36	2.249,24
1979.	137.179,36	134.862,78	0,36	2.316,21
1980.	137.319,18	134.883,21	0,36	2.435,60
1981.	171.343,46	168.883,21	0,36	2.459,88
1982.	186.352,44	183.662,26	0,36	2.689,82
1983.	186.584,15	183.880,40	0,36	2.703,39
1984.	187.526,78	183.944,40	878,99	2.703,39
1985.	192.058,17	184.149,55	878,99	7.029,63
1986.	231.503,89	223.351,59	1.122,67	7.029,63
1987.	233.038,89	224.751,40	1.122,67	7.164,82
1988.	233.039,73	224.751,40	1.122,67	7.165,66
1989.	233.317,02	224.939,68	1.122,67	7.254,68
1990.	233.873,70	224.956,61	1.122,72	7.794,38
1991.	234.871,88	224.956,61	1.122,72	8.792,56
1992.	234.925,81	224.956,61	1.122,72	8.846,48
1993.	235.362,38	225.393,18	1.122,72	8.846,48
1994.	246.202,06	234.890,67	2.464,91	8.846,48
1995.	249.298,21	235.194,19	5.257,54	8.846,48
1996.	252.618,31	235.907,31	7.864,52	8.846,48
1997.	400.760,90	382.399,30	9.515,12	8.846,48
1998.	405.410,62	387.077,76	9.516,44	8.816,42
1999.	405.818,02	387.105,76	9.895,84	8.816,42
2000.	416.710,11	398.857,56	9.895,84	7.956,71
2001.	502.912,36	483.692,91	11.262,73	7.956,71
2002.	508.328,15	489.108,11	11.263,33	7.956,71
2003.	513.717,36	494.487,80	11.272,84	7.956,71
2004.	513.725,53	494.495,85	11.272,96	7.956,71
2005.	530.152,48	510.445,23	11.750,54	7.956,71
2006.	548.134,62	528.422,63	11.755,28	7.956,71

11. Прилози

Год.	УКУПНО	Тип управљача		
		<i>P_{JS}</i>	<i>P_{PS}</i>	<i>P_{VU}</i>
2007.	548.810,18	529.078,97	11.774,50	7.956,71
2008.	549.251,79	529.520,58	11.774,50	7.956,71
2009.	521.614,97	501.633,19	12.038,80	7.942,98
2010.	521.722,38	501.740,61	12.038,80	7.942,98
2011.	526.024,92	502.982,02	15.099,93	7.942,98
2012.	526.528,21	503.478,02	15.107,22	7.942,98
2013.	534.207,53	505.675,62	20.588,93	7.942,98
2014.	568.777,59	540.363,44	20.594,35	7.819,80
2015.	591.873,19	563.459,04	20.594,35	7.819,80
2016.	592.166,87	563.752,72	20.594,35	7.819,80

Извор: (2016/б)

ПРИЛОГ 8. СТРАТЕШКА ДОКУМЕНТА НА НИВОУ ЕУ И ОДАБРАНИХ ДРЖАВА ЈИЕ (ЗАШТИТА ПРИРОДЕ, ЖИВОТНА СРЕДИНА И ШУМАРСТВО)

Област	Назив документа	Вр. док.	Год. усв.
ЕУ			
Заштита природе	ЕУ Стратегија биодиверзитета до 2020. године	С	2011
Животна средина	Акциони програм за животну средину до 2020. године	АП	2013
Шумарство	Нова ЕУ Стратегија за шуме	С	2013
Словенија			
Заштита природе	Стратегија заштите биолошке разноврсности	С	2002
Шумарство	Национални шумарски програм	С	2007
Хрватска			
Заштита природе	Стратегија и акциони план заштите биолошке и предеоне разноврсности	С, АП	2008
Животна средина	⁻⁶³	С	2009
Шумарство	Национална шумарска политика и стратегија	С	2003
Црна Гора			
Заштита природе	Национална стратегија биодиверзитета са Акционим планом за 2010. до 2015. године	С, АП	2010
Животна средина	⁻⁶⁴	С	2007
Шумарство	Стратегија са планом развоја шума и шумарства за 2014. до 2023. године	С	2014
	Националан шумарска политика	С	2008
Србија			
Заштита природе	Стратегија биолошке разноврсности од 2011. до 2018. године	С	2011
	⁻⁶⁵	С	2012
Животна средина	Национални програм заштите животне средине	С, АП	2010
	⁻⁶⁶	С	2008
Шумарство	Стратегија развоја шумарства	С	2006

⁶³ Стратегија одрживог развоја Хрватске је посматрана у оквиру области животне средине јер поједини циљеви се директно односе на управљање ЗП.

⁶⁴ Национална стратегија одрживог развоја Црне Горе је посматрана у оквиру области животне средине јер поједини циљеви се директно односе на управљање ЗП.

⁶⁵ Национална стратегија одрживог коришћења природних ресурса и добара Србије је посматрана у оквиру области заштите природе, јер поједини циљеви се директно односе на управљање ЗП.

⁶⁶ Национална стратегија одрживог развоја Србије је посматрана у оквиру области животне средине, јер поједини циљеви се директно односе на управљање ЗП.

Прилог 9. Циљеви и мере у СТРАТЕШКИМ ДОКУМЕНТИМА ВЕЗАНИ ЗА УПРАВЉАЊЕ ЗП НА НИВОУ ЕУ И ОДАБРАНИХ ДРЖАВА ЈИЕ

Назив документа	Циљеви	Мере
ЕУ		
ЕУ Стратегија биодиверзитета до 2020.	Потпуна имплементација „Natura 2000“ директива	<p>Комплетирање успостављања мреже „Natura 2000“ и обезбеђивање „доброг управљања“</p> <p>Повећање свести заинтересованих страна, њихово укључивање и побољшање примењивање законодавства</p> <p>Побољшати и поједноставити мониторинг и извештавање</p>
Акциони програм за животну средину до 2020. године	Заштита, конзервација и побољшање природних богатства Уније	Одрживо управљање шумама и заштита биодиверзитета и услуга које шуме пружају
Нова ЕУ Стратегија за шуме	Заштита шума и побољшање екосистемских услуга	Подстаћи значајно и мерљиво побољшање статуса очувања шумских врста и станишта кроз потпуно спровођење законодавства ЕУ о природи и осигурање да национални шумски планови доприносе адекватно управљање мрежом „Natura 2000“
		Имплементације ЕУ Стратегије о биодиверзитету
Словенија		
Стратегија заштите биолошке разноврсности	Заштита екосистема кроз одржавање типова станишта у повољном стању	Заштита подручја виталних за одржавање типова станишта у повољном стању
		Развијање мреже ЗП, узимајући у обзир и „Natura 2000“ мрежу и обезбеђивање механизма за заштиту и одрживо коришћење
		Успостављање и ефикасно управљање еколошким мрежама ради унапређења статуса угрожених и главних врста и њихових станишта и екосистема
Национални шумарски програм	Очување биодиверзитета шума на нивоу екосистема	Управљање шумама на одржив начин ради очувања и промовисања природног састава биљака и животиња
		Коришћење одговарајућих смерница, у контексту планова управљања шумама и очување повољног статуса очуваности ретких и угрожених типова шумских станишта, укључујући типове станишта и врста у „Natura 2000“ мрежи
Хрватска		
Стратегија и акциони план заштите биолошке и предеоно разноврсности	Наставити развој система ЗП, одрживо управљање ЗП, повећање површине под заштитом и подстицати активно укључивање заинтересованих страна	Израдити темељне документе управљања ЗП
		Дигитализација граница и наставак ревизије постојећих ЗП
		Вредновати, категоризовати и законски заштити поједина подручја
		Осигуравање укључивања заинтересованих страна
		Унапредити систем управљања ЗП
	Осигурати дугорочно очување угрожених и ретких станишних типова	Решавање имовисно-правних односа, тј. повећање удела земљишта у државном власништву
		Осигурати предуслове за ефикасно спровођење правилника о врстама и станишним типовима, карти станишта и ретким станишним типовима
		Научно утврдити угроженост појединих станишних типова у Хрватској и развити специфичне мере за њихову заштиту
		Осигурати предуслове за заштиту станишта угрожених на националном и европском нивоу

Назив документа	Циљеви	Мере
	Наставити и довршити утврђивање важних подручја за очување угрожених врста и станишних типова у оквиру еколошке мреже Републике Хрватске и мреже „Natura 2000“	Осигурати очување свих делова и интегритета еколошке мреже Републике Хрватске и мреже „Natura 2000“
	Очување постојеће биолошке разноликости шума и осигурати одрживо коришћење овог биолошког ресурса	Газдовати и управљати шумама са начелима очувања делова биолошке разноликости шумских екосистема са нагласком на ЗП, подручја еколошке мреже и „Natura 2000“ Пратити стање шумских екосистема у ЗП, подручјима еколошке мреже и будућим „Natura 2000“ подручјима Унапредити сарадњу релевантних сектора на националном и међународном нивоу, везану за спровођење програма „Natura 2000“ и очувања биолошке разноврсности
	Успоставити целовити институционални оквир заштите биолошке и предеоне разноврсности на државном и општинском нивоу	Административно ојачати све службе надлежне за заштиту природе Институционално ојачати надлежна тела за заштиту природе Успоставити целовит и препознатљив систем заштите природе Подстицати сарадњу са невладиним сектором
Национална шумарска политика и стратегија	Проглашења ЗП и њихово управљање на основу јасних критеријума и у складу са међународним стандардима	Међусекторска сарадња у управљању ЗП
Стратегија одрживог развоја	Интегрисање политике заштите природе у развојне политике појединих сектора	Зауставити губитак копнене биолошке разноврсности Повећати број ЗП Спровођење целовите инвентаризације и картирање распрострањености врста, системско праћење, процењивање стање угрожености, израда и спровођење акцијских планова заштите и развијање механизма за њихово спровођење
Црна Гора		
Национална стратегија одрживог развоја	Повећати национална ЗП природе на 10% територије	Дефинисање мреже ЗП природе-пројекција Стављање под заштиту нових подручја до постизања 10%
	Успостављање ефикасног система управљања ЗП природе	Формирање управљача за сва ЗП природе и изградња одговарајућих кадровских капацитета Доношење планова управљања за сва ЗП природе, кроз партиципативан процес и у складу са смерницама IUCN Доследна примена постојећих планова управљања (развоја и заштите) и спречавање појава које могу да наруше интегритет ЗП природе
	Унапредити законски оквир за заштиту биодиверзитета, јачати кадровске капацитете и изградити делотворан систем за мониторинг биодиверзитета	Ревизија и имплементација прописа који се тичу заштите биодиверзитета, ЗП природе и заштите природе уопште
Национална стратегија биодиверзитета са Акционим планом за 2010. до 2015. године	Стављање под заштиту нових ЗП природе	Стављање под заштиту 10% државне територије Обезбедити ревизију статуса, категорије, режима заштите и граница постојећих ЗП природе
	Повећање ефикасног управљања ЗП природе	Обезбедити установљавање управљача за сва ЗП природе Обезбедити учешће локалног становништва у управљачким структурама ЗП природе Анализа капацитета носивости НП Црне Горе
Стратегија са планом развоја шума и шумарства за 2014. до	Добро стање шумских станишта и врста од европске важности или оних повезаних са шумом	Стабилни и квалитетни шумски екосистеми уз помоћ интеграције захтева Натуре 2000 у планове газдовања шумама

Назив документа	Циљеви	Мере
2023. године		Екосистемски приступ у газдовању шумама и заштити природе Унапређење управљање шумама у националним парковима
Национална шумарска политика	Управљање шумама и шумским ресурсима кроз одрживо испуњавање социјалних, еколошких и економских функција шума	Интеграција националних и међународних циљева заштите природе у управљање шумама
Србија		
Стратегија биолошке разноврсности од 2011. до 2018. године	Успоставити и управљати свеобухватним, адекватним и репрезентативним системом ЗП који обухвата биолошку разноврсност Републике Србије	Спровести националну анализу недостатака у систему ЗП
		Развити план за проширење система ЗП
		Ускладити класификацију ЗП у складу са стандардима ЕУ и класификацијом ЗП IUCN
		Успоставити националну еколошку мрежу Републике Србије као дела европске еколошке мреже „Natura 2000“ и систем управљања у складу са међународним и ЕУ стандардима
		Израдити карту националне еколошке мреже Републике Србије
		Развити смернице и критеријуме за припрему, евалуацију и ревизију планова за управљање ЗП
		Направити или ажурирати планове управљања за сва ЗП
		Успоставити свеобухватан програм чуварске службе у оквиру ЗП и организовати обуку за чуваре у свим областима
		Промовисати размену информација и комуникацију међу управљачима ЗП
		Омогућити управљачима ЗП и представницима других релевантних јавних агенција приступ знању и размени информација на међународном нивоу
Национални програм заштите животне средине	Унапређење система управљања ЗП од националног и међународног значаја Успостављање система управљања еколошком мрежом	Повећање површине ЗП
		Доношење планова управљања ЗП
		Ускладити националне прописе у области заштите природе, биодиверзитета и шума са законодавством ЕУ и међународним конвенцијама
		Ускладити планове управљања ЗП у складу са Законом о заштити природе
		Унапредити капацитет управљача ЗП
		Донети Програм заштите природе
Национална стратегија одрживог коришћења природних ресурса и добара	Успостављање ефикасне заштите постојећих ЗП, повећање укупне површине под заштитом (у планском периоду до 2020. године до 12% територије Републике Србије), успостављање националне еколошке мреже и идентификацији подручја за европску еколошку мрежу „Natura 2000“, као и изградња ефикасног система управљања подручја која су обухваћена наведеним мрежама	Успостављање ефикасне заштите и управљања постојећим ЗП
		Повећање површине под ЗП до 10% до 2014. године, односно до 12% до 2020. године
		Успостављање националне еколошке мреже и идентификација подручја за европску еколошку мрежу „Natura 2000“ и друге еколошке мреже
		Укључивање у међународне листе еколошки ЗП и примена међународних прописа у вези са ЗП
		Укључивање локалних заједница и других заинтересованих страна у реализацију програма управљања ЗП
		Унапређивање сарадње, едукације, размене искустава и информисања
Национална стратегија Републике Србије за апроксимацију	Потпун и висок ниво транспозиције правних тековина ЕУ у области животне средине Институционално уређење за делотворну и ефикасну апроксимацију	Реални и потпуни законодавни програми
		Побољшане праксе израде нацрта закона
		Институционална реформа
Стратегија развоја шумарства	Унапређење одрживог газдовања шумама у заштићеним природним добрима,	Утврђивање и примена националних критеријума и индикатора за установљење делова шумских екосистема као заштићених природних добара у

Назив документа	Циљеви	Мере
	засновано на усклађеном развоју еколошке, економске, социјалне и културне функције шума, а у складу са усаглашеним и прихваћеним међународним стандардима и Националном стратегијом одрживог развоја	складу са општеприхваћеним међународним критеријумима и индикаторима
		Усклађивање постојећих заштићених природних добара са националним критеријумима и индикаторима
		Утврђивање и примена смерница одрживог газдовања и управљања шумама у заштићеним природним добрима
		Унапређење система правне и физичке заштите шума у заштићеним природним добрима, уз утврђивање реалне надокнаде власнику шуме за ускраћено или ограничено коришћење
		Подизање и одржавање инфраструктуре која је у функцији унапређења заштићених природних добара, а у мери у којој је то оправдано и еколошки прихватљиво
		Утврђивање најповољнијег облик управљања заштићеним природним добрима уз обавезно укључивање локалних заједница и власника шума

Прилог 10. Циљеви и мере у СТРАТЕШКИМ ДОКУМЕНТИМА ВЕЗАНИ ЗА ФИНАНСИРАЊЕ ЗП, НА НИВОУ ЕУ И ОДАБРАНИХ ДРЖАВА ЈИЕ

Назив документа	Циљеви	Мере
ЕУ		
ЕУ Стратегија биодиверзитета до 2020. године	Потпуна имплементација „Natura 2000“ директива	Обезбедити адекватно финансирање „Natura 2000“ станишта
	Повећање доприноса пољопривреде и шумарства на одржавање и унапређење биодиверзитета	Подстицање сопственике шума да штите и унапређују биодиверзитет шума кроз мере руралног развоја, LIFE пројекта и иновативних механизма (плаћање услуга екосистема)
Акциони програм за животну средину до 2020. године	Обезбедити инвестиције за животну средину, политику климатских промена и свих неочекиваних последица на животну средину	Циљеви климатске политике и животне средине се постижу кроз економичан начин и подржан адекватним финансирањем
		Вредност природних богатства екосистемских услуга, као и трошкови његове деградације су исправно оцењени и узети у обзир доношењу одлука и инвестицијама
Нова ЕУ Стратегија за шуме	Заштита шума и побољшање екосистемских услуга	Финансирање кроз механизам финансирања руралног развоја
Хрватска		
Стратегија и акциони план заштите биолошке и предеоне разноврсности	Наставити и довршити утврђивање важних подручја за очување угрожених врста и станишних типова у оквиру еколошке мреже Републике Хрватске и мреже „Natura 2000“	Осигурати финансијске механизме за спровођење мера очувања еколошке мреже Републике Хрватске и „Natura 2000“
	Употпунити национално законодавство и међусобно ускладити секторске законе и прописе како би се на ефикасан начин обезбедило спровођење Конвенције о биолошкој разноликости у Републици Хрватској	Успоставити додатне финансијске механизме у заштити природе
	Успоставити целовити институционални оквир заштите биолошке и предеоне разноврсности на државном и општинском нивоу	Развијање финансијских механизма за јачање институција
Црна гора		
Национална стратегија одрживог развоја	Унапредити законски оквир за заштиту биодиверзитета, јачати кадровске капацитете и изградити делотворан систем за мониторинг биодиверзитета	Обезбеђење неопходних финансијских за реализацију ревизије Програма мониторинга биодиверзитета
Србија		
Стратегија биолошке разноврсности од 2011. до 2018. године	Обезбедити доступност финансијских средстава за одржавање и проширење система ЗП у Републици Србији уз јачање дугорочне финансијске одрживости система	Спровести финансијску анализу ЗП на националном нивоу
		Развити план за одрживо финансирање система ЗП
		Припремити смернице за развој финансијских планова појединачних ЗП
		Припремити или ажурирати финансијске планове појединачних ЗП
		Обезбедити довољно финансијских ресурса за спровођење планова управљања
Национални програм заштите животне средине	Унапређење система управљања ЗП од националног и међународног значаја Успостављање система управљања еколошком мрежом	Донети вишегодишњи план за финансирање заштите природе
Национална стратегија одрживог коришћења природних ресурса и добара	Успостављање ефикасне заштите постојећих ЗП, повећању укупне површине под заштитом (у планском периоду до 2020. године до 12% територије Републике Србије), успостављање националне еколошке мреже и идентификацији	Обезбедити оптималне финансијске механизме и одрживе изворе финансирања за управљање ЗП

11. Прилози

Назив документа	Циљеви	Мере
	<p>подручја за европску еколошку мрежу „Natura 2000“, као и изградња ефикасног система управљања подручја која су обухваћена наведеним мрежама</p>	
<p>Стратегија развоја шумарства</p>	<p>Унапређење одрживог газдовања шумама у заштићеним природним добрима, засновано на усклађеном развоју еколошке, економске, социјалне и културне функције шума, а у складу са усаглашеним и прихваћеним међународним стандардима и Националном стратегијом одрживог развоја</p>	<p>Утврђивање модела финансирања заштићених природних добара</p>

Прилог 11. ЗАКОНИ У ОДАБРАНИМ ДРЖАВА ЈИЕ (ЗАШТИТА ПРИРОДЕ, ЖИВОТНА СРЕДИНА И ШУМАРСТВО)

Област	Назив документа	Године усвајања
Словенија		
Заштита природе	Закон о заштити природе	1999
	Закони о националном парку „Триглав“	2010
Заштита животне средине	Закон о заштити животне средине	2006
Шумарство	Закон о шумама	1993
Хрватска		
Заштита природе	Закон о заштити природе	2013
	Закон о НП (8)	1949-1999
	Закон о ПП (11)	1981-2006
Заштита животне средине	Закон о заштити животне средине	2013
Шумарство	Закон о шумама	2005
Црна Гора		
Заштита природе	Закон о заштити природе	2008
	Закон о националним парковима	2009
Заштита животне средине	Закон о заштити животне средине	2008
Шумарство	Закон о шумама	2010
Србија		
Заштита природе	Закон о заштити природе	2009
	Закон о НП	2015
Заштита животне средине	Закон о заштити животне средине	2004
Шумарство	Закон о шумама	2010

Прилог 12. НОРМЕ У ЗАКОНОДАВНИМ ДОКУМЕНТИМА ВЕЗАНЕ ЗА УПРАВЉАЊЕ ЗП У ОДАБРАНИМ ДРЖАВАМА ЈИЕ

Област	Назив документа	Норма
Словенија		
Заштита природе	Закон о заштити природе	<p>Постојање акта о заштити природе</p> <p>ЗП подељена у шест категорија, могу бити мала и велика, националног и локалног значаја</p> <p>Само НП и регионални парк морају да имају планове управљања</p> <p>Само у великим ЗП се одређују режими заштите</p> <p>Успостављање „Natura 2000“ подручја у сарадњи са локалном заједницом у складу са директивом о станишту и птицама</p> <p>ЗП се успоставља од стране владе или надлежног органа једне или више локалних самоуправа</p> <p>Локална заједница је укључена у управљање и надзор над ЗП</p> <p>Акт о успостављању ЗП мора бити јавног карактера</p> <p>Додела концесија од стране државе и локалне заједнице</p> <p>Доношење плана управљања од стране владе и локалних заједница</p> <p>Стручни послови од стране Завода за заштиту природе</p> <p>Управљач: јавна установа, концесија (правно или физичко лице) или оснивач</p> <p>Укључивање локалних заједница у избор концесионара</p> <p>Представници локалних заједница укључени у рад јавне установе (више од 1/3 представника)</p> <p>Код концесионара мора да постоји посебан одбор за ЗП (1/2 чланова именује локална заједница)</p> <p>Одбор прати рад ЗП и даје мишљење и предлоге на планове, програме и друге управљачке документе управљања</p> <p>Надзор од стране инспектора за заштиту природе, животне средине, шумарства, лова, риболова и пољопривреде</p> <p>Поред чувара дефинисани су и добровољни чувари ЗП</p>
	Закони о националном парку Триглав	<p>Три режима заштите са мерама забране</p> <p>Дефинише границе НП и смернице развоја НП</p> <p>План управљања (10 година) и програм управљања</p> <p>Савет јавне установе (оснивач, локална заједница, запослени и заинтересоване стране)</p> <p>Управни одбор Јавне установе (представници локалне заједнице и оснивача)</p> <p>Форум заинтересованих страна (сваке две године)</p> <p>Чувар ЗП и добровољни чувар</p> <p>Инспекција од стране инспектора за заштиту природе, животне средине, шумарства, пољопривреде и ловства</p>
Животна средина	Закон о заштити животне средине	<p>Спровођење свеобухватне процене утицаја на животну средину</p> <p>Спровођење процене утицаја на животну средину</p> <p>Концесиони акт о коришћењу природних ресурса (садржи права и обавезе концесионара)</p>
Шумарство	Закон о шумама	<p>Карактеристике ЗП део регионалног плана о шумама</p> <p>План управљања шумама мора садржати мере за одржавање повољног статуса подручја посебне намене</p>
Хрватска		
Заштита природе	Закон о заштити природе	<p>ЗП подељена у девет категорија и могу бити државног и локалног значаја</p> <p>У НП и строгим резерватима забрањено управљање природним ресурсима</p> <p>НП и ПП се успостављају законом, строги и посебни уредбом владе, остале категорије локалне самоуправе уз сагласност надлежног министарства</p> <p>Акт о заштити јавног карактера</p> <p>Стручне послове заштите природе спроводи ЗЗП</p> <p>Мрежа „Natura 2000“, дефинисана овим законом</p> <p>ЗП управљају јавне установе</p> <p>Јавне установе за НП и ПП успоставља Република Хрватска уредбом Владе, остале јавне установе оснивају локалне самоуправе</p> <p>План управљања и годишњи програм за НП и ПП доноси се уз сагласност Министарства и завода, док за остале категорије ЗП оснивач и завод</p> <p>План управљања јавног карактера</p> <p>Брига о ЗП се може предати особи која није власник и корисник права на коришћење, конкурс спроводи јавна установа</p> <p>Надзор преко чувара природе и главног чувара</p> <p>Инспекцијски надзор од стране надлежног министарства и других надлежних министарства</p> <p>Управног одбора код НП и ПП (чланове именује министар)</p> <p>Управни одбор код осталих ЗП именује оснивач</p> <p>Уколико се ЗП налази на више регионалних самоуправа, заједнички успостављају управни одбор</p> <p>Управни одбор усваја све врсте планских докумената</p>
	Закон о НП (8)	Дефинише границе НП

Област	Назив документа	Норма
	Закон о ПП (11)	Дефинише границе ПП
Животна средина	Закон о заштити животне средине	Стратешка процена утицаја на животну средину Процена утицаја на животну средину
Шумарство	Закон о шумама	Израда основа газдовања шумама (ПП, регионални парк, заштићеног крајолика и парк шуме) спроводи „Хрватске шуме“ доо, односно сопственици, а правна особа која је надлежна за управљање ЗП и Трговачко друштво, заједнички спроводе програм мера за управљање шумским екосистемима Програм мера за шуме и шумска земљишта на ЗП доноси Министарство и ЗЗП, након прибављенога мишљења Трговачког друштва и правне особе надлежне за управљање ЗП Шумама и шумским земљиштима која се налазе у ЗП у категоријама НП, строгог резервата, посебног резервата, СП и споменика парковне архитектуре, правна особа надлежна за управљање ЗП израђује и спроводи програм очувања и заштите шума, који се израђује по посебним мерилима утврђеним прописом за уређивање шума, којег доноси министар уз сугласност министра надлежног за заштиту природе Правна особа која користи шуму и шумско земљиште или управља шумом и шумским земљиштима у власништву Републике Хрватске унутар ЗП, дужна је осигурати средства за спровођење активности из програма мера за управљање шумским екосистемима
Црна Гора		
Заштита природе	Закон о заштити природе	ЗП могу бити међународног, националног и локалног значаја, подељена су у 8 категорија, три режима заштите НП проглашава влада законом, строге и посебне резервате природе такође влада, остале категорије ЗП, локална заједница/е Акт о заштити јавног карактера Заштићеним природним добрима управља управљач правно или физичко лице Заштићеним природним добрима која се налазе на шумским локалитетима или су део тих локалитета управља орган управе надлежан за шуме План управљања (5 година) и годишњи програм управљања Служба заштите се спроводи преко чувара ЗП Инспекцијски надзор од стране еколошког инспектора
	Закон о НП	Управљање свим НП спроводи ЈП национални паркови Црне Горе Шуме у НП су посебне намене и нису обухваћене шумским подручјима, тј. шумама управљања НП Управни одбор усваја сва планска документа Савет за националне паркове даје мишљења и учествује у изради (представници јавних, научних и стручних радника у заштити природе, два члана из јединица локалних самоуправа и један члан представника сопственика
Животна средина	Закон о заштити животне средине	Стратешка процена утицаја на животну средину Процена утицаја на животну средину
Шумарство	Закон о шумама	У оквиру заштићених природних добара, може се вршити санитарна сеча и мере неопходне за негу У оквиру еколошке мреже “Natura 2000“, шумама се газдује на одржив начин и у циљу заштите и очувања станишних типова и еколошки заштићених локалитета
Србија		
Заштита природе	Закон о заштити природе	ЗП су подељена у седам категорија ЗП, у три категорије према значају (национални, покрајински и локални) и три режима заштите Управљач ЗП може бити правно лице, или предузетник и физичко лице (мање површине и власништво) Шумама у НП газдује ЈП националног парка Акт о заштити мора бити јавног карактера, као и планови управљања ЗП План управљања (10 година) и годишњи програм управљања Стручне послове заштите природе спроводи ЗЗП и Покрајински ЗЗП Служба заштите се спроводи преко чувара ЗП Инспекцијски надзор од стране инспекције за заштиту животне средине и других
	Закон о НП	НП се управља преко пет ЈП План (10 година) и годишњи програм управљања Стручно и консултативно тело НП је стручни савет (представници образовних и научних институција, ЗЗП и управљача) Обезбеђивање интереса локалног становништва преко савета корисника (представници заинтересованих страна)
Животна средина	Закон о заштити животне средине	Спровођење стратешке процене утицаја на животну средину и процене утицаја на животну средину

11. Прилози

Област	Назив документа	Норма
	средине	
Шумарство	Закон о шумама	Основе и програми за шуме које обухватају ЗП националног нивоа доносе се и уз претходно мишљење министарства надлежног за послове заштите природе

Прилог 13. Норме у законодавним документима везане за финансирање ЗП у одабраним државама ЈИЕ

Област	Назив документа	Норма
Словенија		
Заштита природе	Закон о заштити природе	Држава обезбеђује средства јавним установама за мере очувања биодиверзитета и заштиту природних вредности Локалне заједнице обезбеђују средства за поменуте мере, уколико је ЗП локалног значаја
	Закон о НП „Триглав“	Финансирање од стране: 1. државе; 2. сопствених прихода; 3. међународних фондова; 4. локалне заједнице; 5. јавног фонда републике Словеније. Финансирање је 50% за задатке заштите природе, а 50% за развојне програме
Животна средина	Закон о заштити животне средине	Формирање фонда за заштиту животне средине (Еко Склад): 1. давање кредита са повољним каматним стопама; 2. послови на спровођењу државне политике заштите животне средине
Хрватска		
Заштита природе	Закон о заштити природе	Финансирање од стране: 1. државе; 2. прихода од коришћења делова ЗП; 3. накнада и других извора. Приходи од концесија на коришћење ЗП иду јавној установи
Црна гора		
Заштита природе	Закон о заштити природе	Средства за рад управљача обезбеђују се: 1. из буџета Црне Горе, односно буџета јединице локалне самоуправе у складу са годишњим програмима, плановима и пројектима у области заштите природе; 2. накнада за коришћење заштићеног природног добра; 3. донација; 4. других извора у складу са законом.
	Закон о НП	Средства из буџета, накнада, донација и других извора
Животна средина	Закон о заштити животне средине	Фонд за заштиту животне средине
Србија		
Заштита природе	Закон о заштити природе	Финансирање ЗП обезбеђује се из: 1. средстава буџета Републике Србије, АП, односно јединице локалне самоуправе; 2. средстава Зеленог фонда Републике Србије; 3. накнада за коришћење ЗП; 4. прихода остварених у обављању делатности и управљања ЗП; 5. средстава обезбеђених за реализацију програма, планова и пројеката у области заштите природе; 6. донација, поклона и помоћи; 7. других извора у складу са законом.
Животна средина	Закон о заштити животне средине	Финансирање ЗП се може спроводити кроз Зелени фонд, тј. кроз подстицање одрживог коришћења ЗП

Прилог 14. Институционални оквири на нивоу ЕУ и одабраних држава ЈИЕ (заштита природе, животна средина и шумарство)

Област	Јавна управа	Јавна служба	Јавна предузећа/установе	Фондови
ЕУ				
Заштита природе	ГД за животну средину	-	-	Програм за животну средину и климатске активности (LIFE) Европски регионални развојни фонд
Животна средина	ГД за животну средину	Европска агенција за животну средину	-	Програм за животну средину и климатске активности (LIFE)
Шумарство	ГД за пољопривреду и рурални развој ГД за животну средину		-	Европски пољопривредни фонд за рурални развој (ЕАФАРД)
Словенија				
Заштита природе	Министарство животне средине и просторног планирања Директорат за животну средину Сектор за заштиту природе	ЗЗП	Јавни установе за управљање ЗП	-
Животна средина	Министарство животне средине и просторног планирања Директорат за животну средину Сектор за животну средину и климатске промене	Агенција за животну средину	-	Јавни фонд Словеније за животну средину
Шумарство	Министарство пољопривреде, шумарства и хране <i>Директорат за шумарство, ловство и рибарство</i> Сектор за шумарство	Завод за шумарство	-	Коришћење средстава европског пољопривредног фонда за рурални развој (Агенција за пољопривредна тржишта и рурални развој)
Хрватска				
Заштита природе	Министарство заштите животне средине и природе <i>Управа за заштиту природе</i>	Државни ЗЗП	Јавне установе националних паркова (8) Јавне установе паркова природе (11) Јавне установе за управљање заштићеним природним вредностима регионалних самоуправа (21) Јавне установе за управљање заштићеним природним вредностима општина и градова (5)	-
Животна средина	Министарство заштите животне средине и природе <i>Управа за процену утицаја на животну средину и одрживо управљање отпадом</i>	Агенција за заштиту животне средине	-	Фонд за заштиту животне средине и енергетску ефикасност
Шумарство	Министарство пољопривреде <i>Управа за шумарство, ловство и дрвну</i>	-	Трговачко друштво „Хрватске шуме“ доо	-

11. Прилози

Област	Јавна управа	Јавна служба	Јавна предузећа/установе	Фондови
	<i>индустрију - Сектор шумарства</i>			
Црна Гора				
Заштита природе	Министарство одрживог развоја и туризма <i>Директорат за животну средину</i> <i>Дирекција за заштиту природе</i>	-	ЈП „Национални паркови Црне горе“ ЈП за управљање морским добром	-
Животна средина	Министарство одрживог развоја и туризма <i>Директорат за животну средину</i>	Агенција за заштиту животне средине	-	-
Шумарство	Министарство пољопривреде и руралног развоја <i>Директорат за шумарство, ловство и дрвну индустрију – Дирекција за шумарство</i>	Управа за шуме	-	-
Србија				
Заштита природе	Министарство пољопривреде и заштите животне средине <i>Сектор за заштиту животне средине</i> <i>Одељење за ЗП и еколошку мрежу</i>	ЗЗП	ЈП националних паркова (5)	-
Животна средина	Министарство пољопривреде и заштите животне средине <i>Сектор за заштиту животне средине</i>	Агенција за заштиту животне средине	-	Зелени фонд
Шумарство	Министарство пољопривреде и заштите животне средине Управа за шуме	Управа за шуме	ЈП „Србијашуме“ ЈП „Војводинашуме“	Буџетски фонд за шуме

Прилог 15. НАДЛЕЖНОСТИ ИНСТИТУЦИЈА ВЕЗАНИХ ЗА УПРАВЉАЊЕ И ФИНАНСИРАЊЕ ЗП НА НИВОУ ЕУ И ОДАБРАНИХ ДРЖАВА ЈИЕ

Назив институције	Надлежност
ЕУ	
ГД за животну средину – Директорат за природу	Заштита, очување и побољшање природног богатства ЕУ LIFE програм за животну средину и климатске активности: -подпрограм за природу и биоразноликост „Horizon 2020“ програм за истраживање и иновације: -подпрограм за друштвене промене: животна средина Европски регионални развојни фонд : -промовисање биолошке разноврсности и заштиту природе укључујући мрежу „Natura 2000“
ГД за пољопривреду и рурални развој	Европски пољопривредни фонд за рурални развој Обнављање, очување и унапређење екосистема у вези са пољопривредом и шумарством
Словенија	
Министарство животне средине и просторног планирања Директорат за животну средину Сектор за заштиту природе	Промовише и координира напоре ка одрживом развоју, водећи рачуна о социјалној заштити на основу мудрог и ефикасног коришћења природних ресурса Очување природне равнотеже и биолошке разноврсности Побољша свест о заједничкој одговорности за стање животне средине, природе и простора међу свим становницима Републике Словеније Успостављање сарадње са локалним заједницама и подстицање учешћа појединаца/група и организација цивилног друштва Финансирање рада ЗП
ЗЗП	Чине га дирекција и седам регионалних испостава Прикупљање података о биљним и животињским врстама, њиховим стаништима и екосистемима (у сарадњи са даваоцима јавних услуга у области управљања природним ресурсима); Праћење стања очувања природе, биодиверзитета и природних вредности и формирање базе података; Израда техничке понуде и припрема смерница за заштиту природе Учешће у изради планова управљања ЗП; Учешће у управљању ЗП, коју је формирала држава Учешће у поступку избора концесионара Пружање техничке помоћи власницима земљишта у ЗП Пружање стручног надзора над спровођењем задатака заштите природе Сарадња у имплементацији и спровођењу мера за заштиту вредних природних одлика националног значаја Обављање стручних послова у области заштите природе у законом и другим прописима Учешће у припреми образовних програма очување природе и стварање свести јавности о важности очувања природе
Јавни заводи за управљање ЗП	Припрема предлога плана управљања и годишњи програм рад Сарадња са локалним заједницама у постизању циља заштите и развоја ЗП Континуирано прати и анализира стање природе, биодиверзитета и природних вриједности Учествује у спровођењу мера за заштиту биодиверзитета у еколошким значајним подручјима, заштићеним зонама и ЗП Сарађује са институцијама у припреми смерница за заштиту природе у делу који се односи на ЗП Спроводи мере заштите у ЗП Закључује уговоре о заштити и управљању ЗП Координира и прати реализацију истраживачких пројеката који се односе на ЗП Брине о одржавању, обнови и заштити природних вредности ЗП Сарађује са власницима земљишта у ЗП тј. пружа техничку помоћ и савете Припрема и одржава стазе, знакове и другу инфраструктуру која је намењена за посете ЗП Обезбеђује приступ информацијама о ЗП.
Агенција за животну средину	Посматрање, анализирање и прогнозирање природних појава и процеса у животној средини; Обављање националних задатака у области заштите природе
Јавни фонд Словеније за животну средину	Промоција инвестиција у заштиту инфраструктуре националног и локалног значаја заштите животне средине
Агенција за пољопривредна тржишта и рурални развој	Спровођење директиве о руралном развоју кроз подршку приватним шумовласницима чије власништво се налази у оквиру „Natura 2000“ станишта
Завод за шуме	Спровођење основа газдовања шумама, уз сагласност надлежног министарства за заштиту природе
Хрватска	
Министарство заштите животне средине и	Обавља стручне и управне послове у вези са заштитом и очувањем ЗП, георазноликости и управљањем еколошком мрежом на основу прописа о заштити природе и међународних уговора Координира рад јавних установа НП и ПП, води поступке проглашавања ЗП које проглашава

Назив институције	Надлежност
природе <i>Управа за заштиту природе</i>	Хрватски парламент и Влада Републике Хрватске Издаје сагласности у поступку проглашавања ЗП на подручју регионалних самоуправа и града Загреб Координира израду и доношење планова управљања за НП, паркове природе и еколошку мрежу Вођење поступак доделе концесија за ЗП у поступцима издавања локацијских дозвола, као и дозволе за радове и истраживања у ЗП Утврђује услове заштите природе Вођење Регистар ЗП и брине о јавности података Координира програме и пројекте везане за ЗП и пројекте везане за очување подручја еколошке мреже Сарађује са другим органима државне управе и телима јединица локалне и подручне (регионалне) самоуправе, јавним установама и удружењима везаним за истраживање, заштиту и очување ЗП Учествује у изради и давању мишљења на нацрте закона и других прописа из области заштите природе и њима повезаних подручја Давање стручних мишљења и објашњења у вези са применом и спровођењем закона и прописа и обавља друге послове из свог делокруга Финансирање рада ЗП
Државни ЗЗП	Прикупљање и обрађивање прикупљених података у вези заштитом природе Израда одговарајућих база података о биљним и животињским врстама, станишним типовима, еколошким системима и пределима Праћење стања очуваности биолошке и предеоне разноликости и предлагање мера за њихову заштиту Припремање стручних подлога за заштиту и очување делова природе Израду стручних подлога за потребе утврђивања услова заштите природе, управљања ЗП и коришћење природних добара Припремање и спровођење пројеката и програма у области заштите природе Учествовање у спровођењу међународних уговора о заштити природе Организовање и спровођење васпитно-образовних и промотивних активности у заштити природе
Јавне установе за управљање ЗП (НП, ПП, регионалних самоуправа и општина/градава)	Заштита, одржавања и промоција ЗП Заштите и очување изворности природе, осигуравање неометаног одвијања природних процеса и одрживог коришћења природних добара Надзор у спровођењу услова и мера заштите природе Прикупљање података у сврху праћења стања очуваности природе
Трговачко друштво „Хрватске шуме“ доо	Заједничко спровођење програма мера за управљање шумским екосистетима, између „Хрватских шума“ и правне особе надлежне за управљање парка природе, регионалног парка, заштићеног крајолика и парка-шуме
Агенција за заштиту животне средине	Припрема стручне подлоге за заштиту и очување заштићених делова природе и подручја еколошке мреже
Фонд за заштиту животне средине и енергетску ефикасност	Подстицање, успостављање и остваривање сарадње са међународним и домаћим финансијским институцијама и другим правним и физичким лицима ради финансирања заштите животне околине Финансирање припреме, спровођења и развоја програма, пројеката и сличних активности у подручју очувања, одрживог коришћења, заштите и унапређивања животне средине
Црна Гора	
Министарство одрживог развоја и туризма <i>Директорат за животну средину</i> <i>Дирекција за заштиту природе</i>	Управљање ЗП природе и успостављање мрежа ЗП, нарочито „Natura 2000“ мреже Усклађивања законодавства са прописима ЕУ у областима заштите природе Дефинисање система управљања ЗП и учешће у успостављању управљачких структура ЗП Спровођење одговарајућих мера праћења, очувања и унапређивања биолошке и предеоне разноликости Праћење спровођења обавеза по основу имплементације релевантних међународних споразума и сарадње са међународним агенцијама, организацијама и другим заинтересованим странама Давање мишљења и предлога на планове, основе и програме са аспекта заштите природе и биодиверзитета Давање мишљења и сагласности на планове пословања, програма заштите и развоја НП и других заштићених природних добара, као и других планских докумената и аката Припрема проглашења еколошки значајних подручја „Natura 2000“ и подзаконских аката; Финансирање рада ЗП
ЈП „Национални паркови Црне горе“	Предузима мере и активности за остваривање утврђене политике у управљању, коришћењу, заштити, развоју и унапређењу НП Стара се о спровођењу плана управљања и годишњег програма управљања Спроводи мере заштите у складу са режимом заштите Чува, унапређује и промовише НП Обезбеђује несметано одвијање природних процеса и одрживог коришћења НП Прати стање у НП и доставља податке органу управе надлежном за послове заштите природе и правном лицу

Назив институције	Надлежност
	Даје на коришћење и истраживање НП за потребе развоја науке, туризма, културе и рекреације Даје на коришћење добра и објекте НП за потребе туризма, угоститељства, лова и риболова Обавља и друге послове који су у функцији заштите, унапређивања и рационалног коришћења НП утврђене законом
Агенција за заштиту животне средине	Издавање дозвола за научно образовна истраживања на заштићеним природним добрима, дозволе за радње и активности у спелеолошком објекту Предлагање мера државним органима и корисницима заштићених објеката у вези са заштитом објеката природе; Израда студија заштите природних добара Пружање помоћи имаоцима заштићених објеката у њиховом чувању и одржавању, нарочито давањем стручних мишљења, указивањем на потребу њихове конзервације и вршење експертиза Израду планова и програма заштите и унапређивања заштићених објеката Вођење Централног регистра заштићених објеката на територији Црне Горе Припрема и издавање стручних публикација у којима се обрађује питања заштите природе
Србија	
Министарство заштите животне средине <i>Сектор за заштиту животне средине</i> <i>Одељење за ЗП и еколошку мрежу</i>	Успостављање система заштите природе и очувања биодиверзитета од значаја за очување на републичком и међународном плану Унапређивање система праћења стања еколошких мрежа и ЗП Спровођење међународних конвенција, закона и других прописа из делокруга заштите природе Учешће у изради стручних основа за ратификацију међународних уговора из делокруга рада одељења Предлагање пројеката у области заштите природе и биодиверзитета Припрема сагласности на програм заштите природних добара Републике Србије и праћење спровођења програма кроз рад јавних служби за заштиту природе на повереним пословима заштите природе и биодиверзитета Финансирање рада ЗП
ЗЗП	Покретање процедуре заштите, односно спровођење теренских истраживања и израда студија као стручне основе за заштиту подручја Стручни надзор, пружање стручне помоћи и остваривање сарадње са управљачима Издавање услова за радове у ЗП и утврђивање услова заштите природе Издавање научно-стручних публикација и других публикација, образовање, презентација Међународна сарадња кроз повезивање и размену података и искуства, учешће у раду међународних организација, ангажовање на имплементацији међународних конвенција из области заштите природе и учешће у спровођењу одређених међународних програма и пројеката
ЈП националних паркова (5)	Организовање истраживања у области заштите и развоја НП Презентација и популаризација НП и његових природних вредности и културних добара Пројектовање, изградња и одржавање објеката који су у функцији заштите, унапређивања и презентације природних и културних добара НП Утврђивање начина и услова коришћења природних добара, давање на коришћење природно добро којима се управља Давање сагласности за обављање научних истраживања, постављање привремених објеката на површинама у НП и друга одобрења утврђена законом Заштита, гајења, унапређивања и коришћења ловне и риболовне фауне Обављање стручних послова који се односе на заштиту животне средине на подручју НП Припремање просторних и урбанистичких планова за подручје НП Припремања услова за уређење локација на грађевинском земљишту које је пренето на коришћење и управљање јавном предузећу Давање у закуп земљишта и објеката којима се управља
Агенција за заштиту животне средине	Анализа стања заштићених и природних добара
ЈП „Србијашуме“	Спровођење прописаних режима заштите и контролисање њиховог поштовања Усклађивање планских докумената са актом о заштити и унапређење управљања поверених ЗП Доношење прописаних програмских и планских докумената, реализација система финансирања, обезбеђивање стручног кадра и чуварске службе
ЈП „Војводинашуме“	Остварење циљева у области заштите и управљања ЗП

Прилог 16. SPSS ИЗЛАЗНИ РЕЗУЛТАТИ

Прилог 16.1. Ман-Витнијев тест (категорије управљача и површине ЗП)

	ИУ-ООП	ИУ-Предузећа	ИУ-ПД	ООП-Предузећа	ООП-ПД	Предузећа-ПД
Mann-Whitney U	4185,000	15609,500	632,500	10052,000	690,000	1516,000
Wilcoxon W	12831,000	21825,500	723,500	18698,000	9336,000	1607,000
Z	-5,905	-1,218	-,733	-8,316	-1,237	-1,440
r	0,74	0,15	0,09	1,05	0,16	0,18
Asymp. Sig. (2-tailed)	,000	,223	,464	,000	,216	,150

Извор: оригинал

Прилог 16.2. Ман-Витнијев тест (подкатегорије управљача и површине ЗП)

	1-2	1-3	1-4	1-5	1-6	1-7	1-8	1-9	1-10	1-11	1-12	1-13	1-14	1-15	1-16	2-3	2-4	2-5	2-6	2-7	2-8
Mann-Whitney U	111,00	0,00	4,00	93,00	282,00	218,00	484,50	87,00	397,50	5,00	214,00	10,00	118,00	22,00	1,00	0,00	5,00	207,50	437,00	458,00	1154,00
Wilcoxon W	177,00	66,00	70,00	159,00	2983,00	284,00	550,50	153,00	463,50	71,00	280,00	76,00	184,00	32,00	67,00	253,00	258,00	460,50	3138,00	711,00	1407,00
Z	-0,40	-2,28	-1,45	-1,41	-2,12	-1,25	-1,89	-1,34	-2,22	-1,86	-1,39	-1,62	-1,63	0,00	-1,39	-2,36	-1,82	-1,26	-4,01	-1,37	-1,63
r	0,02	0,09	0,06	0,05	0,08	0,05	0,07	0,05	0,09	0,07	0,05	0,06	0,06	0,00	0,05	0,09	0,07	0,05	0,16	0,05	0,06
Asymp. Sig. (2-tailed)	0,69	0,02	0,15	0,16	0,03	0,21	0,06	0,18	0,03	0,06	0,16	0,11	0,10	1,00	0,16	0,02	0,07	0,21	0,00	0,17	0,10
	2-9	2-10	2-11	2-12	2-13	2-14	2-15	2-16	3-4	3-5	3-6	3-7	3-8	3-9	3-10	3-11	3-12	3-13	3-14	3-15	3-16
Mann-Whitney U	194,50	799,50	12,00	456,00	13,00	270,50	40,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	2,00	10,00	15,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Wilcoxon W	447,50	1052,50	265,00	709,00	266,00	523,50	50,00	253,00	3,00	300,00	2701,00	1378,00	9047,00	263,00	7396,00	6,00	1431,00	10,00	528,00	10,00	1,00
Z	-1,14	-2,99	-1,80	-1,49	-2,25	-1,45	-0,30	-1,71	-1,55	-2,32	-3,27	-2,40	-2,39	-1,27	-2,13	-1,73	-2,40	-1,85	-2,35	-1,88	-1,22
r	-0,04	-0,12	-0,07	-0,06	-0,09	-0,06	-0,01	-0,07	-0,06	-0,09	-0,13	-0,09	-0,09	-0,05	-0,08	-0,07	-0,09	-0,07	-0,09	-0,07	-0,05
Asymp. Sig.	0,25	0,00	0,07	0,14	0,02	0,15	0,77	0,09	0,12	0,02	0,00	0,02	0,02	0,20	0,03	0,08	0,02	0,06	0,02	0,06	0,22
	4-5	4-6	4-7	4-8	4-9	4-10	4-11	4-12	4-13	4-14	4-15	4-16	5-6	5-7	5-8	5-9	5-10	5-11	5-12	5-13	5-14
Mann-Whitney U	6,00	0,00	18,50	45,00	13,00	85,00	3,00	14,00	3,00	16,00	0,00	0,00	259,00	624,00	1531,00	259,50	1060,50	16,00	629,00	18,00	377,50
Wilcoxon W	306,00	2701,00	1396,50	9090,00	266,00	7466,00	9,00	1445,00	13,00	544,00	10,00	3,00	2960,00	2002,00	10576,00	512,50	1360,50	316,00	929,00	318,00	677,50
Z	-1,74	-3,27	-1,55	-1,61	-0,95	-0,72	0,00	-1,76	-0,46	-1,17	-1,88	-1,22	-6,05	0,00	-0,37	-0,10	-2,09	-1,55	-0,08	-1,98	-0,11
r	-0,07	-0,13	-0,06	-0,06	-0,04	-0,03	0,00	-0,07	-0,02	-0,05	-0,07	-0,05	-0,24	0,00	-0,01	0,00	-0,08	-0,06	0,00	-0,08	0,00
Asymp. Sig.	0,08	0,00	0,12	0,11	0,34	0,47	1,00	0,08	0,64	0,24	0,06	0,22	0,00	1,00	0,71	0,92	0,04	0,12	0,94	0,05	0,91
	5-15	5-16	6-7	6-8	6-9	6-10	6-11	6-12	6-13	6-14	6-15	6-16	7-8	7-9	7-10	7-11	7-12	7-13	7-14	7-15	7-16
Mann-Whitney U	35,00	0,00	686,00	1111,00	346,50	1135,50	2,00	587,50	0,00	343,00	89,00	0,00	3423,50	561,50	2340,50	34,00	1362,00	52,00	804,00	74,00	1,00
Wilcoxon W	45,00	300,00	3387,00	3812,00	3047,50	3836,50	2703,00	3288,50	2701,00	3044,00	2790,00	2701,00	12468,50	1939,50	3718,50	1412,00	2793,00	1430,00	2182,00	84,00	1379,00
Z	-0,86	-1,67	-6,75	-9,36	-4,88	-8,99	-3,85	-7,31	-4,43	-6,49	-1,80	-2,37	-0,18	-0,13	-2,68	-1,64	-0,10	-1,67	-0,26	-0,97	-1,65
r	-0,03	-0,07	-0,26	-0,37	-0,19	-0,35	-0,15	-0,29	-0,17	-0,25	-0,07	-0,09	-0,01	0,00	-0,10	-0,06	0,00	-0,07	-0,01	-0,04	-0,06
Asymp. Sig.	0,39	0,09	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,07	0,02	0,85	0,90	0,01	0,10	0,92	0,10	0,80	0,33	0,10
	8-9	8-10	8-11	8-12	8-13	8-14	8-15	8-16	9-10	9-11	9-12	9-13	9-14	9-15	9-16	10-11	10-12	10-13	10-14	10-15	10-16
Mann-Whitney U	1465,00	6011,50	72,00	3351,00	3351,00	2131,00	197,50	4,00	1136,00	20,00	570,50	28,00	351,50	33,00	5,00	127,00	2285,50	201,00	1604,00	116,00	13,00

11. Прилози

Wilcoxon W	1718,00	15056,50	9117,00	12396,00	12396,00	11176,00	207,50	9049,00	1389,00	273,00	823,50	281,00	879,50	43,00	258,00	7508,00	3716,50	7582,00	2132,00	126,00	7394,00
Z	-0,05	-3,57	-1,90	-0,60	-0,60	-0,05	-0,90	-1,62	-1,10	-1,10	-0,15	-1,15	-0,01	-0,80	-0,92	-0,89	-3,02	-0,58	-1,49	-1,77	-1,35
r	0,00	-0,14	-0,07	-0,02	-0,02	0,00	-0,03	-0,06	-0,04	-0,04	-0,01	-0,04	0,00	-0,03	-0,04	-0,03	-0,12	-0,02	-0,06	-0,07	-0,05
Asymp. Sig.	0,96	0,00	0,06	0,55	0,55	0,96	0,37	0,11	0,27	0,27	0,88	0,25	0,99	0,42	0,36	0,37	0,00	0,56	0,14	0,08	0,18
Mann-Whitney U	35,00	6,00	27,00	2,00	0,00	41,00	834,50	72,00	0,00	32,00	1,00	1,00	45,00	1,00	0,00	Легенда 1-акционарско друштво; 2-цркве и манастири; 3-ДОО-ЈС; 4-ДОО-ПС; 5-државна предузећа у процесу трансформације; 6-физичка лица; 7-јавне; 8-ЈП локалних самоуправа; 9-ЈП НП; 10-ЈП за газдовање државних шума; 11-ЈП за газдовање водним ресурсима; 12-месне заједнице и општине; 13-научно истраживачке институције; 14-удружења грађана; 15-предузетници; 16-Војне.					
Wilcoxon W	1466,00	16,00	555,00	12,00	6,00	1472,00	2265,50	82,00	1431,00	560,00	11,00	11,00	55,00	529,00	10,00						
Z	-1,63	0,00	-1,24	-1,43	-1,34	-2,04	-0,12	-1,07	-1,71	-1,61	-2,03	-0,71	-0,96	-1,58	-1,45						
r	-0,06	0,00	-0,05	-0,06	-0,05	-0,08	0,00	-0,04	-0,07	-0,06	-0,08	-0,03	-0,04	-0,06	-0,06						
Asymp. Sig.	0,10	1,00	0,22	0,15	0,18	0,04	0,90	0,28	0,09	0,11	0,04	0,48	0,34	0,11	0,15						

Извор: оригинал

Прилог 16.3. Ман-Витнијев тест (тип управљача-категија ЗП и површина ЗП)

Mann-Whitney U	4,00	11,00	0,00	6,00	0,00	9,00	3,00	40,00	12,00	11,00	18,00	5,00	5,00	1,00	110,50	0,00	6,00	0,00	16,00	2,00	10992,50
Wilcoxon W	8389,00	17,00	6,00	16,00	6,00	15,00	9,00	50443,00	18,00	677,00	3258,00	20,00	71,00	11,00	8495,50	8385,00	8391,00	8385,00	8401,00	8387,00	19377,50
Z	-3,26	-0,68	-1,73	0,00	-2,24	-1,87	-2,17	-2,75	-1,58	-2,27	-2,68	-0,75	-1,79	-1,77	-4,84	-2,74	-3,73	-4,25	-7,53	-6,28	-7,81
r	-0,13	-0,03	-0,07	0,00	-0,09	-0,07	-0,08	-0,11	-0,06	-0,09	-0,10	-0,03	-0,07	-0,07	-0,19	-0,11	-0,15	-0,17	-0,29	-0,25	-0,31
Asymp. Sig.	0,00	0,50	0,08	1,00	0,03	0,06	0,03	0,01	0,11	0,02	0,01	0,46	0,07	0,08	0,00	0,01	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Mann-Whitney U	20,00	316,50	4233,00	19,00	58,00	24,00	6,00	16,00	0,00	66,00	38,00	474,00	59,00	89,50	117,50	16,00	32,00	9,00	0,00	0,00	18,00
Wilcoxon W	8405,00	8701,50	12618,00	8404,00	8443,00	8409,00	61,00	26,00	55,00	121,00	93,00	50877,00	114,00	755,50	3357,50	31,00	98,00	19,00	10,00	3,00	208,00
Z	-7,50	-8,41	-2,44	-4,00	-5,57	-3,47	-0,86	-0,57	-3,06	-1,33	-1,45	-3,80	-1,65	-2,41	-3,86	-1,10	-1,62	-1,56	-1,85	-1,94	-0,12
r	-0,29	-0,33	-0,10	-0,16	-0,22	-0,14	-0,03	-0,02	-0,12	-0,05	-0,06	-0,15	-0,06	-0,09	-0,15	-0,04	-0,06	-0,06	-0,07	-0,08	0,00
Asymp. Sig.	0,00	0,00	0,01	0,00	0,00	0,00	0,39	0,57	0,00	0,18	0,15	0,00	0,10	0,02	0,00	0,27	0,11		0,06	0,05	0,90
Mann-Whitney U	8,00	1,00	18,00	0,00	2,00	0,00	0,00	0,00	0,00	15,00	6,00	57,00	20,00	18,00	22,00	6,00	6,00	1,00	1,00	10,00	0,00
Wilcoxon W	86,00	50404,00	21,00	666,00	3242,00	15,00	66,00	10,00	10,00	25,00	16,00	50460,00	30,00	684,00	3262,00	21,00	72,00	11,00	191,00	88,00	50403,00
Z	-0,73	-2,44	-0,12	-2,35	-2,53	-1,94	-2,17	-1,85	-2,45	-1,87	-2,18	-3,15	-1,46	-2,44	-3,11	-0,98	-2,09	-2,02	-3,31	-2,11	-3,86
r	-0,03	-0,10	0,00	-0,09	-0,10	-0,08	-0,08	-0,07	-0,10	-0,07	-0,09	-0,12	-0,06	-0,10	-0,12	-0,04	-0,08	-0,08	-0,13	-0,08	-0,15
Asymp. Sig.	0,47	0,01	0,90	0,02	0,01	0,05	0,03	0,06	0,01	0,06	0,03	0,00	0,14	0,02	0,00	0,33	0,04	0,04	0,00	0,04	0,00
Mann-Whitney U	6,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	108,00	143,00	169,00	36,00	44,00	12,00	19,00	4,00	22,00	107,00	2,00	10,00	5,00	5,00	0,00
Wilcoxon W	196,00	666,00	3240,00	15,00	66,00	10,00	298,00	50546,00	359,00	702,00	3284,00	27,00	85,00	14,00	50425,00	297,00	668,00	3250,00	20,00	71,00	10,00
Z	-2,95	-3,59	-4,00	-2,61	-3,12	-2,45	-0,24	-7,01	-0,34	-5,42	-6,64	-2,52	-3,68	-2,76	-5,84	-0,28	-5,10	-5,75	-2,64	-3,75	-2,91
r	-0,12	-0,14	-0,16	-0,10	-0,12	-0,10	-0,01	-0,27	-0,01	-0,21	-0,26	-0,10	-0,14	-0,11	-0,23	-0,01	-0,20	-0,22	-0,10	-0,15	-0,11

11. Прилози

Asymp. Sig.	0,00	0,00	0,00	0,01	0,00	0,01	0,81	0,00	0,74		0,00	0,01	0,00	0,01	0,00	0,78	0,00	0,00	0,01	0,00	0,00
	9-10	9-11	9-12	9-13	9-14	9-15	10-11	10-12	10-13	10-14	10-15	11-12	11-13	11-14	11-15	12-13	12-14	12-15	13-14	13-15	14-15
Mann-Whitney U	182,00	2318,50	10554,50	202,50	557,50	240,00	56,00	68,00	14,00	21,50	4,00	677,50	64,00	178,50	69,00	65,00	190,00	82,00	22,00	6,00	15,00
Wilcoxon W	50585,00	52721,50	13794,50	50605,50	50960,50	50643,00	722,00	3308,00	29,00	87,50	14,00	3917,50	730,00	844,50	79,00	3305,00	3430,00	3322,00	88,00	16,00	25,00
Z	-6,91	-5,86	-2,35	-2,87	-3,86	-2,15	-5,06	-6,42	-2,38	-3,57	-2,76	-4,68	-1,04	-0,49	-0,14	-2,70	-3,22	-1,76	-0,62	-0,98	-0,91
r	-0,27	-0,23	-0,09	-0,11	-0,15	-0,08	-0,20	-0,25	-0,09	-0,14	-0,11	-0,18	-0,04	-0,02	-0,01	-0,11	-0,13	-0,07	-0,02	-0,04	-0,04
Asymp. Sig.	0,00	0,00	0,02	0,00	0,00	0,03	0,00	0,00	0,02	0,00	0,01	0,00	0,30	0,62	0,89	0,01	0,00	0,08	0,53	0,33	0,36
Легенда: 1 - ПП-ПС; 2 - СП-ПС; 3 - СРП-ПС; 4 - ПНО-ПС; 5 - ЗС-ЈС; 6 - НП-ЈС; 7 - ПНО-ЈС; 8 - ПП-ЈС; 9 - СП - ЈС; 10 - СРП-ЈС; 11 - СтРП-ЈС; СП-без управљача; 12 - СП-без управљача; 13 - СРП-без управљача; 14 - СтРП - без управљача; 15 - ОРП-ЈС																					

Извор: оригинал

Прилог 16.4. Ман-Витнијев тест (типови управљача ЗП и послови управљача)

Test Statistics ^a							
	Ћување и одржавање	Управљање посетиоцима	Истраживаќи радови у области заштите и развоја	Припрема planske i projektne dokumentacije	Газдовање ловном фауном	Газдовање шумама	Газдовање риболовном фауном
Mann-Whitney U	140,500	215,500	155,500	225,500	240,500	179,000	159,500
Wilcoxon W	1625,500	1700,500	1640,500	1710,500	285,500	224,000	1644,500
Z	-2,251	-,553	-1,771	-,365	-,052	-1,314	-1,722
r	0,28	0,07	0,22	0,05	0,01	0,17	0,22
p (2-tailed)	,024	,580	,077	,715	,958	,189	,085

a. Grouping Variable: Vrsta pravnog subjekta

Извор: оригинал

Прилог 16.5. χ^2 тест статистичке независности (тип управљача и потребе за запосленима)

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Potrebe za zaposlenim			Poslovi zašтите			Poslovi ĉuvara			
Pearson Chi-Square	1,122 ^a	1	,290	1,643 ^a	1	,200	,349 ^a	1	,555
Likelihood Ratio	1,199	1	,274	1,583	1	,208	,332	1	,564
Linear-by-Linear Association	1,104	1	,293	1,617	1	,203	,344	1	,558
N of Valid Cases	63			63			63		
a. 1 cells (25,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 3,43.			a. 1 cells (25,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 3,29.			a. 1 cells (25,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 3,29.			
Symmetric Measures			Symmetric Measures			Symmetric Measures			
Nominal by Nominal	Phi	,133	,290	Nominal by Nominal	-,162	,200	Nominal by Nominal	-,074	,555
	Cramer's V	,133	,290		,162	,200		,074	,555
		63			63			63	

Извор: оригинал

Прилог 16.6. χ^2 тест статистичке независности (тип управљача и потребе за запосленима)

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Poslovi turizma			Poslovi planiranja			
Pearson Chi-Square	3,111 ^a	1	,078	2,397 ^a	1	,122
Likelihood Ratio	2,544	1	,111	2,021	1	,155
Linear-by-Linear Association	3,062	1	,080	2,359	1	,125
N of Valid Cases	63			63		
a. 1 cells (25,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 1,29.			a. 1 cells (25,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 1,43.			
Symmetric Measures			Symmetric Measures			
Nominal by Nominal	Phi	-,222	,078	Nominal by Nominal	-,195	,122
	Cramer's V	,222	,078		,195	,122
		63			63	

Извор: оригинал

Прилог 16.7. Ман-Витнијев тест (тип управљача и број састанка са заинтересованим странама)

Test Statistics ^a							
	Удружења грађана	Међународне организације	Турistiĉке организације	ZP iz JS	ZP iz PS	ZP u regionu	Lovaĉka удружења
Mann-Whitney U	164,500	204,500	156,000	236,500	231,000	182,000	124,000
Wilcoxon W	1649,500	249,500	1641,000	1721,500	1716,000	1667,000	1609,000
Z	-1,596	-,889	-1,866	-,134	-,278	-1,345	-2,833
r	0,20	0,11	0,24	0,02	0,04	0,17	0,36
Asymp. Sig. (2-tailed)	,110	,374	,062	,893	,781	,179	,005

a. Grouping Variable: Vrsta pravnog subjekta

Извор: оригинал

Прилог 16.8. χ^2 тест statističke nezavisnosti (тип управљача и тип повратних информација)

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
	Ankete			Knjige utiska			Neformalni razgovori			Društvene mreže		
Pearson Chi-Square	,145 ^a	1	,704	5,250 ^a	1	,022	,046 ^a	1	,831	1,625 ^a	1	,202
Likelihood Ratio	,133	1	,716	3,978	1	,046	,046	1	,830	1,497	1	,221
Linear-by-Linear Association	,143 ^c	1	,706	5,167 ^c	1		,045 ^c	1	,832	1,599 ^c	1	,206
N of Valid Cases	63			63			63			63		
a. 2 cells (50,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,71.				a. 1 cells (25,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 1,00.			a. 1 cells (25,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 3,29.			a. 1 cells (25,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 2,43.		
Symmetric Measures				Symmetric Measures			Symmetric Measures			Symmetric Measures		
Nominal by Nominal		Value	Approx. Sig.		Value	Approx. Sig.		Value	Approx. Sig.		Value	Approx. Sig.
	Phi	-,048	,704		-,289	,022		,027	,831		-,16	,202
	Cramer's V	,048	,704		,289	,022		,027	,831		,16	,202
N of Valid Cases	63			63			63			63		

Извор: оригинал

Прилог 16.9. χ^2 тест statističke nezavisnosti (тип управљача и проблеми у управљању посетиоцима)

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
	Uništavanje imobilijara			Nedostatak infrastrukture			Nedostatak stručnog kadra			Nemogućnost kontrole posetilaca		
Pearson Chi-Square	1,965 ^a	1	,161	,046 ^a	1	,831	,012 ^a	1	,912	3,429 ^a	1	,064
Likelihood Ratio	1,574	1	,210	,046	1	,830	,012	1	,912	3,594	1	,058
Linear-by-Linear Association	1,934	1	,164	,045	1	,832	,012	1	,913	3,375	1	,066
N of Valid Cases	63			63			63			63		
a. 1 cells (25,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,86.				a. 1 cells (25,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 3,29.			a. 1 cells (25,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 2,86.			a. 2 cells (50,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 4,43.		
Symmetric Measures				Symmetric Measures			Symmetric Measures			Symmetric Measures		
Nominal by Nominal		Value	Approx. Sig.		Value	Approx. Sig.		Value	Approx. Sig.		Value	Approx. Sig.
	Phi	-,177	,161		-,014	,912		-,014	,912		,233	,064
	Cramer's V	,177	,161		,014	,912		,014	,912		,233	,064
N of Valid Cases	63			63			63			63		

Извор: оригинал

Прилог 16.10. Ман-Витнијев тест (тип управљача и учесталост извора финансирања ЗП)

	Test Statistics ^a								
	Nadležno ministarstvo za ZP	Lokalna zajednica	Udruženje građana	Medjunarodne institucije	Sopstveni prihodi	Fond za zaštitu životne sredine	Nadležno ministarstvo za šumarstvo	Nadležni sekretarijat za ZP	Nadležni sekretarijat za šumarstvo
Mann-Whitney U	181,500	207,500	204,000	206,500	234,500	211,500	171,000	174,000	216,000
Wilcoxon W	1666,500	1692,500	1689,000	1691,500	279,500	256,500	216,000	1659,000	261,000

11. Прилози

Test Statistics ^a									
Z	-1,364	-,853	-1,635	-1,048	-,306	-1,135	-1,876	-1,585	-1,043
r	0,17	0,11	0,21	0,13	0,04	0,14	0,24	0,20	0,13
Asymp. Sig. (2-tailed)	,173	,394	,102	,295	,759	,256	,061	,113	,297

a. Grouping Variable: Vrsta pravnog subjekta

Извор: оригинал

Прилог 16.11. Ман-Витнијев тест (тип управљача и износи финансирања ЗП)

Test Statistics ^a									
	Nadležno ministarstvo za ZP	Lokalna zajednica	Nevladine organizacije	Medunarodne institucije	Sopstveni prihodi	Fond za zaštitu životne sredine	Nadležno ministarstvo za šumarstvo	Nadležni sekretarijat za ZP	Nadležni sekretarijat za šumarstvo
Mann-Whitney U	146,000	220,500	203,500	200,000	196,500	211,500	171,000	145,500	216,000
Wilcoxon W	1631,000	1705,500	1688,500	1685,000	232,500	256,500	216,000	1630,500	261,000
Z	-1,561	-,535	-1,655	-1,233	-,410	-1,134	-1,849	-1,708	-1,041
r	0,20	0,07	0,21	0,16	0,05	0,14	0,23	0,22	0,13
Asymp. Sig. (2-tailed)	,119	,593	,098	,218	,682	,257	,064	,088	,298

a. Grouping Variable: Vrsta pravnog subjekta

Извор: оригинал

Прилог 16.12. Ман-Витнијев тест (тип управљача и значај типова финансијских прихода)

Test Statistics ^a															
	Ulazak u ZP	Turizam i usluge	Lovstvo i ribolovstvo	NDS P	Proizvodnja drveta	Nadležno ministarstvo/sekretarijat za ZP	Nadležno ministarstvo/sekretarijat za šumarstvo	Ostala minis./sekretarijat	Gradovi i opštine	Medunarodne institucije	Elektrodistribucija	Elektrane (hidro/termo)	Emisione tehnike	Ostalo	Ulazak u ZP
Mann-Whitney U	224,000	210,000	176,000	207,000	150,000	159,000	236,500	234,000	217,500	219,000	206,500	200,000	231,000	180,000	203,500
Wilcoxon W	269,000	1695,000	1661,000	252,000	195,000	1644,000	1721,500	279,000	1702,500	264,000	1691,500	245,000	276,000	225,000	1688,500
Z	-,449	-,754	-1,486	1,225	-2,082	-1,727	-,181	-,278	-,598	-,668	-1,315	-1,083	-,387	1,703	-,953
r	0,06	0,09	0,19	0,15	0,26	0,22	0,02	0,04	0,08	0,08	0,17	0,14	0,05	0,21	0,12
Asymp. Sig. (2-tailed)	,653	,451	,137	,221	,037	,084	,856	,781	,550	,504	,188	,279	,698	,088	,340

a. Grouping Variable: Vrsta pravnog subjekta

Извор: оригинал

Прилог 16.13. Ман-Витнијев тест (групе управљача и површина ЗП по организационој јединици)

	JPNP-JPS	JPNP-JPV	JPNP-OJP	JPNP-OJS	JPNP-PS	JPS-JPV	JPS-OJP	JPS-OJS	JPS-PS	JPV-OJP	JPV-OJS	JPV-PS	OJP-OJS	OJP-PS	OJS-PS
Mann-Whitney U	8,000	5,000	7,000	5,000	5,000	25,000	97,000	38,000	51,000	18,000	11,000	17,000	28,000	44,000	27,000
Wilcoxon W	386,000	20,000	85,000	26,000	50,000	403,000	475,000	416,000	429,000	96,000	32,000	62,000	106,000	122,000	48,000
Z	-2,711	-1,225	-2,062	-1,492	-2,006	-2,206	-1,978	-2,007	-2,576	-1,265	-,730	-,733	-,749	-,711	,000
r	0,34	0,15	0,26	0,19	0,25	0,28	0,25	0,25	0,32	0,16	0,09	0,09	0,09	0,09	0,00
Asymp. Sig. (2-tailed)	,007	,221	,039	,136	,045	,027	,048	,045	,010	,206	,465	,463	,454	,477	1,000

Извор: оригинал

Прилог 16.14. Ман-Витнијев тест (групе управљача и површина ЗП по запосленом на осталим пословима)

	JPNP-JPS	JPNP-JPV	JPNP-OJP	JPNP-OJS	JPNP-PS	JPS-JPV	JPS-OJP	JPS-OJS	JPS-PS	JPV-OJP	JPV-OJS	JPV-PS	OJP-OJS	OJP-PS	OJS-PS
Mann-Whitney U	26,000	2,000	19,000	9,000	5,000	54,000	61,000	41,000	8,000	8,000	7,000	3,000	18,000	15,000	18,000
Wilcoxon W	404,000	17,000	29,000	24,000	15,000	432,000	439,000	419,000	23,000	23,000	22,000	18,000	33,000	21,000	33,000
Z	-1,688	-1,960	-,392	-,245	-,354	-,715	-2,851	-1,404	-2,209	-2,209	-1,149	-1,342	-1,076	-,234	-1,076
r	0,21	0,25	0,05	0,03	0,04	0,09	0,36	0,18	0,28	0,28	0,14	0,17	0,14	0,03	0,14
Asymp. Sig. (2-tailed)	,091	,050	,695	,806	,724	,474	,004	,160	,027	,027	,251	,180	,282	,815	,282

Извор: оригинал

Прилог 16.15. Ман-Витнијев тест (групе управљача и површина ЗП по запосленом на свим пословима)

	JPNP-JPS	JPNP-JPV	JPNP-OJP	JPNP-OJS	JPNP-PS	JPS-JPV	JPS-OJP	JPS-OJS	JPS-PS	JPV-OJP	JPV-OJS	JPV-PS	OJP-OJS	OJP-PS	OJS-PS
Mann-Whitney U	28,000	3,000	22,000	8,000	17,000	57,000	86,000	60,000	16,000	16,000	8,000	8,000	28,000	50,000	28,000
Wilcoxon W	406,000	18,000	32,000	29,000	27,000	435,000	464,000	438,000	31,000	31,000	23,000	23,000	49,000	128,000	49,000
Z	-1,532	-1,715	-,243	-,853	-,154	-,545	-2,313	-,980	-1,476	-1,476	-1,278	-1,933	-,749	-,284	-,749
r	0,19	0,22	0,03	0,11	0,02	0,07	0,29	0,12	0,19	0,19	0,16	0,24	0,09	0,04	0,09
Asymp. Sig. (2-tailed)	,126	,086	,808	,394	,877	,586	,021	,327	,140	,140	,201	,053	,454	,776	,454

Извор: оригинал

Прилог 16.16. Крускал-Волисов тест (групе управљача ЗП и типови послова)

Test Statistics ^{a,b}							
	Ћување и одржавање	Управљање посетiocима	Истраживачки радови у области заштите и развоја	Припрема планске и проектне документације	Газдовање ловном фауном	Газдовање шумама	Газдовање риболовном фауном
Chi-Square	11,466	14,093	14,480	17,382	22,562	19,767	12,503
df	5	5	5	5	5	5	5
p	,043	,015	,013	,004	,000	,001	,029

a. Kruskal Wallis Test
b. Grouping Variable: Групе управљача

Извор: оригинал

Прилог 16.17. Ман-Витнијев тест (групе управљача и утицај послова на управљање ЗП)

	Ћување и одржавање ЗП	Управљање посетiocима	Истраживачки радови у области заштите и развоја	Припрема планске и проектне документације	Газдовање ловном фауном	Газдовање шумама	Газдовање риболовном фауном
JPNP-JPS							
Mann-Whitney U	29,000	14,500	13,000	23,000	2,000	20,000	24,000
Wilcoxon W	407,000	392,500	391,000	401,000	380,000	398,000	402,000
Z	-1,599	-2,426	-2,532	-1,977	-3,280	-2,116	-1,941
r	0,20	0,31	0,32	0,25	0,41	0,27	0,24
Asymp. Sig. (2-tailed)	,110	,015	,011	,048	,001	,034	,052
JPNP-JPV							
Mann-Whitney U	9,500	10,000	3,500	5,000	9,000	10,000	5,000
Wilcoxon W	19,500	25,000	18,500	15,000	19,000	25,000	15,000
Z	-,169	,000	-1,641	-1,690	-,283	,000	-1,273
r	,866	1,000	,101	,091	,777	1,000	,203
Asymp. Sig. (2-tailed)	9,500	10,000	3,500	5,000	9,000	10,000	5,000
JPNP-OJP							
Mann-Whitney U	18,000	11,500	16,500	24,000	3,000	2,000	18,000
Wilcoxon W	96,000	89,500	94,500	102,000	81,000	80,000	28,000
Z	-,845	-1,606	-,978	,000	-2,678	-2,752	-,783

11. Прилози

	Čuvanje i održavanje ZP	Upravljanje posetiocima	Istraživački radovi u oblasti zaštite i razvoja	Priprema planske i projektne dokumentacije	Gazdovanje lovnom faunom	Gazdovanje šumama	Gazdovanje ribolovnom faunom
r	0,11	0,20	0,12	0,00	0,34	0,35	0,10
Asymp. Sig. (2-tailed)	,398	,108	,328	1,000	,007	,006	,434
JPNP - OJS							
Mann-Whitney U	10,000	5,000	6,000	8,000	3,000	2,000	11,000
Wilcoxon W	31,000	26,000	27,000	29,000	24,000	23,000	32,000
Z	-,525	-1,550	-1,328	-,910	-2,012	-2,449	-,224
r	0,07	0,20	0,17	0,11	0,25	0,31	0,03
Asymp. Sig. (2-tailed)	,600	,121	,184	,363	,044	,014	,823
JPNP-PS							
Mann-Whitney U	15,500	10,500	13,500	14,000	1,000	4,000	11,000
Wilcoxon W	25,500	55,500	58,500	59,000	46,000	49,000	21,000
Z	-,615	-1,189	-,729	-,694	-2,694	-2,345	-1,131
r	0,08	0,15	0,09	0,09	0,34	0,30	0,14
Asymp. Sig. (2-tailed)	,538	,235	,466	,488	,007	,019	,258
JPS- JPV							
Mann-Whitney U	33,500	20,000	49,000	7,500	2,000	25,000	29,500
Wilcoxon W	411,500	398,000	427,000	385,500	380,000	403,000	407,500
Z	-1,916	-2,556	-1,024	-3,289	-3,616	-2,343	-2,190
r	0,24	0,32	0,13	0,41	0,46	0,30	0,28
Asymp. Sig. (2-tailed)	,055	,011	,306	,001	,000	,019	,029
JPS - OJP							
Mann-Whitney U	120,000	90,500	80,500	79,500	155,500	108,000	91,500
Wilcoxon W	498,000	468,500	458,500	457,500	533,500	186,000	469,500
Z	-1,405	-2,249	-2,571	-2,654	-,220	-1,687	-2,325
r	0,18	0,28	0,32	0,33	0,03	0,21	0,29
Asymp. Sig. (2-tailed)	,160	,025	,010	,008	,826	,092	,020
JPS- OJS							
Mann-Whitney U	65,500	69,500	59,500	65,500	75,500	37,000	56,000
Wilcoxon W	443,500	447,500	437,500	443,500	96,500	58,000	434,000
Z	-,774	-,562	-1,073	-,773	-,288	-2,138	-1,302
r	0,10	0,07	0,14	0,10	0,04	0,27	0,16
Asymp. Sig. (2-tailed)	,439	,574	,283	,439	,773	,032	,193
JPS- PS							
Mann-Whitney U	51,500	77,000	50,500	77,500	98,000	85,000	60,000
Wilcoxon W	429,500	455,000	428,500	455,500	476,000	130,000	438,000
Z	-2,798	-1,680	-2,704	-1,749	-,938	-1,383	-2,452
r	0,35	0,21	0,34	0,22	0,12	0,17	0,31
Asymp. Sig. (2-tailed)	,005	,093	,007	,080	,348	,167	,014
JPV- OJP							
Mann-Whitney U	21,000	17,000	21,000	17,500	3,500	2,500	21,000
Wilcoxon W	99,000	95,000	36,000	95,500	81,500	80,500	99,000
Z	-1,111	-1,449	-,993	-1,643	-2,923	-3,004	-1,013
r	0,14	0,18	0,13	0,21	0,37	0,38	0,13
Asymp. Sig. (2-tailed)	,267	,147	,321	,100	,003	,003	,311
JPV - OJS							
Mann-Whitney U	12,000	6,500	14,000	5,000	3,500	2,500	8,500
Wilcoxon W	33,000	27,500	29,000	26,000	24,500	23,500	29,500
Z	-,697	-1,588	-,196	-2,121	-2,208	-2,635	-1,238
r	0,09	0,20	0,02	0,27	0,28	0,33	0,16

11. Прилози

	Čuvanje i održavanje ZP	Upravljanje posetiocima	Istraživački radovi u oblasti zaštite i razvoja	Priprema planske i projektne dokumentacije	Gazdovanje lovnom faunom	Gazdovanje šumama	Gazdovanje ribolovnom faunom
Asymp. Sig. (2-tailed)	,486	,112	,844	,034	,027	,008	,216
JPV- PS							
Mann-Whitney U	20,500	13,500	13,500	7,500	1,000	5,000	19,500
Wilcoxon W	35,500	58,500	28,500	52,500	46,000	50,000	64,500
Z	-,439	-,1245	-,1239	-,2277	-,2939	-,2557	-,435
r	0,06	0,16	0,16	0,29	0,37	0,32	0,05
Asymp. Sig. (2-tailed)	,661	,213	,215	,023	,003	,011	,664
OJP - OJS							
Mann-Whitney U	36,000	25,500	28,000	25,000	33,000	21,500	28,500
Wilcoxon W	57,000	46,500	49,000	46,000	54,000	42,500	49,500
Z	,000	-,1,023	-,775	-,1,117	-,321	-,1,461	-,748
r	0,00	0,13	0,10	0,14	0,04	0,18	0,09
Asymp. Sig. (2-tailed)	1,000	,306	,438	,264	,748	,144	,455
OJP - PS							
Mann-Whitney U	33,000	47,500	50,000	43,000	47,000	51,500	45,000
Wilcoxon W	111,000	92,500	128,000	88,000	125,000	96,500	123,000
Z	-,1,826	-,486	-,302	-,854	-,545	-,187	-,685
r	0,23	0,06	0,04	0,11	0,07	0,02	0,09
Asymp. Sig. (2-tailed)	,068	,627	,762	,393	,586	,852	,494
PS - OJS							
Mann-Whitney U	20,000	21,000	19,000	23,500	21,500	20,500	18,000
Wilcoxon W	41,000	42,000	40,000	44,500	42,500	41,500	39,000
Z	-,1,179	-,725	-,973	-,444	-,707	-,917	-,1,111
r	0,15	0,09	0,12	0,06	0,09	0,12	0,14
Asymp. Sig. (2-tailed)	,238	,468	,331	,657	,480	,359	,266

Извор: оригинал

Прилог 16.18. Ман-Витнијев тест (група управљача и број проблема у чувању ЗП)

	JPNP-JPS	JPNP-JPV	JPNP-OJP	JPNP-OJS	JPNP-PS	JPS-JPV	JPS-OJP	JPS-OJS	JPS-PS	JPV-OJP	JPV-OJS	JPV-PS	OJP-OJS	OJP-PS	OJS-PS
Mann-Whitney U	10,500	3,500	18,000	11,500	14,500	36,500	54,500	26,000	28,500	18,500	6,000	6,500	27,500	33,000	22,500
Wilcoxon W	388,500	18,500	96,000	21,500	24,500	414,500	432,500	404,000	406,500	33,500	21,000	21,500	105,500	111,000	43,500
Z	-,2,936	-,1,694	-,760	-,114	-,577	-,1,870	-,3,555	-,2,922	-,3,746	-,1,290	-,1,702	-,2,205	-,822	-,1,539	-,566
r	0,37	0,21	0,10	0,01	0,07	0,24	0,45	0,37	0,47	0,16	0,21	0,28	0,10	0,19	0,07
Asymp. Sig. (2-tailed)	,003	,090	,447	,909	,564	,062	,000	,003	,000	,197	,089	,027	,411	,124	,572

Извор: оригинал

Прилог 16.19. Ман-Витнијев тест (група управљача и број састанака са надлежним минис./секретаријатом за ЗП)

	JPNP-JPS	JPNP-JPV	JPNP-OJP	JPNP-OJS	JPNP-PS	JPS-JPV	JPS-OJP	JPS-OJS	JPS-PS	JPV-OJP	JPV-OJS	JPV-PS	OJP-OJS	OJP-PS	OJS-PS
Mann-Whitney U	,000	3,000	,000	,500	4,000	6,000	33,500	27,000	25,000	30,000	13,500	20,500	35,500	53,500	27,000
Wilcoxon W	378,000	18,000	78,000	21,500	49,000	384,000	411,500	405,000	403,000	108,000	34,500	65,500	56,500	98,500	48,000
Z	-,3,310	-,1,715	-,2,917	-,2,459	-,2,166	-,3,323	-,4,022	-,2,630	-,3,645	,000	-,274	-,269	-,047	-,036	,000
r	0,37	0,21	0,10	0,01	0,07	0,24	0,42	0,22	0,37	0,31	0,27	0,42	0,51	0,33	0,46
Asymp. Sig. (2-tailed)	,001	,086	,004	,014	,030	,001	,000	,009	,000	1,000	,784	,788	,962	,971	1,000

Извор: оригинал

Прилог 16.20. Ман-Витнијев тест (група управљача и број састанака са надлежним ЗЗП)

	JPNP- JPS	JPNP- JPV	JPNP- OJP	JPNP- OJS	JPNP- PS	JPS- JPV	JPS- OJP	JPS- OJS	JPS- PS	JPV- OJP	JPV- OJS	JPV- PS	OJP- OJS	OJP- PS	OJS- PS
Mann-Whitney U	4,500	4,000	6,500	4,000	10,500	43,000	86,000	30,000	41,000	26,500	12,000	14,000	32,000	36,500	22,000
Wilcoxon W	382,500	19,000	84,500	25,000	55,500	421,000	464,000	408,000	419,000	41,500	27,000	29,000	110,000	114,500	43,000
Z	-2,994	-1,482	-2,141	-1,711	-1,165	-1,311	-2,362	-2,434	-3,006	-,373	-,553	-1,137	-,378	-1,251	-,591
r	0,38	0,19	0,27	0,22	0,15	0,17	0,30	0,31	0,38	0,05	0,07	0,14	0,05	0,16	0,07
Asymp. Sig. (2-tailed)	,003	,138	,032	,087	,244	,190	,018	,015	,003	,709	,580	,256	,705	,211	,554

Извор: оригинал

Прилог 16.21. Ман-Витнијев тест (група управљача и број састанака са локалном заједницом)

	JPNP- JPS	JPNP- JPV	JPNP- OJP	JPNP- OJS	JPNP- PS	JPS- JPV	JPS- OJP	JPS- OJS	JPS- PS	JPV- OJP	JPV- OJS	JPV- PS	OJP- OJS	OJP- PS	OJS- PS
Mann-Whitney U	21,500	6,000	14,500	6,000	10,500	22,500	74,500	31,500	51,500	25,000	12,500	22,000	22,500	42,500	24,500
Wilcoxon W	399,500	21,000	92,500	27,000	55,500	400,500	452,500	409,500	429,500	40,000	33,500	67,000	43,500	87,500	45,500
Z	-2,065	-,980	-1,169	-1,279	-1,165	-2,472	-2,808	-2,434	-2,683	-,532	-,460	-,067	-1,274	-,824	-,297
r	0,26	0,12	0,15	0,16	0,15	0,31	0,35	0,31	0,34	0,07	0,06	0,01	0,16	0,10	0,04
Asymp. Sig. (2-tailed)	,039	,327	,242	,201	,244	,013	,005	,015	,007	,595	,646	,947	,203	,410	,766

Извор: оригинал

Прилог 16.22. Крускал-Волисов тест (група управљача и број састанака са заинтересованим странама)

Test Statistics ^{a,b}							
	Udruženja građana	Međunarodne organizacije	Turističke organizacije	ZP iz JS	ZP iz PS	ZP u regionu	Lovačka udruženja
Chi-Square	16,449	14,210	29,807	18,521	14,793	33,421	30,731
df	5	5	5	5	5	5	5
p	,006	,014	,000	,002	,011	,000	,000

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping Variable: Grupe upravljača

Извор: оригинал

Прилог 16.23. Ман-Витнијев тест (групе управљача и број састанака са заинтересованим странама)

	Udruženja građana	Međunarodne organizacije	Turističke organizacije	ZP iz JS	ZP iz PS	ZP u regionu	Lovačka udruženja
JPNP-JPS							
Mann-Whitney U	20.000	19.500	4.000	1.000	33.000	15.000	4.000
Wilcoxon W	398.000	397.500	382.000	379.000	411.000	393.000	382.000
Z	-2.289	-2.777	-4.271	-3.486	-1.798	-3.949	-4.601
r	0.29	0.35	0.54	0.44	0.23	0.50	0.29
Asymp. Sig. (2-tailed)	0.022	0.005	0.000	0.000	0.072	0.000	0.000
JPNP-JPV							
Mann-Whitney U	10.000	8.500	5.000	4.000	7.000	9.000	0.000
Wilcoxon W	25.000	23.500	20.000	19.000	17.000	19.000	15.000
Z	0.000	-0.375	-1.230	-1.542	-,782	-,247	-2.570
r	0.00	0.05	0.15	0.19	0.10	0.03	0.32
Asymp. Sig. (2-tailed)	1.000	0.707	0.219	0.123	0.434	0.805	0.010
JPNP-OJP							
Mann-Whitney U	15.000	15.500	1.500	0.500	20.000	18.500	0.500
Wilcoxon W	93.000	93.500	79.500	78.500	30.000	96.500	78.500
Z	-1.097	-1.055	-2.782	-2.933	-0.515	-0.683	-2.935
r	0.14	0.13	0.35	0.37	0.06	0.09	0.37
Asymp. Sig. (2-tailed)	0.273	0.291	0.005	0.003	0.607	0.495	0.003
JPNP-OJS							
Mann-Whitney U	8.000	5.000	1.000	0.000	9.000	4.500	0.000
Wilcoxon W	29.000	26.000	22.000	21.000	30.000	25.500	21.000
Z	-0.866	-1.592	-2.382	-2.598	-0.791	-1.830	-2.739
r	0.11	0.20	0.30	0.33	0.10	0.23	0.35
Asymp. Sig. (2-tailed)	0.386	0.111	0.017	0.009	0.429	0.067	0.006
JPNP-PS							
Mann-Whitney U	13.000	7.500	4.000	,000	15.000	9.000	4.000
Wilcoxon W	58.000	52.500	49.000	45.000	60.000	54.000	49.000
Z	-,776	-1.847	-2.197	-2.805	-0.512	-1.426	-2.184
r	0.10	0.23	0.28	0.35	0.06	0.18	0.28
Asymp. Sig. (2-tailed)	0.438	0.065	0.028	0.005	0.608	0.154	0.029
JPS-JPV							
Mann-Whitney U	29.500	36.000	32.500	41.000	20.500	3.000	57.000
Wilcoxon W	407.500	414.000	410.500	419.000	398.500	381.000	435.000
Z	-2.223	-2.261	-2.874	-1.584	-3.214	-4.916	-1.298
r	0.28	0.28	0.36	0.20	0.40	0.62	0.16
Asymp. Sig. (2-tailed)	0.026	0.024	0.004	0.113	0.001	0.000	0.194
JPS-OJP							

11. Прилози

	Udruženja građana	Međunarodne organizacije	Turističke organizacije	ZP iz JS	ZP iz PS	ZP u regionu	Lovačka udruženja
Mann-Whitney U	68.000	85.000	41.500	78.000	83.500	47.000	90.000
Wilcoxon W	446.000	463.000	419.500	456.000	461.500	425.000	468.000
Z	-3.086	-2.869	-4.498	-2.765	-3.015	-4.567	-3.275
r	0.39	0.36	0.57	0.35	0.38	0.58	0.41
Asymp. Sig. (2-tailed)	0.002	0.004	0.000	0.006	0.003	0.000	0.001
JPS- OJS							
Mann-Whitney U	50.500	68.000	46.500	64.000	77.500	70.500	71.000
Wilcoxon W	428.500	446.000	424.500	442.000	455.500	448.500	449.000
Z	-1.618	-0.902	-2.581	-0.922	-0.262	-1.185	-1.128
r	0.20	0.11	0.33	0.12	0.03	0.15	0.14
Asymp. Sig. (2-tailed)	0.106	0.367	0.010	0.357	0.793	0.236	0.259
JPS- PS							
Mann-Whitney U	46.500	114.500	36.500	83.000	85.500	34.500	35.000
Wilcoxon W	424.500	492.500	414.500	461.000	463.500	412.500	413.000
Z	-2.980	-394	-4.085	-1.574	-1.811	-4.373	-4.344
r	0.38	0.05	0.51	0.20	0.23	0.55	0.55
Asymp. Sig. (2-tailed)	0.003	0.694	0.000	0.115	0.070	0.000	0.000
JPV- OJP							
Mann-Whitney U	27.500	25.000	29.500	28.000	26.500	20.500	22.500
Wilcoxon W	105.500	103.000	44.500	106.000	104.500	98.500	37.500
Z	-0.265	-0.543	-0.054	-0.220	-0.383	-1.034	-0.887
r	0.03	0.07	0.01	0.03	0.05	0.13	0.11
Asymp. Sig. (2-tailed)	0.791	0.587	0.957	0.826	0.702	0.301	0.375
JPV - OJS							
Mann-Whitney U	11.500	9.000	13.000	11.500	6.500	3.000	14.000
Wilcoxon W	32.500	30.000	34.000	32.500	27.500	24.000	35.000
Z	-0.652	-1.195	-0.384	-0.674	-1.697	-2.304	-0.271
r	0.08	0.15	0.05	0.08	0.21	0.29	0.03
Asymp. Sig. (2-tailed)	0.514	0.232	0.701	0.501	0.090	0.021	0.787
JPV- PS							
Mann-Whitney U	22.000	13.000	21.500	18.500	11.500	9.000	10.500
Wilcoxon W	67.000	58.000	36.500	63.500	56.500	54.000	25.500
Z	-0.067	-1.476	-0.136	-0.548	-1.553	-1.865	-1.675
r	0.01	0.19	0.02	0.07	0.20	0.23	0.21
Asymp. Sig. (2-tailed)	0.946	0.140	0.892	0.584	0.121	0.062	0.094
OJP - OJS							
Mann-Whitney U	28.000	23.500	31.500	28.500	22.000	15.500	22.000
Wilcoxon W	49.000	44.500	52.500	49.500	43.000	36.500	43.000
Z	-0.759	-1.240	-0.435	-0.732	-1.444	-2.032	-1.496
r	0.10	0.16	0.05	0.09	0.18	0.26	0.19
Asymp. Sig. (2-tailed)	0.448	0.215	0.663	0.464	0.149	0.042	0.135
OJP - PS							
Mann-Whitney U	52.500	31.000	38.500	42.500	38.500	37.000	38.000
Wilcoxon W	130.500	76.000	116.500	87.500	83.500	82.000	116.000
Z	-0.107	-1.779	-1.126	-0.840	-1.176	-1.243	-1.180
r	0.01	0.22	0.14	0.11	0.15	0.16	0.15
Asymp. Sig. (2-tailed)	0.914	0.075	0.260	0.401	0.240	0.214	0.238
PS - OJS							
Mann-Whitney U	19.500	24.500	18.000	25.500	21.500	13.500	8.500
Wilcoxon W	40.500	69.500	39.000	46.500	42.500	34.500	29.500
Z	-0.893	-0.379	-1.088	-0.184	-0.774	-1.697	-2.321
r	0.11	0.05	0.14	0.02	0.10	0.21	0.29
Asymp. Sig. (2-tailed)	0.372	0.705	0.277	0.854	0.439	0.090	0.020

Извор: оригинал

Прилог 16.24. Ман-Витнијев тест (група управљача и број проблема у сарадњи са локалним становништвом)

	JPNP- JPS	JPNP- JPV	JPNP- OJP	JPNP- OJS	JPNP- PS	JPS- JPV	JPS- OJP	JPS- OJS	JPS- PS	JPV- OJP	JPV- OJS	JPV- PS	OJP- OJS	OJP-PS	OJS- PS
Mann-Whitney U	39,500	9,500	22,000	8,500	11,000	43,000	99,000	30,500	34,000	25,000	10,000	11,000	31,000	42,000	23,000
Wilcoxon W	417,500	19,500	32,000	18,500	21,000	421,000	477,000	408,500	412,000	40,000	25,000	26,000	109,000	120,000	44,000
Z	-1,069	-,129	-,256	-,767	-,1100	-,1554	-,2,240	-,2,748	-,3,584	-,550	-,939	-,1,572	-,483	-,876	-,482
r	0,13	0,02	0,03	0,10	0,14	0,20	0,28	0,35	0,45	0,07	0,12	0,20	0,06	0,11	0,06
Asymp. Sig. (2-tailed)	,285	,897	,798	,443	,271	,120	,025	,006	,000	,582	,348	,116	,629	,381	,630

Извор: оригинал

Прилог 16.25. Ман-Витнијев тест (група управљача и укупна површина реституције)

	JPNP-JPS	JPNP-JPV	JPNP-OJP	JPNP-OJS	JPNP-PS	JPS-JPV	JPS-OJP	JPS-OJS	JPS-PS	JPV-OJP	JPV-OJS	JPV-PS	OJP-OJS	OJP-PS	OJS-PS
Mann-Whitney U	14,500	5,000	6,500	4,000	4,500	58,000	149,500	59,000	103,500	26,000	14,000	18,000	26,000	49,500	18,000
Wilcoxon W	365,500	20,000	84,500	25,000	49,500	409,000	227,500	410,000	148,500	104,000	29,000	63,000	104,000	94,500	63,000
Z	-3,274	-1,342	-2,788	-1,819	-2,817	-.645	-.383	-1,451	-1,049	-.753	-.232	-1,342	-1,442	-.866	-1,793
r	0,41	0,17	0,35	0,23	0,35	0,08	0,05	0,18	0,13	0,09	0,03	0,17	0,18	0,11	0,23
Asymp. Sig. (2-tailed)	,001	,180	,005	,069	,005	,519	,702	,147	,294	,452	,816	,180	,149	,386	,073

Извор: оригинал

Прилог 16.26. Ман-Витнијев тест (група управљача и број посетилаца)

	JPNP-JPS	JPNP-JPV	JPNP-OJP	JPNP-OJS	JPNP-PS	JPS-JPV	JPS-OJP	JPS-OJS	JPS-PS	JPV-OJP	JPV-OJS	JPV-PS	OJP-OJS	OJP-PS	OJS-PS
Mann-Whitney U	27,000	10,000	19,000	8,000	15,000	,000	81,000	54,000	54,000	17,000	10,000	15,000	34,000	48,000	22,000
Wilcoxon W	405,000	25,000	97,000	29,000	60,000	378,000	459,000	432,000	432,000	95,000	31,000	60,000	55,000	126,000	43,000
Z	-3,735	,000	-.648	-.961	-.487	-5,542	-3,925	-3,047	-4,101	-1,401	-.934	-1,011	-.206	-.451	-.639
r	0,47	0,00	0,08	0,12	0,06	0,70	0,49	0,38	0,52	0,18	0,12	0,13	0,03	0,06	0,08
Asymp. Sig. (2-tailed)	,000	1,000	,517	,337	,626	,000	,000	,002	,000	,161	,350	,312	,837	,652	,523

Извор: оригинал

Прилог 16.27. Ман-Витнијев тест (група управљача и број туристичке инфраструктуре)

	JPNP-JPS	JPNP-JPV	JPNP-OJP	JPNP-OJS	JPNP-PS	JPS-JPV	JPS-OJP	JPS-OJS	JPS-PS	JPV-OJP	JPV-OJS	JPV-PS	OJP-OJS	OJP-PS	OJS-PS
Mann-Whitney U	,500	6,500	8,000	3,000	5,500	4,500	50,000	22,000	30,000	16,500	8,000	13,000	36,000	51,000	26,000
Wilcoxon W	378,500	21,500	86,000	24,000	50,500	382,500	428,000	400,000	408,000	94,500	29,000	58,000	57,000	129,000	47,000
Z	-3,265	-.944	-2,006	-1,980	-1,975	-3,381	-3,476	-2,838	-3,432	-1,455	-1,308	-1,291	,000	-.217	-.121
r	0,41	0,12	0,25	0,25	0,25	0,43	0,44	0,36	0,43	0,18	0,16	0,16	0,00	0,03	0,02
Asymp. Sig. (2-tailed)	,001	,345	,045	,048	,048	,001	,001	,005	,001	,146	,191	,197	1,000	,828	,903

Извор: оригинал

Прилог 16.28. Ман-Витнијев тест (група управљача и дужини бициклистичких стаза)

	JPNP-JPS	JPNP-JPV	JPNP-OJP	JPNP-OJS	JPNP-PS	JPS-JPV	JPS-OJP	JPS-OJS	JPS-PS	JPV-OJP	JPV-OJS	JPV-PS	OJP-OJS	OJP-PS	OJS-PS
Mann-Whitney U	4,000	6,000	9,000	3,000	1,000	34,000	137,000	36,000	83,000	21,000	12,000	14,500	26,000	48,500	20,000
Wilcoxon W	382,000	21,000	87,000	24,000	46,000	412,000	515,000	414,000	461,000	99,000	33,000	59,500	104,000	126,500	65,000
Z	-4,024	-.984	-2,004	-1,925	-2,698	-2,553	-1,212	-2,938	-2,036	-1,110	-.561	-1,140	-1,065	-.466	-.870
r	0,51	0,12	0,25	0,24	0,34	0,32	0,15	0,37	0,26	0,14	0,07	0,14	0,13	0,06	0,11
Asymp. Sig. (2-tailed)	,000	,325	,045	,054	,007	,011	,226	,003	,042	,267	,575	,254	,287	,641	,385

Извор: оригинал

Прилог 16.29. Ман-Витнијев тест (група управљача и дужина рекреативних стаза)

	JPNP-JPS	JPNP-JPV	JPNP-OJP	JPNP-OJS	JPNP-PS	JPS-JPV	JPS-OJP	JPS-OJS	JPS-PS	JPV-OJP	JPV-OJS	JPV-PS	OJP-OJS	OJP-PS	OJS-PS
Mann-Whitney U	1,000	4,000	13,000	1,500	5,000	3,000	57,000	45,000	71,000	29,500	4,500	11,000	18,500	41,000	24,500
Wilcoxon W	379,000	19,000	91,000	22,500	50,000	381,000	435,000	423,000	449,000	107,500	25,500	56,000	39,500	86,000	45,500
Z	-4,876	-1,476	-1,344	-2,273	-2,063	-4,916	-4,328	-2,963	-3,068	-,053	-1,944	-1,570	-1,689	-,963	-,320
r	0,61	0,19	0,17	0,29	0,26	0,62	0,55	0,37	0,39	0,01	0,24	0,20	0,21	0,12	0,04
Asymp. Sig. (2-tailed)	,000	,140	,179	,023	,039	,000	,000	,003	,002	,958	,052	,116	,091	,336	,749

Извор: оригинал

Прилог 16.30. Ман-Витнијев тест (група управљача и дужина пешачко-планинарских стаза)

	JPNP-JPS	JPNP-JPV	JPNP-OJP	JPNP-OJS	JPNP-PS	JPS-JPV	JPS-OJP	JPS-OJS	JPS-PS	JPV-OJP	JPV-OJS	JPV-PS	OJP-OJS	OJP-PS	OJS-PS
Mann-Whitney U	4,000	5,000	9,000	2,000	1,000	25,000	128,000	43,000	81,500	19,500	9,000	15,500	28,000	52,000	16,000
Wilcoxon W	355,000	20,000	87,000	17,000	46,000	376,000	479,000	394,000	432,500	97,500	24,000	60,500	106,000	97,000	61,000
Z	-3,131	-1,225	-1,868	-1,968	-2,638	-2,283	-,964	-1,293	-1,442	-1,132	-,733	-,939	-,223	-,148	-,886
r	0,39	0,15	0,24	0,25	0,33	0,29	0,12	0,16	0,18	0,14	0,09	0,12	0,03	0,02	0,11
Asymp. Sig. (2-tailed)	,002	,221	,062	,049	,008	,022	,335	,196	,149	,258	,463	,348	,824	,882	,375

Извор: оригинал

Прилог 16.31. Ман-Витнијев тест (група управљача и број центара за посетиоце)

	JPNP-JPS	JPNP-JPV	JPNP-OJP	JPNP-OJS	JPNP-PS	JPS-JPV	JPS-OJP	JPS-OJS	JPS-PS	JPV-OJP	JPV-OJS	JPV-PS	OJP-OJS	OJP-PS	OJS-PS
Mann-Whitney U	15,500	5,000	9,000	3,500	8,000	2,000	87,000	70,500	31,000	12,000	2,000	16,500	24,000	36,000	10,000
Wilcoxon W	393,500	20,000	87,000	24,500	53,000	380,000	465,000	448,500	409,000	90,000	23,000	61,500	45,000	114,000	31,000
Z	-2,366	-1,303	-1,961	-2,074	-1,643	-5,011	-3,432	-1,185	-4,574	-2,184	-2,624	-1,006	-1,329	-1,468	-2,240
r	0,30	0,16	0,25	0,26	0,21	0,63	0,43	0,15	0,58	0,28	0,33	0,13	0,17	0,18	0,28
Asymp. Sig. (2-tailed)	,018	,193	,050	,038	,100	,000	,001	,236	,000	,029	,009	,315	,184	,142	,025

Извор: оригинал

Прилог 16.32. Ман-Витнијев тест (група управљача и број излетничких места)

	JPNP-JPS	JPNP-JPV	JPNP-OJP	JPNP-OJS	JPNP-PS	JPS-JPV	JPS-OJP	JPS-OJS	JPS-PS	JPV-OJP	JPV-OJS	JPV-PS	OJP-OJS	OJP-PS	OJS-PS
Mann-Whitney U	5,500	9,500	10,500	8,500	9,500	20,500	91,000	43,000	94,000	11,500	12,500	11,000	25,500	50,000	18,500
Wilcoxon W	383,500	24,500	88,500	29,500	54,500	398,500	469,000	421,000	472,000	89,500	33,500	56,000	103,500	95,000	63,500
Z	-3,080	-,124	-1,669	-,748	-1,323	-2,534	-2,229	-1,852	-1,056	-2,002	-,462	-1,549	-1,001	-,289	-1,014
r	0,39	0,02	0,21	0,09	0,17	0,32	0,28	0,23	0,13	0,25	0,06	0,20	0,13	0,04	0,13
Asymp. Sig. (2-tailed)	,002	,902	,095	,454	,186	,011	,026	,064	,291	,045	,644	,121	,317	,773	,311

Извор: оригинал

Прилог 16.33. Ман-Витнијев тест (група управљача и број угоститељских места)

	JPNP-JPS	JPNP-JPV	JPNP-OJP	JPNP-OJS	JPNP-PS	JPS-JPV	JPS-OJP	JPS-OJS	JPS-PS	JPV-OJP	JPV-OJS	JPV-PS	OJP-OJS	OJP-PS	OJS-PS
Mann-Whitney U	15,500	4,000	3,500	2,000	,000	60,500	119,500	40,500	103,000	28,000	13,500	22,500	26,000	44,000	13,500
Wilcoxon W	393,500	19,000	81,500	23,000	45,000	438,500	497,500	418,500	481,000	43,000	28,500	67,500	104,000	89,000	58,500

11. Прилози

	JPNP-JPS	JPNP-JPV	JPNP-OJP	JPNP-OJS	JPNP-PS	JPS-JPV	JPS-OJP	JPS-OJS	JPS-PS	JPV-OJP	JPV-OJS	JPV-PS	OJP-OJS	OJP-PS	OJS-PS
on W	0					0	0	0	00				0		
Z	-3,100	-1,508	-2,512	-2,138	-2,837	-409	-1,394	-2,039	-735	-,219	-,281	,000	-,952	-,735	-1,623
r	0,39	0,19	0,32	0,27	0,36	0,05	0,18	0,26	0,09	0,03	0,04	0,00	0,12	0,09	0,20
Asymp. Sig. (2-tailed)	,002	,132	,012	,032	0,005	,683	,163	,041	,462	,827	,779	1,000	,341	,462	,105

Извор: оригинал

Прилог 16.34. Ман-Витнијев тест (група управљача и број места за посматрање)

	JPNP-JPS	JPNP-JPV	JPNP-OJP	JPNP-OJS	JPNP-PS	JPS-JPV	JPS-OJP	JPS-OJS	JPS-PS	JPV-OJP	JPV-OJS	JPV-PS	OJP-OJS	OJP-PS	OJS-PS
Mann-Whitney U	14,000	9,000	12,500	9,000	12,500	1,000	40,500	34,000	19,500	12,500	10,000	16,500	35,500	36,500	23,000
Wilcoxon W	392,000	24,000	90,500	30,000	57,500	379,000	418,500	412,000	397,500	90,500	31,000	61,500	113,500	114,500	44,000
Z	-4,050	-,246	-1,414	-,647	-,857	-4,357	-4,323	-2,922	4,449	-1,893	-,923	-,819	-,048	-1,274	-,478
r	0,51	0,03	0,18	0,08	0,11	0,55	0,54	0,37	0,56	0,24	0,12	0,10	0,01	0,16	0,06
Asymp. Sig. (2-tailed)	,000	,806	,157	,517	,391	,000	,000	,003	,000	,058	,356	,413	,962	,203	,633

Извор: оригинал

Прилог 16.35. Ман-Витнијев тест (група управљача и број садржаја на интернету)

	JPNP-JPS	JPNP-JPV	JPNP-OJP	JPNP-OJS	JPNP-PS	JPS-JPV	JPS-OJP	JPS-OJS	JPS-PS	JPV-OJP	JPV-OJS	JPV-PS	OJP-OJS	OJP-PS	OJS-PS
Mann-Whitney U	,000	,000	6,000	,000	7,000	7,500	78,000	70,000	68,000	27,000	5,000	21,500	21,000	51,500	16,000
Wilcoxon W	378,000	15,000	84,000	21,000	52,000	385,500	456,000	448,000	446,000	105,000	26,000	36,500	42,000	129,500	37,000
Z	-3,731	-2,502	-2,212	-2,657	-1,743	-3,605	-2,931	-,657	-2,335	-,323	-1,965	-,137	-1,478	-,185	-1,415
r	0,47	0,32	0,28	0,33	0,22	0,45	0,37	0,08	0,29	0,04	0,25	0,02	0,19	0,02	0,18
Asymp. Sig. (2-tailed)	,000	,012	,027	,008	,081	,000	,003	,511	,020	,747	,049	,891	,140	,853	,157

Извор: оригинал

Прилог 16.36. Ман-Витнијев тест (група управљача и број извора финансирања)

	JPNP-JPS	JPNP-JPV	JPNP-OJP	JPNP-OJS	JPNP-PS	JPS-JPV	JPS-OJP	JPS-OJS	JPS-PS	JPV-OJP	JPV-OJS	JPV-PS	OJP-OJS	OJP-PS	OJS-PS
Mann-Whitney U	7,000	6,500	13,000	5,000	11,000	,000	60,000	38,500	41,500	4,000	,000	4,000	30,000	50,000	20,000
Wilcoxon W	385,000	16,500	91,000	26,000	56,000	378,000	438,000	416,500	419,500	82,000	21,000	49,000	51,000	128,000	41,000
Z	-2,890	-,868	-1,386	-1,836	-1,109	-3,618	-3,229	-2,096	3,037	-2,791	-2,879	-2,506	-,605	-,295	-,875
r	0,36	0,11	0,17	0,23	0,14	0,46	0,41	0,26	0,38	0,35	0,36	0,32	0,08	0,04	0,11
Asymp. Sig. (2-tailed)	,004	,385	,166	,066	,267	,000	,001	,036	,002	,005	,004	,012	,545	,768	,382

Извор: оригинал

Прилог 16.37. Крускал-Волисов тест (група управљача и учесталост извора финансирања)

	Test Statistics ^{a,b}									
	Nadl. mini. za ZP	Loka. zaje.	Udru. građ.	Medju. insti.	Sops. prih.	Fond za zašt. živo. sredi.	Nadl. mini. za šuma.	Nadl. sekr. za ZP	Nadl. sekr. za šuma.	
Chi-Square	16,227	26,667	15,401	21,474	11,682	35,060	24,705	35,548	33,828	
df	5	5	5	5	5	5	5	5	5	
p	,006	,000	,009	,001	,039	,000	,000	,000	,000	

a. Kruskal Wallis Test
b. Grouping Variable: Grupe upravljača

Извор: оригинал

Прилог 16.38. Ман-Витнијев тест (група управљача и учесталост извора финансирања)

	Nadl. mini. za ZP	Loka. zaje.	Udru. građ.	Medju. insti.	Sops. prih.	Fond za zašt. živo. sredi.	Nadl. mini. za šuma.	Nadl. sekr. za ZP	Nadl. sekr. za šuma.
JPNP-JPS									
Mann-Whitney U	18,000	50,000	27,000	13,500	52,000	27,000	24,000	40,500	40,500
Wilcoxon W	396,000	60,000	405,000	391,500	430,000	405,000	402,000	418,500	418,500
Z	-2,490	-,554	-3,737	-4,653	-,385	-3,737	-,2041	-2,598	-2,598
r	0,31	0,07	0,47	0,59	0,05	0,47	0,26	0,33	0,33
Asymp. Sig. (2-tailed)	,013	,580	,000	,000	,700	,000	,041	,009	,009
JPNP-JPV									
Mann-Whitney U	8,000	8,000	5,000	7,000	10,000	6,000	2,000	2,000	4,500
Wilcoxon W	18,000	18,000	20,000	22,000	25,000	16,000	17,000	12,000	14,500
Z	-,894	-,894	-1,690	-,775	,000	-1,095	-2,263	-2,191	-1,556
r	0,11	0,11	0,21	0,10	0,00	0,14	0,29	0,28	0,20
Asymp. Sig. (2-tailed)	,371	,371	,091	,439	1,000	,273	,024	,028	,120
JPNP-OJP									
Mann-Whitney U	10,000	2,000	14,000	8,000	16,000	12,000	,000	9,500	20,000
Wilcoxon W	88,000	12,000	92,000	86,000	94,000	90,000	78,000	19,500	98,000
Z	-1,972	-3,127	-1,790	-2,372	-1,291	-2,535	-3,873	-2,061	-,845
r	0,25	0,39	0,23	0,30	0,16	0,32	0,49	0,26	0,11
Asymp. Sig. (2-tailed)	,049	,002	,073	,018	,197	,011	,000	,039	,398
JPNP-OJS									
Mann-Whitney U	10,000	8,000	6,000	5,500	10,000	9,000	,000	10,000	9,000
Wilcoxon W	31,000	18,000	27,000	26,500	20,000	30,000	21,000	20,000	30,000
Z	-,527	-1,225	-1,837	-1,586	-,816	-,791	-3,000	-,525	-1,225
r	0,07	0,15	0,23	0,20	0,10	0,10	0,38	0,07	0,15
Asymp. Sig. (2-tailed)	,598	,221	,066	,113	,414	,429	,003	,600	,221
JPNP-PS									
Mann-Whitney U	14,000	10,000	12,000	8,500	16,000	9,000	,000	10,500	13,500
Wilcoxon W	59,000	20,000	57,000	53,500	61,000	54,000	45,000	20,500	58,500
Z	-,985	-1,520	-1,140	-1,607	-,667	-2,216	-3,464	-1,336	-1,500
r	0,12	0,19	0,14	0,20	0,08	0,28	0,44	0,17	0,19
Asymp. Sig. (2-tailed)	,325	,128	,254	,108	,505	,027	,001	,181	,134
JPS-JPV									
Mann-Whitney U	19,000	58,000	67,500	27,000	65,000	13,500	51,000	,000	13,500
Wilcoxon W	397,000	436,000	82,500	405,000	443,000	391,500	66,000	378,000	391,500
Z	-2,905	-,975	,000	-4,157	-,430	-4,882	-1,006	-5,555	-4,890
r	0,37	0,12	0,00	0,52	0,05	0,62	0,13	0,70	0,62
Asymp. Sig. (2-tailed)	,004	,330	1,000	,000	,667	,000	,314	,000	,000
JPS-OJP									
Mann-Whitney U	145,000	24,500	148,500	135,000	114,000	162,000	90,000	27,000	148,500
Wilcoxon W	523,000	402,500	526,500	513,000	192,000	240,000	168,000	405,000	526,500
Z	-,630	-5,093	-1,500	-2,150	-2,522	,000	-2,740	-5,408	-1,500
r	0,08	0,64	0,19	0,27	0,32	0,00	0,35	0,68	0,19
Asymp. Sig. (2-tailed)	,529	,000	,134	,032	,012	1,000	,006	,000	,134
JPS-OJS									
Mann-Whitney U	49,000	58,000	81,000	67,500	65,000	67,500	45,000	54,000	81,000
Wilcoxon W	427,000	436,000	102,000	445,500	443,000	445,500	66,000	432,000	102,000
Z	-1,767	-1,894	,000	-2,121	-1,805	-2,121	-2,016	-3,047	,000
r	0,22	0,24	0,00	0,27	0,23	0,27	0,25	0,38	0,00
Asymp. Sig. (2-tailed)	,077	,058	1,000	,034	,071	,034	,044	,002	1,000
JPS-PS									
Mann-Whitney U	66,500	75,500	94,500	81,000	112,500	121,500	67,500	40,500	121,500
Wilcoxon W	444,500	453,500	472,500	459,000	157,500	166,500	112,500	418,500	166,500
Z	-2,331	-2,596	-2,484	-3,086	-,828	,000	-2,415	-4,583	,000
r	0,29	0,33	0,31	0,39	0,10	0,00	0,30	0,58	0,00
Asymp. Sig. (2-tailed)	,020	,009	,013	,002	,407	1,000	,016	,000	1,000
JPV-OJP									
Mann-Whitney U	10,000	13,000	27,500	16,000	20,000	6,000	24,000	22,000	8,500
Wilcoxon W	88,000	28,000	42,500	94,000	98,000	84,000	102,000	100,000	86,500
Z	-2,380	-2,038	-,645	-1,849	-1,432	-3,414	-1,549	-1,134	-2,867
r	0,30	0,26	0,08	0,23	0,18	0,43	0,20	0,14	0,36
Asymp. Sig. (2-tailed)	,017	,042	,519	,065	,152	,001	,121	,257	,004
JPV-OJS									
Mann-Whitney U	11,000	13,000	15,000	9,500	12,500	7,000	12,000	8,500	3,000
Wilcoxon W	32,000	28,000	36,000	30,500	27,500	28,000	33,000	29,500	24,000
Z	-,848	-,471	,000	-1,170	-,913	-1,615	-1,095	-1,248	-2,619
r	0,11	0,06	0,00	0,15	0,12	0,20	0,14	0,16	0,33
Asymp. Sig. (2-tailed)	,396	,637	1,000	,242	,361	,106	,273	,212	,009
JPV-PS									
Mann-Whitney U	14,000	18,500	17,500	15,500	20,000	4,500	18,000	12,000	4,500
Wilcoxon W	59,000	33,500	32,500	60,500	65,000	49,500	63,000	57,000	49,500
Z	-1,580	-,626	-1,094	-1,041	-,745	-3,027	-1,342	-1,766	-3,059
r	0,20	0,08	0,14	0,13	0,09	0,38	0,17	0,22	0,39
Asymp. Sig. (2-tailed)	,114	,531	,274	,298	,456	,002	,180	,077	,002
OJP-OJS									

11. Прилози

	Nadl. mini. za ZP	Loka. zajje.	Udru. grad.	Medju. insti.	Sops. prih.	Fond za zašt. živo. sredi.	Nadl. mini. za šuma.	Nadl. sekr. za ZP	Nadl. sekr. za šuma.
Mann-Whitney U	24,500	24,000	33,000	35,000	20,000	30,000	36,000	27,500	33,000
Wilcoxon W	102,500	45,000	54,000	113,000	98,000	108,000	57,000	48,500	54,000
Z	-1,212	-1,250	-,707	-,144	-1,912	-1,414	,000	-,869	-,707
r	0,15	0,16	0,09	0,02	0,24	0,18	0,00	0,11	0,09
Asymp. Sig. (2-tailed)	,225	,211	,480	,885	,056	,157	1,000	,385	,480
OJP - PS									
Mann-Whitney U	34,500	31,500	47,000	45,000	42,000	54,000	54,000	42,000	49,500
Wilcoxon W	112,500	76,500	125,000	123,000	120,000	99,000	99,000	87,000	94,500
Z	-1,615	-1,858	-,818	-,858	-1,155	,000	,000	-1,080	-,866
r	0,20	0,23	0,10	0,11	0,15	0,00	0,00	0,14	0,11
Asymp. Sig. (2-tailed)	,106	,063	,414	,391	,248	1,000	1,000	,280	,386
PS - OJS									
Mann-Whitney U	26,500	27,000	21,000	23,500	20,000	22,500	27,000	24,000	27,000
Wilcoxon W	71,500	72,000	42,000	44,500	65,000	67,500	72,000	45,000	72,000
Z	-,071	,000	-1,195	-,530	-1,394	-1,225	,000	-,386	,000
r	0,01	0,00	0,15	0,07	0,18	0,15	0,00	0,05	0,00
Asymp. Sig. (2-tailed)	,943	1,000	,232	,596	,163	,221	1,000	,699	1,000

Извор: оригинал

Прилог 16.39. Крускал-Волисов тест (група управљача и износи финансирања ЗП)

Test Statistics ^{a,b}									
	Nadležno ministarstvo za ZP	Lokalna zajednica	Nevladine organizacije	Medunarodne institucije	Sopstveni prihodi	Fond za zaštitu životne sredine	Nadležno ministarstvo za šumarstvo	Nadležni sekretarijat za ZP	Nadležni sekretarijat za šumarstvo
Chi-Square	10,520	28,518	15,221	18,063	7,769	34,816	31,724	35,634	32,504
df	5	5	5	5	5	5	5	5	5
Asymp. Sig.	,062	,000	,009	,003	,169	,000	,000	,000	,000
a. Kruskal Wallis Test									
b. Grouping Variable: Grupe upravljача									

Извор: оригинал

Прилог 16.40. Ман-Витнијев тест (група управљача и износи финансирања ЗП)

	Iznos podr. nadl. mini.	Iznos podr. lokalna zajednica	Iznos podr. udru. grada.	Iznos podr. medju. insti.	Iznos podr. sops. prih.	Iznos podr. fond.	Iznos podr. nadl. sekr. za šum.	Iznos podr. nadl. sekr. za ZP	Iznos podr. sekr. za šum.
JPNP-JPS									
Mann-Whitney U	3,000	50,000	27,000	13,500	,000	27,000	2,000	40,500	40,500
Wilcoxon W	381,000	60,000	405,000	391,500	378,000	405,000	380,000	418,500	418,500
Z									
r	-3,425	-,553	-3,735	-4,651	-3,185	-3,735	-3,253	-2,598	-2,598
Asymp. Sig. (2-tailed)	0,43	0,07	0,47	0,59	0,40	0,47	0,41	0,33	0,33
JPNP-JPV									
Mann-Whitney U	,000	8,000	5,000	6,000	,000	8,000	,000	5,000	6,500
Wilcoxon W	15,000	18,000	20,000	21,000	15,000	18,000	15,000	15,000	16,500
Z	-2,449	-,894	-1,677	-,997	-2,449	-,498	-2,558	-1,246	-,895
r	0,31	0,11	0,21	0,13	0,31	0,06	0,32	0,16	0,11
Asymp. Sig. (2-tailed)	,014	,371	,094	,319	,014	,618	,011	,213	,371
JPNP -OJP									
Mann-Whitney U	,000	2,000	13,000	13,000	,000	12,000	,000	15,000	19,500
Wilcoxon W	78,000	12,000	91,000	91,000	78,000	90,000	78,000	25,000	97,500
Z	-3,041	-2,710	-1,957	-1,622	-2,934	-2,530	-3,824	-1,108	-,949
r	0,38	0,34	0,25	0,20	0,37	0,32	0,48	0,14	0,12
Asymp. Sig. (2-tailed)	,002	,007	,050	,105	,003	,011	,000	,268	,343
JPNP -OJS									
Mann-Whitney U	6,000	8,000	6,000	5,500	,000	8,000	,000	12,000	9,000
Wilcoxon W	27,000	18,000	27,000	26,500	21,000	29,000	21,000	33,000	30,000
Z	-1,283	-1,225	-1,826	-1,561	-2,558	-1,049	-2,882	,000	-1,225
r	0,16	0,15	0,23	0,20	0,32	0,13	0,36	0,00	0,15
Asymp. Sig. (2-tailed)	,199	,221	,068	,118	,011	,294	,004	1,000	,221
JPNP-PS									
Mann-Whitney U	3,000	10,000	11,000	11,000	,000	9,000	,000	12,500	13,500
Wilcoxon W	39,000	20,000	56,000	56,000	36,000	54,000	45,000	22,500	58,500
Z	-2,212	-1,511	-1,319	-1,174	-2,722	-2,208	-3,392	-,635	-1,500

11. Прилози

	Iznos podr. nadl. mini.	Iznos podr lokalna zajednica	Iznos podr udru. grada.	Iznos podr. medju. insti.	Iznos podr. sops. prih.	Iznos podr. fond.	Iznos podr. nadl. sekr. za šum.	Iznos podr nadl. sekr. za ZP	Iznos podr.sekr. za šum.
r	0,28	0,19	0,17	0,15	0,34	0,28	0,43	0,08	0,19
Asymp. Sig. (2-tailed)	,027	,131	,187	,240	,006	,027	,001	,526	,134
JPS- JPV									
Mann-Whitney U	23,000	60,000	67,500	27,000	7,000	13,500	53,000	,000	13,500
Wilcoxon W	401,000	438,000	82,500	405,000	385,000	391,500	68,000	378,000	391,500
Z	-2,597	-,770	,000	-4,155	-3,143	-4,877	-,846	-5,542	-4,877
r	0,33	0,10	0,00	0,52	0,40	0,61	0,11	0,70	0,61
Asymp. Sig. (2-tailed)	,009	,442	1,000	,000	,002	,000	,397	,000	,000
JPS - OJP									
Mann-Whitney U	140,500	36,500	148,500	135,000	138,000	162,000	90,000	27,000	148,500
Wilcoxon W	518,500	414,500	526,500	513,000	516,000	240,000	168,000	405,000	526,500
Z	-,780	-4,552	-1,500	-2,149	-,731	,000	-2,680	-5,352	-1,500
r	0,10	0,57	0,19	0,27	0,09	0,00	0,34	0,67	0,19
Asymp. Sig. (2-tailed)	,435	,000	,134	,032	,465	1,000	,007	,000	,134
JPS- OJS									
Mann-Whitney U	44,000	62,000	81,000	67,500	13,000	67,500	45,000	54,000	81,000
Wilcoxon W	422,000	440,000	102,000	445,500	391,000	445,500	66,000	432,000	102,000
Z	-2,004	-1,564	,000	-2,121	-3,176	-2,121	-1,950	-3,047	,000
r	0,25	0,20	0,00	0,27	0,40	0,27	0,25	0,38	0,00
Asymp. Sig. (2-tailed)	,045	,118	1,000	,034	,001	,034	,051	,002	1,000
JPS- PS									
Mann-Whitney U	51,000	80,500	94,500	81,000	85,500	121,500	67,500	40,500	121,500
Wilcoxon W	429,000	458,500	472,500	459,000	463,500	166,500	112,500	418,500	166,500
Z	-2,529	-2,307	-2,484	-3,086	-,885	,000	-2,351	-4,357	,000
r	0,32	0,29	0,31	0,39	0,11	0,00	0,30	0,55	0,00
Asymp. Sig. (2-tailed)	,011	,021	,013	,002	,376	1,000	,019	,000	1,000
JPV- OJP									
Mann-Whitney U	15,000	3,000	27,500	20,000	4,000	6,000	24,000	24,500	8,500
Wilcoxon W	93,000	18,000	42,500	98,000	82,000	84,000	102,000	39,500	86,500
Z	-1,639	-2,883	-,645	-1,308	-2,759	-3,399	-1,549	-,580	-2,812
r	0,21	0,36	0,08	0,16	0,35	0,43	0,20	0,07	0,35
Asymp. Sig. (2-tailed)	,101	,004	,519	,191	,006	,001	,121	,562	,005
JPV - OJS									
Mann-Whitney U	14,000	12,000	15,000	10,000	10,000	6,500	12,000	1,000	3,000
Wilcoxon W	29,000	27,000	36,000	31,000	31,000	27,500	33,000	22,000	24,000
Z	-,183	-,699	,000	-1,057	-,913	-1,692	-1,095	-2,616	-2,538
r	0,02	0,09	0,00	0,13	0,12	0,21	0,14	0,33	0,32
Asymp. Sig. (2-tailed)	,855	,484	1,000	,290	,361	,091	,273	,009	,011
JPV- PS									
Mann-Whitney U	16,000	15,000	17,500	19,000	4,000	4,500	18,000	17,500	4,500
Wilcoxon W	31,000	30,000	32,500	64,000	40,000	49,500	63,000	53,500	49,500
Z	-,586	-1,167	-1,094	-,517	-2,345	-3,006	-1,342	-,369	-3,006
r	0,07	0,15	0,14	0,07	0,30	0,38	0,17	0,05	0,38
Asymp. Sig. (2-tailed)	,558	,243	,274	,605	,019	,003	,180	,712	,003
OJP - OJS									
Mann-Whitney U	23,000	14,000	33,000	35,000	10,000	30,000	36,000	9,000	33,000
Wilcoxon W	101,000	35,000	54,000	56,000	88,000	108,000	57,000	30,000	54,000
Z	-1,302	-2,084	-,707	-,144	-2,452	-1,414	,000	-2,576	-,707
r	0,16	0,26	0,09	0,02	0,31	0,18	0,00	0,32	0,09
Asymp. Sig. (2-tailed)	,193	,037	,480	,885	,014	,157	1,000	,010	,480
OJP - PS									
Mann-Whitney U	24,000	19,000	45,500	46,000	42,000	54,000	54,000	38,000	49,500
Wilcoxon W	102,000	64,000	123,500	124,000	120,000	99,000	99,000	74,000	94,500
Z	-1,942	-2,519	-,992	-,761	-,467	,000	,000	-,778	-,866
r	0,24	0,32	0,12	0,10	0,06	0,00	0,00	0,10	0,11
Asymp. Sig. (2-tailed)	,052	,012	,321	,447	,641	1,000	1,000	,437	,386
PS - OJS									

11. Прилози

	Iznos podr. nadl. mini.	Iznos podr. lokalna zajednica	Iznos podr. udru. grada.	Iznos podr. medju. insti.	Iznos podr. sops. prih.	Iznos podr. fond.	Iznos podr. nadl. sekr. za šum.	Iznos podr. nadl. sekr. za ZP	Iznos podr. sekr. za šum.
Mann-Whitney U	22,000	26,000	21,000	22,000	8,000	22,500	27,000	12,000	27,000
Wilcoxon W	58,000	47,000	42,000	43,000	44,000	67,500	72,000	33,000	72,000
Z	-.261	-.133	-1,195	-.756	-2,068	-1,225	,000	-1,654	,000
r	0,03	0,02	0,15	0,10	0,26	0,15	0,00	0,21	0,00
Asymp. Sig. (2-tailed)	,794	,894	,232	,450	,039	,221	1,000	,098	1,000

Извор: оригинал

Прилог 16.41. Крускал-Волисов тест (група управљача и значај типова финансијских прихода)

Test Statistics ^{a,b}														
Prihodi														
	Ulaz. u ZP	Turis. uslu.	Lovs. i ribo.	NDŠP	Proi. drve.	Nadl. mini./sekr. za ZP	Nadl. mini./sekr. za šuma.	Ostala minis./sekr.	Grad. i opšt.	Medu. inst.	Elektrodist.	Elekt. (hidro/termo)	Emis. tehn.	Ostalo
Chi-Square	10,571	19,757	16,136	39,323	25,188	12,036	42,340	12,064	18,452	11,101	20,377	12,394	18,104	21,335
df	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5
p	,061	,001	,006	,000	,000	,034	,000	,034	,002	,049	,001	,030	,003	,001

a. Kruskal Wallis Test
b. Grouping Variable: Grupe upravljaca

Извор: оригинал

Прилог 16.42. Ман-Витнијев тест (група управљача и значај типова финансијских прихода)

	Ulaz. u ZP	Turis. uslu.	Lovs. i ribo.	NDŠP	Proi. drve.	Nadl. mini./sekr. za ZP	Nadl. mini./sekr. r. za šuma.	Ostala minis./sekr.	Grad. i opšt.	Medu. inst.	Elektro dist.	Elekt. (hidro/termo)	Emis. tehn.	Ostalo
JPNP - JPS														
Mann-Whitney U	36,000	7,500	25,000	42,500	38,000	36,000	1,000	32,500	48,000	24,000	10,000	31,000	12,000	4,000
Wilcoxon W	414,000	385,500	403,000	420,500	416,000	414,000	379,000	410,500	58,000	402,000	388,000	409,000	390,000	382,000
Z	-1,544	-3,583	-2,243	-1,592	-1,006	-1,188	-4,881	-1,980	-.689	-2,565	-3,381	-2,327	-3,236	-4,303
r	0,19	0,45	0,28	0,20	0,13	0,15	0,61	0,25	0,09	0,32	0,43	0,29	0,41	0,54
Asymp. Sig. (2-tailed)	,123	,000	,025	,111	,314	,235	,000	,048	,491	,010	,001	,020	,001	,000
JPNP - JPV														
Mann-Whitney U	6,000	9,000	3,000	2,000	9,500	6,000	7,500	9,500	4,000	10,000	7,500	5,000	,000	8,000
Wilcoxon W	16,000	24,000	13,000	12,000	24,500	16,000	17,500	24,500	14,000	25,000	22,500	20,000	15,000	23,000
Z	-1,095	-.335	-1,917	-2,191	-.169	-1,342	-.732	-.134	-1,789	,000	-.728	-1,677	-2,828	-.894
r	0,14	0,04	0,24	0,28	0,02	0,17	0,09	0,02	0,23	0,00	0,09	0,21	0,36	0,11
Asymp. Sig. (2-tailed)	,273	,737	,055	,028	,866	,180	,464	,893	,074	1,000	,467	,094	,005	,371
JPNP - OJP														
Mann-Whitney U	23,000	7,500	19,000	20,000	,000	10,000	,000	13,500	6,000	11,500	3,500	14,500	10,000	14,000
Wilcoxon W	33,000	85,500	97,000	98,000	78,000	20,000	78,000	91,500	16,000	89,500	81,500	92,500	88,000	92,000
Z	-.136	-2,245	-.668	-.845	-3,843	-1,803	-3,828	-1,871	-2,299	-1,863	-3,039	-1,693	-1,905	-1,327
r	0,02	0,28	0,08	0,11	0,48	0,23	0,48	0,24	0,29	0,23	0,38	0,21	0,24	0,17
Asymp. Sig. (2-tailed)	,892	,025	,504	,398	,000	,071	,000	,061	,022	,062	,002	,091	,057	,185
JPNP - OJS														
Mann-Whitney U	11,000	4,500	12,000	9,000	1,500	12,000	2,500	6,000	8,000	5,000	9,000	12,000	12,000	2,000
Wilcoxon W	21,000	25,500	33,000	30,000	22,500	33,000	23,500	27,000	18,000	26,000	30,000	33,000	33,000	23,000
Z	-.236	-1,706	,000	-1,225	-2,475	,000	-2,176	-1,826	-1,225	-1,750	-.664	,000	,000	-2,449
r	0,03	0,21	0,00	0,15	0,31	0,00	0,27	0,23	0,15	0,22	0,08	0,00	0,00	0,31
Asymp. Sig. (2-tailed)	,814	,088	1,000	,221	,013	1,000	,030	,068	,221	,080	,507	1,000	1,000	,014
JPNP - PS														
Mann-Whitney U	15,000	10,000	15,500	13,500	,000	12,000	5,000	12,000	10,000	8,000	3,000	10,500	,000	10,000

11. Прилоzi

	Ulazu ZP	Turisu.	Lovs. i ribo.	NDŠP	Proi. drve.	Nadl. mini./sek r. za ZP	Nadl. mini./sek r. za šuma.	Ostala minis./sekr.	Grad. i opšt.	Među. inst.	Elektro dist.	Elekt. (hidro/termo)	Emis. teh.	Ostalo
Wilcoxon W	60,000	55,000	25,500	58,500	45,000	22,000	50,000	57,000	20,000	53,000	48,000	55,500	45,000	55,000
Z	-.567	-1,317	-.403	-1,500	-3,190	-.972	-2,199	-1,252	-1,511	-1,900	-2,658	-1,569	-3,464	-1,388
r	0,07	0,17	0,05	0,19	0,40	0,12	0,28	0,16	0,19	0,24	0,33	0,20	0,44	0,17
Asymp. Sig. (2-tailed)	,571	,188	,687	,134	,001	,331	,028	,211	,131	,057	,008	,117	,001	,165
JPS- JPV														
Mann-Whitney U	24,000	10,500	7,500	2,000	49,000	43,000	,000	36,000	39,000	38,000	26,500	62,500	57,500	18,500
Wilcoxon W	402,000	388,500	385,500	380,000	427,000	421,000	378,000	414,000	417,000	416,000	404,500	77,500	72,500	396,500
Z	-2,985	-3,761	-3,812	-5,011	-1,020	-1,409	-5,164	-2,410	-2,174	-2,250	-2,807	-.618	-.903	-3,760
r														
Asymp. Sig. (2-tailed)	0,38	0,47	0,48	0,63	0,13	0,18	0,65	0,30	0,27	0,28	0,35	0,08	0,11	0,47
JPS - OJP														
Mann-Whitney U	106,000	121,000	121,500	154,500	78,000	78,500	156,000	157,000	65,000	155,000	152,500	160,000	144,500	104,500
Wilcoxon W	484,000	499,000	499,500	532,500	156,000	456,500	234,000	235,000	443,000	533,000	230,500	538,000	522,500	482,500
Z	-2,237	-1,703	-1,614	-.597	-3,012	-2,782	-.667	-.289	-3,617	-.367	-.498	-.132	-.796	-2,621
r	0,28	0,21	0,20	0,08	0,38	0,35	0,08	0,04	0,46	0,05	0,06	0,02	0,10	0,33
Asymp. Sig. (2-tailed)	,025	,089	,107	,550	,003	,005	,505	,772	,000	,714	,619	,895	,426	,009
JPS- OJS														
Mann-Whitney U	52,500	65,000	51,500	78,000	48,500	70,000	70,000	72,000	66,000	78,000	52,500	46,500	51,000	73,500
Wilcoxon W	430,500	443,000	429,500	99,000	69,500	448,000	448,000	93,000	444,000	456,000	430,500	424,500	429,000	451,500
Z	-1,867	-1,112	-1,837	-.471	-1,686	-.585	-1,241	-.842	-1,123	-.247	-1,862	-2,581	-1,962	-.703
r	0,24	0,14	0,23	0,06	0,21	0,07	0,16	0,11	0,14	0,03	0,23	0,33	0,25	0,09
Asymp. Sig. (2-tailed)	,062	,266	,066	,637	,092	,559	,215	,400	,262	,805	,063	,010	,050	,482
JPS- PS														
Mann-Whitney U	110,500	82,500	68,000	117,000	65,000	66,500	98,000	120,000	85,500	121,000	117,000	117,500	103,500	75,500
Wilcoxon W	488,500	460,500	446,000	162,000	110,000	444,500	476,000	498,000	463,500	166,000	162,000	495,500	148,500	453,500
Z	-.619	-1,963	-2,481	-.577	-2,337	-2,276	-1,791	-.100	-1,904	-.034	-.273	-.305	-1,205	-2,596
r	0,08	0,25	0,31	0,07	0,29	0,29	0,23	0,01	0,24	0,00	0,03	0,04	0,15	0,33
Asymp. Sig. (2-tailed)	,536	,050	,013	,564	,019	,023	,073	,920	,057	,973	,785	,760	,228	,009
JPV- OJP														
Mann-Whitney U	20,500	10,000	11,500	2,000	,000	15,500	,000	14,500	13,500	17,500	10,500	27,500	22,500	22,500
Wilcoxon W	98,500	88,000	89,500	80,000	78,000	30,500	78,000	92,500	28,500	95,500	88,500	42,500	37,500	100,500
Z	-1,100	-2,380	-2,062	-3,513	-3,961	-1,597	-4,000	-2,220	-1,785	-1,643	-2,560	-.645	-1,189	-.869
r	0,14	0,30	0,26	0,44	0,50	0,20	0,50	0,28	0,22	0,21	0,32	0,08	0,15	0,11
Asymp. Sig. (2-tailed)	,271	,017	,039	,000	,000	,110	,000	,026	,074	,100	,010	,519	,235	,385
JPV - OJS														
Mann-Whitney U	11,500	6,500	9,500	,000	2,000	11,000	2,500	6,000	11,000	8,000	15,000	7,500	7,500	5,500
Wilcoxon W	32,500	27,500	30,500	21,000	23,000	32,000	23,500	27,000	32,000	29,000	36,000	22,500	22,500	26,500
Z	-.688	-1,674	-1,048	-3,071	-2,624	-.772	-2,635	-2,121	-.843	-1,499	,000	-1,748	-1,768	-2,003
r	0,09	0,21	0,13	0,39	0,33	0,10	0,33	0,27	0,11	0,19	0,00	0,22	0,22	0,25
Asymp. Sig. (2-tailed)	,492	,094	,295	,002	,009	,440	,008	,034	,399	,134	1,000	,080	,077	,045
JPV- PS														
Mann-Whitney U	13,000	14,000	18,000	,000	,000	15,000	5,000	13,000	22,000	12,500	8,500	20,000	22,500	16,500

11. Прилози

	Ulazu ZP	Turisu.	Lovs. i ribo.	NDŠP	Proi. drve.	Nadl. mini./sek r. za ZP	Nadl. mini./sek r. za šuma.	Ostala minis./sekr.	Grad. i opšt.	Medu. inst.	Elektro dist.	Elekt. (hidro/termo)	Emis. teh.	Ostalo
y U														
Wilcoxon W	58,000	59,000	63,000	45,000	45,000	30,000	50,000	58,000	67,000	57,500	53,500	35,000	67,500	61,500
Z	-1,412	-1,210	-,624	-3,550	-3,368	-1,032	-2,687	-1,598	-,073	-1,676	-2,192	-,745	,000	-,894
r	0,18	0,15	0,08	0,45	0,42	0,13	0,34	0,20	0,01	0,21	0,28	0,09	0,00	0,11
Asymp. Sig. (2-tailed)	,158	,226	,533	,000	,001	,302	,007	,110	,942	,094	,028	,456	1,000	,371
OJP - OJS														
Mann-Whitney U	35,000	35,500	31,500	33,000	30,000	15,000	30,000	33,000	13,000	35,500	22,500	22,500	27,000	26,000
Wilcoxon W	113,000	56,500	109,500	54,000	108,000	36,000	108,000	54,000	34,000	56,500	100,500	100,500	105,000	47,000
Z	-,104	-,055	-,466	-,707	-1,414	-2,044	-1,414	-,707	-2,238	-,072	-1,743	-1,738	-1,011	-1,124
r	0,01	0,01	0,06	0,09	0,18	0,26	0,18	0,09	0,28	0,01	0,22	0,22	0,13	0,14
Asymp. Sig. (2-tailed)	,918	,956	,641	,480	,157	,041	,157	,480	,025	,942	,081	,082	,312	,261
OJP - PS														
Mann-Whitney U	43,000	47,500	41,500	49,500	48,000	50,500	42,000	52,000	31,000	51,500	53,000	53,000	40,500	53,500
Wilcoxon W	88,000	125,500	119,500	94,500	126,000	128,500	120,000	130,000	76,000	96,500	131,000	131,000	85,500	98,500
Z	-,902	-,524	-,965	-,866	-1,155	-,278	-1,675	-,279	-1,696	-,292	-1,139	-1,139	-1,576	-,040
r	0,11	0,07	0,12	0,11	0,15	0,04	0,21	0,04	0,21	0,04	0,02	0,02	0,20	0,01
Asymp. Sig. (2-tailed)	,367	,600	,335	,386	,248	,781	,094	,780	,090	,770	,889	,889	,115	,968
PS - OJS														
Mann-Whitney U	20,500	23,000	24,000	27,000	25,000	15,000	25,500	24,000	22,000	26,000	16,500	15,000	13,500	19,000
Wilcoxon W	65,500	44,000	45,000	72,000	70,000	36,000	46,500	45,000	43,000	71,000	61,500	60,000	58,500	40,000
Z	-,913	-,535	-,375	,000	-,398	-1,469	-,255	-,816	-,672	-,199	-1,612	-1,818	-2,291	-1,137
r	0,12	0,07	0,05	0,00	0,05	0,19	0,03	0,10	0,08	0,03	0,20	0,23	0,29	0,14
Asymp. Sig. (2-tailed)	,361	,593	,708	1,000	,690	,142	,799	,414	,501	,842	,107	,069	,022	,256

Извор: оригинал

Прилог 16.43. Ман-Витнијев тест (категорија ЗП и површина ЗП по организационој јединици)

	NP-PP	NP-PIO	NP-StRP	NP-SRP	NP-OZP	PP-PIO	PP-StRP	PP-SRP	PP-OZP	PIO-StRP	PIO-SRP	PIO-OZP	StRP-SRP	StRP-OZP	SRP-OZP
Mann-Whitney U	10,000	8,000	,000	12,000	,000	63,000	,000	92,000	9,000	12,000	106,000	15,000	,000	11,500	16,000
Wilcoxon W	76,000	86,000	78,000	183,000	21,000	141,000	78,000	263,000	30,000	90,000	277,000	36,000	78,000	89,500	37,000
Z	-1,567	-1,940	-2,913	-2,043	-2,558	-,185	-4,063	-,315	-2,412	-3,465	-,085	-1,967	-4,573	-2,297	-2,533
r	0,20	0,24	0,37	0,26	0,32	0,02	0,51	0,04	0,30	0,44	0,01	0,25	0,58	0,29	0,32
Asymp. Sig. (2-tailed)	,117	,052	,004	,041	,011	,854	,000	,753	,016	,001	,933	,049	,000	,022	,011

Извор: оригинал

Прилог 16.44. Ман-Витнијев тест (категорија ЗП и површина ЗП по запосленом на директним пословима)

	NP-PP	NP-PIO	NP-StRP	NP-SRP	NP-OZP	PP-PIO	PP-StRP	PP-SRP	PP-OZP	PIO-StRP	PIO-SRP	PIO-OZP	StRP-SRP	StRP-OZP	SRP-OZP
Mann-Whitney U	13,000	20,000	,000	10,000	5,000	52,000	,000	91,000	17,000	2,000	72,000	15,000	2,000	11,000	34,000
Wilcoxon W	79,000	98,000	66,000	181,000	26,000	118,000	66,000	262,000	38,000	68,000	243,000	36,000	68,000	77,000	55,000
Z	-1,175	-,485	-2,872	-2,213	-1,492	-,862	-3,973	-,360	-1,608	-3,939	-1,524	-1,967	-4,360	-2,211	-1,333
r	0,15	0,06	0,36	0,28	0,19	0,11	0,50	0,05	0,20	0,50	0,19	0,25	0,55	0,28	0,17
Asymp. Sig. (2-tailed)	,240	,628	,004	,027	,136	,389	,000	,719	,108	,000	,128	,049	,000	,027	,182

Извор: оригинал

Прилог 16.45. Ман-Витнијев тест (категорија ЗП и површина ЗП по запосленом на осталим пословима)

	NP-PP	NP-PIO	NP-StRP	NP-SRP	NP-OZP	PP-PIO	PP-StRP	PP-SRP	PP-OZP	PIO-StRP	PIO-SRP	PIO-OZP	StRP-SRP	StRP-OZP	SRP-OZP
Mann-Whitney U	12,000	17,000	,000	14,000	4,000	38,000	,000	15,000	3,000	5,000	36,000	7,000	13,500	29,500	22,500
Wilcoxon W	22,000	27,000	78,000	105,000	25,000	93,000	78,000	106,000	24,000	83,000	127,000	28,000	91,500	107,500	43,500
Z	-1,131	-,424	-3,038	-1,359	-1,727	-,907	-4,020	-3,101	-2,937	-3,685	-1,799	-2,502	-3,566	-,668	-1,454
r	0,14	0,05	0,38	0,17	0,22	0,11	0,51	0,39	0,37	0,46	0,23	0,32	0,45	0,08	0,18
Asymp. Sig. (2-tailed)	,258	,671	,002	,174	,084	,364	,000	,002	,003	,000	,072	,012	,000	,504	,146

Извор: оригинал

Прилог 16.46. Ман-Витнијев тест (категорија ЗП и површина ЗП по запосленом на свим пословима)

	NP-PP	NP-PIO	NP-StRP	NP-SRP	NP-OZP	PP-PIO	PP-StRP	PP-SRP	PP-OZP	PIO-StRP	PIO-SRP	PIO-OZP	StRP-SRP	StRP-OZP	SRP-OZP
Mann-Whitney U	19,000	20,000	,000	25,000	6,000	58,000	,000	68,000	13,000	3,000	70,000	11,000	3,000	11,000	30,000
Wilcoxon W	29,000	30,000	78,000	196,000	27,000	124,000	78,000	239,000	34,000	81,000	241,000	32,000	81,000	89,000	51,000
Z	-,392	-,485	-2,910	-,936	-1,279	-,492	-4,062	-1,393	-2,010	-3,984	-1,609	-2,341	-4,445	-2,341	-1,600
r	0,05	0,06	0,37	0,12	0,16	0,06	0,51	0,18	0,25	0,50	0,20	0,29	0,56	0,29	0,20
Asymp. Sig. (2-tailed)	,695	,628	,004	,349	,201	,622	,000	,164	,044	,000	,108	,019	,000	,019	,110

Извор: оригинал

Прилог 16.47. Крускал-Волисов тест (категорија ЗП и значај типова послова)

Test Statistics ^{a,b}							
	Џување и одржанье	Управљање посетiocима	Истраживачки радови у области заштите и развоја	Припрема планске и проектне документације	Газдовање ловном фауном	Газдовање шумамa	Газдовање риболовном фауном
Chi-Square	19,823	23,294	11,220	14,023	23,218	11,667	21,291
df	5	5	5	5	5	5	5
p	,001	,000	,047	,015	,000	,040	,001

a. Kruskal Wallis Test
b. Grouping Variable: Категорија ЗП

Извор: оригинал

Прилог 16.48. Ман-Витнијев тест (категорија ЗП и значај типова послова)

	Џување и одржанье ЗП	Управљање посетiocима	Истраживачки радови у области заштите и развоја	Припрема планске и проектне документације	Газдовање ловном фауном	Газдовање шумамa	Газдовање риболовном фауном
NP-PP							
Mann-Whitney U	19,000	6,500	8,000	20,000	1,000	4,000	12,000
Wilcoxon W	85,000	72,500	74,000	86,000	67,000	70,000	22,000
Z	-,472	-2,090	-1,882	-,287	-2,990	-2,515	-1,396
r	0,06	0,26	0,24	0,04	0,38	0,32	0,18
Asymp. Sig. (2-tailed)	,637	,037	,060	,774	,003	,012	,163
NP-PIO							
Mann-Whitney U	19,500	16,500	12,500	18,000	,000	8,000	21,000
Wilcoxon W	97,500	94,500	90,500	96,000	78,000	86,000	99,000
Z	-,640	-,965	-1,450	-,905	-3,055	-2,088	-,374
r	0,08	0,12	0,18	0,11	0,38	0,26	0,05
Asymp. Sig. (2-tailed)	,522	,335	,147	,366	,002	,037	,709
NP-StRP							
Mann-Whitney U	4,000	1,500	8,500	9,000	1,000	4,000	5,000
Wilcoxon W	82,000	79,500	86,500	87,000	79,000	82,000	83,000
Z	-2,692	-2,949	-1,917	-1,953	-2,947	-2,534	-2,661
r	0,34	0,37	0,24	0,25	0,37	0,32	0,34
Asymp. Sig. (2-tailed)	,007	,003	,055	,051	,003	,011	,008
NP-SRP							
Mann-Whitney U	35,000	25,500	22,000	35,000	18,000	16,000	25,000
Wilcoxon W	45,000	196,500	193,000	206,000	189,000	187,000	35,000
Z	-,117	-,924	-1,232	-,095	-1,576	-1,869	-,980
r	0,01	0,12	0,16	0,01	0,20	0,24	0,12
Asymp. Sig. (2-tailed)	,907	,355	,218	,924	,115	,062	,327
NP-OZP							
Mann-Whitney U	8,500	1,500	1,500	2,000	,000	6,000	,000
Wilcoxon W	29,500	22,500	22,500	23,000	21,000	27,000	21,000
Z	-,854	-2,348	-2,325	-2,236	-2,657	-1,581	-2,905
r	0,11	0,30	0,29	0,28	0,33	0,20	0,37
Asymp. Sig. (2-tailed)	,393	,019	,020	,025	,008	,114	,004
PP-PIO							

11. Прилози

	Čuvanje i održavanje ZP	Upravljanje posetiocima	Istraživački radovi u oblasti zaštite i razvoja	Priprema planske i projektne dokumentacije	Gazdovanje lovnom faunom	Gazdovanje šumama	Gazdovanje ribolovnom faunom
Mann-Whitney U	63,500	39,000	57,500	60,000	58,500	40,000	44,500
Wilcoxon W	141,500	105,000	123,500	138,000	124,500	106,000	122,500
Z	-,178	-,1722	-,544	-,405	-,545	-,1,671	-,1,379
r	0,02	0,22	0,07	0,05	0,07	0,21	0,17
Asymp. Sig. (2-tailed)	,859	,085	,586	,686	,586	,095	,168
PP-StRP							
Mann-Whitney U	22,500	31,500	58,000	35,000	59,500	58,000	15,500
Wilcoxon W	100,500	109,500	136,000	113,000	125,500	124,000	93,500
Z	-,2,889	-,2,264	-,508	-,1,982	-,474	-,524	-,3,330
r	0,36	0,29	0,06	0,25	0,06	0,07	0,42
Asymp. Sig. (2-tailed)	,004	,024	,611	,047	,636	,600	,001
PP-SRP							
Mann-Whitney U	83,000	66,000	71,000	93,500	40,500	60,000	93,500
Wilcoxon W	149,000	132,000	137,000	159,500	106,500	126,000	264,500
Z	-,923	-,1,524	-,1,299	-,274	-,2,747	-,1,835	-,263
r	0,12	0,19	0,16	0,03	0,35	0,23	0,03
Asymp. Sig. (2-tailed)	,356	,127	,194	,784	,006	,067	,793
PP-OZP							
Mann-Whitney U	28,000	25,500	19,500	14,000	32,000	22,000	3,000
Wilcoxon W	49,000	46,500	40,500	35,000	98,000	88,000	24,000
Z	-,572	-,790	-,1,420	-,1,990	-,125	-,1,187	-,3,188
r	0,07	0,10	0,18	0,25	0,02	0,15	0,40
Asymp. Sig. (2-tailed)	,567	,429	,156	,047	,901	,235	,001
PIO-StRP							
Mann-Whitney U	24,500	14,000	55,000	37,500	68,500	50,500	36,500
Wilcoxon W	102,500	92,000	133,000	115,500	146,500	128,500	114,500
Z	-,2,976	-,3,470	-,1,015	-,2,298	-,228	-,1,282	-,2,298
r	0,37	0,44	0,13	0,29	0,03	0,16	0,29
Asymp. Sig. (2-tailed)	,003	,001	,310	,022	,820	,200	,022
PIO-SRP							
Mann-Whitney U	85,000	102,500	93,500	88,500	48,000	105,500	83,500
Wilcoxon W	163,000	273,500	171,500	166,500	126,000	183,500	161,500
Z	-,1,218	-,241	-,635	-,913	-,2,632	-,111	-,1,083
r	0,15	0,03	0,08	0,12	0,33	0,01	0,14
Asymp. Sig. (2-tailed)	,223	,810	,525	,361	,008	,912	,279
PIO-OZP							
Mann-Whitney U	31,500	14,500	16,500	9,000	32,500	35,000	12,000
Wilcoxon W	52,500	35,500	37,500	30,000	53,500	113,000	33,000
Z	-,473	-,2,089	-,1,927	-,2,892	-,376	-,098	-,2,482
r	0,06	0,26	0,24	0,36	0,05	0,01	0,31
Asymp. Sig. (2-tailed)	,636	,037	,054	,004	,707	,922	,013
StRP-SRP							
Mann-Whitney U	16,000	22,000	68,500	49,000	45,500	74,500	39,000
Wilcoxon W	94,000	100,000	146,500	127,000	123,500	152,500	117,000
Z	-,4,264	-,3,733	-,1,718	-,2,633	-,2,737	-,1,470	-,3,128
r	0,54	0,47	0,22	0,33	0,34	0,19	0,39
Asymp. Sig. (2-tailed)	,000	,000	,086	,008	,006	,142	,002
StRP-OZP							
Mann-Whitney U	18,500	26,500	27,000	30,500	34,000	26,500	30,000
Wilcoxon W	96,500	104,500	48,000	51,500	55,000	104,500	51,000
Z	-,1,815	-,1,016	-,888	-,544	-,216	-,928	-,1,029
r	0,23	0,13	0,11	0,07	0,03	0,12	0,13
Asymp. Sig. (2-tailed)	,069	,310	,375	,587	,829	,353	,303
SRP-OZP							
Mann-Whitney U	37,000	25,000	19,500	17,000	21,000	53,500	12,000
Wilcoxon W	58,000	46,000	40,500	38,000	42,000	74,500	33,000
Z	-,1,428	-,1,984	-,2,378	-,2,607	-,2,266	-,035	-,2,970
r	0,18	0,25	0,30	0,33	0,29	0,00	0,37
Asymp. Sig. (2-tailed)	,153	,047	,017	,009	,023	,972	,003

Извор: оригинал

Прилог 16.49. Ман-Витнијев тест (категорија ЗП и и површина по чувару)

	NP-PP	NP-PIO	NP-StRP	NP-SRP	NP-OZP	PP-PIO	PP-StRP	PP-SRP	PP-OZP	PIO-StRP	PIO-SRP	PIO-OZP	StRP-SRP	StRP-OZP	SRP-OZP
Mann-Whitney U	12,000	20,000	,000	13,000	3,000	53,000	,000	84,000	9,000	1,000	68,000	8,000	,000	7,500	12,000
Wilcoxon W	78,000	98,000	55,000	184,000	13,000	119,000	55,000	255,000	19,000	56,000	239,000	18,000	55,000	62,500	78,000
Z	-,1,306	-,485	-,2,832	-,1,958	-,1,443	-,800	-,3,874	-,674	-,1,697	-,3,891	-,1,693	-,1,940	-,4,316	-,1,772	-,1,306
r	0,16	0,06	0,36	0,25	0,18	0,10	0,49	0,08	0,21	0,49	0,21	0,24	0,54	0,22	0,16
Asymp.	,192	,628	,005	,050	,149	,424	,000	,500	,090	,000	,090	,052	,000	,076	,192

11. Прилози

Sig. (2-tailed)																			
-----------------	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Извор: оригинал

Прилог 16.50. Ман-Витнијев тест (категирија ЗП и и број проблема)

	NP-PP	NP-PIO	NP-StRP	NP-SRP	NP-OZP	PP-PIO	PP-StRP	PP-SRP	PP-OZP	PIO-StRP	PIO-SRP	PIO-OZP	StRP-SRP	StRP-OZP	SRP-OZP
Mann-Whitney U	18,500	19,500	,000	26,000	2,000	64,500	12,000	90,500	11,000	12,000	101,000	12,000	12,000	30,000	16,500
Wilcoxon W	84,500	97,500	78,000	197,000	23,000	142,500	90,000	261,500	32,000	90,000	272,000	33,000	90,000	108,000	37,500
Z	-,468	-,567	-,3,828	-,889	-,2,306	-,095	-,3,783	-,395	-,2,306	-,3,884	-,307	-,2,348	-,4,330	-,1,414	-,2,586
r	0,06	0,07	0,48	0,11	0,29	0,01	0,48	0,05	0,29	0,49	0,04	0,30	0,55	0,18	0,33
Asymp. Sig. (2-tailed)	,640	,571	,000	,374	,021	,925	,000	,693	,021	,000	,759	,019	,000	,157	,010

Извор: оригинал

Прилог 16.51. Ман-Витнијев тест (категирија ЗП и број састанака са надлежним минис./секретаријат за ЗП)

	NP-PP	NP-PIO	NP-StRP	NP-SRP	NP-OZP	PP-PIO	PP-StRP	PP-SRP	PP-OZP	PIO-StRP	PIO-SRP	PIO-OZP	StRP-SRP	StRP-OZP	SRP-OZP
Mann-Whitney U	,000	,000	,000	7,500	,000	43,500	11,000	89,500	6,000	38,000	64,500	20,000	17,000	34,000	9,000
Wilcoxon W	66,000	78,000	78,000	178,500	21,000	121,500	89,000	155,500	27,000	116,000	142,500	41,000	95,000	112,000	30,000
Z	-,2,877	-,2,941	-,3,063	-,2,438	-,2,598	-,1,396	-,3,455	-,4,29	-,2,735	-,2,079	-,1,863	-,1,557	-,3,918	-,2,10	-,3,032
r	0,36	0,37	0,39	0,31	0,33	0,18	0,44	0,05	0,34	0,26	0,23	0,20	0,49	0,03	0,38
Asymp. Sig. (2-tailed)	,004	,003	,002	,015	,009	,163	,001	,668	,006	,038	,063	,120	,000	,833	,002

Извор: оригинал

Прилог 16.52. Ман-Витнијев тест (категирија ЗП и број састанака са надлежним ЗЗП)

	NP-PP	NP-PIO	NP-StRP	NP-SRP	NP-OZP	PP-PIO	PP-StRP	PP-SRP	PP-OZP	PIO-StRP	PIO-SRP	PIO-OZP	StRP-SRP	StRP-OZP	SRP-OZP
Mann-Whitney U	10,500	4,500	,000	14,500	,000	36,000	13,000	76,500	8,500	15,500	87,500	11,500	25,500	29,000	17,000
Wilcoxon W	76,500	82,500	78,000	185,500	21,000	114,000	91,000	247,500	29,500	93,500	165,500	32,500	103,500	107,000	38,000
Z	-,1,510	-,2,382	-,3,119	-,1,840	-,2,590	-,1,853	-,3,375	-,1,015	-,2,484	-,3,365	-,874	-,2,326	-,3,565	-,751	-,2,487
r	0,19	0,30	0,39	0,23	0,33	0,23	0,43	0,13	0,31	0,42	0,11	0,29	0,45	0,09	0,31
Asymp. Sig. (2-tailed)	,131	,017	,002	,066	,010	,064	,001	,310	,013	,001	,382	,020	,000	,453	,013

Извор: оригинал

Прилог 16.53. Ман-Витнијев тест (категирија ЗП и број састанака са локалном заједницом)

	NP-PP	NP-PIO	NP-StRP	NP-SRP	NP-OZP	PP-PIO	PP-StRP	PP-SRP	PP-OZP	PIO-StRP	PIO-SRP	PIO-OZP	StRP-SRP	StRP-OZP	SRP-OZP
Mann-Whitney U	3,000	7,000	,000	13,000	,000	54,500	42,000	75,500	21,000	30,000	101,500	15,000	42,000	36,000	21,000
Wilcoxon W	69,000	85,000	78,000	184,000	21,000	120,500	120,000	141,500	42,000	108,000	179,500	36,000	120,000	57,000	42,000
Z	-,2,636	-,2,109	-,3,843	-,1,997	-,2,928	-,767	-,2,236	-,1,124	-,1,622	-,3,022	-,286	-,2,242	-,3,237	,000	-,2,402
r	0,33	0,27	0,48	0,25	0,37	0,10	0,28	0,14	0,20	0,38	0,04	0,28	0,41	0,00	0,30
Asymp. Sig. (2-tailed)	,008	,035	,000	,046	,003	,443	,025	,261	,105	,003	,775	,025	,001	1,000	,016

Извор: оригинал

Прилог 16.54. Крускал-Волисов тест (категирија ЗП и број састанака са заинтересованим странама)

Test Statistics ^{a,b}							
	Udruženja gradana	Međunarodne organizacije	Turističke organizacije	ZP iz JS	ZP iz PS	ZP u regionu	Lovačka udruženja
Chi-Square	26,506	14,925	27,107	18,773	14,636	19,722	21,993
df	5	5	5	5	5	5	5
p.	,000	,011	,000	,002	,012	,001	,001

a. Kruskal Wallis Test
b. Grouping Variable: Kategorija ZP

Извор: оригинал

Прилог 16.55. Ман-Витнијев тест (категорија ЗП и број сарадње са заинтересованим странама)

	Broj sastanaka sa NVO	Broj sastanaka sa medju.orga.	Turističke organizacije	Druga ZP u zem. javn. karak.	Druga ZP u zemlji priv. karak.	Druga ZP u regionu	Lovačka udruženja
NP-PP							
Mann-Whitney U	18,500	12,500	4,500	1,000	19,000	11,500	4,000
Wilcoxon W	84,500	78,500	70,500	67,000	85,000	77,500	70,000
Z	-.460	-1,309	-2,338	-2,837	-.447	-1,427	-2,432
r	0,06	0,16	0,29	0,36	0,06	0,18	0,31
Asymp. Sig. (2-tailed)	,646	,191	,019	,005	,655	,154	,015
NP-PIO							
Mann-Whitney U	13,000	13,500	2,000	,500	19,000	11,500	1,000
Wilcoxon W	91,000	91,500	80,000	78,500	29,000	89,500	79,000
Z	-1,356	-1,361	-2,744	-2,875	-.652	-1,626	-2,933
r	0,17	0,17	0,35	0,36	0,08	0,20	0,37
Asymp. Sig. (2-tailed)	,175	,173	,006	,004	,514	,104	,003
NP-StRP							
Mann-Whitney U	6,000	6,000	,000	,000	12,000	6,000	,000
Wilcoxon W	84,000	84,000	78,000	78,000	90,000	84,000	78,000
Z	-3,202	-3,202	-3,824	-3,222	-2,535	-3,207	-3,828
r	0,40	0,40	0,48	0,41	0,32	0,40	0,48
Asymp. Sig. (2-tailed)	,001	,001	,000	,001	,011	,001	,000
NP-SRP							
Mann-Whitney U	24,500	21,000	9,000	4,000	32,000	26,000	3,500
Wilcoxon W	195,500	192,000	180,000	175,000	203,000	197,000	174,500
Z	-.989	-1,343	-2,324	-2,767	-.369	-.870	-3,025
r	0,12	0,17	0,29	0,35	0,05	0,11	0,38
Asymp. Sig. (2-tailed)	,322	,179	,020	,006	,712	,384	,002
NP-OZP							
Mann-Whitney U	4,000	3,000	,000	,000	6,000	3,000	,000
Wilcoxon W	25,000	24,000	21,000	21,000	27,000	24,000	21,000
Z	-1,826	-2,361	-2,882	-2,739	-1,837	-2,372	-2,893
r	0,23	0,30	0,36	0,35	0,23	0,30	0,36
Asymp. Sig. (2-tailed)	,068	,018	,004	,006	,066	,018	,004
PP-PIO							
Mann-Whitney U	45,000	63,500	65,000	47,000	48,500	56,000	60,500
Wilcoxon W	123,000	141,500	143,000	113,000	114,500	134,000	138,500
Z	-1,309	-.170	-.066	-1,214	-1,175	-.667	-.375
r	0,16	0,02	0,01	0,15	0,15	0,08	0,05
Asymp. Sig. (2-tailed)	,190	,865	,948	,225	,240	,505	,708
PP-StRP							
Mann-Whitney U	6,000	36,000	30,000	55,500	42,000	30,000	36,000
Wilcoxon W	84,000	114,000	108,000	133,500	120,000	108,000	114,000
Z	-4,085	-2,557	-2,873	-.763	-2,236	-2,873	-2,559
r	0,51	0,32	0,36	0,10	0,28	0,36	0,32
Asymp. Sig. (2-tailed)	,000	,011	,004	,446	,025	,004	,011
PP-SRP							
Mann-Whitney U	74,000	97,500	72,000	73,500	92,000	84,000	86,000
Wilcoxon W	245,000	163,500	138,000	139,500	158,000	150,000	257,000
Z	-1,133	-.073	-1,248	-1,189	-.348	-.700	-.671
r	0,14	0,01	0,16	0,15	0,04	0,09	0,08
Asymp. Sig. (2-tailed)	,257	,942	,212	,234	,728	,484	,502
PP-OZP							
Mann-Whitney U	5,000	18,000	15,000	23,000	21,000	15,000	18,000
Wilcoxon W	26,000	39,000	36,000	44,000	42,000	36,000	39,000
Z	-2,867	-1,871	-2,124	-1,180	-1,622	-2,124	-1,872
r	0,36	0,24	0,27	0,15	0,20	0,27	0,24
Asymp. Sig. (2-tailed)	,004	,061	,034	,238	,105	,034	,061
PIO-StRP							
Mann-Whitney U	18,000	42,000	36,000	40,500	30,000	42,000	42,000
Wilcoxon W	96,000	120,000	114,000	118,500	108,000	120,000	120,000
Z	-3,596	-2,440	-2,734	-1,948	-3,030	-2,440	-2,444
r	0,45	0,31	0,34	0,25	0,38	0,31	0,31
Asymp. Sig. (2-tailed)	,000	,015	,006	,051	,002	,015	,015
PIO-SRP							
Mann-Whitney U	102,500	99,500	76,500	103,000	80,000	75,500	101,000
Wilcoxon W	180,500	177,500	154,500	274,000	251,000	153,500	272,000
Z	-.237	-.392	-1,375	-.216	-1,263	-1,443	-.344
r	0,03	0,05	0,17	0,03	0,16	0,18	0,04
Asymp. Sig. (2-tailed)	,813	,695	,169	,829	,207	,149	,731
PIO-OZP							
Mann-Whitney U	12,000	21,000	18,000	14,000	15,000	21,000	21,000
Wilcoxon W	33,000	42,000	39,000	35,000	36,000	42,000	42,000
Z	-2,331	-1,779	-2,011	-2,171	-2,254	-1,779	-1,785
r	0,29	0,22	0,25	0,27	0,28	0,22	0,22
Asymp. Sig. (2-tailed)	,020	,075	,044	,030	,024	,075	,074
StRP-SRP							
Mann-Whitney U	24,000	54,000	30,000	67,500	54,000	36,000	72,000
Wilcoxon W	102,000	132,000	108,000	145,500	132,000	114,000	150,000

11. Прилози

	Broj sastanaka sa NVO	Broj sastanaka sa medju.orga.	Turističke organizacije	Druga ZP u zem. javn. karak.	Druga ZP u zemlji priv. karak.	Druga ZP u regionu	Lovačka udruženja
Z	-3,868	-2,822	-3,656	-1,815	-2,831	-3,449	-2,182
r	0,49	0,36	0,46	0,23	0,36	0,43	0,27
Asymp. Sig. (2-tailed)	,000	,005	,000	,069	,005	,001	,029
StRP-OZP							
Mann-Whitney U	24,000	36,000	36,000	31,500	36,000	36,000	36,000
Wilcoxon W	102,000	57,000	57,000	52,500	57,000	57,000	57,000
Z	-2,062	,000	,000	-,581	,000	,000	,000
r	0,26	0,00	0,00	0,07	0,00	0,00	0,00
Asymp. Sig. (2-tailed)	,039	1,000	1,000	,561	1,000	1,000	1,000
SRP-OZP							
Mann-Whitney U	18,000	27,000	15,000	23,000	27,000	18,000	36,000
Wilcoxon W	39,000	48,000	36,000	44,000	48,000	39,000	57,000
Z	-2,459	-2,072	-2,742	-2,166	-2,084	-2,574	-1,579
r	0,31	0,26	0,35	0,27	0,26	0,32	0,20
Asymp. Sig. (2-tailed)	,014	,038	,006	,030	,037	,010	,114

Извор: оригинал

Прилог 16.56. Ман-Витнијев тест (категорија ЗП и број проблема у сарадњи са локалним становништвом)

	NP-PP	NP-PIO	NP-StRP	NP-SRP	NP-OZP	PP-PIO	PP-StRP	PP-SRP	PP-OZP	PIO-StRP	PIO-SRP	PIO-OZP	StRP-SRP	StRP-OZP	SRP-OZP
Mann-Whitney U	17,000	21,000	12,000	31,000	9,500	56,000	18,000	84,000	18,000	24,000	105,500	23,500	36,000	24,000	35,500
Wilcoxon W	27,000	31,000	90,000	41,000	30,500	134,000	96,000	255,000	39,000	102,000	183,500	44,500	114,000	102,000	56,500
Z	-,671	-,381	-2,530	-,441	-,603	-,633	-3,478	-,692	-1,572	-3,313	-,109	-1,241	-3,453	-2,058	-1,292
r	0,08	0,05	0,32	0,06	0,08	0,08	0,44	0,09	0,20	0,42	0,01	0,16	0,44	0,26	0,16
Asymp. Sig. (2-tailed)	,502	,703	,011	,660	,547	,527	,001	,489	,116	,001	,913	,215	,001	,040	,196

Извор: оригинал

Прилог 16.57. Ман-Витнијев тест (категорија ЗП и укупна површина у процесу реституције)

	NP-PP	NP-PIO	NP-StRP	NP-SRP	NP-OZP	PP-PIO	PP-StRP	PP-SRP	PP-OZP	PIO-StRP	PIO-SRP	PIO-OZP	StRP-SRP	StRP-OZP	SRP-OZP
Mann-Whitney U	6,000	6,500	6,500	12,500	3,000	54,000	66,000	91,000	30,000	58,500	96,500	27,000	98,500	33,000	45,000
Wilcoxon W	72,000	72,500	84,500	183,500	24,000	120,000	144,000	157,000	51,000	136,500	267,500	48,000	176,500	54,000	66,000
Z	-2,681	-2,410	-2,788	-2,549	-2,361	-,715	-,000	-,600	-,739	-,788	-,171	-1,077	-,680	-,707	-1,044
r	0,34	0,30	0,35	0,32	0,30	0,09	0,00	0,08	0,09	0,10	0,02	0,14	0,09	0,09	0,13
Asymp. Sig. (2-tailed)	,007	,016	,005	,011	,018	,475	1,000	,549	,460	,431	,864	,282	,496	,480	,297

Извор: оригинал

Прилог 16.58. Ман-Витнијев тест (категорија ЗП и број посетилаца)

	NP-PP	NP-PIO	NP-StRP	NP-SRP	NP-OZP	PP-PIO	PP-StRP	PP-SRP	PP-OZP	PIO-StRP	PIO-SRP	PIO-OZP	StRP-SRP	StRP-OZP	SRP-OZP
Mann-Whitney U	13,000	15,000	12,000	33,000	6,000	65,000	54,000	41,000	27,000	60,000	52,000	30,000	24,000	36,000	12,000
Wilcoxon W	79,000	93,000	90,000	204,000	27,000	131,000	132,000	107,000	48,000	138,000	130,000	51,000	102,000	57,000	33,000
Z	-1,508	-1,434	-2,530	-,258	-1,826	-,093	-1,510	-2,732	-1,077	-1,445	-2,501	-1,029	-3,860	,000	-2,906
r	0,19	0,18	0,32	0,03	0,23	0,01	0,19	0,34	0,14	0,18	0,32	0,13	0,49	0,00	0,37
Asymp. Sig. (2-tailed)	,132	,152	,011	,796	,068	,926	,131	,006	,282	,149	,012	,303	,000	1,000	,004

Извор: оригинал

Прилог 16.59. Ман-Витнијев тест (категорија ЗП и број туристичке инфраструктуре)

	NP-PP	NP-PIO	NP-StRP	NP-SRP	NP-OZP	PP-PIO	PP-StRP	PP-SRP	PP-OZP	PIO-StRP	PIO-SRP	PIO-OZP	StRP-SRP	StRP-OZP	SRP-OZP
Mann-Whitney U	3,000	8,000	,000	12,500	,000	50,500	7,000	80,500	8,000	5,000	105,000	6,000	11,500	26,000	13,500

11. Прилози

Wilcoxon W	69,000	86,000	78,000	183,500	21,000	116,500	85,000	146,500	29,000	83,000	276,000	27,000	89,500	104,000	34,500
Z	-2,515	-2,003	-3,219	-2,039	-2,631	-,971	-3,758	-,842	-2,550	-3,991	-,129	-2,853	-4,159	-1,120	-2,724
r	0,32	0,25	0,41	0,26	0,33	0,12	0,47	0,11	0,32	0,50	0,02	0,36	0,52	0,14	0,34
Asymp. Sig. (2-tailed)	,012	,045	,001	,041	,009	,332	,000	,400	,011	,000	,897	,004	,000	,263	,006

Извор: оригинал

Прилог 16.60. Ман-Витнијев тест (категија 3П и km бициклических стаза)

	NP-PP	NP-PIO	NP-StRP	NP-SRP	NP-OZP	PP-PIO	PP-StRP	PP-SRP	PP-OZP	PIO-StRP	PIO-SRP	PIO-OZP	StRP-SRP	StRP-OZP	SRP-OZP
Mann-Whitney U	6,000	10,000	,000	7,000	,000	48,500	48,000	92,000	24,000	30,000	82,500	15,000	66,000	36,000	33,000
Wilcoxon W	72,000	88,000	78,000	178,000	21,000	114,500	126,000	158,000	45,000	108,000	253,500	36,000	144,000	57,000	54,000
Z	-2,266	-1,723	-3,824	-2,639	-2,882	1,190	-1,892	-,371	-1,360	-3,019	-1,172	-2,237	-2,399	,000	-1,743
r	0,29	0,22	0,48	0,33	0,36	0,15	0,24	0,05	0,17	0,38	0,15	0,28	0,30	0,00	0,22
Asymp. Sig. (2-tailed)	,023	,085	,000	,008	,004	,234	,059	,711	,174	,003	,241	,025	,016	1,000	,081

Извор: оригинал

Прилог 16.61. Ман-Витнијев тест (категија 3П и km рекреативних стаза)

	NP-PP	NP-PIO	NP-StRP	NP-SRP	NP-OZP	PP-PIO	PP-StRP	PP-SRP	PP-OZP	PIO-StRP	PIO-SRP	PIO-OZP	StRP-SRP	StRP-OZP	SRP-OZP
Mann-Whitney U	6,000	5,000	,000	13,000	,500	58,000	36,000	77,500	23,000	48,000	76,000	28,000	42,000	30,000	26,500
Wilcoxon W	72,000	83,000	78,000	184,000	21,500	136,000	114,000	143,500	44,000	126,000	154,000	49,000	120,000	108,000	47,500
Z	-2,157	-2,461	-3,824	-1,991	-2,625	-,559	-2,557	-1,013	-1,176	-2,134	-1,449	-,948	-3,235	-1,414	-1,961
r	0,27	0,31	0,48	0,25	0,33	0,07	0,32	0,13	0,15	0,27	0,18	0,12	0,41	0,18	0,25
Asymp. Sig. (2-tailed)	,031	,014	,000	,046	,009	,576	,011	,311	,240	,033	,147	,343	,001	,157	,050

Извор: оригинал

Прилог 16.62. Ман-Витнијев тест (категија 3П и km пешачко-планинарских)

	NP-PP	NP-PIO	NP-StRP	NP-SRP	NP-OZP	PP-PIO	PP-StRP	PP-SRP	PP-OZP	PIO-StRP	PIO-SRP	PIO-OZP	StRP-SRP	StRP-OZP	SRP-OZP
Mann-Whitney U	6,000	9,000	,000	6,000	,000	55,000	28,500	79,500	12,000	8,000	59,000	4,000	50,500	29,000	22,000
Wilcoxon W	72,000	75,000	78,000	177,000	15,000	121,000	106,500	250,500	27,000	86,000	230,000	19,000	128,500	107,000	37,000
Z	-2,108	-1,699	-3,344	-2,596	-2,558	-,363	-2,622	-,901	-1,876	-3,782	-1,819	-2,704	-2,691	-,158	-1,816
r	0,27	0,21	0,42	0,33	0,32	0,05	0,33	0,11	0,24	0,48	0,23	0,34	0,34	0,02	0,23
Asymp. Sig. (2-tailed)	,035	,089	,001	,009	,011	,716	,009	,367	,061	,000	,069	,007	,007	,874	,069

Извор: оригинал

Прилог 16.63. Ман-Витнијев тест (категија 3П и број центара за посетиоце)

	NP-PP	NP-PIO	NP-StRP	NP-SRP	NP-OZP	PP-PIO	PP-StRP	PP-SRP	PP-OZP	PIO-StRP	PIO-SRP	PIO-OZP	StRP-SRP	StRP-OZP	SRP-OZP
Mann-Whitney U	7,000	8,500	6,000	15,000	3,000	56,500	48,000	57,000	24,000	42,000	76,000	21,000	36,000	36,000	18,000
Wilcoxon W	73,000	86,500	84,000	186,000	24,000	122,500	126,000	123,000	45,000	120,000	154,000	42,000	114,000	57,000	39,000
Z	-2,230	-2,049	-3,223	-1,914	-2,405	-,708	-1,897	-2,113	-1,368	-2,460	-1,520	-1,808	-3,525	,000	-2,677
r	0,28	0,26	0,41	0,24	0,30	0,09	0,24	0,27	0,17	0,31	0,19	0,23	0,44	0,00	0,34
Asymp.	,026	,040	,001	,056	,016	,479	,058	,035	,171	,014	,128	,071	,000	1,000	,007

11. Прилози

Sig. (2-tailed)																	
-----------------	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Извор: оригинал

Прилог 16.64. Ман-Витнијев тест (категирија ЗП и број излетничких места)

	NP-PP	NP-PIO	NP-StRP	NP-SRP	NP-OZP	PP-PIO	PP-StRP	PP-SRP	PP-OZP	PIO-StRP	PIO-SRP	PIO-OZP	StRP-SRP	StRP-OZP	SRP-OZP
Mann-Whitney U	13,000	20,500	,000	20,000	,000	49,500	10,500	90,000	6,000	1,500	70,500	1,000	28,500	33,000	16,000
Wilcoxon W	79,000	98,500	78,000	191,000	21,000	115,500	88,500	261,000	27,000	79,500	241,500	22,000	106,500	111,000	37,000
Z	-1,180	-,427	-,3219	-,1370	-,2648	-,1021	-,3584	-,408	-,2767	-,4196	-,1598	-,3312	-,3503	-,362	-,2587
r	0,15	0,05	0,41	0,17	0,33	0,13	0,45	0,05	0,35	0,53	0,20	0,42	0,44	0,05	0,33
Asymp. Sig. (2-tailed)	,238	,670	,001	,171	,008	,307	,000	,683	,006	,000	,110	,001	,000	,718	,010

Извор: оригинал

Прилог 16.65. Ман-Витнијев тест (категирија ЗП и број угоститељских објеката)

	NP-PP	NP-PIO	NP-StRP	NP-SRP	NP-OZP	PP-PIO	PP-StRP	PP-SRP	PP-OZP	PIO-StRP	PIO-SRP	PIO-OZP	StRP-SRP	StRP-OZP	SRP-OZP
Mann-Whitney U	6,500	3,500	,000	4,000	1,000	62,000	10,000	48,500	14,500	26,500	74,500	25,000	58,000	21,500	49,000
Wilcoxon W	72,500	81,500	78,000	175,000	22,000	140,000	88,000	219,500	35,500	104,500	245,500	46,000	136,000	99,500	70,000
Z	-2,035	-,2510	-,3539	-,2810	-,2382	-,248	-,3731	2,327	-,1887	-,3023	-,1471	-,1063	-,2459	-,1866	-,355
r	0,26	0,32	0,45	0,35	0,30	0,03	0,47	0,29	0,24	0,38	0,19	0,13	0,31	0,24	0,04
Asymp. Sig. (2-tailed)	,042	,012	,000	,005	,017	,804	,000	,020	,059	,003	,141	,288	,014	,062	,722

Извор: оригинал

Прилог 16.66. Ман-Витнијев тест (категирија ЗП и број места за посматрање)

	NP-PP	NP-PIO	NP-StRP	NP-SRP	NP-OZP	PP-PIO	PP-StRP	PP-SRP	PP-OZP	PIO-StRP	PIO-SRP	PIO-OZP	StRP-SRP	StRP-OZP	SRP-OZP
Mann-Whitney U	8,500	13,000	6,500	27,000	3,500	44,500	34,000	40,500	19,000	26,500	78,000	14,500	20,500	33,000	11,500
Wilcoxon W	74,500	91,000	84,500	198,000	24,500	110,500	112,000	106,500	40,000	104,500	156,000	35,500	98,500	111,000	32,500
Z	-1,834	-,1366	-,2788	-,771	-,2042	1,389	-,2430	-,2683	-,1593	-,3030	-,1291	-,2165	-,3915	-,515	-,2897
r	0,23	0,17	0,35	0,10	0,26	0,17	0,31	0,34	0,20	0,38	0,16	0,27	0,49	0,06	0,36
Asymp. Sig. (2-tailed)	,067	,172	,005	,440	,041	,165	,015	,007	,111	,002	,197	,030	,000	,606	,004

Извор: оригинал

Прилог 16.67. Ман-Витнијев тест (категирија ЗП и број садржаја на интернету)

	NP-PP	NP-PIO	NP-StRP	NP-SRP	NP-OZP	PP-PIO	PP-StRP	PP-SRP	PP-OZP	PIO-StRP	PIO-SRP	PIO-OZP	StRP-SRP	StRP-OZP	SRP-OZP
Mann-Whitney U	3,500	2,500	,000	7,000	,000	56,000	30,000	72,000	23,000	30,000	93,500	21,000	36,000	24,000	26,000
Wilcoxon W	69,500	80,500	78,000	178,000	21,000	122,000	108,000	138,000	44,000	108,000	171,500	42,000	114,000	102,000	47,000
Z	-2,476	-,2661	-,3828	-,2515	-,2657	-,648	-,2874	-,1258	-,1105	-,3024	-,637	-,1509	-,3454	-,2062	-,1954
r	0,31	0,34	0,48	0,32	0,33	0,08	0,36	0,16	0,14	0,38	0,08	0,19	0,44	0,26	0,25
Asymp. Sig. (2-tailed)	,013	,008	,000	,012	,008	,517	,004	,208	,269	,002	,524	,131	,001	,039	,051

Извор: оригинал

Прилог 16.68. MB тест (категорија ЗП и број проблема управљању посетиоцима)

	NP-PP	NP-PIO	NP-StRP	NP-SRP	NP-OZP	PP-PIO	PP-StRP	PP-SRP	PP-OZP	PIO-StRP	PIO-SRP	PIO-OZP	StRP-SRP	StRP-OZP	SRP-OZP
Mann-Whitney U	17,000	6,000	3,000	30,500	8,000	36,000	17,000	71,500	23,000	2,000	33,000	16,000	43,000	28,000	44,000
Wilcoxon W	27,000	16,000	81,000	201,500	29,000	102,000	95,000	242,500	44,000	80,000	204,000	37,000	121,000	106,000	65,000
Z	-.684	-2,380	-2,985	-.505	-.894	-1,978	-3,281	-1,290	-1,046	-4,291	-3,314	-2,072	-3,007	-1,031	-.701
r	0,09	0,30	0,38	0,06	0,11	0,25	0,41	0,16	0,13	0,54	0,42	0,26	0,38	0,13	0,09
Asymp. Sig. (2-tailed)	,494	,017	,003	,613	,371	,048	,001	,197	,295	,000	,001	,038	,003	,303	,483

Извор: оригинал

Прилог 16.69. Ман-Витнијев тест (категорија ЗП и број извора финансирања)

	NP-PP	NP-PIO	NP-StRP	NP-SRP	NP-OZP	PP-PIO	PP-StRP	PP-SRP	PP-OZP	PIO-StRP	PIO-SRP	PIO-OZP	StRP-SRP	StRP-OZP	SRP-OZP
Mann-Whitney U	8,000	9,000	,000	32,500	,000	59,000	4,500	33,500	4,500	9,000	46,000	9,000	1,500	25,500	1,500
Wilcoxon W	74,000	87,000	78,000	203,500	21,000	137,000	82,500	99,500	25,500	87,000	124,000	30,000	79,500	103,500	22,500
Z	-2,187	-1,927	-3,122	-.308	-2,631	-.482	-3,990	-3,140	-3,108	-3,820	-2,705	-2,726	-4,588	-1,146	-3,558
r	0,28	0,24	0,39	0,04	0,33	0,06	0,50	0,40	0,39	0,48	0,34	0,34	0,58	0,14	0,45
Asymp. Sig. (2-tailed)															
	,029	,054	,002	,758	,009	,630	,000	,002	,002	,000	,007	,006	,000	,252	,000

Извор: оригинал

Прилог 16.70. Крускал-Волисов тест (категорија ЗП и учесталост финансирања)

Test Statistics ^{a,b}									
	Nadl. mini. za ZP	Loka. zaje.	Udru. grad.	Medju. insti.	Sops. prih.	Fond za zašt. živo. sredi.	Nadl. mini. za šuma.	Nadl. sekr. za ZP	Nadl. sekr. za šuma.
Chi-Square	25,150	17,646	12,552	19,293	,822	11,402	17,387	28,052	7,433
df	5	5	5	5	5	5	5	5	5
p	,000	,003	,028	,002	,976	,044	,004	,000	,190

a. Kruskal Wallis Test
b. Grouping Variable: Kategorija ZP

Извор: оригинал

Прилог 16.71. Ман-Витнијев тест (категорија ЗП и учесталост финансирања)

	Nadl. mini. za ZP	Loka. zaje.	Udru. grad.	Medju. insti.	Sops. prih.	Fond za zašt. živo. sredi.	Nadl. mini. za šuma.	Nadl. sekr. za ZP	Nadl. sekr. za šuma.
NP-PP									
Mann-Whitney U	8,000	12,000	11,000	6,500	20,000	14,000	6,000	12,500	16,500
Wilcoxon W	74,000	22,000	77,000	72,500	86,000	80,000	72,000	22,500	82,500
Z	-2,111	-1,575	-2,434	-2,605	-.374	-1,496	-2,412	-1,357	-1,658
r	0,27	0,20	0,31	0,33	0,05	0,19	0,30	0,17	0,21
Asymp. Sig. (2-tailed)	,035	,115	,015	,009	,708	,135	,016	,175	,097
NP-PIO									
Mann-Whitney U	10,000	8,000	14,000	7,000	22,000	12,000	10,000	22,000	20,000
Wilcoxon W	88,000	18,000	92,000	85,000	100,000	90,000	88,000	100,000	98,000
Z	-1,972	-2,136	-1,790	-2,715	-.577	-2,535	-1,972	-.358	-.845
r	0,25	0,27	0,23	0,34	0,07	0,32	0,25	0,05	0,11
Asymp. Sig. (2-tailed)	,049	,033	,073	,007	,564	,011	,049	,720	,398
NP-StRP									

11. Прилози

	Nadl. mini. za ZP	Loka. zaje.	Udru. grad.	Medju. insti.	Sops. prih.	Fond za zašt. živo. sredi.	Nadl. mini. za šuma.	Nadl. sekr. za ZP	Nadl. sekr. za šuma.
Mann-Whitney U	6,000	24,000	12,000	6,000	22,000	12,000	,000	18,000	18,000
Wilcoxon W	84,000	102,000	90,000	84,000	100,000	90,000	78,000	96,000	96,000
Z	-2,558	,000	-2,535	-3,207	-,577	-2,535	-3,873	-1,732	-1,732
r	0,25	0,27	0,23	0,34	0,07	0,32	0,25	0,05	0,11
Asymp. Sig. (2-tailed)	,011	1,000	,011	,001	,564	,011	,000	,083	,083
NP-SRP									
Mann-Whitney U	34,000	22,000	21,000	20,000	32,000	27,000	6,000	16,000	35,000
Wilcoxon W	44,000	32,000	192,000	191,000	203,000	198,000	177,000	26,000	206,000
Z	-,285	-1,454	-1,902	-1,503	-,683	-,985	-3,162	-1,950	-,117
r	0,04	0,18	0,24	0,19	0,09	0,12	0,40	0,25	0,01
Asymp. Sig. (2-tailed)	,775	,146	,057	,133	,495	,325	,002	,051	,907
NP-OZP									
Mann-Whitney U	2,000	12,000	6,000	3,000	12,000	6,000	4,000	9,000	9,000
Wilcoxon W	23,000	33,000	27,000	24,000	33,000	27,000	25,000	30,000	30,000
Z	-2,449	,000	-1,837	-2,372	,000	-1,837	-2,000	-1,225	-1,225
r	0,31	0,00	0,23	0,30	0,00	0,23	0,25	0,15	0,15
Asymp. Sig. (2-tailed)	,014	1,000	,066	,018	1,000	,066	,046	,221	,221
PP-PIO									
Mann-Whitney U	2,000	12,000	6,000	3,000	12,000	6,000	4,000	9,000	9,000
Wilcoxon W	23,000	33,000	27,000	24,000	33,000	27,000	25,000	30,000	30,000
Z	-2,449	,000	-1,837	-2,372	,000	-1,837	-2,000	-1,225	-1,225
r	0,31	0,00	0,23	0,30	0,00	0,23	0,25	0,15	0,15
Asymp. Sig. (2-tailed)	,014	1,000	,066	,018	1,000	,066	,046	,221	,221
PP-StRP									
Mann-Whitney U	55,000	36,000	66,000	60,000	65,000	60,000	48,000	24,000	66,000
Wilcoxon W	133,000	114,000	144,000	138,000	131,000	138,000	126,000	102,000	144,000
Z	-,884	-2,570	,000	-1,044	-,093	-1,044	-1,897	-3,197	,000
r	0,11	0,32	0,00	0,13	0,01	0,13	0,24	0,40	0,00
Asymp. Sig. (2-tailed)	,377	,010	1,000	,296	,926	,296	,058	,001	1,000
PP-SRP									
Mann-Whitney U	55,000	36,000	66,000	60,000	65,000	60,000	48,000	24,000	66,000
Wilcoxon W	133,000	114,000	144,000	138,000	131,000	138,000	126,000	102,000	144,000
Z	-,884	-2,570	,000	-1,044	-,093	-1,044	-1,897	-3,197	,000
r	0,11	0,32	0,00	0,13	0,01	0,13	0,24	0,40	0,00
Asymp. Sig. (2-tailed)	,377	,010	1,000	,296	,926	,296	,058	,001	1,000
PP-OZP									
Mann-Whitney U	26,500	18,000	33,000	30,000	30,000	30,000	31,000	12,000	33,000
Wilcoxon W	47,500	39,000	54,000	51,000	96,000	51,000	97,000	33,000	54,000
Z	-,826	-1,889	,000	-,739	-,454	-,739	-,254	-2,402	,000
r	0,10	0,24	0,00	0,09	0,06	0,09	0,03	0,30	0,00

11. Прилози

	Nadl. mini. za ZP	Loka. zaje.	Udru. grad.	Medju. insti.	Sops. prih.	Fond za zašt. živo. sredi.	Nadl. mini. za šuma.	Nadl. sekr. za ZP	Nadl. sekr. za šuma.
Asymp. Sig. (2- tailed)	,409	,059	1,000	,460	,650	,460	,799	,016	1,000
PIO-SrRP									
Mann- Whitney U	56,500	24,000	66,000	66,000	72,000	72,000	42,000	60,000	66,000
Wilcoxon W	134,500	102,000	144,000	144,000	150,000	150,000	120,000	138,000	144,000
Z	-1,127	-3,338	-1,000	-1,000	,000	,000	-2,460	-1,446	-1,000
r	0,14	0,42	0,13	0,13	0,00	0,00	0,31	0,18	0,13
Asymp. Sig. (2- tailed)	,260	,001	,317	,317	1,000	1,000	,014	,148	,317
PIO-SRP									
Mann- Whitney U	46,000	78,000	105,500	74,000	105,000	84,000	81,000	40,000	93,000
Wilcoxon W	124,000	249,000	183,500	152,000	276,000	162,000	252,000	118,000	171,000
Z	-3,170	-1,398	-,203	-1,854	-,244	-1,721	-1,491	-3,224	-,983
r	0,40	0,18	0,03	0,23	0,03	0,22	0,19	0,41	0,12
Asymp. Sig. (2- tailed)	,002	,162	,839	,064	,807	,085	,136	,001	,326
PIO-OZP									
Mann- Whitney U	27,000	12,000	33,000	33,000	33,000	36,000	33,000	30,000	33,000
Wilcoxon W	48,000	33,000	54,000	54,000	111,000	57,000	54,000	51,000	54,000
Z	-1,031	-2,523	-,707	-,707	-,707	,000	-,332	-1,031	-,707
r	0,13	0,32	0,09	0,09	0,09	0,00	0,04	0,13	0,09
Asymp. Sig. (2- tailed)	,303	,012	,480	,480	,480	1,000	,740	,303	,480
SrRP-SRP									
Mann- Whitney U	31,000	66,000	96,000	66,000	105,000	84,000	90,000	24,000	84,000
Wilcoxon W	109,000	144,000	174,000	144,000	276,000	162,000	168,000	102,000	162,000
Z	-3,645	-2,408	-1,174	-2,402	-,244	-1,721	-1,466	-4,014	-1,725
r	0,46	0,30	0,15	0,30	0,03	0,22	0,18	0,51	0,22
Asymp. Sig. (2- tailed)	,000	,016	,240	,016	,807	,085	,143	,000	,085
SrRP-OZP									
Mann- Whitney U	35,500	36,000	36,000	36,000	33,000	36,000	24,000	36,000	36,000
Wilcoxon W	56,500	57,000	57,000	57,000	111,000	57,000	102,000	57,000	57,000
Z	-,072	,000	,000	,000	-,707	,000	-2,062	,000	,000
r	0,01	0,00	0,00	0,00	0,09	0,00	0,26	0,00	0,00
Asymp. Sig. (2- tailed)	,942	1,000	1,000	1,000	,480	1,000	,039	1,000	1,000
SRP-OZP									
Mann- Whitney U	11,000	33,000	48,000	33,000	48,000	42,000	45,000	12,000	42,000
Wilcoxon W	32,000	54,000	69,000	54,000	219,000	63,000	216,000	33,000	63,000
Z	-3,453	-1,755	-,834	-1,748	-,835	-1,234	-,852	-3,124	-1,238
r	0,44	0,22	0,11	0,22	0,11	0,16	0,11	0,39	0,16
Asymp. Sig. (2- tailed)	,003 ^b	,177 ^b	,721 ^b	,177 ^b	,721 ^b	,454 ^b	,581 ^b	,003 ^b	,454 ^b

Извор: оригинал

Прилог 16.72. Крускал-Волисов тест (категорија ЗП и износи финансирања)

Test Statistics ^{a,b}									
	Iznos podr. nadl. mini.	Iznos podr. loka. zajed.	Iznos podr. udru. grada.	Iznos podr. medju. insti.	Iznos podr. sops. prih.	Iznos podr. fond	Iznos podr. nadl. sekr. za šum.	Iznos podr. nadl. sekr. za ZP	Iznos podr. sekr. za šum.
Chi-Square	20,293	17,878	11,943	16,296	12,138	11,764	25,158	26,751	7,433
df	5	5	5	5	5	5	5	5	5
Asymp. Sig.	,001	,003	,036	,006	,033	,038	,000	,000	,190
a. Kruskal Wallis Test									
b. Grouping Variable: Kategorija ZP									

Извор: оригинал

Прилог 16.73. Ман-Витнијев тест (категорија ЗП и износи финансирања)

	Iznos podr. nadl. mini.	Iznos podr. loka. zajed.	Iznos podr. udru. grada.	Iznos podr. medju. insti.	Iznos podr. sops. prih.	Iznos podr. fond	Iznos podr. nadl. sekr. za šum.	Iznos podr. nadl. sekr. za ZP	Iznos podr. sekr. za šum.
NP-PP									
Mann-Whitney U	6,000	12,000	11,000	9,000	,000	13,000	2,000	17,000	16,500
Wilcoxon W	72,000	22,000	77,000	75,000	66,000	79,000	68,000	27,000	82,500
Z	-2,202	-1,555	-2,428	-2,178	-2,877	-1,680	-2,832	-,688	-1,658
r	0,28	0,20	0,31	0,27	0,36	0,21	0,36	0,09	0,21
Asymp. Sig. (2-tailed)	,028	,120	,015	,029	,004	,093	,005	,491	,097
NP-PIO									
Mann-Whitney U	,000	8,000	13,000	9,500	,000	12,000	,000	21,000	19,500
Wilcoxon W	78,000	18,000	91,000	87,500	78,000	90,000	78,000	99,000	97,500
Z	-3,038	-2,073	-1,957	-2,310	-2,913	-2,530	-3,038	-,534	-,949
r	0,38	0,26	0,25	0,29	0,37	0,32	0,38	0,07	0,12
Asymp. Sig. (2-tailed)	,002	,038	,050	,021	,004	,011	,002	,594	,343
NP-SRP									
Mann-Whitney U	,000	24,000	12,000	6,000	,000	12,000	,000	18,000	18,000
Wilcoxon W	78,000	102,000	90,000	84,000	78,000	90,000	78,000	96,000	96,000
Z	-3,344	,000	-2,530	-3,202	-2,921	-2,530	-3,824	-1,732	-1,732
r	0,42	0,00	0,32	0,40	0,37	0,32	0,48	0,22	0,22
Asymp. Sig. (2-tailed)	,001	1,000	,011	,001	,003	,011	,000	,083	,083
NP-SRP									
Mann-Whitney U	6,000	22,000	20,000	21,500	,000	25,000	,000	23,000	33,000
Wilcoxon W	159,000	32,000	191,000	192,500	153,000	196,000	171,000	33,000	204,000
Z	-2,509	-1,442	-2,024	-1,348	-3,050	-1,193	-3,706	-1,004	-,348
r	0,32	0,18	0,26	0,17	0,38	0,15	0,47	0,13	0,04
Asymp. Sig. (2-tailed)	,012	,149	,043	,178	,002	,233	,000	,315	,728
NP-OZP									
Mann-Whitney U	,000	12,000	6,000	3,000	,000	6,000	,000	9,000	9,000
Wilcoxon W	21,000	33,000	27,000	24,000	21,000	27,000	21,000	30,000	30,000
Z	-2,729	,000	-1,826	-2,361	-2,558	-1,826	-2,640	-1,225	-1,225
r	0,34	0,00	0,23	0,30	0,32	0,23	0,33	0,15	0,15
Asymp. Sig. (2-tailed)	,006	1,000	,068	,018	,011	,068	,008	,221	,221

11. Прилози

	Iznos podr. nadl. mini.	Iznos podr. loka. zajed.	Iznos podr. udru. građa.	Iznos podr. medju. insti.	Iznos podr. sops. prih.	Iznos podr. fond	Iznos podr. nadl. sekr. za šum.	Iznos podr. nadl. sekr. za ZP	Iznos podr. sekr. za šum.
PP-PIO									
Mann-Whitney U	63,500	52,000	60,500	66,000	61,000	60,000	64,000	36,000	60,500
Wilcoxon W	141,500	118,000	126,500	144,000	139,000	138,000	130,000	114,000	126,500
Z	-,175	-,900	-,957	,000	-,308	-1,044	-,145	-2,097	-,957
r	0,02	0,11	0,12	0,00	0,04	0,13	0,02	0,26	0,12
Asymp. Sig. (2-tailed)	,861	,368	,338	1,000	,758	,296	,885	,036	,338
PP-StRP									
Mann-Whitney U	49,000	36,000	66,000	60,000	26,000	60,000	48,000	24,000	66,000
Wilcoxon W	127,000	114,000	144,000	138,000	104,000	138,000	126,000	102,000	144,000
Z	-1,354	-2,557	,000	-1,044	-2,468	-1,044	-1,892	-3,172	,000
r	0,17	0,32	0,00	0,13	0,31	0,13	0,24	0,40	0,00
Asymp. Sig. (2-tailed)	,176	,011	1,000	,296	,014	,296	,059	,002	1,000
PP-SRP									
Mann-Whitney U	63,500	84,000	88,000	72,000	92,500	87,000	84,000	77,500	77,000
Wilcoxon W	129,500	255,000	154,000	138,000	245,500	153,000	255,000	143,500	143,000
Z	-1,428	-,754	-1,125	-1,540	-,047	-,819	-,952	-,762	-1,649
r	0,18	0,09	0,14	0,19	0,01	0,10	0,12	0,10	0,21
Asymp. Sig. (2-tailed)	,153	,451	,261	,123	,962	,413	,341	,446	,099
PP-OZP									
Mann-Whitney U	24,500	18,000	33,000	30,000	24,000	30,000	32,000	12,000	33,000
Wilcoxon W	45,500	39,000	54,000	51,000	45,000	51,000	53,000	33,000	54,000
Z	-1,060	-1,871	,000	-,739	-,906	-,739	-,125	-2,363	,000
r	0,13	0,24	0,00	0,09	0,11	0,09	0,02	0,30	0,00
Asymp. Sig. (2-tailed)	,289	,061	1,000	,460	,365	,460	,901	,018	1,000
PIO-StRP									
Mann-Whitney U	49,000	24,000	66,000	66,000	19,500	72,000	42,000	60,000	66,000
Wilcoxon W	127,000	102,000	144,000	144,000	97,500	150,000	120,000	138,000	144,000
Z	-1,653	-3,302	-1,000	-1,000	-3,038	,000	-2,439	-1,445	-1,000
r	0,21	0,42	0,13	0,13	0,38	0,00	0,31	0,18	0,13
Asymp. Sig. (2-tailed)	,098	,001	,317	,317	,002	1,000	,015	,149	,317
PIO-SRP									
Mann-Whitney U	65,500	62,500	104,000	77,500	97,500	84,000	79,500	43,000	93,000
Wilcoxon W	143,500	233,500	182,000	155,500	175,500	162,000	250,500	121,000	171,000
Z	-1,633	-2,059	-,325	-1,659	-,200	-1,719	-1,550	-2,774	-,978
r	0,21	0,26	0,04	0,21	0,03	0,22	0,20	0,35	0,12
Asymp. Sig. (2-tailed)	,102	,039	,745	,097	,842	,086	,121	,006	,328
PIO-OZP									
Mann-Whitney U	24,500	12,000	33,000	33,000	21,000	36,000	35,000	30,000	33,000
Wilcoxon W	45,500	33,000	54,000	54,000	42,000	57,000	56,000	51,000	54,000
Z	-1,283	-2,468	-,707	-,707	-1,406	,000	-,107	-1,029	-,707
r	0,16	0,31	0,09	0,09	0,18	0,00	0,01	0,13	0,09

	Iznos podr. nadl. mini.	Iznos podr. loka. zajed.	Iznos podr. udru. građa.	Iznos podr. medju. insti.	Iznos podr. sops. prih.	Iznos podr. fond.	Iznos podr. nadl. sekr. za šum.	Iznos podr. nadl. sekr. za ZP	Iznos podr. sekr. za šum.
Asymp. Sig. (2-tailed)	,200	,014	,480	,480	,160	1,000	,915	,303	,480
StRP-SRP									
Mann-Whitney U	8,000	66,000	96,000	66,000	50,000	84,000	90,000	24,000	84,000
Wilcoxon W	86,000	144,000	174,000	144,000	128,000	162,000	168,000	102,000	162,000
Z	-4,281	-2,399	-1,174	-2,398	-2,306	-1,719	-1,463	-3,786	-1,719
r	0,54	0,30	0,15	0,30	0,29	0,22	0,18	0,48	0,22
Asymp. Sig. (2-tailed)	,000	,016	,240	,016	,021	,086	,143	,000	,086
StRP-OZP									
Mann-Whitney U	35,500	36,000	36,000	36,000	24,000	36,000	24,000	36,000	36,000
Wilcoxon W	113,500	57,000	57,000	57,000	102,000	57,000	102,000	57,000	57,000
Z	-,072	,000	,000	,000	-1,127	,000	-2,058	,000	,000
r	0,01	0,00	0,00	0,00	0,14	0,00	0,26	0,00	0,00
Asymp. Sig. (2-tailed)	,942	1,000	1,000	1,000	,260	1,000	,040	1,000	1,000
SRP-OZP									
Mann-Whitney U	4,500	33,000	48,000	33,000	35,000	42,000	43,000	12,000	42,000
Wilcoxon W	25,500	54,000	69,000	54,000	56,000	63,000	214,000	33,000	63,000
Z	-3,285	-1,743	-,834	-1,743	-1,122	-1,232	-1,033	-2,850	-1,232
r	0,41	0,22	0,11	0,22	0,14	0,16	0,13	0,36	0,16
Asymp. Sig. (2-tailed)	,001	,081	,404	,081	,262	,218	,302	,004	,218

Извор: оригинал

Прилог 16.74. Крускал-Волисов тест (категорија ЗП и значај типова финансијских прихода)

Test Statistics ^{a,b}														
Prihodi														
	Ulaz. u ZP	Turis. uslu.	Lovs. i ribo.	NDŠP	Proi. drve.	Nadl. mini./sekr. za ZP	Nadl. mini./sekr. za šuma.	Ostala minis./sekr.	Grad. i opšt.	Među. inst.	Elektrodist.	Elekt. (hidro/termo)	Emis. tehn.e	Ostalo
Chi-Square	14,615	26,738	16,932	8,805	7,575	25,131	24,828	8,727	12,984	8,265	16,646	11,385	19,445	19,656
df	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5
p	,012	,000	,005	,117	,181	,000	,000	,120	,024	,142	,005	,044	,002	,001
a. Kruskal Wallis Test														
b. Grouping Variable: Grupe upravljača														

Извор: оригинал

Прилог 16.75. Ман-Витнијев тест (категорија ЗП и значај финансијских прихода)

	Ulaz. u ZP	Turis. uslu.	Lovs. i ribo.	NDŠP	Proi. drve.	Nadl. mini./sekr. t. za ZP	Nadl. mini./sekr. r. za šuma.	Ostala minis./sekr.	Grad. i opšt.	Među. inst.	Elektrodist. t.	Elekt. (hidro/termo)	Emis. tehn.	Ostalo
NP-PP														
Mann-Whitney U	19,000	6,000	22,000	4,000	1,000	10,000	10,000	15,500	12,000	6,000	19,000	6,000	22,000	4,000
Wilcoxon W	85,000	72,000	88,000	14,000	67,000	20,000	76,000	81,500	78,000	72,000	85,000	72,000	88,000	14,000
Z	-,469	-2,315	,000	-2,463	-3,281	-1,772	-1,707	-1,091	-1,433	-2,412	-,469	-2,315	,000	-2,463
r	0,06	0,29	0,00	0,31	0,41	0,22	0,22	0,14	0,18	0,30	0,06	0,29	0,00	0,31
Asymp. Sig. (2-tailed)	,639	,021	1,000	,014	,001	,076	,088	,275	,152	,016	,639	,021	1,000	,014
NP-PIO														

11. Прилоzi

	Ulaz. u ZP	Turis. uslu.	Lovs. i ribo.	NDŠP	Proi. drve.	Nadl. mini./sekr t. za ZP	Nadl. mini./sekr r. za šuma.	Ostala minis./sekr r.	Grad. i opšt.	Medu. inst.	Elektrodis t.	Elekt. (hidro/term o)	Emis. tehn.	Ostalo
Mann-Whitney U	23,000	6,000	21,000	20,000	2,500	12,000	12,500	19,500	16,000	10,000	23,000	6,000	21,000	20,000
Wilcoxon W	101,000	84,000	99,000	30,000	80,500	22,000	90,500	97,500	94,000	88,000	101,000	84,000	99,000	30,000
Z	-.138	-2,449	-.398	-.510	-3,177	-1,680	-1,482	-.630	-1,043	-1,905	-.138	-2,449	-.398	-.510
r	0,02	0,31	0,05	0,06	0,40	0,21	0,19	0,08	0,13	0,24	0,02	0,31	0,05	0,06
Asymp. Sig. (2-tailed)	,890	,014	,691	,610	,001	,093	,138	,529	,297	,057	,890	,014	,691	,610
NP-StRP														
Mann-Whitney U	12,000	,000	6,000	4,000	,000	22,000	,000	12,000	,000	,000	12,000	,000	6,000	4,000
Wilcoxon W	90,000	78,000	84,000	82,000	78,000	32,000	78,000	90,000	78,000	78,000	90,000	78,000	84,000	82,000
Z	-2,535	-3,843	-3,223	-2,981	-3,828	-.577	-3,843	-2,530	-3,873	-3,873	-2,535	-3,843	-3,223	-2,981
r	0,32	0,48	0,41	0,38	0,48	0,07	0,48	0,32	0,49	0,49	0,32	0,48	0,41	0,38
Asymp. Sig. (2-tailed)	,170 ^b	,001 ^b	,030 ^b	,013 ^b	,001 ^b	,862 ^b	,001 ^b	,170 ^b	,001 ^b	,001 ^b	,170 ^b	,001 ^b	,030 ^b	,013 ^b
NP-SRP														
Mann-Whitney U	29,000	26,500	30,500	20,000	17,500	20,000	10,500	20,000	6,000	22,000	29,000	26,500	30,500	20,000
Wilcoxon W	39,000	197,500	40,500	30,000	188,500	30,000	181,500	191,000	177,000	193,000	39,000	197,500	40,500	30,000
Z	-.651	-.891	-.491	-1,414	-1,731	-1,593	-2,467	-2,282	-3,284	-1,379	-.651	-.891	-.491	-1,414
r	0,08	0,11	0,06	0,18	0,22	0,20	0,31	0,29	0,41	0,17	0,08	0,11	0,06	0,18
Asymp. Sig. (2-tailed)	,515	,373	,623	,157	,083	,111	,014	,023	,001	,168	,515	,373	,623	,157
NP-OZP														
Mann-Whitney U	6,000	,000	3,000	,000	,000	12,000	,000	6,000	,000	,000	6,000	,000	3,000	,000
Wilcoxon W	27,000	21,000	24,000	21,000	21,000	33,000	21,000	27,000	21,000	21,000	27,000	21,000	24,000	21,000
Z	-1,837	-2,928	-2,405	-3,000	-2,893	,000	-2,928	-1,826	-3,000	-3,000	-1,837	-2,928	-2,405	-3,000
r	0,23	0,37	0,30	0,38	0,36	0,00	0,37	0,23	0,38	0,38	0,23	0,37	0,30	0,38
Asymp. Sig. (2-tailed)	,066	,003	,016	,003	,004	1,000	,003	,068	,003	,003	,066	,003	,016	,003
PP-PIO														
Mann-Whitney U	59,500	64,000	61,000	59,500	66,000	63,000	61,000	58,000	59,500	64,500	59,500	64,000	61,000	59,500
Wilcoxon W	125,500	130,000	139,000	137,500	144,000	141,000	127,000	124,000	125,500	130,500	125,500	130,000	139,000	137,500
Z	-.474	-.153	-.332	-.421	,000	-.196	-.362	-.638	-.472	-.120	-.474	-.153	-.332	-.421
r	0,06	0,02	0,04	0,05	0,00	0,02	0,05	0,08	0,06	0,02	0,06	0,02	0,04	0,05
Asymp. Sig. (2-tailed)	,636	,878	,740	,674	1,000	,844	,717	,523	,637	,904	,636	,878	,740	,674
PP-StRP														
Mann-Whitney U	48,000	48,000	30,000	9,000	60,000	34,500	48,000	54,000	48,000	48,000	48,000	48,000	30,000	9,000
Wilcoxon W	126,000	126,000	108,000	87,000	138,000	112,500	126,000	132,000	126,000	126,000	126,000	126,000	108,000	87,000
Z	-1,892	-1,893	-2,874	-3,743	-1,044	-2,381	-1,892	-1,510	-1,893	-1,897	-1,892	-1,893	-2,874	-3,743
r	0,24	0,24	0,36	0,47	0,13	0,30	0,24	0,19	0,24	0,24	0,24	0,24	0,36	0,47
Asymp. Sig. (2-tailed)	,059	,058	,004	,000	,296	,017	,059	,131	,058	,058	,059	,058	,004	,000
PP-SRP														

11. Прилоzi

	Ulaz. u ZP	Turis. uslu.	Lovs. i ribo.	NDŠP	Proi. drve.	Nadl. mini./sekr t. za ZP	Nadl. mini./sekr r. za šuma.	Ostala minis./sekr r.	Grad. i opšt.	Medu. inst.	Elektrodis t.	Elekt. (hidro/termo)	Emis. tehn.	Ostalo
Mann-Whitney U	75,000	54,000	89,500	88,500	66,000	78,500	93,000	86,500	81,000	69,500	75,000	54,000	89,500	88,500
Wilcoxon W	141,000	120,000	155,500	259,500	132,000	249,500	264,000	257,500	252,000	135,500	141,000	120,000	155,500	259,500
Z	-1,182	-2,187	-,450	-,487	-1,904	-1,001	-,343	-1,063	-1,230	-1,519	-1,182	-2,187	-,450	-,487
r	0,15	0,28	0,06	0,06	0,24	0,13	0,04	0,13	0,15	0,19	0,15	0,28	0,06	0,06
Asymp. Sig. (2-tailed)	,237	,029	,653	,626	,057	,317	,732	,288	,219	,129	,237	,029	,653	,626
PP-OZP														
Mann-Whitney U	24,000	24,000	15,000	,000	30,000	15,000	24,000	27,000	24,000	24,000	24,000	24,000	15,000	,000
Wilcoxon W	45,000	45,000	36,000	21,000	51,000	36,000	45,000	48,000	45,000	45,000	45,000	45,000	36,000	21,000
Z	-1,360	-1,362	-2,126	-3,425	-,739	-2,120	-1,360	-1,077	-1,362	-1,368	-1,360	-1,362	-2,126	-3,425
r	0,17	0,17	0,27	0,43	0,09	0,27	0,17	0,14	0,17	0,17	0,17	0,17	0,27	0,43
Asymp. Sig. (2-tailed)	,174	,173	,034	,001	,460	,034	,174	,282	,173	,171	,174	,173	,034	,001
PIO-SrP														
Mann-Whitney U	42,000	48,000	36,000	36,500	66,000	41,500	42,000	48,000	42,000	54,000	42,000	48,000	36,000	36,500
Wilcoxon W	120,000	126,000	114,000	114,500	144,000	119,500	120,000	126,000	120,000	132,000	120,000	126,000	114,000	114,500
Z	-2,449	-2,145	-2,743	-2,485	-1,000	-2,200	-2,441	-2,135	-2,441	-1,808	-2,449	-2,145	-2,743	-2,485
r	0,31	0,27	0,35	0,31	0,13	0,28	0,31	0,27	0,31	0,23	0,31	0,27	0,35	0,31
Asymp. Sig. (2-tailed)	,014	,032	,006	,013	,317	,028	,015	,033	,015	,071	,014	,032	,006	,013
PIO-OZP														
Mann-Whitney U	86,500	58,000	88,500	101,000	75,000	89,500	89,500	79,000	74,000	84,000	86,500	58,000	88,500	101,000
Wilcoxon W	164,500	136,000	166,500	179,000	153,000	260,500	260,500	250,000	245,000	162,000	164,500	136,000	166,500	179,000
Z	-,996	-2,313	-,874	-,310	-1,823	-,856	-,938	-1,891	-1,944	-1,149	-,996	-2,313	-,874	-,310
r	0,13	0,29	0,11	0,04	0,23	0,11	0,12	0,24	0,24	0,14	0,13	0,29	0,11	0,04
Asymp. Sig. (2-tailed)	,319	,021	,382	,756	,068	,392	,348	,059	,052	,250	,319	,021	,382	,756
PIO-SrP														
Mann-Whitney U	21,000	24,000	18,000	15,000	33,000	18,000	21,000	24,000	21,000	27,000	21,000	24,000	18,000	15,000
Wilcoxon W	42,000	45,000	39,000	36,000	54,000	39,000	42,000	45,000	42,000	48,000	42,000	45,000	39,000	36,000
Z	-1,793	-1,558	-2,023	-2,291	-,707	-2,015	-1,781	-1,545	-1,781	-1,297	-1,793	-1,558	-2,023	-2,291
r	0,23	0,20	0,25	0,29	0,09	0,25	0,22	0,19	0,22	0,16	0,23	0,20	0,25	0,29
Asymp. Sig. (2-tailed)	,073	,119	,043	,022	,480	,044	,075	,122	,075	,194	,073	,119	,043	,022
SrP-SrP														
Mann-Whitney U	42,000	30,000	42,000	30,500	66,000	71,000	78,000	102,000	96,000	48,000	42,000	30,000	42,000	30,500
Wilcoxon W	120,000	108,000	120,000	108,500	144,000	149,000	156,000	180,000	174,000	126,000	120,000	108,000	120,000	108,500
Z	-3,276	-3,712	-3,249	-3,491	-2,426	-1,940	-1,959	-,816	-1,174	-3,086	-3,276	-3,712	-3,249	-3,491
r	0,41	0,47	0,41	0,44	0,31	0,24	0,25	0,10	0,15	0,39	0,41	0,47	0,41	0,44
Asymp. Sig. (2-tailed)	,001	,000	,001	,000	,015	,052	,050	,414	,240	,002	,001	,000	,001	,000
SrP-OZP														

11. Прилози

	Ulaz. u ZP	Turis. uslu.	Lovs. i ribo.	NDŠP	Proi. drve.	Nadl. mini./sekr t. za ZP	Nadl. mini./sekr r. za šuma.	Ostala minis./sekr.	Grad. i opšt.	Među. inst.	Elektrodis t.	Elekt. (hidro/termo)	Emis. tehn.	Ostalo
Mann-Whitney U	36,000	36,000	36,000	33,000	36,000	33,000	36,000	36,000	36,000	36,000	36,000	36,000	36,000	33,000
Wilcoxon W	57,000	57,000	57,000	54,000	57,000	54,000	57,000	57,000	57,000	57,000	57,000	57,000	57,000	54,000
Z	,000	,000	,000	-,707	,000	-,707	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	-,707
r	0,00	0,00	0,00	0,09	0,00	0,09	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,09
Asymp. Sig. (2-tailed)	1,000	1,000	1,000	,480	1,000	,480	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	,480
SRP-OZP														
Mann-Whitney U	21,000	15,000	21,000	9,000	33,000	30,000	39,000	51,000	48,000	24,000	21,000	15,000	21,000	9,000
Wilcoxon W	42,000	36,000	42,000	30,000	54,000	51,000	60,000	72,000	69,000	45,000	42,000	36,000	42,000	30,000
Z	-2,452	-2,818	-2,417	-3,117	-1,777	-1,919	-1,411	-,577	-,834	-2,309	-2,452	-2,818	-2,417	-3,117
r	0,31	0,36	0,30	0,39	0,22	0,24	0,18	0,07	0,11	0,29	0,31	0,36	0,30	0,39
Asymp. Sig. (2-tailed)	,014	,005	,016	,002	,076	,055	,158	,564	,404	,021	,014	,005	,016	,002

Извор: оригинал

БИОГРАФИЈА

Лични подаци

Име и презиме
Пословна адреса
Телефон
Е-mail
Датум рођења

Илија ЂОРЂЕВИЋ
Институт за шумарство,
Кнеза Вишеслава 3, 11030 Београд
+381641235138
djordjevic_ika@yahoo.com
16.04.1981

РАДНО ИСКУСТВО

Јун 2011. – данас
Институт за шумарство, Београд
Истраживач сарадник
Септембар 2009. – мај 2011.
Институт за шумарство, Београд
Истраживач приправник
Октобар 2002. – октобар 2005.
Међународна асоцијација за размену студената са техничким
искуством-Београд, Србија
Координација програма за размену студената

ОБРАЗОВАЊЕ

2009. – данас
Докторске студије на Катедри Економике и организације
шумарства, Шумарски факултет, Универзитет у Београду
Фебруар 2007. – фебруар 2009.
Мастер студије, Програм шумарске политике и економике
(ФОПЕР), Шумарски факултет, Универзитет у Београду и
Шумарски факултет, Универзитет у Сарајеву
Септембар 2000. – фебруар 2007.
Основне студије, Шумарски Факултет, Универзитет у Београду

ПОЗНАВАЊЕ ЈЕЗИКА

Матерњи језик
Други језици
• Вештина читања
• Вештина писања
• Вештина говора

Српски	
Енглески	Немачки
Одлично познавање	Основно познавање
Одлично познавање	Основно познавање
Одлично познавање	Основно познавање

УЧЕШЋЕ НА ПРОЈЕКТИМА

Новембар 2016. - данас
Пројекат: Клима – паметно шумарство у планинским подручјима
COST Action CA15226
Новембар 2014. - данас
Пројекат: Развој капацитета за шумарску политику и одговорно
управљање у региону Западног Балкана (CAPABAL)
COST Action 1401
Јун 2012. – новембар 2016.
Пројекат: Промена шумског власништва у Европи: Значај за
управљање и политику (FACESMAP)

**УЧЕШЋЕ НА
ПРОЈЕКТИМА**

COST Action FP1201

Новембар 2012. – децембар 2015.
Пројекат: Јадранска моделна шума
IPA CBC Programme

Март 2011. – данас
Пројекат: Развој технолошких поступака у шумарству у циљу
реализације оптималне шумовитости
Министарство просвете, науке и технолошког развоја

Јануар 2011. – децембар 2011.
Пројекат: Анализа организација у управљању заштићеним
подручјима у Републици Србији
Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде – Управа
за шуме

Јануар 2010. – данас
Пројекат: Процена и праћење утицаја загађења ваздуха и ефеката
истог у шумским екосистемима на територији Републике Србије
Ниво I и спровођење интензивног мониторинга Ниво II (ICP
International Cooperation Programme Forest Condition Monitoring in
Serbia)
Министарство пољопривреде и заштите животне средине – Управа
за шуме

Мај 2010. – Децембар 2013.
Пројекат: Процена одговорног управљања заштићеним подручјима
у региону југоисточне Европе
FOPER II

Мај 2010. – Децембар 2013.
Пројекат: Грађани и управљање урбаним шумама у југоисточној
Европи
FOPER II

СТИПЕНДИЈЕ И НАГРАДЕ

2014.
Краткорочни научни обилазак (STSM)
COST Action FP1201

2011.
Стипендија за мобилност
FOPER II Докторски програм/Програм подршке мобилности,
Европски шумарски институт

2007-2009
Стипендија за мастер студије
FOPER I

**ОБУКА И СТУДИЈСКЕ
ПОСЕТЕ**

Октобар 2011., Фрајбург, Немачка
Albert-Ludwigs-Universität, (Dr Michael Pregernig)

Март 2011., Хрватска
FOPER II, Теорија политике у екологији, семинар за докторанде

Октобар 2011., Сарајево, БиХ
FOPER II, Процена ефективности управљања ЗП, Приступ и
методологија, семинар за докторанде

**ОБУКА И СТУДИЈСКЕ
ПОСЕТЕ**

Јануар 2011., Сарајево, БиХ
FOPER II, Економика у шумарству, семинар за докторанде

Јул 2010., Брач, Хрватска
FOPER II, Дизајн истраживања и методологије, летња школа за докторанде

Септембар 2010., Сарајево, БиХ
FOPER II, Методе истраживања, семинар за докторанде

Септембар, 2010., Хамамет, Тунис
EFIMED – AGORA пројекат – Економска евалуација шумских услуга и производа

Децембар, 2010, Београд, Србија
FOPER II, Курс из SPSS -а

Мај 2005., Њујорк, USA
Форум о шумама Уједињених Нација

КОНФЕРЕНЦИЈЕ

Октобар 2013., Јахорина, БиХ
Четврти међународни симпозијум агронома – Agrosym 2013

Новембар 2013., Сарајево, БиХ
Међукатедарски састанак: Економика шумарства, организација у шумарству и шумарска политика

Мај 2013., Београд, Србија
Друга конференција међународног програма за мониторинг шума

Октобар 2012., Београд, Србија
Међународна научна конференција: Шуме у будућности: одрживо коришћење, изазови и ризици

Новембар 2010., Београд, Србија
Први шумарски конгрес у Србији – Будућност са шумама

Март 2010., Београд, Србија
Међународна научна конференција: Шумски екосистеми и климатске промене

CURRICULUM VITAE

PERSONAL INFORMATION

First name and surname
Business Address
Telephone
E-mail
Date of birth

Ilija ĐORĐEVIĆ
Institute of forestry,
Kneza Višeslava 3, 11030 Belgrade
+381641235138
djordjevic_ika@yahoo.com
16.04.1981

WORK EXPERIENCE

Jun 2011 – present
Institute of forestry, Belgrade
Research assistant
September 2009 – May 2011
Institute of forestry, Belgrade
Junior researcher
October 2002 – October 2005
International association for exchange of students with technical
experience, Belgrade
Coordination of programme for student exchange

EDUCATION

2009 – present
Doctoral studies, University of Belgrade, Faculty of Forestry
Chair on Forestry Economics and Organization
February 2007 – February 2009.
Master studies, Program of forest policy and economy (FOPER),
Faculty of forestry, University of Belgrade and Faculty of forestry,
University of Sarajevo
September 2000 – September 2007
Bachelor studies, Faculty of Forestry, University of Belgrade

LANGUAGES

Mother tongue
Other languages
• *Reading*
• *Writing*
• *Speaking*

SERBIAN	GERMAN
ENGLISH	
C1	A1
C1	A1
C1	A1

PARTICIPATION IN PROJECTS

November 2016 - present
Project: Climate-Smart Forestry in Mountain Regions
COST Action CA15226
November 2014 - present
Project: Capacity building in Forest policy and Governance in Western
Balkan Region (CAPABAL)
COST Action 1401
Jun 2012 – November 2016
Project: Forest Land Ownership Changes in Europe: Significance for
Management and Policy (FACESMAP)

**PARTICIPATION IN
PROJECTS**

COST Action FP1201

November 2012 – December 2015.

Project: Adriatic model forest

IPA CBC Programme

March 2011 – present

Project: Development of technological procedures in forestry in order to attain optimum forest cover

Ministry of Education, Science and Technological Development

January 2011 – December 2011

Project: Analysis of the organization in the management of protected areas in the Republic of Serbia

Ministry of agriculture, forestry and water management - The Forest Directorate

January 2010 – present

Project: Assessing and monitoring the impact of air pollution and its effects on forest ecosystems in the Republic of Serbia, Level I and Level II ((ICP International Cooperation Programme Forest Condition Monitoring in Serbia)

Ministry of agriculture and environment - The Forest Directorate

May 2010 – December 2013

Project: Governance assessment in the management of protected areas in the South Eastern European region (PAGOV)

FOPER II

May 2010 – December 2013

Project: Citizens and urban forest governance in South East Europe: Case studies in selected cities (FORCITY)

FOPER II

SCHOLARSHIPS

2014

Short-term scientific mission (STSM)

COST Action FP1201

2011

Mobility Grant

FOPER II Doctoral College Program/Mobility Support Program, European Forest Institute

2007-2009

Scholarships for master studies

FOPER I

**TRAININGS AND STUDY
VISITS**

October 2011, Freiburg, Germany

Albert-Ludwigs-Universität (Dr Michael Pregernig)

March 2011, Croatia

FOPER II, Political Ecology Theory, PhD seminar

October 2011, Sarajevo, BiH

FOPER II, Assessment of effective management of PA, approach and methodology, PhD seminar

January 2011, Sarajevo, BiH

FOPER II, Forest Economics, PhD seminar

**TRAININGS AND STUDY
VISITS**

Jun 2010, Brač, Croatia
FOPER II, Research Design and Methodology Summer School, PhD seminar

September 2010, Sarajevo, BiH
FOPER II, Survey Research Methods Course, PhD seminar

September 2010, Hammamet, Tunisia
EFIMED – AGORA project – Economic evaluation of forest goods and services, PhD seminar

December 2010, Belgrade, Serbia
FOPER II, SPSS course, PhD seminar

May 2005, New York, USA
United Nation Forum on Forests

CONFERENCES

October, 2013, Jahorina, BiH
Fourth International Agronomic Symposium – Agrosym 2013

November 2013, Sarajevo, BiH
Intercatedral meeting: Economy in forestry, organization and forest policy

May 2013, Belgrade, Serbia
2nd ICP Forest Science Conference

October 2012, Belgrade, Serbia
International Scientific Conference: Forests in Future – Sustainable Use, Risks and Challenges

November 2010, Belgrade, Serbia
First forest congress in Serbia – Future with forest

March 2010, Belgrade, Serbia
International Scientific Conference: Forest ecosystems and climate changes

БИБЛИОГРАФИЈА

№	АУТОРА РАДА, НАСЛОВ, ОБЈАВЉЕНО
1.	Sarvasova Z., Ali T., Đorđević I. , Lukmine D., Quiroga S., Suárez C., Hrib M., Rondeux J., Mantzanas T.K., Franz K. (2017): Natura 2000 Payments for Private Forest Owners in Rural Development Programmes 2007-2013 - a comparative view, Forest Policy and Economics, Elsevier, Amsterdam, https://doi.org/10.1016/j.forpol.2017.08.019 . (in press)
2.	Ђорђевић И. , Ранковић Н., Нонић Д., Недељковић Ј., Златић М., Томићевић Ј. (2017): Анализа кретања величине површине заштићених подручја у Србији у периоду од 1948. до 2016. године, Гласник Шумарског факултета 115, Универзитет у Београду - Шумарски факултет, Београд. (65-88)
3.	Nonić D., Petrović N., Medarević M., Glavonjić, P., Nedeljković J., Stevanov M., Orlović S., Rakonjac Lj., Djordjević I. , Poduška Z., Nevenić R. (2015): Forest Land Ownership Change in Serbia, COST Action FP1201 - FACESMAP Country Report, European Forest Institute Central-East and South-East European Regional Office, Vienna. (64)
4.	Đorđević I. , Nonić D., Nedeljković J. (2014): Management of protected areas in Serbia: Types and structure of managers, Agriculture & Forestry 60(2), University of Montenegro - Biotechnical Faculty, Podgorica. (137-155)
5.	Еремија С., Ђорђевић И. , Чешљар Г. (2014): Предлог концепта коначне заштите посебног резервата природе „Лисина” у Републици Српској, Шумарство 3-4, УШИТС, Београд. (161-172)
6.	Češljар G, Gagić Serdar R., Đorđević I. , Poduška Z., Stefanović T., Bilibajkić S., Nevenić R. (2014): Analysis of types of damages at the sample plots of level 1 in 2013 at the territory of the Republic of Serbia, Sustainable forestry, Collection tom 69-70, Institute of forestry, Belgrade. (63-71)
7.	Đorđević I. , Ranković N., Keča LJ. (2013): Analysis of revenue structure in financing national parks in Serbia, Proceedings: IV International Symposium Agrosym 2013, Jahorina. (887-893)
8.	Đorđević I. , Ranković N., Keča I. (2013): Structure of financing revenues (2008-2012) of national parks in Republic of Serbia, Agriculture & Forestry 59 (4), University of Montenegro-Biotechnical Faculty, Podgorica. (173-183)
9.	Đorđević I. , Poduška Z., Nevenić R., Serdar R.G, Bilibajkić S., Češljар G., Stefanović T. (2013): Assessment of the system of funding of protected areas in the Republic of Serbia, Sustainable forestry, Collection Tom 67-68, Institute of forestry, Belgrade.(161-175)
10.	Poduška Z., Đorđević I. , Nevenić R., Bilibajkić S., Gagić-Serdar R., Češljар G., Stefanović T. (2013): Possibilities for improvement of the management of protected natural areas, Sustainable forestry, Collection Tom 67-68, Institute of forestry, Belgrade. (175-187)
11.	Gagić Serdar R., Mihajlović LJ., Poduška Z., Đorđević I. , Češljар G, Bilibajkić S., Stefanović T., Rakonjac LJ., Nevenić R. (2013): Indigo bush restraint and pod pests, Archives of Biological Sciences 65 (2), Official Journal of the Serbian Biological Society, Belgrade. (801-806)
12.	Stefanović T., Bilibajkić S., Gagić S. G, Poduška Z., Đorđević I. , Češljар G, Nevenić R., (2013): Results of research of defoliation on bio-indicator plots in Republic of Serbia in 2013, Sustainable forestry, Collection Tom 67-68, Institute of forestry, Belgrade. (95-103)
13.	Đorđević I. , Poduška Z., Češljар G, Gagić Serdar R., Stefanović T., Bilibajkić S., Nevenić R. (2012): Analyzing governance trends in managing protected areas in Serbia, Proceedings: International Scientific Conference „Forests in Future - Sustainable Use, Risks and Challenges“, Institute of forestry, Belgrade. (779-786)
14.	Nevenic R., Bilibajkić B., Đorđević I. , Poduška Z., Gagić Serdar R. (2012): Overview of Sustainable Governance of Natural Resources and Nature Conservation, Invitation Papers: International Scientific Conference „Forests in Future - Sustainable Use, Risks and Challenges“, Institute of forestry, Belgrade. (131-141)
15.	Poduška Z., Đorđević I. (2012): Organization of forest enterprise and its influence on capacity to manage nature protected areas, Proceedings: International Scientific Conference „Forests in Future - Sustainable Use, Risks and Challenges“, Institute of forestry, Belgrade. (801-809)
16.	Miletić Z., Knežević M., Stajić S., Košanin O., Đorđević I. (2012): Effect of european black alder monocultures on the characteristics of reclaimed mine soil, International journal of environmental research 6 (3), Graduate Faculty of Environment University of Tehran, Tehran, https://doi.org/10.22059/ijer.2012.541 . (703-710)
17.	Stefanović T., Bilibajkić S., Gagić Serdar R., Poduška Z., Đorđević I. , Češljар G, Nevenić R. (2012): Research of defoliation on ICP forests sample plots in the Republic of Serbia, Proceedings: International Scientific Conference „Forests in Future - Sustainable Use, Risks and Challenges“, Institute of forestry, Belgrade. (911-915)
18.	Nevenić R., Poduška Z., Djordjević I. , Gagić – Serdar R., Češljар G. (2011): Forestry and Environment Legislative in Collision – Case study Serbia, SEEFOR Journal 2 (1), Croatian Forest Research Institute, Jastrebarsko. (35-43)
19.	Poduška Z., Nevenić R., Gagić-Serdar R., Češljар G, Bilibajkić S., Đorđević I. , Stefanović T. (2011): Impact of innovativeness on new technology implementation in forestry companies, Sustainable forestry, Collection Tom 63-64, Institute of forestry, Belgrade. (161-170)
20.	Đorđević I. , Nevenić R., Poduska Z., Češljар G, Bilibajkić S., Stefanović T. (2011): Assessment of system for managing protected areas in the Republic of Serbia, Sustainable Forestry, Collection Tom 63-64, Institute of forestry, Belgrade. (151-160)
21.	Nevenić R., Bilibajkić S., Stefanović T., Poduska Z., Gagić-Serdar R., Đorđević I. , Češljар G (2011): Forest Condition monitoring: intensive monitoring of air pollution impact to forest ecosystems on sample plot level II Kopaonik, Sustainable forestry, Collection Tom 63-64, Institute of forestry, Belgrade. (65-76)
22.	Nevenic R., Bilibajkić S., Stefanovic T., Poduska Z., Gagic R., Đorđević I. (2011): Some indicators of beech forests vitality in the Republic of Serbia in period 2004-2009, SEEFOR Journal 2 (1), Croatian Forest Research Institute, Jastrebarsko. (43-51)
23.	Nevenić R., Poduška Z., Djordjević I. , Gagić – Serdar R., Češljар G. (2011): Forestry and Environment Legislative in Collision – Case study Serbia, SEEFOR Journal 2 (1), Croatian Forest Research Institute, Jastrebarsko. (35-43)
24.	Nevenić R., Poduška Z., Gagić R., Đorđević I. (2010): Nature protection and forestry legislative conflicts – NP Fruška Gora statement, Proceedings: International Scientific Conference „Forest ecosystems and climate changes“, Institute of forestry, Belgrade. (257-267)

25.	Poduška Z., Tomašević I., Janjatović A., Gagić R., Đorđević I. , Nevenić, R. (2010): New technologies in the forestry sector in Serbia – case study harvester, Proceedings: International Scientific Conference „Forest ecosystems and climate changes”, Institute of forestry, Belgrade. (309-315)
26.	Nevenić R., Stefanović T., Poduška Z., Gagić R., Đorđević I. , Mladenović K., Mueller P., (2010): Comparative analysis of forest vitality in the Republic of Serbia in the period 2004-2009, Proceedings: International Scientific Conference “Forest ecosystems and climate changes”, Institute of forestry, Belgrade. (197-202)
27.	Đorđević I. , Nevenić I., Poduška Z. (2009): Reflection of different financing mechanisms within the national park „Fruška gora“, Sustainable Forestry, Collection Tom 59-60, Institute of forestry, Belgrade. (159-170)
28.	Nevenić R., Poduška Z., Đorđević I. , Gagić R. (2009): Qualitative approach in conflict research forestry vs. nature protection, Sustainable Forestry, Collection Tom 59-60, Institute of forestry, Belgrade. (143-158)

REFERENCES

№	AUTHORS, TITLE, PUBLISHED
1.	Sarvasova Z., Ali T., Dorđević I. , Lukmine D., Quiroga S., Suárez C., Hrib M., Rondeux J., Mantzanas T.K., Franz K. (2017): Natura 2000 Payments for Private Forest Owners in Rural Development Programmes 2007-2013 - a comparative view, <i>Forest Policy and Economics</i> , Elsevier, Amsterdam, https://doi.org/10.1016/j.forpol.2017.08.019 . (in press)
2.	Dorđević I. , Ranković N., Nonić D., Nedeljković J., Zlatić M., Tomićević J. (2017): An analysis of the trend of protected area size in Serbia in the period from 1948 to 2016, <i>Bulletin of the Faculty of Forestry No. 115, University of Belgrade-Faculty of Forestry, Belgrade.</i> (65-88)
3.	Nonić D., Petrović N., Medarević M., Glavonjić, P., Nedeljković J., Stevanov M., Orlović S., Rakonjac Lj., Djordjević I. , Poduška Z., Nevenić R. (2015): Forest Land Ownership Change in Serbia, COST Action FP1201 - FACESMAP Country Report, European Forest Institute Central-East and South-East European Regional Office, Vienna. (64)
4.	Dorđević I. , Nonić D., Nedeljković J. (2014): Management of protected areas in Serbia: Types and structure of managers, <i>Agriculture & Forestry</i> 60 (2), University of Montenegro-Biotechnical Faculty, Podgorica. (137-155)
5.	Eremija S., Dorđević I. , Češljarić G. (2014): Draft concept of the final protection model of the special nature reserve "Lisina" in the Republic of Srpska, <i>Forestry</i> 3-4, AFETS, Belgrade. (161-172)
6.	Češljarić G., Gagić Serdar R., Dorđević I. , Poduška Z., Stefanović T., Bilibajkić S., Nevenić R. (2014): Analysis of types of damages at the sample plots of level 1 in 2013 at the territory of the Republic of Serbia, <i>Sustainable forestry, Collection tom 69-70, Institute of forestry, Belgrade.</i> (63-71)
7.	Dorđević I. , Ranković N., Keča I. (2013): Analysis of revenue structure in financing national parks in Serbia, <i>Proceedings: IV International Symposium Agrosym 2013, Jahorina.</i> (887-893)
8.	Dorđević I. , Ranković N., Keča I. (2013): Structure of financing revenues (2008-2012) of national parks in Republic of Serbia, <i>Agriculture & Forestry</i> 59 (4), University of Montenegro-Biotechnical Faculty, Podgorica. (173-183)
9.	Dorđević I. , Poduška Z., Nevenić R., Serdar R.G., Bilibajkić S., Češljarić G., Stefanović T. (2013): Assessment of the system of funding of protected areas in the Republic of Serbia, <i>Sustainable forestry, Collection Tom 67-68, Institute of forestry, Belgrade.</i> (161-175)
10.	Poduška Z., Dorđević I. , Nevenić R., Bilibajkić S., Gagić-Serdar R., Češljarić G., Stefanović T. (2013): Possibilities for improvement of the management of protected natural areas, <i>Sustainable forestry, Collection tom 67-68, Institute of forestry, Belgrade.</i> (175-187)
11.	Gagić Serdar R., Mihajlović LJ., Poduška Z., Dorđević I. , Češljarić G., Bilibajkić S., Stefanović T., Rakonjac LJ., Nevenić R. (2013): Indigo bush restraint and pod pests, <i>Archives of Biological Sciences</i> 65 (2), Official Journal of the Serbian Biological Society, Belgrade (801-806)
12.	Stefanović T., Bilibajkić S., Gagić S. G., Poduška Z., Dorđević I. , Češljarić G., Nevenić R., (2013): Results of research of defoliation on bio-indicator plots in Republic of Serbia in 2013, <i>Sustainable forestry, Collection Tom 67-68, Institute of forestry, Belgrade.</i> (95-103)
13.	Dorđević I. , Poduška Z., Češljarić G., Gagić Serdar R., Stefanović T., Bilibajkić S., Nevenić R. (2012): Analyzing governance trends in managing protected areas in Serbia, <i>Proceedings: International Scientific Conference „Forests in Future - Sustainable Use, Risks and Challenges“</i> , Institute of forestry, Belgrade. (779-786)
14.	Nevenić R., Bilibajkić B., Dorđević I. , Poduška Z., Gagić Serdar R. (2012): Overview of Sustainable Governance of Natural Resources and Nature Conservation, <i>Invitation Papers: International Scientific Conference „Forests in Future - Sustainable Use, Risks and Challenges“</i> , Institute of forestry, Belgrade. (131-141)
15.	Poduška Z., Dorđević I. (2012): Organization of forest enterprise and its influence on capacity to manage nature protected areas, <i>Proceedings: International Scientific Conference „Forests in Future - Sustainable Use, Risks and Challenges“</i> , Institute of forestry, Belgrade. (801-809)
16.	Miletić Z., Knežević M., Stajić S., Košanin O., Dorđević I. (2012): Effect of european black alder monocultures on the characteristics of reclaimed mine soil, <i>International journal of environmental research</i> 6 (3), Graduate Faculty of Environment University of Tehran, Tehran, https://doi.org/10.22059/ijer.2012.541 . (703-710)
17.	Stefanović T., Bilibajkić S., Gagić Serdar R., Poduška Z., Dorđević I. , Češljarić G., Nevenić R. (2012): Research of defoliation on ICP forests sample plots in the Republic of Serbia, <i>Proceedings: International Scientific Conference „Forests in Future - Sustainable Use, Risks and Challenges“</i> , Institute of forestry, Belgrade. (911-915)
18.	Nevenić R., Poduška Z., Djordjević I. , Gagić – Serdar R., Češljarić G. (2011): Forestry and Environment Legislative in Collision – Case study Serbia, <i>SEEFOR Journal</i> 2 (1), Croatian Forest Research Institute, Jastrebarsko. (35-43)
19.	Poduška Z., Nevenić R., Gagić-Serdar R., Češljarić G., Bilibajkić S., Dorđević I. , Stefanović T. (2011): Impact of innovativeness on new technology implementation in forestry companies, <i>Sustainable forestry, Collection Tom 63-64, Institute of forestry, Belgrade.</i> (161-170)
20.	Dorđević I. , Nevenić R., Poduška Z., Češljarić G., Bilibajkić S., Stefanović T. (2011): Assessment of system for managing protected areas in the Republic of Serbia, <i>Sustainable Forestry, Collection 63-64, Institute of forestry, Belgrade.</i> (151-160)
21.	Nevenić R., Bilibajkić S., Stefanović T., Poduška Z., Gagić-Serdar R., Dorđević I. , Češljarić G. (2011): Forest Condition monitoring: intensive monitoring of air pollution impact to forest ecosystems on sample plot level II Kopaonik, <i>Sustainable forestry, Collection Tom 63-64, Institute of forestry, Belgrade.</i> (65-76)
22.	Nevenić R., Bilibajkić S., Stefanović T., Poduška Z., Gagić R., Dorđević I. (2011): Some indicators of beech forests vitality in the Republic of Serbia in period 2004-2009. <i>SEEFOR Journal</i> 2 (1), Croatian Forest Research Institute, Jastrebarsko. (43-51)
23.	Nevenić R., Poduška Z., Djordjević I. , Gagić – Serdar R., Češljarić G. (2011): Forestry and Environment Legislative in Collision – Case study Serbia. <i>SEEFOR Journal</i> 2 (1), Croatian Forest Research Institute, Jastrebarsko. (35-43)
24.	Nevenić R., Poduška Z., Gagić R., Dorđević I. (2010): Nature protection and forestry legislative conflicts – NP Fruška Gora statement, <i>Proceedings: International Scientific Conference „Forest ecosystems and climate changes“</i> , Institute of forestry, Belgrade. (257-267)

References

25.	Poduška Z., Tomašević I., Janjatović A., Gagić R., Đorđević I. , Nevenić, R. (2010): New technologies in the forestry sector in Serbia – case study harvester, Proceedings: International Scientific Conference „Forest ecosystems and climate changes”, Institute of forestry, Belgrade. (309-315)
26.	Nevenić R., Stefanović T., Poduška Z., Gagić R., Đorđević I. , Mladenović K., Mueler P., (2010): Comparative analysis of forest vitality in the Republic of Serbia in the period 2004-2009, Proceedings: International Scientific Conference “Forest ecosystems and climate changes”, Institute of forestry, Belgrade. (197-202)
27.	Đorđević I. , Nevenić I., Poduška Z. (2009): Reflection of different financing mechanisms within the national park „Fruška gora“, Sustainable Forestry, Collection Tom 59-60, Institute of forestry, Belgrade. (159-170)
28.	Nevenić R., Poduška Z., Đorđević I. , Gagić R. (2009): Qualitative approach in conflict research forestry vs. nature protection, Sustainable Forestry, Collection Tom 59-60, Institute of forestry, Belgrade. (143-158)

ИЗЈАВА О АУТОРСТВУ

Потписан: *Илија Ђорђевић*

број уписа: 2009/23

Изјављујем

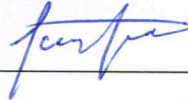
да је докторска дисертација под насловом

Организација система управљања и типови управљача заштићених подручја у Србији

- резултат сопственог истраживачког рада,
- да предложена дисертација у целини ни у деловима није била предложена за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа,
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио ауторска права и користио интелектуалну својину других лица.

Потпис докторанда

У Београду, 31.10.2017. године

**ИЗЈАВА О ИСТОВЕТНОСТИ ШТАМПАНЕ И ЕЛЕКТРОНСКЕ
ВЕРЗИЈЕ ДОКТОРСКОГ РАДА**

Име и презиме аутора

Илија Ђорђевић

Број уписа

2009/23

Студијски програм

Шумарство-Економика и организација шумарства

Наслов рада

*Организација система управљања и типови управљача заштићених подручја у
Србији*

Ментор

др Драган Нонић, редовни професор

Потписани *Илија Ђ. Ђорђевић*

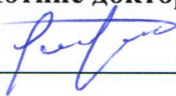
изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао за објављивање на порталу **Дигиталног репозиторијума Универзитета у Београду**.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског звања доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

Потпис докторанда

У Београду, 31.10.2017. године

_____

ИЗЈАВА О КОРИШЋЕЊУ

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

Организација система управљања и типови управљача заштићених подручја у Србији

која је моје ауторско дело.

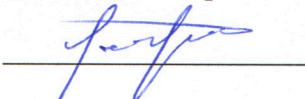
Дисертацију са свим прилозима предао сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио.

1. Ауторство
2. Ауторство – некомерцијално
3. ***Ауторство – некомерцијално – без прераде***
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима
5. Ауторство – без прераде
6. Ауторство – делити под истим условима

У Београду, 31.10.2017. године

Потпис докторанда

1. Ауторство – Дозвољавате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце, чак и у комерцијалне сврхе. Ово је најслободнија од свих лиценци.
2. Ауторство – некомерцијално. Дозвољавате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела.
3. Ауторство – **некомерцијално – без прераде**. Дозвољавате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела. У односу на све остале лиценце, овом лиценцом се ограничава највећи обим права коришћења дела.
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима. Дозвољавате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада.
5. Ауторство – без прераде. Дозвољавате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела.
6. Ауторство – делити под истим условима. Дозвољавате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада. Слична је софтверским лиценцама, односно лиценцама отвореног кода.